

PÁZMÁNY PÉTER KATOLIKUS EGYETEM
HITTUDOMÁNYI KAR

A Katolikus Egyház intézményi és etikai válaszai a
modernkori biztonsági kihívásokra

DISSERTATIO AD DOCTORATUM

Készítette: Dr. Ujházi Lóránd

Konzulens: Dr. Gájer László

Budapest, 2024

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	1
Bevezető.....	6
A kutatás módszertana	8
A kutatás határai	10
Hipotézisek.....	11
A kutatási eredmények elméleti és gyakorlati hasznosulása	12
1. Az irgalmas szeretet, az elesett emberiség története, avagy az egyház szempontjai a világbéke megszilárdításában.....	13
1.1. A karitatív szeretet és a béke alapelve a kormányzati tevékenység területén	17
1.2. A társadalmi igazságosság előmozdítása az egyházi jogalkotásban, végrehajtásban és bíráskodásban	29
1.2.1. A végrehajtás általános szerepe a válságkezelésben.....	29
1.2.2. Az egyház jogalkotása a válságkezelés szolgálatában.....	31
1.3. A társadalmi igazságosság és a béke előmozdítása a megszentelő és a tanító küldetésben.....	35
A fejezet összefoglalása	37
2. A Szentszék a nemzetközi viszonyokban: a békeépítés sajátos dimenziói	39
2.1. Alapelvek a Katolikus Egyház nemzetközi szerepvállalásának megértéséhez	40
2.2. Az ENSZ szerepének felértékelődése a Szentszék külpolitikájában	44
2.3. Korszakváltás és nyitottság a nemzetközi szervezetek irányába.....	47
2.4. A nemzetközi szervezetek, az ENSZ és a Katolikus Egyház a II. Vatikáni Zsinat fényében	52
2.5. A zsinat hatása a Szentszék és az ENSZ kapcsolatára és együttműködésére	54
2.6. A zsinat szellemiségének megjelenése az új Egyházi Törvénykönyvben	57
2.7. Az ENSZ II. János Pál kül- és biztonságpolitikai megközelítésében	58
2.8. Az ENSZ és a Szentszék béketörekvéseinek értékelése XVI. Benedek filozófiájában.....	66
2.9. Az ENSZ szerepe Ferenc pápa politikájában.....	70
2.10. A Szentszék és az ENSZ intézményes kapcsolata	74
2.11. A béketámogatás strukturális kerete az ENSZ-ben és a szakosított szervezetekben.....	76
A fejezet összefoglalása	82
3. Béke és biztonság, mint állandó és közös elem az európai integráció és a Katolikus Egyház kapcsolatában	84
3.1. Kiindulópont a Szentszék és az Európai Unió egymáshoz való viszonyának megértéséhez.....	85
3.2. Pápai reflexiók az európai integrációs folyamatokra	89
3.3. Diplomáciai kapcsolatok a Szentszék és az Európai Unió, illetve elődszervezetei között a békeépítés vonatkozásában.....	106
3.4. Püspöki konferenciák csoportjainak együttműködése Európában	110
A fejezet összefoglalása	117
4. Pápai követek szerepe az egyház béke missziójában	119

4.1. A pápai követek missziója és a béke előmozdítása	121
4.2. A követek béke missziója a klasszikus ad intra és ad extra feladategyüttes fényében	125
4.3. A pápai követ ad extra feladatai és a béke szolgálata.....	132
4.4. A szentszéki képviselő szerepe a béke előmozdításában a nemzetközi szervezetekben	141
4.5. Szentszéki diplomataképzés az új típusú biztonsági kihívások fényében.....	143
4.6. Laikusok a szentszéki diplomáciában	144
A fejezet összefoglalása	147
5. Kúriaátalakítás a béke szolgálatában	148
5.1. A Szentszéki Államtitkárság képességei a válságkezelésben	152
5.2. A harmadik szekció felállításának oka és helye az államtitkárság struktúrájában	159
5.3. Új szentszéki csúcsszerv a biztonsági kihívások kezelésében	164
5.3.1. Az új csúcsszerv létrehozása	165
5.3.2. Az új dikasztérium elnevezése	166
5.3.3. Az új dikasztérium biztonsághoz kapcsolódó egyéb különös hatáskörei	169
5.3.4. Az új dikasztérium vezetése.....	173
5.3.5. Együtműködés elve	175
5.3.6. Együtműködés az új dikasztérium és a többi szentszéki hivatal között.....	177
5.3.7. Együtműködés az akadémiai szektorral.....	179
5.3.8. Együtműködés a helyi egyházi szervezetekkel	180
A fejezet összefoglalása	184
6. A Nemzetközi Katolikus Karitás – <i>Caritas Internationalis</i> – a válságkezelés szolgálatában	187
6.1. Nemzetközi Caritas - Caritas Internationalis	187
6.2. Újabb szentszéki szabályozás	195
6.3. Caritas Internationalis és a civil – katonai együtműködés.....	198
A fejezet összefoglalása	204
7. A vatikáni hírszerző, elhárító és biztonsági szolgálatok működési kerete	206
7.1. Vatikáni hírigény, hírszerzés, elhárítás.....	207
7.2. Biztonsági szolgálatok és operatív hírszerzés	210
7.3. Svájci Gárda jelentősége a biztonsági feladatok ellátásában	212
7.4. Csendőrség és egyéb együtműködő biztonsági szolgálatok	213
7.5. Stratégiai hírszerzés.....	216
7.6. A pápai követ információgyűjtési kötelessége.....	217
7.7. Ad limina látogatás hírértéke	219
A fejezet összefoglalása	221
Összefoglalás.....	223
Hipotézisek igazolása.....	225
Elért tudományos eredmények	228
A munka továbbfejlesztésének lehetősége	229

Felhasznált irodalom.....	232
Summary	287
Plágium nyilatkozat	293

Bevezető

A vallási közösségek jelentős része nem elégszik meg a lelkipásztori munka templom falai közötti végzésével, hanem a társadalmi viszonyok – jó esetben békés – befolyásolására törekszik. Meggyőződése, hogy a társadalmi rend alakítása és a béke előmozdítása hozzátartozik küldetéséhez. A válságkezelésben és a háború-etikai kérdések értékelésében a vallási közösségek helye az elmúlt évtizedekben megerősödött. Erről nemcsak a vallási közösségek nemzetközi szerepvállalását bemutató szakirodalom és az etikai kérdésekre való elméleti reflexió, hanem a konkrét missziós szerepvállalások számának növekedése is árulkodik.¹

A vallási közösségek béke előmozdítása érdekében végzett tevékenységének eredményessége számos tényezőtől múlik. A Katolikus Egyház nemcsak létszáma, hanem szervezeti struktúrája, nemzetközi jogalanyisága, centralizált vezetés-irányítása és nem utolsósorban komplex etikai és társadalmi tanítása miatt is kiemelkedik a többi vallási közösség, illetve a keresztény felekezetek közül. A válságkezelésben, a nemzetközi viszonyok és a biztonsági, illetve az etikai kihívások értékelésében betöltött szerepe nem hasonlítható egyetlen más vallási közösséghez sem. A dolgozat két évtizedes kutatótevékenység részeredményeinek közzétételére vállalkozik. Vizsgálja: a Katolikus Egyház szervezeteit, jogi szabályozását, etikai alapelveit az új típusú biztonsági kihívások és így a regionális és a globális béke előmozdítása tükrében. Három jól elkülöníthető szempontot vesz figyelembe:

1. A Szentszék szervezeteinek pozicionálását, tevékenységét és reformját az új típusú biztonsági kihívások és a háború-, illetve a biztonság-etikai kérdések kezelése érdekében.
2. Az egyház vezetés-irányításának megnyilatkozásait az egyes új típusú biztonsági kihívások és háború-etikai kérdések kapcsán.

¹ Lan T. Chu: God is Not Dead or Violent: The Catholic Church, Just War, and the “Resurgence” of Religion. *Politics and Religion*, 5 (2012), 419–440. Drew Christiansen: The Church Says ‘No’ to Nuclear Weapons Pastoral and moral implications’ English Edition. *La Civiltà Cattolica*, (2017), 3. Emily Welty: The Theological Landscape of the Nuclear Nonproliferation Treaty: the Catholic Church, the World Council of Churches and the Bomb. *Global Policy*, 7. (2016), 3. 396-404.

3. A szervezetek felépítését és a megnyilatkozások homlokterében fellelhető teológiai paradigmákat, amelyek megkülönböztetik a Katolikus Egyházat más nemzetközi aktoroktól és a nemzetállamoktól.

A hidegháború után a biztonsági kihívások összetettevé váltak. A konvencionális fegyveres küzdelemtől más ún. új típusú biztonsági kihívások kerültek a középpontba. Ezeknek a biztonsági kihívásoknak a jelentős része azonban a hidegháborúban is létezett. Illetve, napjainkra sem szűntek meg a hagyományos fegyveres konfliktusok. A nemzetközi közösségnek továbbra is számítani kell a hagyományos fegyveres konfliktusok okozta válságokkal. A katolikus teológia szempontjából elmondható, hogy a háború-etikai kihívások mögött klasszikus etikai kérdések húzódnak meg: az igazságosság, az arányosság, az ártatlanok védelme, a háborút viselő főhatalom, a szegénység, a szolidaritás- a népek közötti béke, a társadalmi egyenlőtlenség, illetve a teremtett világ védelme stb. Ez érzékelhető az újabb pápai és a szentszéki dokumentumokból is. Nem minden terület érinti közvetlenül a háború-etikai kérdéseket, de szorosan kapcsolódnak a béke és a biztonság újkori fogalmához. Ezeket a területeket az egyház rendelkezik hagyományos tanítással, de mind a kommunikáció módját, mind a szervezeti felépítést és pozicionálást a megváltozott biztonsági környezethez kell igazítani. Ferenc pápa erre tett kísérletet a kúria átalakításával. A pápa által meghirdetett paradigmaváltás mögött azonban még nem zárkózott fel a tudományos megalapozás. Ennek szemléletes példája a pápa által hangoztatott elv, hogy nincs igazságos háború. De ilyen a csapásmérésre is alkalmas távirányítású repülőgépek kérdése is. Ezeket a területeket szükséges a mélyebb teológiai alapú etikai reflexió.

Katolikus szempontból az említett etikai területeket nem lehet tisztán a biztonságpolitika, a (nemzetközi) jog, de még csak a kánonjog oldaláról sem kimerítően elemezni. Általánosan elmondható, hogy amennyiben azok egyszersmind teológiai kérdések, akkor a szent tudományok módszere és alapelvei sem nélkülözhetők. A biztonság újkori megközelítése számos tudományt érint (közgazdaság, politológia, külpolitikai és biztonsági tanulmányok, jog,- állam-, hadtudomány stb.), amelyek saját módszerekkel és eljárásokkal dolgoznak. A terület feldolgozása ezért azzal a transzdiszciplináris hozzáállással történhet, amelyről Ferenc pápa az egyházi egyetemeket újra szabályozó *Veritatis Gaudium* kezdetű apostoli konstitúcióban ír.² Katolikus szempontból fontos kialakítani a helyes párbeszédet.

² Ferenc pápa: Const. Ap., *Veritatis gaudium*. 2017.XII.27. 4. n. (2021/09/19) online: https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20171208_veritatis-gaudium.html

Amennyiben csak a világi tudományok módszereit vesszük figyelembe, akkor szakelemzéseket adunk az egyes biztonsági kérdésekről. Legfeljebb néhány elismerő megjegyzéssel a pápák igyekezetéről. Hiányozni fog az egyes biztonsági kérdések teológiai kontextusba helyezése. A tisztán teológiai módszerek alapján dolgozó teológusok pedig könnyen követik el azt a hibát, hogy olvasónaplószerűen megismételgetik a pápai és szentszéki dokumentumokat.³ A biztonsági kérdések vizsgálatánál a teológiai gondolkodás kiindulópont, de az új típusú biztonsági kihívásokat nem lehet csak a teológia eszközeivel értékelni. Teológiai orientációról van szó, amely Ferenc pápa álláspontja alapján elmozdul a centrumból és nyitott a periféria problémái iránt. A pápának a Gergely Egyetemen mondott beszéde korunk társadalmi és biztonsági kihívásai vonatkozásában is értelmezhető. Amennyiben az egyház és a teológia modernkori kérdései a periféria régióiban csúcsosodnak ki, az különösen igaz a biztonsági kihívások tekintetében.⁴ Ferenc pápa véleménye szerint, ahhoz, hogy az egyház ne csak teoretikus reflexiót tegyen napjaink társadalmi és biztonsági kihívásaira, nem „börtönbe zárt,” kazuisztikus teológiára van szükség.⁵ A pápa ugyanakkor nemcsak a teológiát kapacitálja a párbeszédre és a perifériára való nyitottságra, illetve a jelenkor társadalmi és biztonsági kérdéseinek a mélyebb megértésére. Ez a törekvés végigvonul az egész egyházkormányzati tevékenységén, és a kúria átalakításánál, vagyis az egyház legfelső vezetés-irányítási szervét szabályozó joganyag kiadásában teljesedik ki.⁶ A szentszéki dikasztériumok szabályozásánál a teória jogi arculatot ölt. Legyen ez akár a konstitúciót orientáló általános norma vagy az egyes szervek feladat- és hatáskörét kijelölő jogszabályhely. Ezek ugyanis kötelező, követendő és kikényszeríthető szabályok, szemben a buzdításokkal és a válságkezelésre és a béketörekvésekre adott elvekkkel szemben.

A kutatás módszertana

³ Ez lényegében az összes társadalmi tanítással kapcsolatban elmondható.

⁴ Ferenc pápa: *Discorso del Santo Padre Francesco alla comunità della Pontificia Università Gregoriana ai Consociati Del Pontificio Istituto Biblico e del Pontificio Istituto Orientale*. 2014.IV.10. (2022/08/02) online: https://www.vatican.va/content/francesco/en/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html

⁵ Ferenc pápa: *Discorso del Santo Padre Francesco ai Partecipanti alla Plenaria della Congregazione per L'educazione Cattolica* (Degli Istituti Di Studi). 2014.II.3. (2022/08/02) online: https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/february/documents/papa-francesco_20140213_congregazione-educazione-cattolica.html

⁶ Andrea Riccardi: *Periferie crisi e novità per la chiesa*. Milano, Jaca Book SpA. 2016.

A kutatás transzdiszciplináris, ezért különböző tudományok módszereit kell figyelembe venni. Alapvető kérdés, hogy a dolgozatot alapkutatásnak vagy alkalmazott kutatásnak tekinthetjük-e? A hipotézisekben és a célkitűzésekben megfogalmazottak alapján a munkát inkább az alapkutatásokhoz lehet sorolni. Cél ugyanis az alapvető tudás és elméleti ismeretek előállítása. Az információgyűjtés rendszerint elméleti problémák megválaszolását célozza. Az alapkutatásoknak gyakorlati eredményei is lesznek azonban, amelyek kihathatnak a módszerek és az ismeretek fejlődésére és változására. Alkalmaztam a kutatásban a kvalitatív módszereket: primer és szekundér forrásokat használtam fel, a forrásokat ütköztettem és az egyház adott kérdésben vallott tanításának fényében teológiai alapú következtetéseket vontam le.

Alkalmazásra került a szummatív értékelés. A szakirodalmi háttér segítségével törekedtem összefoglaló ítéletet alkotni a Szentszék béketevékenységének elméleti és történeti háttéréről, illetve gyakorlatáról. Bár a Szentszék a biztonság megszilárdításban való részvétele kapcsán több évtizedes empirikus vizsgálatokat lehet találni, illetve komoly szakirodalmi háttér áll a rendelkezésre, de kevés munka született, amely egyszerre veszi figyelembe a teológiai, a biztonsági és a jogi szempontokat.

A teljeskörű kutatás és a főbb területek feldolgozása alapot teremt a további kutatásokra. A kutatáshoz kapcsolt induktív hipotéziseket állítottam fel. Az induktív logika már tapasztalatot vagy adategyüttest tételez fel. Ennek elemzéséből és integrációjából általános elméletek és következtetések vonhatók le. A kutatás iránya, illetve az eredménytermékek a korábbi kutatások tapasztalataiból, illetve a biztonság és a vallás kapcsolatának elemzéséből táplálkozik. A hipotézisek vizsgálata mellett célként jelenítettem meg az integratív modellek kidolgozását, amelyek felhasználhatók a Szentszék és az egyház tevékenységében, továbbá a humanitárius munka támogatásában. A jelen kutatás keretein túlmutató szándék, hogy a jövőben az eredmények vagy részeredmények alapul szolgálhassanak a terület további empirikus kutatására.

Sajátos kutatási szempontként fogalmaztam meg két szélsőség elkerülését. A teológiai és a katolikus etikai elvekre való hivatkozás nem lehet kényszeres. Ezzel ugyanis azt az objektív célt veszítenénk el, hogy a Katolikus Egyház alakítani tudja a biztonsági környezetet és a világpolitikát. El kell kerülni azt a tendenciát is, amelyre a katolikus biztonságpolitikusok, kánonjogászok és teológusok hajlamosak, miszerint az egyház szervezeteit és a biztonsági kérdések kezelését csak az hatékonyság szempontjából vizsgálják, elszakítva annak mögöttes

teológiai motiváltságától.⁷ Ebben a narratívában a Katolikus Egyház és a Szentszék a nemzetközi viszonyok valóban eredményes alakítója, de csak egyike a számos szereplőnek.

A kutatás határai

Mindeddig nem sikerült az új típusú biztonsági kihívások zárt rendszerét megalkotni. Közmegegyezés ugyan, hogy egyes fenyegetettségek, mint a terrorizmus, az illegális fegyverkereskedelem, a pénzmosás, a nukleáris fegyverek proliferációja, a migráció, a nemzetközi és szervezett bűnözés, a környezetszennyezés vagy a kiber bűnözés a tág értelemben vett biztonsági kihívások részét képezik. Lehetetlen minden szegmensét lefedni a biztonsági kihívások és az egyház kapcsolatának, és olyan kimerítő elemzést adni, amely az egyház minden egyes tanításbeli megnyilatkozását és intézményes tevékenységét bemutatja.

Továbbá a biztonsági kihívások folytonosan változnak. Egyes fenyegetettségek felerősödnek, amíg mások háttérbe szorulnak. Ezt jól szemléltetik a nemzeti biztonsági vagy katonai stratégiák. Látható, hogy akár négy-öt éves időtáv keretében is jelentősen módosul az egyes biztonsági kihívások értékelése. Így minden kutatás, amely bármelyik szervezetnek a nemzetközi biztonsági kihívások kezelésében betöltött szerepét vizsgálja, az időlegesség ódiomával kell, hogy számoljon. A regionális válságkezelésre ugyanez igaz. Elég azokra a válságövezetekre gondolni, - ahol a Szentszék és az egyes katolikus szervezetek is aktívak – amelyek jelentős változásokon estek át az elmúlt években. Figyelembe kell venni, hogy akár rövid időn belül is megváltozhat a biztonsági környezet.

A terület multi-, illetve transzdiszciplinaritása miatt terminológiai bizonytalanságok is jelentkezhetnek. A hadtudomány és a biztonságpolitika a válság szakaszaira is különböző terminológiákat alkalmaz (háború, válság, konfliktus, fenyegetés, veszély, vita) annak megfelelően, hogy a tényleges fegyveres konfliktushoz képest melyik szakaszban tart a válság, illetve milyen mértékű vagy mélységű a krízis. Ezt fontos előre bocsátani, hiszen amikor a Szentszék és/vagy a Katolikus Egyház, mint a nemzetközi szereplő részt vesz a tág értelemben vett válságkezelésben és/vagy a béke megszilárdításában, nehéz az említett szakterminológiákat az egyházi szervezetek tevékenységére alkalmazni. Amikor a Szentszék válságkezeléséről beszélünk, azt tág értelemben kell venni. A béke megszilárdítása érdekében végzett minden tevékenységet és a biztonság, illetve a háború-etikai dilemmák értékelését értjük alatta. Az egyház természetéből adódóan az államokkal, a nemzetközi szervezetekkel

⁷ Troy, Jodok: 'The Pope's own hand outstretched': Holy See diplomacy as a hybrid mode of diplomatic agency. *The British Journal of Politics and International Relations*, 20. (2018), 3. 521-539.

szemben a válságkezelésnél sajátos teológiai és kánonjogi szempontjai vannak. Ezt igyekszem az első fejezetben tisztázni, majd az egyes szakpolitikáknál és biztonsági kihívásoknál további pontosítást tenni.

Végezetül tisztában kell lenni azzal, hogy a válságkezelésben résztvevő szentszéki és helyi egyházi szervezetek sem állandók. Az egyes nemzetközi szervezetekben vagy az adott államban elfoglalt közjogi helyzetük is eltérő. Ez újabb korlát, hiszen lehetetlen az összes szentszéki és katolikus szervezetre, azok etikai kérdésekben elfoglalt pozíciójára kimerítő elemzést adni. A dolgozatban leginkább a Szentszék azon dikasztériumaira, illetve a katolikus egyház szervezeteire összpontosítok, amelyek a biztonság megszilárdításában és válságkezelésben részt vesznek.

Hipotézisek

1. Az egyház saját önreflexiója alapján úgy véli, hogy a kinyilatkoztatásra épülő teológiai alapelvei feljogosítják a nemzetközi politikában és a válságkezelésben való részvételre. Alaposabb elemzésből látható, hogy a Szentszék nemzetközi viszonyokban való részvételének jogilag is értékelhető keretei összhangban vannak saját teológiai elveivel. A teológiai alapú érvelés azonban csak a hívő emberek számára meggyőző.

2. A vallási közösségek szerepvállalása a nemzetközi politikai térben folyamatos növekedést mutat. A vallás nemzetközi jogi szempontból való behatárolt értelmezése azonban a hitalapú diplomácia határát is jelenti. Ez alól a Katolikus Egyház annyiban kivétel, hogy a Szentszék és a Vatikán nemzetközi jog számára is értelmezhető entitás. Ezért a Szentszék szerepvállalása a biztonsági kihívások, háború-etikai kérdések értékelésében betöltött szerepe, illetve tevékenysége a válságkezelés terén előreláthatóan növekedni fog.

3. Az egyház tevékenyen vesz részt az új típusú biztonsági kihívások kezelésében, de a biztonságpolitika és a nemzetközi jog, illetve a nemzetközi tanulmányok módszereivel csak az egyházi szervezetek hatékonysága bizonyítható, a motivációhoz, és a tevékenység megértéséhez a kinyilatkoztatás talaján álló teológiai és etikai reflexiót kell tenni.

A kutatási eredmények elméleti és gyakorlati hasznosulása

A kutatás felhasználható a Katolikus Egyház oktatási intézményei, a katolikus- és egyházi egyetemek számára oktatási és kutatási segédanyagként;

A Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Radikalizmus és Vallási szélsőségek szakirányú továbbképzési szak, Vallás és Társadalom Kutatóintézete számára;

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Hittudományi, Jog és Államtudományi Kar, illetve a Kánonjogi Posztgraduális Intézet számára;

A Külügyi és Külgazdasági Minisztérium, illetve a Honvédelmi Minisztérium számára külkapcsolatok építése szempontjából;

A Magyar Honvédség számára a válságkezelésben részt vevő erők felkészítésénél.

1. Az irgalmas szeretet, az elesett emberiség története, avagy az egyház szempontjai a világbéke megszilárdításában

A globális vagy regionális háborúk, biztonsági problémák következtében sokan kerültek a társadalom perifériájára. Az egyház olvasatában a periféria értelmezhető földrajzilag, de a periféria olyan fogalom is, amely magában foglalja a mély szegénységben élőket, a menekülteket, a háborúk áldozatait, a gyerekkatonákat és a kizsákmányolás legkülönbözőbb formáinak áldozatait.⁸ Az ilyen személyekkel szembeni érzékenység központi helyen szerepel a társadalmi igazságosságért és a béke előmozdításáért végzett egyházi tevékenységben. A világ perifériájára került közösségek segítése az egyháznak nem járulékos tevékenysége, hanem teológiai kérdés. Ebben a fejezetben azokat a teológiai és etikai alapelveket fejtem ki, amelyek átjárják az egyház egész működését. Ezek a teológiai szempontok alapjaiban határozzák meg az egyház mozgásterét és jelenlétének a formáját a nemzetközi szervezetekben. Továbbá megadják a magyarázatot arra, hogy miért vesz részt a válságkezelésben, és miért törekszik az egyház az állammal vagy a nemzetközi közösségekkel való együttműködésre. A római birodalom igazgatási rendszere alapvetően öt elemet tartalmazott: külügy, belügy, pénzügy, igazságügy és hadügy.⁹ A szociális kérdések nem képezték az antik államigazgatás klasszikus területét. A jóléti állam születését annak a szociális hálónak a kialakításával kapcsolják össze, amely megtalálta a helyes egyensúlyt a polgárok öngondoskodása és a szükséges állami beavatkozás között. Az állam létezése szempontjából azonban klasszikusan a terület, a lakosság és ezek fölötti főhatalom jelenti az állam létezésének *conditio sine qua non*ját,¹⁰ és nem a szociális gondoskodás, vagyis az irgalmas szeretet profán megnyilvánulása. A jóléti államban természetesen jelentős a szociális gondoskodás, amely leginkább állami szerveken keresztül történik. A történelem azonban azt bizonyítja, hogy az állam szociális gondoskodás nélkül is létezik. A szociális biztonságért felelős szervek fokozatosan jelentek meg az állam rendszerében. Hatás- és feladatkörüket a jogszabályokban pontosan körülhatárolták. Az egyház természetétől azonban idegen lenne, ha élesen elkülönülne a szociális szegmens. Ez ugyanis azt sugallaná, hogy az egyházban – kizárólag – ez a hivatalgyűttes felel a szeretet tetteinek az előmozdításáért, amíg más hivataloknak ezen a területen nincs felelőssége.

⁸ Pasquale Ferrara: The Concept of Periphery in Pope Francis' Discourse: A Religious Alternative to Globalization? *Religions*, 6. (2015), 1. 42-57.

⁹ Lőrincz Lajos: *A közigazgatás alapintézményei*. Budapest, HVG-Orac, 2010. 27-28.

¹⁰ Igaz ugyan, hogy a közjó megvalósítása a „jó kormányzás” alapküldetése, de amennyiben az állam ezt nem valósítja meg azzal még nem szűnik meg létezni. Erről átfogó bemutatást ad: Frivaldszky János: *Jó kormányzás és a közjó, politikai és jogfilozófiai szempontból*. Budapest, Pázmány Press. 2016.

Igaz ugyan, hogy az egyház igazgatási rendszerében még a kúriareform után is marginálisnak tűnhetnek azok az intézmények, amelyek a szociális területekért felelnek. Mind a római kúria, mind a részegyházak hivatalai között arányaiban alacsony azoknak az intézményeknek a száma, amelyek kifejezetten a szegénygondozásért, a válságkezelésért vagy a társadalom perifériájára került csoportokért, illetve a béke építéséért felelnek. Az alapító példája és utasítása azonban az egyház egész küldetését meghatározza: „Gyógyítsatok betegeket, támasszatok föl halottakat, tisztítsatok meg leprásokat, űzzetek ki ördögöket! Ingyen kaptátok, ingyen is adjátok” (Mt 10, 7). Sem a karitatív szeretet, sem a béke előmozdítása nincs nevesítve a kormányzó, a megszentelő és a tanító küldetés mellett. De az említett teológiai jelentőség miatt a kormányzás mindhárom területén megjelenik.¹¹ Sőt, a három ág között a karitatív szeretet és a béke összekötő kapocsként is említhető. Lehetetlen ugyanis az egyház kormányzati, megszentelő vagy tanító küldetéséről beszélni, anélkül, hogy az egyben ne lenne kapcsolatban a karitással, és ne pozicionálná az egyház szervezeteit a regionális és a globális béke előmozdítására. Mivel a karitás az egyház minden tevékenységét átjárja, a válságkezelés egyszerre tartozhat a tanító, a megszentelő vagy a kormányzati küldetéshez. A karitásnak így számos megjelenése lehet a nemzetközi és a regionális válságkezelésben.¹² A teológiai elvek hasznosulnak a szentszéki struktúrában, a nemzetközi viszonyokban, a válságkezelésben és a háború etikai kérdések értékelésében. Nem túlzás Salvatore Berlingo monográfiájának a címe: Igazságosság és szeretet az egyház működésében.¹³ A szerző ugyanis már a címmel jelzi, hogy a szeretet és a társadalmi igazságosság, illetve a béke előmozdítása, mint teológiai alapelv a legkülönbözőbb szabályozási területeken csapódik le az egyházban.¹⁴ Carlos José Errázuriz pedig szemléletesen megjegyzi, hogy a tevékeny, a társadalmi igazságosságot és a békét mozgó szeretet alapparadigmája az egyházban sokkal mélyebben van jelen, minthogy azt csak az egyház operatív működéséhez kapcsoljuk.¹⁵ Az egyházi tanítóhivatal szintjén pedig XVI.

¹¹ Alfred Hierold: Handbuch des katholischen Kirchenrechts. In: Joseph Listl – Heribert Schmit (szerk.): *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg, Pustet, 1999. 1028-1032.

¹² Ezt jól szemlélteti a római Santa Croce konferencia kiadványa, amelytöbb, mint ötszáz oldalon keresztül és majd húsz tanulmányban vizsgálja a karitás jelenlétét az egyház életében. Jesús Miñambres (szerk.): *Diritto canonico e servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008. Bár monumentális és sokoldalú munkáról van szó, de még ez sem fedi le az egyház karitatív tevékenységének minden területét.

¹³ Salvatore Berlingò: *Giustizia e carità nell'economia della Chiesa. Contributi per una teoria generale del diritto canonico*. Milano, Giappichelli. 1991.

¹⁴ Chiara Minelli: *Diritto canonico e diritto civile nell'impostazione della iniziative di carità*. In: Jesús Miñambres (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008. 321-335.

¹⁵ „(...) Per questo motivo preferisco parlare del servizio della carità nella Chiesa, anziché della Chiesa, giacché quest'ultimo modo di esprimersi può essere interpretato in modo indebitamente restrittivo, come si prendessero in considerazione unicamente le iniziative di carità concesse in vari modi alla Chiesa in quanto istituzione.” Carlos José Errázuriz: *La dimensione giuridica del servizio della carità (diakonia) nella chiesa*. Jesús Miñambres (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008. 170-171.

Benedek az *Intima Ecclesiae natura* kezdetű *motu proprio*jában kifejezte, hogy a szeretet szolgálat az egyház konstitutív eleme.¹⁶

A jelenlegi pápa megnyilatkozásai, a kúriareform, a diplomáciai testület új pozicionálása és a Katolikus Egyház válságkezelésben való részvétele egyben azt is jelzi, hogy a Katolikus Egyház a Szentszék irányításával nemcsak a szegénygondozás helyi szintű enyhítésében, hanem globális szinten is helyet kér magának a tág értelemben vett biztonsági kihívások kezelésében.¹⁷ Ferenc pápa az *Evangelii gaudium* kezdetű apostoli buzdításban meghatározó kijelentést tett: „az Egyház számára a szegényekkel való törődés elsődlegesen teológiai kategória, megelőzve minden kulturális, szociológiai, politikai vagy filozófiai kategóriát.”¹⁸ Egyet kell érteni azokkal a szerzőkkel, akik rámutatnak arra, hogy az egyház társadalmi tanítása milyen jelentős módszertani¹⁹ és tematikai változáson ment keresztül. Paul Josef Cordes a XIII. Leótól XVI. Benedekig bekövetkezett módszertani és tartalmi hangsúlyváltozásokat emeli ki. Érzékelteti, hogy az új kihívásokkal, hogyan került más és más terület az egyház társadalmi tanításának a homlokterébe. Biztonságpolitikai szempontból vízvázaló XXIII. János *Pacem in terris* kezdetű enciklikája, hiszen középpontjában a béke előmozdítása áll a megváltozott biztonsági környezetben.²⁰ II. János Pál és XVI. Benedek szinte az összes tág értelemben vett biztonsági kihívást értékelte, középpontba helyezve az emberi méltóságot és a társadalmi igazságosságot. Ferenc pápával ismét szintet lépett az egyház társadalmi tanítása a biztonsági kihívások kapcsán. Szinte nincs olyan pápai megnyilatkozás, dokumentum, jogszabály, amely ne fordítana figyelmet az új típusú biztonsági kihívásokra. A társadalmi kérdések, a szegénygondozás, a válságok kezelése mindig visszahatott az egyház szervezeteinek jogi szabályozására is. A kánonjog által kialakított struktúrák ugyanis, mind az egyetemes egyház, mind a részegyházak szintjén a teológia szolgálatában állnak. A jogi

¹⁶ „Caritatis etiam ministerium pars est constitutiva Ecclesiae missionis et irrenuntiabilis est expressio propriae ipsius essentiae” XVI. Benedek: Litt. Ap. MP. *Intima Ecclesiae natura*. 2012. XI. 11. *Acta Apostolicae Sedis*, 104 (2012), 12. 996-1004. Ehhez lásd Bernard Hebda: Where Canon Law Connects with Caritas. The Norms of Intima Ecclesiae Natura. A Year of Mercy Examination of Challenges to Compliance in a US Context. *The Jurist*, 76. (2016), 2. 339-359.

¹⁷ Massimo Faggioli: *The Liminal papacy of Pope Francis: Moving toward Global Catholicity*. Maryknoll, NY, Orbis, 2020. 134-135.

¹⁸ Ferenc pápa: Ex. Ap., *Evangelii gaudium*. 2013. IX. 24. n. 198. *Acta Apostolicae Sedis*, 12. (2013), 1103.

Lásd még Jean Laffitte: Amore e giustizia nell’enciclica Deus Caritas est: prospettiva teologica. In: Jesús Miñambres (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008. 6-18.

¹⁹ Jerzy Gocko: Methodological Status of the Social Doctrine of the Church Before the Second Vatican Council. *Seminare*, 39. (2018), 4. 57-67. Ezequiel Parma: Política en la Doctrina Social De La Iglesia. *Universum*, 28. (2013), 1. 231-244. Julio L. Martínez: Derechos humanos y doctrina social de la iglesia: una contribución con motivo del 60.º aniversario de la Declaración Universal. *Miscelánea comillas*, 67. (2009), 130. 11-52.

²⁰ Paul Josef Cardinal Cordes: Paradigm Shift in the Social Doctrine of the Church: From Rerum Novarum (1891) to Caritas in Veritate (2009). In: Martin Schlag - Juan Andrés Mercado (szerk.): *Free Markets and the Culture of Common Good*. Springer Dordrecht Heidelberg New York London, 2012. 83-93.

szabályozás nem hagyhatja figyelmen kívül azokat a regionális és globális biztonsági kihívásokat, amelyekre a tanítóhivatal és annak nyomán a teológia ráirányítja a figyelmet. Az egyház jelenléte a nemzetközi válságkezelésben alapvetően nem (biztonság)politikai megfontolásokra (bár a szempontok között ez is megjelenik pl. a keresztények biztonsági helyzetének javítása)²¹ vezethető vissza. A válságok enyhítése inkább arra az egyetemes küldetésre alapozódik, amellyel Krisztus ruházta fel az egyházat, és amely a tanítóhivatali megnyilatkozásokkal aktualizálódik. Eltekintve ezért a kérdés nemzetközi jogi aspektusától, miszerint a Szentszék (illetve a Vatikán) a nemzetközi jog alanyaként jogosult a nemzetközi viszonyok értékelésére,²² küldetését az alapító legfőbb, felebaráti szeretet parancsára vezeti vissza (Mt 22,37-40). Ennek sajátos vetülete a legkiszolgáltatottabbak irányába való segítség: „amit a legkisebb testvéreim közül eggyel is tettetek, nekem tettétek” (Mt 25,40). Továbbá a Szentszék a nemzetközi jog alanyaként nemcsak a keresztény vagy a katolikus többségű régiók, hanem az egész világon zajló konfliktusok áldozataiért is felemelheti a szavát. Ez is teológiai szempontokkal áll összefüggésben: „Krisztus emberré lett, bizonyos természetfölötti szolidaritással egy családdá tette, és magához kapcsolta az egész emberiséget, a szeretetet pedig tanítványai ismertető jegyévé rendelte” (*Apostolicam actuositatem* – továbbiakban AA 9). Ez a szempont a jelenlegi pápánál még hatványozottabban jelenik meg. Elég említeni a *Fratelli tutti* kezdetű enciklikát vagy az *Abu Dhabi* nyilatkozatot, amelyek jelzik a pápa egyetemes, a keresztény és a katolikus világon túlmutató béketörekvését.

A II. Vatikáni Zsinat után az államokkal, a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés következtében az egyház a biztonsági kérdéseket naprakészen értékeli. A zsinat és az azt követő pápák egyre inkább olyan szemléletet hagytak utódaikra, hogy az emberiség

²¹ Ujházi Lóránd: Az Apostoli Szentszék válságkezelése, avagy a soft power eredményei a keresztény közösségek védelme érdekében. In: Kaló József - Ujházi Lóránd (szerk.): *Budapest-Jelentés a keresztényüldözésről*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018. 211-222.

²² Orlando Antonini: The Diplomatic Activity of the Holy See. *Communication*, 12. (2015), 2. 5-16; Duchesne, Louis: *The Beginnings of the Temporal Sovereignty of the Popes*. New York, Benziger 1908. Robert Graham: *Vatican Diplomacy: a Study of Church and State on the International Plane*. New York, Princeton University Press, 1959. Eric Hanson: *The Catholic Church in World Politics*. New York, Princeton University Press, 1987. Gaetano Arangio-Ruiz: On the Nature of the International Personality of the Holy See. *Revue Belge de Droit International*, 29. (1996), 2. 355-369. John Robert Araujo: The International Personality and Sovereignty of the Holy See. *The Catholic University Law Review*, 50. (2001), 2. 292-336; Mariano Barbato: A State, a Diplomat, and a Transnational Church. *Perspectives*, 21. (2013), 2. 27-48. Matthew Bathon: The Atypical International Status of the Holy See. *Vanderbilt Journal of Transitional Law*, 34. (2001), 3. 597-632. John R. Morss: The International Legal Status of the Vatican/Holy See Complex. *European Journal of International Law*, 26. (2015), 4. 927-946. Edward Gratsch: *The Holy See and the United Nations 1945-1995*. New York, Vantage press, 1997. Finn Seyersted: Jurisdiction over Organs and Officials of States, the Holy See and Intergovernmental Organisations. *The International and Comparative Law Quarterly*, 14. (1965), 1. 31-82. Alan Chong – Jodok Troy: A Universal Sacred Mission and the Universal Secular Organization: The Holy See and the United Nations. *Politics, Religion, and Ideology*. 12. (2011), 3. 335-354.

nagy válságaira reflektáljanak és mozgásterüknek megfelelően vegyenek részt a válságok kezelésében.²³

1.1. A karitatív szeretet és a béke alapelve a kormányzati tevékenység területén

Bár Ferenc pápa kúriareformja kapcsán egyre markánsabban jelenik meg az egyházban a szinodális elem,²⁴ de az egyház lényegéből fakadóan hierarchikus közösség. A béke előmozdítása is a hierarchia egyházkormányzati tevékenységében manifesztálódik legkézzelfoghatóbban.²⁵ Emellett az egyházi jogalkotó számos fórumon nyilatkozott arról, hogy a béke támogatása az a terület, ahol a laikus Krisztushívők eminens módon működhetnek együtt a hierarchiával.²⁶ A béke előmozdítása az alapító utasítása alapján állandó elem az egyházban. A *Gaudium et spes* kezdetű zsinati lelkipásztori konstitúció, melynek alcíme: *Az Egyházzal a mai világban*, már a bevezetőben megfogalmazza, hogy az egyház bensőséges kapcsolatban áll az emberiséggel.²⁷ Ebben a tekintetben az egyház nemhogy nem maradhat érzéketlen sem a globális, sem a regionális biztonsági kihívások irányába, de kötelezettségének tekinti a szegények, az éhezők, illetve a betegségek és a háborúk áldozatainak átfogó segítségét.²⁸ A zsinati felfogás értelmében az egyház vezetés-irányításának az emberiség globális problémái iránti érzékenységet kell tanúsítania. Az egyház pedig ezt az alapbeállítottságát a történelmi és

²³ Faggioli (i. m.): 132-133.

²⁴ Brian Davies: Comment: Praedicate Evangelium. *New Blackfriars*, 103. (2022), 1105. 320.

²⁵ Salvatore Berlingò: Dal mistero al ministero: l'ufficio ecclesiastico. *Ius Ecclesiae*, 5. (1993), 1. 91-120.

²⁶ A szeretet tetteihez: A laikus krisztushívőkről szóló *Christifideles laici* kezdetű apostoli buzdítás: „Ezen az úton nagyszámú, önmagát serényen elkötelező világi hívővel találkozunk, akik társadalmi és politikai téren a legváltozatosabb intézményes formákban vagy önkéntesen még a legszegényebbek szolgálatára is szentelik magukat.” n. 6. Illetve még határozottabban a 41. pontban: „A társadalom szolgálata sokféle módon juthat kifejezésre és valósulhat meg: vannak önkéntes egyéni és intézményes kezdeményezések az egyes személynek nyújtott segítségtől kezdve a személyek sokféle közösségének támogatásáig. Az egész Egyház, mint ilyen, közvetlen meghívást kap a szeretetszolgálatra: (...) Az Egyház ezért különösen becsüli a könyörülő jóságot a szűkölködők és a betegek iránt, a karitatív tevékenységet és a kölcsönös segítségnyújtást, melyek a mindenfajta emberi ínség enyhítésére szolgálnak.” Az irgalmasság testi és lelki cselekedeteinek régi és mindig új formáiban megmutatkozó felebaráti szeretet lényeges eleme a világ keresztény szellemű átférfálásának, ami a világi Krisztus-hívők sajátos feladata.” II. János Pál: Ex. Ap. *Christifideles laici*. 1988. XII. 30. n. 6, 41. *Acta Apostolicae Sedis*, 81. (1989), 4. 402-403; 470-471. Peter Coughlan: *The Hour of the Laity: Their Expanding Role: Exploring "Christifideles Laici" the Pope's Key Document on the Laity*. Newton, NSW, Australia; Philadelphia, E.J. Dwyer. 1989. A béke előmozdításhoz: Kenneth Himes: *Peacebuilding and Catholic Social Teaching*. In. Robert Schreiter (szerk.): J., R. S. Appleby - Gerard F. Powers. *Peacebuilding: Catholic Theology, Ethics, and Praxis* Maryknoll, N.Y., Orbis Books. 2010.

²⁷ Az öröm és remény, a gyász és szorongás, mely a mai emberekben, főként a szegényekben és a szorongást szenvedőkben él, Krisztus tanítványainak is öröme és reménye, gyászja és szorongása, és nincs olyan igazán emberi dolog, amely visszhangra nem találna szívükben. A tanítványok közössége ugyanis emberekből, sőt Krisztusban egységet alkotó emberekből áll, akiket a Szentlélek irányít az Atya országa felé vezető zarándokúton, és megkapták az üdvösség hírért, hogy mindenkinek elmondják. Ezért e közösség az egész emberi nemmel és annak történelmével valóban bensőséges kapcsolatban érzi magát. (GS 1.)

²⁸ Francesco Missaglia: Contenuto giuridico della pastorality nella Chiesa del Vaticano II. *Diritto e religione*, 1. (2006), 1-2. 104-124.

a biztonsági helyzetet figyelembe véve alkalmazza a kormányzás, a megszentelés és a tanítás területén. Ferenc pápa 2014. április 14-én a Pápai Gergely Egyetemen a teológia lényegét abban a nyitásban határozta meg, amely a központtól a periféria felé irányítja a figyelmet.²⁹ A teológia nem lehet önkényes, hanem mindig az egyház és a világ valós helyzetére kell reflektálnia. Nemcsak arról van szó, amit a pápa több alkalommal kiemelt, hogy a teológia és a lelkipásztorkodás nem állítható szembe. A teológiai vizsgálódás behatol a társadalom szövetébe, és a szerzett tapasztalatok visszatükröződéseként önmagát is, és az egyház szervezetét is alakítja. Michelina Tenace rövid értekezésben gyűjtötte össze azokat a megnyilatkozásokat, amelyeket Ferenc pápa a teológiával kapcsolatban fogalmazott meg.³⁰ A pápa elindította az egyházat abba az irányba, hogy az elvont teológia helyett úgy tekintsenek a szent tudományokra, mint amelyek a szegények, a periférián lévők segítségével, a béke regionális és globális előmozdításának megértésén fáradozik. Ez a szemlélet a társadalommal, illetve más vallásokkal való legszélesebb együttműködésre teszi alkalmassá az egyház szervezeteit. A pápa éppen ezért a periféria gondolatának először a teológiai perspektíváját nyitja meg. Ezt lassan átülteti az egyház társadalmi tanításába. Ez sem elvont fejtegetéseken keresztül történik. Azzal, hogy a pápa olyan kérdéseket vesz elő, mint a globális teremtésvédelem,³¹ a regionális háborúk vagy az élelmiszerbiztonság, az egyház társadalmi tanítása behatol az emberek mindennapjaiba. A teológia megközelítésének, majd az egyház társadalmi tanításának az újra strukturálása után a pápa átalakítja az egyház vezetés-irányításának a szerkezetét is. A *Praedicate Evangelium* kezdetű apostoli konstitúció mindannak a gyakorlati kiteljesedése, amit a pápa már megelőzően megfogalmazott. Az egyház társadalmi és biztonsági kihívásokra való reflexiója teológiai megalapozást követel, de az nem maradhat csak gondolati síkon. Kapcsolatba kell, hogy kerüljön az elmélet az egyház egész struktúrájával, amelyben a végrehajtás szervei kulcsszerepet töltenek be. Carlo Fantappiè történelmi korokra lebontva mutatja be, hogy a teológia hogyan befolyásolta az egyház jogalkotását és szervezeti felépítését.³² Rámutat arra, hogy a kánonjogi rendszer sem az egyházon belül, sem a körülötte folyó társadalmi eseményektől nem szakadhat el. De a teológiának és az egyház társadalmi tanításának sem jó, ha nem tör utat magának az

²⁹ Ferenc pápa: Discorso del Santo Padre Francesco alla comunità della Pontificia Università Gregoriana e ai consociati del Pontificio Istituto Biblico e del Pontificio Istituto Orientale (2022/08/01) online: https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2014/april/documents/papa-francesco_20140410_universita-consortium-gregorianum.html

³⁰ Michelina Tenace: *Dal chiodo alla chiave. La teologia fondamentale di papa Francesco*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2017.

³¹ Alynna J. Lyon: Pope Francis as a Global Policy Entrepreneur: Moral Authority and Climate Change. In: Alynna J. Lyon - Christine A. Gustafson - Paul Christopher (szerk.): *Pope Francis as a Global Actor: Where Politics and Theology Meet*. Palgrave, Macmillan Springer International Publishing, 2018. 119-143.

³² Carlo Fantappiè: *Per un cambio di paradigma: diritto canonico, teologia e riforma nella Chiesa*. Bologna, Dehoniane, 2019.

egyház jogalkotásában. Hiányozni fog ugyanis az a vitalitás, amellyel az igazságosságra, a társadalmi tanításra, a békeépítésre vagy a válságkezelésre vonatkozó elvek átkerülnek a struktúrába. A *Praedicate Evangelium* kezdetű apostoli konstitúció bevezető szakaszában érintett kérdések, mint az egyház missziója és tagjainak felelőssége, a kommunió, a pápai primátus és a püspöki kollégium, a lelkipásztori irányultság, a szinodalitás vagy a laikusok szerepe, mind olyan területek, amelyek teológiai alapokkal rendelkeznek. Azonban a konstitúció egyben jogszabály is. Alapelvei ugyanolyan normatív erővel bírnak, mint a dokumentum egzaktabb, a dikasztériumok hatáskörét kijelölő cikkelyei. Carlo Fantappi említett művében többször vonja le ugyanakkor azt a következtetést, hogy a kánonjog nem lehet csak passzív alanya a teológiai koncepcióváltásnak. A jog is alakítója az egyházban zajló folyamatoknak, a reformoknak és a megújításnak.³³ Nem csak a teológia és az egyházpolitika hat a kánonjog rendszerére, hanem inkább kölcsönhatásról van szó. A kúriareform esetében is ez figyelhető meg. A pápa olyan elveket fogalmazott meg, amelyek hatottak az egyház válságkezelésben és békeépítésben való pozicionálására.³⁴ Ehhez igazodott a kúriareform is. A *Praedicate Evangelium* kezdetű apostoli konstitúció azonban a reform felülvizsgálata is. A konstitúció szövegéből látszik, hogy az első lépésekhez képest a válságkezelésben részt vevő szervezetekre vonatkozó joganyagot az egyház valós humán és egyéb erőforrásaihoz igazította a jogalkotó. Ez valós párbeszéd a teológia és a kánonjog, illetve a társadalmi tanításra vonatkozó elvek, a kivitelezés és a gyakorlat között. Ugyanakkor az egyház társadalmi tanítására, az irgalmas szeretet tetteire és a béke előmozdítására vonatkozó buzdításoknak is lehet jogi relevanciája. Salvatore Berlingò megjegyzi, hogy a hierarchia minden szintjét a püspökök testületétől, a római pápa hivatalán, az egyetemes zsinaton, a római kúria dikasztériumain keresztül a pápai követekig, az egyházmegyék és a tartományok irányításáig a plébániai szintig mindenki részt vesz az társadalmi igazságosság előmozdításában. Ugyanez elmondható a béke előmozdításáról is. A béke előmozdítása olyan metajuridikus célja az egyháznak, amely anélkül is feladata minden egyházi hivatalnak, hogy azt a hatáskört telepítő jogszabály ezt kimondaná (145. k. 2. §). Ezt a következtetést az egyházi hivatalok feladat és hatáskörére vonatkozó jogszabályhelyből nem lehet levonni. A 145. kánon 2. § az állami jogrendszerek logikáját követi a hatáskörtelepítés kapcsán. A kánon ugyanis, csak a tételes jog szerepére utal, amikor kimondja, hogy az „egyházi hivatalokkal járó köteleességeket és jogokat vagy maga a hivatalt létrehozó jog határozza meg, vagy az illetékes hatóságnak az a határozata, mely a hivatalt létesíti és egyben rábízva valakire.” A kánon szövegéből nem olvasható ki, hogy az egyes hivatalok hogyan járulnak hozzá az egyház

³³ Fantappi (2019): i. m.

³⁴ Jan De Volder: *The geopolitics of Pope Francis*. Leuven, Peeters, 2019.

nagy célkitűzéseikhez, mint a béke előmozdítása, anélkül, hogy az a hatáskört telepítő jogszabályban vagy határozatban megjelenjen. Sok esetben a jogszabályhely általános utalást tesz arra, hogy az adott hivatal vagy annak birtokosa a béke ügyén is dolgozzon. Egyes egyházi hivatalok vagy szervezetek munkájához szorosan kapcsolódik a béke és a társadalmi igazságosság előmozdítása (Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában, Nemzetközi Katolikus Karitás, pápai követek stb.). Értelemszerűen ezekben a jogszabályokban a részletszabályok is jobban kidomborítják a béke és a társadalmi igazságosság előmozdításának területeit. Más esetekben csak a tevékenység vagy a megnyilatkozások adnak eligazítást. Például a püspöki szinódus esetében az Egyházi Törvénykönyv rövid utalást tesz arra vonatkozóan, hogy az tárgyalja, majd a pápa számára javaslatot tesz az egyház világban való tevékenységével kapcsolatban (342. k.). A szinódus utáni buzdítások számos tág értelemben vett biztonsági kérdést tárgyalnak, javaslatot tesznek a globális és a regionális béke, illetve a társadalmi igazságosság előmozdítására. De ez csak a buzdításokból és a munkaanyagokból derül ki.

Látható tehát, hogy a béke és a társadalmi igazságosság építésében nemcsak azoknak az egyházi hivataloknak tulajdoníthatunk jelentőséget, ahol a hatás- és a feladatkört telepítő joganyagban erre legalább általános utalás történik. Ez az egyházi hivatalok küldetésének leegyszerűsített jogpozitivisták megközelítése lenne.³⁵ A béke megőrzése és előmozdítása a legmélyebben kapcsolódik ugyanis az alapító életéhez és utasításaihoz. Jézus születésekor az angyalok „békét hirdettek a földnek” (Lk 2, 7-9.). Az utolsó vacsorán a következő szavakkal búcsúzik a tanítványaitól: „Békességet hagyok rátok. Az én békémet adom nektek” (Jn 14, 27.). A feltámadt Krisztus pedig így köszönti a tanítványait: „békesség nektek.” A nyolc boldogságban, amelyet XVI. Benedek pápa Jézus lelki önéletrajzának nevez, Krisztus kiemeli: „boldogok a békességszerzők, mert őket Isten fiainak fogják hívni” (Mt 5,9.).³⁶ Ennek tükrében az egyház mindig is a megváltás egyik fontos gyümölcseként aposztrofálta a békét. A béke előmozdítása azonban az egyház és intézményei részéről konkrét cselekményekben valósul meg. A fegyveres konfliktusok vagy az erőszak sok esetben csak manifesztációja a társadalmi igazságtalanságnak. Az igazságosság előmozdítása a legszorosabban kapcsolódik a béke művéhez. Így amikor az egyház a társadalmi igazságosságot mozdítja elő, kézzelfoghatóan is a béke művén dolgozik.

Az első keresztény közösségek minden szabályozás és terv nélkül fordultak a szegények felé (2Kor 9, 13-14, 2Kor 8, 10; Ap. Csel 2, 44-45; 4, 32-35.). Ez a spontaneitás arra utal, hogy

³⁵ Errázuriz (2008): i. m. 171.

³⁶ Pál apostol pedig Jézus áldozatát az egyetemes béke motívumaként használja. „*a kereszten kiontott vérével békességet szerzett mindenkinek*” (Kol 1,20).

a karitás, a társadalmi igazságosság és a béke művének építése éppen az alapító szavai alapján olyan mélyen gyökerezik az egyházban, hogy az már a jogi szabályozás és intézményesülés előtt megjelent. Adolf von Harnack a társadalmi igazságosság kapcsán megjegyzi, hogy a harmadik századra már megkülönböztethető az a karitás, amelyet az egyén végez és az, amelyet az egyház intézményes keretek között teljesít.³⁷ Tekintve, hogy az egyház hierarchikus közösség, a jogalkotó a hierarchia egyes szereplői kapcsán általánosságban vagy konkrétan megfogalmazta, hogy azok a béke építéséhez is járuljanak hozzá.³⁸ A keresztségéből származóan azonban minden krisztushívőnek kötelessége az egyház ügyén dolgozni (208. k.), amellet, hogy az egyház egyes intézményei szervezett keretek között teljesítik a globális vagy a regionális társadalmi igazságosság előmozdítását.

Mivel a legfőbb kormányzati hatalom a római pápa kezében összpontosul, elvárható, hogy a béke építésében is élen járjon. A hatályos Egyházi Törvénykönyv a római pápa kormányzati hatalmáról szóló bevezető kánonjában jelzi (331. k.), hogy „a pápa közvetlen, egyetemes, teljes és legfőbb hatalmát az egyházban mindig szabadon gyakorolhatja.” Ugyanez a kánon azonban a péteri címek felsorolásánál említi, hogy a pápa az egész egyház „pásztora”. Az evangéliumi alapokkal (Jn 10, 11; Mt 15, 24; Mt 20, 28) rendelkező jó pásztor kifejezést a jog régtől magáévá tette, és integrálta az egyházkormányzati tevékenységre vonatkozó joganyagba. Így a hatályos jogból akár arra is lehet következtetni, hogy a kormányzati hatalom szabad gyakorlásának még a pápa esetében is van határa: igaz, inkább teológiai mintsem jogi, az pedig a pásztori küldetéshez való hűség.³⁹ A pásztor ugyanis nem pusztán kiegészítő, hanem lényegi attitűdje az egyházkormányzati tevékenységnek, a legszorosabban kapcsolódik a *caritas* fogalmához és annak életre váltásához: a társadalmi igazságosság és a béke építéséhez.⁴⁰ A jogi szövegekben ritkában használt, de a római pápa hivatalára vonatkozóan ugyancsak nagy hagyományokkal rendelkező kifejezés a *servus servorum Dei*, Isten szolgáinak szolgálja. Ez a

³⁷ Adolf von Harnack: *Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten*. Leipzig. 4. Ed. 1902. 1920.

³⁸ Orazio Condorelli: *Carità e diritto agli albori della scienza giuridica medievale*. In: Jesús Miñambres (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008. 41-92; Carlo Pioppi (2008): *Il servizio della carità nella storia della chiesa: tra creatività e adeguamento ai mutamenti sociali*. In: Jesús Miñambres (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008. 105-144.

³⁹ Knut Walf: *Commentary on canon 331*. In: John Beal – James Coriden – Thomas Green (szerk.): *The New Commentary on the Code of Canon Law*. New York, Paulist Press. 1998. 481; Eduardo Molano: *Commentary on canon 331*. In: Ángel Marzoa - Jorge Miras – Rafael Rodríguez Ocaña (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Toronto, Wilson & Lafleur. Vol. II/1. 1998. 592-593.

⁴⁰ Marcello Semeraro: *Il ministero episcopale alla luce della ecclesiologia di comunione: visione sintetica della esortazione ap. Pastores gregis*. In: Arturo Cattaneo (szerk.): *L'esercizio dell'autorità nella chiesa. Riflessioni a partire dall'esortazione apostolica. Pastores Gregis*. Venezia, Marcianum Press, 2005. 15-16.

kifejezés is a pápa kormányzati hatalmának szolgáló aspektusára világít rá.⁴¹ A Nagy Szent Gergely pápára (590-604) visszavezethető szófordulatot a pápák sokáig nemcsak magukra, hanem a többi püspökre is alkalmazták.⁴² A kormányzati hatalom teológiai megközelítése szempontjából nyilván nem helytelen akár az összes püspök – sőt minden pap vagy akár krisztushívő – ilyen megnevezése. Minden kereszténynek hivatása ugyanis, hogy szolgálja Istent a felebarátban (Róm 6,13; 12,11; 14,18; Róm 5,17.21; 2Tim 2,12). A titulus római pápa vonatkozásában való hangsúlyozása azonban még inkább kiemeli, hogy a legfőbb kormányzati hatalom gyakorlásának a szolgálat és a béke előmozdítása szellemében kell történnie. Nagy Szent Gergely pápa még pápasága előtt kezdte használni a címet, a pápai kancelláriába pedig részben a konstantinápolyi pátriárkai udvarban tapasztalt cím kultusz ellensúlyozására vezette be.⁴³ A hatalom gyakorlásának ilyen jellegű orientációja átsugárzik az egész közösségre. Ezt sajátosan szemlélteti *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúció bevezetője. A kormányzati hatalom általános bemutatásánál a pápai címek közül fontosnak tartotta kiemelni, hogy a pápa *servus servorum Dei*. Ugyanitt a konstitúció rámutatott: a római püspök „vezetője a szeretet tetteinek, és a szeretet tevékenységének szolgálatában áll.”⁴⁴ A huszadik század válságkezelései vagy a Szentszék nemzetközi viszonyokban való részvétele tekintetében ez a metajuridikus elem ismét szerepet kapott. Jesús Miñambres a pápa kormányzati hatalmát bemutató szakirodalom kapcsán mégis megjegyzi, hogy a jogi irodalomnak csak töredéke tér ki a pápai hivatal szubsztanciálisan meghatározó szolgáló szeretet paradigmájára.⁴⁵ Ez igaz, de meg kell jegyezni, hogy korszakonként is változott, hogy a béke előmozdítása mennyire volt domináns eleme a pápai külpolitikának. IX. Pius pápasága és a Pápai Állam megszűnése utáni időszak vízváltónak tekinthető. Erre a korszakra a Szentszék nemzetközi jogalanyiségével foglalkozó fejezetben még visszatérünk. David J. Obrian és Thomas A. Shannon az egyház társadalmi tanítása című művükben arra világítanak rá, hogy II. János Pál idejében ismét szintet

⁴¹ Wilhelm Levison: Zur Vorgeschichte der Bezeichnung Servus servorum Dei. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*, 6. (1916), 1. 384-386.

⁴² Nagy Szent Gergely: *Patrologia Latina* P.L., LXXV, 87

⁴³ Karl Schmitz: *Ursprung und Geschichte der Devotionsformeln bis zu ihrer Aufnahme in die fränkische Königsurkunde*. Stuttgart, Kirchenrechtliche Abhandlungen, von Ulrich Stutz, 1913.

⁴⁴ „Id vero ad singulos Episcopos in propria cuiusque particulari Ecclesia spectat; attamen tanto magis ad Romanum Episcopum pertinet, cuius ministerium Petrianum in universalis Ecclesiae bonum utilitatemque procurandam incumbit: Romana enim Ecclesia praesidet «universo caritatis coetui». ideoque caritati inservit. Ex hoc potissimum principio processerunt vetusta illa verba « Servus Servorum Dei », quibus Petri Successor denominatur atque definitur.” II. János Pál: *Const. Ap., Pastor Bonus*. 1988. V. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 80. (1988), 7. 843.

⁴⁵ Jesús Miñambres: *Organizzazione gerarchica della Chiesa e servizio della carità*. In: Jesús Miñambres (szerk.): *Diritto canonico e servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008. 254. Pozitív ellenpéldaként idézi: Joël Benoît d'Onorio: *Le pape et le gouvernement de l'Eglise*. Paris, Fleurus-Tardy, 1992. Alberto De La Hera: *La suprema autoridad de la Iglesia en la codificación canónica latina*. *Ius Canonicum*, 33. (1993), 2. 515-540.

lépett a Katolikus Egyház társadalmi tanításának gyakorlati megvalósítása.⁴⁶ A pápa teológiai koncepciója a szegényekről, a periférián élőkről megjelent az egyház egyre szerteágazóbb humanitárius tevékenységében. Ugyanakkor II. János Pál nemcsak új korszakot nyitott az egyház válságkezelésében, hanem bizonyos határok is rögzültek. Az erősen centralizált, a válságok kezelésére a központból meghatározott megoldások nem mindig bizonyultak eredményesnek. Ez pedig Ferenc pápáig jelentős korlátja volt az egyház válságkezelő mechanizmusának. Thomas Massaro szerint Ferenc pápa irányába megnyilvánuló lelkesedés annak tudható be, hogy a pápa nemcsak dokumentumokat akart kiadni, hanem új struktúrát szeretett volna kialakítani. Olyat, amely alkalmas a válságkezelés, a béke és a társadalmi igazságosság hatékonyabb előmozdítására.⁴⁷

A római pápa megnyilatkozásai emellett mindig sajátos módon mozdítják elő a regionális és társadalmi békét. Kiemelkedő jelentősége van a szociális enciklikáknak.⁴⁸ Kivételesen komoly iránymutatásul szolgálnak a Szentszék nemzetközi szerepvállalásának megértéséhez. Említésre méltók azok a cselekedetek is, amelyekkel a pápák a legelesettebbek iránti figyelmük jeleit adják. A jelenlegi pápa különösen nagy figyelmet szentel az ilyen jellegű megnyilatkozásoknak (nagycsütörtöki lábmosás, egyházi épületek szegényeknek való átengedése, zuhanyzó építése a hajléktalanoknak, a menekültek meglátogatása stb.). Ez nem pusztán a szolidaritás kifejeződése, hanem jelzi, hogy az irgalmas szeretet a legfőbb kormányzati hatalom gyakorlásának integráns részét képezi.

A római kúria működését szabályozó *Praedicate Evangelium* kezdetű apostoli konstitúció az egész kúria vonatkozásában kiemeli a diakónia jelentőségét.⁴⁹ Ez így volt a *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúcióban is. II. János Pál már a konstitúció címével is

⁴⁶ David J. O'Brien - Thomas A. Shannon: *Catholic Social Thought: The Documentary Heritage*. Maryknoll, NY: Orbis, 2016. 5-7.

⁴⁷ Thomas Massaro: *Living Justice Catholic Social Teaching in Action*. Lanham, Boulder - New York - London, Rowman & Littlefield, 2016. 28.

⁴⁸ XIII. Leó: Enc., *Rerum novarum*. 1891. V. 15. *Acta Sanctae Sedis*, 23. (1891), 641-670. XI. Pius: Enc., *Quadragesimo anno*. 1931.V.15. *Acta Apostolicae Sedis* 23. (1931), 6. 177-285. XXIII. János: Enc., *Mater et magistra*, 1961.V.15 *Acta Apostolicae Sedis*, 53. (1961), 401-464. VI. Pál: Enc., *Populorum progressio*. 1967. III. 26. *Acta Apostolicae Sedis*, 59. (1967), 257-99. VI. Pál: *Octogesima adveniens*. 1971.V.14. *Acta Apostolicae Sedis*, 63. (1971), 8. 401-444. II. János Pál: Enc., *Laborem exercens*. 1981.IX.14. *Acta Apostolicae Sedis*, 73. (1981), 9. 577-647. II. János Pál: Enc., *Sollicitudo rei socialis* 1987.XII.30. *Acta Apostolicae Sedis*, 80. (1988), 5. 513-586. II. János Pál: Enc., *Centesimus annus*. 1991.V.1. *Acta Apostolicae Sedis*, 83. (1991), 10. 793- 867. XVI. Benedek: Enc. *Deus Caritas est*. 2005.XII.22. *Acta Apostolicae Sedis*, 98. (2006), 3. 217-79. XVI. Benedek: Litt. Ap., *Intima Ecclesiae natura*. 2012.XI.11. *Acta Apostolicae Sedis*, 104. (2012), 12. 996-1004. Ehhez összefoglaló munka: Bernard Hebda: Where Canon Law Connects with Caritas: The Norms of Intima Ecclesiae Natura. A Year of Mercy Examination of Challenges to Compliance in a US Context. *The Jurist*, 76. (2006), 2. 339-359. Ferenc pápa: Enc., *Laudato si'*. 2015.V.24. *Acta Apostolicae Sedis*, 107. (2015), 9. 847-945. Ferenc pápa: Enc., *Fratelli tutti*. 2020. III. 3. (2021/10/01) online: https://www.vatican.va/content/francesco/it/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html

⁴⁹ II. János Pál: Const. Ap., *Pastor Bonus*. 1988.V.28. *Acta Apostolicae Sedis*, 80. (1988), 7. 443.

jelezte, hogy az egyház legfőbb vezetés-irányítási szerve a jó pásztor szellemében jár el. II. János Pál szerette a kormányzati hatalomhoz kapcsolódó rendelkezéseinek a címében szerepeltetni a pásztorra való utalást *Pastores dabo vobis* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítás,⁵⁰ *Pastores gregis* kezdetű püspöki szolgálatról szóló apostoli buzdítás.⁵¹ Utóbbiban felhívja a pápa a püspökök figyelmét arra, hogy a kormányzati feladataikat az irgalmas szeretet, a társadalmi igazságosság és a béke előmozdítása jegyében gyakorolják. A pápai buzdítás a béke művét és a társadalmi igazságosságot összekapcsolja. Ugyanabban a pontban (n. 67.) kéri a püspököket, hogy a társadalmi igazságosság, a szegények ügyének képviselői legyenek, illetve felhívja a figyelmet az „elmúlt századból és évezredből örökölt háborús tűzfészkekre”, amelyek „továbbra is izzanak”. A dokumentum szemléletes példája a biztonság tág értelmezésének, hiszen ugyanabban a 67. pontban a pápa egyszerre beszél a vallási fundamentalizmusról, a potenciális háborús konfliktusokról, az ún. „puskaporos hordókról”, amelyek „bármelyik pillanatban fölrobbanhatnak”. De említi a terrorizmust, a népiirtást, az éhséget és a nyomort, a menekültválságokat, a pusztító betegségeket, a tengődő fiatalokat, a nők kizsákmányolását, a vallás fölhasználását erőszakos célokra, a drog- és fegyverkereskedelmet. A pápa megjegyzi, hogy a felsorolás nem teljes, hanem a biztonságot még számtalan tényező fenyegeti. Emellett a püspökök számára kijelöli a békeépítés útját. Kéri őket, hogy mindezekben a biztonságot fenyegető kérdésekben szólaljanak fel (n. 67.), továbbá segítsék a vallásközi dialógust (n. 68.), a teremtett világ védelmét (n. 70.), az egészségügyi ellátás előmozdítását (n. 71.), a menekülteket (n. 72.). A pápa csak általánosságban beszél az adott biztonsági kihívás tekintetében a püspökök felelősségéről. Ez érthető, hiszen a felsorolt vagy akár a nem is említett biztonsági kihívások másképp jelennek meg az egyes püspöki konferenciák területén, illetve régióként eltér az egyház mozgástere. A püspöki konferenciák vagy a megyéspüspökök a helyi körülményeket figyelembe véve másképpen fognak eljárni. Jól mutatja azonban a dokumentum, hogy a pápa a biztonsági kihívásokat nemcsak a fegyveres konfliktusokban látta. A modern biztonságpolitikai megközelítés alapján kategorizálta a biztonságot fenyegető tényezőket. A válságkezelésben pedig kitüntetett szerepet tulajdonított a püspököknek és a püspöki konferenciáknak. A püspöki szolgálatról szóló *Apostolorum successores* kezdetű direktórium is hasonló koncepciót képvisel. A direktórium felszólítja a

⁵⁰ II. János Pál: Ex. Ap. Post. Syn. *Pastores dabo vobis*, 1992.III.25. *Acta Apostolicae Sedis*, 84. (1992), 657-804. Itt a szegények szolgálatára való utalás különösen a 30. pont „A papoknak – Krisztus példája szerint, aki jóllehet gazdag volt, szegény lett, mert szeretett minket (vö. 2Kor 8,9) – a szegényeket és gyengéket úgy kell tekinteniük, mint akik különösen is a gondjaikra vannak bízva; továbbá képesnek kell lenniük arra, hogy egyszerű és kemény életükkel tanúskodjanak a szegénység mellett azáltal, hogy a felesleges dolgoktól nagylelkűen tartózkodnak.” II. János Pál (1992): i. m. 705-706.

⁵¹ II. János Pál: *Pastores gregis*. 2003.X.16. *Acta Apostolicae Sedis*, 96. (2004), 12. 825-924.

püspököket, hogy amennyire az egyházmegye körülményei lehetővé teszik, segítsék az Apostoli Szentszék által támogatott és fenntartott nemzetközi intézményeket a célkitűzéseik előmozdításában, az igazságosság és a béke érdekében (n. 21., vö. még n. 53.). A dokumentum a püspöki prédikációk szempontjából is fontosnak tartja a béke előmozdítását (n. 120.). Ez harmonizál a homíliára vonatkozó általános joganyaggal (768. k.). A homíliának ugyanis az egyház teológiai alapelvein túl a társadalmi kérdések is tárgyát képezik. A direktorium 209. pontját a jogalkotó kifejezetten a béke és a társadalmi igazságosság előmozdításának szentelte. A dokumentumban szintén egymás mellett jelenik meg a társadalmi igazságosság és a béke, jelezve, hogy a békét számtalan tényező fenyegetheti. Kéri, hogy a püspökök „az igazságosság és a béke prófétái legyenek,” (...) és „határozottan el kell ítélniük az erőszak minden formáját”. Továbbá fel kell emelni a szavukat a „munkanélküliek, az elnyomottak, az üldözöttek és a megaláztatottak, valamint a súlyos bántalmazást elszenvedő gyermekek érdekében.” Amellett, hogy ez a dokumentum is alátámasztja, hogy az egyház a biztonsági kihívásokat tág értelemben értelmezi, a helyi hierarchia számára is feladatul szabja a béke művének építését. Ezt jól szemléltetik a direktóriumnak azok a pontjai is, amelyek ugyan nem közvetlenül a békéről, hanem olyan társadalmi kérdésekről szólnak, amelyek szoros kapcsolatban állnak a békével és az igazságossággal. Így a szegények (n. 122.), a bevándorlók (n. 195., n. 206.), a munkanélküliség (n. 209.). Ezeknek a pontoknak az üzenete, hogy az „egyház pásztorai elevenné tegyék Jézus Krisztus evangéliumának üzenetét, ami mindenki reményének alapja, s különösen azoké, akik egyedül Istentől remélhetnek emberhez méltóbb életet és jobb jövőt.”⁵²

II. János Pál pápa még konkrétabban fejezte ki a biztonság összetett karakterének és a békének a kapcsolatát az *Incarnationis Mysterium* kezdetű bullájában. A dokumentum a 2000. nagy jubileumi év alkalmából jelent meg. Ekkor már látszott, hogy a hidegháború utáni vágyakozások a „történelem végére”,⁵³ nem teljeseztek be.⁵⁴ Sőt, a dokumentum utal a globális kihívásokra, amelyek fenyegetik a békét. Megjelenik a kapitalista gazdaságkritika is, amelyet a pápa összefüggésbe hoz a békével. „Az emberiség a rabszolgaságnak új és a múltból ismert formáknál kifinomultabb változataival találja magát szemben. (...) Nem kevés nép, főként a legszegényebb nemzetek, olyan adósságteher alatt görnyednek, melyeknek visszafizetése gyakorlatilag lehetetlen. (...) Meg kell szüntetni az elnyomás minden formáját, melyek az egyesek uralmát jelentik mások fölött: ilyen esetekben az igazságtalanság bűnéről van szó.” II.

⁵² II. János Pál (2004): i. m. 852-853.

⁵³ Francis Fukuyama: *The End of History? The National Interest*, 16. (1989), 3-18.

⁵⁴ II. János Pál: *Incarnationis Mysterium*. 1998.XI.29. *Acta Apostolicae Sedis*, 91. (1999), 2. 129-143.

János Pál itt a gazdasági egyenlőtlenség felszámolásához is kapcsolja a békét.⁵⁵ Még visszafogottabb volt ugyan a kapitalizmus kritikájában, mint utódja Ferenc pápa, de fontos, hogy megnyilatkozásában a gazdasági mechanizmusok okozta globális egyenlőtlenség már a biztonsági kihívások közé kerül.⁵⁶ II. János Pál utasítására készítette el az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa az Egyház Társadalmi Tanításának kompendiumát. A kompendium átfogó foglalatát adja az egyház béke filozófiájának. A béke kérdését elhelyezi az emberi jogok, a közjó, a gazdaság, az állam, a nemzetközi közösségek, a teremtésvédelem, a terrorizmus kérdései közé. Vagyis sorra veszi mindazokat a területeket, amelyek a biztonság átfogó értelmezésében is helyet kapnak.⁵⁷ A tanács számos egyéb munkát is megjelentetett, amelyek az új típusú biztonsági kihívásokkal foglalkoznak.⁵⁸ A kompendium érdeme azonban, hogy röviden, frappánsan, egy helyen értékeli a biztonsági komplexben felvetett kihívások jelentős részét. A kompendium jól példázza, hogy a biztonság átfogó értelmezéséből adódó egyes területek, hogyan kaptak egyre jelentősebb helyet a Katolikus Egyház teológiai és etikai értelmezésében. A dokumentum a tizenegyedik fejezetben külön is tárgyalja a „béke támogatást”. A kifejezés hasonló a nemzetközi jogban és a biztonságpolitikában használt terminológiákhoz. A dokumentumban tárgyalt területek a teológiai relevancia mellett nemzetközi- és hadi jogi aspektussal rendelkeznek.⁵⁹ Hasonlóképpen a jogos védekezés, a béke védelmezése, az ártatlanok védelme, a preventív intézkedések mindazok ellen, akik a békét

⁵⁵ Uo. 141-142.

⁵⁶ Lásd még Stefano Zamagni: *Catholic Social Thought, Civil Economy and The Spirit of Capitalism*. In. Daniel Finn (szerk.): *The True Wealth of Nations: Catholic Social Thought and Economic Life*. Oxford, University Press, 2010. 63-94. Pedro Teixeira - António Almodovar: *From the Early Nineteenth Century's Christian Political Economy to Modern Catholic Social Doctrine*. In. Paul Oslington (szerk.): *Oxford Handbook of the Christianity and Economics*. Oxford, University Press, 2013. 113-135. Andrew M. Yuengert: *Pope Francis: His Predecessors, and the Market*. *The Independent Review*, 21. (2017), 3. 347-360. Andrea Tornielli - Giacomo Galeazzi: *Ferenc pápa: Ez a gazdaság öl*. Budapest, Agóra, 2015.

⁵⁷ Resperger István: *A válságkezelés kicsit másképp*. *Nemzetbiztonsági szemle*, 4. (2016), 3. 28-48. Különösen a 42. oldal ábrái.

⁵⁸ A teljesség igénye nélkül a pápai tanács néhány publikációja a társadalmi igazságosság előmozdítása kapcsán. A vallások és a humanitárius jog kapcsolatáról: *Humanitarian Law and Religions*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2009. A rasszizmus elleni fellépésről: *La Chiesa di fronte al razzismo: Per una società più fraterna*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1998. A fegyverzetleszerelésről: *Prospettive per un disarmo integrale*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2008. Emberi jogok védelméről: *Diritti umani dei detenuti*, 2007. Az igazságosság és béke kapcsolatáról: *Justice and Peace: An Ever Present Challenge*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2004. A humanitárius segítségnyújtásról és a katonai lelkészekről: *Diritto Umanitario e Cappellani Militari*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2003. A Szentosz és a nemzetközi szervezetek kapcsolatáról: *Words that Matter: The Holy See in Multilateral Diplomacy*. New York City, The Path to Peace Foundation 2003; *Az éhínség enyhítéséről: Atti del Seminario di Studio del Pontificio Consiglio della Giustizia e della Pace*, Roma, Edizioni ART, 2004. A fegyverkereskedelemtől: *Il commercio internazionale delle armi. Una riflessione etica*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2004. A föld javainak igazságosabb elosztásáról: *Per una migliore distribuzione della terra. La sfida della riforma agraria*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1997. A menekült kérdésről: *Refugees: A Challenge to Solidarity*. New York, The Center for Migration Studies of New York, 1994.

⁵⁹ Petruska Ferenc: *Katonai jog és hadijog a katonai felsőoktatásban*. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 1. (2021), 77-100.

veszélyeztetik, leszerelés és a terrorizmus elítélése is. A dokumentum egyrészt klasszikus teológiai megalapozást ad a békéről: a „béke az igazságosság és a szeretet gyümölcse” (n. 494.). Másrészt megjelenik a modern inkább negatív, emberi jogi megközelítés is. „A béke veszélybe kerül,” ha az embernek nem áll rendelkezésére mindaz, aminek ember mivolta alapján rendelkezésére kellene állnia (...).” A kompendium más helyei pedig felvetik a gazdaság, a globalizáció, a pénzügyi rendszerek, a bevándorlás, a mezőgazdaság és élelmiszer biztonság területeit. Összefoglalóan elmondható, hogy a kompendium a béke és biztonság széles értelmezését adja, miközben az alapokat a teológiai megfontolásokra vezeti vissza.⁶⁰

Ez a filozófia és megközelítés figyelhető meg Ferenc pápa *Evangelii Gaudium* kezdetű apostoli buzdításban is.⁶¹ A pápa érezteti, hogy nemcsak a háború veszélyezteti a békét, hanem a biztonságot széles dimenzióban értelmezi.⁶² Rámutat az egyház felelősségére „a békével, az egyetértéssel, a környezettel, az élet védelmével, az emberi és a polgári jogokkal kapcsolatos problémák megoldásában” (EG 65).

A béke és biztonság összetettségét demonstráló pápai és szentszéki megnyilatkozások többsége azonban nem jogszabály. Jól körülhatárolják ugyan a biztonsági kihívásokat, és általánosságban felhívják a figyelmet az egyház feladatára, de sem hatáskört nem telepítenek, sem komolyabb változást nem eredményeznek a válságkezelésben részt vevő szentszéki hivatalok kapcsán. A biztonsági kihívások kezelése azonban feltételezik a szervezeti képességeket is. Ferenc pápa ezért a kurián belül külön csúcsszervet, Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában hozott létre a társadalmi igazságosság és a globális béke előmozdítására, a szegények, a menekültek gondozására és a tág értelemben vett biztonsági kihívások kezelésére. Az új dikasztériummal, annak jelentősége okán külön fejezetben foglalkozunk. A csúcsszerv létrehozása előtt is voltak azonban olyan központi szervek az Apostoli Szentszéknek, amelyek a római pápát a béke előmozdítása és a biztonsági kérdések kezelésében segítették. A dikasztériumba integrált négy pápai tanács a *Iustitia et Pax*, a *Cor Unum*, az Egészségügyi Dolgozók és az Elvándorlók és Úton Lévők Lelkigondozására létrehozott pápai tanácsok, igaz, más más területen, de a béke és a társadalmi igazságosság előmozdításán tevékenykedtek. Emellett ezek a szentszéki dikasztériumok az egyetemes

⁶⁰ Jerzy Lewandowski: The Urgency for Peace in Teachings of John Paul II. *The Person and the Challenges*, 4 (2014), 1. 37-49.

⁶¹ Ferenc pápa: Ex. Ap., *Evangelii gaudium*. 2013. IX. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 105. (2013), 12. 1019-1137.

⁶² Sőt konkrétan megfogalmazódik, hogy „a béke „nem korlátozódik a háború hiányára, a szembenálló erők mindig kényes egyensúlyára. Napról napra épül az Isten által akart rendet követve, amely magában foglalja az emberek közötti egyre tökéletesebb igazságosságot.” Lényegében annak a békének, amely nem mindenki teljes értékű fejlődését segíti, nincs jövője, és mindig új konfliktusok és az erőszak különböző formáinak a magva lesz.” (EG 219)

egyház szintjén már Ferenc pápa előtt megjelenítették azokat a teológiai és pasztorális elveket, amelyek a válságkezelés tekintetében fontosak.

A *Cor unum* pápai tanács különösen jelentős szerepet töltött be a Katolikus Egyház nemzetközi karitatív szerepvállalásának összehangolásában. A leginkább ismert *Caritas internationalis* felügyelete mellett, a latin-amerikai fejlesztési projektekért felelős 1992-ben létrehozott *Fondazione Populorum Progressio*-t is irányította. Jelenleg az említett szervezetek szentszéki, kormányzati felügyelete az új dikasztérium feladata. II. János Pál alapítvány a Száhel térség megsegítéséért ugyancsak a *Cor Unum* Pápai Tanács irányítása alá tartozott. Az alapítványt II. János Pál 1980-as Burkina Faso-i látogatása után kezdték szervezni. A hivatalos jóváhagyásra 1984. február 22-én került sor.⁶³ II. János Pált a Száhel térségben tapasztalt emberi nyomorúság és az elsivatagosodás elleni küzdelem motiválta. Meg lehet még említeni az új dikasztériumba integrált Egészségügyi Dolgozók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa alá tartozó Irgalmas szamaritánus kezdeményezést is. Ez a legelesettebbekkel, le kiszolgáltatottabb betegekkel foglalkozik leginkább az elmaradottabb régiókban.⁶⁴

A *Iustitia et Pax* pápai tanács pedig világviszonylatban a béke, a társadalmi igazságosság előmozdítása, a szegénység, a háborúk regionális felszámolása érdekében segítette a legfőbb pásztor munkáját. Tevékenységének minőségét szemlélteti az említett *Egyház társadalmi tanításának kompendiuma*,⁶⁵ amely bemutatja az egyház tanítását mindazokban a társadalmi kérdésekben, amelyek a biztonság új típusú megközelítésében is megjelennek.⁶⁶ A *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúció csak az utolsó záró cikkelyben foglalkozott az Apostoli Alamizsnahivatal működésével.⁶⁷ Az új joganyag a dikasztériumok sorában már előkelő helyet biztosít a Tevékeny szeretet dikasztériumának, az Apostoli Alamizsnahivatalnak (PE 79-81. cikk.). A konstitúció nyomatékosít, minthogy egyrészt kifejezésre juttatja, hogy a dikasztérium illetékessége az egész világra kiterjed, másrészt, hogy a Szentatya nevében tevékenykedik. A kiemelés inkább didaktikai, mintsem lényegi. A római kúria dikasztériumainak az illetékessége az adott hatáskörben ugyanis külön említés nélkül is kiterjed az egész világra. A jogalkotó inkább nyomatékosítani akarta, hogy a legfőbb pásztor

⁶³ La Fondazione Sahel contro la desertificazione. (2021/08/28) online: <http://www.corunumjubilaem.va/content/corunumexpo/it/fondazioni/fondazione-giovanni-paolo-ii.html>

⁶⁴ Fondazione Il Buon Samaritano: (2021/08/28) online: <http://www.humandevlopment.va/it/il-dicastero/fondazioni/il-buon-samaritano.html>

⁶⁵ Magyarul: Igazságosság és Béke Pápai Tanács: *Az egyház társadalmi tanításának kompendiuma*. Budapest, Szent István Társulat, 2007.

⁶⁶ Padányi József - Földi László: Security Research in the Field of Climate Change. In: Nádai László - Padányi József (szerk.): *Critical Infrastructure Protection Research: Results of the First Critical Infrastructure Protection Research Project in Hungary*. Zürich, Springer International Publishing, 2016. 79-90.

⁶⁷ II. János Pál: Const. Ap., *Pastor Bonus*. 1988. V. 28. art. 193. *Acta Apostolicae Sedis*, 80. (1998), 7. 912.

világviszonylatban is gondját viseli a szegényeknek és a kiszolgáltatottaknak (PE 79. cikk.). Ugyancsak inkább nyomatékosító szerepe van, hogy a konstitúciónak a többi dikasztériummal kapcsolatot kell tartani. Ez is alapelve a kúria működésének, de a jogalkotó a feladat és a hatáskör jelentősége miatt mégis fontosnak tartotta ennek az evidenciának a megismétlését (PE 80. cikk.). A jog felhatalmazza a dikasztériumot, hogy céljainak megvalósítására gyűjtést rendezzen vagy adományokat fogadjon el (PE 81. cikk. 1. §.).

1.2. A társadalmi igazságosság előmozdítása az egyházi jogalkotásban, végrehajtásban és bírászkodásban

Az egyházkormányzatban a jogalkotást, a végrehajtást és a bírászkodást megkülönböztetjük, de a világi jogrendszerektől eltérően nem választjuk el élesen. Érdemes ezért a béke és a társadalmi igazságosság előmozdításának szempontjainak a bemutatásánál is együtt vizsgálni a három ágat.⁶⁸ Az egyházi intézmények, amelyek a béke művén dolgoznak jogszabályi környezetben működnek, amely mögöttes jogalkotói tevékenységet tételez fel. A szervezetek működése, irányítása, ellenőrzése, felügyelete a végrehajtás vagy közigazgatás területéhez tartozik. Az egyházi bírászkodás és a béke előmozdítása kapcsán kevesebb direkt kapcsolat figyelhető meg.

1.2.1. A végrehajtás általános szerepe a válságkezelésben

A kontinentális jogi iskolák megközelítésében a jogalkotás másik két hatalmi ághoz viszonyított kvázi primátusa miatt ezt a hatalmi ágat szokás elsőnek vizsgálni. A kiindulópont minidg az, hogy milyen jogszabályok szabályozzák a vizsgált területet. Esetünkben a béke művének előmozdítása, hogyan jelenik meg a jogalkotásban, és különösen is mi a személyi, anyagi, területi hatálya az adott jogszabálynak. A béke és a társadalmi igazságosság kérdése leginkább a jogi kötőerővel nem rendelkező pápai és szentszéki dokumentumokban található. A joganyag gerincét ezért általában az egyes jogintézmények működését, a szervezetek hatáskörét telepítő és a feladatot meghatározó jogszabályok adják. Emellett a joganyag értelmező rendelkezései ugyancsak meghatározóak.

Amennyiben a szent szövegek jogi aspektusától eltekintünk, akkor az irgalmasság tettei először a praxisban, a tág értelemben vett igazgatásban jelentek meg. Az Apostolok Cselekedetei beszámol arról, hogy a tanítványok hét diakónust választanak ki a szegények

⁶⁸ Gianfranco Ghirlanda: Potestà di governo. Potestas Regiminis. In. Carlos Salvador Corral – Ghirlanda De Paolis - Velasio Gianfranco (szerk.): *Nuovo dizionario di diritto canonico*, Torino, San Paolo, 1993. 802-803.

gondozására (Ap. csel. 6, 2-3, 5-6). Ez az első hivatalalapítás. A tizenkettőt az Úr jelöli ki, hivataluk az ő szándékára megy vissza. A hét diakónus feladatát azonban már az apostolok határozzák meg. Tág értelemben ugyan, de az első hivatalalapítás a karitatív szeretet gyakorlásához és a társadalmi béke előmozdításához kapcsolódik. A jogalkotás csak ezt követően emeli be akár általánosságban, akár az egyes egyházi hivatalok kapcsán a szeretet tetteinek és a béke előmozdításának szempontjait.

XVI. Benedek az említett első hivatalalapítást a *Deus Caritas est* kezdetű enciklikájában az egyház későbbi intézményesülése és békemissziója szempontjából meghatározónak tekinti. „(...) a szociális szolgálat, melyet (a hét diakónusnak) végezniük kellett, egészen konkrét, ugyanakkor teljesen lelki szolgálat, s ezért a hivataluk valóban lelki hivatal volt, mely az Egyház egyik lényeges feladatát – a rendezett felebaráti szeretetet – valósította meg. E hét fős csoporttal a 'diakonia' – a felebaráti szeretet közösségi és rendezett szolgálata – beépült az Egyház alapvető struktúrájába.”⁶⁹ Ez alatt a struktúra alatt az egész egyházat érthetjük: a plébániai, az egyházmegyei, az országos és a nemzetközi szintet is.⁷⁰ A diakónusok, akik a püspöki kézfeltételben küldetésüket a szolgálatra kapják, a II. Vatikáni Zsinat után újra kiemelten képviselik az egyház hármasküldetését átjáró társadalmi igazságosságot. A zsinat utáni jogalkotás és kánoni szakirodalom ezt többször hangsúlyozta.⁷¹ A szeretet tetteinek igazgatása kapcsán az említett *Deus caritas est* kezdetű enciklika külön hangsúlyt helyez a püspökök szerepére. „Az Egyház püspöki struktúrájának megfelelően a részegyházakban elsődlegesen a püspökök, mint apostolutódok felelősek azért, hogy az Apostolok Cselekedeteiben meghirdetett 'program' ma is megvalósuljon.”⁷² Emellett a püspöki konferenciák kezdeményezéseinek is jelentős szerepe van. A legtöbb országban a püspöki konferenciák rendelkeznek eleve rendelkeznek olyan bizottságokkal, amelyek teoretikusan foglalkoznak a társadalmi igazságosság és a béke kérdésével.⁷³

Ami a plébániákat illeti, a legtöbb ember az egyház igazgatásának csak erre a szintjére lát rá. Ezért az irgalmas szeretet tetteinek a megjelenése ezen a szinten kiemelten fontos. A plébánia papsága és hívei az egyház követei a magasabb szinten elhangzó tanítás gyakorlatra váltásában. Az *Apostolorum Successores* kezdetű utasítás az egyházmegye papjait olyan

⁶⁹ XVI. Benedek: Enc. *Deus caritas est*. 2005. XII. 25, n.21. *Acta Apostolicae Sedis*, 96. (2006), 3. 234.

⁷⁰ Miñambres (2008): i. m. 253.

⁷¹ Jean Beyer: Il diaconato permanente nell'attuale vita ecclesiale. *Quaderni di diritto ecclesiale*, 10. (1997), 2. 34-142. Pierantonio Pavanello: La determinazione canonica del ministero del diacono permanente. *Quaderni di diritto ecclesiale*, 10. (1997), 2. 143-159.

⁷² XVI. Benedek (2006): i. m. 246. Lásd még: Jesús Miñambres: Atti Benedetto XVI. Lettera Apostolica MP. Intima Ecclesiae natura sul servizio della carità (11 novembre 2012). *Ius Ecclesiae*, 25. (2013), 2. 499-532.

⁷³ Magyar vonatkozásban a *Püspöki Konferencia Caritas in Veritate* bizottsága, régebben Iustitia et Pax bizottság.

pásztoroknak nevezi, akik segítik a püspököt a hármasküldetésében.⁷⁴ A plébánosok pedig konkrétan részesülnek az egyház megszentelő (528. k. 2. §), tanító (528. k. 1. §) és kormányzati küldetésében (529. k. 1. §, 2. §). A Kódex egyébként a plébánosokat is rendre pásztoroknak, méghozzá a plébániai közösség saját pásztorának nevezi (515. k. 1. §). Más esetben pedig konkrétan jelzi a törvénykönyv, hogy a plébános pásztori küldetésének teljesítéséhez hozzátartozik a szegényekkel és a szenvedőkkel való különleges törődés (529. k. 1. §). A pásztor önmagában olyan teológiai kifejezés a joganyagban,⁷⁵ amely magában hordozza a plébános egyházkormányzati beállítottságának irgalmas voltát, a szegények iránti nyitottságot és ezen keresztül a társadalmi igazságosság és a béke legalább helyi szintű megvalósítását.⁷⁶ A hatályos joganyag a régi joghoz képest nagyobb hangsúlyt helyez a plébános tevékenységei között a szegények gondozásának és ezen keresztül a társadalmi igazságosság, illetve a béke előmozdítására.⁷⁷ A plébánia szintjén a társadalmi igazságosság előmozdításának számtalan oldala lehet. Beteg-, öregek látogatása, segélyezési programok-, gyűjtések szervezése, menekültek támogatása stb. Bár a szeretet tetteinek fő koordinátora a plébánia szintjén a plébános, de pont a társadalmi igazságosság gyakorlása kapcsán sajátosan jelenhetnek meg a laikus krisztushívők, akik bekapcsolódnak a plébániai szegénygondozásba.⁷⁸ A szegénygondozás különleges területe a hierarchia és a laikus krisztushívők egyházkormányzat területén való együttműködésének.⁷⁹

1.2.2. Az egyház jogalkotása a válságkezelés szolgálatában

Az igazgatási feladatokon túl a karitatív szeretet és a béke missziójában nagy szerepe van az egyházi jogalkotásnak is. Először is a szeretet tetteit és a békemissziót az egyház a legtöbb esetben intézményein keresztül fogatosítja. Az intézmények jogi keretek között működnek: legyenek azok az egyetemes vagy részleges jogszabályok, vagy az illetékes egyházi hatóság által jóváhagyott szabályzatok (299. k. 3. §). A szervezetek zavartalan működéséhez szükséges kérdések, mint a felépítés, a vezetés-irányítás, az irányítási, ellenőrzési és felügyeleti szerv, a

⁷⁴ Püspöki Kongregáció: Instr. *Apostolorum successores*, 2004. II. 22. n. 212. (2021/08/28) online: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cbishops/documents/rc_con_cbishops_doc_20040222_apostolorum-successores_en.html

⁷⁵ Cesare Bonicelli: Il parroco come pastorale (c. 529. par.). *Quaderni di diritto ecclesiale*, 6. (1993), 1. 43-49.

⁷⁶ Francesco Coccopalmerio: Il parroco «pastore» della parrocchia. *Quaderni di diritto ecclesiale*, 6. (1993), 1. 6-22.

⁷⁷ Paolo Montini: Il ministero del parroco (cann. 528-529). In: Docenti di diritto canonico, Associazione Canonistica Italiana (szerk.): *La parrocchia*. Milano, Glossa, 2005. 134-135.

⁷⁸ Erdő Péter: A világiak munkája a plébánián. *Távlatok*, 12/13. (1993), 3-4. 632-640.

⁷⁹ Alvaro del Portillo: *Laici e fedeli nella Chiesa. Le basi dei loro statuti giuridici*. Milano, Giuffrè, 1999.

tagság, a jogok és kötelezettségek a jogszabályokban kapnak keretet. De a jogalkotó feladata az is, hogy tisztázza a karitatív szeretet és a béke előmozdításán dolgozó egyházi intézmények és a hasonló profilú más katolikus szervezetek vagy a civil intézmények közötti együttműködésre vonatkozó alapelveket.⁸⁰ II. János Pál a hatályos Egyházi Törvénykönyv kihirdetésekor erre mutatott rá, amikor megfogalmazta, hogy „valóban az Egyházi Törvénykönyv teljességgel szükséges az egyház számára. Mivel az egyház felépítésében társadalmi és látható szervezet is, szabályokra van szüksége, hogy láthatóvá váljék hierarchikus és szerves struktúrája, hogy Istentől rábízott feladatoknak, különösen a szent hatalomnak és a szentségek kiszolgáltatásának gyakorlása megfelelő rendezést nyerjen, hogy a krisztushívők kölcsönös kapcsolatai szereteten alapuló igazságosság szerint alakuljanak (...).”⁸¹

Az egyházi jogszabályok számos alkalommal utalnak az egyház béke missziójára és a társadalmi igazságosságra. Ezek az utalások teológiai motiváltságú megjegyzések, melyekkel jelzi a jogalkotó, hogy a legprofánabbnak tűnő jogi területek (pl. anyagi javak, vagy társulási jog) is kapcsolódnak az egyház béke küldetésének végrehajtásához.⁸² Az egyházi alkotmányjogi résznél a krisztushívők kötelezettségei között említi a jogalkotó, hogy a krisztushívők kötelesek a társadalmi igazságosság előmozdítására, és a saját jövedelmükből segíteni a szegényeket (222. k. 2. §.). Ez a törvény nemcsak a laikusokat vagy a klerikusokat, hanem az egyház minden tagját kötelezi. Az egyházi vagyoni jogot orientáló jogszabály pedig, az egyház anyagi javait annak sajátos céljainak szolgálatára rendeli (1254. k. 1. §.). A sajátos célok között pedig szerepel a segítő szeretet gyakorlása (1254. k. 2. §.). A törvény itt nem egyszerűen célnak, hanem sajátos célnak nevezi az apostoli tevékenységet, különösen a szegényekkel szembeni segítő szeretetet.⁸³ A Kódex követi a II. Vatikáni Zsinat koncepcióját (vö. LG 13; 23; GS 42; 69; 71; 76; PO 17; 20 21; PC 13; CD 6; 28; DH 4; 13 GE 8; IM 3.). Vagyis az egyház rendelkezik anyagi javakkal, azokat igazgatja vagy elidegeníti, de ez mindig az egyház céljainak a megvalósításához kapcsolódik, amelyek között megtalálható az apostoli munka, a béke előmozdítása és a szegények gondozása.⁸⁴ Carlo Redaelli felhívja a figyelmet, hogy az apostoli tevékenység, mint az egyházi javak sajátos célja széles feladatkört ölelhet fel.

⁸⁰ Ujházi Lóránd: Specific Apparatus of Vatican Diplomacy – Charity Organisations. *Academic and Applied Research in Military and Public Management Science*, 18. (2019), 1. 149-168.

⁸¹ II. János Pál: *Sacrae disciplinae leges. Communicationes*, 15. (1983), 1. 8-9. Magyarul: Erdő Péter: *Az Egyházi Törvénykönyv*. Budapest, Szent István Társulat, 1997. 43.

⁸² Ricardo A. Crespo - Christina C. Gregory: *The doctrine of mercy: moral authority, soft power, and the foreign policy of Pope Francis*. International Politics, 57. (2020), 1. 115–130.

⁸³ Jean Pierre Schouppe: *Elementi di diritto patrimoniale canonico*. Milano, Giuffrè, 1997. 11. Velasio De Paolis: I beni temporalis della Chiesa. Canonici preliminari (cann. 1254-1258) e due questioni fondamentali. In: Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico (szerk.): *I beni temporalis della Chiesa*. Milano, Glossa, 1997. 9-43.

⁸⁴ De Paolis (1997): i. m. 17. A II. Vatikáni Zsinat és az egyház anyagi javai témakörben lásd még Daniel Faltin: *De recto usu bonorum ecclesiasticorum ad mentem Concilii Vaticani II. Apollinaris*, 40. (1960), 441-442.

A Kódex átdolgozása közben felvetették, hogy „az egyházi javak sajátos célja”, illetve az „apostoli tevékenység” kapjon jogilag egzaktabb keretet. Végül azonban a jogalkotó nem vezetett be újabb kategóriákat. Ezért mind a jogszabály szövegéből, mind a gyakorlatból arra a következtetésre lehet jutni, hogy a Kódex tág mozgásteret biztosít arra vonatkozóan hogyan állítsa az egyház a válságkezelés és a békeépítés szolgálatába az anyagi javait.⁸⁵ Ferenc pápa 2014. február 24-én kiadott *Fidelis dispensator et prudens* kezdetű *motu proprio*val létrehozta az új csúcsszervet, a Pápai Gazdasági Titkárságot.⁸⁶ A pápa rögtön a bevezetőben jelzi, hogy a hűséges és körültekintő vagyonkezelő küldetése, hogy gondosan kezelje a rábízott javakat, méghozzá úgy, hogy egyrészt tudatában legyen az egyház evangelizációs küldetésének, másrészt különös gondot fordítson a rászorulókra. Az egyetemes egyház szintjén pedig nemcsak megerősíti a dokumentum a római pápa legfőbb vagyonkezelői jogkörét, hanem a Kódexben említett sajátos célok közül kiemeli az apostoli munkát, jelezve, hogy a pápa legfőbb vagyonkezelői tevékenységének a közjó és az integrált emberi fejlődés szolgálatában kell állnia. A jogalkotó nem hagyott kétséget afelől, hogy az egyház egész struktúrája és anyagi erőforrásai nemcsak az egyház, hanem az egyetemes emberiség szolgálatában állnak. Ennek pedig legkézzelfoghatóbb jele a válságok, a katasztrófák, a háborúk és más emberi nyomorúság enyhítésére szánt nagyvonalú és gyors szentszéki segélyezés.⁸⁷

Ugyancsak a jogalkotásnak a válságkezelés és békeműveletek kapcsán betöltött közvetett jelentőségére utal a krisztushívők társulási jogának dogmatikai megalapozása is. Ismételten hangsúlyosan jelenik meg, hogy a krisztushívők társulásának a célja a keresztény, illetve vallásos célok mellett a jótékony szeretet előmozdítása. Mind a laikus, mind a klerikus krisztushívőknek joga van ahhoz, hogy a jótékony szeretet előmozdítására társulásokat alapítsanak vagy vezessenek, vagy ilyen cél érdekében összejöveteleket rendezzenek (215. k.). Az apostoli tevékenységben való aktív részvétel minden krisztushívő joga és kötelessége, mint a keresztség szentségében kapott általános papi, prófétai és tanítói küldetés integráns része (216-217. kk.). Annak meghatározása azonban a jogalkotó feladata, hogy a krisztushívők társulása milyen feltételek mellett és milyen jogi alakzatot ölthet. Konkrétan ez azt jelenti, hogy hogyan lehet egy társulás magán vagy hivatalos, illetve jogi személyiséggel rendelkező vagy nem rendelkező társulás, valamint, hogy milyen feltételek mellett viselheti a katolikus jelzőt (216. k.). Ide tartozik még, hogy hogyan történik a szabályzat jóváhagyása vagy felülvizsgálata,

⁸⁵ Carlo Robero Maria Redaelli: *Le finalità dei beni ecclesiali. Quaderni di diritto ecclesiale*, 32. (2020), 2. 243.

⁸⁶ Ferenc pápa: *Motu proprio, Fidelis dispensator et prudens*. 2014. II. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 106. (2014), 3. 164-165.

⁸⁷ Diego Zalbidea: *La reorganización económica de la Santa Sede. Balance y perspectivas. Ius canonicum*, 54. (2014), 107. 221-225.

hogy az milyen kötelező elemeket tartalmazzon, milyen kapcsolatban álljon a társulás az egyházi hierarchiával, a hasonló profilú katolikus vagy nemzetközi, illetve állami szervezetekkel és társadalmi kezdeményezésekkel.⁸⁸ A krisztushívők regionális és globális karitatív kezdeményezései széles területen mozognak. Számos módon bekapcsolódhatnak az egyház társadalmi tanításának és békemissziójának megvalósításába. Külön monografikus munka anyagát képezné a legkülönbözőbb nemzetközi, országos és egyházmegyei jóváhagyással rendelkező vagy az egyházban létező és a magánautonómia alapján létrejött humanitárius szervezetek bemutatása. A teljesség igénye nélkül érdemes megemlíteni a Sant'Egidio közösséget, amely egyre szélesebb területen kapcsolódik be az egyház válságkezelésébe és a békeépítésbe,⁸⁹ illetve a lovagrendeket, amelyek részben a klasszikus diplomáciai, részben a különböző humanitárius tevékenységen keresztül támogatják az egyház kezdeményezéseit.⁹⁰ Találónan mutat rá azonban Luis Navarro a krisztushívők társulásait és az irgalmas szeretet tetteit taglaló tanulmányában, hogy akármilyen jogi alakzatot is ölt a krisztushívők kezdeményezése, minden esetben hangsúlyozni kell, hogy a kezdeményezéseknek természetfeletti motivációja van. A hasonló profilú nemzetközi, állami vagy társadalmi szervezetekhez képest nemcsak a filantropia, hanem a krisztusi szeretet motiválja őket arra, hogy enyhítsék a világban lévő szenvedéseket és mozdítsák elő a békét.⁹¹

Végül érdemes megemlíteni a jogalkotás szerepét a szerzetesrendek vonatkozásában is. A történelem folyamán számos szerzetesrend karizmájában jelent meg a szegénygondozás, a betegápolás vagy az irgalmas szeretet gyakorlásának más formája, amely közvetve vagy közvetlenül a tág értelemben vett biztonsági kihívások kezelését szolgálta.⁹² Egészen sajátos módon járultak hozzá a békefolyamotokhoz az ún. fogolykiváltó szerzetesrendek. Az

⁸⁸ Alvaro Del Portillo: *Laici e fedeli nella Chiesa. Le basi dei loro statuti giuridici*. Milano, Giuffrè, 1999. 114-124.

⁸⁹ Átfogó bemutatáshoz lásd: Hanspeter Oswald: *Bibel, Mystik und Politik: die Gemeinschaft Sant' Egidio*. Freiburg im Breisgau, Herder, 1998. Albert Franz: *Weltreligionen für den Frieden: die Internationalen Friedenstreffen von Sant' Egidio*. Trier, Paulinus, 1996. Roberto Morozzo Della Rocca: *Making peace: the role played by the Community of Sant' Egidio in the international arena*. London, New City, 2013. Frieden - Utopie einer globalen Gesellschaft?. Georg Kaster (szerk.): *Verleihung des Arnold-Janssen-Preises 2004 an die Gemeinschaft Sant' Egidio*. Kevelaer, Butzon & Bercker, 2004. A válságkezelés részterületeihez: Matt Kantz: *Ugandan amnesty offer inspired by Sant' Egidio*. Kansas City, *National Catholic Reporter*, 35. (1999), 32. 10. John Allen: *Host Sant'Egidio community in familiar mediator role*. *National Catholic reporter*, 36. (2000), 43. 15-15. O Gerard Connell: *Guatemala peace parley to resume in Mexico*. *National Catholic Reporter*, 32. (1996), 17. 43.

⁹⁰ Whitworth Porter: *History of the Knights of Malta: Or, The Order of the Hospital of St John of Jerusalem*. Cambridge, University Press, 2013.

⁹¹ Luis Navarro: *Le iniziative dei fedeli nel servizio della carità. Fondamento e configurazione giuridica*. In: Jesús Miñambres (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008. 196. Idézi: Scema Decreti de Apostolatu laicorum. n. 62. 1963. IV. 22, AS III. IV. 700.

⁹² Georg Jelich: *Kirchliches Ordensverständnis im Wandel*. Leipzig, Theologische Studien, 1983. Erről a kérdésről átfogóan ír Stephan Haering: *Servizio della carità*. In: Jesús Miñambres (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008. 225-241.

egyház történelemben az egyik legismertebb békéltető Assisi Szent Ferenc, aki eredetileg laikus mozgalmat indított el.⁹³ Szent Ferenc és mozgalmának a valós békéltető jellegét ma már számos kutató megkérdőjelezi. Adam L. Hoose szerint a ferencesek muszlim területen való tevékenységét sokkal inkább a politikai realitások, mintsem Szent Ferenc béke üzenete tette lehetővé.⁹⁴ Hoose rámutat, hogy Szent Ferenc Malik al-Kamil szultánnal való találkozása csak később a ferences történetírásnak köszönhetően került az általunk ismert idealizált megvilágításba.⁹⁵ Ha a történetkritikai szempontok igazak is, sokkal jelentősebb az elbeszélés eszmetörténeti hatása, minthogy pozitív színben és követendő példaként tüntet fel olyan történetet, ahol az egyház meghatározó személyisége regionális és a vallások közötti béke előmozdítójaként jelent meg.⁹⁶

A szerzetes közösségek ma is aktívan jelen vannak a válságterületeken. A szociális problémák enyhítésével részt vesznek a regionális biztonság megteremtésében. Számos labilis biztonságú országban oktatási intézményeket tartanak fenn. Meg lehet még említeni a kegyes alapítványokat is, amelyek az egyház liturgikus, nevelő, karitatív tevékenységét támogatják.⁹⁷

1.3. A társadalmi igazságosság és a béke előmozdítása a megszentelő és a tanító küldetésben

Bár az egyház megszentelő tevékenysége legkézzelfoghatóbban a szentségek és a szentelmények kiszolgáltatása kapcsán jelenik meg, de tág értelmezésében a megszentelés nemcsak a liturgikus események végzését jelenti. Az egyház a szeretet cselekedetei útján, „nagyban segíti Krisztus országának a lelkekben való meggyökerezését és megerősödését, és hozzájárulnak a világ üdvösségéhez”, (839. k. 1. §) és ezzel is gyakorolja a megszentelő küldetést. A társadalmi igazságosság előmozdítását az egyház az irgalmasság testi és lelki cselekedeteiben foglalta össze.⁹⁸ A tizennégy cselekedet közül több közvetve, míg más

⁹³ James Powell: Francesco d'Assisi e la Quinta Crociata. Una missione di pace. *Schede medievali*, (1983), 4. 68-77.

⁹⁴ Adam L. Hoose: Francis of Assisi's Way of Peace? His Conversion and Mission to Egypt. *The Catholic Historical Review*, 96. (2010), 3. 449-469.

⁹⁵ Ehhez lásd: James Powell: Francesco d'Assisi e la Quinta Crociata. Una missione di pace. *Schede medievali*, (1983), 4. 68-77.

⁹⁶ Daniel Randolph: The Franciscan Concept of Mission in the High Middle Ages. Lexington, KY, 1975. 37-54. Cardini Franco: Nella presenza del soldano superba: Bernardo, Francesco, Bonaventura, e il Superamento spirituale dell'idea di crociata. *Studi Francescani*, 71. (1977), 2. 199-250. Elm Kaspar: Franz von Assisi, BrufSpredigt oder Heidenmission?, In: Raoul Manselli (szerk.): *Espansione del francescanesimo tra occidente e oriente nel secolo XIII*: ssisi, 1979. 71-103. Utóbbiak részben Hoose kutatásai alapján.

⁹⁷ Ehhez lásd Trullols J. C. Durán: *Naturaleza Juridica de la „fundaciones pías no autónomas*. Roma, 2007.

⁹⁸ Az irgalmasság testi cselekedetei: 1. az éhezőknek ételt adni, 2. a szomjazóknak italt adni, 3. a szegényeket ruházni, 4. az utasoknak szállást adni, 5. a betegeket és 6. a börtönben levőket látogatni, 7. a halottakat eltemetni. Az irgalmasság lelki cselekedetei: 1. a bűnösöket meginteni, 2. a tudatlanokat tanítani, 3. a kételkedőknek jó

cselekedetek közvetlenül jelennek meg az egyház megszentelő, vagy tanító küldetésének szabályozásánál.

Tekintve, hogy az egyház eukarisztikus közösség (LG 11; SC 10), nem lehet eltekinteni a teológiai vonatkozástól, hogy az Eukarisztia alapítása, a krisztusi irgalmas szeretet tette és az új parancs az első pillanattól összekapcsolódott. Amíg a szinoptikus hagyomány az utolsó vacsorán az alapítást emeli ki (Mk 14,22 és Mt 26,26 Lk 22,19), addig János evangéliuma a lábmosást (Jn 13, 6), mint a szeretet tettét és parancsát hangsúlyozza. A két hagyomány jelzi, hogy az alapító az Eukarisztia, az egyház későbbi legfontosabb liturgikus eseménye mellé állította az irgalmasság és a felebaráti szeretet paradigmáját. A II. Vatikáni Zsinat újra hangsúlyozza: az egyház minden tevékenysége, beleértve az irgalmas szeretet tetteit is eukarisztikus vetülettel rendelkezik.⁹⁹ Szimbolikus, hogy a szegényeknek jutott elemőzsiát a kezdetekben az eukarisztia ünnepéhez kapcsolódóan osztották ki. Ma sem ritka, hogy a szentmisén összegyűjtött plébániai, egyházmegyei vagy az országos adományokat nemzetközi karitatív célokra, adott esetben konkrét válságkezelésre, a béke regionális vagy globális megerősítésére ajánlják fel. Emellett a szentségkiszolgáltatás fórumai sok esetben jelentenek alkalmat arra, hogy a szolgálattelvő a békéről vagy a tág értelemben vett biztonsági kihívásokról beszéljen.¹⁰⁰

Ami az egyház tanító küldetését és a biztonsági kihívások kezelését illeti, az a megszentelő küldetéshez hasonlóan több szinten történhet. A szentségek kiszolgáltatása eleve összekapcsolódik a tanító küldetéssel. A keresztény tanítás átadásának fórumai, mint a prédikáció és a hitoktatás (762. k.) lehetőséget jelentenek az isteni Ige szolgálóinak, hogy az egyház tanítását átadják, sőt az egész társadalmat érzékenyítsék.¹⁰¹ Utóbbi kapcsán a jelenlegi pápa láthatóan erős küldetéstudattal rendelkezik. A tanítás minden fórumát megragadja, hogy a szegények, a társadalom perifériájára jutottak jogairól és a társadalmi igazságosságról, a válságokról, a biztonságunkat fenyegető veszélyekről, a békéről és a háborúkról szóljon. A tanító küldetésben, ahogy a megszentelő feladatban is, az egész egyház részt vesz, de mindenki az egyházban elfoglalt rendjének megfelelően. A jogalkotó számít arra, hogy az iskolák (798. k.), az akadémiák, a konferenciák, a gyűlések, a sajtó és a többi tömegtájékoztatási eszköz (822-

tanácsot adni, 4. a szomorúakat vigasztalni, 5. a bántalmakat békével tűrni, 6. az ellenünk vétkezőknek megbocsátani, 7. az élőkért és holtakért imádkozni.

⁹⁹ Eugenio Corecco – Libero Gerosa: *Il diritto della Chiesa*. Milano, Jaca Book, 1995, 105.

¹⁰⁰ Paolo Urso: Il ministero della parola divina: predicazione e catechesi. In: Gruppo italiano docenti di Diritto canonico (szerk.): *La funzione di insegnare della chiesa*. Milano, Glossa, 1994, 25-53.

¹⁰¹ Carlos Errázuriz: La dimensión jurídica del „munus docendi” nella chiesa. *Ius Ecclesiae*, 1. (1989), 1. 177-193.

823. kk.)¹⁰² sajátos fórumait jelentik a béke és a biztonsági kérdésekre vonatkozó katolikus tanítás átadásának (CD 13; 761. k.). Ami a tömegtájékoztató és különösen a közösségi média felhasználását illeti, II. János Pál, illetve a jelenlegi pápa sokat szerepel a médiában. Beszédek, utazásaik, szimbolikus tetteik széles tömegekhez eljut.¹⁰³ Érthető a vatikáni sajtóorgánumok és média egyre komolyabb pozicionálása is. Ferenc pápa új csúcsszervet, Kommunikációs Dikasztériumot hozott létre a Szentszék kommunikációs csatornáinak az összehangolására (PE 183-188. cikk.). A professzionálisabb humán erőforrással rendelkező szervezet új minőségben mutatja be az egyház tanítását és szerepvállalását olyan biztonsági kihívások kapcsán is, mint a kiberbiztonság, a nagyhatalmi érdekek, az atomháború veszélyei, a globális klímaváltozás, a kereskedelmi kihívások vagy a globális intézmények térnyerése. A szerkezeti átalakítást azonban ez esetben is koncepcióváltás előzte meg. Már XVI. Benedek pápa az új evangelizáció csatornáinak nevezte a közösségi hálózatokat, amelyeknek véleménye szerint az igazság és a hit portáljaivá kell válniuk.¹⁰⁴ Ferenc pápa számára pedig különös jelentőséggel bírnak a modern telekommunikációs eszközök.¹⁰⁵ A pápa Twitter és Instagram, a Vatikán (*Vatican News*) pedig Youtube csatornával rendelkezik. A közzétett információk nemcsak a vallásgyakorlás szempontjaiból, hanem a napi politikai, társadalmi és biztonsági kérdések kommunikálása szempontjából is jelentősek.¹⁰⁶

A fejezet összefoglalása

A Katolikus Egyház és az Apostoli Szentszék válságkezelésben való részvétele sokszor látványos formát ölt. Pápai utazások, pápai deklarációk, világpolitikai fórumok előtt elmondott beszédek, adományok átadása, szentszéki dikasztériumok, illetve a pápai diplomácia vagy más intézmények működtetése. A Katolikus Egyház a válságkezelésben és a béke építésében való

¹⁰² Agostino Montan: L'educazione cattolica (Cann. 793-821). In. Gruppo italiano docenti di diritto canonico (szerk.): *La funzione di insegnare della chiesa*. Milano, Glossa, 1994 65-97.

¹⁰³ Thomas Diez: Diplomacy, Papacy, and the Transformation of International Society. *The Review of Faith & International Affairs*, 15. (2017), 4. 32.

¹⁰⁴ XVI. Benedek: Message on the Occasion of the Sixth Ordinary Assembly of the International Forum of Catholic Action. (2022/08/04) online: https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/pont-messages/2012/documents/hf_ben-xvi_mes_20120810_fiac.html. XVI. Benedek: Message for the 47th World Communications Day. (2022/08/04) online: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20130124_47th-world-communications-day.html

¹⁰⁵ Sebastijan Valentan: I tre Papi e la necessità degli strumenti di comunicazione sociale nella Chiesa. *Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly*, 79. (2019), 4. 1075-1086.

¹⁰⁶ Tereza Zavadilová: Catholic Media in the Hands of Laics: Case Study of Vatican Communication Chiefs' Twitter Activities. *Journalism and Media*, 1. (2022), 3. 198-211. Jon P. Radwan: Vatican News Maintained by Holy See - Dicastery for Communication (DPC). *American Journalism*, 38. (2021), 4. 509-511.

részvétele azonban teológiai elven nyugszik, leginkább az irgalmas szeretet tettekre váltásán. A Katolikus Egyház az alapítótól ráhagyott mindennapi küldetését a kormányzás, a megszentelés és a tanítás területén gyakorolja. Az irgalmas szeretet tettei átjárják a hármasság küldetését, és az egyház minden szervezetét. Idegen volna azonban az egyház természetétől, ha nem az egész misztikus test, és annak minden tevékenysége vonatkozásában jelenne meg az irgalmas szeretet, és konkrétan az egyes válságok, illetve háborúk áldozatai felé való érzékenység. A békemisszió és az irgalmas szeretet egyfajta kohéziós erő is, amely a három területet: a kormányzást, a megszentelést és a tanítást, illetve az egyház legkülönbözőbb hatáskörrel rendelkező szerveit és hivatalait összekapcsolja. Vannak kitüntetett fórumok és egyházi hivatalok, amelyek kiemelkedő módon kapacitálják az egyházat a válságok kezelésében. A II. Vatikáni Zsinat után a szeretet tetteinek a hármasság küldetésben való megjelenítése különösen is hangsúlyos elemmé vált. Ez nemcsak az egyház önazonossága, hanem az államokkal, a nemzetközi szervezetekkel, a válságkezeléssel kapcsolatban is meghatározó szempont. A Szentszék, illetve az egyes nemzetközi és helyi katolikus szervezetek kivették a részüket a globális és a regionális válságkezelésben: az emberiség javának előmozdítása érdekében. Ez azonban nem pusztán biztonságpolitikai megfontolásokra, hanem az egyház természetéhez kapcsolódó teológiai szempontokra is visszavezethető.

2. A Szentszék a nemzetközi viszonyokban: a békeépítés sajátos dimenziói

A huszadik század második felétől a regionális és a globális nemzetközi szervezetek a nemzetközi jog integráns részévé váltak. Ez jelentős újdonsága a nemzetközi kapcsolatoknak, amelyeket addig a nemzetállamok domináltak. Bár a nemzetközi szervezetek feladategyüttese egyre szerte-ágazóbbá váltak,¹⁰⁷ működésük ma is ugyanazon az alappilléren nyugszik: a béke és az emberi jogok védelme és előmozdítása. Ez a küldetéstudat teremtette meg a nemzetközi szervezetek és a Katolikus Egyház közötti elvi és gyakorlati együttműködés közös platformját a huszadik század második felére.¹⁰⁸ A Katolikus Egyház és annak szervezeteinek a nemzetközi jogban és közösségben elfoglalt helyéről számos értékes monográfia és tanulmány született.¹⁰⁹ Az egyház prominens képviselőinek megnyilatkozásai azonban, bármennyire is hasonlítanak a nemzetközi szervezetek retorikájához, nem pusztán filantróp vagy hangzatos biztonságpolitikai megfontolásokra alapulnak. Az egyház egyetemes békemissziójának a reálpolitikán túl, sokkal inkább teológiai és vallástörténeti okai vannak.¹¹⁰ A kereszténység a multietnicitású Római Birodalomban született. Missziója a különböző népek és kultúrák iránti nyitottság jegyében zajlott.¹¹¹ Maga az alapító, a Názáreti Jézus jelöli ki követői számára a későbbi világmisszió alapjait. „Én kaptam minden hatalmat a mennyben és a földön. Menjetek el az egész földre, s tegyetek tanítványommá minden népet” (Mt 28,19). A fejezetben a Katolikus Egyház, illetve annak központi vezetés-irányításáért felelős Apostoli Szentszék és a nemzetközi szervezetek, azon belül is a legjelentősebb nemzetközi aktor, az ENSZ kapcsolatát elemezzük. Bizonyítom, hogy a jelenlegi pápa nagyívű békemissziójának eredményes végrehajtása miatt a nemzetközi

¹⁰⁷ Ian Brownlie: *Principles of Public International Law*. Oxford, University Press, 1998. 60-61.

¹⁰⁸ Robert Araujo: *The Holy See as International Person and Sovereign and Participant in International Law*. In: Heinz-Gerhard Justenhoven (szerk.): *From Just War to Modern Peace Ethics*. Berlin/Boston, Walter de Gruyter, 2012. 249.

¹⁰⁹ Louis Duchesne: *The Beginnings of the Temporal Sovereignty of the Popes*. New York, Benziger, 1908. Robert Graham: *Vatican Diplomacy: A Study of Church and State on the International Plane*. Princeton, Princeton University Press, 1959. Eric Hanson: *The Catholic Church in World Politics*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1987. Gaetano Arangio-Ruiz: On the Nature of the International Personality of the Holy See. *Revue Belge de Droit International*, 29. (1996), 2. 355–369. John R. Araujo: The International Personality and Sovereignty of the Holy See. *The Catholic University Law Review*, 50. (2001), 2. 292-336. Mariano Barbato: A State, a Diplomat, and a Transnational Church. *Perspectives*, 21. (2013), 2. 27-48. Matthew Bathon: The Atypical International Status of the Holy See. *Vanderbilt Journal of Transitional Law*. 34. (2001), 3. 597–632. John R. Morss: The International Legal Status of the Vatican/Holy See Complex. *European Journal of International Law*. 26. (2015), 4. 927-946.

¹¹⁰ Waldemar Gurian – Matthew A. Fitzsimons: *The Catholic Church and the World Affairs*. Notre Dame, University of Notre Dame Press, 1954. 1735-1773.

¹¹¹ Az alapvetően nem vallásos orientációjú vallásfilozófia is rámutat arra a „nemzetközi” útra, amelyet a kereszténység már röviddel a létrejötté után bejárt. Hans Dieter Betz: *The Birth of Christianity as a Hellenistic Religion: Three Theories of Origin*. *The Journal of Religion*, 74. (1994), 1. 1-25.

szervezetek és az ENSZ szerepe a szentszéki külpolitikában felértékelődik. A pápa a II. Vatikáni Zsinat hiteles közvetítője. A zsinat korszakos eredménye ugyanis, hogy a nemzetközi szervezetek által is hangoztatott célkitűzéseknek teológiai nyelvezetet adott, és kapacitálta az egyházat a dialógus, illetve a közös célok megvalósítására. A zsinati pápák után, II. János Pál és XVI. Benedek is aktív külpolitikát folytattak. A biztonsági környezet és egyéb egyházpolitikai okok miatt a Szentszék külkapcsolatában a nemzetállamokkal való bilaterális megállapodások jelentették a súlypontot. A bilaterális megállapodások jelenleg is fontos szerepet töltenek be a Szentszék külpolitikájában, de a pápa által vizionált világbéke és a globális válságkezelés megvalósításához a nemzetközi szervezetek jól illeszkednek.

2.1. Alapelvek a Katolikus Egyház nemzetközi szerepvállalásának megértéséhez

A Katolikus Egyházat és az egyház legfőbb vezetés-irányítási szervét nemcsak a konkrét diplomáciai kapcsolat fűzi az ENSZ-hez és a nemzetközi szervezetekhez. Olyan közös pontok fedezhetők fel, amelyek más vallás tekintetében nem találhatók meg.

Elsőként érdemes megemlíteni a nemzetközi karaktert és a multietnicitásra való nyitottságot. Péter apostol pünkösdi beszédje egyháztani alapparadigmának tekinthető. Megfogalmazódik, hogy a születendő vallási közösség az egyetemesség igényével lép fel, és az addigi szokásoktól eltérően egyetlen néphez sem kötődik kizárólagosan. A térítő és a missziós munka, majd a különböző népek között folytatott lekipásztori tevékenység a pünkösdi program kiteljesedése.¹¹² Ez az egyetemesség a keresztény felekezetek közül csak a Katolikus Egyházban maradt fenn.¹¹³ Jogosan titulálja ezért Robert John Araujo és John A. Lucal a Szentszék (de ez a Katolikus Egyházra is elmondható) a nemzetközi szervezetek előfutárának.¹¹⁴ A Katolikus Egyház és a nemzetközi szervezetek küldetésük megfogalmazása

¹¹² Don Fanning: *Missions History of the Early Church. History of Global Missions.* (1990), 2. (2021/09/10) online: https://digitalcommons.liberty.edu/cgm_hist/2

¹¹³ „Amikor elérkezett pünkösdi napja, ugyanazon a helyen mindnyájan együtt voltak. Egyszerre olyan zúgás támadt az égből, mintha csak heves szélvész közeledett volna, és egészen betöltötte a házat, ahol ültek. Majd lángnyelvek jelentek meg nekik szétoszolva, és leereszkedtek mindegyikükre. Mindannyiukat eltöltötte a Szentlélek, és különböző nyelveken kezdtek beszélni, úgy, ahogy a Lélek szólásra indította őket. Ez idő tájt vallásos férfiak tartózkodtak Jeruzsálemben, az ég alatt minden népből. Amikor ez a zúgás támadt, nagy tömeg verődött össze. Nagy volt a megdöbbenés, mert mindenki a saját nyelvén hallotta, amint beszéltek. Nagy meglepetésükben csodálkozva kérdezték: „Hát nem mind galileaiak, akik ott beszélnek? Hogyan hallja hát őket mindegyikünk a saját anyanyelvén? Mi pártusok, médek, elamiták és Mezopotámiának, Júdeának, Kappadóciának, Pontusznak, Ázsiának, Frígiának, Pamfiliának, Egyiptomnak és Líbia Cirene körüli részének lakói, a Rómából való zarándokok, zsidók és prozeliták, krétiak és arabok: halljuk, hogy a mi nyelvünkön hirdetik Isten nagy tetteit.” (Ap. Csel. 2, 2-11.)

¹¹⁴ John Robert Araujo - John A. Lucal: Forerunner for International Organizations: The Holy See and the Community of Christendom-With Special Emphasis on the Medieval Papacy. *Journal of Law and Religion*, 20. (2004), 2. 305-350

kapcsán is hasonlóságot mutatnak. Ahogy ugyanis a kereszténység elszakad a lokális jellegtől, azzal létezése és küldetése magyarázatra szorul. A nemzetközi szervezetek is saját küldetésük alapparadigmáinak megfogalmazására kényszerülnek. A nemzetközi szervezetekben éppúgy, mint a különböző népeket tömörítő egyházban, meg kellett fogalmazni azokat az elemeket, amelyek összekötik, és elvi alapját képezik az egyébként etnikai, nyelvi és kulturális szempontból heterogén, adott esetben csoport sérelmekről sem mentes közösségnek. A nemzetközi szervezetek lényegében ugyanazt a duális rendszert vagy technikát alkalmazták a heterogenitás áthidalására, amelyet a kereszténység is alkalmazott saját küldetésének artikulációjakor. Először a közös elvi alapok lefektetése, másodszor pedig a tekintéllyel rendelkező szervezeti struktúra kialakítása történt meg. A hitelvek tekintetében a közös hitvallás és a szentségek,¹¹⁵ a szervezeti keret vonatkozásában pedig az egyetemes tekintéllyel rendelkező hierarchia jelentette és jelenti mind a mai napig az egyház egyetemességének alappillérét. Ami a nemzetközi szervezetek elvi kohéziós erejét illeti, az a béke megőrzésében vagy az ezzel szorosan összefüggő egyetemes emberi jogokban fogalmazódott meg. Az általánosan elfogadott és a nemzetek felett álló tekintély hierarchikus gondolata pedig a nemzetközi döntéshozó vagy bírói fórumokba épült be. Hasonlóság fedezhető fel a Katolikus Egyház, illetve az azt megjelenítő Szentszék és a nemzetközi szervezetek között a kormányzat módszerében is.¹¹⁶ A huszadik század második felére, különösen az Európai Unió tagállamok esetében nagyobb hangsúly került az ún. többszintű kormányzásra. Régebben a szuverenitás okán még a nemzetállami hatáskör részét képező területek kerültek át a nemzetközi szervezetek hatáskörébe.¹¹⁷ A pozitív narratíva keretében ennek oka a béke és az egyetemes emberi jogok védelme. A Katolikus Egyház történelmében, igaz eltérő intenzitással, de ez az ún. többszintű kormányzás mindig jelen volt. Hogy éppen milyen döntési jogkörök kerültek a helyi püspökök vagy más egyházi hatóságok (pl. püspöki konferencia) kezébe, azt a történelmi, illetve a

¹¹⁵ Kifejezetten a keresztény liturgia (melyeknek a szentségek kiszolgáltatásának a megünneplése a legfontosabb része) korai egyetemes kohéziós erejére mutat rá Andrew B. McGowan: *Ancient Christian Worship. Early Church Practices in Social, Historical, and Theological Perspective*. Michigan, Baker Academic, 2014.

¹¹⁶ Adrian Kay: *Multi-level Governance and the Study of Australian Federalism*. Katherine A. Daniell – Adrian Kay (szerk.): *Multi-Level Governance Conceptual Challenges and Case Studies From Australia*. Sidney: Australian University Press, 2017. 41.

¹¹⁷ A többszintű kormányzás azonban közel sem annyira elfogadott és magától értetődő a nemzetállamok és a nemzetközi szervezetek tekintetében, mint a Katolikus Egyház kormányzása vonatkozásában. Ezt illusztrálja a kérdésben megjelent gazdag szakirodalom. Leo Christopher – Jeremy Enns: *Multi-Level Governance and Ideological Rigidity: The Failure of Deep Federalism*. *Canadian Journal of Political Science/Revue canadienne de science politique*, 42. (2009), 1. 93-116. Armitage Derek: *Governance and the commons in a multi-level world*. *International Journal of the Commons*, 2. (2008), 1. 7-32. Catrien Termeer – Art Dewulf – Maartje Van Lieshout: *Disentangling Scale Approaches in Governance Research: Comparing Monocentric, Multilevel, and Adaptive Governance*. *Ecology and Society*, 15. (2010), 4. (2021/09/10) online: <http://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss4/art29/>

biztonsági környezet jelentősen befolyásolta. Ennek a fordítottja is igaz. Vagyis a Katolikus Egyház vezetés-irányítása nemcsak jogköröket rezervált, hanem (egyre nagyobb) hangsúlyt helyezett a szubszidiaritás elvére. A szubszidiaritás elve IX. Pius óta az egyház szociális tanításához kapcsolt működési alapelv.¹¹⁸ Az egyházi közjó hathatósabb kielégítése érdekében a helyi érdekeltségű kérdések megoldását, amennyire az lehetséges, helyi szinten tartják kívánatosnak. A szubszidiaritás elve később a nemzetközi szervezetek (leginkább az EU) és a nemzetállamok egymáshoz való viszonyában is kulcsszerepet kapott. A szakirodalom nem hagy kétséget a szubszidiaritás gondolatának katolikus eredetéről. Ugyanakkor helyesen jegyezi meg Andreas Follesdal, hogy a szubszidiaritás fogalma csak terminológiai egyezőséget takar a nemzetközi szervezetek és a nemzetállamok, illetve az egyház értelmezésében. A fogalom ugyanis születése után önálló életre kelt.¹¹⁹ Ehhez teszi hozzá David Golemboski, hogy a szubszidiaritás lényege érthetetlen a teológiai alapelvek nélkül.¹²⁰ Jonathan Chaplin szerint pedig a szubszidiaritás elvének különböző értelmezése az eredeti fogalom félreértéséhez vezethet.¹²¹ Amellett, hogy ezek a kritikai észrevételek igazak, a Katolikus Egyház olyan fogalommal gazdagította a nemzetközi közösséget, amelynek pozitív orientációja vitán felül áll. Megjelenik a válság- és a biztonsági kihívások kezelésében. A dolog természetéből adódik azonban, hogy a társadalmi tanításhoz kapcsolódó fogalmak nem statikusak, hanem a körülmények és a kihívások fényében változnak. Az egyház számol azzal, hogy egyes fogalmai az egyházon belül is új megközelítésbe kerülhetnek.

Ugyancsak elvi jelentőségű a Szentszék és a nemzetközi szervezetek biztonságpolitikai prekonceptiója közötti kapcsolat. A biztonságpolitika területén számos iskola (illetve az iskolák közötti átmenetek) alakultak ki.¹²² Az iskolák egymástól való megkülönböztetésének több szempontja létezik. Az egyik meghatározó disztinkció abból indul ki, hogy a biztonsági kihívások kezelése kapcsán inkább az állam- (nemzetbiztonsági érdek), vagy a személy biztonsága kerül-e előtérbe. Jacobs A. Michael és Lowenstein K. Allard már a nyolcvanas

¹¹⁸ Patrick McKinley Brennan: Subsidiarity in the Tradition of Catholic Social Doctrine. *Villanova University Charles Widger School of Law* (2022/09/03) online <https://digitalcommons.law.villanova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1182&context=wps>

¹¹⁹ Andreas Follesdal: Subsidiarity. *Journal of Political Philosophy*, 6. (1998), 2. 190-218. Uő. *Competing conceptions of subsidiarity*. In: James E. Fleming – Jacob T. Levy (szerk.): *Federalism and Subsidiarity*, evy, New York, NYU Press, 2014. 214-230.

¹²⁰ David Golemboski: Federalism and the Catholic Principle of Subsidiarity. *The Journal of Federalism*, 45. (2015), 4. 526.

¹²¹ Jonathan Chaplin: Subsidiarity and sphere sovereignty: Catholic and reformed conceptions of the role of the state. In: Francis McHugh – Samuel Natale (szerk.): *Things old and new: Catholic social teaching revisited*. Washington D. C. University Press of America, 1993. 175-202.

¹²² Az átmeneteket jól szemlélteti C.A.S.E. Collective: *Critical Approaches to Security in Europe: A Networked Manifesto*. *Security Dialogue*, 37. (2006), 4. 2006. 443-487.

években rámutatott arra, hogy az egyes szerzők az emberi jogok liberális megközelítése és az államérdek arányos összebékítésére törekszenek. Szerzőnként is eltér, hogy a biztonsági kihívások kezelésénél a két szempont közül melyikre kerüljön nagyobb hangsúly.¹²³ Emellett a biztonsági kihívás típusa (klasszikus külső támadás, belső fegyveres, erőszakos tevékenység vagy más tág értelemben vett biztonsági kihívás) is befolyásolhatja, hogy az adott helyzetben a személy vagy az állam biztonsága válik dominánssabbá. Általában elmondható, hogy a Katolikus Egyház biztonságelmélete a személyközpontú, liberális iskolák megközelítéséhez áll közel. A nemzetközi szervezetek pedig szintén erre a személyközpontú biztonságpolitikai logikára épülnek. Ezt az állítást jól alátámasztja a liberális nemzetközi szervezetek által formált emberi jogi deklarációk és a Katolikus Egyház társadalmi tanításának összevetése. Ezért is érthető, hogy számos katolikus szerző a személy méltóságának tiszteletben tartására úgy tekint, mint amely összekötő elem a Katolikus Egyház és a modern nemzetközi szervezetek között.¹²⁴ A személy fogalom azonban a katolikus teológiában sajátos szempontokkal egészül ki: a teremtés és a megváltás teológiai aspektusa, amely az egyház biztonságpolitikai megközelítésére is átsugárzik. A személy ugyanis éppen azért kerül a biztonsági kihívások kezelésének középpontjába, mert az egyház abból indul ki, hogy ő az *imago Dei*, Isten képe, aki a megváltás által különleges méltóságot birtokol. A személy méltóságának elvi megalapozása tehát más az egyházban és a liberális biztonságpolitikai doktrínákban. Közös azonban bennük, hogy a liberális nemzetközi fórumok biztonságpolitikai prekonceptiójának, és az egyház társadalmi tanításának is központi eleme az emberi személy és annak méltósága. Ezért az egyháztól eleve távol állnak azoknak az iskoláknak a véleményei (különösen a realista megközelítés), melyek a személy elé markánsan az államot, a nemzetbiztonsági, a gazdasági és egyéb más érdekeket helyeznek. Ez nem jelenti azt, hogy akár az egyház társadalmi tanításából, akár a nemzetközi szervezetek prekonceptiójából arra a következtetésre juthatnánk, hogy a személy méltósága mellett a többi (biztonsági) tényezőt ne kellene mérlegelni. A személy méltóságának azonban prioritással rendelkezik a tág értelemben vett válságkezelési gyakorlat

¹²³ Michael A. Jacobs - Allard A. Lowenstein: Security of the Person and Security of the State: Human Rights and Claims of National Security. *The Yale Journal of World Public Order*, 9. (1982), 1. 1-9.

¹²⁴ Reginald Alva: The Catholic Church's perspective of human dignity as the basis of dialogue with the secular world. *Stellenbosch eological Journal*, 2. (2017), 3. 221–241. Glenn Hughes: The Concept of Dignity in the Universal Declaration of Human Rights. *Journal of Religious Ethics*, 39. (2011), 1. 1-24. Roberto Andorno: Human Dignity and Human Rights as a Common Ground for a Global Bioethics. *Journal of Medicine & Philosophy*, 34. (2009), 3. 223-240.

során. Ez a prioritás Ferenc pápa megnyilatkozásaiban leglátványosabban a migrációs és menekült válság kapcsán jelent meg.¹²⁵

Végül érdemes megemlíteni, hogy a modern biztonságpolitika és a nemzetközi szervezetek evidenciának tartják, hogy a biztonsági kihívások összetett karakterrel rendelkeznek. A biztonsági kihívások alatt nemcsak a fegyveres konfliktusokat értik.¹²⁶ A koncepcióváltás, amely a fegyveres konfliktusokról a széles értelemben vett biztonságfelfogásra helyezte a hangsúlyt fokozatosan bontakozott ki, majd a hidegháború után vált uralkodóvá.¹²⁷ A Katolikus Egyház azonban már jóval korábban rámutatott a béke és a biztonság összetett természetére. A tizenkilencedik századi szociális enciklikák korától rendszeresen és módszeresen, de ezek előtt az egyházi dokumentumtípusok előtt is alkalmasszerűen előkerültek olyan társadalmi kérdések, amelyeket a huszadik század második felében már a humán biztonság területéhez sorolunk. A pápák, különösen a szociális enciklikák a biztonság olyan részterületeire mutattak rá, melyek jelentőségét és a biztonsággal való szorosabb összefüggését a nemzetközi szervezetek csak később ismerték fel, és építették be a biztonságról alkotott átfogó rendszerbe.¹²⁸

2.2. Az ENSZ szerepének felértékelődése a Szentszék külpolitikájában

Ferenc pápa megválasztása után egyértelművé vált, hogy a Szentszék meghatározóbb szereplőjévé akar válni a nemzetközi politikának. Ez a törekvés azonban nehezen képzelhető el a biztonsági kihívások megfelelő időben és megfelelő helyen való értékelése nélkül. Az ENSZ közgyűlés és az ENSZ szakosított szerveinek fórumai egyedülálló lehetőséget biztosítanak a Katolikus Egyház és az aktuális pápa háború etikai, illetve biztonságpolitikai álláspontjának a széles tömegekhez való eljuttatásában. Az ENSZ és a Szentszék kapcsolata folyamatosan alakult a világszervezet létrejötte után. Kapcsolatukat épp úgy befolyásolták a világszervezet biztonsági kihívásokra adott válaszai, mint az egyes pápák nemzetközi közösség irányába való

¹²⁵ Ferenc Pápa: Discorso ai partecipanti al forum internazionale "migrazioni e pace. 2017. II. 21. (2021/09/10) online: https://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/february/documents/papa-francesco_20170221_forum-migrazioni-pace.html

¹²⁶ Gazdag Ferenc (szerk.): *Biztonsági tanulmányok-biztonságpolitika*. Budapest, ZMNE, 2011. Különösen a harmadik fejezet.

¹²⁷ Rada Péter: Átalakuló biztonsági kihívások, a biztonság dimenziói. In: Rada Péter (szerk.): *Új világrénd? Nemzetközi kapcsolatok a hidegháború utáni világban*. Budapest, Corvinus Külügyi és Kulturális Egyesület, 2007. 53-73.

¹²⁸ A biztonság átfogó értelmezését adja Shahrbanou Tadjbakhsh: *In Defense of the Broad View of Human Security*. Abingdon, Routledge Handbook of Human Security, 2013. Baldwin: A. David The Concept of Security. *Review of International Studies*, 23. (1997), 1. 5-26. A biztonság összetett karakterének nemzetközi szervezeteken belüli megítélésének a fejlődéséhez: Matthew S. Weinert: *Making Human: World Order and the Global Governance of Human Dignity*. Michigan, University Press, 2015.

elköteleződése. A Szentszék nemzetközi viszonyokban való részvétele (ahogy az a nemzetállamok tekintetében is elmondható) nem konstans. A nemzetközi szerepvállalás, a kül- és biztonságpolitikai hangsúlyok mindig eminensen tükrözik vissza a legfőbb kormányzati hatalmat viselő pápa személyiségét.¹²⁹

A tizenkilencedik és a huszadik század pápai előkészítették azt az utat, amely a Második Világháború után a Szentszék és az ENSZ együttműködéséhez vezetett. Kiemelt jelentőségűek azok a szociális enciklikák és pápai megnyilatkozások, amelyek azokra a kérdésekre összpontosítottak, amelyeket ma már a humán biztonság egyes területeinek tekintünk. Ezek a biztonság átfogó megközelítésével foglalkozó dokumentumok, pápai és szentszéki megnyilatkozások rámutattak a nemzetállami érdekeken túli szempontokra, a nemzetközi béke komplexitására, azokra a kölcsönhatásokra, amelyek a biztonság legújabbkori értelmezésében evidenciának tekinthetők. XV. Benedek már az Első Világháború borzalmai után felismerte a nemzetek közötti összefogás jelentőségét. A *Quod iam diu* kezdetű enciklikájában nemzetközi összefogást sürgetett a béke megszilárdítása érdekében.¹³⁰ Utódja XI. Piusz pedig olyan nemzetközi fórumokat vizionált, amelyek segítik a béke, illetve az ahhoz szorosan kapcsolódó társadalmi kérdések előmozdítását. A *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikájában a pápa így nyilatkozik: „kívánatos volna, hogy az egyes nemzetek fölismerve a kölcsönös gazdasági függést és egymásra utaltságot, közös eszmecserékkel nemzetközi szövetségeket és intézményeket létesítsenek a gazdasági együttműködés szabályozása végett.”¹³¹ A pápa azzal is tisztában volt, hogy a nemzetek közötti béke megteremtése lelassult, nehézkessé vált, a háború utáni sérelmek nem találtak orvosolásra. A nemzetközi fórumokon inkább a rivalizálás, mint az együttműködés a jellemző, amelynek nemcsak az egyes országok, hanem a nemzetközi béke és a társadalmi jólét is áldozatául eshet. Lényegében ezt foglalta össze a pápa az *Ubi arcano Dei consilio* kezdetű enciklikában.¹³² Egyedülálló módon és szintén korát megelőzve érzékeltette, hogy egy ország belpolitikai viszonyai messze túlmutatnak az országhatáron, és a nemzetközi globális és regionális biztonságra is hatással lehetnek. Ennek szemléletes foglalata az olasz *Non abbiamo bisogno* kezdetű¹³³ és a német belpolitikai viszonyokra reflektáló *Mit Brennender Sorge* kezdetű enciklika.¹³⁴ A biztonság átfogó koncepcióját képviselte XII. Piusz

¹²⁹ Guido Calogero: Church and State in Italy. *International Affairs*, 35. (1959), 1. 33-42.

¹³⁰ XV. Benedek: Enc., *Quod iam diu*. 1918. XII. 1, *Acta Apostolicae Sedis*, 10. (1918), 12. 473-474.

¹³¹ XI. Pius: Enc., *Quadragesimo anno*. 1931.V.15. *Acta Apostolicae Sedis*, 23. (1931), 6. 214. magyarul: Budapest, Szent István Társulat, 1937. 22.

¹³² XI. Pius: Enc., *Ubi arcano Dei consilio*, 1922.XII.23. n. 12., 25. *Acta Apostolicae Sedis*, 14. (1922), 18. 673-700.

¹³³ XI. Pius: Enc., *Non abbiamo bisogno*, 1931.VI.29. *Acta Apostolicae Sedis*, 23. (1931), 8. 285-312.

¹³⁴ XI. Pius: Enc., *Mit Brennender Sorge*, 1937. III. 14. *Acta Apostolicae Sedis*, 27. (1937), 5. 145-167.

is, aki a Második Világháború előestéjén a *Summi Pontificatus* kezdetű enciklikában a katonai feszültségek európai és globális eszkalációjának veszélyére hívta fel a figyelmet.¹³⁵ Ugyanebben az enciklikában az egyetemes emberi értékekre, a közös emberi eredetre és ezzel összefüggő felelőségre utalt. Lényegében különböző aspektusból, de ugyanezek a gondolatok ismétlődtek meg már a háború éveiben elhíresült karácsonyi rádióüzenetekben.¹³⁶ A megosztott Európában a háborúban álló nemzetek között ebben az időben a Katolikus Egyház volt a nemzetekfelettség legszemléletesebb és talán egyetlen példája, a békét szorgalmazó valódi nemzetközi fórum. A vatikáni fogság időszakában a Szentszék a nemzetközi szervezetekkel – különösen a Népszövetséggel – visszafogott kapcsolatban állt.¹³⁷ Először közvetlenül az Első Világháború után, majd másodszor 1920-ban merült fel, hogy a Szentszék is tagja legyen a Népszövetségnek. Sem Nagy-Britannia, sem Franciaország, de az Egyesült Államok sem örült volna, hogy a Szentszék ilyen módon beavatkozik a világpolitikai eseményekbe.¹³⁸ Így a szentszéki külpolitikát ebben az időben a bilaterális megállapodások és a nemzetközi szerepvállalás, illetve a humanitárius segítségnyújtás jellemezte.¹³⁹ Az 1929-es Lateráni Egyezmény és a Vatikán Állam létrehozása számos technikai akadályt elhárított a Szentszék nemzetközi szerepvállalása elől.¹⁴⁰ A Vatikán Város azonban inkább csak a Szentszék autonómiájának a fenntartása miatt létezik.¹⁴¹ A Vatikán, mint a nemzetközi jog alanya garanciális jelentőségű a pápa és a Szentszék nemzetközi szerepvállalása számára. A Vatikán tarthat fenn diplomáciai kapcsolatot, de ezt inkább a Katolikus Egyház egész tekintélyét megtestesítő Szentszék teszi. A Lateráni Egyezmény és a Vatikán Városállam új kapacitásokat mozgósított a szentszéki diplomácia számára, de az egyház nemzetközi fórumokon való szerepvállalása váratott magára.¹⁴² XII. Piusz ugyanis még mind a Népszövetséggel, mind az

¹³⁵ XII. Pius: Enc., *Summi Pontificatus*, 1939. X. 20. *Acta Apostolicae Sedis*, 31. (1939), 3. 413-453.

¹³⁶ XV. Benedek: Ex., *Ubi primum*, 1914. IX. 8. *Acta Apostolicae Sedis*, 6. (1914), 501. XI. Pius *Rádióüzenet*. 1938.IX.29. *Acta Apostolicae Sedis*, 30. (1938), 309-311. XII. Pius: *Rádióüzenet*, 1939.VIII.24. *Acta Apostolicae Sedis*, 31. (1939), 333-335. Átfogó elemzéshez Guido Gonella: *Study of the Christmas Messages of Pope Pius XII. The Papacy and World Peace*. London, Hollis and Carter Limited, 1945.

¹³⁷ A nemzetközi közösségekkel szembeni fenntartás az említett *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikában is érződik.

¹³⁸ John F. Pollard: *Benedict XV: The Pope of Peace*. London, The Continuum International Publishing Group. 1999. 146.

¹³⁹ Bár a korszakot aktív szentszéki diplomácia jellemzi a nemezet államok irányába.

¹⁴⁰ Érthető, hogy ebben az időszakban a szakma képviselőinek a figyelme ismét a Szentszék nemzetközi szerepvállalása felé fordult: André Géraud: *The Lateran Treaties: A Step in Vatican Policy. Foreign Affairs*, 7. (1929), 4. 571-584. Carl Conrad Ehardt: *The Papacy and World Affairs*. Chicago, University of Chicago Press, 1937.

¹⁴¹ Antonini Orlando: *The Diplomatic Activity of the Holy See. Communication*, (2015), 2. 5.

¹⁴² Most tekintsünk el a Vatikán és a Szentszék egymáshoz való viszonyának elemzésétől. Jorri C. Duursma: *Fragmentation and the International Relations of Micro-states: Self-determination and Statehood*. Cambridge, Cambridge University Press, 1996. 400-403. Ioana Cismas: *Religious Actors and International Law*. Oxford, New York, Oxford University Press, 2014. 212-213.

ENSZ-szel szemben kritikus álláspontot képviselt. Nem kedvelte a nemzetközi szervezeteket, és a szentszéki szerepvállalást csak az egyház missziós küldetésének hathatósabb teljesítése miatt fogadta el.¹⁴³ Később abban is kételkedett, hogy az ENSZ képes-e egyáltalán a béke megőrzésére vagy a béke megteremtésére. Véleménye szerint ugyanis, az nem a népek egyenlőségére, hanem a vétóval rendelkező Biztonsági Tanács dominanciájára épül. Kritikát fogalmazott meg a BT-vel szemben abból a szempontból is, hogy tagjai között a Szovjetunió is helyet foglal, amely az emberi jogokat egyáltalán nem tartotta tiszteletben.¹⁴⁴ A pápa úgy gondolta, hogy az ENSZ csak ideig tartó, a fegyvereken és a politikai kompromisszumokon alapuló békét tud fenntartani.¹⁴⁵ XII. Piusz elismerte a nemzetek politikai belátását és törekvését, hogy kell léteznie általános és nemzetközi fórumnak, amely a biztonságot és a békét szavatolja. Csak éppen ennek a fórumnak az hatékonyságában nem hitt. Marián Sekerák és Karol Lovaš arra az érdekességre hívja fel a figyelmet, hogy a Szentszék évtizedekkel később, amikor az ENSZ reformjáról volt szó, már egyáltalán nem szólalt fel a vétó intézményével szemben.¹⁴⁶ Ez a megállapítás nem teljesen helytálló. A nemzetközi fórumon lehet, hogy nem voltak deklarációk, de a különböző pápai és Szentszéki megnyilatkozásokban helyet kapott a BT és a vétó reformjának gondolata.

2.3. Korszakváltás és nyitottság a nemzetközi szervezetek irányába

A Szentszék multilaterális kapcsolataiban az igazi korszakváltás XXIII. Jánossal, majd a II. Vatikáni Zsinattal következett be. Lényege elsősorban nem működés-, hanem koncepcióbeli. XXIII. János politikai filozófiájának kiindulópontját ugyanis a béke megteremtésén alapuló nemzetközi együttműködés képezte, amely magával hozta a nemzetközi fórumokkal szembeni általános nyitottságot. Már első rádióbeszédében felhívta a figyelmet a nemzetközi diplomácia felelősségére, melynek inkább kell a kölcsönös békeépítés, mintsem a fegyverkezési verseny szolgálatába állni.¹⁴⁷ Brian Kane rámutat arra, hogy XXIII. János békefilozófiája és ehhez kapcsolódó tevékenysége sok tekintetben rokonítható XI. és XII. Piusz pápák elgondolásával

¹⁴³ Jean Lucien-Brun: Le Saint-Siège et les Institutions Internationales. *Annuaire Français de Droit International*, 10. (1964), 2. 538.

¹⁴⁴ John Lucal: The United Nations and the Holy See. A History of Scholarly Speculation, Frustrated Hopes and Groping for Better Answers Illuminates the Church's Mixed Perspective of the UN. *America*, 123. (1970), 12. 317.

¹⁴⁵ Pawel Łuków: A Difficult Legacy: Human Dignity as the Founding Value of Human Rights. *Human Rights Review*, 19 (2018), 3. 318.

¹⁴⁶ Marián Sekerák - Karol Lovaš: The Diplomacy of the Holy See and its Transformation in the Context of Relations with the United Nations. *The Review of Faith & International Affairs*, 20. (2022), 1. 71.

¹⁴⁷ XXIII. János: Alloc., *Hac trepida hora*, 1958. X. 29. *Acta Apostolicae Sedis*, 50. (1958), 839-841.

(Szent Ágoston értelmében vett béke, karácsonyi béke üzenetek).¹⁴⁸ Robert Araujo az egész tizenkilencedik és huszadik századon átívelő korai egyháztörténelmi példákkal kiegészített reflexiót tesz az egyház nemzetközi környezetben végzett békemissziójára.¹⁴⁹ Szemléletesen mutat rá, hogy a modern nemzetközi fórumok létrejötte előtt kizárólagosan a Katolikus Egyház rendelkezett olyan eszközökkel (egyetemes zsinatok, pápaság nemzetközi karaktere, pápai megnyilatkozások, békéltetés), amelyek képessé tették a béke nemcsak regionális, országok közötti, hanem világviszonylatban való előmozdítására is.¹⁵⁰ Nem túlzás ezért azt állítani, hogy a globális válságkezelés tekintetében az egyház minden más politikai fórumot megelőzött. A kereszténység egyetemességének karaktere a protestantizmus megerősödésével háttérbe szorult. A protestantizmus illeszkedett a vestfáliai béke utáni világrendhez, melynek következtében az egyetemesség helyébe fokozatosan a nemzetállami érdekek léptek.¹⁵¹ A Katolikus Egyház egyetemességben gondolkodik. Nem pusztán regionális problémákat akar felszámolni, hanem az egész emberiség javának előmozdítására törekszik. Ez azoknál a folyamatoknál is látszik, amikor regionális biztonsági kihívásokat kezel. Az egyetemes béke előmozdításának gondolata eminensen jelent meg XXIII. János pápasága idején. XXIII. János és a zsinat újdonsága nem abban áll, hogy a pápa illetékesnek érezte magát, hogy a tág értelemben vett biztonsági kihívásokat világviszonylatban értékelje. Ezt elődjei is megtették. XXIII. János érdeme sokkal inkább az, hogy az egyház multilaterális, nemzetközi szerepvállalása tekintetében nem elégedett meg az üzenetekkel, a békéltetésben való (magasztos) részvétellel, hanem abba az irányba kapacitálta a Szentszék, hogy a nemzetközi közösség aktív tagja legyen, ahol sajátos eszközein keresztül segítheti a globális békét és az egyetemes közjót.

Már XXIII. János idejében sem hiányoztak a kritikai észrevételek a pápa nyitottságával szemben. Ezek a vélemények bizonyos hangsúlyeltolódásokkal ugyan, de ma is megjelennek. Egyes szerzők a biztonsági környezet tükrében már a hatvanas években (reménytelen) utópista idealizmusnak bélyegezték a pápa igyekezetét.¹⁵² Stephan Verosta pedig a Szentszék

¹⁴⁸ Brian M. Kane: John XXIII and Just Cause for Modern War. *New Blackfriars*, 80. (1999), 36. 56-72.

¹⁴⁹ Araujo (2012): i. m. 249-273.

¹⁵⁰ Ezt támasztja alá Robert Francis Wright a középkori egyházzól kifejezetten a béketeremtés szempontjából reflektáló munkája. Robert Francis Wright: *Medieval Internationalism: The Contribution of the Medieval Church to International Law and Peace*. London, Williams and Norgate, 1930. A legvédtelenebbek védelme érdekében lépett fel a Katolikus Egyház a gyarmatosítás időszakában. III. Pál: *Sublimus Dei*, 1537. V. 29. Ehhez lásd még: John Eppstein: *The Catholic Tradition of the Law Nations*. Washington, D.C. Carnegie Endowment for International Peace by the Catholic Association for International Peace, 1935.

¹⁵¹ Bryan J. Hehir: Why Religion? Why Now? Timothy Samuel Shah – Alfred Stepan – Duffy Toft, Monica (szerk.): *Rethinking Religion and World Affairs*. New York, Oxford University Press, 2012. 16.

¹⁵² Ennek a szemléletnek korszakos munkája Giancarlo Zizola – Matilde Nobécourt: *L'Utopie du pape Jean XXIII*. Paris, Seuil, 1978.

nemzetközi szerepével foglalkozó monográfiájában rámutat, hogy a Szentszék, mintha nem is akarna szembesülni a valósággal, minthogy a nemzetközi szervezetek alig tudnak eleget tenni az általuk meghirdetett ideáknak.¹⁵³ Az egyház továbbá az egyes biztonsági kihívások tekintetében rendelkezik társadalmi tanítással, de az eltérhet a nemzetközi szervezetek által képviselt irányzatoktól. Ahogy a béke megőrzésével szorosan összefüggő emberi jogok egyes területeinek katolikus értelmezése is eltérést mutathat.¹⁵⁴ Minden kritika, a valós ellentétek és sikertelenségek ellenére is, a béke előmozdítása iránti (legalább elvi) elköteleződés állandó és közös alapra helyezte a Szentszék és a nemzetközi szervezetek és különösen az ENSZ kapcsolatát. Igaza van a kritikusoknak abban, hogy a globális biztonsági kihívásokat (helyi fegyveres konfliktusok, fegyverkezési versennyel együtt járó társadalmi egyenlőtlenség, szervezett bűnözés, migráció, éhezés, járványok stb.) nemhogy nem sikerült az ENSZ-nek (és a nemzetközi szervezeteknek) orvosolni, de a globális biztonsági helyzet még komplexebbé és kiszámíthatatlanabbá vált. Napjainkra pedig abszolút igaz, hogy a béke megőrzése már messze nemcsak a fegyveres konfliktusok megelőzését és kezelését jelenti. Bonyolult, soktényezős folyamat, amely számtalan politikai, gazdasági, kulturális és ma egyre inkább környezeti elemek figyelembevételét igényli. XXIII. János érdeme azonban, hogy a sok bizonytalanság ellenére elindult az egyház azon az úton, amely a nemzetközi szervezetek és a Szentszék közötti párbeszédet és közös munkát szorgalmazta. A Katolikus Egyház érdeklődése csak fokozatosan fordult a nemzetközi fórumok irányába. Ennek oka azonban csak részben magyarázható az egyház említett belső viszonyaival. A nemzetállamok részéről is csak a Második Világháborút követően fogalmazódott meg az igény az addig példátlan befolyással rendelkező globális, majd regionális nemzetközi szervezetek létrehozása iránt.¹⁵⁵ A Második Világháború után létrehozott első nemzetközi szervezetek még számos működési, szerkezeti és nemzetközi jogi bizonytalanságot hordoztak.¹⁵⁶ Legfőbb missziós küldetésüknek azonban már akkor a nemzetközi és a regionális béke védelmét tekintették. Ez a missziós tudat pedig megalapozta a Szentszék és a nemzetközi szervezetek közös platformját.¹⁵⁷ XXIII. János nemcsak Európában gondolkodott. Helyesen érzékelt, hogy a nemzetközi béke előmozdításához az egyház úgy tud

¹⁵³ Stephan Verosta: The Holy See and International Organizations. *Worldview*, 15. (1972), 7. 31-33.

¹⁵⁴ Kiválóan mutat rá az egyes területeken Alva Reginald: The Catholic Church's Perspective of Human Dignity as the Basis of Dialogue with the Secular World. *Stellenbosch Theological Journal*, 2. (2017), 1. 64-75.

¹⁵⁵ Az ENSZ születését történelmi perspektívába helyezi, illetve rámutat az idővel beállt újabb feladataira és vállalásaira John Trent – Laura Schnurr (szerk.): *A United Nations Renaissance. What the UN is, and what it could be*. Opladen-Berlin-Toronto, Verlag Barbara Budrich, 2018.

¹⁵⁶ Átfogó képet ad Gerard Ruggie: International regimes, transactions, and change: embedded liberalism in the postwar economic order. *International Organization*, 36. (1982), 2. 379-415.

¹⁵⁷ Erre hívja fel a figyelmet Jacques Leclercq a Mater et Magistra kezdetű enciklikával kapcsolatban. A szerző ugyanis kifejti, hogy számos közös elem fellelhető a pápa és elődjei között. Jacques Leclercq: The 'Significance of the Papal Encyclical Mater et Magistra. *Annals of public and cooperative economics*, 33. (1962), 1-2. 82.

a legjobban hozzájárulni, ha kihasználja a nemzetközi karakterében rejlő lehetőségeket, és aktív részesévé válik a multilaterális alapokon nyugvó nemzetközi fórumoknak. Peter Hebblethwaite XXIII. Jánosról írt monográfiájában nem hagy kétséget afelől, hogy a pápának az élet minden területén szívügye volt a nemzetköziség, amely mind kifelé, mind az egyház belső élete szempontjából (pl. bíborosi és kuriális kinevezések) megmutatkozott.¹⁵⁸ 1961-ben a *Mater et magistra* kezdetű enciklikában a pápa külön fejezetet szentelt a nemzetközi együttműködésnek, amelyet a világméretűvé vált alapproblémák, az egymás iránti bizalmatlanság, az erkölcsi rend tagadása, az erkölcsi rend alapja oldaláról közelített meg.¹⁵⁹ Amellett, hogy az enciklika a többi nagy szociális enciklikához hasonlóan végig veszi korának globális és regionális kihívásait, amelyeket lényegében ma már tág értelemben vett biztonsági kihívásoknak nevezünk, rámutat a szervezett keretek között történő nemzetközi együttműködés jelentőségére. Ezt részben általánosságban teszi,¹⁶⁰ részben a működő nemzetközi fórumokra való konkrét utalással. Kiemeli az ENSZ egyes szakosított szerveinek, mint az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezetének (ILO)¹⁶¹ vagy Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Bizottságának (FAO) jelentőségét.¹⁶² Olyan szempontokra hívja fel a figyelmet a pápa, amelyek az ENSZ korszakos dokumentumában, az enciklika megjelenése után öt évvel kiadott *Gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmányában* is szerepelnek.¹⁶³ A pápa jelentősen támaszkodott elődjeinek szociális enciklikáira, de a társadalmi egyenlőtlenséget (és annak kezelését) már erősebben a nemzetközi viszonylatokban helyezte el.¹⁶⁴ Az újonnan létrejött

¹⁵⁸ Peter Hebblethwaite: *John XXIII: Pope of the Century*. New York, Doubleday, 1985. 151.

¹⁵⁹ Ez lényegében az enciklika negyedik fejezetét fedi le. XXIII. János: Enc., *Mater et magistra*. 1961.V.15. *Acta Apostolicae Sedis*, 53. (1961), 8. 404-464.

¹⁶⁰ „Ázsia és Afrika népei a gyarmatosítók uralmának bukása után politikailag független államokká lettek; kiterjedtebbé vált a nemzetközi kapcsolatok rendszere, és ezzel napról napra erősödik a kölcsönös függés is a népek között; mind nagyobb számban alakulnak szerte a világon olyan szervezetek és csoportok, amelyek függetlenek az egyes államoktól, és az egész emberiség gazdasági, társadalmi, tudományos, kulturális érdekeit, illetve kölcsönös kapcsolatainak ápolását szolgálják.” Uo. n. 49. Lásd még. n. 60; 71; 80; 81; (utóbbi kettő főképp a gazdasági koordináció jelentőségére utal.)

¹⁶¹ „Meg nem állhatjuk, hogy szívből ne üdvözljük és nagybecsülésünkről ne biztosítsuk ezen a helyen az ENSZ Nemzetközi Munkaügyi Szervezetét (ILO), amely már sok éve fejti ki fáradhatatlan, hatékony és nagyon jelentős tevékenységét annak érdekében, hogy a gazdasági és társadalmi élet rendje az igazságosság és az emberiség szabályai szerint alakuljon át szerte a világon, olyanná, amelyben a munkások jogait is elismerik és tiszteletben tartják.” (n. 103.)

¹⁶² „Itt szeretnénk szívből üdvözölni az ENSZ Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Bizottságát, a FAO-t, amelynek elsődleges célja, hogy elősegítse a népek közötti megállapodások létrejöttét, hogy a gazdaságilag elmaradott nemzetek a korszerű mezőgazdasági fejlődés útjára lépjenek, és végül, hogy gondoskodják az éhező országok megsegítéséről.” (n. 156.)

¹⁶³ 6. cikkely a munkáról és munkafeltételekről a 7., 10. cikkely az élelmiszer biztonságról pedig a 11. cikkely szól. (2021/09/10) online: https://www.unhcr.org/hu/wp-content/uploads/sites/21/2016/12/ICESC_1966_EN.pdf

¹⁶⁴ Erre a szempontokra hívja fel a figyelmet Carolyn J. Slasinski: *The New International Economic Order: Christian Principles between Developed and Developing Countries*. *The Catholic Lawyer*, 25. (1980), 2. 157-158.

nemzetközi szervezetek ebbe a koncepcióba jól illeszkedtek.¹⁶⁵ Az 1963-as *Pacem in terris* kezdetű enciklika, ahogy azt a címe is jelzi, lényegében egyetemes békeüzenet. Sok kiváló elemzés született az enciklikáról,¹⁶⁶ most csak a Szentszék és a nemzetközi szervezetek közötti kapcsolat szempontjából jelentős pontjait vizsgáljuk. Lényegre törően foglalja össze John Courtney Murray közvetlenül az enciklika megjelenése után írt tanulmányában annak jelentőségét, amelyet nem annak újszerűségében látott.¹⁶⁷ Véleménye szerint az enciklika inkább összefoglalója a Katolikus Egyház addig megfogalmazott békepolitikájának.¹⁶⁸ Amiben új az enciklika az a nyitottság, amellyel az egész világ „jóakarátú” emberei felé fordul. Ez a nyitottság pedig átsugárzik a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatra is. Kapacitálja az egyházat, hogy a huszadik század megváltozott biztonsági körülményei között is igazi világegyház legyen. Ehhez pedig elengedhetetlen, hogy az új nemzetközi fórumokkal kiegyensúlyozott kapcsolatot alakítson ki. Az enciklika külön alfejezetet szentel az Egyesült Nemzetek Szervezetének, amelyet az idők jelének tekint. Pozitív színben tünteti fel a szervezetet a nemzetközi béke megőrzése és a személy jogainak előmozdítása tekintetében. XXIII. János azonban rövid kritikai megjegyzést is tesz, amikor az ENSZ Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata kapcsán megjegyzi, hogy „néhány fejezete kevésbé bizonyítottnak látszik egyesek előtt; és nem méltatlanul.” Mindemellett úgy vélte „hogy a nyilatkozatot, mint lépcsőt és bejáratot kell tartanunk a világ minden népének jogrendje s politikai rendje megalkotásához.”¹⁶⁹ Az enciklika fogadtatásából az is kiderült, hogy nemcsak a pápa keresi a párbeszédet „minden jóakarátú emberrel” és a világszervezettel, hanem a közeledést a világszervezet és a nemzetállamok vezetői is pozitívan fogadták. Mind az amerikai elnök, mind az ENSZ főtitkár elismeréssel nyilatkozott az enciklikáról.¹⁷⁰

¹⁶⁵ Henri De Riedmatten: Presencia de la Santa Sede en los organismos internacionales. *Concilium*, 58. (1970), 229.

¹⁶⁶ John F. Kobler: The Influence of *Pacem in Terris*. In. Uő (szerk.): *Vatican II and Phenomenology Reflections on the Life- World of the Church*. Dordrecht - Boston – Lancaster, Martinus Nijhoff Publishers, 1985. 55-74. Charles E. Curran: The Teaching and Methodology of *Pacem in Terris*. *Journal of Catholic Social Thought*, 1. (2004), 1. 17-34.

¹⁶⁷ John Courtney Murray: Things Old and New in 'Pacem in Terris'. *America*, 107. (1963), 612-614.

¹⁶⁸ Az enciklika a tág értelemben vett biztonsági kérdések vonatkozásában ma is orientációs pontot jelent. Drew Christiansen: Catholic Peacemaking, 1991–2005. The Legacy of Pope John Paul II. *The Review of Faith & International Affairs*, 4. (2006), 2. 21-28. Daniel Thürer: *Humanitarian Law: Theory, Practice, Context*. Hague, Hague Academy of International Law, 2011. Manfred Spieker – David Lutz: The Quiet Prophet: Benedict XVI and Catholic Social Teaching. *Thought and Culture*, 21. (2018), 1. 64-82.

¹⁶⁹ Messina (1978): i. m. 265.

¹⁶⁹ XXIII. János: Enc. *Pacem in terris*. 1963. III. 11. *Acta Apostolicae Sedis*, 55. (1963), 3. 257–304. Lásd még Marcel Prélot: *Storia del pensiero politico*. Milano, Mondadori (Oscar Studio), 1975.

¹⁷⁰ John F. Kobler: The Influence of *Pacem in Terris*. In. Uő (szerk.): *Vatican II and Phenomenology Reflections on the Life- World of the Church*. Dordrecht - Boston – Lancaster, Martinus Nijhoff Publishers, 1975.

2.4. A nemzetközi szervezetek, az ENSZ és a Katolikus Egyház a II. Vatikáni Zsinat fényében

A nemzetközi szervezetek irányába való nyitásra a II. Vatikáni Zsinat kapcsán került sor. A zsinat előkészítése és ülései már maguk is gyakran jelentettek platformot a nemzetközi közösség, illetve az egyes nemzetközi szervezetek megszólítására.¹⁷¹ XXIII. János a zsinatot meghirdető rövid, *Humanae salutis* kezdetű apostoli konstitúciójában kijelölte a zsinat főbb célkitűzéseit, amelyben a béke előmozdítása és a tág értelemben vett biztonsági kihívások kezelése (még ha ezt a kifejezést nem is használja) kitüntetett helyen szerepeltek. Ebben a kontextusban általánosságban deklarálásra került, hogy a „nemzetközi szervezetekkel” a Szentszék a nemzetközi jog által biztosított lehetőségek alapján tényleges együttműködésre törekszik olyan kérdésekben, mint a család, az oktatás, a munka, a társadalmi problémák, illetve az emberi jogok.¹⁷² A zsinat kezdetével kapcsolatos technikai feltételeket tisztázó *Consilium* kezdetű *motu proprio*ban sem mulasztotta el a pápa, hogy a Katolikus Egyház nemzetközi közösség felé való nyitottságáról említést tegyen.¹⁷³

A zsinat ügyrendjét az *Appropinquante Concilio* kezdetű *motu proprio*ban tették közzé 1962. augusztus 6-án.¹⁷⁴ Az előkészületi munkálatokat koordináló Központi Előkészítő Bizottság tagjai és tanácsadói közel hatvan országot képviseltek. Ettől a valódi nemzetközi grémiumtól nem állt távol, hogy a zsinat munkájának megalapozásánál nyitottságot mutasson a nemzetközi szervezetek irányába. XXIII. János zsinattal kapcsolatos lelki hagyatékát jól foglalja össze a *Gaudet mater Ecclesia* kezdetű nyitóbeszéd. A pápa olvasva az idők jeleiből, elutasítja az „új renddel” kapcsolatos negatív kritikákat, és inkább az isteni gondviselés rejtett tervére mutat rá, amely megjelenik a történelemben.” Ebben a pápa által emlegetett új rendben pedig kitüntetett szerep jut a nemzetközi szervezeteknek, amelyet a béke előmozdításának szándéka kapcsol az egyházhoz és a Szentszékhez.¹⁷⁵ Később VI. Pál is élt a zsinat kínálta

¹⁷¹ Átfogó bemutatás: Giorgio Rumi: *Il Concilio Vaticano II E Il Sistema Delle Relazioni Internazionali*. In: *Le deuxième Concile du Vatican (1959-1965)*, Roma, École Française de Rome, 1989. 745-754.

¹⁷² „Ex quo fit ut nunc temporis Ecclesia praesens adsit, iure vel re, institutis quae ad universas gentes pertinent, atque ab ea discripta elaboratur de re sociali doctrina, quae ad familias, ad scholas, ad locandas operas, ad societatem coniunctionemque hominum, ad universas denique huius generis quaestiones attineat; cuius quidem doctrinae causa, Ecclesia tam excelsum dignitatis fastigium assecuta est, ut praegravis eius vox summa auctoritate apud cordatos omnes polleat, utpote disciplinae morum interpret ac propugnaculum, atque iurium officiorumque vindex sive singulorum hominum sive civitatum.” XXIII. János: Const. Ap., *Humanae salutis*. 1962. II. 2, *Acta Apostolicae Sedis*, 54. (1962), 1. 5-13.

¹⁷³ XXIII. János: *Motu proprio, Consilium*, 1962.II.2. *Acta Apostolicae Sedis*, 54. (1962), 65.

„È lecito inoltre sperare che i popoli - specialmente quelli che con tanto dolore vediamo sconvolti da sofferenze, discordie, disastrosi conflitti -, guardando più fiduciosamente a Cristo, "luce per illuminare le genti", possano finalmente godere di una vera pace, nell'assoluto rispetto dei diritti e dei doveri reciproci.”

¹⁷⁴ XXIII. János: *Motu proprio, Appropinquante Concilio*, 1962. VIII. 6, *Acta Apostolicae Sedis*, 52. (1962), 12. 609-611.

¹⁷⁵ XXIII. János: *Alloc., Gaudet mater Ecclesia*, 1962. *Acta Apostolicae Sedis*, 54. (1962), 14. 786-796.

lehetőségekkel, hogy megszólítsa a nemzetközi szervezeteket, vagy kifejezze meggyőződését a nemzetközi közösség szerepéről. Álláspontját jól tükrözi a zsinat szekcióját megnyitó beszéde (1963. szeptember 29.) és a harmadik szekció zárása (1964. november 21.) is. A nemzetközi kapcsolatok szempontjából jelentős, hogy a pápa úgy pozícionálta az egyházat, mint amelynek semmiféle világi értelemben vett politikai és nagyhatalmi célkitűzése nincsen. Küldetését a szolgálatban és a szeretet tetteinek gyakorlásában látta. Bár a pápai állásfoglalás prédikációjellegűnek tűnhet, de gyakorlati jelentőséggel bírt. Kijelentései már megalapozták a későbbi döntést, hogy az ENSZ-ben a Szentszék megfigyelői és nem tagsági státusszal legyen jelen. Ez a fajta jelenlét elég ugyanis ahhoz, hogy a Szentszék a biztonsági kérdéseket értékelje. Mivel a közgyűlésben szavazati joggal nem rendelkezik, még a látszatát is elkerüli annak, hogy az egyes országokhoz hasonló világpolitikai tényezőnek tartsák. Állandó megfigyelői státusz más nemzetközi fórumoknál is bevett részvételi formává vált: UNESCO, Európa Tanács, Afrikai Unió, Kereskedelmi Világszervezet. A megfigyelő mozgástere nyilván az egyes szervezetek esetében jelentősen eltér. A pozíció inkább jelzésértékű, amely megerősíti, hogy álláspontját egyedül az egyház társadalmi tanítása alapján alakítja ki. Mindezen az sem változtat, hogy az EBESZ-nél, a Nemzetközi Atomenergia Ügynökségnél, az Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájánál, illetve más nemzetközi szervezetnél teljes tagi státusszal rendelkezik a Szentszék, az Arab Ligánál pedig különleges tagi státusszal bír.¹⁷⁶

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai VI. Pál pápa tekintélyével jelentek meg, de a nemzetközi szervezetek irányába való nyitottság tekintetében XXIII. János eredeti koncepcióját tükrözik. A *Gaudium et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúció az egyházzal a mai világban külön fejezetet szentel a nemzetközi közösséggel kapcsolatos egyes területeknek. A zsinat keresi a választ arra, hogyan tudja a nemzetközi együttműködés orvosolni a széthúzásokat (GS 84). Bemutatja a nemzetközi közösséget és a nemzetközi intézményeket a Katolikus Egyház szempontjából (GS 85). Rávilágít a nemzetközi együttműködés jelentőségére a gazdaság (GS 86), a népesedés növekedésével kapcsolatosan (GS 88). Illetve keresi az egyház hatékony jelenlétének lehetőségét a nemzetközi közösségben a megváltozott társadalmi viszonyok között (GS 90).

A zsinati dokumentum átütő, hiszen nemcsak elismeréssel nyilatkozik a nemzetközi fórumokról, nemcsak lajstromba veszi azokat a tényezőket, amelyek a biztonságot fenyegetik, hanem keresve az egyház helyét a nemzetközi szervezetekben, kijelenti, hogy „az Egyháznak

¹⁷⁶ Chiara De Franco: Papal Diplomacy and the Rise of Pontifex. In: Mariano P. Barbato (szerk.): *The Pope, the Public, and International Relations*. Cham, Palgrava, 2020. 29-30.

mindenképpen jelen kell lennie a nemzetek közösségében” (GS 89). A zsinat szerint az egyház egyetemes küldetésének hűségese teljesítéséhez, a béke előmozdításához, az együttműködés ösztönzéséhez az egyház nemzetközi szervezetekben való jelenléte elengedhetetlen. A dokumentum újfent megerősíti, hogy az egyház „nem uralkodni, hanem kizárólag mindenkinek szolgálni akar” a nemzetközi fórumokon. A zsinattal új lendületet vett az egyház nemzetközi karakteréből származó egyetemes küldetés. Úgy elevenítette azonban fel az egyház misszióját, hogy a huszadik század politikai és biztonsági környezetéhez igazította azt. Külön kiemelte, hogy a Katolikus Egyház nemzetközi szerepvállalását nemcsak a legfőbb vezetésirányítási szerv, a Szentszék tevékenységében látja. A nemzetközi együttműködésben szerepet szánt „a különféle nemzetközi katolikus szervezeteknek,” melyeket szintén a zsinat szándéka szerint „erősíteni kell: növelni a jól képzett tagok számát, megadni nekik a szükséges anyagiakat, és kellőképpen összehangolni tevékenységüket.” (GS 40) Nyilván különbséget kell tenni a különböző egyházi (és világi) jogi státusszal rendelkező (vagy nem rendelkező) katolikus szervezetek és a Szentszék nemzetközi szerepvállalása között. A nemzetközi szerepvállalás és válságkezelés kapcsán külön hangsúly kerül a vallásközi és ökumenikus párbeszédre, mint a tág értelemben vett biztonsági kihívások felszámolásának sajátos eszközére.¹⁷⁷ A zsinat szempontjai később más pápai és szentszéki dokumentumban, illetve az új Egyházi Törvénykönyvben, majd a zsinatot követő gyakorlatban is megjelentek.¹⁷⁸

2.5. A zsinat hatása a Szentszék és az ENSZ kapcsolatára és együttműködésére

XII. Piusz, majd utódja XXIII. János is szorgalmazta, hogy elinduljanak a diplomáciai kapcsolatok kiépítésének az útján.¹⁷⁹ Pápaságuk alatt a Szentszék időnként már részt vett a világszervezet egyes ügynökségeinek vagy hivatalainak az ülésén. A béke megőrzése és az egyház üzenetének közvetítése szempontjából az ENSZ jelentőségét azonban VI. Pál ismerte fel leginkább. Ez látszik mind a pápai megnyilatkozásokból, mind a formális kapcsolat kiépítése érdekében tett lépésekből. A II. Vatikáni Zsinat nemcsak általánosságban ismerte el a nemzetközi szervezetek béke és biztonság előmozdítása területén betöltött szerepét. A *Gaudium et spes* kezdetű zsinati lelkipásztori konstitúció különösen fontosnak tekintette a nemzetközi

¹⁷⁷ A vallásközi párbeszéd nemzetközi válságkezelésben való szerepéhez: Gerald O'Collins: *The Second Vatican Council on Other Religions*. Oxford, University Press, 2013. Ökumenizmushoz Otto Hermann Pesch: *Ecumenical Potentials of Vatican II - 40 Years After*. Marquette, University Press Milwaukee, 2006. George H. Tavard: *Vatican II and the Ecumenical Way*. Marquette, University Press Milwaukee, 2007. Fischl Vilmos: *Az ökumenikus segélyszervezetek működése és eredménye*. In: István Resperger – Lóránd Ujházi (szerk.): *A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban a konfliktusokkal terhelt területeken*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó - Nordex Kft; Wolters Kluwer, 2019. 25-29.

¹⁷⁸ Lorenzo Spinelli: *Il diritto pubblico ecclesiastico dopo il Concilio Vaticano II*. Milano, Giuffrè, 1985. 161.

¹⁷⁹ Knut Walf: *The Nature of the Papal Legation: Delineation and Observations*. *The Jurist*, 63. (2003), 97.

szervezetek szerepét a háború elkerülése szempontjából (GS 82.). Bár a zsinati dokumentum nem nevezi nevén az ENSZ-t és a Biztonsági Tanácsot, de olvasva a sorok között, minthogy, „hozzanak létre mindenki által elismert egyetemes világtekintélyt, mely hatalommal rendelkezik ahhoz, hogy biztosítsa mindenkinek a biztonságot, az igazságosságot és a jogok tiszteletben tartását”, beazonosítható a világszervezet. A dokumentum megjegyzi, hogy a „legfőbb nemzetközi testületek minden erejükkel iparkodjanak kidolgozni az alkalmas eszközöket a közös biztonság megvalósítására.” A zsinat a „népek kölcsönös bizalmából fakadó” békét tartaná legideálisabbnak, de a hidegháborús környezet realitásai között helyesen érzékelték, hogy ettől az ideától messze vannak. VI. Pál személyes elköteleződése a nemzetközi fórumok, konkrétan az ENSZ és a Szentszék együttműködése irányába más dokumentumaiban is tetten érhető. Ennek a pozitív attitűdnek a szemléletes példája a *Populorum progressio* kezdetű enciklika, melynek bevezető szakaszában „tiszteletre méltó világméretű fórumnak” nevezi a pápa a szervezetet.¹⁸⁰ Rögtön utána hozzáfűzi, hogy megtiszteltetés volt számára, hogy 1965-ben személyesen is szólhatott az ENSZ Közgyűlésén. Jelentős az egyház nemzetközi szervezetekben való jelenlétének megértéséhez és az egyház küldetésének önértelmezéséhez, hogy ebben a felszólalásban saját szerepét a pápa a szegény nemzetek szószólójaként aposztrofálta. Az ENSZ (és más világszervezetek előtt) elhangzó pápai üzenetekre általában igaz, hogy azok soha nem függetlenek az adott pápa társadalomfilozófiájától. Bár a pápák társadalomfilozófiájának minden esetben a katolikus doktrínában kell gyökereznie, de szempontjaik kirajzolódnak a megnyilatkozásokban. Így válik ugyanaz a katolikus igazság egyedi, mindig megújulni és a legújabb etikai (biztonsági) kihívásokra reflektálni képes tanítássá. VI. Pál helyesen választotta az ENSZ-ben mondott beszéd központi gondolatául a fejlődést, és építette köré a biztonságról és a békéről alkotott koncepcióját. A fejlődés gondolata ugyanis különösen is igézete alatt tartotta és tartja ma is a modern társadalmakat.¹⁸¹ A pápa hitet tett amellett, hogy az egyház nem áll a fejlődés útjában, hanem elismeri és támogatja azt. Ugyanakkor utalt arra a kettőségre, amely a fejlődéssel együtt jár, és amely veszélye, hogy: az „emberben rejtőzik, aki egyre hatalmasabb eszközökkel rendelkezik, olyanokkal, amelyek képesek a rombolásra, de a legnemesebb vívmányokra is.”¹⁸² Nehéz ebben a kijelentésben nem észrevenni a hidegháború legjelentősebbnek tekintett biztonsági fenyegetését, a nukleáris, illetve a tömegpusztító fegyvereket. Erre utal a *Gaudium et spes* kezdetű zsinati lelképásztori

¹⁸⁰ VI. Pál: Enc., *Populorum progressio*. n. 4. *Acta Apostolicae Sedis*, 59. (1967), 4. 259.

¹⁸¹ A beszédet a társadalmi és biztonsági kontextusba helyezi az olasz történész Andrea Riccardi: *Manifesto al mondo*. Paolo VI all'ONU. Milano, Jaca book, 2015.

¹⁸² VI. Pál: Discors. *Acta Apostolicae Sedis*, 1965.IX.4., n. 7. (1965), 57. 885.

konstitúció is. A dokumentum a nukleáris, illetve a tömegpusztító fegyverekre „a tudományos fegyverek” (*belli scientificorum armarum*) kifejezést használja (GS 80).¹⁸³ Így utalt a pápa az ENSZ-ben is az emberi és technológiai fejlődéssel létrehozott „tömeghalált” okozó fegyverekre. VI. Pál beszéde egyben már előre jelzi, hogy az ENSZ-ben mondott pápai beszédek önmagukban nem képesek visszaadni az adott pápa vagy a Szentszék korszakos békefilozófiájának minden szegmensét, és a beszédek önmagukban való értelmezése számos félreértésre adhat alapot. Csak úgy kapjuk meg az adott pápa békefilozófiájának és háború etikai tanításának a képét, ha azt abba a nagyobb kontextusba helyezzük, amely pápai beszédek, megnyilatkozások, enciklikák és egyéb pápai dokumentumok, kúriaszervező munka, kinevezések és elmozdítások mozaikjainak sokaságából áll össze.¹⁸⁴ VI. Pál nem volt naiv, ami a kor biztonsági helyzetét és a nemzetközi szervezet mozgásterét illeti. Szembesíti a szervezet képviselőit a világméretű társadalmi konfliktusokkal, az egyenlőtlenséggel, a gazdagok és a szegények közötti aránytalansággal. Vagyis számos olyan kérdéstről szól, amelyek napjainkban a tág értelemben vett biztonsági kihívások területéhez tartoznak, és amelyeket nemhogy nem sikerült felszámolni, de kulminálódva az újtípusú biztonsági kihívások homlokterébe kerültek. I. János Pálnak nem volt módja egy hónapos pápasága alatt arra, hogy a Szentszék külkapcsolati rendszerében markáns nyomot hagyjon. Azonban 1978. december 31-én a Szentszékhez akkreditált diplomáciai testületek képviselői előtt mondott beszédében kifejtette, hogy egyedülálló képességeket tulajdonít a Szentszéknek a nemzetközi közösségben. Ezt a szuverenitásból származó kapacitást pedig arra kívánja felhasználni, hogy előmozdítsa a békét, az igazságosságot, a fegyverzetleszerelést és a humanitárius intervenciókat.¹⁸⁵ Ebből a néhány gondolatból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a pápa XXIII. János, VI. Pál és a zsinat célkitűzéseinek megfelelően pozícionálta volna a Szentszékét a nemzetközi közösségben és az ENSZ-ben. Utalt tiszteletreméltó elődjei és a zsinat ezen a területen elért eredményeire, amelyeknek a folytatására vállalkozott. A történelem azonban nem ismeri „a mi lett volna ha” kérdésfeltevést, így I. János Pál vonatkozásában kénytelenek vagyunk beérni azzal a feltételezéssel, hogy a zsinat és elődjeinek filozófiáját követte volna.

¹⁸³ Lásd még: Ujházi Lóránd: A nukleáris elrettentés a Katolikus Egyház megnyilatkozásainak a fényében. *Hadtudományi Szemle*, 12. (2019), különszám. 341-342.

¹⁸⁴ VI. Pál ENSZ elé tárt fejlődés és béke kapcsolatának mélyebb magyarázata is a beszéden kívül keresendő. VI. Pál a fejlődés átfogóbb magyarázatát a *Populorum progressio* kezdetű enciklikában fejtette ki: „fejlődés (...) nem szorítódik a pusztán gazdasági növekedésre (...) fejlődésnek, minden oldalúnak kell lennie, olyannak, amely minden ember és a teljes ember növekedését biztosítja. VI. Pál (1967): i. m. n. 14. 264.

¹⁸⁵ I. János Pál: *Address to the Diplomatic Corps*, 1978.VIII.31. (2021/10/03) online:

http://www.vatican.va/content/john-paul-i/en/speeches/documents/hf_jp-i_spe_31081978_diplomatic-corps.html

2.6. A zsinat szellemiségének megjelenése az új Egyházi Törvénykönyvben

A II. Vatikáni Zsinat után különböző szintű pápai és szentszéki dokumentumok erősítették meg a zsinati elhatározást.¹⁸⁶ Kánonjogi szempontból ezek a dokumentumok különböző jogi kötőerővel rendelkeznek. Az új Egyházi Törvénykönyv (1983) a régi CIC-cel (1917) szemben (3. k.) már evidenciának tekinti, hogy a Szentszék, mint a nemzetközi jog alanya nemcsak a nemzetáلامokkal, hanem a nemzetközi szervezetekkel is diplomáciai kapcsolatot alakíthat ki.¹⁸⁷ A jogalkotó az egész Kódexet bevezető kánonok közé helyezte el a Szentszék és a nemzetközi szervezetek közötti kapcsolat alapparadigmáját (3. k.). A 3. kánon azonban a Szentszék és a nemzetközi szervezetek kapcsolatának csak egyetlen szegmensét emeli ki: meghatározza az új törvénykönyv és a nemzetközi szerződések viszonyát. Deklarálja, hogy az új CIC nem helyezi hatályon kívül (nem derogálja vagy abrogálja) a Szentszéknek a törvénykönyv megjelenése előtt kötött nemzetközi szerződéseit. Továbbá a Szentszék a későbbiekben is köthet olyan nemzetközi megállapodásokat, amelyek a törvénykönyvvel ellentétesek.¹⁸⁸ Bár a nemzetközi szervezetek és a Szentszék kapcsolata a konkordatális kérdéseknél sokkal összetettebb, de érthető, hogy a 3. kánon csak erre a területre összpontosít. A Kódex első hat kánonja ugyanis az új Kódex egyházjogban és az egyház életében való elhelyezését tárgyalja.¹⁸⁹ Így a jogszabályhely sem a Szentszék nemzetközi szervezetekkel való diplomáciai kapcsolataira, sem ezekkel a szervezetekkel való kapcsolatok kialakításának az okaira, céljaira, illetve az együttműködés keretére nem utal. Ezekről a szentszéki diplomáciai gyakorlatból, a kétoldalú megállapodásokból, más kapcsolódó jogszabályhelyekből és az egyház társadalmi tanítására vonatkozó általános dokumentumokból értesülhetünk. A Kódex ráadásul nem a nemzetközi jog bevett terminus technikusait használja, amikor a nemzetállamokkal kötött megállapodásokról szól, hanem „politikai társulások” – „*aliisve societatibus politicis*” kifejezéssel él (3. k.). A nemzetközi szervezetek a pápai követek kapcsán is csak röviden kerülnek említésre.¹⁹⁰ Az Apostoli Szentszéket képviselik azok is, akik a pápai

¹⁸⁶ VI. Pál: Enc, *Ecclesiam Suam*, 1964. VIII. 6, n. 16, *Acta Apostolicae Sedis*, 56. (1964), 10. 609-659.

¹⁸⁷ Donato Squicciarini: Storia peculiarità e finalità della diplomazia della Santa Sede: impegno per la pace, da parte della Chiesa e dei papi dell'ultimo secolo. *Apollinaris*, 78. (2005), 1/2. 505.

¹⁸⁸ Javier Otaduy: Commentary on Canon 3. In: Ángel Marzoa – Jorge Miras – Rodríguez-Ocana Rafael (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Toronto, Wilson & Lafleur, Vol. I. 2004. 232. Heribert Schmitz: Kommentár az Egyházi Törvénykönyv 3. kánonjához. In: Josph Listl – Heribert Schmitz (szerk.): *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg, Verlag Friedrich Pustet, 1999. 72.

¹⁸⁹ John Huels: *Introductory Canons*. In: John P. Beal – James A. Coriden - Thomas Green (szerk.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New-York, Paulist Press, 2000. 49.

¹⁹⁰ Flavia Petroncelli Hübler: Komentár a 362. kánonhoz. In: Ángel Marzoa – Jorge Miras – Rodríguez-Ocana Rafael (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Toronto, Wilson & Lafleu. Vol. II/1. 2004. 688.

küldöttségben teljes jogú kiküldötti vagy megfigyelői minőségben nemzetközi tanácsokhoz, értekezletekre vagy összejövetelekre kapnak kiküldetést (363. k. 2. §.). A Szentszék békepolitikájának előmozdításában a Második Világháború után kulcsszerepet kaptak a nemzetközi szervezetekhez különböző minőségben küldött követek.¹⁹¹ A *Sollicitudo omnium ecclesiarum* kezdetű *motu proprio* a bevezető szakaszt lezáró résznél említi a követek békeépítő, nemzetközi közjót előmozdító tevékenységét. Ez a szakasz tárgyalja röviden az állami hatóságokkal, különösen a nemzetközi szervezetekkel való együttműködést.¹⁹² A nemzetközi szervezetek kiemelése ezen a helyen logikus, hiszen ez az a fórum, ahol az egyháznak a pápai követen keresztül még inkább lehetősége nyílik az egyetemes közjó és a nemzetközi béke előmozdítására. Érdekes azonban, hogy a Kódex kihirdetésekor, 1983-ban, amikor már gyakorlata volt a Szentszék nemzetközi közösségekben való tevékenységének, a jogalkotó a pápai követek kapcsán erre alig tér ki.¹⁹³ A nemzetközi fórumok jelentősége az említett pápai megnyilatkozások mellett inkább a gyakorlatból derül ki.

2.7. Az ENSZ II. János Pál kül- és biztonságpolitikai megközelítésében

II. János Pál hosszú pápasága alatt számos alkalommal értékelt a világszervezet munkáját. Beszédet tartott a közgyűlés vagy a szakosított szervezetek különböző fórumai előtt. A pápa politikai koncepciójában az ENSZ (és a nemzetközi szervezetek) jelentőségét jelzi, hogy a kérdés nemcsak a terület szempontjából leginkább adekvát szociális enciklikáiban (*Laborem exercens*, *Sollicitudo rei socialis* és *Centesimus annus*), hanem más teológiai és pasztorális ihletettséggű enciklikáiban és írásaiban is előkerült. Avery Dulles interpretációjában ennek elsődleges oka az, hogy II. János Pál a korszak kulturális, gazdasági és filozófiai áramlatait és a nemzetközi ügyeket egyaránt olyan területnek tartotta, amelyeken keresztül megvalósulhat az egyház zsinat által meghirdetett társadalmi párbeszéde.¹⁹⁴ Ebben a konstellációban világos, hogy a világméretű problémákra, azok kezelésére és a kezelés fórumaira való egyházi reflexió

¹⁹¹ Amellett, hogy CIC tud a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolattartás jelentőségéről, hiszen a hagyományos területi államokkal szemben külön említi a „más politikai társulásokkal” kötött megállapodásokat (3. k.).

¹⁹² „Optatum autem omnium hominum bonae voluntatis, ut Nationum sit pacificus convictus et populorum progressio foveatur, nostris hisce diebus declarant etiam Instituta Internationalia, quae vocantur, quorum scientia, rerum usus, dignitas in promptu sunt omnibus, nulli cum pareant labori ut pax et progressio populorum in tuto ponantur.” VI. Pál (1969): i. m. 477.

¹⁹³ A nemzetközi vonatkozás jelentőségéhez lásd: Roman A. Melnyk: *Vatican diplomacy at the United Nations a History of Catholic Global Engagement*. Lewiston, The Edwin Mellen Press, 2009. Követekre vonatkozóan Melnyk (2009): i. m. 517-539.

¹⁹⁴ Az ismert amerikai teológus Avery Dulles II. János Pál kapcsán együtt említi a korszak kulturális, gazdasági és filozófia áramlatit és nemzetközi ügyeket, amelyek irányába a pápa elkötelezett volt, és ezeken keresztül valósította meg a zsinat által meghirdetett eszméket. Avery Dulles: *The splendor of faith: the theological vision of Pope John Paul II*. New York, A Herder & Herder Book, 2003. 17-18.

nem maradhatott csak a társadalmi enciklikák szintjén, hanem megjelent az egyház életének sokszínűségében.

II. János Pál érdeme, hogy elvégezte a finomhangolást a Szentszék világszervezethez akkreditált missziója területén. Pápasága alatt született az új Egyházi Törvénykönyv és a *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúció, amely újra konfigurálta a Szentszék dikasztériumainak a feladatait, közte a külkapcsolatokért is felelős államtitkárság küldetését. J. Bryan Hehir három markáns szempontot emelt ki, mint amelyek véleménye szerint meghatározták II. János Pál Egyesült Nemzetek Szervezetével kapcsolatos külpolitikáját: a nagyhatalmak (és azok kritikája), a nukleáris kérdéskör, illetve a fejlődő országok és azok szükségletei.¹⁹⁵ Heinz-Gerhard Justenhoven II. János Pál békepolitikáját összefoglaló írásában arra hívja fel a figyelmet, hogy bár a pápa nem hagyott hátra „béke enciklikát”, de rendelkezett átfogó béketeranggal, amelynek középpontjában az emberi jogok, a vallás és lelkiismeret-szabadság és a vallásközi párbeszéd iránti elköteleződés állt. A pápa megnyilatkozásai, amelyeket akár teoretikusan, akár az egyes biztonsági kihívások kapcsán és a konkrét fegyveres konfliktusok vonatkozásában tett, az emberi jogok területén csúcsosodtak ki.¹⁹⁶ Ebben a tekintetben pedig az ENSZ-nek, mint az „emberi jogok és így a béke védelmezőjének” a pápa kulcsszerepet tulajdonított.¹⁹⁷ Már a *Redemptor hominis* kezdetű enciklikájában összekapcsolta az ENSZ szerepét a nemzetközi béke és az emberi jogok védelmének kérdésével.¹⁹⁸ Úgy nyilatkozott a szervezetről, mint amelyet azzal a „csodálatos igyekezettel hoztak létre, hogy határozza és szövegezze meg az ember „tárgyilagos” és sérthetetlen jogait, s hogy a tagállamok kötelezzék magukat e jogok kölcsönös tiszteletben tartására.”¹⁹⁹ A szervezet által deklarált emberi jogokat és így magának a szervezetnek a létét abban a kettős funkcióban látta, hogy egyrészt „megakadályozza a legutóbbi háború borzalmainak megismétlődését,” másrészt olyan alapot teremtsen, „amelyhez a rendszereket, programokat és az államok irányítási formáit hozzá lehet mérni abból az egyetlen alapvető szempontból nézve, ami az ember a közösségben élő személy java, amely elemi alkotórésze a közjónak”. Különösen jelentős, hogy a két szervezet célkitűzéseinek viszonyában a pápa deklarálta, hogy az „Egyháznak nem kell bizonygatnia,”

¹⁹⁵ Bryan J. Hehir: Papal Foreign Policy. *Foreign Policy*, 78. (1990), 1. 38.

¹⁹⁶ Heinz-Gerhard Justenhoven: The Peace Ethics of Pope John Paul II. In: Heinz-Gerhard Justenhoven – William A. Barbieri (szerk.): *From Just War to Modern Peace Ethics*, De Gruyter, Berlin-Boston, 2012. 311.

¹⁹⁷ Nagyobb összefüggésekbe helyezi az egyház békemisszióját és a nemzetközi szervezetekkel való együttműködést Leonard Francis Taylor: *Catholic Cosmopolitanism and Human Rights*. Cambridge, University Press, 2020.

¹⁹⁸ Kurt Krenn: Ein neuer Weg zu religiöser Erfahrung in der Enzyklika "Redemptor hominis" von Johannes Paul II. *Archive for the Psychology of Religion*, 15. (1982), 1. 45-57. Kifejezetten emberi jogi aspektusból vizsgálja az enciklikát Pottmeyer Hermann: Christliche Anthropologie als kirchliches Programm: Die Rezeption von 'Gaudium et Spes' in 'Redemptor hominis'. *Trierer Theologische Zeitschrift*, 94. (1985), 3. 173-187.

¹⁹⁹ II. János Pál: Enc., *Redemptor hominis*, 1979.III.4. 17. n. *Acta Apostolicae Sedis*, 71. (1979), 4. 295-296.

hogy az említett területeken mennyit tett, és az milyen „szorosan összefügg küldetésével a mai világban.”²⁰⁰ Az inkább teológiai aspektusú, 1980. november 30-án közölt *Dives in Misericordia* kezdetű enciklika egyetlen helyen említi a világszervezetet és annak szakosított szerveit. A rövid utalás mégis (legalább) három szempontból jelentős: egyrészt elismeri, hogy a biztonsági kihívások sokszínűvé váltak, amikor deklarálja, hogy „(...) több olyan fenyegető jelenség van, melyek minden eddig ismert veszedelemnél sokkal rosszabbak.” Másodsorban az egyházat olyan entitásnak bélyegezi, amely ezeket a biztonsági kihívásokat „az Istentől kapott igazság fényénél” hivatott értékelni. Végül pedig a nevesített szervezeteket: az ENSZ, az UNESCO, a FAO kitüntetett fórumoknak tekinti, hiszen a biztonsági kérdések értékelésének és kezelésének platformjait jelentik.²⁰¹ A szintén teológiai aspektusú *Reconciliatio et poenitentia* kezdetű enciklikában is helyet kaptak a huszadik század biztonsági kihívásaira és azok nemzetközi szintű kezelésére való reflexiók. A kiengesztelődésről szóló főképp szentségtani és lelkipásztori dokumentum a kiengesztelődést a nemzetközi rend és béke, illetve a válságkezelés kiindulópontjának tekinti. Urszula Okulska II. János Pál teológia megközelítését, minthogy nincs nemzetközi rend és béke, amíg a huszadik században kulminálódott történelmi sérelmekre nem születik valós megoldás. Tanulmányának érdeme, hogy történelmi és a nemzetközi politika más prominens szereplőinek megnyilatkozásaival vagy tudományos eredményeivel is alátámasztja a pápa véleményét.²⁰² Az enciklika említett alapparadigmája mellett egyben átfogó felsorolását is adja a korszak biztonsági kihívásainak. Ezt „az egyes csoportok, szociális osztályok és országok között egyre növekvő egyenlőtlenségében, az „engesztelhetetlen ideológiai szembenállásban; gazdasági érdekekben, politikai feszültségekben, törzsi ellentétekben, a faji és vallási megkülönböztetésben” jelöli meg. Ezekből erednek az enciklika megfogalmazása szerint „az alapvető emberi jogok, elsősorban az élethez, az emberhez méltó életre való jog eltiprása; az egyesek és közösségek szabadsága ellen irányuló törekvés, az állandó zaklatás, amely alól nem kivétel a vallás sem.”²⁰³ Továbbá a pápa már akkor úgy tekintett a megkülönböztetés sokféle formájára, a faji, a kulturális, a vallási erőszakra és a terrorizmusra, a kínzásra; az elnyomásra; a hagyományos és atomfegyverek felhalmozására, a fegyverkezési versenyre és a vele párosult hadi kiadásokra, mint amelyek alapvetően

²⁰⁰ Krenn (1982): i. m. 45-57. Louis Janssens: Thoughts About the Encyclical Veritatis Splendor. *Bedragen: International Journal for Philosophy and Theology*, 55. (1994), 2. 118-132.

²⁰¹ II. János Pál (1980): Enc., *Dives in Misericordia*. 1980. X. 30, n. 2. *Acta Apostolicae Sedis*, 72. (1980), 9. 1181.

²⁰² Urszula Okulska: The ethics of intercultural dialogue Reconciliation discourse in John Paul II's pontifical correspondence. In: Ronald Arnett – François Cooren (szerk.): *Dialogic Ethics*. Amsterdam/Philadelphia John Benjamins Publishing Company, 2018. 77-125.

²⁰³ II. János Pál beszéde a diplomáciai testület előtt 1983. I. 15. n. 4. 6. 11. *Acta Apostolicae Sedis*, 75. (1983), 376, 378, 381.

veszélyeztetik a biztonságunkat. A pápa egyébiránt elődjei által is gyakran hangoztatott és ezáltal konstans szentszéki retorikai elemmé vált álláspontot képviseli: a fegyverkezési versenyre fordított összeget a „népek méltatlan nyomorának felszámolására, és az elmaradottak szociális és gazdasági helyzetének” javítására kellene fordítani. Ez a gondolat számtalanszor előkerült a későbbiekben, mind II. János Pál, mind utódjainak társadalmi tanításában. A *Reconciliatio et poenitentia* kezdetű enciklika érdeme, hogy nemcsak általánosságban beszél a nemzetközi kiengesztelődés jelentőségéről, hanem listázza a nemzetközi fórumok homlokterébe került új típusú biztonsági kihívásokat is, illetve kiemeli a nemzetközi fórumok felelősségét és a Szentszék nemzetközi térben betöltött szerepét. Kijelenti, hogy „nagyon összetett és kényes kérdés” a kiengesztelődés nemzetközi vonatkozása, melyért „az egyház, főként a Szentszék és hivatalai fáradoznak,” illetve a „Szentszék minden erejét arra fordítja, hogy tekintélyét latba vesse az egyes nemzetek kormányánál és a különböző nemzetközi intézmények felelős vezetőinél, hogy velük együttműködve a sok konfliktus közepette a kibékülést elősegítse.” A pápa megismétli VI. Pál ENSZ és a nemzetközi szervezetek irányába sokszor tolmácsolt koncepcióját, mely szerint a Szentszék a válságkezelésben és béke építésében „nem másodlagos célból vagy titkos érdekeltség miatt” vesz részt. Az egyház nemzetközi szerepvállalásának az oka „emberbaráti gondolkodás,” amelynek érdekében az „egyedülálló intézményes szervezetét és erkölcsi tekintélyét az egyetértés és a béke szolgálatába állítja.”²⁰⁴ VI. Pál *Populorum progressio* kezdetű enciklikájának huszadik évfordulója alkalmából jelent meg 1987. december 30-án a *Sollicitudo rei socialis* kezdetű enciklika. A VI. Pál idejét jellemző optimizmussal szemben II. János Pál már a bevezetőben jelzi, hogy „a fejlődéshez fűzött remények nagyon távol esnek a beteljesedésüktől és megvalósulásuktól.”²⁰⁵ Sőt, ebben a tekintetben minden tényezőt figyelembe véve a világ jelenlegi helyzete a népek fejlődése szempontjából még inkább lesújtó.²⁰⁶ II. János Pál a két pólusú világrend megszűnésének az előestéjén biztonságpolitikusokat megszegyenítő módon mutatott rá azokra a tényezőkre, melyek a fegyveres konfliktusokon kívül megingathatják a békét. Így az élelmiszerbiztonság, tehát az élelem termelése és elosztása, az egészségügyi és higiéniai körülmények (n. 14), a lakáshelyzet, az ivóvízellátás, munkalehetőség, a nők kizsákmányolása (n. 19), a pazarlás és a túltermelés (n. 28.). Szól az eladósodásról (n. 19.), a fegyverkereskedelemtől és a terrorizmusról (n. 24), a népességnövekedésről (n. 25.). A pápa

²⁰⁴ II. János Pál: Enc., *Reconciliatio et poenitentia*. 1984. XII. 2, 2. n. *Acta Apostolicae Sedis*, 77. (1984), 3. 186-188.

²⁰⁵ II. János Pál (1988): Enc., *Sollicitudo rei socialis*, 1987.XII.30, n. 12. *Acta Apostolicae Sedis*, 80. (1988), 5. 525-526.

²⁰⁶ n. 13. Uo. 526.

ezen kezelésében kitüntetett szerepet tulajdonított a nemzetköziségnek és így értelemszerűen a nemzetközi szervezeteknek. Aloysius Fonseca röviddel az enciklika kiadása után jelentetett meg átfogó elemzést, amelyben sorra veszi az egyes kihívásokat és a „nemzetközi közösség” által adható válaszokat. Felsorakoztatja a releváns világpolitikai eseményeket, amelyek kapcsán a pápának is volt alkalma, hogy kifejtse: a világbékét fenyegető veszélyek csak nemzetközi összefogással számolhatók fel.²⁰⁷ A nemzetköziségnek és a nemzetközi szervezetek célja és egyben feladata, hogy felszámolja azokat a dichotómiákat (leginkább a gazdaságban és a gazdasághoz kapcsolódó területeken), amelyek a békét fenyegetik.²⁰⁸ A pápa 1987-ben úgy látta, hogy az általános helyzet „jelentékenyen rosszabbodott”. Próféta módon mutatott rá azokra a területekre, amelyek a hidegháború után a biztonságpolitika homlokterébe kerültek. Mindemellett a Szentszék nemcsak szócső, amely felsorolja az említett kihívásokat. Ezek kivétel nélkül olyan területek, amelyeknek kezelésére a hetvenes években számos szakosított szervet hozott létre az ENSZ, és amelyek munkájában a Szentszék képviselője aktívan részt vett.²⁰⁹ Emellett világszerte működtek azok a különböző egyházi és világi jogállással rendelkező katolikus segélyszervezetek, amelyek igyekeztek globális viszonylatban is enyhíteni a biztonsági kihívásokat. A pápa aggodalmai és ajánlásai ellenére, amelyek a nagyobb nemzetközi összefogás és a nemzetközi szervezetek nagyobb szerepvállalására mutattak rá, nem nyertek meghallgatást. Ezt bizonyítja a napjainkra egyre súlyosabbá váló menekültkérdés, a gazdaságilag leszakadó, vagy biztonsági szempontból instabil régiók, illetve a terrorizmus számtalan formája. A pápa továbbra is a személy egyetemes emberi jogait, illetve az azokat garantáló ENSZ-t, és annak alapokmányait tekintette kulcsfontosságúnak. Illetve hangsúlyozta, hogy a szolidaritásnak a nemzetközi kapcsolatok alapján kell létrejönnie.²¹⁰ Barbara Kraemer az enciklikához írt összefoglaló elemző-értékelésében az enciklika jelentőségét úgy foglalja össze, hogy az „felhívás a nemzetközi problémák megoldására”. A biztonsági tanulmányok területén az elmúlt években végbement koncepcióváltás fényében, ehhez már nyugodtan

²⁰⁷ Aloysius Fonseca: Reflections on the Encyclical Letter *Sollicitudo Rei Socialis*. *Gregorianum*, 70. (1989), 1. 5-24.

²⁰⁸ Fonseca (1989): i. m. 13-14.

²⁰⁹ Legismertebbek ENSZ, Menekültügyi Főbiztosság, Egészségügyi Világszervezet, Egyesült Nemzetek Gyermekalapja; Egyesült Nemzetek Szervezetének Fejlesztési Programja, Központi Veszélyhelyzet Alap; Élelmészeti Világprogram, Nemzetközi Atomenergia Ügynökség, ENSZ Humanitárius Ügyek Koordinációs Hivatala, Nemzetközi Kutató-Mentő Tanácsadó Csoport. Gottfrid Scweickhardt: *Nemzetközi Katasztrófaelhárítási Jog*. Budapest, NKE, 2014. 31-36.

²¹⁰ A szolidaritás és a béke viszonylatát az enciklika összefüggésében behatóan elemzi. Aa.Vv: *Solidaridad. Nuevo nombre de la paz. Comentario interdisciplinar a la enciclica «Sollicitudo rei socialis»*. Bilbao, Densajero/Universidad de Deusto, 1989. A kötet rövid áttekintéséhez lásd José Luis Illanes: *Solidaridad. Nuevo nombre de la paz. Comentario interdisciplinar a la enciclica «Sollicitudo rei socialis»*. *Scripta Theologica*, 22. (1990), 1. 302.

hozzátehetjük: az enciklika felhívás a nemzetközi biztonsági problémák megoldására.²¹¹ Azokat a fent említett kérdéseket, amelyeket az enciklika a nemzetközi közösség tevékenységi körébe utal, ma egytől-egyik tág értelemben vett biztonsági kihívásnak tekintünk.

Röviddel a szocialista blokk összeomlása után jelent meg a *Centesimus annus* kezdetű enciklika. Az enciklika a Szentszék és a nemzetközi szervezet együttműködése oldaláról is értékelő visszatekintést ad. A szöveg szintén magán visel egyfajta kettősséget. Egyrészt ugyanis a világszervezet vívmányairól, eredményeiről beszél. Felidézi a Szentszék és a nemzetközi szervezet közös múltját. Külön kiemeli a nemzetközi okmányok, az ENSZ-hez köthető Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatába (és az Európai Biztonsági és Együttműködési Konferencia záró aktusában, ún. Helsinkai nyilatkozatba) való szentszéki „bedolgozást”.²¹² A pápa az ENSZ-t az egyéni és kollektív jogvédelem és a fejlődés tartóoszlopának nevezi.²¹³ Továbbá a gazdasági egyensúly és igazságosság kialakításában is szerepet tulajdonított a világszervezetnek (n. 27.). Eközben azonban jól látta és láttatta azokat a hiányosságokat, amelyek a világszervezet létrejötte ellenére is fennmaradtak. Az enciklikában kitér arra, hogy különböző fejlesztési segélyek együttes mérlege nem mindig pozitív. Illetve, hogy a „Egyesült Nemzeteknek nem sikerült a nemzetközi konfliktusok megoldására olyan hatékony módszert találni, amely kiiktatná a háborút.” (n. 21.) Úgy tűnik, a pápa nem csak technikai, vagy egy-egy konfliktus kapcsán marasztalta el a világszervezetet, hanem strukturális és konstans hiányosságokra mutatott rá. Ilyen a döntéshozatali folyamatok nehézségei, a Biztonsági Tanács működőképességének a kérdése, gyors reagáló képesség hiánya, az ENSZ által ismert és megoldatlan regionális biztonsági kihívások.²¹⁴ A *Veritatis splendor* kezdetű enciklika elsősorban erkölcszociológiai és nem szociális kérdésekkel foglalkozik, de a nemzetközi rend vonatkozásában kulcsfontosságú megjegyzést tesz. II. János Pál a hidegháború utáni években, amelyek még több fegyveres konfliktust (balkáni háborúk, öbölválság, kuvaiti háború) és számtalan tág értelemben vett biztonsági kihívást generáltak (elvándorlás, éhínség, szegénység, működésképtelen államok stb.) világossá tette, hogy „minden jó szándék és gyakran nehéz körülmény ellenére sem a polgári hatóságok, sem a polgárok nem nyernek fölhatalmazást, hogy megsérthessék az emberi személy elidegeníthetetlen és alapvető jogait.” (n. 97.).

²¹¹ Barbara Kraemer: Development - Principles for integral human development in *Sollicitudo Rei Socialis*. *International Journal of Social Economics*, 25. (1998), 11/12. 1727.

²¹² II. János Pál: Enc., *Centesimus annus*, 1991. V. 1. 21. n. *Acta Apostolicae Sedis*, 83. (1991), 10. 818-819.

²¹³ Uo. Ez a motívum egyébként a pápai retorikában számtalanszor előjött a legkülönbözőbb műfajú pápai megnyilatkozásokban.

²¹⁴ James Heft: John Paul II and the ‘Just War’ Doctrine: ‘Make Peace Through Justice and Forgiveness not War’. In: Patrick James (szerk.): *Religion, Identity, and Global Governance: Ideas, Evidence and Practice*. Toronto, University of Toronto Press, 2011. 203-219.

Megállapításait a pápa a nemzetközi viszonyokra is projektálta, minthogy kijelentette, hogy „csak egy olyan erkölcs képes biztosítani akár a nemzeti, akár a nemzetközi társas együttélés etikai fundamentumát, amely elismeri a kivételt nem tűrő, mindig és mindenkire nézve kötelező törvényeket.” (n. 97.).²¹⁵ Érdemes megjegyezni, hogy amikor a jelenlegi pápát a biztonsági kihívások kapcsán elmarasztalják, hogy nem a szervezetek, a nemzeti érdekek vagy a struktúrák, hanem a személy biztonságát helyezi a középpontba, akkor az elődjei által is hangsúlyozott katolikus antropológiai szempontot veszi figyelembe. Az igaz, hogy az egyes biztonsági kihívások csak napjainkra érték el azt a szintet, amely a társadalmakat már általános állásfoglalásra készítetik.

II. János Pál folytatta VI. Pál kezdeményezését, ami a béke világnapi üzenetét illeti. Bár a kánonjogi rendszerben nehéz elhelyezni ezeket a megnyilatkozásokat, de tekintve, hogy a legfőbb jogalkotó személyéhez kapcsolódnak, hatással lehetnek az egyházi jogalkotásra (pl. pápai követek feladatait részletező joganyag),²¹⁶ a nemzetállamokkal és a nemzetközi szervezetekkel foglalkozó konkordatális jogra.²¹⁷ II. János Pálnál a nemzetközi kapcsolatépítésben a nemzetállamok játszották a főszerepet, de emellett a nemzetközi szervezetek és különösen az ENSZ is jelentős szerepet töltött be a pápai külpolitikában.²¹⁸ Sorvezetőnek tekinthető II. János Pál az ENSZ közgyűlés előtt mondott beszédek száma tekintetében. Megválasztása után nem sokkal 1979. október 2-án közgyűlés előtt mondott beszédet. A megnyilatkozás átfogó békeüzenetnek is felfogható, amennyiben a háború általános elutasítása, a béke egyetemes támogatása, illetve a humán biztonsághoz kapcsolódó kérdések

²¹⁵ II. János Pál: Enc., *Veritatis Splendor*, 1993.VIII.6, n. 97. *Acta Apostolicae Sedis*, 85. (1993), 12. 1209-1201. Antropológia és teológiai szempontokhoz Helmut Weber: Zur Enzyklika Veritatis Splendor. *Trierer Theologische Zeitschrift*, 169. (1994), 161-187.

²¹⁶ VI. Pál: Motu Proprio, Sollicitudo omnium ecclesiarum, *Acta Apostolicae Sedis*, 61. (1969), 8. 473-484; 362-367. kk.

²¹⁷ Maurizio Ragazzi részletebe menően mutatja be, hogyan bontakozott ki a pápák teológia, etikai koncepciója a nemzetközi viszonyokban. A szerző rámutat, hogy a II. Vatikáni Zsinat teológiai koncepciója hogyan hatott vissza, hogyan növelte folyamatosan a Szentszék nemzetközi tekintélyét. Munkája jól szemlélteti, hogy a teológiai és etikai szemléletmód(váltás) az egyház számára a nemzetközi viszonyok területén is komoly eredményeket hoz. Ez egyben a válságkezelésben, békeépítésben és a háborúetikai kérdések kibontásában is ösztönözte a Szentszékét. Maurizio Ragazzi: Concordats Today: From the Second Vatican Council to John Paul II. *Journal of Markets & Morality*, 12. (2009), 1. 113-151.

²¹⁸ Jól érzékelteti mindezt George Weigel: *The End and the Beginning: Pope John Paul II--The Victory of Freedom, the Last Years*. New York, London, Double day, 2010. A szerző a pápa életpályáját a világpolitikai események sorozatába ágyazva mutatja be. Jelzi, hogy milyen fontos szerepet játszott II. János Pál pápa életében a nemzetköziség, a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolat, és hogyan vált rajtuk keresztül az események aktív részesevé. A vallásszabadság oldaláról dolgozza fel a konkordátumok kérdését Ombretta Fumagalli Carulli. Carulli Ombretta Fumagalli: Concordats as Instruments for Implementing Freedom of Religion. *Ius Canonicum*, 51. (2011), 437-446. Hasonló szempontokat emel ki Roland Minnerath: The Position of the Catholic Church Regarding Concordats from a Doctrinal and Pragmatic Perspective. *Catholic University Law Review*, 47. (1998), 2. 467-467.

kerültek említésre.²¹⁹ Számos konkrét idézettel és utalással hivatkozik II. János Pál elődjei, különösen VI. Pál és XXIII. János béketörekvéseire. Ugyanakkor az általános békeüzenetet és a humán biztonság kérdéseit emberi jogi aspektusba helyezte.²²⁰ A minden embert egyetemesen megillető jogok adják a pápa számára a két szervezet közötti együttműködés keretét.²²¹ Megragadta az alkalmat, hogy a béke és a hozzá szorosan kapcsolódó emberi jogi kérdéseket teológiai és természetjogi konstellációba helyezze. Ezek túlmutatnak már a béke és a biztonság közös építésének a kérdésén. Ugyanakkor betekintést engednek az egyház természetfeletti motivációjába, amellyel igyekszik előmozdítani a békét a nemzetközi közösségben.²²² Emellett a Szentszék szuverenitásáról is beszélt, amely nem a területtől függ, hiszen az a Vatikánra korlátozódik. A területnélküliség teszi lehetővé, hogy a Szentszék elfogulatlanul a lelki javak, az igazságosság, a béke és az emberi személy méltóságának a szolgálatában álljon.²²³ II. János Pál 1995. október 5-én ismételten a világszervezet elé állt. A pápa arra a felelősségre hívta fel a figyelmet, hogy a szervezet valóban „erkölcsi központja” legyen a világnak.²²⁴ Egyébként retorikai elemeiben nagyon hasonlított az 1979-es látogatás alkalmával elhangzott üzenetre, minthogy az egyetemes emberi jogok, egyetemes emberi méltóság és annak természetjog imperatívuszára mutatott rá.

II. János Pál élő kapcsolatot ápolt az ENSZ szakosított szerveivel is. 1979. november 12-én az Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezet, 1980. június 2-án az ENSZ „UNESCO” szervezetében mondott beszédet. A pápa az egyes beszédekben igyekezett a béke és az emberi jogok kérdését úgy megközelíteni, hogy az illeszkedjen az egyes szervezet profiljához és tevékenységéhez. A keresztény antropológia és a teológia okán ugyanis egyes tág értelemben vett biztonsági kérdések eltérő perspektívákban jelenhetnek meg a Szentszék és a nemzetközi szervezet reflexiójában,²²⁵ de a béke szolgálata mindkét entitás számára fontos.²²⁶

²¹⁹ II. János Pál: Discors., *Acta Apostolicae Sedis*, 71. (1979), 13. 1144-1160.

²²⁰ Paul Kengor: *A Pope and a President: John Paul II, Ronald Reagan, and the Extraordinary Untold Story of the 20th Century*. Wilmington, Delaware, ISI BOOKS, 2018. 213-215.

²²¹ Yves-Henri Nouailhat: The Holy See, the United Nations, and the Protection of Human Rights under the Pontificate of John Paul II. *Relations internationales*, 127. (2006), 3. 95-110.

²²² Ezt a szempontot kiválóan szemlélteti Justenhoven (2012): i. m. 317-318.

²²³ II. János Pál: Address to the United Nations General Assembly. 1979. X. 2, *Acta Apostolicae Sedis*, 71. (1979), 1143.

²²⁴ II. János Pál: Discors., 1980.V.2, *Acta Apostolicae Sedis*, 72. (1980), 735-752.

²²⁵ Scott Appleby: Pope John Paul II. *Foreign Policy*, 119. (2000), 2. 12-25. Különösen a 18. oldalon bemutatott családdal, születésszabályozással összefüggő etikai kérdések.

²²⁶ Robert Petkovšek: Teologija pred izzivi sodobne antropološke krize: preambula apostolske konstitucije Veritatis gaudium Theology Facing the Challenges of the Modern Anthropological Crisis: Preamble of the Apostolic Constitution Veritatis Gaudium. *Bogoslovni vestnik*, 79. (2019), 1. 17-30. Különböző biztonságpolitikai kérdések vonatkozásában Alva Reginald: The Catholic Church's perspective of human dignity as the basis of dialogue with the secular world. *Stellenbosch Theological Journal*, 2. (2017), 1. 64-75.

2.8. Az ENSZ és a Szentszék béketörekvéseinek értékelése XVI. Benedek filozófiájában

XVI. Benedek, mint teológus pápa vonult be a köztudatba. Munkásságával szemben gyakran fogalmazódik meg kritikaként, hogy társadalom- és államelméletének megértése mélyebb filozófiai és teológiai ismereteket tételez fel.²²⁷ Ez részben igaz, amennyiben az egyes megnyilatkozásait, így az ENSZ és a nemzetközi szervezetek újkori szerepvállalásáról szóló beszédét elemezzük. Azonban a pápai beszédek műfaji sajátossága, hogy feltételezik az adott pápa kül- és biztonságpolitikai preferenciáinak, illetve mélyebb teológiai és filozófiai beállítottságának ismeretét. A rövid megnyilatkozások nem adnak lehetőséget minden biztonsági kérdés elemzésére. Ez azonban nemcsak XVI. Benedek vonatkozásában igaz, bár teoretikus beállítottsága miatt esetében markánsabban mondták ki, hogy megnyilatkozásai önmagukban nehezen érthetők. 2008. április 18-án az ENSZ közgyűlés előtt mondott pápai beszéd tekintetében is megfogalmazódott,²²⁸ hogy az inkább mozaikem a pápa koncepciójához. Mary Ann Glendon az ENSZ előtt elhangzott pápai beszédek közül, XVI. Benedek megnyilatkozását tartja a legtömörebbnek, amely éppen ezért számos interpretációs horizontot foglal magába. Glendon konkrétan kilenc, a beszédben meghúzódó mélyebb társadalmi és biztonsági kérdésre hívja fel a figyelmet: 1; a kulturális relativizmus veszélye, 2; a pozitívizmus veszélye, 3; haszonelvűség kísértése, 4; egyet nem értés az alapelvek vonatkozásában, 5; az alapjogok eltérő értelmezése, 6; az alapjogok értelmezésének túlzott kiterjesztésének a veszélye, 7; az alapjogok szélsőségesen individualista értelmezése, 8; a jogok és kötelezettségek közötti kapcsolat elfelejtése, 9; a szekularizmus vallásszabadságra gyakorolt veszélye.²²⁹ A világszervezet előtti megnyilatkozás tekintetében XVI. Benedek követte elődeinek retorikáját és a beszéd középpontjába az emberi jogok védelme került, amelyet a béke utáni vágy, az igazságosság, a személy méltóságának tisztelete, az együttműködés és a humanitárius segélynyújtás elveivel, illetve sajátos, XVI. Benedekre jellemző természetjogi megalapozással kapcsolt össze. Ebben a konstellációban a pápa az ENSZ szerepét leginkább az „emberi jogok, különösen is a vallásszabadság tiszteletben tartásának folyamatos felügyeletében” jelölte meg.²³⁰ Ez esetben is előkerült azonban az eltérő interpretációs horizont

²²⁷ Jack Miles: Benedict XVI at the United Nations. *Religion and Ethics*, 2008, (2021/10/03) online:

<https://www.pbs.org/wnet/religionandethics/2008/04/21/jack-miles-benedict-xvi-at-the-united-nations/695/>.

²²⁸ XVI. Benedek: Discors.2008.IV.18, *L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English*, 17. (2008), 12, 13.

²²⁹ Mary Ann Glendon: Justice and Human Rights: Reflections on the Address of Pope Benedict to the UN. *The European Journal of International Law*, 19. (2008), 5. 926.

²³⁰ Małgorzata Zamojska: Human Rights in the Teachings and Practices of Benedict XVI. *Polish Political Science*, 40. (2011), 242-244.

problémája. XVI. Benedek emberi jogok valódi egyetemességének a garanciáit az első generációs emberi jogokban, vagyis a szűkebben értelmezett alapjogokban látta. A természetjogi megközelítésben ezek a jogok ilyenformán az „ember természetében egyetemesen gyökerező, minden nép, „kultúra és civilizáció” számára ugyanazok,” és nem az „emberi jogalkotás termékei.” A pápa ebben a tekintetben szűkebben értelmezte az emberi jogokat. A második generációs alapjogok, mint államcélok már inkább a pozitív jog termékei. Megvalósításuk pedig függ az állam teljesítőképességétől. Még nehezebb tisztán látni a harmadik generációs alapjogi kérdésekben, amelyek közül számos ideológiai vita tárgyát képezi, és a Katolikus Egyháznak is markáns tanítása van.²³¹

Az ENSZ-ben mondott beszéd jelentős biztonságpolitikai aspektusa, hogy a pápa magáévá tette a „védelmi felelősség elvét”. Ez az elv új alapparadigma a nemzetközi jogban, és csak fokozatosan vált elfogadottá. Az ENSZ 2005-ben deklarálta ugyanis, hogy „az állam köteles megvédeni lakosságát a népirtástól, etnikai tisztogatástól, emberiség elleni bűncselekményektől és a háborús bűncselekményektől.” Az állam nem hivatkozhat a szuverenitás elvére, amennyiben elmulasztja a védelmi kötelezettségét.²³² XVI. Benedek is megerősítette, hogy minden államnak védeni kell a közjót és az emberi jogokat. Amennyiben az állam nem képes a védelmi felelősségnek eleget tenni, akkor a nemzetközi közösségnek kell azt kikényszeríteni elsősorban jogi és preventív eszközökkel, tiszteletben tartva az emberi jogokat és a nemzetközi jog (különösen az ENSZ Alapokmány, illetve a nemzetközi szerződések) kereteit. Ilyen esetekben a kényszer alkalmazása nem tekinthető a szuverenitás korlátozásának a pápai deklaráció szerint sem. A pápa ezzel az ENSZ fóruma előtt is megerősítette, amit a Szentszék egyébként már 2005-ben, az említett ENSZ közgyűlés után közvetlenül is megtett, hogy támogatja az „államok védelmi felelősségére” vonatkozó doktrínát. A deklaráció jelentősége nemcsak az, hogy megerősítésre került, ami egyébként az egyház morális és társadalmi tanításából is nyilvánvaló, minthogy az emberi méltóság elsőbbséget élvez az állammal, illetve bármilyen ideológiával szemben, hanem ez újabb értékazonosság az ENSZ, a „nemzetközi jog (új) vívmánya” és a Szentszék, illetve a katolikus álláspont között. A klasszikus nemzetközi jogi megközelítés ugyanis csak az államokat vagy a nemzetközi szervezeteket tekintette a nemzetközi jog alanyának,²³³ és csak fokozatosan

²³¹ Paolo Carozza - Daniel Philpott: *The Catholic Church, Human Rights, and Democracy: Convergence and Conflict with the Modern State. Logos: A J. Catholic Thought and Culture* 15. (2012), 15-43.

²³² Bővebben a kérdésben Szalai Anikó: *A védelmi felelősség koncepciója, avagy van-e új a nap alatt? Pro futuro*, 3. (2013), 1. 67-78.

²³³ John P. Grant: *Subjects of International Law. In. International Law Essentials*. Edinburgh, University Press. 2010. 35-39.

jelentek meg az egyes népek és nemzetek, majd a személy, mint a nemzetközi jog alanya. Ez, utóbbi felfogás közelebb áll a katolikus tanításhoz, amely a személynek, igaz teológiai okokból kiindulva, de a jogrendszerben központi helyet tulajdonít.²³⁴

Az ENSZ és a nemzetközi szervezetekre való strukturált reflexió a *Caritas in veritate* kezdetű enciklikában jelent meg, ahol a pápa a gazdasági válság, a globalizáció és a nemzetállamokkal való összehasonlítás fényében újra értékeli a világszervezetek szerepét.²³⁵ Robert A. Sirico az enciklika kapcsán megjegyzi, hogy a pápa nem új nemzetközi intézményeket vizionál. Nem is egy „harmadik utas” nemzetközi gazdasági rendet akar meghatározni, ami a szocializmus és a piacgazdaság alternatívája lenne. Gazdaságpolitikai aspektusból az enciklikát számos kiváló tanulmány elemezte.²³⁶ Most csak arra a szempontra térünk ki, hogy miben látta a pápa a nemzetközi szervezetek- és az ENSZ szerepét a gazdasági válság és a biztonsági kihívások okozta változások után.²³⁷ Valószínűleg ebben a tekintetben a legfontosabb, hogy a világméretű, új társadalmi és biztonsági kihívások, illetve a globalizáció fényében a pápa fontosnak tartotta az Egyesült Nemzetek Szervezetének, illetve a nemzetközi gazdasági és pénzügyi rendszerek reformját.²³⁸ Az enciklika a 2008-as gazdasági válság árnyékában született, amikor a társadalomtudományok már számos szempontból elkezdtek újraértékelni a nemzetközi szervezetek szerepét. A számos kutatási eredményből mindössze két olyan általános tendenciát emeljük ki, amelyek az enciklikában is megjelennek: egyrészt a szolidaritás jelentőségének makró és mikro szintű megerősítése, másrészt a nemzeti kormányok felelőssége. Matthew A. Shadle szerint II. János Pál pápa társadalomelméletében, különösen a *Sollicitudo Rei Socialis* kezdetű enciklikában a szolidaritás fogalma jobban kidolgozásra került. XVI. Benedeknél a fogalom több szinten értelmezhető, és nem is mindig világos. Ez különösen igaz a szerző véleménye szerint a pápa által bevezetett és preferált másik fogalommal, a testvériséggel való összehasonlításban.²³⁹ A pápa a nemzetközi szervezetek működési mechanizmusa kapcsán megjegyzi, hogy a szegény országoknak is biztosítani kell a lehetőséget, hogy érdemben beleszólhassanak a közösségi kérdésekbe és a döntéshozatalba (n.

²³⁴ Paolo Amorosa: *Rewriting the History of the Law of Nations How James Brown Scott Made Francisco de Vitoria the Founder of International Law*. Oxford, Oxford University Press, 2019. Martti Koskenniemi: *Empire and International Law: The Real Spanish Contribution*. *University of Toronto Law Journal*, 61. (2011), 1-36.

²³⁵ Matthew A. Shadle: *Globalization and Benedict XVI's Caritas in Veritate*. Oxford, Oxford University Press, 2018.

²³⁶ Alapos összefoglaló, amely a különböző, akár kritikai szempontok szerint számos forrást sorakoztat fel. Vincent Strand: *On Method, Nature and Grace in Caritas in Veritate*. *Nova et vetera*, 15. (2017), 3. 835-852.

²³⁷ Robert Sirico: *The Pope on 'Love in Truth*. *The Wall Street Journal*, 2009. 7. (2009), 13.

²³⁸ XVI. Benedek: *Enc., Caritas in veritate*. 2009. VI. 29. n. 67. *Acta Apostolicae Sedis*, 101. (2009), 8. 700-701.

²³⁹ Matthew Shadle: *Fraternity and Solidarity in Pope Benedict XVI's Caritas in Veritate*. *Catholic Moral Theology*. (2022/02/02) online: <https://catholicmoraltheology.com/fraternity-and-solidarity-in-pope-benedict-xvis-caritas-in-veritate/>

67.). Ugyanakkor a világszervezet szerepét XVI. Benedek továbbra is a klasszikus válságkezelési attitűddel írja körül, amely kiterjed a szegény országok adósságállományának szanálására, az alkalmas és teljes körű leszerelés kérdésére a béke és a biztonság érdekében, a környezet védelmére vagy a szabályok és a keretek között tartott migráció témájára. Ezek végrehajtásához pedig a pápa egyértelművé teszi, hogy szükségesek a valódi, mindenki által elfogadott politikai tekintéllyel rendelkező világszervezetek.²⁴⁰ Ilyen értelemben elődeinek a nyomdokain haladt, akik szintén nem kérdőjelezték meg a világszervezetek jelentőségét és az új világrendben betöltött szerepét, de a megváltozott körülmények miatt a szervezetek reformját fontosnak tartotta hangsúlyozni.²⁴¹ A reformra az enciklika megfogalmazása szerint azért van szükség, hogy a világszervezet eredeti céljának megfelelően tudja védelmezni a világbékét és képes legyen a válságokat kezelni. Az enciklikában megfogalmazott reformot Celestino Migliore, a Szentszék ENSZ-hez delegált állandó megfigyelője fejtette ki a közgyűlés előtt. Ebben a Biztonsági Tanács tagjainak vétőjogának korlátozási szükségességéről beszélt, annak érdekében, hogy a szervezet eleget tudjon tenni a nemzetközi béke védelméből eredő feladatainak.²⁴²

Az enciklika az állam és a biztonsági kihívások kapcsán is fontos következtetést fogalmazott meg.²⁴³ Rámutatott a nemzeti kormányok válságkezelés kapcsán jelentkező felelősségére. Kiegyensúlyozott álláspontot képvisel a globalizáció jelensége és a nemzetállami felelősség összefüggésében. A pápa tudta, hogy a nemzeti kormányok főhatalma klasszikusan a területhez kötött, amíg a nemzetközi gazdasági és politikai szervezetek határoknélküli befolyással rendelkeznek (n. 37.). Elutasítja a múlt század végére népszerűvé vált dekonstruktív elméleteket, amelyek az állam leépítését és „kiszervezését” tűzték ki célul. Ezekkel az elméletekkel szemben a nemzetállam jelentőségét hangsúlyozva kijelenti, hogy: „ne hirdessük meg gondolatlanul az állam végét.” Sőt, a pápa az állam válságkezelési mechanizmusa kapcsán megjegyzi, hogy „az államnak inkább növekednie kell, és számos illetőségi körét visszaszereznie. (...) Az állam felépítése vagy újra felépítése (...) a fejlődés kulcsmotívuma.” (n. 41.). Emellett nem tagadja a nemzetközi szervezetek jelentőségét. Úgy tűnik azonban, hogy egyes területeken, mint a gazdasági problémák leküzdése és a jogállamiság megerősítése

²⁴⁰ XVI. Benedek (2009): i. m. 67. n., 700-701.

²⁴¹ Drew Christiansen: Metaphysics and Society: A Commentary On Caritas in Veritate. *Theological Studies*, 71. (2010), 24.

²⁴² Celestino Migliore: The Holy See's Permanent Observer to the United Nations, to the 64th UN General Assembly, September 24, 2009, http://www.un.org/ga/64/generaldebate/pdf/VA_en.pdf. On November 17, 2009. (2022/02/02) online: <http://www.zenit.org/article-27583?l=english>

²⁴³ Bernard Laurent: Caritas in Veritate as a Social Encyclical: A Modest Challenge to Economic, Social, and Political Institutions. *Theological Studies*, 71. (2010), 3. 540.

szubszidiárisnak tekinti a szerepüket a nemzetállamhoz képest. Feladatuk a „gazdasági problémák megoldása, az alkotmányos, a jogi és az adminisztratív rendszer megszilárdítása.” A pápa megközelítése illeszkedik a gazdasági válság utáni koncepciókhoz, amelyeket (kicsit pontatlanul) neo-weberianus irányzatoknak is neveznek, és amelyek rámutattak az állam végső jogi és társadalmi felelősségére. A „new public management és a public governance” koncepcióival szemben, ezek az elméletek az állam szerepét és felelősségét hangsúlyozzák.²⁴⁴ A pápa pedig az állam és a világszervezetek kapcsán lényegében a klasszikus katolikus államelmélet mellett tesz hitvallást, melynek kapcsán megjegyzi, hogy felelőtlenség lenne meghirdetni az állam végét, és a közfeladatokat kritika nélkül a magánszektor számára kiszervezni, hiszen a gazdasági, politikai és egyéb válságok esetén végül úgyis az államnak és nem a magán vállalatoknak kell helyt állni.

2.9. Az ENSZ szerepe Ferenc pápa politikájában

Ami Ferenc pápa ENSZ-politikáját illeti, részben követi elődeinek retorikáját. Elismeri a szervezet múltbeli érdemeit, amelyet a béke és a biztonság megszilárdítása érdekében tett. Véleménye szerint a szervezetnek továbbra is fontos küldetése van, amelyet a pápa a nemzetközi jogi garanciák és a biztonság megszilárdításában, a gazdasági fejlődés és a szociális ügyek előmozdításában, illetve az emberi jogok védelmében és a világbéke elérésében lát. Ferenc pápa felszólalásaiban elődeihez hasonló elemeket találunk, amelyekre szisztematikusan visszatér (a közgyűlés előtt mondott beszédben, a pápai üzenetekben, a nemzetközi szervezet prominens vezetőivel való találkozások alkalmával stb.). Bár a tartalmi elemek számos kérdésben elődeinek gondolatait tükrözik, de a stílus, illetve egyes területek kidolgozottsága (teljes nukleáris fegyverzetleszerelés, környezetvédelem, menekültek segítése) kapcsán eltérések is megfigyelhetők.²⁴⁵ Jodok Troy szerint ennek oka, hogy Ferenc pápa nem érez megfelelési kényszert a politikai elvárásokkal szemben. Ezt példázza véleménye szerint a kubai utazás, a Szentszék palesztin-izraeli politikájának formalizálása, az örmény népirtás nevének nevezése vagy akár a mianmari utazás, ahol minden figyelmeztetés ellenére rohingya

²⁴⁴ Stanisław Mazur – Piotr Kopycynski: *Public Policy and the Neo-Weberian State*. Oxfordshire, Routledge, 2020. Ileana Bingley: Accounting and the post-new public management: Re-considering publicness in accounting research Steccolini. *Accounting Auditing & Accountability Journal*, 32. (2019), 1. 255-279. George A. Boyne – Claudia Avellaneda – Richard M. Walker – Gene Brewer: Market Orientation and Public Service Performance: New Public Management Gone Mad? Oxford, Blackwell Publishing, 71. (2011), 5. 707-717.

²⁴⁵ Bernardito Auzá: An Overview from the Point of View of Pope Francis. *Journal of Corporate Citizenship*. 64. (2016), 6. 16-22.

közösségnek nevezte az ott élő muszlimokat.²⁴⁶ Ez csak részben igaz. Ferenc pápa ugyanis számos biztonságpolitikai kérdésben markánsan a nyugati retorikának megfelelő álláspontot képviselt. El lehet gondolkodni azon, hogy ez a megfelelés vagy valós értékazonosság miatt volt-e így, de tény, hogy például a bevándorlás vagy az ukrán-orosz konfliktus kapcsán a pápai retorika a legkevésbé sem törekedett a terület árnyaltabb megközelítésére. A pápa kubai látogatásának értékelése sem egyöntetű. Petra Kuivala kutatásai szerint voltak, akik a diplomáciai udvariaskodás helyett szívesebben vették volna a pápa markánsabb megnyilatkozásait az emberi jogok, az állam-egyház kapcsolata, a civil társadalom és a kubai egyház jövője tekintetében. Mások azonban a pápa visszafogott fellépésében azt az általános ferenci attitűdöt látták, amely a nemzetközi viszonyokban is a találkozás és a kölcsönös megértés technikáját választja.²⁴⁷ Akárhogy is vesszük, azt nem állíthatjuk, hogy a pápa semmilyen kompromisszumot nem köt a külkapcsolatok építésénél. Az más kérdés, hogy vannak-e olyan állandó elemei Ferenc pápa külpolitikájának, amelyek eligazítást adnak a Szentszék nemzetközi kapcsolatainak értékelésében. A Crespo és Christina C. Gregory véleménye szerint Ferenc pápa külpolitikai lépéseinek interpretációs horizontját az ún. „irgalmasság doktrínája” adja. Minden külpolitikai lépését, nyilatkozatát, illetve biztonsági kérdéseket érintő kormányzati tevékenységét ezen az elven keresztül lehet értékelni. A szerzőpáros hozzáteszi, hogy a pápa mesterien érzett rá a kezében lévő „*soft powerre*”, vagyis, hogy egyetlen erkölcsi tekintéllyel rendelkező vallási vezetőhöz sem hasonlítható nemzetközi befolyásolási képességgel rendelkezik. A nemzeti kormányok és törvényhozó testületek, illetve a nemzetközi fórumok előtt tett nyilatkozatai nemcsak erkölcsi, hanem politikai üzenetek is. S ezt a politika azzal a súllyal is kezeli.²⁴⁸ Emellett van néhány olyan konstans eleme a külkapcsolati rendszer építésének, amelyek szinte minden alkalommal megjelennek.

Ami a konkrétumokat illeti: Ferenc pápa 2015. szeptember 25-én a „Fenntarthatósági csúcstalálkozón” mondott beszédet az ENSZ New Yorki-i székhelyén. Elismerte a világszervezet történelme során elért eredményeit, de XVI. Benedekhez hasonlóan rámutatott a szükségessé vált strukturális változtatások kérdéseire is. Figyelemre méltó a beszéd felépítése. Középpontjában a pápa által fontosnak tartott teremtésvédelem áll, és ehhez kapcsolja, illetve sajátos ok-okozati logikai rendbe állítja a többi biztonsági kihívást. Ezek az „emberkereskedelem, emberi szervekkel és szövetekkel való kereskedelem, a gyermekek

²⁴⁶ Jodok Troy: The Pope's own hand outstretched: Holy See diplomacy as a hybrid mode of diplomatic agency. *The British Journal of Politics and International Relations*, 20. (2018), 3. 521–539.

²⁴⁷ Petra Kuivala: Policy of Empowerment: Pope Francis in Cuba. *Pluto Journals the international journal of Cuban studies*, 9. (2017), 1. 19-36.

²⁴⁸ Crespo - Gregory (2020): i. m. 120-122.

szexuális kizsákmányolása, rabszolgamunka – ideértve a prostitúciót –, a drog- és fegyverkereskedelem, a terrorizmus és a nemzetközi szervezett bűnözés.”²⁴⁹ A megsebzett természet és környezet, amelynek oka az önzés, a hatalomvágy és a túlfogyasztás olyan igazságtalan társadalmakat hoznak létre, amelyek egyenesen vezetnek az említett visszaélésekhez. A pápa rámutatott az egyébként jól ismert problémára, hogy a világszervezet és a szakosított szervezetek a valós válságkezelés helyett inkább hangzatos nyilatkozatokat adnak ki, hosszú- és rövidtávú terveket és statisztikai mutatókat készítenek. A bürokratikus szerkesztgetések teszik ki a szervezetek munkáját valós és érdemi eredmények nélkül. Ezt a pápa szerint fel kell számolni, ahogy meg kell teremteni azokat a feltételeket is, amelyek nélkül sem a teremtésvédelem, sem az azzal szorosan összefüggő biztonsági kihívások nem kezelhetők. Ezek a feltételek pedig az elengedhetetlen anyagi és szellemi javakhoz, a saját lakáshoz, méltó és kellően megfizetett munkához, a megfelelő élelemhez és ivóvízhez, vallásszabadsághoz és általánosságban a szellemi szabadsághoz és az oktatáshoz való hozzáférés. Ennek az átfogó emberi fejlődésnek a közös alapja: az élethez való jog, magának az emberi természetnek a létezéshez való joga. A teremtésvédelemhez kapcsolja a pápa a másik, számára hangsúlyos területet is: a tömegpusztító fegyverek teljes leszerelésének doktrínáját. A teljes nukleáris leszerelés, mint a pápa számára hangsúlyos biztonsági kérdés számos más alkalommal és esetenként alaposabban is kifejtésre került.²⁵⁰ Az ENSZ működési nehézségeinek említése azért is jelentős, mert ezt a pápa konkrét társadalmi és működési problémák homlokterébe helyezte. A válságkezelés tekintetében a pápa különleges szerepet tulajdonít a „végrehajtó hatalommal rendelkező szervezeteknek, mint a Biztonsági Tanács vagy a pénzügyi szervezeteknek, valamint a kimondottan a gazdasági válság kezelésére létrehozott csoportoknak és mechanizmusoknak”.

Öt évvel az ENSZ székhelyén történt látogatás után az ENSZ ünnepi, a COVID járvány miatt a virtuális térben rendezett 75. közgyűlése alkalmára küldött üzenetben megismételte a pápa azokat a szempontokat, amelyeket a látogatás alkalmával is kiemelt. Itt sem mond lényegében újat, hiszen a fegyverkezési verseny megállítása, az otthonuk elhagyására kényszerültek segítése, a szegénység felszámolása, a környezetvédelem, az üldözött vallási, különösen a keresztény közösségek támogatása, illetve a nemzetközi együttműködés

²⁴⁹ Apostolic Journey of His Holiness Pope Francis to Cuba, to the United States of America and Visit to The United Nations Headquarters. Meeting with the Members of the General Assembly of the United Nations Organization Address of the Holy Father. (2022/02/02) online: https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150925_onu-visita.html

²⁵⁰ Christiansen Drew: The Church Says ‘No’ to Nuclear Weapons Pastoral and moral implications. *La Civiltà Cattolica*, (2017), English Edition. 1-14.

jelentőségének kiemelése klasszikus elemei a pápák társadalmi megnyilatkozásainak.²⁵¹ Újdonsága inkább az, hogy a pápa kihasználta a járvány okozta sokkhatást, amely nyitottabbá tette a társadalmainkat az üzenet egyes elemeinek a megfontolására. Ehhez hozzájárul, hogy már nemcsak a Katolikus Egyház, hanem a társadalom- és gazdasági tudományok részéről is számos kritika éri a jelenlegi gazdasági és politikai rendszereket, illetve a nemzetközi szervezetek működési mechanizmusát. 2021. július 26-28 között Rómában az ENSZ élelmiszer-ellátásról szóló szeptemberi csúcstalálkozót megelőzően Ferenc Pápa üzenetét Paul Richard Gallagher érsek tolmácsolta. Már XVI. Benedek rámutatott a jelenlegi nemzetközi rend gyenge pontjaira, de Ferenc pápa karaktere és a világjárvány okozta krízis miatt úgy tűnik nagyobb nyitottsággal fogadták az egyházi megnyilatkozásokat. Üzenetét a Covid járvány köré építette a pápa kifejtve, hogy a járvány rendszerszerű igazságtalanságokat hozott felszínre. Ilyenek 1; a szegénység, 2; a földnek okozott folytonos károk, 3; az Isten teremtett javaival való visszaélés és azok helytelen felhasználása. Az üzenet középponti gondolata az élelmezési rendszerek átalakításának szükségessége, annak érdekében, hogy megfeleljenek a fenntarthatósági és a környezetvédelmi előírásoknak, illetve a helyi kultúra szempontjainak. További figyelmeztetésként fogalmazta meg a pápa, hogy „növelni kell az ellenállóképességet, erősíteni a helyi gazdaságot, javítani a táplálkozás minőségét, csökkenteni az élelmiszer-pazarlást, és mindenkinek hozzáférhető, egészséges élelmiszert biztosítani.”²⁵² A pápa által fontosnak tartott biztonsági kérdések, mint a szegénység-, az éhínség felszámolása és a környezetvédelem a világszervezet prominens képviselőivel való találkozások alkalmával is előkerülnek.²⁵³

A környezeti kérdésekre összpontosító *Laudato si'* kezdetű enciklikában a szentatya számos alkalommal utal az ENSZ vagy az egyes szakosított szervek munkájára, illetve az ott elhangzott beszédekre.²⁵⁴ Elődei is felhasználták az ENSZ fórumait, hogy környezeti kérdésekben nyilatkozzanak. Élesen fogalmaz, amikor a nemzetközi egyezmények végrehajtásáról van szó. A klímaváltozás elleni fellépés kapcsán jegyezi meg, hogy „a fenntartható fejlődéssel foglalkozó ENSZ-konferencia, melyet Rio+20-nak neveznek (Rio de

²⁵¹ Benedict Mayaki: *Pope to UN: Rethink the future of our common home*. (2022/02/22) online: <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2020-09/pope-urges-multilateralism-towards-a-better-future.html>

²⁵² Az éhínség botrány – Ferenc pápa üzenete az ENSZ élelmiszer-ellátásról szóló előtalálkozójára. (2022/02/22) online: https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2021-07/az-ehezes-az-emberi-jogok-elleni-buntett-a-papa-felhivasa.html?fbclid=IwAR1D577V2JxRKxjhs60P6wRy5aUfLpWvEWbtjmZG292xC41RHyGCu_yOITE

²⁵³ *Stand for peace and harmony says Guterres, following meeting with Pope Francis*. (2022/02/22) online: <https://news.un.org/en/story/2019/12/1054091> *Keep working for peace and justice says Pope Francis*. (2022/02/22) online: <https://news.un.org/en/audio/2015/09/604662>

²⁵⁴ Így a FAO személyzetének köszöntése (Ferenc pápa); Beszéd a FAO-hoz, (VI. Pál pápa); Beszéd a tudomány, a kultúra és a felsőoktatás képviselőihez az ENSZ egyetemén (II. János Pál pápa).

Janeiro, 2012), kiadott egy terjedelmes és hatástalan zárónyilatkozatot. (...) A nemzetközi tárgyalások nem tudnak jelentősen előre lépni azoknak az országoknak a hozzáállása miatt, amelyek nemzeti érdekeiket a globális közjó elé helyezik.²⁵⁵ A *Fratelli tutti* kezdetű enciklikában az egyetemes közjó vonatkozásában az ENSZ-t a béke és az igazságosság olyan csatornájának tartja, amelyet nem szabad, hogy bármelyik ország vagy érdekcsoport a saját szempontjainak az érdekében befolyásoljon.²⁵⁶ Felhívja a figyelmet arra, hogy a szervezetben nem lehet helye semmiféle csoportérdeknek vagy állami törekvésnek, amely bármilyen okból az egyetemes közjó fölé szeretne emelkedni. Ez ugyanis súlyos veszélyt jelent az egyes társadalmakra, szegényekre, a kiszolgáltatottakra, a testvéri kapcsolatokra, a természeti és kulturális értékeinkre. Ferenc pápa az ENSZ irányába is kivetíti a „találkozás” általános teológiai koncepcióját, minthogy a világszervezetnek szerinte annak kell lennie, amire létrejött: különböző népek, kultúrák és vallások diskurzusának, színterének az egyetemes közjó megvalósítása érdekében.²⁵⁷

2.10. A Szentszék és az ENSZ intézményes kapcsolata

Jean-Louis Tauran a milánói Szent Szív Katolikus Egyetemen 2002. április 22-én a Szentszék és az ENSZ kapcsolatát vizsgáló beszédében (John Milton után szabadon) találóan, modern *Areopagusnak* nevezte az ENSZ fórumait.²⁵⁸ Ahogy ugyanis John Stuart Mill a politikai és a nyilvános véleményformálás szabadságának eszméjét a gondolatok piacába (*marketplace of ideas*), úgy Milton²⁵⁹ azt az *Areopagus* kifejezésbe sűrítette össze.²⁶⁰ Jean-Louis Tauran szóhasználata többszörösen találó. Az ENSZ fórumai az *areopagosi* politikai piactérhez hasonlóan, széles lehetőséget biztosítanak a biztonsági kérdések értékeléséhez. Az érsek beszédében felsorolja ezeket a területeket, melyek a nemzetek közötti egyenlőség, a szolidaritás, a háború konzekvens elutasítása, a válságok kezelésének jogi eszközökkel és

²⁵⁵ Ferenc pápa: Enc., *Laudato si'*. 2015.V. 24. n. 169. *Acta Apostolicae Sedis*, 107. (2015), 9. 914-915. Elemzéshez lásd Jeffrey Ball: *Laudato si. Journal of Corporate Citizenship*. 64. (2016), 6. 33-36.

²⁵⁶ Ferenc pápa: Enc., *Fratelli tutti*. 2020. III. 3. n. 257. (2021/10/01) online: https://www.vatican.va/content/francesco/it/encyclicals/documents/papa-francesco_20201003_enciclica-fratelli-tutti.html

²⁵⁷ Mustafa Genc: *Fratelli Tutti: An Interpretation of Dialogue and Friendship in Society: An Islamic Perspective. The Journal of Social Encounters*, 5. (2021), 1. 35.

²⁵⁸ *Lecture by archbishop Jean-Louis Tauran on the theme "The Presence of the Holy See in the International Organizations"*. *Catholic University Of The Sacred Heart, Milan Monday, 22 April 2002*. (2022/02/22) online: https://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/documents/rc_seg-st_doc_20020422_tauran_en.html

²⁵⁹ John Milton: *Areopagitica*. (2022/02/22) online: https://milton.host.dartmouth.edu/reading_room/areopagitica/text.html

²⁶⁰ Hilary Gatti: *The Humanities as the Stronghold of Freedom: John Milton's Areopagitica and John Stuart Mill's on Liberty*. In: Rens Bod – Jaap Maat – Thijs Weststeijn (szerk.): *The Making of the Humanities*. Amsterdam, University Press, 2012. 167-182.

tárgyalásokon keresztül való megoldása, a katonai kiadások folyamatos csökkentése, a hathatós fegyverzetleszerelés, a kulturális és a vallási hagyományok tisztelete, a szegényebb országok iránti szolidaritás, a fejlődésük előmozdítása, illetve a család és az élet védelme. Nyilván ezek a kérdések csak egy részét fedik le korunk összetett biztonsági kihívásainak. Ez jól látszik a Szentszék állandó megfigyelőjének újabb megnyilatkozásaiból is, amelyek a biztonsági kihívások még összetettebb horizontját szemléltetik. Az érsek által választott *Areopagos* kifejezés abból a szempontból is találó, hogy magában hordja annak lehetőségét, hogy a fórum többi szereplői a katolikus álláspontot visszautasítják. A visszautasítás érkezhethet a nemzetállamok, pontosabban a nemzetállamok véleményét artikuláló és éppen hatalmon lévő politikai erőktől és azok homlokterében meghúzódó ideológiai áramlatoktól. Ebben a tekintetben a Szentszék felvállalja Szent Pál apostol örökségét, aki szembe találta magát azzal, hogy az igazi *Areopagoson* elmondott beszéde után visszautasították. Az egyház, amennyiben a zsinat elvei alapján a világgal való párbeszéd útján akar járni, fel kell vállalnia, hogy a világi fórumok nem biztos, hogy feltétel nélkül magukévá teszik a katolikus álláspontot. Az egyház ENSZ-nél betöltött küldetése és a Szent Pál *areopagosi* beszéde között az esetleges eredmények tekintetében is párhuzam vonható. Pál esetében a szerző szerényen megjegyzi: „néhányan azért csatlakoztak hozzá, köztük Areopagita Dénes és egy Damarisz nevű asszony, és még mások is” (Ap. Csel. 17, 34.). Alva Reginald rámutat, hogy a nagy emberi jogi és biztonsági kérdések részletesebb elemzéséből arra a következtetésre juthatunk, hogy hiába állnak azok akár a Szentszék, akár az ENSZ vagy más nemzetközi szervezetek értelmezésének homlokterében, a részletkérdésekben jelentősek az eltérések.²⁶¹ A szerző a humán biztonság inkább ideológiai oldalát érintő területeit vizsgálja. Ezt érdemes annyiban kiegészíteni, hogy konkrét katonapolitikai kérdésekben is lehet jelentős eltérés a két entitás között. Ilyen volt az amerikai és szövetséges iraki katonai intervenció, amelyet a Biztonsági Tanáccsal szemben a Szentszék elutasított.²⁶² Bruno Esposito ehhez kapcsolódóan megjegyzi, hogy egy dolog a béke, és a fegyveres erő korlátozott alkalmazásának elméleti hangsúlyozása, és egy másik dolog a válságkezelés (béketeremtés, békekikényszerítés, békefenntartás) esetén az elvek gyakorlati alkalmazása. A huszadik század második felében végrehajtott válságkezelő műveletek ugyanis éppen arra a diszkrepanciára mutatnak rá, amely az elmélet és a gyakorlat között fennáll. A szerző azonban ebből a szempontból látja a Szentszék nemzetközi szervezetekben való

²⁶¹ Alva Reginald: The Catholic Church's perspective of human dignity as the basis of dialogue with the secular world. *Stellenbosch Theological Journal*, 2. (2017), 1. 64-75.

²⁶² Kifejezetten a klasszikus keresztény igazságos háború szempontjaiból elemzi a két iraki katonai intervenciót: Darell Cole: The First And Second Gulf Wars. In. Mark David Hall – Charles J. Daryl (szerk.): *America and the Just War Tradition. A History of U. S. Conflicts*. Indiana, University of Notre Dame Press, 2019. 251-271.

szerepvállalásának igazi súlyát. Hiszen még ha az egyház szempontjai nem is kerülnek meghallgatásra, de lehetőség van rámutatni a nemzetközi rendben megjelenő rendellenességekre és az egyes biztonsági kihívásokra.²⁶³ Így összességében az ENSZ-ben való szentszéki jelenlét mérlege a katolikus álláspont esetleges meg nem értése mellett is pozitív. Troy Jodok emellett rámutat arra, hogy az ENSZ és a Szentszék között fontos szerkezeti hasonlóság is fennáll. Egyik sem tekinthető, ugyanis klasszikus értelemben a „*hard power*” birtokosának, hanem sajátos eszközökkel igyekszik előmozdítani a nemzetközi békét.²⁶⁴

2.11. A béketámogatás strukturális kerete az ENSZ-ben és a szakosított szervezetekben

Az Apostoli Szentszék mozgásterére a béke előmozdítására az ENSZ-ben nem korlátozódik a vizsgált pápai megnyilatkozásokra. A Szentszék nemzetközi jogalanyiságából fakadóan, a nemzetközi szerződésnek megfelelően strukturálisan is jelen van a szervezetben. XII. Piusz, majd XXIII. János pápasága alatt a Szentszék időnként már részt vett a világszervezet egyes ügynökségeinek vagy hivatalainak az ülésén. VI. Pál ismerte fel azonban igazán az ENSZ jelentőségét a globális és regionális béke megőrzése szempontjából. Ahogy megnyilatkozásaiból is látható volt, úgy tekintett a világszervezetre és annak szakosított szerveire, mint amelyek a nagy társadalmi és biztonságpolitikai kérdések megvitatásának fórumai. Ezért is szorgalmazta a formális kapcsolat kiépítését, amely illeszkedett politikai teológiájához, és melynek elemei legszemléletesebben a tárgyalt zsinati dokumentumokban rajzolódtak ki.²⁶⁵ Bármennyire is látszottak a világszervezet hiátusai az ENSZ deklarációi, meghirdették azokat az alapelveket, melyek mint az emberi jogok mindenki számára való biztosítása,²⁶⁶ a dekolonizáció és az új államok segítése, illetve mindenekelőtt a nemzetközi béke fenntartása, találkoztak az egyház társadalmi tanításával.²⁶⁷ Nemzetközi közmegegyezés alakult ki arról, hogy a béke fenntartását nemcsak – sőt nem elsősorban – katonai, hanem

²⁶³ Bruno Esposito: Il rapporto del Codice di Diritto Canonico latino con il diritto internazionale. *Angelicum*, 83. (2006), 406.

²⁶⁴ A szerző különösen a két vezető, a pápa és a főtitkár személyére és mozgásterére élezi ki a két entitás működését. Jodok Troy: Two “Popes” to Speak for the World: The Pope and the United Nations Secretary General in World Politics. *The Review of Faith & International Affairs*, 15. (2017), 4. 67-78.

²⁶⁵ Juan Otero: Church-State Relations in the Light of Vatican II. *Concilium*, 8. (1970), 113-125.

²⁶⁶ Jean-Philippe Thérien - Philippe Joly: „All Human Rights for All”: The United Nations and Human Rights in the Post-Cold War Era. *Human Rights Quarterly*, 36. (2014), 2. 373-396.

²⁶⁷ Henry Riedmatten: The part played by the Holy See in International Organizations. *Concilium*, 58. (1970), 8. 74-93.

intellektuális, gazdasági és társadalmi eszközökkel kell támogatni.²⁶⁸ Az alapvető társadalmi-gazdasági célok, a szegénység leküzdése vagy a fejlődő országok fejlesztési együttműködése az ENSZ alapítása óta az egyik fő tevékenységi terület. Erről tanúskodik az ENSZ Alapokmány (1945), az „Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata (1948) és a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1966). Az ENSZ részéről a szociális problémák felszámolására tett igyekezet a későbbiekben is megmaradt (Millenniumi Fejlesztési Célok (2000), Fejlesztések finanszírozása (1997)).

A pápák a szociális enciklikáikban lényegében már a tizenkilencedik századtól nyilatkoztak a későbbiekben átfogóan humán biztonságnak nevezett kérdésekről. Az egyház a nemzetközi szervezetek megalakulása előtt is azon az állásponton volt, hogy a béke és annak megőrzése dinamikus, illetve régióként változó szempontok figyelembevételét követeli meg. Nem túlzás azt állítani, hogy a biztonság átfogó megközelítése, mégha a biztonságpolitikai szakkifejezéseket nem is alkalmazzák az egyházi megnyilatkozások, de az egyház koncepciójában már a modern biztonságpolitikai iskolák érvelése előtt megjelent. A biztonsági kérdések ilyen rendszerszintű megközelítése találkozott az egyház és a világszervezet filozófiájával.²⁶⁹ Az ENSZ szervezeti kultúrája, nagyobb felelőssége és mozgástere, ambíciója és nem utolsósorban realitásérzéke – szemben a Népszövetséggel – jobban megfelelt a zsinat utáni szentszéki célkitűzéseknek.²⁷⁰ Ez akkor is igaz, ha a Szentszék és a világszervezet kapcsolatát éppen abból a szempontból éri a legtöbb kritika, hogy az ENSZ nagyívű célkitűzéseinek csak (kis) részben tudott megfelelni.

Az első megfigyelőt a Szentszék az Élelmezésügyi és Mezőgazdasági Szervezethez (FAO) küldte 1948. június 2-án Luigi Ligutti személyében. Ligutti már kinevezése előtt foglalkozott a vidék és a mezőgazdaság biztonságra gyakorolt hatásával. John Rawe-vel

²⁶⁸ Átfogó morálteológia megközelítést ad a békével összefüggő kérdésekről. Karl-Heinz Peschke: *Moral Theology in Light of Vatican*. Eugene, Oregon, Wipf and Stock, II. vol., 2012. 630-656.

²⁶⁹ Faragó Tibor: Világunk 2030-ban: a nemzetközi együttműködés új egyetemes programjának előzményei, lényege és értékelése. *Külügyi Szemle*, 15. (2016), 2. 4. Jól szemlélteti mindezt *U Thant válaszbeszédje, amelyet 1971. május 4-én Pedro Arrupe a jezsuita rend legfőbb előljárójának New York-i látogatása alkalmával mondott*. A főtítokár egyrészt kifejezte, hogy a béke, az igazságosság, szabadság és méltóság előmozdítása tekintetében közös a két entitás célja. Másrészt kifejezetten említi VI. Pál *Populorum Progressio* kezdetű és XXIII. János *Pacem in Terris* kezdetű enciklikáit, mint amelyek alapelvei harmonizálnak az ENSZ céljaival. Exchange with the United Nations Secretary-General. Arrupe, Pedro (szerk.): *Justice with Faith Today: Selected Letters and Addresses—II*. The Society of Jesus Sharing in the Church's Concern for Justice and Peace in the World. St. Louis, 1980. 61–67. A jezsuita rend elkötelezettsége a nemzetközi szervezetek és az általuk szorgalmazott nagy emberi jogi kérdések kapcsán a huszadik század második felében különösen erőteljesen jelent meg.

²⁷⁰ Heinz-Gehard Justenhoven: Die friedensethische Debatte im deutschen Katholizismus seit dem Ende des II. Weltkrieges. In. Katholisches Militärbischofsamt (szerk.): *Festschrift 50 Jahre Katholische Militärseelsorge* (szerk.): Heiligenstadt, Nomos, 2006. 285-317.

közösen írta a ma már klasszikusnak számító könyvét *Rural Roads to Security*.²⁷¹ Később a szervezet székhelye Washingtonból Rómába került és ezzel tovább fokozódott a szervezetek, illetve a FAO közötti kapcsolat. A FAO továbbra is legfontosabb partnere a Szentszéknek, ami a vidék és élelmiszer biztonsági kérdéseket illeti. A Szentszék képviselői gyakran figyelmeztettek olyan tág értelemben vett biztonsági kihívásokra, mint az éhezés, a vállalkozások szabadsága, a klímaváltozás, a fenntartható mezőgazdaság, a szegénység és a fegyveres konfliktusok miatti menekültek helyzete.²⁷²

A menekültek (vagy az otthonuktól bármely okból távolkerült) személyek vonatkozásában a Nemzetközi Migrációs Szervezet (*International Refugee Organization*), az Egyesült Nemzetek Segélyezési és Újjáépítési Hivatala (*United Nations Relief and Rehabilitation Administration*) utódjaként, már 1947-ben felismerte, hogy a Katolikus Egyház a Vatikáni Migrációs Hivatalon (*Vatican Migration Office*) keresztül komoly segítséget tud adni a világszervezetnek. 1947-ben a Szentszék képviselője a dél-amerikai országokba utazott, hogy az egyes országok kormányait és a katolikus szervezeteket arra kérje, hogy segítsék az IRO munkáját. Részben ennek is köszönhető, hogy a Szentszék már 1951-ben tagja volt az Egyesült Nemzetek Menekültügyi Főbiztosi Hivatal Végrehajtó Bizottságának.²⁷³ 1964-től pedig az ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciájának. Az UNESCO, az ENSZ Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezete szintén a Szentszék elsődleges partnerintézményei között jelent meg. Az első megfigyelő Angelo Giuseppe Roncalli – a későbbi XXIII. János volt. Mint az akkori párizsi nuncius 1952-ben kapta ezt a megbízatását. Az UNESCO számos biztonsági kérdés értékelésére lehetőséget biztosít. Permanensen fontos fórumát jelentette a Szentszék üzeneteinek a közvetítéséhez. II. János Pál 2002-ben az

²⁷¹ John Rawe – Luigi Ligutti: *Rural Roads to Security: America's Third Struggle for Freedom*. Milwaukee: The Bruce Publishing Company, 1940.

²⁷² Robin Gomes: Holy See: solidarity and good will needed to fight world hunger. *Vatican New*, (2022/02/22) online:

<https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2019-07/holy-see-un-hunger-report-2019-arellano.html>

Robin Gomes: Holy See urges promotion of sustainable agriculture, rural families. *Vatican New*, (2022/02/22) online:

<https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2019-06/holy-see-fao-agriculture-food-migration-rural-sustainable.html>

²⁷³ A hivatal kezdeti működéséhez lásd: Kecskés D. Gusztáv: Egy globális humanitárius szervezet munkás kezdetei. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága (UNHCR) és az 1956-os magyar menekültek. *Nemzet és Biztonság*, 4. (2016), 128-142.

interkulturális párbeszéd jelentőségéről,²⁷⁴ 2016-ban a Szentszék állandó megfigyelője pedig Ferenc pápa zöld politikájának szempontjairól beszélt az UNESCO előtt.²⁷⁵

A diplomáciai kapcsolatok fejlesztésére U Thant ENSZ főtitkár tett javaslatot még 1964-ban. Az első levélváltás óta világos volt, hogy nem a Vatikán, hanem az Apostoli Szentszék létesíti a diplomáciai kapcsolatot a világszervezettel. Ezzel az ENSZ elismerte, hogy nem a Vatikán, hanem a Szentszék lesz a partnere. Az ENSZ titkárság már 1957-ben határozatban erősítette meg, hogy a Szentszék alkalmas a pápa nemzetközi szervezeteknél való képviselőre. Az 1975-ös bécsi kongresszuson pedig ismét megerősítésre került, hogy az állandó megfigyelői misszió karaktere megegyezik a területi tagállamok állandó missziójával.²⁷⁶ A Szentszék ugyan megfelelne azoknak a kritériumoknak is, amelyek alapján a nemzetközi szervezet teljes jogú tagjává válhatna, de a semlegesség okán ragaszkodott ehhez a státuszhoz.²⁷⁷

2004. július 1-én fogadta el az ENSZ általános közgyűlése a határozattervezetet, majd határozatot a *Szentszék részvétele az ENSZ munkájában* címmel.²⁷⁸ A határozat elismeri, hogy az állandó megfigyelőn keresztül a Szentszék széleskörben részt vehet a világszervezet munkájában. Elismeri a Szentszék anyagi hozzájárulását a világszervezet adminisztratív kiadásaihoz. Az említett ENSZ határozat kiegészül egy tíz pontból álló függelékkel, amely a Szentszék tevékenységére vonatkozik. Eszerint joga van ahhoz, hogy hozzászóljon az ENSZ közgyűlésen zajló vitákhoz, és a Szentszék állandó képviselője részt vehet a közgyűlés vitáiban. Ez kiváló fóruma az emberi jogi és biztonságpolitikai kérdések megvitatásának. A határozat tisztázza a Szentszék képviselőjének jogát arra vonatkozóan, hogy feliratkozzon a hozzászólók listájára. Joga van az egyes kérdésekhez hozzászólni, illetve választ adni. A közgyűlésen és a nemzetközi konferenciákon pedig előterjesztési joga van. Körlevelet és más dokumentumokat

²⁷⁴ II. János Pál: Address of John Paul II. to The International Catholic Educational, and Cultural Organization (UNESCO) (2022/02/22) online: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/speeches/2002/may/documents/hf_jp-ii_spe_20020510_unesco.html

²⁷⁵ The Holy See at UNESCO: educating in an integral ecology. (2022/02/22) online: <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2016/04/15/160415c.html>

²⁷⁶ Fennessy J. G. The 1975 Vienna Convention on the Representation of States in their Relations with int. Organizations of a Universal Character. *American Journal of International Law*, 70. (1976), 1. 62-72.

²⁷⁷ A megfigyelői státusz sem egységes. Több típusa van (államok, amelyek nem rendelkeznek tagsággal, csak megfigyelői státusszal, az ENSZ szakosított szervei, a nemzetközi szervezetek, amelyek nem képezik az ENSZ struktúra részét, a közgyűlés által elismert nemzeti (felszabadítási) mozgalmak, nem kormányzati szervek (NGO). A kérdéstről átfogó monográfia Neri Sybesma-Knol: *The Status of Observers in the UN*. Brussels, Vrije Universiteit Brussel, 1981. A beállt változásokhoz áttekintéséhez Christian Koenig: Observer status for the International Committee of the Red Cross at the United Nations. *A Legal Viewpoint*, 31. (1991), 280. 37-48.

²⁷⁸ 58/314. Participation of the Holy See in the work of the United Nations (2024/02/22) online: https://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/pdf-diplomazia/2004-july1-Resolution%20ONU%20Holy%20See.pdf

köröztethet meg, vagy napirendi pontokat javasolhat. Támogathatja a Szentszékre (is) vonatkozó határozatok tervezetét és a kapcsolódó döntéseket. Részt vehet a közgyűlés és a nemzetközi konferenciák ülésén, de szavazati joggal nem rendelkezik, és nem küldhet a közgyűlésbe jelöltet. A korlátozások ellenére is látható, hogy a Szentszék széleskörű mozgástérrel rendelkezik, ami a békemissziót és az emberi személy védelmét illeti. Ezenkívül a Szentszék bekapcsolódik olyan nemzetközi programok és konferenciák szervezésébe, illetve megvalósításába, amelyek tág értelemben vett biztonságpolitikai vetülettel rendelkeznek. A teljesség igénye nélkül néhány olyan konferencia, amelyek biztonsági területeket dolgoztak fel: 1992-es ENSZ konferencia a környezetről és a fejlődésről,²⁷⁹ az 1993-as bécsi konferencia az emberi jogokról,²⁸⁰ az 1994-es konferencia a népességről és fejlődésről.

Amikor 2002-ben a hosszú ideig szintén csak megfigyelői státusszal rendelkező Svájc a világszervezet szavazati jogú tagjává vált,²⁸¹ II. János Pál azt az álláspontot képviselte, hogy a Szentszék a semlegesség megőrzése végett maradjon továbbra is megfigyelői státuszban. Így ugyanis jobban tudja szolgálni a békét, és a biztonsághoz kapcsolódó megnyilatkozásai is nagyobb súllyal esnek latba. Garanciális jelentőségű az is, hogy nem a Vatikán, hanem az Apostoli Szentszék létesít diplomáciai kapcsolatot a világszervezettel. Ez többször képezte vita tárgyát, minthogy egyes vélemények szerint a Vatikán jobban megfelel a nemzetközi jog és az ENSZ elvárásainak, mint a Szentszék. Mindez azonban az egyház szempontjából nem államelméleti, hanem teológiai kérdés. A Szentszék, a Katolikus Egyház mellett erkölcsi személy is (113. k. 1. §). Hordozza az egész Katolikus Egyház morális tekintélyét. Ezért minden olyan nemzetközi szervezetben, legyen az önálló, mint az ENSZ vagy az EBESZ, a Vegyipar-tilalmi Szervezet vagy legyenek azok az ENSZ szakosított szervezetei, mint az Egyesült Nemzetek Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája vagy a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség, amelyek a béke és a biztonság, így tulajdonképpen az emberi személyre vonatkozó kérdésekkel foglalkoznak, az egyetemes erkölcsi tekintéllyel rendelkező Szentszék és nem a területiális Vatikán van jelen.²⁸²

A Szentszék és a nemzetközi szervezetek kapcsolata dinamikus. Ez különösen igaz az ENSZ-re a szakosított szervek magas száma miatt. Molnár Dóra rámutat arra, hogy nincs

²⁷⁹ John Madeley: Conference reports Earth Summit overlooks poverty now. *Land Use Policy*, 10. (1992), 300-302.

²⁸⁰ Patricia Feeney: The UN world conference on human rights. *Development in Practice*, 3. (1993), 3. 218-221.

²⁸¹ Simon Hug – Simone Wegmann: Ten years in the United Nations: Where does Switzerland stand? *Swiss Political Science Review*, 19. (2013), 2. 212-232.

²⁸² Cedric Ryngaert: The Legal Status of the Holy See. *Goettingen Journal of International Law*, 3. (2011), 3. 835-836.

egyetlen egy olyan szegmense sem a biztonságnak, amelyben az ENSZ ne lenne illetékes.²⁸³ Az új biztonsági kihívásokra új szakosított szervek jönnek létre, de a feladatát sorolás sem ismeretlen. A szervezeti átalakulásokhoz a Szentszéknek is alkalmazkodni kellett. 1967-ben létesült megfigyelői státusz az Egészségügyi Világszervezetnél (WHO), a Nemzetközi Munkaügyi Szervezetnél (ILO), az ENSZ HIV/AIDS-re vonatkozó Közös Programjánál (UNAIDS), a Meteorológiai Világszervezetnél (WMO) és a Nemzetközi Migrációs Szervezetnél (IOM). A Szentszék 1997-ben lett megfigyelő a Kereskedelmi Világszervezetnél. A Vatikánváros Állam tagja a Szellemi Tulajdon Világszervezetnek (WIPO) és a Nemzetközi Távközlési Egyesületnek (ITU). Emellett a Szentszék számos háborús normákat szabályozó multilaterális szerződésben is részt vesz.²⁸⁴ A Szentszéknek a New York-i és a genovai székhely mellett az ENSZ szakosított szervezeteinél Nairobiban, Madridban, Londonban, Montrealban és Bernében is van missziója. A New York-i székhelyű ENSZ-hez delegált állandó megfigyelő a szentszéki misszió vezetője is, aki az utóbbi évtizedekben érseki rangban lévő nuncius. A genovai ENSZ székhelyre delegált megfigyelő ugyancsak érsek. Az ENSZ egyes kisebb római, bécsi és párizsi székhelyű hivatalainak vezetésével a Szentszék a szent rend papi fokozatával rendelkező személyeket bíz meg.²⁸⁵ Ők lehetnek megfigyelők vagy küldöttek attól függően, hogy az adott ENSZ szervezetben rendelkeznek-e szavazati joggal.

Újabb strukturális lépésnek tekinthető, de egyben a kommunikációs platform kiszélesítése is, hogy Renato R. Martino bíboros az ENSZ-hez delegált akkori állandó megfigyelő és nuncius, a pápával való egyeztetés után 1991-ben létrehozta az Út a béke felé Alapítványt. A szervezet jogilag független, de *ex natura rei* a Szentszék ENSZ-hez delegált missziójába integrált. Elsődleges feladata, hogy támogassa az állandó megfigyelő munkáját abban, hogy a Katolikus Egyház, illetve a pápa és a Szentszék béke üzenete minél szélesebb körbe eljusson.²⁸⁶ A szervezet számos emberi jogi kezdeményezést támogat. Ilyen a rasszizmussal szembeni fellépés, a menekültek, a fegyveres konfliktusban megsérült gyermekek, a legszegényebb társadalmi rétegek támogatása vagy a szolidaritás előmozdítása. Ezenkívül anyagi és lelkipásztori támogatást ad a menekülteknek, azoknak, akiket a hazájukból kitelepítettek (például a Közel-Keletről vagy Ázsiából). De vannak kezdeményezései az egészségügyi vonalon is, mint a HIV és AIDS fertőzöttek támogatása vagy regionális

²⁸³ Molnár Dóra: Az Egyesült Nemzetek Szervezete – kollektív biztonság. In: Molnár Anna - Marsai Viktor - Wagner Péter (szerk.): *Nemzetközi biztonsági szervezetek*. Budapest, Dialóg Campus, 2019. 19-20.

²⁸⁴ *Treaties, States Parties and Commentaries – Holy. See.* (2022/02/23) online: https://ihl-databases.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/vwTreatiesByCountrySelected.xsp?xp_countrySelected=VA

²⁸⁵ Erről bővebben a minden évben megjelenő *Annuario Pontificio* ad részletesebb eligazítást. Timothy P. Broglio: The Pastoral Dimension of the Office of Papal Representatives. *The Juris*, 75. (2015), 303.

²⁸⁶ (2022/02/23) online: <https://thepathtopeacefoundation.org/>

egészségügyi programok. Emellett az alapítvány azoknak, akik igyekeznek előmozdítani a békét és a humanitárius akciókat három kitüntetésformát is kioszt.

Az ENSZ-ben való jelenlét hozzájárult a Szentszék nemzetközi bilaterális kapcsolatainak fejlesztéséhez is olyan országokkal, ahol nincs, illetve nem jelentős a keresztény vagy a katolikus jelenlét. Ilyen országok Algéria, Örményország, Azerbajdzsán, Bahrein, Dánia, Észtország, Finnország, Irán, Japán, Jemen, Kuvait, Kirgizisztán, Litvánia, Líbia, Mongólia, Nepál, Norvégia, Svédország, Tádzsikisztán, Türkmenisztán és Üzbegisztán. A Szentszék ezen diplomáciai kapcsolatai újabban az Európai Unió számára is felértékelődtek.

A fejezet összefoglalása

Az Apostoli Szentszék a nemzetközi jog szuverén alanya. Ez egyrészt nemzetközi jogi-, államelméleti, kánonjogi és teológiai, másrészt gyakorlati kérdés. A jelenlegi pápa számára inkább ez az utóbbi jelentős.²⁸⁷ Ferenc pápa megválasztása után világossá vált, hogy számára a nemzetközi szervezetek nem pusztán protokolláris fórumot jelentenek, hanem olyan platformok, ahol a nagyívű világmissziós küldetésének egyes elemeit ismételten elmondhatja. Ilyenek az egyetemes testvériség, a környezetvédelem, az arról szóló tanítás, hogy nincs igazságos háború, a teljes leszerelés elve, a szegények iránti szolidaritás stb. Az egyháztól nem áll messze, hogy nemzetközi közegben tevékenykedjen. A Második Világháború után létrejött nemzetközi szervezetek pedig olyan filozófia mentén szerveződtek, amelyekkel a Katolikus Egyház azonosulni tudott. Alapvetően ilyen a béke támogatása, a válságkezelés és azoknak a társadalmi kérdéseknek a világviszonylatban való kezelése, amelyeket a későbbiekben rendre megtalálunk a tág értelemben vett biztonsági kihívások felsorolásában. Ezekre a területekre az egyház már jóval a biztonságpolitikai érdeklődés előtt rámutatott a pápai és a szentszéki üzenetekben, de leginkább a korszakos szociális enciklikákban. A nagy áttörést az egyház és a nemzetközi szervezetek kapcsolatában a II. Vatikáni Zsinat hozta meg, amely az egyház és a társadalom párbeszédét globális szinten is fontosnak tartotta. A zsinat szakított a nemzetközi szervezetekkel szembeni szkeptikus beállítottsággal, amely még XII. Piusz korszakát is jellemezte. A zsinat érdeme az is, hogy az addig elsődlegesen bilaterális orientációjú Szentszék egyre nagyobb hangsúlyt helyezett a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatokra. A nemzetközi szervezetek célkitűzése számos területen találkozik a katolikus szempontokkal. De az egyház tanítása eltéréseket is mutat a nemzetközi szervezetek közpolitikájától és a mögöttes

²⁸⁷ George Neumayr: *The Political Pope: How Pope Francis Is Delighting the Liberal Left and Abandoning Conservatives*. New York, Center Street, 2017.

ideológiáktól. Az ENSZ és a szakosított szervek fórumai bár egyedülálló lehetőséget biztosítanak az egyház számára a biztonsági kérdések értékelésére, de a Szentszék ragaszkodott a megfigyelői státuszához. Így ugyanis a biztonsági kérdéseket értékeli, körleveleket közzétesz, de szavazati joga a közgyűlésen nincsen. Az egyes szakosított szervezetekben létezik más gyakorlat is, de főszabály ma is a zsinati koncepció: az egyház ezekben a fórumokban a politikai hatalomgyakorlás látszatát is el akarja kerülni.

3. Béke és biztonság, mint állandó és közös elem az európai integráció és a Katolikus Egyház kapcsolatában

Az elmúlt évtizedekben a Katolikus Egyház szervezeteinek a nemzetközi jogban és közösségben elfoglalt helyét nemcsak általánosságban, illetve a szuverenitás-elméletek²⁸⁸ vagy a legfontosabb nemzetközi politikai aktor, az Egyesült Nemzetek Szervezete szempontjából²⁸⁹ elemezték, hanem az európai integráción és az európai intézményeken keresztül is vizsgálták.²⁹⁰

A pápák figyelemmel kísérték és értékelték az integrációs folyamatokat.²⁹¹ A Katolikus Egyház összetett, az integrációs folyamat kezdetére visszavezethető kapcsolatot alakított ki az európai szervezetekkel. Ugyanakkor, más nemzetközi intézményekhez képest ez a kapcsolat bonyolultabb.²⁹² Ez egyrészt adódik magának az európai szervezeteknek a nemzetközi jogban elfoglalt sok szempontból atipikus jellegéből. Másrészt abból, hogy a többi nemzetközi szereplővel szemben az európai intézményekkel kapcsolatban fokozottabban jelent meg a Szentszéken kívül más katolikus szervezetek igénye a kapcsolat kialakítására. A katolikus

²⁸⁸ Horace F. Cumbo: *The Holy See and International Law. The International Law Quarterly*, 2. (1948/49), 4. 603-620. Josef Kunz: *The Status of the Holy See in International Law. The American Journal of International Law*, 46. (1952), 2. 308-314.

²⁸⁹ Edward J. Gratsch: *The Holy See and the United Nations 1945–1995*. New York, Vantage press, 1997.

²⁹⁰ Michael Vorbeck: *Perceptions of the Churches by the European Institutions*. In: Barnett James (szerk.): *A Theology for Europe: The Churches and the European Institutions*. Michael Vorbeck: *Perceptions of the Churches by the European Institutions*. In: James Barnett (szerk.): *A Theology for Europe: The Churches and the European Institutions*. Bern, Peter Lang, 2005. 197-211. Sergei A. Mudrov: *Christian Churches in European Integration*. London, New-York, Routledge, 2016. Sergej, A. Mudrov: *The Christian Churches as Special Participants in European Integration. Journal of Contemporary European Research*, 7. (2011), 3. 363-379. Anthony O'Mahony: *The Vatican and Europe: Political Theology and Ecclesiology in Papal Statements from Pius XII to Benedict XVI. International Journal for the Study of the Christian Church*, 9. (2009), 3. 177-194. Giulio Venneri – Paolo Ferrara: *Alcide De Gasperi and Antonio Messineo: A Spiritual Conception of Politics and a Pragmatic Idea of Religion? Religion, State and Society*, 37. (2009), 1–2. 115-129. Részben Daniel Philpott – Timothy Shah: *Faith, Freedom and Federation: The Role of Religious Ideas and Institutions in European Political Convergence*. In: Timothy A. Byrnes - Peter J. Katzenstein (szerk.): *Religion in an Expanding Europe*. New York, Cambridge University Press, 2006. 34-65. Lucian Leustean: *What is the European Union? Religion between Neofunctionalism and Intergovernmentalism. International Journal for the Study of the Christian Church*, 9. (2009), 3. 165-176. Átfogóbb, de inkább politikai elméleti és szekuláris megközelítésű monográf munka: Petr Kratochvíl– Tomáš Doležal: *The European Union and the Catholic Church*. Hampshire, Palgrave, Macmillan, 2015. Címével ellentétben jelentősebb részben a Katolikus Egyház és az európai szervezetek kapcsolatával foglalkozik Lucian Leustean: *The Ecumenical Movement and the Making of the European Community*. Oxford-New York, OUP, 2014.

²⁹¹ Gájer László: *A legutóbbi pápák víziója Európáról. Teológia*, 53. (2019), 3-4. 126-137.

²⁹² Akár csak a Szentszék szempontjából vizsgálva (részletesen lásd alább): Finn Seyersted: *Jurisdiction over Organs and Officials of States, the Holy See and Intergovernmental Organisations. The International and Comparative Law Quarterly*, 14. (1965), 1. 31-82. Alan Chong - Jodok Troy: *A Universal Sacred Mission and the Universal Secular Organization: The Holy See and the United Nations. Politics, Religion, and Ideology*, 12. (2011), 3. 335–354.

szervezetek sokan voltak, és eltérő egyházi jogi státusszal rendelkeztek. Végül az európai integrációs folyamatok időszakára tehető a II. Vatikáni Zsinat (1962-1965), amelynek újszerű egyházképe és társadalomelmélete az egyház és az integráció szervezeteinek a kapcsolatára is kihatott.

Ebben a fejezetben rámutatok arra, hogy a Katolikus Egyház kapcsolatának (sokszor markáns) változásai az Európai Unióval és elődszervezeteivel nagymértékben az egyes uniós közpolitikák és azok homlokterében álló ideológiai koncepciók mentén értelmezhetők. Továbbá a béketörekvések és a biztonság személyközpontú megközelítése – amely az EU közpolitikákban is megjelenik – konstans elemét jelentette a két intézmény közötti viszonyrendszernek. Ez mindig újabb lendületet is adott a megrekedt intézményes kapcsolatok építésének a folytatásához. A tág értelemben vett biztonsági kérdések ugyanis – vallásközi párbeszéd, demokrácia megerősítése, szociális érzékenység, fenntartható fejlődés, közel-keleti és afrikai menekültkérdés – általában hasonló megvilágításba kerültek az EU és a Szentszék részéről. Ferenc pápa megválasztása után kereste azokat a pontokat az EU-s közpolitikákkal, amelyek összekötik, és nem elválasztják a két entitást egymástól. Később már kritikát is megfogalmazott.²⁹³ Feltételezhető azonban, hogy Ferenc pápasága alatt az EU-s közpolitikák és az egyház társadalmi tanításában fellelhető közös elemekre és béketörekvésekre kerül majd a hangsúly. Ugyanakkor biztonságpolitikai szempontból az EU számára is felértékelődni látszik a Szentszék nemzetközi kapcsolati rendszere. Ebben a fejezetben tisztázok néhány olyan általános szempontot is a Szentszék nemzetközi jogalanyiságával kapcsolatban, amely a két atipikus jogalany összehasonlításából jobban világossá válik.

3.1. Kiindulópont a Szentszék és az Európai Unió egymáshoz való viszonyának megértéséhez

Mind a Szentszék, mind az EU sajátos, hangzatosan *sui generis* szereplője a nemzetközi kapcsolatoknak. Nemzetközi jogalanyiságuk, struktúrájuk és természetük miatt csak hasonlíthatók a területi államokhoz és más nemzetközi szervezetekhez. Az Európai Unió történetével és működésével foglalkozó szakirodalom nem hagy kétséget afelől, hogy az EU

²⁹³ Ferenc pápa éles kritikát fogalmazott meg az Európai Bizottsággal kapcsolatban, minthogy az igyekszik a kereszténységhez kapcsolódó fogalmakat, mint a karácsony kivezetni a közbeszédéből. Ezt a tendenciát a pápa a diktatúrákhoz (napóleoni korszak, náci Németország) hasonlította, amelyek már próbálkoztak hasonló lépésekkel. Pope likens EU's bungled inclusive language efforts to 'dictatorship. (2022/02/21) online: <https://www.politico.eu/article/pope-francis-european-commission-vatican-rome-inclusiveness/>

„szuverén államok között, nemzetközi szerződéssel létrehozott konstrukció.”²⁹⁴ Sajátosságai miatt – költségvetés, közösségi jogrendszer, döntéshozatali módszerek, uniós polgárság²⁹⁵ – túlmutat az ismert nemzetközi szervezeteken.²⁹⁶ A kontinens történelméből és etnikai sokszínűségéből kiindulva azonban nem elképzelhetetlen az EU dezintegrációja, a jelenlegi struktúra átalakulása vagy megszűnése sem.²⁹⁷ A biztonsági kérdések kezelése miatt (migráció, koronavírus, orosz-ukrán háború) számos kritika érte az Európai Unió szervezeteit még a tagállamok részéről is.²⁹⁸

Az Apostoli Szentszék szuverenitása azonban szemben az EU-val nem a tagok közös vagy többségi akaratán múlik.²⁹⁹ Téves az a pseudopozitivisták megközelítés, amely abból indul ki, hogy 1870-től, a Pápai Állam megszűnésétől a Lateráni Egyezmény 1929-es aláírásáig és ezzel a Vatikán Állam létrehozásáig, nem volt olyan entitás, amely hordozta volna a Katolikus Egyház legfőbb vezetés-irányításának nemzetközi jogalanyiságát. A Szentszék szuverenitása messzebbre megy vissza. A középkorban a „*communitas Christiana*” az európai keresztény államok és a Szentszék – mint lelki hatalom - képezte.³⁰⁰ Vagyis a Szentszék a nemzetközi szokásjog alapján eleve ennek a nemzetközi közösségnek a tagja volt.³⁰¹ Követküldési és követségi joggal rendelkezett, konkordátumokat kötött, és nemzetközi szövetségek tagja lehetett.³⁰²

A Szentszék különleges nemzetközi jogi státuszának megértéséhez nem lehet eltekinteni a római pápa Katolikus Egyházban elfoglalt sajátos szerepétől sem. Mint állami vezető feje a Vatikán Államnak, vallási vezetőként pedig a Szentszéknek. Ez a két szolgálat azonban nem válhat el egymástól az egyház sajátos hierarchikus felépítése miatt. A pápa személyéhez kötött szuverenitás felfogás részben megfelel a szuverenitás klasszikus megközelítésének, amely alatt

²⁹⁴ Arató Krisztina - Koller Boglárka: *Európa utazása. Integrációtörténet*. Budapest, Gondolat, 2015. 16. Erről átfogó képet ad Király Miklós: *Európa keresztény gyökerei és az alkotmányos szerződés. Iustum Aequum Salutare*, 2. (2006), 3-4. 67–72.

²⁹⁵ Szabó Marcel: *Az alkotmányos szerződés nemzetközi jogi kérdései. Iustum Aequum Salutare*, 2. (2006), 6. 72.

²⁹⁶ Arató - Koller (2006): i. m. 16.

²⁹⁷ Erre épp a brit kiválási folyamat a legjobb példa. Paul De Grauwe: *What Future for the EU After Brexit? Leibniz Information Centre for Economics*, 51. (2016), 5. 249-251.

²⁹⁸ A Katolikus Egyház térségi szerepvállalásához lásd: Tanja Žigon - Boštjan Udovič: *Cerkev mora ostati ljudem blizu ne glede na čase«: prvi val koronavirusa (COVID-19) in versko življenje v Sloveniji – analiza primera. Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly*, 80. (2020), 4. 765-781.

²⁹⁹ „Staatsgebiet, Staatsvolk, Staatsgewalt”. Jelinek „Drei-Elemente Lehre – lásd még Takács Péter: *Államelmélet a XIX-XX. században* Georg Jelinek elmélete. *Pro publico bono*, (2011), 2. 1-7.

³⁰⁰ Rolf Knubben: *Die Subjekte des Völkerrechts*. Stuttgart, Kohlhammer, 1928. 424-438.

³⁰¹ Átfogó bemutatást ad Colin Morris: *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. Oxford, Clarendon Press, 1989.

³⁰² A konkordátum természetét a nemzetközi jog szempontjából néhány szerző vitatja, de a konkordátumok tulajdonságai – ratifikáció szükségessége, csak kölcsönös egyetértés mellett változtatható, saját jogba való átvezetés szükségessége – rávilágítanak, hogy a konkordátumok ugyanolyan tulajdonságokkal rendelkeznek, mint a nemzetközi szerződések.

konkrét személyt és nem az államra és annak hatalmára használt absztrakt fogalmat értettek. Az államszuverenitás elvont fogalma csak fokozatosan vette át a megszemélyesített szuverén helyét. A szuverén pedig az a személy volt, akinek mindenki engedelmisséggel tartozott.³⁰³ Mindemellett többről is szó van ez esetben, hiszen a pápa legfőbb kormányzati hatalma nem, vagy nem elsősorban államelméleti, hanem teológiai kérdés. Az egyház reflexiója szerint a pápai primátus, mely szerint Szent Péter utóda végzi a legfőbb megszentelő, tanító és kormányzati tevékenységet, Krisztusnak, az alapítónak az akaratára vezethető vissza.³⁰⁴ Ezért emberi hatalomnak nem áll módjában ezen változtatni. Az 1983-as Egyházi Törvénykönyv 331. kánonjának summás megfogalmazása szerint a római pápának „hivatalánál fogva legfőbb, teljes, közvetlen és egyetemes rendes hatalma van az egyházban, és ezt a hatalmát mindig szabadon gyakorolja.”³⁰⁵ A kánon általános megfogalmazása a konkrét egyházkormányzati kérdéseknél nyer értelmet, legyenek azok közvetlen lelkipásztori természetűek vagy az egyház természetfeletti küldetését közvetve érintő kül-, biztonságpolitikai, államokkal és nemzetközi szervezetekkel kapcsolatos területek. Látható, hogy a Szentszék és az EU is sajátos szereplője a nemzetközi kapcsolatoknak, de a két entitás természete, eredete, hagyománya és önreflexiója jelentősen eltér. Amíg az EU léte *de facto* a nemzetállamok akaratára megy vissza, addig a Szentszék szuverenitása mind az államok akaratától, mind az államszuverenitás fokmérőitől független.

Nemcsak ellentétek, hanem hasonlóságok is találhatóak a két entitás között. Erdő Péter például a Szentszék és a Vatikán kapcsolatát az Európai Unió és a tagállamok egymással való

³⁰³ Malcolm N. Shaw: *Nemzetközi jog*. Budapest, Osiris, 2002. 432.

³⁰⁴ Gál Ferenc: Primátus: In: Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. Budapest, Szent István Társulat, vol. IX., 2006. 274-275. A pápa főhatalmának krisztusi eredetét domborítja ki Carlos J. Errázuriz: *Il diritto e la giustizia nella chiesa. Per una teoria fondamentale del diritto canonico*. Milano, Giuffrè, 2000, 158. „Il primato papale di giurisdizione significa che nella Chiesa l’istanza ultima di decisione è legata alla persona di chi succede a Pietro (...)” Ezzel szemben Hermann Pottmeyer úgy látja, hogy a pápai primátus teológiai eszméjének túlzott megerősítése a 19. században a történelmi körülményeknek, a gallikanizmussal, a nemzetállamok helyi egyházakkal való túlkapásaival, az állam egyház fölötti uralmának kiterjesztésével, szellemi irányzatokkal („nacionalizmus, a materializmus, az ateizmus és a liberalizmus”, amelyek a keresztény hit alapjait kérdőjelezték meg) szemben fogalmazódott meg. Az egyház egységéért, önállóságáért, önálló hitéért aggódók, különösen az ultramontanisták a pápai tekintély megerősítésében látták a megoldást. Hermann J. Pottmeyer: A pápai primátus az I. Vatikánumtól XVI. Benedekig. *Vigília*, 73. (2008), 3. 171-182. A szerző az I. Vatikáni Zsinat (1869-1870) kritikájaként kimondja, hogy a pápai primátus megfogalmazásakor „a monarchikus szuverenitás koncepcióból indultak ki.” A történelmi nehézségek miatt idő előtt feloszlott a zsinati szövegeibe már nem került be, és csak a kommentárokból lehet tudni, hogy a „zsinat nem akarta a püspökök istenileg megalapozott jogait korlátozni, és így a primátust sem akarta a pápa monarchikus szuverenitásaként definiálni.” A szerző szerint a „dogma egyoldalú megfogalmazása és az erre támaszkodó maximalista értelmezés a nyilvánosság előtt mégiscsak azt a benyomást kelti, hogy a zsinat valóban az egyház abszolút és szuverén monarchájává nyilvánította a pápát.” A II. Vatikáni Zsinat szubszidiaritás elméletéhez, vagyis a pápa és a helyi püspökök kapcsolatához lásd: Ulrich Mosiek: *Verfassungsrecht der Lateinischen Kirche. Grundfragen*. Freiburg, Verlag Rombach, 1975. 59-73.

³⁰⁵ A római pápa hatalmáról a Katolikus Egyházban: Eduardo Molano: The Supreme Authority of the Church. In: Ángel Marzoa - Jorge Miras - Rafael Rodríguez-Ocaña (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Montreal, Wilson and Lafleur. vol. II/1., 2004. 581-603.

viszonyával érzékelteti. Eszerint az „Európai Unióhoz csatlakozó államok olyan jogosítványokat adnak át az EU-nak, amelyek (...) a szuverenitás körébe tartoznak.”³⁰⁶ A Vatikán Állam ebben a megközelítésben a Szentszéktől „származtatott” szuverenitással rendelkezik. A hasonlóságot domborítja ki az a megközelítés is, amely a jogi hierarchia vonatkozásában vizsgálja a két entitást. Az egyetemes egyházi törvények ugyanúgy elsőbbséget élveznek a részleges egyházi jogszabályokkal szemben, mint az EU törvényerejű rendelkezései a tagállamok ugyanabban a kérdésben adott jogszabályai.³⁰⁷

A Szentszék és az EU kapcsolatát még mindig elméleti, de már az együttműködés gyakorlatára is hatást gyakorló szempontból világítják meg az EU közpolitikai. Hacsak a közpolitika általános megközelítéséből indulunk ki, akkor is kézenfekvő, hogy a hitalapú közösségek mind az egyes államok, mind a nemzetközi szervezetek közpolitikájára reflektálnak. A közpolitika legdifferenciálatlanabb megközelítése szerint az „állampolgárok életére ható kormányzati tevékenységek összessége”.³⁰⁸ A politikának az a része, amely az emberek mindennapjait a leginkább érinti.³⁰⁹ Így mind a közpolitika alanyára – az ember -, mind a közpolitika legtöbb tárgyára egyszerre tart igényt a vallási közösség és az állam vagy a nemzetközi szervezet. Akármelyik filozófiai megközelítést is vesszük figyelembe a közpolitikának, annak közös pontja, hogy a közpolitika funkcióját a közérdek érvényesítésében látja.³¹⁰ Az Egyház Társadalmi Tanításának Kompendiuma, amely a közjó különböző érvényesülési területeit vizsgálja, már az ajánló részben leszögezi, hogy a „közjó közös szolgálata a párbeszéd és a találkozás területe.” Amennyiben a közpolitikák tényleg a közérdek megvalósítását szolgálják, akkor logikus, hogy ezek a politikai alakulatok és a vallási közösségek legfontosabb találkozási területei. Ez a találkozás nem nélkülözi a kritikát sem. Ha mindehhez hozzávesszük Ágh Attila megállapítását mely szerint az Európai Unió (még ma is) elsősorban „közpolitikai rendszerként funkcionál”,³¹¹ akkor az Európai Unió és a vallási közösség, a Szentszék viszonyát még inkább a közpolitikák alapján lehet értékelni. Amíg az

³⁰⁶ Erdő Péter: Állam, Egyház, Szuverenitás. In. Uő. (szerk.): *Jog az egyház hagyományában és életében*. Budapest, Szent István Társulat, 2016. 60.

³⁰⁷ Az egyházi törvényekhez lásd Julio García Martín: *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*. Roma, Ediurcla, 2002, 100-102. EU jogalkotásához lásd Simon Zoltán: *Döntéshozatal és jogalkotás az Európai Unióban - Elmélet és gyakorlat*. Budapest, L' Harmattan Kft, 2013.

³⁰⁸ Guy Peters többször választotta a közpolitika megfogalmazásának ezt az általános megközelítését: Guy Peters: Policy transfers between governments: The case of administrative reforms. *West European Politics*, 20. (1997), 4. 71-88.

³⁰⁹ Vass László: A közpolitika magyarországi környezete. *Politikatudományi Szemle*, 8. (1999), 3. 92.

³¹⁰ Közpolitikák összehasonlításához lásd: Vass László: Közpolitika és kormányzati döntéshozatal. In. Török Gábor - Gallai Sándor (szerk.): *Politika és politikatudomány*. Budapest, Aula, 2003. 467-485.

³¹¹ Ágh Attila: Az Európai Unió közpolitikai rendszerének áttekintése: Az uniós közpolitika és az uniós politika paradoxonjai. *Politikatudományi Szemle*, 23. (2013), 3. 75.

egyes nemzetállamok vonatkozásában az egyházat számos kényszerítő körülmény köti a diplomáciai kapcsolatok kialakításánál (kormányzati intézkedések, közoktatás és felsőoktatás finanszírozása, vallás és lelkiismeretszabadság sajátos területei, katonai lekipásztorkodás stb.), addig az EU esetében inkább a közpolitikák jelentik a találkozási pontot. A Szentszék érdekelt a közpolitikák etikai alapú értékelésében és adott esetben befolyásolásában. Az EU közpolitikai kihatnak az egyes tagországokra is, ahol a katolikus közösségek találhatók. Minél távolabb megyünk vissza az EU történetében, annál meghatározóbbak az EU közpolitikai (illetve a közpolitikák dominanciája a politikák felett).³¹² Továbbá annál tisztábban látszanak azok a közös szempontok, melyek mentén kialakult a Szentszék és az integráció szervezetei közötti kapcsolat. Ebben markáns szerepet töltött be a béke támogatása, majd később a biztonság és védelempolitika.

3.2. Pápai reflexiók az európai integrációs folyamatokra

Ahogy azt az előző fejezetben már kifejtettük a nemzetközi formációk nem állnak távol a katolikus mentalitástól. Igaz az elmúlt években a katolikus univerzalizmus hatása csökkenő tendenciát mutat. Ennek ellenére még mindig igazolható, hogy a katolikus többségű országokban a szorosabb európai integrációt erősebben támogatják, mint a szekularizált vagy a protestáns dominanciájú államokban.³¹³ Utóbbiak inkább az erős nemzetállamok lazább kapcsolódásában voltak érdekeltek. Méltatlanul elhallgatott tény, hogy az integráció szervezeteinek és azok céljainak támogatásával a huszadik század római pápai milyen sokat tettek az európai integrációért és ezen keresztül a békéért.

Az integráció intézménytörténeti áttekintése szemlélteti, hogy az ideológiai befolyástól sem mentes közpolitikák nem egyszer kerültek szembe a Katolikus Egyház teológiai tanításával. Ez éreztette hatását a Szentszék és az integráció szervezetei közötti kapcsolatokban is. Ugyanakkor az integrációt mozgó legfontosabb közpolitikai célkitűzés – amely sok más területre is átsugárzott – mindig fontos összekötőkapocs maradt a két intézmény között. Ez pedig az a békepolitika, amely az integráció alap gondolataként először a tagállamok békítésében, majd a regionális- és a világbéke előmozdításában való aktív részvételben fogalmazódott meg. A békepolitika az egyház oldaláról már régebben megjelent. XV. Benedek (1914-1922), majd XI. Piusz (1922-1939) mind deklaratív, mind diplomáciai szinten sokat tett

³¹² Ágh (2013): i. m. 75.

³¹³ Kratochvíl – Doležal (2005): i. m. 24. Lásd még John Wolfe: Protestant-Catholic divisions in Europe and the United States: an Historical and Comparative Perspective. *Politics, Religion & Ideology*, 12. (2011), 3. 2011. 244. Tea Golob - Matej Makarovič - Matevž Tomšič: Pomen religioznosti za evropsko identiteto mladih. *Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly*, 80. (2020), 4. 161-175.

az Első Világháború után az európai megbékélés előmozdításáért. XV. Benedek 1914-ben az *Ad Beatissimi-*, 1920-ban pedig a *Pacem Dei Munus* kezdetű enciklikákat jelentette meg. Mindkettő a pápa békepolitikájának a szolgálatában állt, és nagy mértékben az európai viszonyokra összpontosítottak.³¹⁴ Minden nemzeti és nemzetközi törekvést támogattak, amelyben esélyt láttak az újabb háború elkerülésére. A két pápánál még nem alakult ki az a pozitív attitűd az európai egységtörekvés folyamatok irányába, amely később XII. Piusz (1939-1958) időszakát jellemezte.³¹⁵ A Második Világháború vége és az európai jobboldali totalitárius rendszerek bukása bátorítón hatott a katolikus gondolkodókra és egyházi vezetőkre, hogy megalkossák, illetve támogassák az új európai egységtörekvés mozgalmak katolikus koncepcióját. A pápai megnyilatkozások, már nemcsak arra összpontosítottak, hogy meg kell őrizni a békét az öreg kontinensen. Az európai föderalizmust, illetve a formálódó politikai és gazdasági szerkezetet értékelték, illetve támogatták a katolikus tanítás szempontjából. Nyilvánvalóvá tették, hogy „nem a katolikus birodalom” restaurálásáról van szó. A különböző európai népek hagyományait és a keresztény alapértékeket tiszteletben tartó, de egységes alapokon álló Európát támogatták, amely a nemzetek közötti béke megteremtésére és megtartására irányul.³¹⁶

Mind Alcide De Gasperi olasz, mind Robert Schuman francia, mind Konrad Adenauer német politikusok komoly katolikus szocializációval rendelkeztek. A Második Világháború éveit katolikus közegben vészték át, ahol mélyebben megismerkedtek a Katolikus Egyház társadalmi tanításával. Mindhárman sokat merítettek az egyház társadalmi tanítását megalapozó szociális enciklikákból, különösen XIII. Leó pápa *Rerum novarum* és XI. Pius pápa *Quadragesimo anno* kezdetű enciklikáiból. Bár nyilvánvalóvá tették, hogy politikai kezdeményezésük laikus alapú, de számos tekintetben az egyház társadalmi tanítását kívánták megvalósítani az európai politikai életben.³¹⁷ Koncepciójukat jól szemlélteti Alcide De Gasperi 1954-ben mondott beszéde, amelyben Európa keresztény gyökerei, az evangéliumi testvériség és az emberi személy tisztelete úgy jelennek meg, mint az „új Európa” alapjai. Eközben hitet tett amellest, hogy a sérelmeket hordozó európai népek összebékítéséhez az első lépés a keresztény értékek restaurációja.³¹⁸ A kor törekvéseit Robert Schuman szavaival lehet

³¹⁴ XV. Benedek: Enc. *Ad Beatissimi Apostolorum*. 1914. X. 1. *Acta Apostolicae Sedis*, 6. (1914), 18. 585-599. Uő.: Enc. *Pacem Dei Munus*. 1920. V. 23. *Acta Apostolicae Sedis*, 12 (1920), 6. 209-218.

³¹⁵ Blandini Chelini-Pont: Papal Thought on Europe and the European Union in the Twentieth Century. *Religion and Society*, 37. (2009) 131-132.

³¹⁶ Adele, Zannoni Messina: Chiesa e Comunità Europea. Associazione Canonistica (szerk.): *La Chiesa e Comunità Politica dai Concordati alle nuove forme di intesa*. Roma, Associazione Canonistica, 1978. 258-259.

³¹⁷ Marcel Prélot: *Storia del pensiero politico*. Milano, Mondadori (Oscar Studio), 1975.

³¹⁸ „(...) io affermo che all’origine di questa civiltà europea si trova il cristianesimo, non intendo con ciò introdurre alcun criterio confessionale esclusivo nell’apprezzamento della nostra storia. Soltanto voglio parlare del retaggio

összefoglalni: „Isten által meghatározott rendet kell megvalósítani a modern társadalmi szférában is.” Illetve az *Európáért* című könyvében: „Európa vagy keresztény lesz, vagy nem is lesz.” Amíg az egységes Európa tervét ilyen, a Katolikus Egyházhoz közeli alapelvekre épített szak- és közpolitikák határozták meg, addig a pápák is erőteljesebben támogatták az integrációs folyamatokat.³¹⁹

A béke megteremtése a Második Világháború idején és azt követő években is a legfontosabb összekötő elem volt a két szervezet között. XII. Piusz már a háború alatt, 1943. február 1-én kiadott, majd karácsonyi üzenetében, illetve 1945. május 2-án mondott beszédében elítélte a háborút és a népek közötti erőszakot. Szorgalmazta a megbékélést, a sérelmeken való felülemelkedést, és figyelmeztetett a bosszú veszélyeire. XII. Piusz jól ismerte az Első Világháborút lezáró körülményeket. Azt is tudta, hogy az Olasz Királyságnak köszönhetően a Szentszék nem vehetett részt sem a béketárgyalásokon, sem közvetítő szerepet nem vállalhatott. A pápai és a szentszéki üzenetekben már az Első Világháborút követően megjelent a figyelmeztetés, hogy vigyázni kell, mert az igazságtalan békeszerződések magukban hordják az újabb európai fegyveres konfliktus csírát.³²⁰ Az 1945-ös és az 1947-es karácsonyi üzenetében ezért utalt arra a pápa, hogy csak a nemzetek közötti igazi megbékélés lehet a tartós béke záloga. A pápa számára, akárcsak a későbbi integrációs folyamatok támogatói számára a német és a francia fél kibékítése kulcskérdés volt. Ezt a koncepciót képviselte a nemzetközi szervezetek és konferenciák előtt. 1948. november 11-én az Európai Föderalisták Uniója által szervezett konferencián azt mondta: „semmi sem okozna nagyobb kárt, minthogy valamelyik ország arra használná fel a politikai hatalmát, hogy eltörölje a gazdasági versenytársait.” 1948-ban pedig a hágai Európa-kongresszuson, amelyen az Európai Egyesült Államok gondolatát több szempontból is körüljárták.³²¹ A pápát rendkívüli követ, Msgr. Paolo Giobbe képviselte.³²²

europo comune, di quella morale unitaria che esalta la figura e la responsabilità della persona umana col suo fermento di fraternità evangelica, col suo culto del diritto ereditato degli antichi, col suo culto della bellezza affinate attraverso i secoli, con la sua volontà di verità e di giustizia acuita da un'esperienza millenaria.” De Gasperi: Discorso alla Conferenza Parlamentare Europea. 1954. Parigi. Stefano Rodotà: *La Carta come atto politico e documento giuridico - sta in "Riscrivere i diritti in Europa - Introduzione alla Carta dei diritti fondamentali dell'Unione Europea*, Bologna, Molino, 2001. 59.

³¹⁹ Patrick Pasture: Catholic and Christian Democratic Views on Europe Before and After World War II. Continuities and Discontinuities. In. Piotr H. Kosicki - Sławomir Łukasiewicz (szerk.): *Christian Democracy Across the Iron Curtain: Europe Redefined*. Piotr Palgrave, MacMillan, 2018. 25-57. Tiziano Di Maio: Alcide De Gasperi and Konrad Adenauer: A New Approach. In. Piotr Kosicki - Sławomir Łukasiewicz (szerk.): *Christian Democracy Across the Iron Curtain: Europe Redefined*. Piotr Palgrave. MacMillan, 2018. 57-91. Philippe Chenaux: Le Vatican et l'Europe (1947-1957). *Storia delle relazioni internazionali*, 1. (1988), 48-83.

³²⁰ Péterffy Gedeon: *A Vatikán békepolitikája*. Esztergom, Ardói könyvkiadó, 1943. 145-185.

³²¹ Bóka Éva: A hágai Európa-kongresszus 1948. május 7–10. *Múltunk Politikatörténeti folyóirat*, (2018), 2. (2022/02/23) online: http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2018/07/haga1948_18_2.pdf

³²² Massimiliano Valente: La Santa Sede e l'Europa unita, dalla Conferenza dell'Aja al Trattato di Maastricht (1948-1992). In. Massimo De Leonardis (szerk.): *Fede e diplomazia le relazioni internazionali della Santa Sede nell'età contemporanea*. Milano, EDUCAT, 2014. 385.

Az 1948-as karácsonyi rádióüzenetben pedig ugyancsak a nyugat-európai országok közötti szolidaritás szükségességéről beszélt. 1949 tavaszán pedig a két újonnan létrehozott nemzetközi szervezetet – a NATO-t és az Európa Tanácsot - XII. Piusz úgy fogadta, mint amelyek a keresztény civilizáció védelmét hívatottak megvalósítani. A pápa diszkréten, de kitartóan buzdította az olasz kormányt a NATO-hoz való csatlakozásra.³²³ 1950-ben nagy lelkesedéssel fogadta a Schuman nyilatkozatot, és a Szentszék aktív szerepet vállalt az 1950-es Emberi Jogok Európai Egyezményének elkészítésében.³²⁴ 1957-ben, amikor március 25-én Gyümölcstől Boldogasszony napján aláírták az Európai Gazdasági Közösséget és az Európai Atomenergia Közösséget létrehozó egyezményeket, azt mondta: „ez a legjelentősebb esemény, amelyre a modern történelem folyamán az örök város falai között sor került.”³²⁵ A *L'Osservatore Romano*, a Vatikáni Rádió és a *La Civiltà Cattolica* konzekvensen pozitívan nyilatkoztak az európai egységről. Úgy állították be a folyamatokat, mint a tartós európai béke zálogát. Kár, hogy az integrációs folyamatokat bemutató szakirodalom erről általában nem szól. Az Európai Mozgalom olasz szekciója által 1957. június 13-ra összehívott Európa-kongresszuson a pápa kifejezte lelkesedését az eddigi eredményekkel kapcsolatban. Ugyanakkor sajnálta, hogy az Európai Védelmi Közösség végül nem valósult meg.³²⁶ Ezekben az években sokat köszönhettek az integráció hívei az Apostoli Szentszéknek és személy szerint a pápának. Amikor úgy tűnt, hogy az integrációs folyamatok elakadtak, és a globális biztonsági és politikai helyzet nem kedvezett (kelet-európai országok sztálini diktatúra alá kerülése, a koreai háború időszaka), a pápa nem fáradt bele az európai integrációs folyamatok jelentőségének hangsúlyozásába.³²⁷ XII. Piusz számára ugyanis az európai egység a béke garanciája is volt, és ezt számos fórumon kiemelte. Így tett a Pax Christi mozgalom tagjai számára 1952-ben,³²⁸ vagy az Európai Kollégium diákjai és tanárai számára 1953-ban mondott beszédekben.³²⁹ XII. Piusz számára

³²³ Bernard Lecomte: *The Popes and the European Integration*. In. *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 12.

³²⁴ Márta Korpics – János Wildmann: *Vallások és Egyházak az Egyesült Európában. Tudomány és vallás*. Budapest, Typotek, 2010. 10.

³²⁵ XII. Pius: Alloc., 1957. X. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 49. (1957) 10. 629.

³²⁶ Lecomte (2017): i. m. 12. Az Európai Védelmi Közösségről lásd Molnár Anna: *Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei. A külkapcsolatoktól a kül-, a biztonság- és védelempolitikáig*. Budapest, Dialóg Campus, 2018, 50-53.

³²⁷ „Il tempo sembra dunque maturo a che l'idea divenga realtà. Pertanto Noi esortiamo all'azione innanzi tutto gli uomini politici cristiani, ai quali basterà ricordare che ogni sorta d'unione pacifica di popoli fu sempre un impegno del Cristianesimo. Perché ancora esitare? Il fine è chiaro; i bisogni dei popoli sono sotto gli occhi di tutti. A chi chiedesse in anticipazione l'assoluta garanzia del felice successo, dovrebbe risponderci che si tratta, bensì, di un'alea, ma necessaria; di un'alea, ma adatta alle possibilità presenti; di un'alea ragionevole.” XII. Pius: *Nuntius Radiophonicus*. 1953.XII.24. *Acta Apostolicae Sedis*, 46. (1954), 1. 14.

³²⁸ XII. Pius: Alloc., 1952.IX.13. *Acta Apostolicae Sedis*, 44. (1952), 16. 818-823.

³²⁹ XII. Pius: Alloc., Ad Docentes et Alumnos Collegii Brugensis, vulgo «Collège d'Europe» nuncupati. 1953.III.15. *Acta Apostolicae Sedis*, 45. (1953), 4. 181-184.

azonban az európai egység nemcsak politikai és gazdasági kérdés volt, hanem vallási, erkölcsi és kulturális aspektussal is rendelkezett.³³⁰ A korszak elismert katolikus teoretikusai is felsorakoztak a pápa mellé. A Katolikus Egyház társadalmi tanításának a tükrében elemezték az integrációs folyamatokat. Kiemelkedő Angelo Brucculeri munkássága az európai integrációs folyamatok és egyes közpolitikák katolikus értékelése szempontjából.³³¹

XII. Piusz 1958 októberében elhunyt. Méltatlanul elhallgatott tény, hogy milyen jelentős szerepe volt a pápának és rajta keresztül az egész Katolikus Egyháznak az integrációs folyamatok elindításában és ezáltal az európai béketörekvésekben. A pápa jelentős befolyást gyakorolt az alapító országok katolikusaira, akik Németországban, Olaszországban, Franciaországban, illetve a Benelux államokban akkor még nem kis erőt képviseltek. A pápa, aki jól ismerte a kommunista államokban zajló erőszakos eseményeket, az emberi jogok semmibe vételét, személyes küldetésének is tekintette, hogy az európai békefolyamatokra veszélyt jelentő kommunista terjeszkedést visszaverjék. Ebben az integrációs folyamatoknak, illetve a születendő szupranacionális és centrális erőnek kulcsszerepet tulajdonított.³³² Mindemellett úgy fogalmazta meg az integrációs folyamatok melletti elkötelezettségét, hogy soha nem avatkozott bele a politikai pártok között folyó vitákba.³³³ XII. Piusz utóda XXIII. János (1958-1963) lett, aki szintén ismerte az európai viszonyokat. Apostoli vizitátorként szolgált Bulgáriában.³³⁴ 1934-ben Törökország és Görögország apostoli delegátusa volt.³³⁵ 1944 decemberében Franciaország apostoli nunciussá neveztek ki. Majd 1945 és 1953 között Franciaországban volt nuncius. Ez idő alatt beutazta Itáliát, Belgiumot, Hollandiát, Spanyolországot és Észak-Afrikát. Mindez jó alkalom volt az európai kérdésekben való elmélyülésre. Egyben korának embereként szemtanúja volt az európai népek által kirobbantott háborúk pusztításainak. 1952-től a Szentszék állandó megfigyelője lett az UNESCO-nál. Nemcsak az európai, hanem a keleti kereszténységet is ismerte. Bár 1963-ban a német és a

³³⁰ „Mais, bien plus pressante encore, s'affirme l'exigence de ce qu'on appelle l'esprit européen, la conscience de l'unité interne, fondée non point sur la satisfaction de nécessités économiques, mais sur la perception de valeurs spirituelles communes, perception assez nette pour justifier et maintenir vivace la volonté ferme de vivre unis.” XII. Pius (1953): i. m. 181.

³³¹ Angelo Brucculeri: Cronaca Contemporanea. *La Civiltà Cattolica*, 99. (1948), 3. 552-553. Uő: Per un miglior domani dell'Europa. *La Civiltà Cattolica*, 99. (1948), 3. 602.

³³² Valente (2014): i. m. 388.

³³³ Fortunato Mizzi: *L'unione europea nei documenti pontifici da Benedetto XV a Giovanni Paolo II (Introduzione storica di Giovanni Rulli)*. Roma, Studi, 1979.

³³⁴ Kril Plamen Kartaloff: La missione diplomatica di Mons. Roncalli in Bulgaria (1925-1934). In. Massimo De Leonardis (szerk.): *Fede e diplomazia le relazioni internazionali della Santa Sede nell'età contemporanea*. Milano, EDUCAT, 2014. 113-133.

³³⁵ Lorenzo Botrugno: La diplomazia pastorale di Mons. Roncalli tra Sofia e Istanbul. In. Massimo De Leonardis (szerk.): *Fede e diplomazia le relazioni internazionali della Santa Sede nell'età contemporanea*. Milano, EDUCAT, 2014. 133-153.

francia fél formálisan is kiengesztelődött egymással, de a hidegháborús viszonyok miatt a béke továbbra is törekeny lábakon állt. Adele Zannoni Messina tanulmányában az egyház és az európai integrációs folyamatok ma már első szakaszának nevezhető időszakát dolgozza fel. Kiemeli a *Pacem in terris* kezdetű enciklika jelentőségét az európai egységtörekvések szempontjából.³³⁶ A pápa aggodalommal tekintett a Kelet-Európában élő keresztényekre is, ezért minden alkalmat megragadott, hogy a nemzetközi békét előmozdítsa.³³⁷

XXIII. János örökébe VI. Pál lépett. Kezdetől úgy gondolta, hogy az egységtörekvéseknek kulcsszerepe van az európai béke megőrzésében. Mintegy hetven beszédében fejtette ki elkötelezettségét az európai egységgel összefüggésben. Jó kapcsolatot ápolt az olaszországi keresztény demokrata körökkel. Rögtön megválasztása után 1963. szeptember 2-án az olasz katolikus egyetemek képviselői előtt az európai egységet, olyan kérdésnek nevezte, amelyet kötelesség megvalósítani. Hasonló szavakkal bátorította az európai parlament keresztény demokrata képviselőit, akiket 1964. október 14-én fogadott. A jövő Európájának azokon az emberi, erkölcsi és vallási alapokon kell felépülni, - mondta - amelyek jelentős részben az Evangéliumból származnak, és amelyek az európai civilizációt egyedülállóan befolyásolták.

VI. Pál akárcsak XII. Piusz és XXIII. János figyelmét nem kerülte el mindaz a szenvedés, amelyen az európai országok a Második Világháborúban keresztülmentek.³³⁸ Pápasága idejére azonban megváltoztak az európai egységtörekvés szempontjai és közpolitikai. Azok közül a nagyformátumú európai politikusok közül, akik a keresztény demokráciát tekintették az integráció és a béke alapjának De Gasperi 1954-ben meghalt, Jean Monnet 1955-ben lemondott, Robert Schuman 1963-ban ugyancsak elhunyt. Adenauer pedig ugyanabban az évben visszavonult a politikai élettől. Az egységtörekvési folyamatok lelassultak és bonyolulttá váltak. Az egységesülés álmát az egyik oldalról De Gaulle politikája, a másik oldalról a kommunista utópia veszélyeztette. VI. Pál több alkalommal is figyelmeztetett, hogy milyen célkitűzésekkel indultak el az egységesítési törekvések. Figyelemreméltó a pápa 1964. augusztus 26-án a háborúban megrongálódott montecassinói apátság felszentelése alkalmával mondott beszéde, amelyben a keresztény alapokon álló egységes Európa jelentőségét

³³⁶ Messina (1978): i. m. 265.

³³⁶ Marcel Prélot: *Storia del pensiero politico*. Milano, Mondadori (Oscar Studio), 1975.

³³⁷ Pietro Parolin: Dialogue for the Dignity of the Human Person and Peace. In. *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 7-8.

³³⁸ Matteo Perrini: Paolo VI e l'Europa. é. n. (2022/02/23) online: <https://www.ccdc.it/wp-content/uploads/2018/07/Paolo-VI-Europa.pdf>

hangsúlyozta.³³⁹ Hasonló szempontokat emelt ki Szent Benedek apát Európa fővédőszenkjeként való kihirdetése alkalmából.³⁴⁰ VI. Pál 1973 és 1978 között egyéb alkalmakkor személyesen vagy képviselői útján is hangsúlyozta az európai értékek jelentőségét, mint „a szabadság, az igazságosság, az emberi személy méltósága, a szolidaritás és az egyetemes szeretet,” amelyek elválaszthatatlanok az európai hagyományoktól. Ezeket a szempontokat hangsúlyozta 1975. május 5-én az Európai Tanács tagjai előtt, 1975. július 25-én a Helsinkai Konferencia számára írt levelében, az 1975. október 8-án az európai püspökök gyűlésén mondott beszédében és különösen az Európai Tanácsnak küldött 1977. január 26-ai üzenetében, amelyet VI. Pál európai végrendeletének is tekintenek.³⁴¹

Az említett szempontok miatt XXIII. János és VI. Pál idejében a szentszéki diplomácia számára háttérbe szorultak az európai integráció szervei, és inkább a béke világviszonylatban való előmozdításán munkálkodtak. Ennek megfelelően a Szentszék az ENSZ nemzetközi szervezeteivel erősítette a kapcsolatait (ILO, WHO, UNHCR, IAEA, UNCTAD, UNIDO, UNESCO, FAO). Ebben a viszonyrendszerben a Szentszék sokkal inkább, mint az egész emberiség lelki és vallási kérdéseiben, a béke globális megszilárdításában illetékes szuverén és egyetemes erő jelent meg, semmint a földrajzi szempontból Európa integráns részét képező Vatikánváros. Ez az egyetemesség mind VI. Pál *Ecclesiam suam*, és *Populorum progressio* kezdetű enciklikáiban, mind az *Evangelii nuntiandi* kezdetű apostoli buzdításában érzékelhető.³⁴²

II. János Pál megválasztásával ismét új fordulatot vett a két entitás kapcsolata. A pápa megközelítőleg hétszáz különböző megnyilatkozásában beszélt általánosságban Európáról.³⁴³ Számítani lehetett arra, hogy a kelet-európai gyökerekkel rendelkező pápa elképzeléseiben az

³³⁹ „ (...) ora tutt’altro volto danno alla nostra società i suoi centri culturali, industriali, sociali e sportivi; ma per due capi che fanno tuttora desiderare la austera e soave presenza di S. Benedetto fra noi: per la fede, ch’egli e l’ordine suo predicarono nella famiglia dei popoli, in quella specialmente che si chiama Europa; la fede cristiana, la religione della nostra civiltà, quella della santa Chiesa, madre e maestra delle genti; e per l’unità, a cui il grande Monaco solitario e sociale ci educò fratelli, e per cui l’Europa fu la cristianità. Fede ed unità: che cosa di meglio potremmo desiderare ed invocare per il mondo intero, e in modo particolare per la cospicua ed eletta porzione, che, ripetiamo, si chiama Europa? Che cosa di più moderno e di più urgente? e che cosa di più difficile e contrastato? che cosa di più necessario e di più utile per la pace?

Ed è perché agli uomini di oggi, a quelli che possono operare e a quelli che solo possono desiderare sia ormai intangibile e sacro l’ideale dell’unità spirituale dell’Europa, e non manchi loro l’aiuto dall’alto per realizzarlo in pratici e provvidi ordinamenti che abbiamo voluto proclamare San Benedetto Patrono e protettore dell’Europa.” VI. Pál: Omelia di Consacrazione della Chiesa Dell’archicenobio di Montecassino. 1964. X. 24. (2022/02/23) online: https://W2.Vatican.Va/Content/Paul-Vi/It/Homilies/1964/Documents/Hf_P-Vi_Hom_19641024_Montecassino.Html

³⁴⁰ VI. Pál: Lit. Ap.: 1964. X. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 56. (1964), 16. 965-967.

³⁴¹ Perrini (é. n.) i. m.

³⁴² VI. Pál: Ex. Apos., *Evangelii nuntiandi*. 1975. XII. 08. *Acta Apostolicae Sedis*, 68. (1976), 1. 5-76. VI. Pál: Enc, *Ecclesiam Suam*, 1964. VIII. 6, n. 16, *Acta Apostolicae Sedis*, 56. (1964), 10. 609-659.

³⁴³ Mario Spezzibottiani (szerk.): *Europa. Un magistero tra storia e profezia*. Roma, Piemme, 1999. Több, mint ezer oldalas műben gyűjtötte össze II. János Pál európai vonatkozású megnyilatkozásait.

európai egység, nem korlátozódhat a nyugat-európai országok közötti gazdasági és politikai integrációra. Elődjeihez képest is erőteljesebben hangsúlyozta, hogy Európa sokszínűsége ellenére kulturális egység, amelynek a kelet-európai országok is részét képezik. Kelet-európaiként jól tudta, hogy milyen hiátus éri az emberi jogokat a szovjet blokkban, és az ilyen társadalmakban a béke mennyire ingatag lábakon áll.³⁴⁴ Ezt a gondolatot mélyítette el már pápaságának kezdetén, amikor 1980. december 31-én kiadta az *Egregiae virtutis* kezdetű enciklikát. Az enciklikát Szent Metód halálának 1100. évfordulója alkalmából adta ki, és Szent Cirillt és Metódot Európa társvédőszentjének nyilvánította.³⁴⁵ 1982. november 9-én Santiago de Compostelában mondott ún. európai deklarációban ugyancsak az európai kereszténység egységére figyelmeztetett. A kereszténységet pedig az európai országokat és nemzeteket átszövő kohéziós erőként mutatta be.³⁴⁶ Meghatározó, hogy nemcsak az európai integráció és közpolitikák pozitívumaira, hanem már az európai közösség hibáira és az új szak- és közpolitikák hiányosságaira is rámutatott: a szekularizációból táplálkozó ideológiák, amelyek Isten és a vallás elutasításán, a gazdasági siker túlzott hangsúlyozásán alapulnak. Ebben a deklarációban a pápa, akárcsak a későbbiekben több alkalommal kijelentette: „Európa találj vissza a gyökereidhez és légy önmagad.”

Az európai közpolitikák hiányosságaira más alkalommal is felhívta a figyelmet. 1979. március 22-én az Európai Gazdasági és Szociális Bizottság előtt kifejtette, hogy a nyugat-európai országok gazdasági, kulturális, szociális, jogi és politikai intézményeik összehangolására törekszenek, nem szabad elfelejteniük a társadalmi igazságosságot, a családot és az emberi, illetve a lelki fejlődés szempontjait sem.³⁴⁷ Jelentős diplomáciai lépésnek számítottak II. János Pál látogatásai és ez alkalmakkor mondott beszédei. 1985. május 15-én az európai szervezeteket, 1988. október 11-én pedig az Európai Parlamentet kereste fel.³⁴⁸ Az 1989-es események után minden alkalmat megragadott Európa földrajzi, gazdasági és kulturális egységének hangsúlyozására. Ez alkalommal elmondott beszédében az integráció egyes területeit teológiai aspektussal és az egyház társadalmi tanításának sarokpontjaival kapcsolta össze. Ebben a megnyilatkozásában is érezhető azonban, hogy az európai nemzetek között az

³⁴⁴ Petruska Ferenc: The Framework of Religious Freedom in the East and in the West In: Kaló József - Ujházi, Lóránd (szerk.): *Budapest Report 2018 On Christian Persecution*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018. 169-176.

³⁴⁵ II. János Pál: Enc. *Egregiae virtutis*. 1980. XII. 31. *Acta Apostolicae Sedis*, 73. (1981), 4. 258-262.

³⁴⁶ II. János Pál: Alloc., *Atto europeistico a Santiago de Compostela*. 1982.X.9. https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1982/november/documents/hf_jp-ii_spe_19821109_atto-europeistico.html

³⁴⁷ II. János Pál: *Udienza al Comitato economico e sociale delle Comunità Europee, in L'attività della Santa Sede nel 1979*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 1980. 197-198.

³⁴⁸ II. János Pál: Discorso all'assemblea parlamentare del Consiglio Europeo. *L'Osservatore Romano*, 1988.X.9. 5.

igazságon alapuló béke megteremtését a pápa továbbra is a két entitás közötti közös értéknek tekintette. Továbbá a pápa a szabadság, a tolerancia és a törvények tiszteletére hívta fel a figyelmet. Felidézte az alapító atyák emlékét - Jean Monnet-t, Konrad Adenauert, Alcide De Gasperit, különösen Robert Schumant – akiknek a keresztény testvériségről és demokráciáról szóló gondolatait emelte ki. Eszerint a demokrácia a „nép szolgálatában áll, s annak egyetértésével működik”, létét pedig a kereszténységnek köszönheti. II. János Pál pápa kiemelte a közös értékeket, amelyekre lényegében a két entitás együttműködése épül. Ezeket az egyház a teremtő Isten szándékára vezet vissza, aki az embert képére és hasonlatosságára teremtette. Ez a bibliai emberkép tette lehetővé az európaiak számára, hogy a szabadság, a lelkiismeret eszméjét, az emberi személy méltóságát ilyen magaslatokba emeljék. A demokrácia és a jogállam ugyanis bizonyos jogon túli alapértékek elfogadásán nyugszik, amelyek viszont jelentős mértékben éppen a kereszténységben gyökereznek. II. János Pál 1999. október 1-én kiadott *Spes Aedificandi* kezdetű *motu proprio*jával a svédországi Szent Brigittát, Szienai Szent Katalint és Edith Stein Keresztes Szent Teréz Benediktát Európa társvédőszentjének nyilvánította. Tudatosan választotta a három női szentet Európa társvédőszentjének. A *motu proprio* mindhárom szenttel kapcsolatban kiemelte azokat a szempontokat, amelyek mintha háttérbe kerültek volna, bár Európa szempontjából kulcsfontosságúak: a család, a szerzetesi élet, az egyház és a klérus reformja, a nemzetek közötti konfliktus megoldása, az ökumenikus és a vallások közötti párbeszéd és a társadalmi problémák kezelése.

II. János Pál rávilágított az európai közpolitikák azon elemeire, amelyek nem találkoztak a Katolikus Egyház tanításával. Emellett olyan érdemei voltak, amelynek elismeréséül 2004. március 24-én megkapta a Károly-díjat. II. János Pál összegző, Európáról szóló megnyilatkozása az *Ecclesia in Europa* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítás. A buzdítás utolsó részében (nr. 113-115.) beszél a pápa az európai szervezetek biztonságra, a nemzetközi politikára, a gazdaságra, a nemzetek közötti megbékélésre való jótékony hatásáról.³⁴⁹ Név szerint említi az Európai Biztonsági és Együttműködés Szervezetet, az Európa Tanácsot, az Emberi Jogok Európai Bíróságát, az Európai Uniót, annak Parlamentjét, az Európai Tanácsot és a Bizottságot. Igyekezett mindegyik vonatkozásában egy-két specifikus pozitív elemet kiemelni. Felhívta a figyelmet arra is, hogy a vallás és az egyház, illetve a felekezetek a maguk etikai és erkölcsi értékeivel komoly szerepet játszottak Európa életében. Igényt tart arra, hogy a keresztény alapokra való hivatkozás és a keresztény értékek egyértelműen jelenjenek meg a mindenkori alapokmányokban, így a formálódó európai alkotmányban. Ennek különös

³⁴⁹ II. János Pál: Exort. Ap., *Ecclesia in Europa*. 2003.VI.28. *Acta Apostolicae Sedis*, 92. (2003), 10. 711-713.

jelentősége van, ha figyelembe vesszük, hogy a pápa által említett európai szervezetek szinte kivétel nélkül keresték a helyüket a turbulens politikai, gazdasági és biztonsági változásokat hozó új évezred küszöbén. Ilyen értelemben a dokumentum egyfajta *itinerként* is szolgál: az egyház által tanított teológiai, etikai alapelvek és társadalomelmélet bemutatása és alkalmazása a megváltozott biztonsági környezetben, illetve az alapelvek sajátos európai kontextusba helyezése, majd mindezek kijánálása az európai integráció szervezeteinek. II. János Pál hosszú pápaságának idejére tehetőek azok a nemzetközi változások, amelyek újfent felvetették az integráció szerveinek az európai béke és biztonság megőrzésében betöltött szerepét. Ez az Európai Unió oldaláról annak a ma is bonyolult és érzékeny mechanizmusnak a kidolgozásához adott lendületet, amelyet közös kül- és védelem politikának nevezünk,³⁵⁰ és amely az 1992-es Maastrichti Szerződésben, tehát a dél-szláv válság és a kelet-európai változások időszakában önálló pilléreként fogalmazódott meg. Maga a szerződés (2. cikk, 17. cikk) ennek a közpolitikának az orientációját az „Unió biztonságát érintő valamennyi kérdés, beleértve Európa identitását és függetlenségét, illetve Európa és a világ békéjének, biztonságának és fejlődésének előmozdításában” jelölte meg.³⁵¹ Ez a szempont összekapcsolta a két entitást, még akkor is, ha más számos morális és etikai kérdésben más platformra került a Szentszék és az Unió. Jól szemlélteti ezt II. János Pál pápa regionális béketörekvése a 90-es években. A pápa már 1994-ben Szarajevóba szeretett volna utazni, hogy előmozdítsa az etnikai és vallásközi kiengesztelődést. Végül erre az utazásra csak 1997-ben került sor. A pápalátogatás kulcsgondolata: Soha többé háborút, gyűlöletet és intoleranciát.³⁵² A látogatás jelentősége, hogy előrevetítette azt a koncepciót, hogy a vallások közötti párbeszéd a huszadik század számos (fegyveres) konfliktusaira jelenthet megoldást. A széleskörű társadalmi párbeszéd alapuló válságkezelés egyébként is illeszkedik az EU koncepciójához.³⁵³ A pápa szívéen viselte a régió sorsát, amelyet a másik két, volt jugoszláv tagállambeli, az 1994-es horvátországi, 1996-os szlovéniai, illetve az 1998-as ismételt horvátországi látogatása is bizonyít. De ide kapcsolódik az 1993-as albániai látogatás is, amely ugyancsak a vallások közötti párbeszéd és a regionális biztonság előmozdítását célozta meg. Ezzel a pápa és a Szentszék óhatatlanul

³⁵⁰ A közös kül- és védelempolitika, illetve döntésvégrehajtási mechanizmus a többi EU-s közpolitikához képest is bonyolultabb. Törő Csaba: Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájának főbb megkülönböztető ismérvei az uniós jog- és intézményi rendben. *Iustum Aequum Salutare*, 14. (2018), 2. 105-120.

³⁵¹ Szerződés az Európai Unióról. (2022/02/23) online:

file:///C:/Users/L%C3%B3r%C3%A1nd/Downloads/maastrichti_szerzodes.pdf

³⁵² BBC, news: *Bosnian bomb plot fails to stop Pope*. 1997. http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/april/12/newsid_4022000/4022841.stm

³⁵³ Ugyanakkor ellentmond a pápa az ismert teoretikus, Samuel Huntington koncepciójának, aki maga is sokat hivatkozik a dél-szláv válságra teóriájának alátámasztására, minthogy a civilizációk eredendően konfliktusra vannak ítélve. Samuel Huntington: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. New York, Simon & Schuster, 1966.

hozzájárult az EU által kitűzött közös biztonság és védelempolitika alapparadigmájának megvalósításához, mégha nem is az EU-s közpolitika megvalósításának támogatása volt a cél. A teljességhez hozzátartozik, hogy ma már II. János Pál pápa szellemi hagyatékának a fényében egy jószándékú ember sem kérdőjelezheti meg, hogy a dél-szláv válság kezelésében a pápát az az őszinte szándék vezette, hogy előmozdítsa a békét. Fellépett a felekezeti párbeszédért és a nacionalista, illetve a vallási szélsőségekkel szemben. Bár abban az időben a szerb ortodox egyház részéről számos kritika érte a szentszéki külpolitikát, minthogy annak elsődleges célja a Tuđman rezsim legalizálásában állt. Illetve a horvát nacionalisták segítségével a Katolikus Egyház térségi befolyását akarták erősíteni.³⁵⁴

XVI. Benedek sok tekintetben II. János Pál örökösének tekintette magát. Pápasága idejére kerültek a legtávolabb egymástól az uniós közpolitikák egyes gondolatai és a Katolikus Egyház teológiai tanítása. Mivel az Európai Unió által hangoztatott és a tagállamok elé – akár jogalkotási - normaként állított tételek a Katolikus Egyház tanításával összeegyeztethetetlenek voltak, minden alkalmat megragadott a pápa, hogy az egyház értékrendjére figyelmeztessen. Az Európai Néppárt tagjai előtt mondott beszédében felhívta a figyelmet a családra, a házasságra, amely egy férfinak és egy nőnek a felbonthatatlan életszövetsége, az élet védelmére, amely a fogantatás pillanatától kezdődik, és a szülők jogaira gyermekeik védelmére.³⁵⁵ A pápának egyébként is az egyik központi gondolata volt, hogy meg kell állítani azt a jogalkotási hullámot, amely ellentétes a házasság egyház által vallott definíciójával, és amely az együttélési formáknak a házasság számára biztosított jogokhoz, vagy akár azzal megegyező jogi kedvezményt biztosít.³⁵⁶ Más alkalommal az európai demográfiai krízisre, Európa saját jövőjével szembeni kilátástalanságra, Európa népeinek saját kulturális örökségének a jelentőségére, a kulturális, a morális történelmi gyökerekre utalt. A pápa úgy látta, hogy eltűnőben vannak az „öreg kontinensről” ezek az értékek.³⁵⁷ A német törvényhozásban mondott 2011-es beszédében még cizelláltabban fogalmazott. A jogalkotás veszélyeire utalt, amely elszakad a keresztyény és természetjogi alapoktól, a keresztyény antropológiai hagyományoktól, és amelyet csak a pozitívizmus és a pragmatizmus határoz meg. Ez a mentalitás egy idő után szembe kerül a józan ésszel. Mindez pedig hozzájárul azoknak a

³⁵⁴ Perica Vjekoslav: Interfaith Dialogue versus Recent Hatred: Serbian Orthodoxy and Croatian Catholicism from the Second Vatican Council to the Yugoslav War, 1965-1992. *Religion, State and Society*, 29. (2001), 1. 39-66.

³⁵⁵ XVI. Benedek: To the Members of European People's Party. In: *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 63-65.

³⁵⁶ Ujházi Lóránd: A házasság által stabilizált család és az élettársi kapcsolatok kérdése. *Jel: Keresztyény Értelmiségi Szövetségének Lapja*, 20. (2008), 4. 102-105.

³⁵⁷ XVI. Benedek: To the Comission of the Bishops' Conference of the European Community. In: *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 67-69.

biztonságra veszélyes radikális és szélsőséges csoportoknak a kialakulásához, amelyek benyomulnak az identitás nélküli európai társadalmakba. A pápa tág értelemben vett biztonsági kérdésekről is beszélt, mint a környezetszennyezésről, arról a mentalitásról, amely a földet csak szükséges nyersanyagként tekinti, amelyet saját kedve szerint formálhat, ahelyett hogy Isten ajándékaként értékelné, és amelyet őrizni és gondozni kell.³⁵⁸ XVI. Benedek Európa-vízióját egyébként eminensen tükrözi a korábbi szövegeiből összeállított gyűjtemény, amely eszlőként jelent meg pápasága idején, és amely Benedek Európája a kultúrák válságában címet viseli.³⁵⁹ Itt nagyrészt kritikai észrevételeket fogalmazott meg a kétezres évek elejére kialakult európai állapotokra vonatkozóan. A pápa figyelmeztetett, hogy a keresztény gyökerekkel szemben olyan másik kultúra és szellemi áramlat van kibontakozóban, amely a legradikálisabban áll szemben a kereszténységgel, és az egész emberiség vallási, erkölcsi hagyományával. XVI. Benedek névválasztása sem volt véletlen. Utalásként szánta Szent Benedekre és utódaira, akik a keresztény kontinens alapjait a maihoz hasonló kulturális válság idején, a megszűnő Római Birodalomban megteremtették.³⁶⁰

Látható, hogy II. János Pál pápaságának második felére, illetve XVI. Benedek pápasága idejére a Szentszék és az Európai Unió (vagy elődszervezetei) számos kérdésben ellentétes ideológiai platformra kerültek. Ebben az időszakban igazolhatóan a regionális és a globális biztonság megszilárdítása érdekében való elköteleződés jelentette az átjárást az intézmények között.³⁶¹ II. János Pál pápaságának utolsó éveiben, 2003-ban fogadta el az Európai Tanács az Európai Biztonsági Stratégiát. A dokumentum kiemeli azokat a szempontokat, amelyek amellet, hogy az EU biztonsági érdekeinek előmozdítását segítik, számos tekintetben átfedést mutatnak a Katolikus Egyház társadalmi tanításával és a Szentszék békepolitikájával. A stratégia az EU történetében először a tág értelemben vett és az alapvető emberi jogokra alapozott általános biztonsági prekonceptción túl, egyértelmű célokat határozott meg.³⁶² Markánsan jelennek meg azok az etikai és társadalmi kérdések, amelyekben az egyház már azelőtt határozott állásponttal rendelkezett, mielőtt azok az Európai Unió „biztonság és védelem

³⁵⁸XVI. Benedek: Visit to the Bundestag. In. *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 71-73.

³⁵⁹ XVI. Benedek: *Benedek Európája a kultúrák válságában*. Budapest, Szent István Társulat, 2005.

³⁶⁰ VI. Pál ebből a megfontolásból nyilvánította Szent Benedeket Európa védőszentjévé.

³⁶¹ Salvador Carlos Corral: Le relazioni tra la chiesa cattolica e Europa. *La Civiltà cattolica*, 153. (2002), 3. 143-144. Kifejezetten az ökumenikus szempontokhoz, felekezetek közötti együttműködéshez az egységes Európa kialakításához lásd Lucian Leustean: *The Ecumenical Movement and the Making of European Community*. Oxford, Oxford University Press, 2014. Fischl Vilmos: Az ökumenikus segélyszervezetek működése és eredménye a konfliktusokkal terhelt területeken. In. Resperger István - Ujházi Lóránd (szerk.): *A vallási elemek jelentősége napjaink fegyveres konfliktusaiban és biztonsági kihívásaiban*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2019. 25-29.

³⁶² Az Európai Unió Tanácsa: *Európai Biztonsági Stratégia Biztonságos Európa Egy Jobb Világban*. 2009 (2022/02/23) online: <https://www.consilium.europa.eu/media/30811/qc7809568huc.pdf>

közpolitikájának” részévé váltak volna. A dokumentumról öt évvel később, végrehajtási jelentést adtak ki, amely tematikájában és politikai orientációjában harmonizál a 2003-as stratégiával. Kiemelhető a harmadik világ felzárkóztatásának programja, hiszen a Szentszék is gyakran hangoztatja a nyugati- vagy a gazdagabb társadalmak felelősségét a szegényebb régiók és földrészek gazdasági és szociális támogatásában.³⁶³ Az EU pedig ténylegesen a legkomolyabb donorként jelenik meg az elmaradt régiók anyagi és kulturális segítésében.³⁶⁴ Az említett biztonsági stratégia nem hagy kétséget afelől, hogy a szegényebb régiók felzárkóztatásának támogatása harmonizál az Európai Unió világbéke és alapvető emberi jogok előmozdítása, illetve az ehhez kapcsolódó közpolitikai célkitűzések megvalósításával. Mivel az egyes szomszédos régiók társadalmi és gazdasági viszonyai közvetlenül érintik az EU biztonságát, az elvi elköteleződés mellett, az EU reálpolitikai érdeke is, hogy a szomszédos régiókat anyagilag támogassa. Ez azonban jelentős motivációs különbség, hiszen a Katolikus Egyház társadalmi tanítását nem a reálpolitika, hanem ahogy arról az első fejezetben írtunk teológiai szempontok és a keresztény etika motiválja. Ahogy teológiai motiváltságú a Katolikus Egyház tanítása azokban a kérdésekben is, amelyeket az EU közpolitika „globális biztonsági kihívásoknak és fő veszélyeknek” nevez: A tömegpusztító fegyverek elterjedése, a tiltott kézi- és könnyűfegyverek, szórt lőszer és taposóaknák, a terrorizmus, a migráció és a szorosan kapcsolódó (szexuális) bántalmazás, a kiskorúak kárára elkövetett jogsérelem, a környezetvédelmi biztonsági kérdések, így a természeti erőforrások gátlástalan kiaknázása, a szegénység felszámolása, amely nélkül nincs fenntartható béke, a szomszédság- és regionális biztonságpolitika.

Ami a konkrétumokat illeti, a nukleáris fegyverek területén az EU elkötelezett a nukleáris fegyverek elterjedésének megakadályozására irányuló nemzetközi erőfeszítések fokozásában, és a leszerelés megvalósításában. A Szentszék a nukleáris fegyverek megítélése tekintetében az EU-t messze megelőzően nyilatkozott. Igaz, hogy Ferenc pápa idejére a nukleáris politika vonatkozásában még előrébb lépett a Szentszék, minthogy amíg az EU elkötelezett a nukleáris energia békés célokra való felhasználásában, addig a jelenlegi pápa a környezetvédelmi szempontok és a nem várt nukleáris katasztrófák miatt, a békéscélú

³⁶³ Josef Zalat: *The Roman Catholic Church and economic development in sub-Saharan Africa: Voices yet unheard in a listening world*. Lanham, University Press of America, 2002. Latin-Amerika tekintetében lásd: Thomas C. Bruneau: *The Catholic Church and Development in Latin America: The Role of the Basic Christian Communities*. *World Development*, 8. (1980), 7-8. 535-544.

³⁶⁴ Összefoglaló az EU éves humanitárius segítségnyújtásáról: Nicola Bianco: *Humanitarian aid by the European Union*. *Eyes on Europe*, 2019. (2022/02/23) online: <https://www.eyes-on-europe.eu/humanitarian-aid-by-the-european-union/>

felhasználással szemben is kritikus. Úgy tűnik, az ukrán-országi konfliktus a pápa aggodalmait igazolja, minthogy a nukleáris létesítmények elsődleges biztonsági kockázattá léptek elő.

Érdemes megemlíteni még, hogy a terrorizmussal szembeni fellépés kiemelkedő szakpolitikai célkitűzése jelenleg is az EU-nak. Nemcsak az említett 2003-as Európai Biztonsági Stratégiában, hanem számos más uniós dokumentumban megfogalmazódik a terrorizmussal szembeni fellépés.³⁶⁵ 2005-ben megjelent az EU terrorizmusellenes stratégiája, az Európai Unióról szóló szerződés VI. címe pedig a tagállamok közötti széles együttműködés jelentőségét emeli ki a terrorcselekmények megelőzése és leküzdése kapcsán.³⁶⁶ A 2009-es Stockholm program egyik kulcsszempontja a terrorizmussal szembeni küzdelem.³⁶⁷ Idővel az EU a radikalizálódással és a toborzással szemben is átfogó szakpolitikát dolgozott ki. A cselekvési végrehajtási tervek ellenére az EU területén elkövetett terrorcselekmények az elmúlt időszakban sem csökkentek. Természetéből adódóan más az EU-nak, más a tagállamok és ismét más a Szentszék terrorizmussal szembeni fellépésének az eszköztára. Az azonban egyértelmű, hogy a terrorizmussal szembeni nyílt állásfoglalás II. János Páltól, XVI. Benedeken keresztül, Ferenc pápáig közös platformra állította az EU-t és a Szentszékét. Mindez azért is jelentős, mert az EU számít az infokommunikációs eszközök széleskörű alkalmazására a terrorizmussal szembeni harcban. A katolikus sajtó tekintve az egyház centralizált vezetés-irányítását, páratlan módon közvetíti a pápák és a Szentszék terrorizmusra adott válaszát. Egyetlen (európai) terrorcselekmény sem maradt szó nélkül a szentszéki retorikában és az (európai) katolikus sajtóban. Nem lehet eltekinteni a Katolikus Egyház kapacitásától a radikalizálódás tudományos kutatása területén sem. Egyes európai katolikus egyetemek részt vesznek uniós kezdeményezésekben,³⁶⁸ mint a Radikalizálódás szakértőinek európai hálózatának a munkájában. Mivel az EU-nak is célja, hogy a radikalizmus-kutatás tekintetében vallásfilozófiai és teológiai szaktudással bíró kutatókkal rendelkezzen, érdeke megszólítani a katolikus egyetemeket és kutatóközpontokat. A másik oldalról viszont a katolikus egyetemek számára ez lehetőség arra, hogy aktuális, általános társadalmi igényre számot tartó területen ismertessék az egyház társadalmi tanítását. A terrorizmussal szembeni határozott fellépés akkor

³⁶⁵ Az EU terrorizmusellenes politikája. A legfontosabb eredmények és a jövőbeni kihívások. *Nemzet és biztonság*, (2010), 3. 3-14.

³⁶⁶ Rada Máttyás –Vajda Viktor: A terrorizmus elleni küzdelem, avagy a 22-es csapdája. *Külsügyi Szemle*, (2010), 9. 145-146.

³⁶⁷ Council of the European Union: The Stockholm Programme - An open and secure Europe serving and protecting the citizen. Brussels, 2009. (2022/02/23) online: https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/the_stockholm_programme_-_an_open_and_secure_europe_en_0.pdf

³⁶⁸ *European Local Authorities are mobilising against radicalisation*. (2022/02/23) online: <https://efus.eu/files/2019/01/Efus-radicalisation-2019-GB.pdf>

is a legerősebb összekötőkapocs volt, amikor más területeken az EU és a Szentszék látványosan más álláspontra helyezkedett.³⁶⁹

Továbbá annak ellenére, hogy az EU nagyívű kül- és biztonságpolitikai célkitűzésekkel rendelkezik, szervezeti jellegéből adódóan számos régióban jelenléte és mozgástere korlátozott. A 2008-as biztonsági stratégia végrehajtási jelentése ezt konkrétan meg is fogalmazza, amikor az éghajlatváltozás területén rámutat, hogy a „válságkezeléssel kapcsolatos elemzési és korai előrejelző képességeken fejleszteni kell. Ezt az EU nem tudja egyedül véghezvinni, ezért fokozni kell a leginkább veszélyeztetett országokkal, a nemzetközi és a regionális szervezetekkel való együttműködést.”³⁷⁰ A biztonsági kérdésekhez szorosan kapcsolódó szomszédságpolitikára ugyanez igaz. Ahogy Izraellel és a Palesztin Nemzeti Hatósággal, az Arab Ligával, Szomáliával - az EU által nevesített egyéb afrikai régiókkal és országokkal való együttműködés esetében is. Az EU nagy célkitűzései, mint a jó kormányzás, a demokrácia, a jogállamiság, az emberi jogok tiszteletben tartása az egyes regionális együttműködések keresztül (keleti partnerség, Unió a Mediterrán Térségért)³⁷¹ csak akkor tud eredményes lenni, ha széleskörű együttműködésre alapul. Tekintve, hogy a Szentszék biztonsági kérdésekben alapvetően magáénak tekinti az EU által megfogalmazott szempontokat, illetve térségi jelenléte hagyományosan erősebb némely EU számára fontos területen, a két entitás közötti együttműködés evidenciának tűnne. Ez esetben sem lehet eltekinteni azonban attól, hogy ami az EU számára reálpolitika,³⁷² az a Szentszék számára etikai és teológiai aspektussal rendelkezik. A szegénység és egyenlőtlenségek csökkentése, az emberi jogok előmozdítása elsősorban nem közpolitika, hanem teológiai és etikai megközelítésben jelenik meg, amely az alapító által az egyházra bízott küldetésben gyökerezik. Azonban, ha eltekintünk attól, hogy ami az EU számára közpolitika, az az egyház számára teológiai és etikai terület, akkor el kell ismerni, hogy a biztonságot érintő kérdések konstans elemei: a szegénység felszámolása, az emberi jogok előmozdítása, a legsérülékenyebbek, mint a nők, a gyermekek és a civil lakosság védelme fontos kapcsolódási pont a két intézmény között. Ezek akkor is egymás támogatására predestinálja őket, ha más területeken jelentős értékrendbeli konfliktusok alakulnak ki.

³⁶⁹ Erről átfogó képet fest: François Foret – Margarita Markoviti: New challenge, old solutions? Religion and counter-radicalisation in the European Parliament and the Radicalisation Awareness Network. *European Politics and Society*, (2019), 434-451.

³⁷⁰ Az Európai Unió Tanácsa (2009): i. m. 15.

³⁷¹ European Commission - Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee Of The Regions: Review of the European Neighbourhood Policy, 2015. https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/sites/near/files/neighbourhood/pdf/key-documents/151118_joint-communication_review-of-the-enp_en.pdf

³⁷² Esther Brimmer: Le voisinage de l'Union européenne: sphère de sécurité, réseau de connections ou mariage de convenance?, *Politique étrangère*, 1. (2008), 25-37.

Végezetül pedig, mind az EU, mind a Szentszék abból a liberális biztonsági prekonceptióból indul ki, amely a személyt helyezi a biztonsági kérdések középpontjába, szemben az államközpontú realista vagy konzervatív megközelítésekkel. Ez mind az EU, mind a pápai és szentszéki retorikában gyakran megerősített elem.

Ahogy azt a korábbi fejezetekben már jeleztük, Ferenc pápa megválasztásával új stílus jelent meg a Szentszék vezetés-irányításában. A pápa nagy szerepet szán a Katolikus Egyház és a szentszék erkölcsi tekintélyének a nemzetközi válságkezelésben és békeépítésben. Sok esetben inkább a közös elemek és érdekek, mintsem az ellentétek hangsúlyozására összpontosít. Ez a politikai és diplomáciai hozzáállás az Európai Unió és a Szentszék viszonylatában is érzékelhető volt. Ferenc pápa 2014. november 25-én rövid látogatást tett az Európai Parlamentben és az Európai Tanácsban.³⁷³ A parlamentben mondott beszéd elején a pápa biztonságelméletének középpontjára, a személy méltóságára utalt. Ez olyan közös kiindulópont a liberális ideológiák alapján szerveződő nemzetközi szervezetekkel, amely jó alapot biztosít a párbeszéd kialakítására. Új kommunikációs fordulat a pápánál az is, hogy úgy utal az európai kontinens és az Európai Unió valós (biztonsági) problémáira, hogy egyben hangsúlyozza: a gyengeségeinket erőre lehet váltani. Mindezen pozitív gesztusok után a pápa könnyebben kommunikálja a katolikus szempontokat, amely az emberi személy természetfeletti méltóságát, természetes közösségi dimenzióját és az ebből fakadó közjót illeti. Emellett rámutat a kontinensen jelentkező biztonsággal összefüggő társadalmi, politikai és különösen szociális hiányosságokra. Továbbá utalt a szegények-, az elhagyott öregek-, a nők kizsákmányolásának-, a kontroll nélküli fogyasztás beláthatatlan következményeire. Az emberi méltóság alapparadigmájából kiindulva a pápa felhívta a figyelmet az üldözött vallási kisebbségek, különösen az üldözött keresztény közösségek szenvedéseire. A szolidaritás, a szubszidiaritás, a környezetvédelem számos aspektusa, a munka méltósága, ennek kapcsán a munkanélküliség felszámolása, amely stabilitást és biztonságot eredményez, de a család és a nevelés is említésre került a beszédjeiben. A pápa az EU kapcsán sem akarta megkerülni az Európát leginkább érintő és egyben megosztó biztonsági kihívást, a migrációt.³⁷⁴ A strasbourgi grémium előtt mondott beszéd egy bekezdése foglalkozik csak a bevándorlással, de ez a néhány sor jól összefoglalja a pápa migrációs politikáját. Az emberi és személyi méltóságból indul ki. Ez megköveteli, hogy elfogadjuk és segítsük a hazájukat elhagyó menekülteket vagy

³⁷³ Magyar Kurír: A pápa felkereste az európai intézményeket Strasbourgban. (2022/02/26) online: <https://www.magyarkurir.hu/hirek/a-papa-felkereste-az-europai-intezmenyeket-strasbourgban>

³⁷⁴ Erről bővebben Ujházi (2019): i. m. 35-50.

elvándorlókat.³⁷⁵ Az Európai Unió tagállamai azonban csak úgy lesznek képesek ennek a feladatnak a végrehajtására, ha saját identitásukat is megerősítik. Megfelelő jogalkotás szükséges, amely egyszerre védi a befogadó országok jogait és lehetővé teszi a bevándorlók befogadását. Végül pedig felhívja a figyelmet a pápa, hogy a kibocsátó országok belső viszonyait kell elsősorban rendezni.³⁷⁶

A pápa más érzékeny társadalmi, de biztonságot is érintő kérdésekben is, mint a halálbüntetés vagy a homoszexualitás is úgy nyilatkozik, hogy az elfogadhatóbb az Európai Unió számára. A környezetvédelem, mint biztonsági kihívás a jelenlegi pápa számára pedig kulcskérdés. Kifejezetten környezetvédelmi kérdésekről az Európai Unió környezetvédelmi minisztereinek 2015. szeptember 16-án külön beszédet mondott, ahol a társadalmi igazságosság irányadó elveit emelte ki. Szólt a nem megújuló erőforrásokkal való takarékoságról és a hulladékcsökkentés jelentőségéről. Ismételten kijelentette, hogy a Szentszék elkötelezett a fenntartható fejlődés mellett. A teremtett világ védelme a Katolikus Egyház számára nemcsak praktikus kérdés, amelyet az emberiség megmaradása miatt meg kell oldani, hanem mély teológiai alapjai vannak: A teremtés teológiája, amely manifesztálódik az egyház társadalmi tanításában. Talán az összbenyomásnak köszönhető, hogy Ferenc pápa 2016. május 6-án átvehette a Nagy Károly-díjat. Ez alkalommal a pápa beszédet mondott az Európai Unió Rómában tanácskozó vezetői előtt. A beszéd eminens példája volt a klasszikus befogadás és a nyitott társadalmak filozófiájának. A pápa ugyanis Európa sokszínűségét és nyitottságát emelte ki az uniformizmus és az elszigetelődéssel szemben. Dinamikus és sok kultúrájú Európa, amely megtanulta tisztelni és integrálni a legkülönbözőbb népeket. A pápa egyik koncepciója a társadalmi igazságosság helyreállítása: A szolidaritáson alapuló integráció, amely nem könyöradomány, hanem lehetőségteremtés. Emellett a párbeszédnek is egy sajátos dimenzióját emelte ki: Nemcsak katonai- vagy gazdasági, hanem kulturális, oktatási, filozófiai és vallási koalíciókat kell kötni. Olyan szövetségeket, amelyek rávilágítanak, hogy számos konfliktus háttérben gazdasági csoportok hatalmi harca áll. Ezek olyan szövetségek lennének a pápa szerint, amelyek képesek megvédeni a népet attól, hogy helytelen célokra használják fel őket.³⁷⁷

³⁷⁵ Nem terminus technikusként használom a politikai értelemben terhelt kifejezéseket.

³⁷⁶ Ferenc pápa: Visit to the European Parliament in Strasbourg. In. *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 79-89.

³⁷⁷ Ferenc pápa: Beszéd a Nagy Károly-díj átvételkor: „Olyan Európáról álmodom...” (2022/02/26) online: [https://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-beszede-nagy-karoly-dij-atvetelekor-olyan-europarol-almodom#lightbox\[\]g69512\[\]/1/](https://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-beszede-nagy-karoly-dij-atvetelekor-olyan-europarol-almodom#lightbox[]g69512[]/1/)

3.3. Diplomáciai kapcsolatok a Szentszék és az Európai Unió, illetve elődszervezetei között a békeépítés vonatkozásában

Az Apostoli Szentszék nemcsak az egyes nemzetállamokkal, hanem a nemzetközi szervezetekkel is diplomáciai kapcsolatot tart fenn. A nemzetközi szervezetekkel való kapcsolat – annak újszerűsége és a Szentszék politikai semlegessége okán - azonban sokszínű. A diplomáciai kapcsolatok intézményesülése a II. Vatikáni Zsinat világ és az egyház kapcsolatáról szóló tanításának fényében VI. Pál időszakában gyorsult fel. Előtte a Katolikus Egyház és az integráció intézményei közötti kapcsolatot inkább a helyi egyház és az alapvetően alulról szerveződő Európai Problémák Katolikus Titkársága, majd az Európai Katolikus Tanulmányi és Tájékoztatási Központ töltötte be. Tekintve, hogy mind a Szentszék, mind az integráció intézményei elkötelezettek voltak az európai (illetve ezáltal a globális) béke megvalósításában, XXIII. János nyitott lett volna, hogy a Szentszék rendezett diplomáciai kapcsolatot alakítson ki az európai integráció intézményeivel.³⁷⁸ Az Európai Szén és Acélközösség Főhatósága már 1962 előtt is informális kapcsolatban állt a Katolikus Egyházi vezetőkkel, illetve az Államtitkársággal.³⁷⁹ Mind az Európai Szén és Acélközösséggel, mind az Európai Gazdasági Közösséggel az említett Titkárság, majd Tájékoztatási Központ állt kapcsolatban és nem a Szentszék. 1962-ben a Szentszék Silvio Oddi nunciuson keresztül jelezte, hogy az Európai Gazdasági Közösséggel is diplomáciai kapcsolatra szeretne lépni. Tekintve, hogy a Szentszék addig országokkal és nem nemzetközi szervezetekkel létesített diplomáciai kapcsolatot, új helyzet állt elő. Ezért a külügyekért felelős Jean Rey, egyetértésben az Európai Bizottság elnökével Walter Hallsteinnel jobbnak látta, ha ebben a kérdésben a tagállamok együtt döntenek. Technikai kérdésként merült fel az esetleges pápai követ rangelsőbbsége is. A hagyomány alapján, amelyet a diplomáciai kapcsolatokról szóló Bécsi Egyezmény is megerősített, a legtöbb tagállamban a pápai követet rangelsőbbség illette meg.³⁸⁰ Hollandiában azonban a pápai követ ilyen rangelsőbbséggel nem rendelkezett. A pápát internuncius képviselte. Végül, XXIII. János halála miatt a diplomáciai kapcsolat kérdése lekerült a

³⁷⁸ Azione per la pace e per lo sviluppo. *La Civiltà Cattolica*, vol. 121. (1970), 4. 477.

³⁷⁹ Különösen Piero Malvestiti idejében, akinek jó kapcsolatai voltak az olasz politikusokkal. Leuştean (2014): i. m. 99.

³⁸⁰ „1. A képviselet vezetőit az egyes osztályokon belül a rangsorelsőbbség annak a napnak és órának megfelelően illeti meg, amikor működésüket a 13. Cikknek megfelelően megkezdték.

2. A képviselet vezetője megbízólevelének a rangosztályt meg nem változtató módosítása a rangsorelsőbbségre nem hat ki.

3. Ez a cikk nem érinti a fogadó államban a Szentszék képviselőjének rangsorelsőbbsége tekintetében elfogadott gyakorlatot.”

16. cikk. Konzuli kapcsolatokról Bécsben, 1963. április 24-én elfogadott egyezmény.

(2022/02/26) online: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=96500022.TVR>

napirendről.³⁸¹ 1964-ben a Szentszék a bonni apostoli nunciuson keresztül kereste fel Karl Carstenst a Német Szövetségi Köztársaság külügyminisztériumának államtitkárát,³⁸² hogy ismételten felvessék a diplomáciai kapcsolat kiépítésének lehetőségét. Újra hangsúlyozták, hogy az Európai Gazdasági Közösség lenne az első nemzetközi szervezet, amelyhez a Szentszék követet akkreditál. Ezt követően a brüsszeli olasz, francia és belga képviselő irányába is történt puhatolódzás. Később a francia ellenkezés, majd az EGK belső problémái akadályozták az eredményes tárgyalásokat.³⁸³ Bár Franciaország először támogatólag nyilatkozott, de 1964-re a francia kormányzat mégis arra az álláspontra helyezkedett, hogy a Szentszék Európában elsősorban kulturális és vallási küldetéssel rendelkezik.³⁸⁴ Ezért 1969-ig, De Gaulle visszavonulásáig a diplomáciai kapcsolatok mélyítésére nem került sor.³⁸⁵ Így érthető, hogy az említett Európai Katolikus Tanulmányi és Tájékoztatási Központ, amely a hatvanas évek közepére a strasbourg-i irodája mellett a brüsszeli is megnyitotta, a Katolikus Egyház és az integráció intézményei közötti kapcsolatban kulcsszerepet töltött be.

Igino Eugenio Cardinale érsek, Belgium és Luxemburg apostoli nunciusa 1970-ben újra benyújtotta az Európai Közösséghez a kérelmet, ezúttal sikerrel.³⁸⁶ Ő lett az Európai Közösséghez kinevezett nuncius és az Európa Tanácshoz megbízott különleges követ és állandó megfigyelő. Cardinale érsek már ekkor megragadta a lehetőséget, hogy bemutassa az egyház társadalmi tanítását, illetve az 1983-as Egyházi Törvénykönyv kodifikációjának folyamatát.³⁸⁷ Az állandó megfigyelő felhatalmazást kapott, hogy részt vegyen az Európai Tanács ülésein, később, hogy a miniszterek tanácsának, majd a parlament ülésein is jelen legyen. A képviselők számos olyan etikai és társadalmi kérdéshez hozzászóltak, amelyek a tágértelemben vett (humán) biztonság területéhez tartoztak, mint például a menedékkérők. A megnyilatkozásokban különös hangsúlyt kaptak az emberi jogok. Már akkor rámutattak az ökológiai kérdésekre és a kulturális örökség védelmének-, a demográfiai problémák és a

³⁸¹ A kapcsolatok erősítése érdekében egyébként VI. Pál pápai beiktatására mind az Európai Bizottság, mind a Főhatóság külügyekért felelős hivatala delegációt küldött. Leuştean (2014): i. m. 100.

³⁸² Ekkor az állandó bizottságnak is német vezetése volt.

³⁸³ Szabó Marcel: Az európai unió nemzetközi jogalanyisága és jogi természete. *Iustum Aequum Salutare*, (2006) 2. 67–84. Nagy Károly: A jogalanyok körének bővülése a nemzetközi jogban. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 49. (1996), 399-426.

³⁸⁴ A holland álláspont ellenkezően változott: Hollandia először ellenezte a Szentszékkal való diplomáciai kapcsolatok kiépítését, majd arra az álláspontra helyezkedett, ha ezt a többi tagállam nem ellenkezi, sem górdít akadályt. Bővebben a Szentszék ilyen jellegű megközelítéséhez: David M. Jaeger: *The Holy See Understanding of Religious Freedom*. In: Malcolm Evans – Peter Petkoff – Huiian Rivers (szerk.): *The Changing Nature of Religious Rights Under International Law*. Oxford, University Press. 2015. 235-237.

³⁸⁵ Mindamellett, hogy De Gaulle elkötelezett katolikus volt. Erin R. Mahan: *Kennedy, de Gaulle, and Western Europe*. Palgrave, Hampshire, 2002. 14.

³⁸⁶ Leuştean (2014): i. m. 151.

³⁸⁷ Messina (1978): i. m. 266.

³⁸⁸ Marcel Prélot: *Storia del pensiero politico*. Milano, Mondadori, Oscar Studio, 1975.

szociális háló jelentőségére. Iginio Eugenio Cardinale haláláig az említett négy pozíció egy kézben összpontosult. Az 1970-es diplomáciai kapcsolatok megalapozásáról rövid beszámoló jelent meg a *L'osservatore Romanoban*. A beszámoló felhívta a figyelmet, hogy a Katolikus Egyház érdekelt olyan intézmények támogatásában, amelyek elkötelezettek a béke és a fejlődés regionális szintű előmozdításában.³⁸⁸ Cardinale érsek pedig átfogó monografikus munkát írt a szentszéki diplomácia történetéről, amelyhez saját tapasztalatait is felhasználta. A munka sajátos színfoltját adja az európai integráció és a Szentszék kapcsolatának.³⁸⁹ A nuncius 1983-ban bekövetkezett halála után az Európai Közösség és az Európa Tanács irányába való képviselet szétvált. Jelenleg már két különböző személy tölti be a szentszéki képviseletet. Az Európai Uniónál a Szentszék nunciusi – nagyköveti –, az Európa Tanácsnál pedig különleges követi és állandó megfigyelői minőségben van jelen. Cardinale érsek halála után az Európai Közösséghez kinevezett második nuncius még mindig a Szentszék Belgiumhoz és Luxemburghoz delegált követe is volt. Csak 1999-ben, a harmadik követ kinevezésével vált el a két nunciusi beosztás.

Ami az EU Szentszékhez delegált képviseletét illeti, az lassabban alakult. Az EU 2006-ban akkreditálta első képviseletét a Szentszékhez Luis Ritto vezetése alatt. A döntés José Manuel Barosso az Európai Bizottság elnökének XVI. Benedeknél 2006. május 5-én tett látogatása után született meg. Barosso kijelentette, hogy nyitott a Szentszék és az EU közötti teljes és kétoldalú diplomáciai kapcsolat kiépítésére.³⁹⁰ Ezzel a Szentszék részéről az addig egyoldalú kapcsolat a kölcsönösség szintjére lépett. Jelenleg az EU- Szentszékhez akkreditált képviselője egyben az ENSZ római székhelyű szervezeteinél is képviseli az uniót. Laurence Argimon-Pistret, aki 2012 és 2016 között töltötte be a követi posztot, még XVI. Benedeknek mutatta be a megbízó levelét. Követi tevékenységének nagyrésze azonban már Ferenc pápa idejére esett. Több alkalommal találkozott a pápával, ahol a közös érdeklődésre igényt tartó, többségében biztonságpolitikai kérdéseket tárgyalták meg. A pápa kezdeményezéseiről számos fórumokon elismerően nyilatkozott. Így, amikor a *Laudato si'* kezdetű enciklikát az ENSZ Élelmiszeri és Mezőgazdasági Szervezete előtt bemutatták, kiemelte az egyház

³⁸⁸ Átvéve: New York Times: *Vatican Establishes Ties With the Common Market*. (2022/02/26) online: <https://www.nytimes.com/1970/11/11/archives/vatican-establishes-ties-with-the-common-market.html>

³⁸⁹ Eugenio Iginio Cardinale: *Le Saint-Siège et la diplomatie: Aperçu historique, juridique et pratique de la diplomatie pontificale*. Paris, Rome, Tournai: Desclée & Cie, 1962.

³⁹⁰ European Union External Action: *The Holy See and the EU*: (2022/02/26) online: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/2355/The%20Holy%20See%20and%20the%20EU

környezetvédelmi iránymutatásainak, a teremtett világ védelmének, illetve a szegények iránti elkötelezettségnek a jelentőségét.³⁹¹

Úgy tűnik a diplomáciai kapcsolat elmélyítése és az együttműködés az újabb biztonsági kihívások fényében az EU-nak is érdekében áll. A Szentszék ugyanis, számos területen sokkal kiépültebb intézményrendszerrel és diplomáciai kapcsolatokkal rendelkezik, mint az EU. A két entitás közötti együttműködés jelentőségét kül- és biztonságpolitikai kérdésekben az EU az elmúlt néhány év fokozódó biztonsági kihívásainak a fényében realizálta. Konkrétan a Közép-Afrikai Köztársaság, Dél-Szudán kapcsán jelentkező feszültségek, az izraeli-palesztin vagy a szíriai menekültválság enyhítése. Együttműködés folyik a közös érdeklődésre igényt tartó területeken, mint a vallásközi párbeszéd, a szegénység és az éhezés leküzdése, illetve a környezetvédelem előmozdítása. Jan Tombinskit az EU 2016-ban nevezte ki az Apostoli Szentszékhez akkreditált delegáció vezetőjének.³⁹² Első riportjai egyikében már utalt az EU és a Szentszék szorosabb érték alapú együttműködésére. Az EU az új nagykövet szerint, a politikai eszközeivel és kezdeményezéseivel az egész világban igyekszik az alapvető emberi jogokat védeni. Ezeknek a közös céloknak a megvalósításában számít a Szentszékkel való együttműködésre. Ilyen a halálbüntetés egyetemes visszautasítására vagy nemzetközi szintű felfüggesztésére tett közös erőfeszítések. A nagykövet megbeszéléseket folytatott Pietro Parolin bíboros államtitkárral és Peter Turkson bíborossal, akkor még a *Iustitia et Pax Pápai* tanács elnökével.³⁹³ Előkerült a közös fellépés lehetősége olyan konfliktusok kapcsán, mint a közép-afrikai köztársaságbeli, a venezuelai,³⁹⁴ vagy a szudáni.³⁹⁵ De felértékelődtek az EU számára a Szentszék iránti diplomáciai kapcsolatai is.³⁹⁶ Jan Tombinski véleménye szerint, mivel az Európai Unió a Szentszékhez hasonlóan igyekszik a válságkezelés béke megszilárdítás

³⁹¹ Laurence Argimon Pistre: Responsibility towards the environmental crisis, the poor and the future generations. In Food and Agriculture Organization of the United Nations (szerk.): *Laudato si' . On care for our Common Home*. Rome, Fao Dialogues, 2016. 21-28.

³⁹² Anna T. Kowalewska: "Close relations between Europe and the Holy See" for Jan Tombinski, new EU envoy to the Vatican, 2016. (2022/02/26) online: <https://agensir.it/europa/2016/11/10/close-relations-between-europe-and-the-holy-see-for-jan-tombinski-new-eu-envoy-to-the-vatican/>

³⁹³ A pápai tanácsot három másik pápai tanáccsal együtt beillesztették a Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában szentszéki hivatal alá. Első vezetője ugyancsak Turkson bíboros volt. Ehhez lásd: Ujházi Lóránd: A szentszéki strukturális és jogszabályi módosítások az európai migrációs válság fényében. *Acta Humana: Hungarian Centre for Human Rights Publications*, 2. (2017), 3. 19-41.

³⁹⁴ Raymond J De Souza: The curious Vatican diplomacy in Venezuela. (2022/02/26) online: <https://cruxnow.com/commentary/2017/06/24/curious-vatican-diplomacy-venezuela/>. Ehhez lásd Marsai Viktor Válságok Közép-Afrikában: a dél-szudáni és a közép-afrikai polgárháború. *Nemzet és biztonság*, (2014), 7. 26-47.

³⁹⁴ Pope Francis to open Holy See's first embassy in South Sudan. (2022/02/26) online: <https://www.thetablet.co.uk/news/9216/pope-francis-to-open-holy-see-s-first-embassy-in-south-sudan>

³⁹⁵ The Tablet: Pope Francis to open Holy See's first embassy in South Sudan. 2. (2022/02/26) online: <https://www.thetablet.co.uk/news/9216/pope-francis-to-open-holy-see-s-first-embassy-in-south-sudan>

³⁹⁶ Robert Vargas: Why Iran is really cosyng up to the Vatican. (2022/02/26) online: <http://catholicherald.co.uk/issues/january-29th-2016/why-iran-is-really-cosying-up-to-the-vatican/>

eszközeit alkalmazni,³⁹⁷ az EU-nak szorosabb kapcsolatot kell kialakítani a Szentszékkel. Továbbá az EU szándékában áll azokkal a katolikus nemzetközi szervezetekkel is kiépíteni az együttműködést, mint a Sant'Egidio közösség, amelyek részt vesznek különböző válságkezelésben, illetve a társadalmi problémák megoldásában. Jan Tombinski szerint a prevencióban, vagyis a válságkezelés legkorábbi stádiumában való együttműködésben is számít az EU a Szentszékre. Mindez elmondható a szomszédság politika vonatkozásában is. Különösen Ukrajna esetében, ahol az egyház különböző szervezeteinek már évek óta komoly segélyezési programjai vannak. Emellett a görögkatolikus és a latin egyház jelentős számban van jelen az országban. Az más kérdés, hogy pont Ukrajnában az egyház maga sem mentes a különböző rítusok közötti ellentététől.³⁹⁸

3.4. Püspöki konferenciák csoportjainak együttműködése Európában

A Szentszék és az Európai Unió diplomáciai kapcsolatai mellett, az európai püspöki konferenciák intézményes tömörülései is aktívan részt vesznek az uniós politikák megfigyelésében. Nyilván nemzetközi jogalanyiségük nem hasonlítható a Szentszékhez, de tevékenységükkel jelentősen hozzájárulnak, mind az Európai Unióval való katolikus interakció, mind az egyes püspöki konferenciák közötti kapcsolat elmélyítéséhez. Ezenkívül az EU és a Szentszék biztonságpolitikai célkitűzéseinek megvalósítását is segítik.³⁹⁹ Jelenleg az európai püspöki konferenciák tömörülésének két fóruma van: Az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE) és az Európai Unió Püspöki Konferenciáinak Bizottsága (COMECE).⁴⁰⁰ Ami a püspöki konferenciák szövetségének általános elvét illeti, a II. Vatikáni Zsinat egyrészt hangsúlyozza a püspökök egyetemes lelkipásztori felelősségét (LG 23), másrészt kifejezetten szorgalmazta a püspöki konferenciák közötti együttműködést (CD 38).⁴⁰¹ A teológiai alapon nyugvó, később kánonjogi megfogalmazást nyert alapelv alapján alakult ki a püspöki konferenciák közötti együttműködés Európában, illetve az Európai Unióban. A hatályos Egyházi Törvénykönyv 459. kánonja is az említett teológiai elv fényében fogalmaz: „A

³⁹⁷ Resperger István: A válságkezelés új megközelítése. *Hadtudományi Szemle*, 9. (2016), 3. 30-56.

³⁹⁸ Ujházi Lóránd: Vallási feszültségek és biztonsági kérdések Ukrajnában. *Seregszemle*, 13. (2015), 2-3. 121-134. Gerevich János: Kárpátalja biztonsági helyzete az ukrán-orosz konfliktus vallási közösségekre gyakorolt hatásának fényében. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017), 2. 76-85.

³⁹⁹ Livio Missir di Lusignano: Diritto canonico e Unione Europea (nella visione di un Lationo d'Oriente). In: Juan Ignacio Arrieta – Gian Piero Milano: *Metodo, fonti e soggetti del diritto canonico*. Pontificia Università della Santa Croce – Univesrità di Roma Tor Vergata. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1999. 704-708.

⁴⁰⁰ Ezentúl vannak kisebb regionális találkozók is, mint pl. Közép-kelet-európai püspöki konferenciák rendszeres találkozói.

⁴⁰¹ „A különböző nemzeti püspöki konferenciák ápolják a kapcsolatokat egymás között a nagyobb jó biztosítására és előmozdítására.”

nagyobb jó (447. k.) előmozdítása és védelme érdekében erősíteni kell a kapcsolatokat különösen a szomszédos püspöki konferenciák között (459. k. 1. §).

Az 1998-ban kiadott *Apostolos suos* kezdetű *motu proprio*,⁴⁰² a nagyobb jó előmozdításán túl a konferenciák fontos feladatának tartja a polgári hatóságokkal való kapcsolattartást is (n. 15.). Püspöki konferenciák szövetsége esetén ez a nemzetközi szervezetekkel, így az EU-val való kapcsolatok kiépítését és ápolását is jelenti. A *motu proprio* a püspöki konferenciák és a világi hatóságok közötti együttműködés okát az emberi élet, a béke, az emberi jogok védelmében, a társadalmi igazságosság előmozdításában látja. A *motu proprio* által megfogalmazott együttműködési okok az EU számára deklaráltan alapértékeket és közpolitikai célkitűzéseket jelentenek.⁴⁰³ A püspöki szolgálatról szóló *Apostolorum successores* kezdetű utasítás pedig az európai egységesülési folyamat másik fontos időszakában, 2004-ben lényegében megismételte a zsinat és a törvénykönyv paradigmáját a püspöki konferenciák közötti együttműködés tekintetében.⁴⁰⁴

A Kódex említett 459. kánonjának 1. §-a általánosan fogalmaz. Így az együttműködés alatt akár a formális, intézményes, akár informális tevékenységet lehet érteni. Cél minden esetben a nagyobb lelkipásztori és társadalmi jó előmozdítása.⁴⁰⁵ Így bármilyen intézményesülés nélkül is együttműködhetnek, és együtt is működnek a püspöki konferenciák egymással és az állami hatóságokkal a közjó és a béke előmozdításában. Ez jelentheti a közös deklarációkat, lelkipásztori terveket, programokat, de akár a humanitárius katasztrófák enyhítését, illetve a biztonsági kihívások közös kezelését is.⁴⁰⁶

A püspöki konferenciák szövetségei nem részei az Apostoli Szentszéknek, de a Szentszék, mint felügyeleti szerv, mind az alapításuknál („meg kell kérdezni az Apostoli Szentszékét” 459. k. 2. §), szabályzat jóváhagyásánál, mind a tevékenységük ellenőrzésénél

⁴⁰² II. János Pál: *Motu Proprio. Apostolos suos*. 1998.V.21. *Acta Apostolicae Sedis*, 90. (1998), 9. 641–658.

⁴⁰³ Csehény Péter: Az Európai Unió csatlakozása az emberi jogok európai egyezményéhez. *Jogi tanulmányok*. 2. kötet, Ünnepi konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulója alkalmából, Budapest, ELTE. 2010. 371–385.

⁴⁰⁴ „These structures are a natural consequence of the ever-deepening human and institutional relations between the countries of a particular geographical region. Their purpose is to guarantee a stable relationship between the Episcopal Conferences that are represented, so as to facilitate cooperation between Conferences and to serve the local hierarchies of the nations concerned. Püspöki Kongregáció: Instr., *Apostolorum successores*. n. 23. (2022/02/26) online: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cbishops/documents/rc_con_cbishops_doc_20040222_apostolorum-successores_en.html

⁴⁰⁵ Juan Ignacio Arrieta (szerk.): *Codice di Diritto Canonico e Leggi Complementari Commentato*. Roma, Colletti a San Pietro, 2004. 363.

⁴⁰⁶ Padányi József: A menekültek és a hontalanok visszatelepítése Bosznia-Hercegovinába. *Hadtudomány*, 10. (2000), 2. 116–121.

szerepet játszik.⁴⁰⁷ A püspöki konferenciák szerepe a *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúcióban felértékelődött. A konstitúció teológiai szempontokat vesz elsősorban figyelembe, amikor a püspökök közötti kommuniót és az evangelizációt hangsúlyozza (PE I/7. I/8. II/4). A teológiai elv azonban a gyakorlatban a társadalmi és biztonsági kérdésekre is hatással van (PE II/1).

Jelentős fórum az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa, amely alapvetően az európai püspöki konferenciák, illetve a püspökök és a pápa közötti kommunikáció előmozdítására jött létre. A zsinat által támogatott püspökök közötti nagyobb egység szempontjai alapján alakult meg 1971-ben. Az Európában bekövetkezett geopolitikai változásoknak köszönhetően a szervezet alapszabályzatát 1995-ben jelentősen megváltoztatták. Kimondták, hogy a szervezet az európai püspöki konferenciákat tömöríti magába, a konferenciákat pedig az elnökeik képviselik.⁴⁰⁸ Jelenleg harminchárom európai püspöki konferencia van jelen. Tagja a szervezetnek Luxemburg és Monaco érseke, Ciprus maronita érseke, a moldovai Kisinyov püspöke, a munkácsi görögkatolikus püspök és Észtország apostoli kormányzója. Célkitűzése alapvetően lelkipásztori: Európa újraevangelizációja. Emellett foglalkozik a biztonsághoz kapcsolódó kérdésekkel, mint a vallásszabadság, az ortodoxiával való kapcsolatok, a gazdasági válságok okozta szegénység. Az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa elsődlegesen az európai kérdésekre, az egyház pasztorális lehetőségeire és a konferenciák közötti együttműködésre összpontosít. A kontinensen túlívelő kezdeményezései is vannak, amelyek közül némelyik az afrikai és a dél-amerikai, az ázsiai kontinens biztonsági kérdéseire fókuszál. Ennek érdekében az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa kapcsolatot épített ki az említett régiók püspöki konferenciáival és a konferenciák szövetségeivel.

Az európai intézményekkel való kapcsolat szempontjából jelentősebb az Európai Unió Püspöki Konferenciáinak Bizottsága. Kifejezetten az Európai Unió egyes közpolitikai és biztonsági kérdéseinek a megfigyelésével foglalkozik. Így a migráció és a menekültek, az etikai, és ökológiai kérdések, a fenntartható fejlődés, az alapjogok, a kultúrák közötti párbeszéd, a társadalmi és gazdasági területek, a vallásszabadság és külkapcsolatok.⁴⁰⁹ Feladata, hogy értesítse a püspöki konferenciákat az Európai Unióban folyó munkáról. Együttműködik az apostoli nunciussal és más brüsszeli katolikus szervezetekkel. A szervezet szabályzatát 1980-ban hagyta jóvá a Szentszék.

⁴⁰⁷ Giangiacomo Sarzi Sartori: Kommentár az 1983-as Egyházi Törvénykönyv 459. kánonjához. In. Quaderni di Diritto Ecclesiale (szerk.): *Codice di Diritto Canonico*. Milano, Ancora, 2001. 418.

⁴⁰⁸ CCEO (é. n.): *Chi siamo*. (2022/02/26) online: <https://www.ccee.eu/ccee>

⁴⁰⁹ COMECE (é. n.): (2022/02/26) online: <http://www.comece.eu/site/en/externalaction/index1.html>

Az Európai Unió Püspöki Konferenciáinak Bizottsága hosszú, nehezen nyomom követhető, különböző egyházi vezetők és katolikus szervezetek előzetes tevékenységének köszönhetően született meg. Jól kitapintható azonban, hogy az együttműködés elsődleges területei a biztonsági kérdéseket érintő közpolitikák köré csoportosultak. Így már 1949. október 5-én harminc katolikus papból és laikusból álló közösség jött össze Luxemburgban, akik megfogalmazták, hogy a Katolikus Egyháznak karakteresebben kell részt venni az európai újjáépítésben.⁴¹⁰ Abból a gondolatból indultak ki, hogy olyan intézményes keretre van szükség, amely a politikai szervezetek közelében van, és figyelemmel kíséri, illetve a katolikus tanítás fényében értékeli az európai eseményeket. Ennek érdekében jött létre 1949-ben az Európai Problémák Katolikus Titkársága, amely szoros kapcsolatban állt a Nemzetközi Katolikus Szervezetek Konferenciájával. Ezt kifejezetten a nemzetközi politikai és biztonsági események értékelésére, a nemzetközi szervezetekkel való együttműködésre alapították.⁴¹¹ Már az Első Világháború után jártasságra tett szert a nemzetközi szervezetek tevékenységének a figyelemmel kísérésében.

Az Európai Problémák Katolikus Titkársága székhelyének Strasbourgot választotta, és jelentős mértékben a Strasbourgi egyházmegye anyagi támogatásából gazdálkodott. A titkárság nem a Szentszék hivatalos reprezentánsa volt.⁴¹² Komolyabb anyagi alapok hiánya miatt 1952-ben bezárták az irodát, és csak 1956-ban nyitották újra. Akkor már új név alatt: Európai Katolikus Tanulmányi és Tájékoztatási Központ. Ez volt az első katolikus szervezet, amely először Strasbourgban, majd Brüsszelben hivatalosan támogatta a Katolikus Egyház és az integráció közötti párbeszédet, illetve információáramlást. Figyelemmel kísérte az integráció gazdasági, biztonsági és közpolitikai célkitűzéseit, és azt a katolikus doktrína, illetve a pasztorális célok fényében értékelte. Jelentősen támaszkodott személyes és informális kapcsolatrendszerére.⁴¹³ Ezért is vált a Tájékoztatási Központ a formális kapcsolatok alapjául szolgáló későbbi püspöki konferenciák tanácsa számára elsődleges partnerré. Ezt a pozícióját máig megőrizte, igaz 1991-től új néven: Európa Fejlődését Segítő Katolikus Kezdeményezések Irodája.⁴¹⁴ A hivatal jezsuita irányítás alatt állt. A jezsuiták mind a mai napig aktív szereplői az

⁴¹⁰ Leuştean (2014): i. m. 91.

⁴¹¹ Történetéhez lásd: François Blin: *Repères pour l'histoire de la Conférence des organisations internationales catholiques: (1927-2008)*. Grand-Saconnex, Editions Eclectica, 2010. Kevin Ahern: *Structures of Grace: Catholic Organizations Serving the Global Common Good*. New York, Orbis Books, 2015.

⁴¹² Sőt egyesek kritizálták is, hogy inkább a saját, mintsem a Szentszék érdekeit képviseli. Leuştean (2014): i. m. 92.

⁴¹³ Lucian L. Leuştean: What is the European Union? Religion between Neofunctionalism and Intergovernmentalism. *International Journal for the Study of the Christian Church*, (2009), 9. 166.

⁴¹⁴ *Európa Fejlődését Segítő Katolikus Kezdeményezések Irodája*. In: Diós István (szerk.): Magyar Katolikus Lexikon. (2024/02/26) online: <https://lexikon.katolikus.hu/E/Eur%C3%B3pa%20Fejl%C5%91d%C3%A9s%C3%A9t%20Seg%C3%ADt%C5>

EU szervezeteivel való párbeszédnek, különösen is biztonsági, szociális és társadalmi kérdésekben.⁴¹⁵

A katolikus és európai szervezetek kapcsolatának kialakításában jelentős szerepet vállaltak az egyes belgiumi egyházmegyék, illetve azok főpásztorai is. Ez nemcsak anyagi támogatást jelentett. A klérust és a laikusokat is buzdították, hogy mozgásterüknek megfelelően vegyenek részt az integráció előmozdításában, és segítsék az egyház intézményes közeledését.⁴¹⁶ 1959-ben megszületett a Tájékoztatási Központ folyóirata a „*La Lettre de l’OCIFE*”, amely a katolikus papsághoz, a hívekhez, a többi sajtóorgánumhoz és a politikusokhoz is eljutott.⁴¹⁷ Az integráció és a Katolikus Egyház viszonylatában két olyan aspektus is megjelent, amely megelőzte korát, hiszen mindkettő, majd a II. Vatikáni Zsinat utáni teológiában és egyházjogban válik hangsúlyossá: ez egyrészt a laikusok szerepvállalása, másrészt a személyi elv figyelembe vétele a lelkipásztori munkában. Ami a laikusokat illeti, jelentős szerepet vállaltak az integráció támogatásában. Hasonlóan az integráció intézményei által meghirdetett közpolitikáknak a Katolikus Egyház társadalmi tanításának szempontjából való értékelésében.⁴¹⁸ A személyi elv kapcsán pedig hamar nyilvánvalóvá vált, hogy a külföldről érkező katolikusok lelkipásztori ellátását nem lehet a hagyományos és a területi elven szerveződő plébániarendszeren keresztül megoldani, hanem erre a feladatra külön lelkészeket kell kinevezni. A Tájékoztatási Központ idővel a helyi klérussal és a különböző katolikus szervezetekkel is jó kapcsolatot alakított ki. Olyan kongresszusokra is sor került, ahol a tág értelemben vett biztonsági kihívásokat tárgyalták, mint a közös piac és a fejlődő országok, a munkavállalók szabad mozgása, a mezőgazdaság vagy a kulturális és társadalmi kérdések. Vagyis az európai közpolitikák egyes konkrét elemei kerültek megvitatásra. Egyre több nemzetközi európai katolikus szervezet vagy katolikus vezető ajánlotta fel a segítségét a Tájékoztatási Központnak.⁴¹⁹ Megfogalmazódott, hogy ne csak az információs-fúziós központ

<http://www.katolikus.hu/Eur/C3%B3pa%20Fejl%C5%91d%C3%A9s%C3%A9t%20Seg%C3%ADt%C5%91%20Katolikus%20Kezdem%C3%A9nyez%C3%A9sek%20Irod%C3%A1ja.html>

<http://www.katolikus.hu/Eur/C3%B3pa%20Fejl%C5%91d%C3%A9s%C3%A9t%20Seg%C3%ADt%C5%91%20Katolikus%20Kezdem%C3%A9nyez%C3%A9sek%20Irod%C3%A1ja.html>

⁴¹⁵ Mudrov (2011): i. m. 90.

⁴¹⁶ Ez igaz volt Josef Ernest van Roey bíboros érsekre (1874-1961), de még inkább az utódjára Leo Jozef Suenensre (1904-1996). Leo Jozef Suenens: *Memories and Hopes*. Dublin, Veritas Publications, 1992. Mark J. Hurley: Book review: Leon-Joseph Memories and Hopes. *The Catholic Historical Review*, 79. (1993), 130-131. Emellett a korszak szentszéki követői (nunciosai) is támogatták a helyi katolikus vezetés és az integráció szervezetei között kialakult pozitív kezdeményezéseket. Így tett Belgiumban az ötvenes évek meghatározó szentszéki diplomatája, Efram Forni nuncius is (1953-1962).

⁴¹⁷ Emellett más fórumokon is informálták a strasbourgi szervezeteket. Leuştean (2014): i. m. 96.

⁴¹⁸ Erről átfogóan értekezik a kor meghatározó laikus kutatója: Rosemary Goldie: *The Idea of Europe and the Catholic Laity*. In: Herbert Schambeck (szerk.): *Pro Fide et Iustitia. Festschrift für Agostino Kardinal Casaroli*. Berlin, Duncker-Humblot, 1984. 137-153.

⁴¹⁹ Pl. Katolikus Bizottság az Európaközi Migrációért, (Comité Catholique pour les Migrations Intra – Européennes), Keresztény Szakszervezetek Nemzetközi Szövetségének, európai szekciója (Confédération

szerepét töltse be, hanem gyakoroljon hatást az európai szervezetekre és a formálódó közpolitikákra, illetve a biztonsági kérdésekre. A strasbourgi székhely fenntartása mellett a hivatal 1963-ban megnyitotta a brüsszeli irodáját is, amely szintén széles körben foglalkozott mindazokkal a biztonsági kérdésekkel, amelyek az európai intézmények látókörébe kerültek.

A Tájékoztatási Központ fejlődéséhez lendületet adott XXIII. János pápasága, aki már nemcsak deklarációk szintjén támogatta az európai egységtörekvéseket, hanem megtette az első lépéseket az intézményes és diplomáciai kapcsolatok kiépítésére. Ez illeszkedett a pápa külpolitikai koncepciójához, hiszen elkötelezett híve volt a béke nemzetközi szervezeteken keresztül való építésének.

Jean-Julien Weber strasbourgi püspök 1963-ban felvetette, hogy a II. Vatikáni Zsinat arra is jó lehetőség, hogy egyrészt a Tájékoztatási Központ közelebb kerüljön az egyház hierarchiájához, másrészt az integráció országainak püspökei egymással is találkozzanak. Így került megrendezésre 1963. november 23-án az a találkozó, amelyen az európai közösség püspökei vettek részt. Itt lehetőség volt arra is, hogy közös pasztorális perspektívába helyezve tárgyaljanak a régió biztonsági, szociális és politikai kérdéseiről.⁴²⁰ Általános vélemény volt, hogy a biztonsági, a társadalmi és a gazdasági változások miatt újabb katolikus szervezetek fognak létrejönni. Megfogalmazódott, hogy ezeket a kezdeményezéseket az egyházi hierarchiának európai viszonylatban koordinálni kell. Ez ismételten olyan elem volt, amely a II. Vatikáni Zsinat utáni egyházi jogalkotásban és gyakorlatban erősödik majd meg, és amely a krisztushívők szabad kezdeményezését hangsúlyozza az egyház céljainak előmozdítása érdekében, de a hierarchia (lazább) koordinációja és felügyelete mellett.⁴²¹ Az első római találkozó meghatározó lendületet adott a későbbi európai (unió) püspöki konferenciák intézményesült együttműködésének. A hivatal mindennapjaiban továbbra is kulcsszerep jutott a laikusoknak az európai hivatalok munkatársaival való kapcsolattartásban. Illetve érvényesült az említett személyi elv, minthogy a lelkipásztori életet, különösen a szentmiséket, amelyeket a zsinat tanításának a fényében már lehetett nemzeti nyelven is bemutatni, a különböző etnicitáshoz és nyelvismerethez kellett igazítani. 1962-ben elindult a *Communitas* elnevezésű

Internationale des Syndicats Chrétiens. Vagy Angelo Pedroni a Szentszék UNESCO-hoz akkreditált állandó megfigyelője.

⁴²⁰ Több neves kutató és politikus adott elő. Louis Duquesne de La Vinelle a leuveni katolikus egyetem professzora az európai gazdaság növekedéséről, a közös piacról, a mezőgazdaságban dolgozók aranyáról, Wilhelm Dörr az európai bizottság-, Felix Paul Mercereau az Euratom képviseltében a társadalmi kérdésekről, a közös piacról és ennek kapcsán az egyház feladatáról beszélt. Megállapították, hogy az oktatási intézményeknek különösen nagy jelentősége lesz ebben az összefüggésben. Leuştean (2014): i. m. 102.

⁴²¹ Alvaro Del Portillo: *Laici e fedeli nella Chiesa. Le basi dei loro statuti giuridici*. Milano, Giuffrè, 1999. 114-124. Luis Navarro: *Le iniziative dei fedeli nel servizio della carità. Fondamento e configurazione giuridica*. In: Jesús Miñambres (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008. 196. Idézi: Scema Decreti de Apostolatu laicorum. n. 62. 1963.IV.22, AS III. IV. 700.

lelkipásztori levél, amely közvetlenül eljutott az európai szervezetek munkatársaihoz. Ekkor már széleskörű anyagi támogatással rendelkeztek, beleértve az olasz külügyminisztérium, az Európai Bizottság és az Euratom támogatását is. A többi integrációban érintett európai ország püspökei azonban ebben az időben még alacsony aktivitást mutattak a közös fellépés irányába.⁴²² Ezért is vetette fel az említett Weber püspök az újabb találkozás szükségességét 1964-ben. Az újabb találkozón a püspökök már nem előadásokat hallgattak,⁴²³ hanem maguk vitatták meg az európai integrációval együtt járó biztonsági kihívásokat és az ebből származó lelkipásztori feladatokat. Két bizottságot hoztak létre. Az egyik az európai mobilitás. A másik az ehhez szorosan kapcsolódó, az európai migrációs folyamat kapcsán jelentkező lelkipásztori területeket vizsgálta. Az első bizottság a katolikus Tájékoztatási Központnak, a második a Nemzetközi Migrációs Katolikus Bizottságnak adott írásos beszámolót.⁴²⁴ Az éves találkozók a zsinat után rendszeressé váltak. Megfogalmazódott, hogy a megnövekedett mobilitás miatt a lelkipásztori feladatok sikeres ellátása érdekében az európai püspöki konferenciák között szoros együttműködésre van szükség. Továbbá nem elegendő az európai közpolitikák vonatkozásában a közös deklarációk, hanem ki kell alakítani azt a mechanizmust, amely összefogja a katolikus nemzetközi szervezetek és az európai intézmények közötti kommunikációt. Így született meg az Európai Katolikus Információs Szolgálat, amely a hetvenes években az európai püspöki konferenciák és az európai intézmények közötti hivatalos információáramlás csatornáját jelentette egészen a püspöki konferenciák bizottságának a szabályzatának a jóváhagyásáig.⁴²⁵ Az első időkben mivel a konferenciák bizottsága nagyobb autonómiával rendelkezett, problémát okozott, hogy a Szentszék hivatalos képviselője mellett párhuzamos kommunikációs csatornaként jelent meg.⁴²⁶ Közjogi szempontból a püspöki konferenciák bizottsága nem a Szentszék hivatalos képviselőjét látja el, hanem az európai püspöki konferenciákat képviseli. A szentszéki követ ezzel szemben az egész egyetemes egyházat és a római pápát képviseli. Ezért őt lehet a Szentszék hivatalos szócsövének tekinteni.⁴²⁷ Amellett, hogy a konferenciák bizottsága esetében sem lehet eltekinteni attól a morális és jogi függéstől, amely a Katolikus Egyházban a pápa és a Szentszék irányába minden hivatalos egyházi jogi személy részéről fennáll.

⁴²² Leszámítva Gerhard Henricus de Vetet Breda püspökét, aki részt vett a római találkozón és 1964-ben az európai kérdésekre vonatkozó lelkipásztori levelet adott ki. Leuştean (2014) i. m. 105.

⁴²³ De a terület akadémiai kutatóitól kértek írásos anyagokat. Leuştean (2014) i. m. 107-108.

⁴²⁴ Ujházi Lóránd: A menekültek lelkipásztori és humanitárius segítése a Katolikus Egyházban. *Iustum Aequum Salutare*, 12. (2016), 2. 321.

⁴²⁵ Kratochvíl – Doležal (2015): i. m. 87.

⁴²⁶ Jean Schlick: Civil association and association of Church problems of dual membership. *Legal Praxis and Religion*, 2. (1985), 248–265.

⁴²⁷ Mudrov (2011): i. m. 69.

A szervezetnek állandó titkársága van, amelyben katolikus teológusok és papok mellett számos jogász dolgozik. Ez érthető, hiszen az európai szervezetekkel való együttműködés és a tevékenység figyelemmel kísérése jelentős mértékben a jogalkotási folyamathoz és jogelméleti, közpolitikai, biztonsági és/vagy morális kérdések értékeléséhez kapcsolódik.⁴²⁸ Az EU biztonsági és politikai kérdéseire vonatkozó meglátásait a szervezet honlapján folyamatosan frissíti. Emellett különböző nyelveken publikációkat ad ki a kapcsolódó témákban.⁴²⁹

A fejezet összefoglalása

A Katolikus Egyház és az Európai Unió kapcsolata sokszínű. Mindkét szervezet sajátos alanya a nemzetközi közösségnek. Amíg azonban az EU léte lényegében a tagállamok akaratán múlik, addig a Szentszék egyetlen ország akaratából sem eredeztethető. Sőt, amennyiben a nemzetállamokhoz, illetve azok modernkori *conditio sine qua nonjaihoz* viszonyítva vizsgáljuk a két entitást, látható, hogy amíg a Szentszék létezése megelőzi a területi államokat, addig az EU léte elsődlegesen a tagállami akaratból értelmezhető.

A Szentszék nemzetközi kapcsolatrendszere elsősorban országközpontú volt. Ebből adódóan az EU elődszervezeteivel a diplomáciai kapcsolatok kiépítése nem ment egyszerűen. Először nem is alakult ki az egységes konstrukció, és a kölcsönösség szintjét is csak fokozatosan érték el. Igaz ez elsősorban az EU, illetve elődszervezeteinek a nemzetközi közösségben elfoglalt akkor még kiforratlan helyzete miatt volt így. Ma mindkét szervezet nagyköveti (Szentszék részéről nuncius) szinten képviseli magát a másik félnél.

A huszadi század pápai mindannyian értékelték az egységtörekvéseket. Egyrészt a béke megszilárdításának intézményét látták benne, másrészt észrevették azokat az értékeket és kapcsolódási pontokat, amelyekkel az európai szervezetek rendelkeztek. A pozitív pápai hozzáállásban jelentős szerepet játszott, hogy az alapító atyák is katolikus szocializációval és értékítéllettel rendelkeztek. Később különösen II. János Pál, majd XVI. Benedek külpolitikai retorikájában már legalább annyi kritika, mint elismerés található az EU közpolitikáival szemben. Látható, hogy a kapcsolatrendszer mindig az integráció által meghirdetett közpolitikák homlokterében erősödött vagy gyengült. Azonban a béke és az ahhoz kapcsolódó szakpolitikák (emberi jogok, szegénység felszámolása, menekültek védelme, regionális

⁴²⁸ Állítólag kifejezetten a COMECE sikerének tudható be, a Lisszaboni Szerződés 17. cikkelye és az Amszterdami Szerződés említett 11. jegyzéke.

⁴²⁹ Pl. magyarul is megjelent: Európai Unió Püspöki Konferenciáinak Bizottsága: *Az Európai Unió jövője és a katolikusok felelőssége*. Budapest, Új ember, 2006.

biztonság előmozdítása) mindig szoros kapcsolódási pont maradt a két szervezet között. Akkor is, amikor egyébként más közpolitikák vonatkozásában komoly ellentétek alakultak ki.

Jelenleg úgy tűnik, hogy a diplomáciai kapcsolatok teljessé válásával a válságkezelésben való közös szerepvállalás és a Szentszék külkapcsolati rendszere is felértékelődött az EU számára. Ebben a jelenlegi pápa is partner, aki a különbözőségek ellenére a közös értékekre és célokra, mint az emberi jogok és a béke egyetemes előmozdítására helyezi a hangsúlyt.

A szentszéki képviseleten túl a katolikus szervezetek jelenléte is erős az EU-nál. Az európai katolikus közösségek már az integráció kezdetétől igyekeztek interakcióba kerülni az európai szervezetekkel, és az egyes integrációs, különösen a biztonsági és béketörekvésekhez kapcsolódó közpolitikákat értékelni. Napjainkban is több katolikus szervezet áll kapcsolatban az EU különböző intézményeivel. Nem a Szentszék hivatalos képviseletét látják el. Nem a Szentszék képviselői az európai püspöki konferenciák tömörülései sem, amelyek a nyolcvanas évektől egyre meghatározóbb kapcsolatot építettek ki az integráció szervezeteivel. Az egyház teológiai tanítása, illetve a kötelező kánoni rendelkezések vagy az éppen aktuális pápai és a szentszéki instrukciók azonban számukra is orientációs pontot jelentenek. Nagyban hozzájárulnak az EU köz-, kül- és biztonságpolitikák folyamatos katolikus értékeléséhez.

A Szentszék és az integráció kapcsolatának egy sajátos vetülete a II. Vatikáni Zsinat egyes koncepciójának eminens megjelenése: így a személyi elv a lekipásztori munkában, vagy a laikusok szerepvállalása, a nemzetközi szervezetekkel való együttműködés, a jogállam és a szociális gondoskodás értékeinek elismerése, a helyi püspöki konferenciák összefogása a nagyobb lekipásztori eredményesség, a biztonság és az egyetemes közjó előmozdítása érdekében. Sőt, ezek közül a zsinati elvek közül számos, már a zsinat előtt is megjelent az integráció és a Katolikus Egyház viszonyában. Így nem túlzás azt állítani, hogy az integráció intézményei és a Katolikus Egyház közötti kapcsolat számos szempontból a zsinati elvek nemzetközi viszonyok közötti főpróbájának is tekinthető.

4. Pápai követek szerepe az egyház béke missziójában

A vallási közösségek többsége elkötelezett a béke regionális és globális megszilárdításában, amelyet saját mozgásterüknek, hagyományuknak és kapacitásuknak megfelelően mozdítanak elő. Ahogy az előző fejezetekben arról már szó volt, a Katolikus Egyház nemzetközi karaktere és az Apostoli Szentszék nemzetközi jogalanyisága különleges lehetőségeket biztosít a béketeremtésre. Az Apostoli Szentszék, mint a Katolikus Egyház legfőbb vezetés-irányítási szerve a vallási közösségek között egyedülálló diplomáciai kapacitással is rendelkezik. Informális és formális eszközökkel él a nemzetközi közösségben. Az előbbi számos területet ölel fel a pápai beszédektől, a pápai buzdításokon és találkozókön keresztül, az egyéb humanitárius és jelképes lépésekig. A formális diplomáciai rendszer is összetett, amelynek legmarkánsabb megjelenése a szentszéki államtitkárság, illetve a terepen tevékenykedő pápai követek. Az egyház a pápai követeken keresztül unikális módon vesz részt a nemzetközi közösség életében, és így a regionális és globális biztonság előmozdításában, illetve az ezzel szorosan összefüggő háború és biztonság etikai kérdések értékelésében. Más vallási közösség ilyen, a nemzetközi jognak megfelelő követküldési lehetőséggel nem rendelkezik. Az egyházjogban alkalmazott pápai követ terminológia tágabb fogalom, mint a nemzetközi jog által használt nagykövet kifejezés. A pápai követek történetét és kánonjogi karakterét számos kiváló monografikus munka és tanulmány feldolgozta.⁴³⁰ Ebben a fejezetben kifejezetten a

⁴³⁰ David Binchy: *The Vatican and International Diplomacy*. International Affairs. *Royal Institute of International Affairs*. 1944-, 22. (1946), 1. 47-56. Gino Paro: *The Right of Papal Legation*. Washington, Canon Law Studies, 1947. Iginio Cardinali: *Le Saint-Siège et la diplomatie. Aperçu historique, juridique et pratique de la diplomatie pontificale*. Parigi-Tournai-Roma-NewYork, 1962. Fiorello Desclée Cavalli: *Il motu proprio. Sollicitudo omnium ecclesiarum. Sull'ufficio dei rappresentanti pontifici*. *La civiltà cattolica*, 120. (1969), 34-43. Giandomenico Mucci: *La diplomazia pontificia dopo il concilio*. *La civiltà cattolica*, 140. (1989), 2. 534-546. Mario Oliveri: *The Representatives: The Real Nature and Functions of Papal Legates*. Buckinghamshire, Gerrards Cross, 1981. Knut Walf: *The Nature of the Papal Legation: Delineation and Observations*. *The Jurist*, 63. (2003), 85-105. Giovanni Benelli: *Validità della diplomazia pontificia*, *La Civiltà Cattolica*, 123. (1972), 2. 268-278. David Alvarez: *The Professionalization of the Papal Diplomatic Service, 1909-1967*. *The Catholic Historical Review*, 75. (1989), 2. 233-248. Isidoro Martin: *The Church's Relations with Foreign Governments*. *Concilium*, 8. (1970), 94-103. Celestino Migliore: *Ways and Means of the International Activity of the Holy See*. In: Msgr. Onclin W. Chair. *Church and State Changing Paradigms*. Leuven. 1999. 31-41. Charles D. Balvo: *Legates of the Roman Pontiff*. In: Charles D. Beal - James A. Coriden - Thomas Green (szerk.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New-York, Paulist Press, 2000. 490-493. Erdő Péter: *A pápa képviselete*. *Vigília*, 55. (1990), 4. 259. Roman Walczak: *Papal Diplomacy – Characteristics of the Key Issues in Canon Law and International Law*. *The Jurist*, 76. (2016), 489-529. Roman Melnyk: *Pontifical legation to the United Nations*. *Periodica*, 98. (2009), 3. 517-564. Giuseppe De Marchi: *Le Nunziature Apostoliche dal 1800 al 1956*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1957. (A munkát újra kiadták 2006-ban). Antonio Filipazzi: *Rappresentanze e Rappresentanti Pontifici dalla seconda metà del s. XX*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2006. Knut Walf: *Die Entwicklung des päpstlichen Gesandtschaftswesens in dem Zeitabschnitt zwischen Dekretalenrecht und Wiener Kongress*, München, Max Hueber Verlag, 1966. John Conway: *Vatican diplomacy today: the legacy of Paul VI*. *International Journal Race and Religion*, 34. (1979), 3. 457-474. Bruno Esposito: *Il rapporto del Codice di Diritto Canonico latino con*

pápai követek béketeremtő, a válságkezelésben, illetve a háború etikai problémák értékelésében betöltött szerepének elméleti és gyakorlati aspektusát vizsgálom. A Szentszék világbéke előmozdítása érdekében tett legújabbkori erőfeszítései vitán felül áll. Ebben a pápai követek szerepvállalása eminens. Erről a tevékenységről a diplomáciatörténeti vagy biztonságpolitikai értekezések is elismeréssel nyilatkoznak.⁴³¹ Ezek a tanulmányok azonban a Szentszék válságkezelésben betöltött effektivitására helyezik a hangsúlyt. Hasonlóképpen napjaink híradásai is a szentszéki követek humanitárius és béketevékenységeinek eredményeit mutatják be. A biztonságpolitikai munkáktól nem várható el, hogy az egyház válságkezelésben való részvételének mélyebb teológiai alapú reflexióit adják.⁴³² Céljuk mindössze a nemzetközi aktorok súlyának, szerepének, feladatának és eredményének lehetőleg objektív szemléltetése. A pápai követek tevékenységét taglaló legtöbb kánonjogi írás is beéri a követek kettős *ad intra*, a részegyházak, és *ad extra*, az államok és a nemzetközi szervezetek felé való feladatait bemutató jogszabályok elemzésével. A fejezetben azonban éppen arra szeretnék rámutatni, hogy a szentszéki diplomácia és a pápai követek válságkezelésben való részvétele a maga teljességében csak teológiai reflexión keresztül érthető meg. Ebből kiderül, hogy a béke támogatása, a lokális és a globális biztonsági és háború etikai kérdések értékelése nem egy, hanem lényegi feladata a pápai követnek. Ami a pozitív jogi szabályozást illeti, az új típusú válságok azt is bizonyítják, hogy a pápai követek klasszikus *ad intra* és *ad extra* feladatainak szinte mindegyike rendelkezhet biztonsági aspektussal. A béketevékenység így egyfajta kohéziós erőt is jelent a követek jogalkotó által meghatározott feladatai között. A globális, és a regionális biztonság előmozdítása érdekében végzett tevékenységük az *ad intra* és *ad extra* feladatok közötti határ esetenként el is mosódik. Ez a jogszabályhelyek pusztá elemzéséből valóban nem derül ki, de egyéb pápai üzenetekből és a követek válságkezelésben kifejtett erőfeszítéseinek vizsgálatából igen. A pápai követek, illetve munkatársaik az állomáshelytől függetlenül sokat tehetnek a béke ügyéért, a háború és biztonsági kérdések helyes etikai értékeléséért. De a válságövezetekben, illetve a nemzetközi szervezetekben ez a fajta szerepvállalásuk erőteljesebben jelenhet meg.

il diritto internazionale. *Angelicum*, 83. (2006), 397-449. Timothy Broglio: The Pastoral Dimension of the Office of Papal Representatives. *The Juris*, 75. (2015), 297-311. Rónay Miklós: *Az egység elve a Katolikus Egyház külügyi tevékenységében. PhD-értekezés.* Budapest, Corvinus Egyetem, 2006. Jodok Troy: The Pope's own hand outstretched: Holy See diplomacy as a hybrid mode of diplomatic agency. *The British Journal of Politics and International Relations*, 20. (2018), 3. 521–539.

⁴³¹ Ronald G. Musto: *The Catholic Peace Tradition.* Maryknoll, NY, Orbis Books, 1986. 171. David Cortright: *Peace: A History of Movements and Ideas.* Cambridge: Cambridge University Press, 2008. 200-203.

⁴³² Francesco Follo: La diplomazia pontificia, cioè del Papa e con il Papa. Diplomazia di Stato e Diplomazia di Chiesa. (2022/02/26) online: https://www.assau.org/IMG/pdf/la_diplomazia_pontificia_mons_francesco_follo.pdf

4.1. A pápai követek missziója és a béke előmozdítása

A hatályos Egyházi Törvénykönyvből nem tűnik ki, hogy a szentszéki követ vagy a szentszéki diplomácia békemissziója kiemelt jelentőséggel rendelkezne. A CIC ugyan sokoldalú, de semmiképpen sem kimerítő listáját adja a pápai követek feladatainak (364-365. kk.). Röviden a pápai követ többi feladatai között említi, hogy „igyekezzen előmozdítani azokat az ügyeket, amelyek a békét, a fejlődést és a népek együttműködését szolgálják” (364. k. 5°.). A jogszabályhely kellően általános azonban ahhoz, hogy a gyakorlatban minden pozitív kezdeményezést, illetve a háború és biztonsági kérdések katolikus doktrína szerinti értékelését a Kódexben említett tevékenységnek fogadjuk el. Más jogszabályhelyek közvetve utalnak a pápai követek béketevékenységére. Ilyen az állami hatóságokkal való együttműködés (365. k. 1°), illetve a felekezet vagy vallásközi párbeszéd előmozdítása (364. k. 6°.). Utóbbi különösen hangsúlyos a jelenlegi pápa kül- és biztonságpolitikájában.⁴³³ A CIC visszafogottsága érthető. Műfaji sajátosság, hogy a Kódex a jogintézmények rövid, frappáns összefoglalására törekszik. A pápai követek tevékenységére vonatkozó kapcsolódó joganyagból, a pápa és a Szentszék prominens képviselőinek a megnyilatkozásaiból, az elemző tanulmányokból, de leginkább a praxisból azonban kitűnik, hogy a béke előmozdítása a legszorosabban kapcsolódik a pápai követek tevékenységéhez.⁴³⁴

A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai maguk is csak marginálisan foglalkoztak az egyházi külkapcsolatokkal és az egyházi diplomáciában szolgálatot teljesítő személyekkel. A zsinat inkább a püspöki szolgálatra összpontosított. A zsinat utáni jogalkotásra várt, hogy a zsinat egyházkormányzatra vonatkozó általános elveit és a követekre vonatkozó új joganyagot harmonizálja. A zsinati dokumentumok visszafogottsága érthető, hiszen sem a zsinatot megelőző időszakban, sem a zsinat évei alatt nem volt egyetértés abban a kérdésben, hogy a megújulás után a pápai követek milyen szerepet töltsenek be az egyház és a nemzetközi közösség életében.⁴³⁵ Nem hiányoztak azok a ma már szélsőségesnek nevezhető elképzelések, melyek a pápai követek feladatát jelképes, ceremoniális és diplomáciai funkciókra redukálták volna. Joachim Ammann (OSB) püspök például úgy gondolta, hogy a követi rendszer azt a benyomást kelti a hívekben, hogy az egyház ugyanolyan politikai szervezet, mint az összes

⁴³³ Boris Vukićević: Pope Francis and the Challenges of Inter-Civilization Diplomacy. *Revista Brasileira De Política Internacional*, 58. (2015), 2. (2022/02/26) online: https://www.scielo.br/scielo.php?pid=S0034-73292015000200065&script=sci_arttext

⁴³⁴ Peter Fischer – Heribert Köck: *Allgemeines Völkerrecht*. Eisenstadt. Prug, 1980. 149-150.

⁴³⁵ Walf (2003): i. m. 88.

többi világi hatalom. Ezért véleménye szerint a pápai követi rendszer inkább akadályozza az egyház igazi természetének megértését.⁴³⁶

A zsinat 1963 november 16-án tartott általános ülésén konkrétan elhangzott, hogy bár a pápai követi rendszer régi és tiszteletreméltó hagyománnyal rendelkezik, de nem a II. Vatikáni Zsinat által formált, XXIII. János, illetve VI. Pál féle egyházképet tükrözi vissza. Ismét megfogalmazódott, hogy a követi rendszer a politikai aktorok érzetét kelti.⁴³⁷ Általános igyekezet volt az is, hogy növeljék a laikusok szerepét a pápai diplomáciában. A szélsőséges megközelítések azonban nem találkoztak sem a többség, sem VI. Pál véleményével.⁴³⁸ Ezek a vélemények ugyanis sem teológiai, sem diplomáciai szempontból nem illeszkedtek sem az egyház hagyományához, sem a realitásokhoz. Azt el kell ismerni, hogy a követi rendszer valóban nem *conditio sine qua non*-ja az egyháznak. De nagyon nehéz lenne helyettesíteni a pápa legfőbb pásztori gondoskodásának ezt a formáját a részegyház felé, illetve az egyház érdekképviselését az állami hatóságok és a nemzetközi szervezetek irányába. Az is tény, hogy más módjai is vannak a szentatyával való kapcsolattartásnak (pápalátogatások, zarándoklat, pápai üzenetek, *ad limina* látogatás stb.). Ezek természetükből adódóan békemissziók is, ami a vallások, a felekezetek, a népek közötti béke előmozdítását illeti. Különösen a pápalátogatások, amelyek alkalmával (ez a jelenlegi pápára különösen is igaz) rendre előkerülnek az általános érdeklődésre igényt tartó vagy regionálisan kiemelkedő háború etikai és biztonsági kérdések.⁴³⁹ A követi rendszer mindemellett a pápa jelenlétének állandó és stabil módja. A követ elmélyül az adott részegyház és társadalom mindennapi életében, kihívásaiban és problémáiban.⁴⁴⁰ Ami pedig mindennek kifejezetten a béketeremtés szempontjait illeti, már a zsinati atyák is érezték, hogy a pápai követek szerepe a hidegháborús környezetben felértékelődik. A zsinat végül nem bocsátkozott részletekbe. A *Christus Dominus* kezdetű dekrétum a római kúriával és azok munkatársaival kapcsolatban általános elvet fogalmaz meg: „kapjanak a kor, a terület és a szertartások igényeinek - főként számuk, nevük, illetékességük, ügyvitelük és egymásközi összehangoltságuk szempontjából jobban megfelelő szervezetet.” A figyelmeztetést a római

⁴³⁶ Yves Congar: *Konzilsreden*. Einsiedeln, Benziger, 1964. Különösen Ammann püspök megjegyzései. Idézi: Walf (2003): i. m. 90.

⁴³⁷ Giovanni Caprile: *Il Concilio Vaticano II. Secondo periodo 1963-1964*. Roma, La Civiltà Cattolica, 1966. 98.

⁴³⁸ Charles Balvo: *Legates of the Roman Pontiff*. In: John Beal – James A. Coriden - Thomas Green (szerk.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New-York, Paulist Press, 2000. 491.

⁴³⁹ Ezek a látogatások számos lehetőséget kínálnak a lokális fegyveres konfliktusok, vagy nagyobb horderejű és az egész világ biztonsági környezetét érintő kérdések értékelésére. Számtalan példát lehet hozni erre a huszadik század második feléből. Ferenc pápa látogatásai alkalmával szinte kivétel nélkül előkerülnek a nagy biztonsági és háború etikai kérdések: Így a migráció (mind európai, mind azon kívüli utazásai), a vallásközi párbeszéd (dominánsan a közel-keleti utazásai alkalmával), de specifikusan a nukleáris fegyverek jelentette veszélyt érthetően Japánban tett látogatása alkalmával értékelte.

⁴⁴⁰ Oliveri (1981): i. m. 162.

pápa követeire is kiterjesztette a zsinat (CD 9). David Alvarez tanulmányában, amelyben feldolgozta a pápai diplomácia 1909 és 1967 között végbement fejlődését, rámutatott, hogy a szentszéki külkapcsolatban a modernkori pápaság egyik egyedülálló kettősségét figyelhetjük meg. A Szentszék igyekszik egyrészt a pápaság lelki karakterét hangsúlyozni. Másrészt a nemzetközi aktorokhoz hasonlóan próbálja megteremteni a diplomaták képzéséhez és a feladatvégrehajtáshoz szükséges professzionális feltételeket, amelyek segítségével a Szentszék a globális és a regionális biztonság, illetve a nemzetközi viszonyok valós alakítójává válik.⁴⁴¹ Tény, hogy fellelhető ebben némi kettősség, minthogy az egyház biztonsági és háború etikai kérdéseket értékel teológiai módszerekkel, miközben az hatékonyság érdekében a legprofánabb diplomáciai eszközöket használja fel. Ez a kettősség azonban nem eredményez ellentmondást. VI. Pál maga is hangsúlyozta, hogy a diplomácia nem mond ellent, az egyház lelki természetének, hanem előmozdítja az egyház nagy békeküldetését a nemzetközi környezetben. Emellett VI. Pál tisztán látta, hogy a diplomácia csak az egyik eszköze a béke megteremtésének.⁴⁴² Ebben az értelemben kell szemlélni a jelenlegi pápa kúriareformját is, amely a Szentszéki Államtitkárság harmadik szekciójának létrehozására vonatkozik. A cél ugyanis a szentszéki diplomaták professzionálisabb képzésének, továbbképzésének, személyi ügyeinek előmozdítása. Mindez azonban annak érdekében, hogy feladatukat, amelynek szerves része a jelenkori biztonsági kihívások és fegyveres konfliktusok kezelése, még eredményesebben tudják végrehajtani.⁴⁴³

A pápai követekre vonatkozó joganyagot a II. Vatikáni Zsinat általános társadalomelméletéhez (LG 1)⁴⁴⁴ és a püspökökre vonatkozó koncepcióhoz kellett igazítani. A zsinat nagy figyelmet szentelt az egyház aktív szerepvállalásának a társadalmi problémák, a szociális kérdések kezelése és a (nemzetközi) közjó előmozdítása terén. A zsinati elvek magukkal hozták, hogy a Katolikus Egyháznak a globális vagy regionális biztonság előmozdítására vonatkozó szerepének hangsúlyozása és az ennek megfelelő szerepvállalása erősödött. A zsinati koncepciónak a Szentszéket képviselő pápai követek vonatkozásában is

⁴⁴¹ Alvarez (1989): i. m. 239, 245, 248.

⁴⁴² VI. Pál (1969): i. m. 473-484.

⁴⁴³ Ujházi Lóránd: Újabb módosítás a szentszéki struktúrában: a vatikáni Államtitkárság harmadik szekciója. *Acta Humana: Hungarian Centre For Human Rights Publications*, 6. (2019), 4. 143-164.

⁴⁴⁴ „Mivel Krisztus a nemzetek világossága, ez a Szentlélekben összeült zsinat Krisztusnak az Egyház arcán tükröződő fényességével minden embert meg akar világosítani azért, hogy minden teremtménynek hirdeti az evangéliumot (vö. Mk 16,15). Mivel pedig az Egyház Krisztusban mintegy szentsége, azaz jele és eszköze az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberi nem egységének, a korábbi zsinatok nyomában járva híveinek és az egész világnak jobban ki akarja nyilvánítani a maga egyetemes természetét és küldetését. Korunk sajátos körülményei sürgőssé teszik az Egyháznak e feladatát, hogy a társadalmi, technikai és kulturális kapcsolatokban egymáshoz egyre közeledő emberek Krisztusban is megtalálják a teljes egységet.” (LG 1.)

meg kellett jelennie.⁴⁴⁵ Az általános zsinati elveket a pápai követekre vonatkozóan VI. Pál által kiadott *Sollicitudo omnium ecclesiarum* kezdetű *motu proprio*,⁴⁴⁶ majd az Egyházi Törvénykönyv (362-367. kk.) foglalta össze.⁴⁴⁷ Az új Egyházi Törvénykönyv hatályba lépéséig a régi törvénykönyv (265-270. kk.) és a követek fakultásaira vonatkozó kiegészítő szabályok voltak hatályban. A zsinati dokumentumok és a *motu proprio* kiadása között azonban még kevés idő telt el. Ez érezhető a dokumentum megfogalmazásán, hiszen amellet, hogy igyekezett átvenni a zsinat koncepcióját,⁴⁴⁸ még az akkor hatályos (1917-es) Egyházi Törvénykönyv személete is érződik. A zsinat fő ekkleziológiai és társadalmi koncepciója azonban már tetten érhető a szövegben, minthogy a követ karaktere szerint sem a fogadó egyházi, sem a világi hatóságokkal szemben nem passzív szemlélő, hanem hatékony, aktív szerepet vállal a részegyház, a társadalom és a nemzetközi szervezet életében.⁴⁴⁹ Ebből következik, hogy a béke előmozdítása a háború etikai és biztonsági kérdések értékelése a pápai követ újkori feladatának integráns részét alkotja.

A *motu proprio* a Kódexhez képest bővebb. A tételes szabályozáson túl a zsinat tanításához igazított teológiai alapú jogdogmatikai megjegyzéseket is tesz. Szempontjai, amelyek a püspökök egyházban betöltött pásztori szolgálatára (CD 58), az egyház mai világban betöltött szerepére (GS 58), az egyház missziós tevékenységére (AG 5), az ökumenizmusra, a keresztények együttműködésére (UR 2, 364. k. 6°), az egyház és a nem keresztény vallások közötti kapcsolat fejlesztésére (NA, 364. k. 6°) vonatkozik, számos biztonságpolitikai aspektussal is rendelkezik. Ezek a szempontokat az Egyházi Törvénykönyv is felsorolja (364. k.), de a műfaji sajátosság miatt csak röviden és lényegre törően. Később a joganyag kiegészült a II. János Pál pápasága alatt, az 1994. február 22-én az államtitkárság által a pápai követekre vonatkozó 80 cikkelyből álló *Regolamento per le Rappresentanze Pontificie*

⁴⁴⁵ Carlo Fabris: La diplomazia pontificia come presenza della Santa Sede nella vita delle chiese locali, presso la comunità nazionale ed internazionale. *Angelicum*, 83. (2006), 1. 177-178.

⁴⁴⁶ VI. Pál: *Motu Proprio, Sollicitudo omnium ecclesiarum*. 61. (1969), 8. 473-484. Elemzéshez lásd Fiorello Cavall: Il motu proprio, *Sollicitudo omnium ecclesiarum*. Sull'ufficio dei rappresentanti pontifici. *La civiltà cattolica*, 120. (1969), 34-43. Giuseppe De Rosa: *Le nunziature apostoliche*. Natura e fini della diplomazia pontificia. *La Civiltà Cattolica*, 149. (1998), 1. 451-460;

⁴⁴⁷ Nincs egyetértés a szerzők között, vajon a CIC abrogálta-e, vagyis teljesen hatályon kívül helyezte-e a *motu proprio*-t. Logikusabbnak tűnik, ha elfogadjuk, hogy a CIC nem rendezte át teljesen a joganyagot és ezért az mp. továbbra is hatályban maradt, kiegészülve a CIC vonatkozó kánonjaival. A szerzők többségének is az a vélemény, hogy a pápai követekre vonatkozó joganyag, speciális, amelyet egészében nem rendez a Kódex. Melnyk (2009): i. m. 530.

⁴⁴⁸ Flavia Petroncelli Hübler: Komentár a 362. kánonhoz. In. In. Ángel Marzoa – Jorge Miras – Rodríguez-Ocana Rafael (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Toronto, Wilson & Lafleur, Vol. II/1. 2004. 688.

⁴⁴⁹ Cavalli (1969): i. m. 38-39.

dokumentummal.⁴⁵⁰ Az ideiglenesnek szánt dokumentumot 2003-ban kisebb módosításokkal megerősítették. A dokumentum tíz fejezetben, nyolcvan cikkelyben tartalmazza a pápai követek feladataira, kinevezésére, áthelyezésére, hivatalvesztésére vonatkozó előírásokat.

Az egyházi diplomácia béketevékenységének történelmi gyökerei vannak. Ennek a teológiai vetülete azonban főképp a II. Vatikáni Zsinat társadalom- és államelméletének a fényében vált hangsúlyossá. A követek békeépítése ebben a kontextusban kapcsolódik a pápa legfőbb pásztori küldetésének támogatásához. Végül is minden diplomáciának az a célja, hogy az államok között elkerülje a háborút és megőrizze a békét.⁴⁵¹ Azonban az államtól vagy a nemzetközi szervezetektől eltérően az egyház a békeépítést nemcsak a biztonság-, kül- vagy közpolitikai célnak tekinti. Egyes szerzők ezért a Szentszék békemisszióját érték- vagy hitalapú misszióknak nevezik, szemben az államok célorientált feladatvégrehajtásával.⁴⁵² Ez igaz, de az egyház békemissziója, ahogy erre az első fejezetben is utaltunk, mélyebb teológiai alapokkal rendelkezik. A pápai követ küldetésének ezért nemcsak diplomáciai feladataihoz kapcsolódó járulékos eleme a globális és a regionális béke előmozdítása. Nem is a jól felfogott érdekérvényesítés egyik eszköze, hanem legmélyebben kapcsolódik az egyház missziós küldetéséhez, amelyben a követ kitűntetett módon vesz részt.⁴⁵³

4.2. A követek béke missziója a klasszikus ad intra és ad extra feladategyüttes fényében

⁴⁵⁰ Szentszéki Államtitkárság: *Regolamento per le Rappresentanze Pontificie*. Città del Vaticano. Libreria Editrice Vaticana, 1994. Újabb kiadás 2003.

⁴⁵¹ Padányi József – Tomolya János: Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan. *Hadtudomány*, 27. (2017), 1-2. 64.

⁴⁵² Follo (é. n.): i. m. 4-5. Allen D. Hertzke: Roman Catholicism and the Faith-based Movement for Global Human Rights. *The Review of Faith & International Affairs*, 3. (2005), 3. 19-24.

⁴⁵³ A Szentszék vezetése részéről több alkalommal is megfogalmazódott az elmúlt években, hogy a pápai követek tevékenységének sarokköve a nemzetközi béke előmozdítása: Az Államtitkárság részéről:

Una diplomazia al lavoro della pace. il testo integrale della Lectio Magistralis tenuta dal cardinale Segretario di Stato Vaticano Pietro Parolin in occasione dell'inaugurazione dell'anno accademico dell'Università Cattolica del Sacro Cuore. (2022/02/27) online: <https://www.cattolicanews.it/una-diplomazia-al-lavoro-della-pace>. Ferenc pápa: *Il desiderio di pace, Lettera al Gran Cancelliere della Pontificia Università Lateranense, 12 novembre 2018.* (2022/02/27) online: http://www.vatican.va/content/francesco/it/letters/2018/documents/papa-francesco_20181112_lettera-cardinale-dedonatis.html. Ferenc pápa: *Discorso all'incontro con i Nunzi Apostolici, 13 giugno 2019.* (2022/02/27) online: http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2019/june/documents/papa-francesco_20190613_nunzi-apostolici.html. Az együttműködés jelentőségéről, a válságkezelés előmozdítása érdekében: „*Sempre disponibile a collaborare con quanti si impegnano per porre fine ai conflitti in corso e a dare sostegno e speranza alle popolazioni che soffrono.*” Ferenc pápa: *Discorso al Corpo diplomatico, 9 gennaio 2017.* (2022/02/27) online: http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/january/documents/papa-francesco_20170109_corpo-diplomatico.html Lásd még Donato Squicciarini: Storia peculiarità e finalità della diplomazia della Santa Sede: impegno per la pace, da parte della Chiesa e dei papi dell'ultimo secolo. *Apollinaris*, 78. (2005), 1/2. 502.

A Kódex röviden summázza a római pápa követküldési jogát: „született és szuverén joga, hogy követeket nevezzen ki és küldjön”, akár a részegyházakhoz, akár az államokhoz (362. k.).⁴⁵⁴ A kánon tömören érzékelteti a követ küldetésének klasszikus kettősségét 1; a részegyházak - *ad intra* (364. k.), illetve a 2; a világi hatóságok, nemzetközi szervezetek, - *ad extra* (365. k.) irányába. A feladatok ilyen markáns funkcionális alapú megkülönböztetése az újtípusú biztonsági kihívások tükrében nehezen tartható. A pápai diplomácia-, a regionális és a globális béke érdekében kifejtett konkrét tevékenysége éppúgy érinti a követek egyes klasszikus *ad intra*, mind *ad extra* feladatait.

A pápai követekre vonatkozó tételes joganyagot a követ *ad extra* és *ad intra* feladatainak szétválasztása vonatkozásában már a zsinat után is érte kritika. Egyesek sérelmezték, hogy a követek *ad intra* feladatai túlhangsúlyozottá váltak, a nemzetközi szerepvállalás pedig háttérbe szorult.⁴⁵⁵ Strukturális szempontból elemezve a *Sollicitudo omnium ecclesiarum* kezdetű *muto propriót*, az valóban csak a második fejezetben tárgyalja a követekre vonatkozó nemzetközi jogi szempontokat. Ez azonban a teológia és az egyház zsinat utáni jogalkotása szempontjából érthető. A tételes jogalkotás ugyanis elsődlegesen a zsinat rész- és az egyetemes egyház közötti teológiai (ekkleziológiai) elvek jogi szövegekbe való átültetésére törekedett. Ez az egyházkormányzat, így a pápai követek szabályozásánál a dolog természete miatt különösen jelentős volt.⁴⁵⁶ Mindez csak didaktikai kérdés, még akkor is, ha a későbbiekben egyes pápai üzenetekben újra megerősítésre került, hogy a pápai követ elsődleges küldetése a részegyházak felé szól, azért hogy az egy és egyetemes egyház elválaszthatatlan kapcsolatát megmutassa.⁴⁵⁷ A gyakorlat azonban azt bizonyítja, hogy a biztonsági kérdések területén nagyon is elmosódnak az *ad intra* és *ad extra* tevékenység határai. A legjobb példa erre az üldözött keresztény (katolikus) közösségek helyzete. Nehéz azt mondani ugyanis, hogy az ilyen hányatott sorsú közösségek lelki, anyagi, diplomáciai és egyéb segítése a pápai követ tisztán *ad intra* vagy *ad extra* feladatait érintené. Ellenkezőleg, a válságövezetben, és ezt jól szemlélteti a szíriai háború, a keresztény közösség segítése kihat a pápai követ tevékenységének minden szegmensére.⁴⁵⁸

⁴⁵⁴ Az 1917-es Egyházi Törvénykönyv még nem jognak, hanem „lehetőségnek” tekintette az államokhoz való követküldést. (1917-es Egyházi Törvénykönyv, 265. k.).

⁴⁵⁵ Walf (2003): i. m. 89.

⁴⁵⁶ Juan Ignacio Arrieta: *Diritto dell'Organizzazione ecclesiastica*. Milano, Giuffrè, 1997. 329-330.

⁴⁵⁷ „Voi siete, in effetti, Rappresentanti del Papa presso i Governi nazionali o presso le Istituzioni sovranazionali, ma in primo luogo siete testimoni del Suo ministero di unità presso le Chiese locali, ai cui Pastori assicurate la possibilità di un contatto costante con la Sede Apostolica.” II. János Pál: Giubileo dei rappresentanti pontifici discorso di Giovanni Paolo II ai partecipanti al giubileo dei nunzi apostolici. *L'Osservatore Romano*, 16. IX. 2000. 6.

⁴⁵⁸ Massimiliano Menichetti: Zenari: la pandemia sulle macerie siriane, una catastrofe inimmaginabile. *Vatican News*. (2022/02/27) online: <https://www.vaticannews.va/it/vaticano/news/2020-04/zenari-pandemia-sulle-macerie-siriane-catastrofe-inimmaginabile.html>

A határok elmosódását jól demonstrálja a részegyházakhoz, de nem az állami hatóságokhoz küldött pápai követ, az ún. *apostoli delegátus* intézménye is. Főképp II. János Pál pápa aktív külpolitikájának köszönhetően, napjainkra a legtöbb országgal, ahol régebben a Szentszék csak apostoli delegátussal, vagyis csak a részegyházhoz, de nem az állami hatóságokhoz küldött követtel rendelkezett, kiépült a bilaterális nemzetközi kapcsolat. A régi delegátusi rendszer sok esetben olyan, nem katolikus többségű vidékeken funkcionált, amelyek napjainkban a gazdasági, a politikai, a biztonsági kihívások miatt (nem kizárva a fegyveres konfliktust) ún. válságövezetnek számítanak. Ezekben a területeken a krízis kísérőjelenségeként nem ritka a keresztényekkel szembeni vallási alapú üldöztetés és(vagy) diszkrimináció sem. Így a követ feladataihoz, még ha nem is volt nemzetközi jogi értelemben az állami hatóságokhoz is akkreditált követ, hozzátartozott a keresztény közösség biztonságának az előmozdítása. A Szentszék az első, még nem a mai mögöttes jogi értelemben vett delegátusnak nevezett követét a Közel-Keletre küldte.⁴⁵⁹ Az 1761. június 27-én Aleppóban alapított delegátusi rendszer feladata nem korlátozódott a katolikus hívek lelkipásztori gondozására, hanem kapcsolatot kellett kialakítani a keleti pátriárkákkal és az iszlám vallási vezetőkkel.⁴⁶⁰ A delegátus sajátos és korabeli békemissziójáról átfogó képet fest Fernando Filoni az Egyház Irakban című könyvének vonatkozó része.⁴⁶¹ De más olyan országokban is, ahol a Szentszék nem rendelkezett hosszú ideig az állami hatóságok irányába is delegált követtel, mint Laos, Líbia, Malajzia, Brunei, Mauritánia, Mozambik, Miamár, Kambodzsa vagy Vietnám az apostoli delegátus fontos szerepet töltött be a keresztény kisebbség és így lényegében az osztársadalom békéjének az előmozdításában. Súlyos egyházüldözés, az egyház vagy a kereszténység biztonsági helyzete miatt előfordulhat, hogy a pápa a részegyházakhoz sem tud követet, apostoli delegátust küldeni. Ez történt lényegében a volt szocialista országokban, vagy jelenleg ez figyelhető meg Észak-Koreában.⁴⁶² Ilyen esetben a Szentszék más csatornákon keresztül tartja a kapcsolatot a helyi egyházzal (levelek, püspökök, papok, laikusok vagy szerzetesek), és így próbál segíteni. Tehát az is látható, hogy a pápai követ fontos szerepet tölt be a rész- és az egyetemes egyház közötti kapcsolattartásban, a béke előmozdításában, de nem ő jelenti a kapcsolattartás és az egyház békemissziójának egyetlen eszközét.

⁴⁵⁹ A pápai delegátus jogi terminológiájának a tisztázására a Szentszéki Államtitkárság 1916. 05. 08-án kiadott kommunikációjával kerül sor.

⁴⁶⁰ Carlos Salvador Corral: Delegato Apostolico. In: Carlos Salvador Corral – Velasio De Paolis – Gianfranco Ghirlanda (szerk.): *Nuovo Dizionario di Diritto Canonico*. Milano, San Paolo, 1993. 335.

⁴⁶¹ Fernando Filoni: *La Chiesa in Iraq. Storia, sviluppo e missione, dagli inizi ai nostri giorni*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2015. (Magyarul: *Az Egyház Irakban*. Budapest, Szent István Társulat, 2019.)

⁴⁶² Salát Gergely: Christian persecution in North Korea. In: Kaló József – Petruska Ferenc - Ujházi Lóránd (szerk.): *Budapest Report on Christian Persecution 2019*. Budapest, Kapu Kiadó, 2019. 109-126.

A pápai követ béke előmozdítása érdekében végzett tevékenysége, a biztonsági kérdések etikai értékelése nem elsősorban nemzetközi közjogi, vagy akár kánonjogi alapelvekre vezethető vissza. Az alapító az apostolfeljedelmet a következő küldetéssel ruházta fel: „erősítsd meg testvéreidet” (Lk 22, 32.). Amellett, hogy az utasítás lelki, spirituális megerősítésre vonatkozik, számtalan történelmi példa árulkodik arról, hogy a pápák nem viseltettek érzéketlenül a helyi egyház szenvedéseivel és megpróbáltatásaival szemben. Igyekeztek valóban az élet minden területén „megerősíteni testvéreiket”.⁴⁶³ Szent Péter utódja számára azonban fizikai képtelenség, hogy mindenhol jelen legyen. Ezért legfőbb pásztori gondoskodását⁴⁶⁴ a követi rendszeren keresztül gyakorolja. A pápai követi szolgálat akármennyire is a diplomáciai testületekre és követekre vonatkozó nemzetközi közjog szabályai szerint történik (362. k.), csak hasonlítható más ország követéhez. A pápai követ a krisztushívók vonatkozásában ugyanis soha nem idegen, nem egy számos politikai és gazdasági kérdésben ellenérdekelt hatalom képviselője. Az egy és oszthatatlan Katolikus Egyház egyetemességének reprezentánsa a részegyház felé.⁴⁶⁵ A követküldési jogot az egyház elsősorban ezért teológiai elvre: a pápai primátusra és csak másodsorban a nemzetközi közjog szabályaira vezeti vissza.⁴⁶⁶ A *Sollicitudo omnium ecclesiarum* kezdetű *mutuo proprio* is inkább teológiai elvre, a péteri primátusra alapozza a követküldési jogot.⁴⁶⁷ A pápa akkor is jogosult a részegyházhoz követet küldeni, ha a Szentszék és az adott állam között nem áll fenn nemzetközi, bilaterális egyezmény, amely biztosítaná, hogy a pápai követ az állami hatóságok előtt is képviselje a Szentszékét. Ez még nem jelenti, hogy csak a részegyházakhoz delegált pápai követ, tehát aki nem rendelkezik nemzetközi jogi értelemben követi minőséggel, ne mozdíthatná elő a regionális és a globális biztonságot. A legkorábbi tág értelemben vett követi feladat is, amelyről az Apostolok Cselekedeteiből értesülünk egy békemisszióhoz kapcsolódik. A jeruzsálemi közösség elküldi Barnabást az antióchiai hívekhez, hogy valószínűsíthetően az eltérő etnikai szokásokból származó ellentéteket oldja meg.⁴⁶⁸ Az első századokban az

⁴⁶³ XV. Benedek közel-keleti keresztények érdekében végzett tevékenységének a bemutatásához lásd: Agnes De Dreuzy: *The Vatican and the Emergence of the Modern Middle East*. Washington, Catholic University of America, 2016.

⁴⁶⁴ Dominique Mamberti: Considerazioni “non diplomatiche” sui rappresentanti pontifici. *Ius Ecclesiae*, 19. (2007), 1. 185.

⁴⁶⁵ II. János Pál (2000): i. m. 6-7.

⁴⁶⁶ Erdő (1990): i. m. 259.

⁴⁶⁷ „Sane vero Iesus Christus per Apostolorum eorumque successorum, nempe Episcoporum cum Petri Successore Capite, fidelem Evangelii praedicationem sacramentorumque administrationem, et per gubernationem in dilectione, Spiritu Sancto operante, populum suum crescere vult eiusque communionem perficit in unitate.” VI. Pál: motu proprio. *Sollicitudo omnium ecclesiarum*. 1969. VI. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 61. (1969), 8. 474.

⁴⁶⁸ „Velük volt az Úr segítségére: sokan hívők lettek, és megtértek az Úrhoz. Ennek a híre a jeruzsálemi egyházba is eljutott, ezért elküldték Barnabást Antióchiába. Amikor megérkezett és látta az Isten kegyelmét, boldog volt és mindenkit buzdított, hogy ragaszkodjék az Úrhoz szíve mélyéből. Mert derék ember volt, telve Szentlélekkel és

egyetemes zsinatokra küldött pápai követek (pl. Nicea - 325) pedig a kereszténység alapjait meghatározó vallási, teológiai kérdések megnyugtató rendezésében vettek részt.⁴⁶⁹ Tekintve, hogy a korabeli teológiai viták nem egyszer vezettek akár a keresztény közösségen belül is erőszakhoz, a követi tevékenység a legszorosabban kapcsolódott a regionális biztonság előmozdításához.⁴⁷⁰ Mivel a vitás kérdések rendezésében Róma püspökének szava meghatározó jelentőséggel bírt, a követek is kulcsszerepet játszottak a konszenzus és így a regionális béke megerősítésében.⁴⁷¹ A pápai diplomácia későbbi fejlődésének egyes sarokpontjainál is szerepet játszott az egyetemes és a regionális egyház biztonsági helyzetének alakulása.⁴⁷²

Az Apostoli Szentszék nemzetközi jogalanyiságából fakadóan a pápai követ küldetése nemcsak szoros értelemben vett lelkipásztori feladatokra terjed ki. Az egyház missziós küldetése miatt minden tevékenysége valamelyest kapcsolódik a lelkipásztori feladatokhoz.⁴⁷³ Továbbá a követ hivatala a nemzetközi jogi dimenzió túl kánonjogi értelemben is egyházi hivatal.⁴⁷⁴ Mint ilyenre érvényes az egyházi hivatalokra vonatkozó általános kánoni előírás: „a hivatal viselője hivatalát lelki cél érdekében gyakorolja” (145. k.). Ezért a pápai követ legprofánabbnak tűnő *ad extra* feladatai is lelki célok szolgálatában állnak. Ezek között a béketeremtés és a háború etikai kérdések értékelése az említett teológiai és szentírási alapok okán kitüntetett helyen szerepelnek.⁴⁷⁵

Amennyiben a hatályos Kódex által kategorikusan *ad intra* követi feladatokat vizsgáljuk, akkor is kiderül, hogy a lelkipásztori hasznosságon túl, számos a biztonság

hittel. Nagyon sokan az Úrhoz tértek. (Ap. Csel 11, 21-24.) Richard J. Dillon: Az Apostolok Cselekedetei. In: Thorday Attila (szerk.): *Az Újszövetség könyveinek magyarázata. Szent Jeromos Katolikus Bibliakommentár.* Budapest, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, 2005. 265.

⁴⁶⁹ Squicciarini (2005): i. m. 499-515.

⁴⁷⁰ Melichár Kálmán (1932): *A zsinatok.* Budapest, Szent István Társulat.

⁴⁷¹ Walczak (2016): i. m. 491.

⁴⁷² Pierre Blet: *Histoire de la Représentation diplomatique du Saint- Siège des origines à l'aube di XIX siècle.* Vatican City, Archivio Vaticano, 1982. 35. Lásd még Dino Staffa: Legato. In: Pio Paschini (szerk.): *Enciclopedia Cattolica.* Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1951. 1027.

⁴⁷³ Gaetano Arangio-Ruiz: On the Nature of the International Personality of the Holy See. *Revue Belge de Droit International*, 29. (1996), 2. 354.

⁴⁷⁴ Jesús Miñambres: Considerazioni sulla provista di uffici ecclesiastici per presentazione premessa nel codice del 1983. *Ius Ecclesiae*, 11. (1999), 407-418.

⁴⁷⁵ Az egyházi hivatalokkal kapcsolatban Benedetto Ojetti általános megállapítást tesz: Az egyházi hivatalok akkor is lelki célokat mozdítanak elő, ha nem is közvetlenül lelki célokra hozták létre. „Quare in hac latiore acceptione, etsi munus constituens officium debeat dirigi in finem spiritualem, non tamen necesse est, ut formaliter spirituale sit, sed versari aequae potest in re, quae omnino temporalis sit formaliter spectata, ut puta officium organici vel cantoris aut pulsantis campanas ecclesiae, aut etiam verrentium sacras aedes.” Benedetto Ojetti: *Commentarium in Codicem Iuris Canonici.* Romae, Universitatis Gregorianae. Vol. II. 1931. 3. Kifejezetten a szentszéki diplomácia munkatársaira vonatkozóan II. János Pál 1980-ban a jövő pápai követeknek mondott beszéde: Adress to students of the pontifical academy. Diplomatic service and apostolic spirit. *Enchiridion Vaticanum*, 1980. IV. 9.

megteremtése és a válságkezelés szempontjából is rendelkezik relevanciával (364. k.).⁴⁷⁶ A követ szoros kapcsolatban áll a püspökökkel, (364. k. 2°, 365. k. 2. §) illetve a püspöki konferenciával. Nem tagja a konferenciának, de meghívást kell, hogy kapjon a püspöki konferencia általános üléseinek bevezető szekciójára, illetve meghívást kaphat a konferencia egészére is. A konferencián elhangzottakról és a döntésekről összefoglalót kap. A jogalkotó általános kérése, hogy a követ „adjon meg minden segítséget és szoros kapcsolatot ápoljon a konferenciával” (364. k. 3°). Az általános kérés a tág értelemben vett társadalmi, etikai és biztonsági kérdésekre is kiterjed.⁴⁷⁷ A követnek szerepe van a helyi püspökkinevezésekben, minthogy lefolytatja a Szentszék előírásai alapján az információs eljárást (364. k. 4°). Ennek a tisztán egyházi eljárásnak is jelentős etikai, társadalmi és biztonsági aspektusa lehet, minthogy az állami hatóságoknak sem mindegy, hogy milyen karakterű személy tölti be a püspöki hivatalt.⁴⁷⁸ A válságövezetekben, ahol adott esetben vallási alapú konfliktusok is vannak, nem elhanyagolható, hogy mennyire valósul meg a püspökökkel szembeni jogalkotói kérés, mely szerint a püspök igyekezzen előmozdítani a vallásközi vagy felekezeti párbeszédet (383. k. 3. §, 4. §). A válságövezetekben a pápai követ felelőssége hatványozottabban jelenik meg arra vonatkozóan, hogy a személy kiválasztásánál az említett szempontok érvényesüljenek. A pápai követ kettős irányú információs küldetéssel is rendelkezik. Ez ugyancsak bír biztonsági aspektussal. Egyrészt lehetőségeihez mérten informálja a Szentszék a helyi egyház körülményeiről (364. k. 1°). A jogalkotó egy szóval sem mondja, hogy a Szentszék információigénye csak a lelkipásztori kérdésekre korlátozódik. Épp ellenkezőleg kiterjed

⁴⁷⁶ „A pápai követ legfőbb feladata, hogy egyre erősebbé és hatékonyabbá tegye az egység kötelékét, mely az Apostoli Szentszék és a részegyházakat összefűzi egymással. A pápai követre tartozik tehát illetékességi területén:

1. hogy értesítse az Apostoli Szentszék azokról a körülményekről, amelyek közt a részegyházak élnek, továbbá mindarról, ami magát az egyház életét és a lelkek javát érinti;
2. hogy tevékenységével és tanácsával támogassa a püspököket, érintetlenül hagyva azok törvényes hatalmának gyakorlását;
3. hogy szoros kapcsolatot ápoljon a püspöki konferenciával és adjon meg neki minden segítséget;
4. hogy a püspökök kinevezésével kapcsolatban a jelöltek nevét az Apostoli Szentszéknek továbbítsa vagy javasolja, valamint hogy az információs eljárást a kinevezendő személyekről lefolytassa az Apostoli Szentszék által adott szabályok szerint;
5. hogy igyekezzék előmozdítani azokat az ügyeket, amelyek a békét, a fejlődést és a népek együttműködését szolgálják;
6. hogy a püspökökkel együtt fáradozzék a Katolikus Egyház és a többi egyházak vagy egyházi közösségek, sőt nem keresztény vallások megfelelő kapcsolatának előmozdításán;
7. hogy azt, ami az egyház és az Apostoli Szentszék küldetésével kapcsolatos, a püspökökkel együttműködve az állam vezetőinél pártfogolja;
8. ezenkívül, hogy éljen azokkal a felhatalmazásokkal, és teljesítse azokat az egyéb megbízásokat, amelyeket az Apostoli Szentszék től kap.” (364. k.).

⁴⁷⁷ Ezt a feladatát Knut Walf erősen kritizálja Walf (2003): i. m. 89.

⁴⁷⁸ Ujházi Lóránd: *Raccolta e conservazione delle informazioni prima della nomina dei vescovi cattolici. Antonianum*, 87. (2012), 4. 715-741.

mindenre, ami „az egyház életére és a lelkek javára” vonatkozik (364. k. 1°). A társadalmi-, a biztonsági kérdések pedig jelentősen visszahatnak az egyház életére (364. k. 1°). A pápai követ a Szentszék legfontosabb és hiteles informátora a helyi biztonsági helyzetről.⁴⁷⁹ A megbízható és átfogó információk beszerzése érdekében igénybe veheti a helyi klerikusok és laikusok segítségét. Ez különösen igaz a válság- és a háborús övezetekre, főképp, ahol a konfliktus valamilyen okból kihat a keresztény és a katolikus közösségek biztonsági helyzetére. Másrészt a követ a pápa üzenetét tolmácsolja kül- és biztonságpolitikai kérdésekben.

De még az egyház belső életére vonatkozó területek is, mint a hagyományos hármass megszentelő, tanító, illetve kormányzó küldetés is rendelkezhet biztonsági aspektussal a pápai követ munkája során. A pápai követek ugyanis az egyház saját jogában is bizonyos előjogokkal rendelkeznek, amelyeket VI. Pál szavaival élve azért kapnak, hogy feladataikat eredményesebben tudják végrehajtani.⁴⁸⁰ A pápai követek előjogaira a Kódex csak röviden utal (366. k.). Alaposabban az *Index Facultatum Legatis Pontificiis tributarium*,⁴⁸¹ illetve missziós területeken az *Index Facultatum Legatis Pontificiis in territoriis missionum tributarium*⁴⁸² tárgyalja őket. A privilégiumok alapvetően az egyház belső életéhez kapcsolódnak. A szentségkiszolgáltatásra, püspökök beiktatására, fenntartott egyházkormányzati intézkedések engedélyezésre való előjogok a válságok idején felértékelődnek. Sőt, az új típusú biztonsági kihívások rávilágítottak, hogy az egyház hármass küldetéséhez kapcsolódó privilégiumok jelentősebbek lehetnek, mint azok az előjogok, amelyeket a nemzetközi jog biztosít a követek számára.⁴⁸³ A nemzetközi aktorok ugyanis sok esetben nem tudják kikényszeríteni a nemzetközi jog által a diplomáciai testületek számára biztosított előjogok tiszteletben tartását az állam alatti szereplőkkel szemben.⁴⁸⁴ Ezt jelzi, hogy az aszimmetrikus konfliktusok helyszínén a külképviseletek szinte soha nem maradnak szolgálati helyükön. Ez érthető, hiszen a terror- és állam alatti szervezetekkel szemben jogaikat nem tudják érvényesíteni. A pápai

⁴⁷⁹

Keresztények szíriai helyzetéről a Zenari bíboros rendszeresen ad átfogó képet Crisi in Medio Oriente, cardinale Zenari: "L'Europa può fare di più". (2022/02/27) online: <https://www.rainews.it/tgr/veneto/video/2020/01/ven-Crisi-in-Medio-Oriente-cardinale-Zenari-nunzio-apostolico-Siria-Europa-puo-fare-di-piu-450041d5-b8e7-46be-a628-4de99a7c3ad1.html>; Vatican News: Il cardinale Zenari: la Siria attende ancora pace e ricostruzione. 2022/02/27) online: <https://www.vaticannews.va/it/chiesa/news/2019-12/zenari-siria-pace-ricostruzione-consacrazione-chiesa-aleppo.html>

⁴⁸⁰ VI. Pál (1969): i. m. 474.

⁴⁸¹ Hittani Kongregáció, Püspöki Kongregáció, Klérus Kongregáció, Megszentelt Élet Intézményeinek Kongregációja: *Index Facultatum Legatis Pontificiis tributarium*. Città del Vaticano, Typis Polyglottis Vaticanis, 1986.

⁴⁸² Népek Evangelizációjának Kongregációja: *Index Facultatum Legatis Pontificiis in territoriis missionum tributarium*. Città del Vaticano, Typis Polyglottis Vaticanis, 1999.

⁴⁸³ Különösen 1961-es Bécsi Konvenció. Lásd: Eileen Denza: *Diplomatic Law Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations*. Dobbs Ferry, Oceana Publications, 1976.

⁴⁸⁴ Gerd Oberleitner: Human Security: A Challenge to International Law? *Global Governance*, 11. (2005), 2. 190.

követek azonban számos esetben (pl. Irak, Szíria) a fegyveres konfliktus helyszínén maradtak. Ez önmagában is tanúságtétel az egyház békemissziója melletti elköteleződésről.

4.3. A pápai követ *ad extra* feladatai és a béke szolgálata

A legtöbb országban a pápai követ nemcsak a részegyházak, hanem az állami hatóságok irányába is képviseli a római pápát. Ezáltal válik a követ sajátos kánonjogi és nemzetközi jogi alakzattá. Két független jogrendszer találkozási területe, miközben mindkettő megőrzi a saját függetlenségét.⁴⁸⁵ A II. Vatikáni Zsinat koncepciója, hogy az állam és az egyház egymástól független entitás, de mindkettő ugyanannak az emberi személynek a szolgálatában áll, hiszen feladata a közösség és a közös előmozdítása (GS 70). Az érdemi és közös munka megvalósításához elengedhetetlen a folytonos párbeszéd, amelyet az állami akkreditációval is rendelkező pápai követ egyedülálló módon igyekszik előmozdítani (365. k. 1. §). Az államokhoz is akkreditált követek bemutatásánál a Kódex a pápai követ és az államok együttműködése kapcsán szűkszavú. Mindössze annyit mond, hogy „mozdítsák elő és erősítsék az Apostoli Szentszék és az állam hatóságai közötti kapcsolatokat” (365. k. 1. §. 1°), és „tárgyaljanak az egyház és az állam közötti viszonyról kapcsolatos kérdésekről, különösen pedig a konkordátumok és más hasonló megállapodások létrehozásáról és végrehajtásáról” (365. k. 1. §. 2°). A követek békeépítő tevékenysége a pápai követek elsődleges feladatát taglaló 364. kánonban kerül bemutatásra, amely a részegyházak és az egyetemes egyház közötti kapcsolat előmozdításának egyes területeit mutatja be. Itt kerül konkrétan említésre, hogy a pápai követ „igyekezzék előmozdítani mindazokat az ügyeket, amelyek a „békét, a fejlődést és a népek együttműködését szolgálják” (364. k. 5°). Hasonlóképpen itt kerül említésre a felekezeti és vallásközi párbeszéd szorgalmazása is (364. k. 6°), amely jelentősen kapcsolódik a regionális és az egyetemes béke megteremtéséhez.

A II. Vatikáni Zsinatot követő katolikus államelmélet egyrészt nem az alá-fölérendeltség, hanem a kölcsönös tisztelet és az egymás felé való nyitottság, másrészt az állam és az egyház szétválasztásának elvére épült. Az egyház együttműködése minden olyan állammal és nemzetközi szervezettel, amely elkötelezett a béke előmozdításában evidenciának tekinthető. Ennek a partneri megközelítésnek a fényében logikusnak tűnt, hogy a külképviseletek *ad extra* feladataira vonatkozó alapelveket a végül nem publikált *Lex Ecclesiae*

⁴⁸⁵ Vincenzo Buonomo: Considerazioni sul rapporto tra diritto canonico e diritto internazionale. *Anuario de derecho canónico: revista de la Facultad de Derecho Canónico integrada en la UCV*, 4. (2015), 13.

fundamentalis-ba is be akarták iktatni.⁴⁸⁶ A Kódex végül az államokhoz és más hatóságokhoz tartós jelleggel küldött követek tekintetében rövid utalást tesz (362. k., 363. k. 1. §). Hasonlóképpen azokat is, akik pápai küldöttségben teljes jogú kiküldötti vagy megfigyelői minőségben nemzetközi tanácsokhoz, értekezletekre vagy összejövetelekre kapnak kiküldetést (363. k. 2. §) a CIC éppen csak említi. Jogállásuk vonatkozásában a CIC a nemzetközi jog előírásainak a betartását irányozza elő (365. k. 1. §. 1).⁴⁸⁷ Továbbá a követ *ad intra* feladataihoz képest kiegészítő megjegyzéseket tesz.⁴⁸⁸ Mélyebb teológiai és jogdogmatikai reflexiót a jogszabályhely már ez esetben sem bírt el. A zsinat megváltozott államelméleti koncepciója a pápai követekre vonatkozó *Sollicitudo omnium ecclesiarum* kezdetű *motu proprio*ban is hangsúlyosabban jelent meg. Már a dokumentum szóhasználata is beszédes, hiszen a zsinat éveiben már háttérbe szorult tökéletes közösség, „*societas perfectat*” alkalmazza mind az állam, mind az egyház vonatkozásában. Az egyház állammal szembeni autonómiájára, és tökéletesebb lelki célokat megvalósító jellegére alkalmazott kifejezés mindkét entitásra való alkalmazása VI. Pál koncepciójából érthető. A pápa már úgy tekintett mindkettőre, mint amelyek a béke és a haladás, illetve az emberiség szolgálatában állnak. Így a célok megvalósításában egymás szövetségesei. Knut Walf ennek kapcsán felhívja a figyelmet, hogy a *motu proprio* a pozitív hangvételtől függetlenül általánosan fogalmaz, ami az állam és az egyház együttműködését illeti.⁴⁸⁹ Ez igaz, de ez nem is lehet másképp, hiszen a pápai követek feladatai az egyes államok és a nemzetközi szervezetek bi- és multilaterális megállapodásainak és az aktuális biztonsági, illetve etikai kihívások fényében realizálódnak. Ferenc pápa éppen a követi szolgálat gyorsan változó biztonsági környezetnek való jobb megfeleltetése miatt állította fel a Szentszéki Államtitkárság harmadik szekcióját, amely a diplomáciai testület állományának személyi ügyeivel foglalkozik. Erről bővebben a következő fejezetben szólunk. Most csak utaljunk a 2017-es karácsonyi beszédre, amelyet a pápa a Római Kúria vezető

⁴⁸⁶ Giuseppe Dalla Torre: Il diritto pubblico esterno e la nuova codificazione canonica. In. *Studi in memoria di Pietro Gismondi*. Milano, Giuffrè. Vol., 1. 1987. 419-421.

⁴⁸⁷ Ez egyben a kanonizáció – a világi törvények teljes joghatással történő átvételének - sajátos területe is, hiszen az egyházi jogalkotó nem a nemzeti-, hanem a nemzetközi jog átvételét rendeli el. Az egyházi jogalkotó a követekre vonatkozó nemzetközi jogi szabályzók átvételét általánosságban elrendeli, amellyel egyben lemond a későbbi törvényhozói jogharmonizációs és jogi kontroll lehetőségéről. Természetesen a kanonizáció szabályai ez esetben határát jelentik a jogszabályok átvételének. Ujházi Lóránd: A világi törvények átvétele a kánonjogba – a kanonizáció intézménye (22. Kán.). *Iustum Aequum Salutare*, 4. (2010), 3. 143-167. Az általános átvétel (generális transzformáció) az alkotmányjogi jogdogmatikában ismert intézmény, amellyel a nemzetközi jogi normák (egy részének) általános átvételét rendeli el a nemzeti jog.

⁴⁸⁸ „1. §. Azoknak a pápai követeknek, akik egyszerűsített nemzetközi jog szabályai szerint az államok mellett követként működnek, sajátos feladatuk még:

1. hogy előmozdítsák és erősítsék az Apostoli Szentszék és az állam hatóságai közti kapcsolatokat;
2. hogy tárgyaljanak az egyház és az állam közötti viszonytal kapcsolatos kérdésekről, különösen pedig a konkordátumok és más hasonló megállapodások létrehozásáról és végrehajtásáról.” (365. k. 1. §)

⁴⁸⁹ Walf (2003): i. m. 90.

munkatársainak mondott, és ahol kifejtette, hogy a szentszéki diplomácia munkatársai vegyenek részt a békeépítés és a válságkezelés folyamatában.⁴⁹⁰ Elvárása nem alaptalan. Egyrészt az egyháznak szemben a nemzetállamokkal nincsenek nemzeti érdekei. Semleges félként tud részt venni a konfliktusok elsimításában és a békemissziókban. Másrészt a szentszéki diplomácia valóban komoly sikereket ért el a modern-szekuláris államok közötti konfliktusok megoldásában és ezáltal a nemzetközi béke megszilárdításában. A teljesség igénye nélkül: XIII. Leó 1885-ben Bismarck felkérésére a Karolina-szigetek hovatartozása vonatkozásában sikeresen közvetített Spanyolország és Németország között,⁴⁹¹ 1890-ben Anglia és Portugália között a kongói határok kapcsán kialakult vitában, 1893-ban Peru és Ecuador közötti határvitában ért el sikereket. Felajánlotta közvetítését a Szentszék 1895-ben is az Anglia és Venezuela között kialakult guyana-i határvita kapcsán, illetve Haiti és a Dominikai Köztársaság közötti vita rendezésében. Szintén 1895-ben a pápa közbenjárt II. Menelik Etióp császárnál az olasz hadifoglyok érdekében. A Szentszék közbelépésének is köszönhető, hogy 1896-ban az Egyesült Államok és Spanyolország között nem tört ki háború Kuba kapcsán. 1900 és 1903 között argentinai és chilei határvita rendezésében vállalt szerepet a Szentszék. De közvetítő szerepe volt a Kolumbia és Peru közötti megállapodás előkészítésében, illetve 1909 és 1910 között Brazília és Peru közötti vita rendezésében.⁴⁹² II. János Pál apparátusa 1984-ben Argentína és Chile között a Beagle szoros kapcsán segédkezett elkerülni a fegyveres konfliktust.⁴⁹³ De meg lehet említeni a Szentszék erőfeszítéseit, amelyek kevesebb eredményt hoztak. Ilyen a libanoni polgárháború,⁴⁹⁴ az iraki katonai intervenció,⁴⁹⁵ vagy a kelet-európai országok kommunista diktatúráinak a felszámolására tett kísérlet. Ezek a kevésbé sikeres kezdeményezések is demonstrálták a Szentszék elkötelezettségét a nemzetközi béke irányába.⁴⁹⁶ Újabban az Egyesült Államok és Kuba elhidegült kapcsolatának javításában segített a Szentszék. De Dél-Szudán belpolitikai válságának és így az új független államban élő

⁴⁹⁰ Andrea Gagliarducci: *Curia reform may include an office for negotiations in the Secretariat of State.* (2022/02/27) online: <https://www.catholicnewsagency.com/news/curia-reform-may-include-an-office-for-negotiations-in-the-secretariat-of-state-13513>

⁴⁹¹ Karl Bihlmayer – Tüchle Hermann: *Kirchengeschichte. Der Neuzeit und die neueste Zeit.* Padernborn, Wissenschaftliche Handbibliothek, eine Sammlung theologischer Lehrbücher. Vol. III. 1987. 400.

⁴⁹² Follo (é. n.): i. m. 5.

⁴⁹³ Lisa Lindsley: The Beagle Channel Settlement: Vatican Mediation Resolves a Century-Old Dispute, *Journal of Church and State*, 29. (1987), 3. 435-455. Lásd még: Ujházi Lóránd: A Katolikus Egyház és a vallási közösségek jelentősége Argentína biztonsága szempontjából. In: Orosz András Lóránt, Ujházi Lóránd (szerk.): *A Katolikus Egyház biztonsági helyzete a huszonegyedik században.* Budapest: L'Harmattan; Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, 2013. 29-39.

⁴⁹⁴ Ujházi Lóránd: A libanoni keresztények biztonsági helyzete. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017), 4. 357-372.

⁴⁹⁵ Ujházi Lóránd: Safety State of Iraqi Christians, "Change of Era" in Vatican Diplomacy. *Logos: a journal of modern society & culture*, 15. (2016), 4. 155-175.

⁴⁹⁶ John M. Kramer: The Vatican's "Ostpolitik". *The Review of Politics*, 42. (1980), 3. 283-308.

törzsek közötti fegyveres erőszak beszüntetésében is szerepet vállalt.⁴⁹⁷ Annak ellenére, hogy sem Ukrajna, sem Oroszország nem fogadta el a Szentszék békeközvetítését, a pápa követe, Matteo Zuppi bíboros mégis eljutott az ukrán és az orosz politikai és vallási vezetőkhez. Tárgyalt Joe Bidennel és a kínai vezetéssel is. Naivság lenne azt gondolni, hogy a Szentszék fogja megoldani az orosz-ukrán háborút, de a látogatások és kísérletek jelzik az egyház elkötelezettségét a világbéke előmozdítása érdekében. Az ilyen folyamatok előkészítésében és koordinálásában a pápai követek kulcsszerepet töltenek be.⁴⁹⁸ Pietro Parolin bíboros-államtitkár 2015-ben a Pápai Gergely Egyetemen a „Szentszék diplomáciai tevékenysége a béke szolgálatában” címmel adott elő. Az államtitkár kifejtette, hogy a Szentszék igyekszik sajátos mozgásterének és lehetőségeinek egyre jobb kihasználásával továbbra is a béke előmozdítását szolgálni. Kiemelte, hogy a megfelelő prevenció és konfliktus utáni válságkezelés hiányában a fegyveres konfliktusok előreláthatóan növekedni fognak.⁴⁹⁹ A bíboros azt várja a szentszéki diplomáciától, hogy jobban tűnjön ki a Szentszék valós súlya. Ebben a tekintetben is kulcsszerepe lesz a követeknek. Más alkalommal a bíboros államtitkár konkrétan felhívta a figyelmet az egyház szerepvállalására a kolumbiai békefolyamatok elindítása, nicaraguai helyzet rendezése tekintetében, ahol a pápai megbízott megfigyelőként vett részt. Kiemelte az afrikai országok visszatérő válságainak, mint a mozambiki helyzet kezelését. A regionális béketeremtés mellett a pápai követek biztonsághoz kapcsolódó etikai kérdésekben is nyilatkoznak: a migrációs és menekültválság kezelése, a fegyverzet, különösen a tömegpusztító fegyverek leszerelése, szervezett bűnözés, fenntartható fejlődés stb.⁵⁰⁰ Az államtitkár érzékeltette, hogy új típusú válságkezelésre van szükség, amelyben az egyházi diplomácia erőteljesebben részt vesz. Az államtitkár szerint ugyanis az elmúlt években a fegyveres erővel kikényszerített békék ingatagok és magukban hordják az újabb fegyveres konfliktusok csíráit. A kiengesztelődésre irányuló és párbeszédre alapuló válságkezelés képes egyedül a tartós béke megteremtésére, az egyház pedig ebben szerepet vállal.⁵⁰¹ A pápai követek pedig, ahogy azt

⁴⁹⁷ Ferenc pápa 2019-ben találkozott a dél-szudáni politikai vezetéssel és az ellenzékkel. A megható gesztus, hogy a pápa megcsókolta a két politikai vezető lábát kérve őket, hogy induljanak el a kiengesztelődés útján nem maradt eredménytelen. Marina Tomarro: Sud Sudan: Dichiarazione di Roma per porre fine alle ostilità. Vatican News. (2022/02/27) online: <https://www.vaticannews.va/it/mondo/news/2020-01/pace-sudsudan-santegidio.html>

⁴⁹⁸ Christian W. Rieck – Dorothee Niebuhr: Microstate and Superpower. The Vatican in International Politics. *Kas International Reports*, 10. (2015), 49.

⁴⁹⁹ Parolin, Pietro: "Lectio Magistralis" del Cardinale Segretario di Stato al "Dies Academicus" della Pontificia Università Gregoriana, 11.03.2015. *Bollettino*, (2022/02/27) online: <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2015/03/11/0178.html>

⁵⁰⁰ Pietro Parolin: Una diplomazia al lavoro della pace. (2022/02/27) online:

<https://www.cattolicanews.it/aperto-il-99-anno-accademico-dell-ateneo>

⁵⁰¹ Uo.

már XXIII. János 1966-ban megfogalmazta a pápa „meghosszabbított kezei” a kül- és békepolitika megvalósításában.⁵⁰²

A pápai követ hivatala, kánoni értelemben egyházi hivatal, amely már az alapításkor is sajátos biztonsági kérdéseket vet fel.⁵⁰³ A római pápa, mint illetékes egyházi hatóság, az apostoli levél kibocsátásával alapítja a hivatalt,⁵⁰⁴ amelyre akkor kerül sor, ha azt a politikai és biztonsági helyzet lehetővé teszi. Ennek számos emberi jogi, vallási, köztük az egyház biztonsági helyzetéhez kapcsolódó aspektusa lehet. A Dél-Afrikai Köztársaság például, tekintve az ország holland protestáns orientációját sokáig nem kereste a diplomáciai kapcsolatot az Apostoli Szentszékkal. Amikor azonban az *apartheid* politika miatt számos ország megszakította a diplomáciai kapcsolatot a Dél-Afrikai Köztársasággal, felértékelődött számára a szentszéki diplomácia. A Szentszék azonban ekkor már kivárta az alkalmasabb biztonsági és politikai környezetet a diplomáciai kapcsolatok kialakítására.⁵⁰⁵ A pápai követi hivatal betöltéséről a pápa gondoskodik (146. k.). Az államtitkárság segítségével kiválasztja, majd kinevezi az alkalmas személyt a feladatra.⁵⁰⁶ Sem általános biztonsági szempontból, sem a katolikus közösség szempontjából nem elhanyagolható, milyen karakterű személyt neveznek ki. Ezek a szempontok a válságvezetekben még inkább felértékelődnek. A szegények, a háborúk és a fegyveres konfliktusok áldozatai iránti személyes elköteleződés sokat számít.⁵⁰⁷ A követ nemzetisége is befolyásolhatja a választást. Attól eltekintve, hogy a követ nem a nemzetisége vagy az eredeti állampolgársága szerinti országot, hanem az Apostoli Szentszékot képviseli, az etnikai szempontokat is figyelembe kell venni. Segítség ebben a tekintetben a zsinat után szorgalmazott gyakorlat, mely szerint a szentszéki külképviseletben erőteljesebben jelenjen meg az egyház egyetemessége. Ezért az olasz nemzetiségű diplomaták mellett ma már az egyes nemzetek katolikusai széles körben képviseltetik magukat a szentszéki diplomáciában.⁵⁰⁸

⁵⁰² XXIII. János: *Mission to France: Memoirs of a Nuncio 1944–1953*. New York, McGraw-Hill Book Company, 1966. 106.

⁵⁰³ Mamberti (2007): i. m. 186.

⁵⁰⁴ Például: II. János Pál: *Lettera Apostolica de erezione della Nunziatura Apostolica in Albania. Acta Apostolicae Sedis*, 84. (1992), 10.

⁵⁰⁵ Broglio (2015): i. m. 303.

⁵⁰⁶ Aimone Braida: *L'ufficio dei rappresentanti del Romano Pontefice. Apollinaris*, 52. (1979), 175-179.

⁵⁰⁷ Donato Squicciarini 75. születésnapja alkalmából kiadott ünnepi kötet számos tanulmánya bemutatja, a nuncius személyes érzékenységét, amellyel az egyes szolgálati helyén a válságok áldozatai, illetve a válságot kiváltó okok kezelése irányába fordult. Egon Kapellari – Herbert Schambeck (szerk.): *Diplomatie im Dienst der Seelsorge. Festschrift zum 75. Geburtstag von Nuntius Erzbischof Donato Squicciarini*. Graz, Wien, Styria, 2020.

⁵⁰⁸ „(...) továbbá a római pápa követeit is, amennyire csak lehetséges, az Egyház különböző tartományjaiból válasszák ki, hogy a Katolikus Egyház hivatali, illetve központi szervei valóban egyetemes jelleget mutassanak.” (CD 10)

Az első követek egyházi küldetéssel rendelkeztek. A pápai állam létrejöttével azonban fokozatosan kialakult a követek az uralkodó vagy a későbbi területi nemzetállamok követeinek feladategyütteséhez hasonló küldetés. Ez a dolog természetéből adódott, amennyiben figyelembe vesszük, hogy a Pápai Állam a formálódó európai nemzetállamok között, földrajzi kiterjedéssel, a római pápa világi kormányzati hatalmának alárendelt lakossággal rendelkezett.⁵⁰⁹ Ezért a realista értelemben vett *raison d'état* (államérdek)⁵¹⁰ a pápai követ feladatai között is óhatatlanul megjelent. A Szentszék a Pápai Államtól megkülönböztetve, a nemzetközi szokásjog alapján az európai államok közösségének tagja volt. Ez a nemzetközi jogalanyiség azonban csak a Pápai Állam 1870-es katonai megszállása után értékelődött fel.⁵¹¹ A Szentszék a római kérdés 1929-es rendezéséig is kötött nemzetközi megállapodásokat, és küldött, illetve fogadott követeket. Sőt, az Első Világháború után létrejövő új államok keresték a diplomáciai kapcsolat lehetőségét az Apostoli Szentszékkal. A terület elvesztésével nemcsak a Szentszék nemzetközi jogalanyiségára vonatkozó elméleti megalapozás jelentősége erősödött meg. Az egyház társadalmi és biztonsági kérdésekben adott nyilatkozatai is nagyobb súllyal estek latba. A háborús években XV. Benedek, XI. Piusz, XII. Piusz nyilatkozatai a békéről nem hangoztak volna olyan hitelesen, amennyiben a területi integritással és lakossággal rendelkező Pápai Állam még ránehezedett volna a Szentszékre.⁵¹² A pápai üzenetek a pápai követek számára nemcsak jámbor ajánlások, hanem az egyes kül- és a biztonságpolitikai, illetve etikai kérdésekben konkrét feladatszabások. Így értelmezendő XXIII. János *Pacem in terris* kezdetű enciklikája is, amely az egyház megváltozott hidegháborús biztonsági környezetben elfoglalt

⁵⁰⁹ Ez a kormányzati hatalom ma a Vatikán Városra korlátozódik.

⁵¹⁰ Ehhez lásd Fernández J. A. Santamaría: *Natural Law, Constitutionalism, Reason of State, and War*. New York, Peter Lang Publishing Inc, 2005. Colin Morris: *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. Oxford, Clarendon Press, 1989. Rolf Knubben: *Die Subjekte des Völkerrechts*. Stuttgart, Kohlhammer, 1928. 424-438.

⁵¹¹ Ehhez lásd: Louis Duchesne: *The Beginnings of the Temporal Sovereignty of the Popes*. New York, Benziger, 1908. Robert Graham: *Vatican Diplomacy: A Study of Church and State on the International Plane*. Princeton, Princeton University Press, NJ, 1959. Eric Hanson: *The Catholic Church in World Politics*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1987. Gaetano Arangio-Ruiz: On the Nature of the International Personality of the Holy See. *Revue Belge de Droit International*, 29. (1996), 2. 355–369. John R. Araujo: The International Personality and Sovereignty of the Holy See. *The Catholic University Law Review*, 50. (2001), 2. 292-336. Mariano Barbato: A State, a Diplomat, and a Transnational Church. *Perspectives*, 21. (2013), 2. 27-48. Matthew Bathon: The Atypical International Status of the Holy See. *Vanderbilt Journal of Transitional Law*, 34. (2001), 3. 597-632. John R. Morss: The International Legal Status of the Vatican/Holy See Complex. *European Journal of International Law*, 26. (2015), 4. 927-946.

⁵¹¹ Horace Cumbo: The Holy See and International Law. *The International Law Quarterly*, 2. (1948/49), 4. 603-620. Josef Kunz: The Status of the Holy See in International Law. *The American Journal of International Law*, 46. (1952), 2. 308-314.

⁵¹² Frivaldszky János: Az igazságos háborútól a béke morálfilozófiája felé: az Első Világháború előzményei és első éve – katolikus szemmel. In. Petruska Ferenc – Ujházi Lóránd (szerk.): *A vallás és biztonság kapcsolatának egyes kérdéseiről*. Budapest, Ludóvika Kiadó, 2020.

álláspontjának markáns összefoglalója.⁵¹³ XXIII. János, aki követi küldetése alatt (Bulgária, Törökország, Görögország, Franciaország) maga is aktív szerepet vállalt a regionális béke előmozdításában, jól tudta milyen jelentőséggel bírhatnak a terepen dolgozó diplomaták a béke missziókban.⁵¹⁴ Ugyanígy VI. Pál *Populorum progressio* kezdetű enciklikájának gazdaság-, kül- és biztonságpolitikai jellegű megjegyzései nemcsak szolid ajánlások a „jóakarátú embereknek”, hanem az egyházi diplomácia, és így a pápai követek számára feladatszabás is. II. János Pál pápa a 2000-es jubileumi évben kifejezetten a pápai követek számára intézett üzenetet, amelyben számos szempont mellett a követek állandó célkitűzésének nevezte a béke előmozdítását. Hozzátette, hogy a béke az igazságon, az igazságosságon, a szolidaritáson és a szabadságon alapul. Tehát ezeket a szempontokat is figyelembe kell venni a követeknek, mint amelyek a békemisszió elválaszthatatlan szegmensei. Ahogy a pápai követeknek mindent meg kell tenni a szegénységgel szembeni küzdelem, az alapvető emberi jogok és az emberi személy integráns fejlődésének előmozdítása érdekében is. Ezeknek az értékeknek az együttes védelme képes egyedül a népek közötti békét megalapozni.⁵¹⁵

Ferenc pápa 2019-ben a pápai követekkel való találkozás alkalmával tíz pontban foglalta össze, mit vár a pápai követektől. A pápai követ legyen 1; az Isten embere, 2; az Egyház embere, 3; az apostoli buzgóság embere, 4; a kiengesztelődés embere, 5; a pápa embere, 6; a kezdeményezés embere, 7; az engedelmesség embere, 8; az imádság embere, 9; a tevékeny szeretet (caritas) embere, 10; az egyszerűség embere.⁵¹⁶ Bár első ránézésre a pápai üzenet inkább jámbor elmélkedésnek tűnik, de a tíz pont alaposabb elemzéséből kiderül, hogy azok mind szoros, mind tág értelemben részét alkotják az új típusú biztonsági kihívások etikai értékelésének. A pápa aktív szerepet szán a pápai követeknek saját béke missziójának megvalósítása szempontjából. Ferenc pápa az egyes biztonsági kérdésekben, mint a migráció, a vallásszabadság, a fenntartható fejlődés, a terrorizmus, a nukleáris fegyverek leszerelése stb., konkrét vízióval rendelkezik. Ezért egyértelmű, hogy a követeknek ezekben a kérdésekben

⁵¹³ XXIII. János: Enc. *Pacem in terris*. 1963. III. 11. *Acta Apostolicae Sedis*, 55. (1963), 3. 257–304. Lásd még Marcel Prélot: *Storia del pensiero politico*. Milano, Mondadori (Oscar Studio), 1975.

⁵¹⁴ Kril Plamen Kartaloff: La missione diplomatica di Mons. Roncalli in Bulgaria (1925-1934). In. Massimo De Leonardis (szerk.): *Fede e diplomazia le relazioni internazionali della Santa Sede nell'età contemporanea*. Milano, EDUCAT, 2014. 113-133. Lorenzo Botrugno: La diplomazia pastorale di Mons. Roncalli tra Sofia e Istanbul. In. Massimo De Leonardis (szerk.): *Fede e diplomazia le relazioni internazionali della Santa Sede nell'età contemporanea*. Milano, EDUCAT, 2014. 133-153.

⁵¹⁵ II. János Pál: Giubileo dei rappresentanti pontifici discorso di giovanni paolo ii ai partecipanti al giubileo dei nunzi apostolici. *L'Osservatore Romano*, 2000.9.16. 6-7.

⁵¹⁶ Ferenc pápa: Incontro con i nunzi apostolici. Discorso del santo padre Francesco. 2019. VI. 13. (2022/02/27) online:
http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2019/june/documents/papa-francesco_20190613_nunzi-apostolici.html

képviselni kell a pápa álláspontját a béke jelentőségének az általános hangoztatásán túl. A pápa azt várja, hogy ezeken a területeken a pápai követ saját elképzeléseit félretéve az egyház és különösen Szent Péter utódjának akaratát közvetítse (nr. 2, 5, 7.). Ezzel jelezte a pápa, hogy elvárja a szentszéki külképviseletektől, hogy sorakozzanak fel az általa képviselt kül- és biztonságpolitikai irányhoz, még akkor is, ha nem mindenben értenek egyet a célkitűzéseivel. Az egyházi vezetők nem mindenben osztották ugyanis a pápa markáns véleményét az említett biztonsági kihívások kapcsán. Az egyház alkotmányos berendezkedésére vonatkozó teológiai és kánonjogi, illetve a külképviseletekre vonatkozó (nemzetközi) elvek alapján is elvárható, hogy a követ a küldő állam főhatalmának véleményét képviselje. Ez a főhatalom az egyházban mind teológiai és kánonjogi, mind közjogi vonatkozásban a római pápa kezében összpontosul. Többségében a pozitív példák dominálnak, és a pápai követek felsorakoznak a pápa békemissziója mellett. A renitencia pedig kivételnek számít.⁵¹⁷

A kánonjog a tisztán egyházi megbízatással rendelkező, és az államokhoz, illetve a nemzetközi szervezetekhez akkreditált követek elnevezésével is érzékelteti a megbízatás irányát. A nuncius, pronuncius, internuncius, *chargé d'affaires en pied*, *chargé d'affaires ad interim*, legátus a latere, *special envoy*, megfigyelő, képviselő vagy ablegatus, illetve régens elnevezések a szentszéki követ nemzetközi jogi karakterére utalnak. A kifejezések egyben a követ feladat- és hatáskörét, illetve a két fél, a Szentszék és az adott állam, vagy a nemzetközi szervezet diplomáciai kapcsolatának a szintjét is jelzik. Az elmúlt években részben a Szentszék nemzetközi közösségben és a válságkezelésben való részvételének köszönhetően némelyik forma jelentőségét veszítette, (vagy teljesen ki is kopott: pronuncius, internuncius, régens). Más követi formák jelentősége (pl. *special envoy*) felerősödött. Kánonjogi értelemben nem számítanak állandó diplomáciai képviseletnek, pápai követeknek, azok a bíborosok, akik a pápa személyét képviselik, valamilyen ünnepségen vagy gyűlésen, akár mint oldalkövet, vagy mint különleges követ (*missus specialis*, *missus extraordinarius*, *special envoy*). Jelentőségük az elmúlt időszakban azonban éppen biztonságpolitikai szempontból felerősödött.⁵¹⁸ Küldetésük

⁵¹⁷ Például Kenyai és Dél-Szudán Apostoli Nunciusa Charles Daniel Balvo az észak-afrikai Püspökök Szövetségének (AMECEA) – meghívására szentmisét mutatott be. Kifejtette, hogy mindenben segíti a Szentatyát az afrikai kontinens és különösen Dél-Szudán békéjének az előmozdításában. AMECEA Social Communications: *Apostolic Nuncio to Kenya calls for Peace in South Sudan*. (2022/02/27) online <https://communications.amecea.org/index.php/2013/12/19/amecea-apostolic-nuncio-to-kenya/>. Szíriában Mario Zenari bíboros nuncius több alkalommal találkozott a helyi keresztény és katolikus vezetőkkel, ahogy a politikai vezetők előtt is megerősítette a Szentszék szándékát a regionális béke előmozdításában. Shaza/Mazen (2017): *Apostolic Nuncio in Damascus: Syria will defeat terrorism*. (2022/02/27) online: <https://sana.sy/en/?p=98754>

⁵¹⁸ *Pápai Követ*. In: Diós István (szerk.): Magyar Katolikus Lexikon. Budapest: Szent István Társulat. X. Vol. 2005. 561. A kánonjogi kifejezések történeti alakulásának átfogó elemzését adja: Francisco X. Wernz: *Ius decretalium. Ad usum praelectionum in scholis textus canonici sive iuris decretalium*. Romae, Ex Typographia

időleges és csak arra a feladatra vonatkozik, amellyel a pápai kinevező írat megbízza őket. A hatályos Kódex a klasszikus megközelítés szerint valamilyen lelkipásztori feladat teljesítését tekinti elsődleges küldetésüknek (358. k.). Napjainkban az új típusú biztonsági kihívások kezelésében betöltött szerepük nem hagy kétséget afelől, hogy feladatvégrehajtásuk nem korlátozódik csupán lelkipásztori területekre.⁵¹⁹ II. János Pál különmegbízotként küldte Pio Laghi, illetve Roger Etchegaray bíborosokat az amerikai, illetve az iraki elnökhöz 2003 tavaszán. Feladatuk kapcsolódott II. János Pál biztonságpolitikai célkitűzéséhez, amellyel szeretne volna megelőzni az amerikai katonai intervenciót. Fernando Filoni bíboros az Iszlám Állam térnyerése után kapott különleges követi megbízatást Ferenc pápától, hogy kifejezze a pápa közelségét az üldözött keresztény közösségek és a szenvedő iraki társadalom irányába. Bár küldetésüknek kétségtelenül van lelkipásztori hozadéka, de mind a kiváltó ok, mind a tevékenységi közeg biztonságpolitikai aspektussal is bírt.⁵²⁰ Ugyancsak különleges követi minőségben utazott Filoni bíboros a sri lankai terrortámadás után a régióba, hogy kifejezze a szentatyának a szenvedőkkel való együttérzését.⁵²¹ A már említett Matteo Zuppi bíboros különleges követként vezette a szentszéki küldöttséget Ukrajnában, Oroszországban, az Egyesült Államokban és Kínában, hogy a Szentszék ukrajnai békemisszióját előmozdítása.

A klasszikus megkülönböztetés alapján a nuncius az adott országba akkreditált követek között tiszteletbeli rangelsőbbséget élvez, vagyis doyen.⁵²² A pronuncius, ilyen rangelsőbbséggel nem rendelkezik. A Szentszék ma már elnevezésében nem tesz különbséget a nuncius és pronuncius között, de továbbra is számom tartja, hogy mely országokban rendelkezik a követ tiszteletbeli elsőbbséggel.⁵²³ A pápai követek doyeni rangelsőbbsége nem az egykori Pápai Állam vagy a Vatikán politikai vagy katonai jelentőségéhez, hanem a Szentszék erkölcsi tekintélyéhez kapcsolódik.⁵²⁴ Az 1815-ös Bécsi Kongresszus ennek fényében deklarálta, hogy „a szerződés semmiféle újítást nem vezet be a pápai követek vonatkozásában,” akik számára a katolikus államok biztosíthatják, hogy a diplomáciai testület

Polyglotta, S. C. De Propaganda Fide, 1989. 791-792. Lásd még: Giovanni Caviglioli: *Manuale di diritto canonico*. Torino, Società Editrice Internazionale, 1939. 261-262.

⁵¹⁹ Carl Gerald Fürst: Kommentár a 358. kánonhoz. In: Marzoa, Ángel – Miras, Jorge – Rafael, Rodriguez-Ocana (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Toronto, Wilson & Lafleur. Vol. II/1. 2004. 669. A nemzetközi diplomáciában „második osztályának” is nevezik az ilyen „követeket”.

⁵²⁰ Catholic Culture: Pope names, meets with special personal envoy to Iraq. (2022/02/27) online: <https://www.catholicculture.org/news/headlines/index.cfm?storyid=22252>

⁵²¹ Terror victims receive special blessing by Pope's delegate. (2022/02/27) online:

<http://www.ft.lk/news/Terror-victims-receive-special-blessing-by-Pope-s-delegate/56-678705>

⁵²² Bonet Navarro: El decanato del cuerpo diplomático y la precedencia de los legados pontificios. *Il diritto ecclesiastico*, 108. (1987), 867-893.

⁵²³ Walczak (2016): i. m. 491. Lásd még (2019): *Annuario Pontificio*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana. 1839.

⁵²⁴ Adolfo Longhitano: *Il diritto nel mistero della chiesa*. Roma, Pontificia Università Lateranense, 2001. 549-551.

tiszteletbeli vezetői, doyenjei legyenek.⁵²⁵ A tiszteletbeli elsőbbség jelentősége a béke, az emberi jogok, a háború, a biztonsági és etikai kérdések értékelése, illetve az üldözött kisebbségek védelme szempontjából sem elhanyagolható. A pápai követ ugyanis nemcsak egy adott állam politikai konszenzusa, hanem az egész Katolikus Egyház erkölcsi tekintélye és társadalmi tanítása alapján nyilatkozik az aktuális biztonsághoz tartozó etikai, illetve a regionális és globális biztonsági kérdésekről. A rangelsőbbség biztosításával a Szentszék bizonyos morális elsőbbségét és tekintélyét is elismerik az adott országban.⁵²⁶ A biztonsági kérdések pedig legyenek azok a humán biztonság, vagy a környezet biztonság, vagy a fegyveres összeütközésekhez, háború etikai kérdésekhez kapcsolódó területek, mindig rendelkeznek morális vetülettel.⁵²⁷

4.4. A szentszéki képviselet szerepe a béke előmozdításában a nemzetközi szervezetekben

A nemzetközi szervezetekhez küldött követekre a CIC csak röviden utal, mely szerint az Apostoli Szentszékot képviselik azok is, akik a pápai küldöttségben teljes jogú kiküldötti vagy megfigyelői minőségben a nemzetközi tanácsokhoz, értekezletre vagy összejövetelekre kapnak kiküldetést (363. k. 2. §). A kánon a képviselet alatt érti, mind az állandó, mind az ideiglenes küldötteket (akár szavazati joggal (kiküldött) vagy szavazati jog nélküli).⁵²⁸ Jóllehet technikai értelemben a követi munka feltételezi, hogy tartós jelleggel képviseli a Szentszékot a fogadó politikai közösség előtt. Ahogy arra a második és a harmadik fejezetben már kitértünk a jogalkotó az új Törvénykönyv kiadásakor már tisztában volt a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolattartás jelentőségével. Ezt jelzi, hogy a Kódex bevezető kánonjaiban a hagyományos

⁵²⁵ „1. A képviseletek vezetőit az egyes osztályokon belül a rangsorelsőbbség annak a napnak és órának megfelelően illeti meg, amikor működésüket a 13. Cikknek megfelelően megkezdték.

2. A képviselet vezetője megbízólevelének a rangosztályt meg nem változtató módosítása a rangsorelsőbbségre nem hat ki.

3. Ez a cikk nem érinti a fogadó államban a Szentszék képviselőjének rangsorelsőbbsége tekintetében elfogadott gyakorlatot.”

16. cikk. Konzuli kapcsolatokról Bécsben, 1963. április 24-én elfogadott egyezmény. (2022/02/27) online:

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=96500022.TVR>

⁵²⁶ Fabris (2006): i. m. 179.

⁵²⁷ A biztonság egyes területeihez lásd: Hegedűs Henrik: A biztonság fogalmának tágabb és szűkebb értelmezése, a humánbiztonság, avagy egy konferencia tanulságai. *Hadtudományi Szemle*, 2. (2009), 1. 64-75. Earl Conteh-Morgan: Peacebuilding and Human Security: A Constructivist Perspective. *International Journal of Peace Studies*, 10. (2005), 1. 69-86. Ujházy László: The Role of Reservists and Reserve Associations Today. *Security and Defence Quarterly*, 19. (2018), 2. 3-12. For the issue from Catholic points of view see: Alva Reginald: The Catholic Church's perspective of human dignity as the basis of dialogue with the secular world. *Stellenbosch Theological Journal*, 2. (2017), 1. 64-75.

⁵²⁸ Flavia Petroncelli Hübler: Komentár a 362. kánonhoz. In. Ángel Marzoa – Jorge Miras – Rodríguez-Ocana Rafael (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Toronto, Wilson & Lafleur. Vol. II/1. 688.

területi államok mellett már külön említi a „más politikai társulásokkal” kötött megállapodásokat (3. k.). Továbbá a Szentszék tényleges békepolitikájának az előmozdításában a Második Világháború után kulcsszerepet kaptak a nemzetközi szervezetek, és az ott tevékenykedő szentszéki misszió munkatársai. A II. Vatikáni Zsinatot követően a Szentszék végleg maga mögött hagyta a két háború között, a nemzetközi szervezetekkel, különösen a Népszövetséggel szemben kialakult tartózkodó álláspontját.⁵²⁹ Amíg az egyes globális és regionális nemzetközi szervezetekkel nem épült ki a diplomáciai kapcsolat, addig főszabály szerint a székhelye szerint illetékes apostoli nuncius tartotta a kapcsolatot a nemzetközi szervezettel.

A Sollicitudo omnium ecclesiarum kezdetű *motu proprio* a bevezető szakaszt lezáró résznél említi a követek békeépítő, nemzetközi közjót előmozdító tevékenységét. Ez a szakasz tárgyalja röviden az állami hatóságokkal, különösen a nemzetközi szervezetekkel való együttműködést is.⁵³⁰ A nemzetközi szervezetek kiemelése logikus, hiszen ez az a fórum, ahol a legátfogóbb lehetőség nyílik az egyetemes közjó és a nemzetközi béke előmozdítására. Olyan fórum, ahol a követ az egyes biztonsági kérdések kapcsán az egyház társadalmi tanítását megismertetheti. Így a szentszéki követ nyilatkozott a terrorizmusról, annak totális elutasításáról,⁵³¹ a nukleáris leszerelésről szóló pápai tanításról,⁵³² a békefenntartó műveletekről,⁵³³ a nők védelméről a fegyveres konfliktusok során,⁵³⁴ a vallásszabadság és vallási közösségekkel szembeni atrocitásokról, azok elítéléséről,⁵³⁵ a világűr békés célú

⁵²⁹ Erről átfogó képet ad: John Robert Araujo – John A. Lucal: *Papal Diplomacy and the Quest for Peace. The Vatican and International Organization from the Early Years to League of Nations*. Florida, Sapientia Press, 2004.

⁵³⁰ „Optatum autem omnium hominum bonae voluntatis, ut Nationum sit pacificus convictus et populorum progressio foveatur, nostris hisce diebus declarant etiam Instituta Internationalia, quae vocantur, quorum scientia, rerum usus, dignitas in promptu sunt omnibus, nulli cum pareant labori ut pax et progressio populorum in tuto ponantur.” VI. Pál (1969): i. m. 477.

⁵³¹ Bernardito Auza (é. n.): Sixth Committee Agenda Item 108: Measures to Eliminate International Terrorism. (2022/02/27) online: <https://holyseemission.org/contents//statements/57f558d80d0fc.php>

⁵³² Fredrik Hansen: *Statement At High Level Meeting to commemorate and promote the International Day Against Nuclear Tests*. (2022/02/27) online: <https://holyseemission.org/contents//statements/5f46a79ae262d.php>.

Bernardito Auza: General and Complete Disarmament (Nuclear Weapons). (2022/02/27) online: <https://holyseemission.org/contents//statements/5daf5f814a376.php>

⁵³³ Bernardito Auza: *Peacekeeping Operations*. (2022/02/27) online: <https://holyseemission.org/contents//statements/5dc9ab7085f.php> (A felszólalás jelentős részben azt a kérdést vizsgálja, hogy a civil lakosságot és a gyermekeket nagyobb védelemben kellene részesíteni a fegyveres küzdelmek során.)

⁵³⁴ Bernardito Auza, Bernardito: *Open Debate on Women, Peace and Security*. (2022/02/27) online: <https://holyseemission.org/contents//statements/5dc0826be6771.php>

⁵³⁵ Bernardito Auza: Persecution of Christians. Remarks by H.E. Archbishop Bernardito Auza, Permanent Representative of the Holy See to the United Nations At the Conference on “The Persecution of Christians Globally: A Threat to International Peace and Security” United Nations, New York, 17 April 2015. (2022/02/27) online: <https://holyseemission.org/contents//statements/55e34d37f218c6.81307306.php>

felhasználásáról,⁵³⁶ rasszizmus és a xenofóbia elítéléséről,⁵³⁷ a fenntartható fejlődésről.⁵³⁸ Ezek már most is, de a későbbiekben még inkább általános érdeklődésre igényt tartó biztonságpolitikai kérdéskörök, amelyekre vonatkozóan az egyháznak van adekvát etikai válasza. A nemzetközi fórumok akkor kínálnak igazi lehetőséget, ha a misszió munkatársai jól ismerik ezekben a kérdésekben az egyház hagyományát és tanítását. A misszió munkatársainak kiválasztásánál ezért evidencia, hogy olyan személyek segítsék a misszió vezetőjét, akik szakismeretük és az egyház tanítása felé való elkötelezettségük erre alkalmassá teszik.

4.5. Szentszéki diplomataképzés az új típusú biztonsági kihívások fényében

A megváltozott biztonsági környezet és az eredményes békemisszió feltételezi a pápai követek megfelelő felkészítését is. Már a II. Vatikáni Zsinat hatvanadik általános ülésén 1963. november 5-én felvetődött, hogy a pápai követek számára szervezett képzést kellene indítani, amely a fogadó ország kultúrájáról, történetéről és helyzetéről ad átfogó ismereteket. Továbbá a keleti filozófia és legalább egy keleti nyelv ismeretét irányozták elő.⁵³⁹ Ezek olyan szempontok, amelyeket a megváltozott biztonsági környezet és az egyház béketörekvéseinek a szempontjából is lehet értékelni. A pápai követek képzésének és feladatvégzésének 1909 és 1967 között bekövetkező professzionálisításáról David Alvarez említett tanulmánya ad áttekintést. A szerző rámutat, hogy a Második Világháború után és a zsinat idejében milyen jelentős előrelépések történtek annak érdekében, hogy a pápai követek eleget tudjanak tenni küldetésüknek az új világrendben.⁵⁴⁰ A nunciusi (vagy az államtitkársági) beosztásokra való kinevezéseknél a karrier diplomatákkal szemben a professzionizmus, a diplomáciai szolgálatban eltöltött idő, az ott szerzett tapasztalat és képzettség, az egyház nemzetközi karakterének a figyelembevételé lett a meghatározó szempont. Emellett a missziós és a keleti területeken a szerzetesek és a keleti *sui iuris* egyházak tagjainak a bevonása megerősödött.⁵⁴¹ A diplomáciai akadémia képzési rendjében pedig markánsabban jelentek meg azok a tárgyak, mint a diplomáciatörténet, közgazdaságtan, idegennyelvek, nemzetközi jog, földrajz. Ezek

⁵³⁶ Bernardito Auza: *Statement on Peaceful Uses of Outer Space*. (2022/02/27) online:

<https://holyseemission.org/contents/statements/5dbc90f435d63.php>

Bernardito Auza: *Statement on the Prevention of an Arms Race in Outer Space*. (2022/02/27) online:

<https://holyseemission.org/contents/statements/5db8af816c7f5.php>

⁵³⁷ Bernardito Auza: *The Elimination of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance*.

<https://holyseemission.org/contents/statements/5db9dfc80c6ad.php>

⁵³⁸ Bernardito Auza: *Sustainable Development*. (2022/02/27) online:

<https://holyseemission.org/contents/statements/5da749e4407b9.php>

⁵³⁹ Caprile (1966): i. m. 198.

⁵⁴⁰ Alvarez (1989): i. m. 239, 245.

⁵⁴¹ Alvarez (1989): i. m. 246.

ismerete az új típusú biztonsági kihívások etikai értékelése szempontjából nélkülözhetetlen a diplomaták számára.⁵⁴² A diplomáciai testületekben dolgozóknak a nunciatúrára való kihelyezésük előtt a pápai egyetemeken kell leginkább kánonjogi (vagy más szent tudományból) doktori fokozatot szerezni. A kánonjogi doktori fokozat preferálása érthető, hiszen az átfogó kánon- és részben világi jogi ismeretekre a jelenlegi szabályozás értelmében csak a doktori kurzusban van lehetőség. A teológiai és filozófiai alapképzés keretein belül mindössze a kánonjog egyes területeit kell elsajátítani (általában általános normák, szentségjog, házasságjog, egyházi alkotmányjog). Amennyiben a kiválasztott személy már rendelkezik kánonjogi doktorátussal rövidebb, mindössze kétéves belső képzéssel végezheti el a pápai diplomataképzőt.⁵⁴³ Ez esetben diplomáciatörténetet, nemzetközi jogot, nemzetközi szervezetekhez, gazdasághoz, politikához kapcsolódó ismereteket, a nagy európai világnyelveket kell tanulni. Jelenleg egyre nagyobb jelentőségre tesz szert az arab nyelv is. Ezenkívül a diplomáciában hasznos ismereteket is, mint pl. információvédelemet kell tanulni a jelölteknek. Újabban előtérbe került a diplomácia szolgálat megkezdése előtt a lelkipásztori gyakorlat is.⁵⁴⁴

4.6. Laikusok a szentszéki diplomáciában

A II. Vatikáni Zsinat (LG 33-34, AA 20) és az azt követő egyházi jogalkotás célul tűzte ki, hogy a laikusok és a klerikusok között a méltóság és a cselekvés szempontjából a vélt és valós különbségeket lebontsa (208. k.). A méltóság és a cselekvés tekintetében való egyenlőség később más egyházi dokumentumban mélyebb kifejtésre került.⁵⁴⁵ Kényes kérdésként merült fel azonban a laikusok szerepe az egyházkormányzatban. Ezzel a kérdéssel a következő fejezetekben az új konstitúció kapcsán behatóan foglalkozunk. Az egyházkormányzati tevékenység valós tartalma ugyanis nem kevés bizonytalanságot vetett fel a zsinat után. Ez pedig kihatott a pápai követek intézményére is. Ennek alapján a zsinat évei alatt szélsőséges megközelítések is megfogalmazódtak. Például, hogy a pápai követi rendszert a laikusoknak kellene dominálni, mivel a pápai követek az egyház spirituális természetével szemben a

⁵⁴² Alvarez (1989): i. m. 247.

⁵⁴³ Roman Walczak: Papal Diplomacy – Characteristics of the Key Issues in Canon Law and International Law. *The Jurist*, 76. (2016), 505.

⁵⁴⁴ Joan Lewis: *Pope Francis: Future Holy See Diplomats Will Spend A Year On Mission – A Vatican Editorial On The Papal Letter: Ambassadors Of A Missionary Church.* (2022/02/27) online: <https://joansrome.wordpress.com/category/pontifical-ecclesiastical-academy/>

⁵⁴⁵ Legismertebb II. János Pál: Exhort. Post. Synod. *Christifideles laici.* 1988 XII. 30. *Enchiridion Vaticanum*, 11. (1989), 1606-1900) különösen n. 22.

politikai karaktert domborítják ki. Így szerencsésebb lenne, ha abban kizárólag vagy nagyobb részt a laikusok vállalnának szerepet.⁵⁴⁶ Ez a megközelítés különböző vehemenciával, de több ízben előkerült a zsinat általános ülésein.⁵⁴⁷ A zsinat végül a laikusok egyházkormányzatban való szerepvállalásával kapcsolatban mértéktartó álláspontot foglalt el. Az együttműködés alapelveként fogalmazódott meg, hogy a „hívek akár maguk jelentkeznek, akár meghívják őket a munkára és a hierarchikus apostolkodással való közvetlen együttműködésre, a hierarchia irányítása alatt cselekszenek, mely ezt az együttműködést kifejezett megbízással is szentesítheti. (AA 20) Az *Apostolicam actuositatem* kezdetű határozat általánosságban utal arra, hogy számít a laikus Krisztushívők szerepvállalására az egyház nemzetközi kapcsolatai vonatkozásában, hiszen ez az „apostolkodás mérhetetlen területe”. (AA 14, vagy konkrétan a társulások- AA 21, apostoli művek- AA 22, együttműködés a nem katolikusokkal és a nem keresztényekkel- AA 27 tekintetében). A határozat számos olyan területet érint (közjó, társadalmi párbeszéd, nemzetközi szolidaritás előmozdítása AA 14), amelyeket ma a szakirodalom és a gyakorlat is a válságkezelés szerves részének tekint.⁵⁴⁸ Mindezek nemzetközi szintű kezelésében a határozat számít a laikusokra, mint „Krisztus utazó követeire” (AA 14). A *Christus Dominus* kezdetű dekrétum pedig kifejezetten a laikusok szentszéki diplomáciában való szerepvállalása kapcsán kijelenti, hogy „a zsinati Atyák nagyon hasznosnak ítélik, hogy ezek a hivatalok jobban hallgassák meg azokat a világiakat, akiket erényük, szakértelmük vagy tapasztalatuk ajánl, hogy így ők is megkapják az őket megillető szerepet az Egyház ügyeinek intézésében” (CD 14). A dolog természetéből adódóan a Szentszék nemzetközi szerepvállalása igényli is a laikusok sajátos szaktudását. VI. Pál 1975-ös *Evangelii Nuntiandi* kezdetű pápai buzdításában markánsabban megfogalmazódnak azok a területek, amelyekben a szentszéki diplomácia is hasznát veheti a laikusok tudásának: „politikai, társadalmi, gazdasági élet; a kultúra világa, a tudomány, a művészetek, a nemzetközi kapcsolatok, a tömegkultúra eszközei, de sok minden egyéb terület (...).”⁵⁴⁹

A *Sollicitudo omnium ecclesiarum* kezdetű *motu proprio* a nemzetközi szervezetek vonatkozásában külön említi, hogy a pápai követek, akiket a nemzetközi szervezetekhez küldenek laikusok is lehetnek.⁵⁵⁰ A Kódex ezt a kérdést már nagyvonalúan negligálja, hiszen csak annyit mond: „akik” (qui) az Apostoli Szentszéket képviselik. A laikusok szerepvállalása

⁵⁴⁶ Caprile (1966): i. m. 98.

⁵⁴⁷ Így az 1963. november 9-én a hatvanadik általános ülésen, 1963. december 7-én a 63. általános ülésen, illetve 1964. október 8-án a 97. általános ülésen. Caprile (1966): i. m. 98, 189, 209.

⁵⁴⁸ Pohl Árpád: Some Austrian and German solutions for peace support operations. *Academic and Applied Research in Military Science*, 6. (2007), 1. 109-120.

⁵⁴⁹ VI. Pál: Es. Ap. *Evangelii Nuntiandi*, 1975.XII.8. *Acta Apostolicae Sedis*, 68. (1976), 60.

⁵⁵⁰ VI. Pál (1969): i. m. 478-479.

az egyház nemzetközi missziójában az említett zsinati elvek és a krisztushívők általános missziós küldetése alapján így is evidenciának tűnik. A pápa követküldési joga egyébként is nemcsak a klerikusokra vonatkozik, hanem kiterjed a laikusokra is, akiket a pápa szabadon jelölhet ki a feladatra. Mind a történelmi példák, mind a jelenlegi gyakorlat is ezt támasztja alá.⁵⁵¹ Tény, hogy II. János Pál idejében a pápai dokumentumok a laikusok kormányzatban való részvételének kiegészítő jellegét hangsúlyozták.⁵⁵² A CIC alkotmányjogi része is általánosan fogalmaz, ami a laikus krisztushívőket illeti, minthogy azok szakértelmükkel bekapcsolódnak az egyház nagy üdvözítő munkájába (225. k., 228. k.). Az országokhoz és a részegyházakhoz küldött követek esetében, akik lelkipásztori feladatokat is ellátnak, logikus, hogy a követ a szent rend fokozatával rendelkezik.⁵⁵³ A missziót vezető nunciások általában érseki rangban lévő püspökök. A nemzetközi szervezetekhez delegált állandó missziót szintén klerikus vezet. A new yorki székhelyű ENSZ-hez delegált állandó megfigyelő, mint a szentszéki misszió vezetője érseki rangban lévő nunciusz, de munkatársai között számos laikus található. Hasonló a helyzet a genovai ENSZ székhely esetében. Emellett az ENSZ egyes kisebb római, bécsi és párizsi székhelyű hivatalainál a szentszéki bizottságokat a szent rend papi fokozatával rendelkező személyek vezetik.⁵⁵⁴ Munkatársaik között, különösen kül- és biztonságpolitikai kérdések területén számos laikus munkatárs található. A *Regolamento per le Rappresentanze Pontificie* dokumentum sem hagy kétséget afelől, hogy a nemzetközi szervezetekben laikusok segíthetik a misszió munkáját.⁵⁵⁵ Az is előfordulhat, hogy konkrét eseményre laikus küldött érkezik a Szentszék részéről. Ez logikus amennyiben figyelembe vesszük, hogy egyes esetekben olyan speciális kül- és biztonságpolitikai ismeretek szükségesek, amelyekkel a világi szakemberek rendelkeznek. A dokumentum egyébként már nem hagy kétséget afelől, hogy a misszió vezetője bevonhatja a laikusokat is a nemzetközi szervezet mellett dolgozó pápai misszió munkájába. Esetükben is elvárás a katolikus értékek melletti elköteleződés, a hivatástudat, a diszkréció. Ezentúl mindazok az emberi és katolikus erények, amelyek a katolikus koncepciónak az adott etikai és biztonságpolitikai kérdésben való kifejtését szolgálja.⁵⁵⁶ Ferenc pápa pontifikátusa alatt általánosan megnövekedett a laikusok egyházkormányzatban való szerepvállalása. Ezt a folyamatot a következő fejezetekben elemezzük.

⁵⁵¹ Valenzise, Francesco (é. n.): i. m. 5-6.

⁵⁵² II. János Pál (1988): i. m. n. 22-23.

⁵⁵³ Erdő Péter: A római pápa követei. In. uő. (szerk.): *Egyházi Törvénykönyv*. Budapest, Szent István Társulat, 1997. 320.

⁵⁵⁴ Erről bővebben a minden évben megjelenő *Annuario pontificio* ad részletesebb eligazítást. XII. Pius nevezett ki utoljára négy olyan személyt, aki nem rendelkezett a szent rend püspöki fokozatával. Broglio (2015): i. m. 303.

⁵⁵⁵ Szentszéki Államtitkárság (1993): i. m. 42-51.

⁵⁵⁶ Szentszéki Államtitkárság (1993): i. m. 42-51.

A fejezet összefoglalása

A Római Pápa és a Szentszék követküldési joga régi hagyományra tekint vissza, amely elsősorban teológiai elvre, a pápai primátusra alapul. Idővel konkrét feladatok fogalmazódtak meg. Idővel elkülönítették az *ad extra*, amelyek az állami hatóságok, illetve az *ad intra* feladatokat, amelyek a részegyházak felé pozicionáltak a pápai követet. Általában ez utóbbi volt a hangsúlyos, amely a II. Vatikáni Zsinat teológiai koncepciója szerint a részegyház és az egyetemes egyház közötti kapcsolatot fejezte ki. Illetve a pápa legfőbb pásztori gondoskodását jelképezte, amely a követeken keresztül különleges módon valósult meg. A történelem folyamán a pápai követek tevékenyen részt vettek a béke előmozdításában. Ez a feladatuk említésre is kerül az egyházi joganyagban. Nem derül ki azonban, hogy ez a küldetésük mennyire jelentős. Az egyes követi feladatok alaposabb vizsgálatából derül csak ki, hogy azok mindegyike rendelkezik biztonsági aspektussal. Ezért a béke előmozdítása egyfajta kohéziós erő is a követi feladatvégrehajtás közben. Munkájának központi feladata, hogy tevékenységi területén belül mozdítsa elő a békét. Ez nem pusztán a jelenlegi nemzetközi szervezetek és meghatározó világpolitikai aktorok retorikája, nem is pusztán tételes egyházi jogi megfogalmazás miatt van így, hanem teológiai elvre megy vissza: Az alapító szándéka volt ugyanis, hogy követői az ő nevében békességszerzők legyenek. Ez minden krisztushívőre igaz, de tekintve, hogy a Katolikus Egyház hierarchikus közösség a béketeremtés a hierarchia szintjén sajátosan jelenik meg. A nemzetközi politikában a Szentszék (és a Vatikán) vesz részt, amelynek meghosszabbított kezei a pápai követek.

Ferenc pápa gyakran érinti a huszadik, illetve a huszonegyedik század nagy biztonságpolitikai kérdéseit. A követek munkakörülményeit igyekszik úgy alakítani, hogy a kül- és a biztonságpolitikai kérdésekre adekvát választ tudjanak adni. Nem hagy kétséget afelől, hogy a követek a „pápa emberei”, akiktől elvárja, hogy az egyes biztonsági kérdésekben az ő békepolitikáját mozdítsák elő. Tekintve, hogy Ferenc pápának nemcsak elvont teológiai elképzelései vannak a békéről, hanem konkrétan reflektál az egyes biztonsági kérdésekre (migráció, nukleáris fegyverek, terrorizmus, szervezett bűnözés fenntartható fejlődés stb.), egyértelmű, hogy a követeknek konkrét feladatai lesznek ezeken a területeken. Mindez különösen igaz a válságövezetekben tevékenykedő és a nemzetközi szervezetekhez akkreditált követek esetében.

5. Kúriaátalakítás a béke szolgálatában

Hosszú várakozás után Ferenc pápa 2022. március 22-én kihirdette a *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúciót, amellyel újra szabályozta az Apostoli Szentszék működésére vonatkozó joganyagot. A Szentatya megválasztása óta nagy figyelmet szentelt a Római Kúria ügyének. Új szentszéki hivatalokat állított fel, már meglévő hivatalokat vont össze,⁵⁵⁷ csökkentette a szentszéki hivatalok számát,⁵⁵⁸ illetve hatásköri átsorolásokat hajtott végre.⁵⁵⁹ A módosítások több helyen derogáltak az akkor még hatályos *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúciót, amely a *Regolamento della Curia Romanával* együtt alkotta a Szentszék működésének joganyagát. A jogszabálmódosításokkal bevezetett új jogi terminológiák nem minden esetben harmonizáltak a joganyag többi részével, amely a jogalkalmazók és a kánonjogászok számára bizonytalanságot okozott. Az új konstitúció fontos feladata, hogy pontos jogi fogalmakat, harmonikus és egységes jogi keretét adja a Szentszéki dikasztériumok működésének. A jogi egzaktságon kívül Római Kúriát szabályozó joganyagnak vissza kell tükröznie a pápa kormányzati célkitűzését, társadalmi vízióját és az ehhez szorosan kapcsolódó békemissziót kell segíteni.⁵⁶⁰ A pápa kezdetektől olyan biztonsági kihívásokról beszélt, amelyek enyhítése egyházi részről feltételezi a római kúria professzionálisabb működését. A szegények, a menekültek segítése, a teremtésvédelem, a víz és az élelmiszerbiztonság, a fegyverzetleszerelés, a humanitárius válságkezelés vagy a Szentszék békemissziója olyan

⁵⁵⁷ 2014. február 24-én kiadott *Fidelis dispensator et prudens* kezdetű *motu proprio*val létrehozta az új csúcsszervet, a Pápai Gazdasági Titkárságot. Ferenc pápa: *Motu proprio, Fidelis dispensator et prudens*. 2014. II. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 106. (2014), 3. 164-165. Hatáskörének kiegészítéséhez lásd: Ferenc pápa: *Motu proprio. Trasferimento della Sezione Ordinaria dell'Amministrazione del Patrimonio della Sede Apostolica alla Segreteria per l'Economia*. 2014.VII.8. *Acta Apostolicae Sedis*, 106. (2014), 8. 618-620. 2016. június 4-én a pápa jóváhagyta a Világiak, a Család és az Élet" új dikasztériumának státútumát. Ferenc pápa: *Motu proprio, Sedula Mater*. 2016.VIII.15. *Acta Apostolicae Sedis*, 108. (2016), 963-967. Létrejött a „Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában” csúciszerv. Ferenc pápa: *Motu proprio, Humanam progressionem*. 2016.VII.17. *Acta Apostolicae Sedis*, 108. (2016), 968. A szentszéki diplomaták ügyeinek intézésére létrejött a szentszéki államtitkárság harmadik szekciója Pietro Parolin "*Lectio Magistralis*" del Cardinale Segretario di Stato al "*Dies Academicus*" della Pontificia Università Gregoriana, 11.03.2015. *Bollettino*, (2022/07/22) online: <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2015/03/11/0178.html> Pápai Liturgikus Szertartások Hivatala vette át a Pápai Zenekápolna irányítását. Ferenc pápa: *Motu proprio, Cappella Musicale Pontificia*. 2019.I.17. *Acta Apostolicae Sedis*, 111. (2019), 114-115. *Ecclesia Dei Bizottságot*, doktrinális illetékességét pedig a Hittani Kongregáció hatáskörébe utalta. Ferenc pápa: *Motu proprio, La Pontificia Commissione Ecclesia Dei. Communicationes*, 51. (2019), 9-11. Klérus Kongregációtól az Új Evangelizáció Pápai Tanács hatáskörébe került a katekézis. Ferenc pápa: *Motu proprio, Sancturatum in Ecclesia*. 2017.X.2. *Communicationes*, 49. (2017), 47-50.

⁵⁵⁹ Klérus Kongregációtól az Új Evangelizáció Pápai Tanács hatáskörébe került a katekézis. Ferenc pápa: *Motu proprio, Sancturatum in Ecclesia*. 2017.X.2. *Communicationes* 49. (2017), 47-50.

⁵⁶⁰ Ann Elise Allen: Pope writes his vision for the Church into new constitution for Roman Curia. *Cruz*. Retrieved 20 March 2022.

háttérintézményeket tételeznek fel, amelyek a régi kúriarendszerhez képest hathatósabban képesek a szentatya szándékát megvalósítani. A szentszéki struktúra nem statikus, hanem a társadalmi és a biztonsági kihívásokra reflektálva, és az egyház üdvösségközvetítő feladatának eredményesebb végrehajtása érdekében módosítható. A kúria átszervezése nem pusztán esztétikai intézkedés. Mindig a lényegre érinti, hiszen az Evangélium tökéletesebb átadásának érdekében történik.⁵⁶¹ A szentszéki struktúra nagyobb horderejű átalakítására ritkábban került sor, de az egyes hivatalok finomhangolása nem ritka. Átfogóbb átalakítást hajtott végre V. Szixtus 1588-ban,⁵⁶² X. Piusz 1908-ban,⁵⁶³ VI. Pál 1967-ben⁵⁶⁴ és II. János Pál 1988-ban.⁵⁶⁵ A legújabb átfogó módosítás az említett *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúcióval történt 2022-ben. Már XVI. Benedek pápa eszközölt változtatásokat a Római Kúria hivatali rendszerében, és hatáskör-átsorolásokat rendelt el.⁵⁶⁶ Új Evangelizáció Pápai Tanácsa⁵⁶⁷ néven új szentszéki dikasztériumot hozott létre. XVI. Benedek módosításait, vagy akár azokat a strukturális változtatásokat, amelyeket még II. János Pál rendelt el a *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúció hatályba lépése után, nem lehet Ferenc pápa által kezdeményezett kúriareformhoz hasonlítani. A jelenlegi kúriaátalakítást a pápa maga is reformnak, vagyis átfogó átalakításnak nevezte.

VI. Pál és II. János Pál kúriareformjánál fontos szerepet játszott a II. Vatikáni Zsinat szellemisége, illetve azok a változások, amelyek az egyházban és a társadalomban bekövetkeztek. Ami a II. Vatikáni Zsinat alapelveit illeti, mely szerint a „római kúria hivatalai kapjanak a kor, a terület és a szertartások igényeinek – főként számuk, nevük, illetékességük, ügyvitelük és egymásközti összehangoltságuk szempontjából – jobban megfelelő szervezetet” (CD 9) a jelenlegi kúriareform teoretikus alapját is képezi. Ez kiderült Ferenc pápa 2016-os karácsonyi beszédéből, amelyet a Római Kúria prominens képviselői előtt mondott. A beszéd középpontjában a kúriareform állt. Amellett, hogy a pápa megerősítette a kánonjogi alapelveket,

⁵⁶¹ VI. Pál 1963. szeptember 21-én a római kúria munkatársainak mondott beszéd.

⁵⁶² 1588. január 22-én kiadott *Immensa aeterni Dei* kezdetű apostoli konstitúcióval.

⁵⁶³ 1908. június 29-én kiadott *Sapienti Consilio* kezdetű apostoli konstitúcióval. *Acta Apostolicae Sedis*, 1. (1909), 1. 7-108.

⁵⁶⁴ Az 1967. augusztus 15-én kiadott *Regimini Ecclesiae Universae* kezdetű apostoli konstitúcióval. *Acta Apostolicae Sedis*, 59. (1967), 885-928. Az 1977-es és az azt megelőző kúriareform eredményeihez és hiányosságaihoz átfogó elemzés: Ignacio Gordon: *De Curia Romana renovata. Renovatio «desiderata» et renovatio «facta» conferuntur.* *Periodica*, 58. (1969), 59-116. José Antonio Souto: *La reforma de la Curia Romana.* *Ius Canonium*, 16. (1968), 8. 547-578. Giuseppe Alberigo: *Servire la comunione delle chiese.* *Concilium*, 7. (1979), 39-68.

⁵⁶⁵ II. János Pál: *Const. Ap., Pastor Bonus.* 1988. V. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 80. (1988), 7. 841-934.

⁵⁶⁶ A Nevelésügyi és a Klérus Kongregáció vonatkozásában lásd: XVI. Benedek: *Motu proprio, Ministrorum institutio.* 2013. I. 06. *Acta Apostolicae Sedis*, 105. (2013), 2. 133-134.

⁵⁶⁷ XVI. Benedek: *Motu proprio, Fides per doctrinam,* 2013. I. 06. *Acta Apostolicae Sedis*, 105. (2013). 2. 136-139.

mely szerint „a Római Kúria feladata, hogy támogassa a római pápát egyedülálló, rendes, teljes, legfőbb, közvetlen és egyetemes hatalmának gyakorlásában,“⁵⁶⁸ tizenkét pontban foglalta össze a reform lényegét: Individualitás; lelkipásztori irányultság; missziós törekvés; ésszerűség; működőképesség; korszerűség; józanság; szubszidiaritás; szinodalitás; katolicitás; szakmaiság és fokozatosság. Ezek a szempontok tagadhatatlan alapelvét képezték a II. Vatikáni Zsinat utáni kúria átalakításoknak is. Látható tehát, hogy a teoretikus elvek tekintetében van folytonosság a jelenlegi és a huszadik század két utolsó kúriareformja között. Tekintve, hogy a Római Kúria hivatalai nem isteni jogon,⁵⁶⁹ hanem pusztán a tételes egyházjog alapján állnak fenn, illetve feladatuk a római pápa legfőbb pásztori tevékenységének támogatása, a pápa, mint a legfőbb jogalkotó szabadon módosíthatja a hivatalok számát, nevét, ügyvitelét, hatáskörét, vezetés-irányítását stb.⁵⁷⁰ Érvényesülnie kell azonban a jogi alapelvnek, hogy az egyházi hivatalokat „tartós jelleggel” alapítsák (145. k. 1. §).⁵⁷¹ A működés eredményessége szempontjából is az a logikus, ha a hivatali struktúrában eszközölt módosítások száma mérsékelt. Átfogó átalakításra pedig csak valódi lelkipásztori és kormányzati szükség esetén kerül sor. Ferenc pápa reformjának betetőzése a *Praedicate Evangelium* kezdetű apostoli konstitúció.⁵⁷² Az átalakítás

⁵⁶⁸ Ferenc pápa: *Hogyan folyik a római kúriai reformja*. (2022/03/04) online: <http://www.magyarokurir.hu/hirek/ferenc-papa-hogyan-folyik-romai-kuria-reformja>. Lásd még II. János Pál: Apostoli konstitúció, *Pastor Bonus*, 1988. VI. 28. art. 1. *Acta Apostolicae Sedis*, 80. (1988), 7. 859. „Curia Romana complexus est Dicasteriorum et Institutorum, quae Romano Pontificia diutricem operam navant in exercitio eius supremi pastoralis muneris ad Ecclesiae Universae Ecclesiarum que particularium bonum ac servitium, quo quidem unitas fidei et communio populi Dei roboratur atque missio Ecclesiae propria in mundo promovetur.”

⁵⁶⁹ A Katolikus Egyház teológiai és kánonjogi reflexiójában két hivatal a péteri, vagyis a pápai és az apostoli, vagyis a püspöki hivatal nem pusztán az egyházi jogalkotó, hanem az isteni akaratra vezethető vissza. Ennek következtében ezeket a hivatalokat az egyházi jogalkotó nem szüntetheti meg, hanem legfeljebb jogait és kötelességeit pontosíthatja.

⁵⁷⁰ James H. Provost: Local Church and Catholicity in the Constitution Pastor Bonus. *The Jurist*, 52. (1992), 1-2. 299-334.

⁵⁷¹ A Római Kúria történetéhez lásd: Pásztor Lajos: *L'Histoire de la Curie romaine, problèmed'histoire de l'Église*. Revue d'histoire ecclésiastique, 64. (1969), 353-366. Niccolò Del Re: *La Curia Romana: Lineamenti storico-giuridico*. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1998.

⁵⁷² 2014. február 24-én kiadott *Fidelis dispensator et prudens* kezdetű motu proprioval létrehozta az új csúcyszervet, a Pápai Gazdasági Titkárságot. Ferenc pápa: Motu proprio, *Fidelis dispensator et prudens*. 2014. II. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 106. (2014), 3. 164-165. Hatáskörének kiegészítéséhez lásd: Ferenc pápa: Motu proprio. *Trasferimento della Sezione Ordinaria dell'Amministrazione del Patrimonio della Sede Apostolica alla Segreteria per l'Economia*. 2014. VII. 8. *Acta Apostolicae Sedis*, 106. (2014), 618-620. 2016. június 4-én a pápa jóváhagyta a Világiak, a Család és az Élet” új dikasztériumának státútumát. Ferenc pápa: Motu proprio, *Sedula Mater*. 2016. VIII. 15. *Acta Apostolicae Sedis*, 108. (2016), 10. 963-967. Létrejött a „Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában” csúcyszerv. Ferenc pápa: Motu proprio, *Humanam progressionem*. 2016. VII. 17. *Acta Apostolicae Sedis*, 108. (2016), 9. 968. A szentszéki diplomaták ügyeinek intézésére létrejött a szentszéki államtitkárság harmadik szekciója Pietro Parolin *"Lectio Magistralis" del Cardinale Segretario di Stato al "Dies Academicus" della Pontificia Università Gregoriana*, 11.03.2015. *Bollettino*, (2022/07/22) online: <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2015/03/11/0178.html> Pápai Liturgikus Szertartások Hivatala vette át a Pápai Zenekápolna irányítását. Ferenc pápa: Motu proprio, *Cappella Musicale Pontificia*. 2019. I. 17. *Acta Apostolicae Sedis*, 111. (2019), 114-115. *Ecclesia Dei Bizottságot*, doktrinális illetékességét pedig a Hittani Kongregáció hatáskörébe utalta. Ferenc pápa: Motu proprio, La Pontificia Commissione Ecclesia Dei. *Communicationes*, (2019), 57. 9-11. Klérus Kongregációtól az Új Evangelizáció Pápai

homlokterében az állt, hogy a szentszéki struktúra olyan jogszabályi kerettel és intézményekkel rendelkezzen, amelyek a pápa társadalmi vízióját és az ehhez szorosan kapcsolódó békemissziót képes támogatni.⁵⁷³ A pápa kezdettől olyan biztonsági kihívásokról beszélt, amelyek enyhítése az egyház részéről feltételezi a római kúria professzionális működését. Olyan globális társadalmi és biztonsági kérdések megoldásának kísérletéről van szó, amelyek központi háttérintézményeket tételeznek fel. Struktúrákat, amelyek a régi kúriarendszerhez képest hathatósabban képesek a szentatya szándékát támogatni a békeépítés speciális területein: a vallásközi párbeszéd, az ökumenizmus vagy az egyházi karitatív szervezetek működése kapcsán. Ferenc pápa egyszerre törekedett a szentszéki struktúra képességének optimalizálására, és a II. Vatikáni Zsinathoz is kötődő, de saját, személyes egyházképét is motiváló globális társadalmi és biztonsági kihívások irányába való érzékenyítésre. Ilyen tekintetben nemcsak a zsinathoz kapcsolódó kúriareformokat, hanem a huszadik század elején végbement átalakításokat is érdemes megemlíteni. Így a jelenlegi átalakítás a huszadik századi reformok szintézise. Megjelenik benne X. Piusz koncepciója, akik a huszadik század elején jól látta, hogy a reneszánsz jegyeket magán viselő szentszéki hivatalok nem rendelkeznek azokkal a képességekkel, amelyek a modern, a külkapcsolatokban aktívan részt venni képes állam rendelkezik.⁵⁷⁴ X. Piusz az effektivitást helyezte a kúriareform középpontjába.⁵⁷⁵ Példaként a modern állam intézményei álltak előtte, amelyek szervezettek, magukon viselik a wéberi bürokratizmus szellemiségét, szakapparátussal, érdemeik alapján kinevezett vezetőkkel rendelkeznek, automatizált eljárásain keresztül gyorsak és képesek az ügyek napi szintű intézésére. Pontos jogszabályi keretek között működnek, és hierarchikus irányítás alatt

Tanács hatáskörébe került a katekézis. Ferenc pápa: *Motu proprio, Sancturarium in Ecclesia*. 2017. X. 2. *Communicationes* 49. (2017), 47-50.

⁵⁷³ Allen Elise Ann: *Pope writes his vision for the Church into new constitution for Roman Curia*. *Crux*, (2022/07/22) online: <https://cruxnow.com/vatican/2022/03/pope-writes-his-vision-for-the-church-into-new-constitution-for-roman-curia>

⁵⁷⁴ Giorgio Feliciani: *La riforma della Curia romana nella costituzione apostolica «Sapientis consilio» del 1908 e nel Codice di diritto canonico del 1917*. *Mélanges de l'école française de Rome*, 19-20. (2004), 175-180.

⁵⁷⁵ Federico Marti: *San Pio X e la curia romana*. *Ephemerides Iuris Canonici*, 54. (2014), 2. 395-415. Alfonso Stickler: *Le riforme della curia nella storia della Chiesa*. In: Piero Antonio Bonnet - Carlo Gullo (szerk.): *La Curia romana nella Cost. Ap. "Pastor Bonus"*. Città del Vaticano, 1990. 1-16. Pierre Torquebiau: *Curie Romaine*. In: *Dictionnaire de Droit Canonique*. vol. 4., ed., Thierry Sol: *La réorganisation du gouvernement central de l'Église de la chute des États pontificaux à la constitution Sapientis Consilio de saint Pie X (1908)*. In: AA. VV., *Les évolutions du gouvernement central de l'Église: Ecclesia sese renovando semper eadem*. Les Presses universitaires de l'Institut catholique de Toulouse, *Les évolutions du gouvernement central se l'Église*. Institute Catholice de Toulusse, Less Pressis Univerite, 2016. 17-44. François Jankowiak: *La Curie romaine de Pie IX à Pie X: du gouvernement de l'Église et de ses États à celui de la seule Église universelle (1846-1914)*. Rome, École française de Rome, 2007. Lorenzo Bedeschi: *Riforma religiosa e curia romana all'inizio del secolo*. Milano, Saggiatore. 1968.

állnak.⁵⁷⁶ A jelenlegi reform egyes lépéseinél a professzionális intézményi keret és a humánerőforrás, a struktúrában rejlő kapacitás jobb kihasználása és a válságkezelésben való felhasználása kulcsszempontra volt. Azonban a zsinat utáni jogalkotás alapelveit is figyelembe vették. A zsinat ugyanis rávilágított, hogy a pusztán professzionális, bürokratikus szentszéki apparátus önmagában még nem képes az egyház missziós küldetésének betöltésére. Az intézmények teológiai orientációja nem járulékos feladatszabás, hanem az egyház lényegéhez tartozik. Bár a II. Vatikáni Zsinat (CD 9) szerepelteti a professzionális szempontjait, de a kúria joganyagát szabályozó dokumentumok főképp az egyház belső életére összpontosítottak. Paolo Gherri véleménye szerint ez általában jellemezte a zsinat utáni jogalkotást,⁵⁷⁷ amely alól a kúria joganyaga sem volt kivétel. Ellentmondásos azonban, hogy az egyház legfőbb irányítási szervét szabályozó joganyag nem tükrözte vissza a zsinat komplex látásmódját az egyház és a társadalom tekintetében. A valóságban ugyanis az egyház külkapcsolatai, mind bi-, mind multilaterális tekintetben, különösen II. János Pál idejében jelentősen erősödtek. Ugyanez igaz a karitatív tevékenységre, vagy az irgalmas szeretet tetteire is. Miközben a valóságban fokozatosan erősödött az egyház és a Szentszék globális humanitárius szerepvállalása, a Szentszékre vonatkozó joganyag legfeljebb jogelvi szinten tükrözte ezt vissza.⁵⁷⁸ Az egyes intézmények tekintetében alig volt felismerhető, hogy az egyház és annak legfőbb vezetés-irányítási szerve milyen szerepet tölt be a válságkezelésben.⁵⁷⁹

Ferenc pápa reformja egyszerre veszi figyelembe X. Piusz szempontjait, amelyek inkább a professzionálizálódás irányába mutattak és a huszadik század másik két reformjának a dinamikáját, amelyek a zsinat teológiai elveit igyekeztek átültetni a joganyagba. Ez a kettős szempont jól látható azoknak a kuriális szervezeteknek a szabályozásánál, amelyek a külkapcsolatokban és a válságkezelésben vesznek részt.

5.1. A Szentszéki Államtitkárság képességei a válságkezelésben

Az államtitkárság kiemelt helyet foglal el a szentszéki struktúrában. Legfontosabb feladata azonban ugyanaz, mint az összes többi dikasztériumnak: a római pápa egyetemes kormányzati

⁵⁷⁶ Jenei György: Max Weber bürokráciaelmélete és a neoweberiánus szintézis. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 3. (2016), 42-55.

⁵⁷⁷ Paolo Gherri: L'ordinamento canonico: norme e strutture. In: Manuel Jesús Arroba Conde (szerk.): *Manuale di Diritto canonico*. Lateran University Press, Città del Vaticano, 2014. 44.

⁵⁷⁸ II. János Pál: Const. Ap., *Pastor bonus*. 1988.V.28. *Acta Apostolicae Sedis*, 80. (1988), 7. 443.

⁵⁷⁹ II. János Pál: *Pastores gregis*. 2003. X. 16. *Acta Apostolicae Sedis*, 96. (2004), 12. 825-924.

tevékenységének támogatása.⁵⁸⁰ Bruno Bertagna az államtitkárságot annak hatásköre, illetve történelmi fejlődése miatt a többi szentszéki dikasztériumhoz képest atipikus hivatalnak nevezi.⁵⁸¹ Ez az atipikus jelleg megmutatkozik a nemzetközi kapcsolatokban és a béketeremtésben való részvételben. Második szekcióján keresztül kifelé, az államokkal és a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolatokra összpontosít (PE 49. cikk.). A válságkezelésben a maga eszköztárával számos szentszéki hivatal részt vesz, de az államtitkárság hatáskörébe tartozik a külkapcsolatok alakítása. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció egyik legjelentősebb újítása a szentszéki dikasztériumok átstrukturálása volt. Gyakorlatilag ennek lényegi jelentősége nincs, hiszen a szentszéki dikasztériumok egyenrangúak. Inkább jelzés értékű, hogy a Hittani Dikasztérium, a régi Hittani Kongregáció tiszteletbeli első helyét az újonnan létrehozott Evangelizációs Dikasztérium vette át (53-68. cikk.). Ezzel utalt a jogalkotó arra, hogy az egyház legfontosabb küldetése nem doktrínális kérdésekben, hanem az egyház térítő és evangelizációs tevékenységében áll. Az államtitkárság azonban atipikus jellege miatt továbbra is minden más dikasztérium előtt került szabályozásra a joganyagban (PE 44-52. cikk.). Ennek lehet didaktikai oka is, bár koherensebb lett volna a dikasztériumok után szerepeltetni az államtitkárság szabályozását, ha valóban a missziós és az evangelizációs szempont artikulációja volt az átalakítás legfontosabb szempontja. Így ugyanis úgy tűnik, hogy az államtitkárság privilegizált helye továbbra is megmaradt.

Az egyház missziós küldetését más szervezetekkel, illetve az államokkal, a nemzetközi szervezetekkel való folyamatos interakcióban teljesíti. A megfelelő hatékonyság érdekében a Szentszék külön hivatallal rendelkezik, amely a diplomáciai feladatok összehangolásáért felel. Római pápa mellett már az első századokban voltak olyan hivatalnokok, akik a pápa mindennapi tevékenységét segítették, akár a külső kapcsolatok ápolásában is. Mai értelemben vett dikasztériumokról még ebben az időben nem lehet beszélni. Személyes segítők voltak Róma püspöke mellett, ugyanúgy, ahogy más püspököknek is voltak hasonló segítői, akik az egyház kifelé irányuló kapcsolatait is rendezték. A 313-as Milánói Rendelettel a római pápa befolyása és ezzel egy időben feladatköre is kiterjedt.⁵⁸² Megnövekedett a segítők száma, felgyorsult az intézményesülés, és megkezdődött az intézmények specializációja is.⁵⁸³

⁵⁸⁰ Kommentár a 360-361. kánonokhoz. In. John Beal - James Coriden - Thomas Green (szerk.): *The New Commentary on the Code of Canon Law*. New York, Paulist Press, 1998. 481.

⁵⁸¹ „Ed è proprio partendo dalla storia e dalla prassi quotidiana che è forse possibile identificare gli elementi caratteristici di questo „dicasterio atipico della Curia Romana.” Bruno Bertagna: *La Segreteria di Stato*. In. Szerk. Antonio Bonnet – Carlo Gullo (szerk.): *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor bonus”*. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1990. 163.

⁵⁸² Ehhez lásd: Thomas George Eliott: *The Christianity of Constantine the Great*. Scranton, University of Scranton Press, 1996.

⁵⁸³ Szeredy József: *Egyházjog*. Madarász E. Pécs, Könyvnyomdája, 1883. 429-431.

Intézménytörténeti szempontból megoszlik a szerzők véleménye, hogy mely szentszéki intézményt lehet az államtitkárság elődintézményének tekinteni.⁵⁸⁴ Körvonalazható azonban, hogy a külügyekért felelős személy, majd szerv mindig akkor kapott nagyobb figyelmet, amikor azt a külpolitikai és biztonsági körülmények indokoltta tették.⁵⁸⁵ Ezért az intézménytörténeti szempontoknál jelentősebb az a mentalitás, ami az államtitkárság létrehozása, szabályozása és hatáskörének kijelölése mögött meghúzódik. A hivatal a biztonsági kérdések kezelésére és a külügyek erősítésére jött létre, de mindig a defenzíva, az egyház érdekeinek védelme jellemezte. Ez a mentalitás máig érezhető a szentszéki diplomácián, bár Ferenc pápa végleg maga mögött akarja hagyni a defenzívát, és a Szentszék a válságkezelés és a nemzetközi viszonyok proaktív szereplőjévé akarja tenni.

Ez a törekvés már elkezdődött, de a történelmi körülmények és az egyház belső viszonyai miatt nem tudott kibontakozni. Az 1800-as évek végére és az 1900-as évek elejére a protestantizmus, majd a szekularizáció, illetve az olaszegység következtében egyre több állammal alakultak ki rendezetlen körülmények.⁵⁸⁶ 1904-ben megszakadt a Szentszék és Franciaország között a diplomáciai kapcsolat. Németországgal, Oroszországgal és az Egyesült Államokkal is megromlottak a viszonyok. Majd 1910-ben Spanyolország, 1911-ben Portugália szakította meg a Szentszékkel a diplomáciai kapcsolatokat.⁵⁸⁷ Az 1908-as kúriareform alkalmával ezek a nehézségek érzékelhetők voltak. Mint azt fentebb említettük, a X. Piusz féle reform célul tűzte ki a szentszéki struktúra professzionalizálását.⁵⁸⁸ X. Piusz az említett

⁵⁸⁴ Az államtitkárság hivatalos fóruma a szervezet eredetét tizenhatodik századra, az 1487. december 31-én kiadott *Non Debet Reprehensibile* kezdetű apostoli konstitúcióra, a huszonnégy titkárt számláló Apostoli Titkárság felállítására vezeti vissza. Szentszéki Államtitkárság: (2022/02/27) online: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/documents/rc_seg-st_12101998_profile_en.html Lásd még: Thomas Reese: *Inside the Vatican*. Cambridge, Harvard University Press, 1998. 108. Niccolò Del Re az állami ügyekért a diplomáciai testületekkel kapcsolatot tartó titkári poszt létrehozásához kapcsolja az államtitkári poszt kialakulását. Niccolò Del Re: *La Curia Romana. Lineamenti storico-giuridico*, Roma, Edizioni di storia e letteratura, 1970. 63-65. Mattheus Conte Coronata a bíborosneposi poszt jelentőségére hívja fel a figyelmet. Az úgynevezett bíborosneposok feladataihoz és konkrét tevékenységéhez lásd: Andreas Kraus: *Amt und Stellung des Kardinalnepoten zur Zeit Urbans VIII. (1623)*. *Römische Quartalschrift*, 53. (1958), 238-243. Tusor Péter: A magyar hierarchia és a pápaság a 17. Században. *Századok a magyar történelmi társulat folyóirata*, 136. (2002), 3. 528-545. Mattheus Conte Coronata: *Intstitutiones Iuris Canonici*. Taurini, Marietti, 1928. 408. A bíborosi méltóság akkor még nem feltétlenül jár együtt a szent rend felvételével. Ujházi Lóránd: A püspökké nem szentelt bíborosok a Katolikus Egyházban. *Praeconia: Liturgiatudományi Folyóirat*, 8. (2003), 69-76. Más megközelítés szerint az államtitkárság alapjairól V. Szixtus (1585-1590) központosítás irányába mutató kúriareformjától lehet beszélni. Leopold V. Ranke: *A pápák története*. Hungária Könyvnyomda, Budapest. n. a.

⁵⁸⁵ Bertagna (1990): i. m. 167. A Francia Forradalom időszakához lásd Vincent Viaene: *The Papacy and the New World Order: Vatican Diplomacy, Catholic Opinion and International Politics at the Time of Leo XIII (1878-1903)*. Leuven, Kadoc Studies, University Press, 2012.

⁵⁸⁶ Pio V. Pinto: *Bevezető és Kommentár a Pastor bonus 39-47. cikkelyhez*. In: Pio V. Pinto (szerk.): *Commento alla Pastor Bonus e alle Norme Sussidiarie della Curia Romana*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2003. 52.

⁵⁸⁷ Gergely Jenő: *A pápaság története*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1999. 258-259.

⁵⁸⁸ Urban Fink - Roger Liggistorfer: *Schweizer Sonderakten im Vatikan: das Archiv der Kongregation für Ausserordentliche Kirchliche Angelegenheiten, Abteilung Schweiz 1799-1921*. Luzern, Rex, 1996.

alapelvek mentén a külügyekért felelős hivatalt is igyekezett pozícionálni: széles hatáskör az egyes államokkal való kapcsolatokban, a civiljogi kérdésekben és a szerződésekben, illetve a szentatya által az államtitkára bízott egyéb feladatokban.⁵⁸⁹ Jól szemlélteti az 1908-as kúriareform kapcsán kialakult helyzetet Giorgio Feliciani tanulmánya,⁵⁹⁰ aki rámutat, hogy a dikasztérium elhelyezése és hatásköre kapcsán még számos történelmi bizonytalanság volt.⁵⁹¹ Elkezdődött azonban az a folyamat, amely megalapozta a szentszéki struktúrában kulcsszerepet betöltő államtitkárság jelenlegi helyzetét, és lefektették a válságkezelésben proaktív szerv alapjait. Az 1917-es Egyházi Törvénykönyv követte a *Sapientis Consilii* kezdetű konstitúciót, és röviden bemutatta az államtitkárság hatáskörét: az első szekció (Olaszországon kívüli egyházmegyék felállításáért vagy egyházmegyék határainak a változtatásáért, egyes egyházi méltóságok odaítélésért) a második szekció az államközi kapcsolatokért, és végül a harmadik szekció a pápai iratok előkészítéséért felelt.⁵⁹² Ha a joganyagból nem is, de a kézikönyvekből már érezni lehetett, hogy az államtitkárság a diplomáciai kérdések és a kor biztonsági kihívásainak az értékelése kapcsán fontos feladatot tölt be.⁵⁹³ Eduard Eichmann⁵⁹⁴ és Albert Koeniger az egyházpolitikai feladatok és a béke előmozdítása kapcsán a Szentszék csúcsszervének nevezik az államtitkárságot.⁵⁹⁵ Girolamo Arnaldi rávilágít arra, hogy a pápai állam fizikai megszűnésével lényegében az egyháznak újra kellett pozícionálnia a kifejezetten állami tevékenységeket ellátó szervezeti egységeit. Feladatait pedig inkább a világ békéjéért, a közjót érintő kihívások erkölcsi értékelésében foglalta össze.⁵⁹⁶ Az Első Világháborúban az

⁵⁸⁹ XI. Pius: *Notif*, 1925. VII. 5. Fontes. X. Pius: Apostoli Konstitúció, *Sapientis Consilii*. 1908. V. 29. *Acta Apostolicae Sedis*, 1. (1909), 1. 7-108.

⁵⁸⁹ Const. Vacante Sede Apostolica, xxv Dec. MDCCCIV.

⁵⁹⁰ Giorgio Feliciani: La riforma della Curia romana nella costituzione apostolica «Sapientis consilio» del 1908 e nel Codice di diritto canonico del 1917. *Mélanges de l'école française de Rome*, 19-20. (2004), 175-180.

⁵⁹¹ Megjegyzendő, hogy a külkapcsolatokért általánosan felelős *Congregatio pro Negotiis Ecclesiasticis Extraordinariis*-tól és voltak el területi illetékességet, minthogy Oroszország és Észak-Amerika a Hitterjesztési Kongregáció hatáskörébe került.

⁵⁹² Arthur Vermeersch - Joseph Creusen: *Epitome Iuris Canonici*. Romae, Michliniae, 1963. 304.

⁵⁹³ „Hoc officium est quasi ministerium Pontificis pro diplomatia externa, quocirca relationes politicas et negotia diplomatica Sanctae Sedis cum guberniis civilibus curat, nuntiis et legatis pontificiis instructiones dat eorumque relationes acceptat, responsa ad litteras et telegrammata Pontifici in signum honoris et fidelitatis oblata mittit. Udalaricus Beste: *Introductio in Codicem quam in usum et utilitatem scholae et cleri*. Minnesota, St. John's Abbey Press, 1938. 248.

⁵⁹⁴ Eduard Eichmann: *Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grnd des Codex Iuris Canonici*. Paderborn, Verlag Ferdinand Schöningh, 1939. I. vol. 199. Lásd még Lincoln Bouscaren - Adam Ellis: *Canon Law A Text and Commentary*. Milwaukee, The Bruce Publishing Company, 1946. 167.

⁵⁹⁵ „Das Staatssekretariat (Secretaria Status) mit dem Kardinalstaatssekretär an der Spitze des Ganzen für die kirchenpolitischen Aufgaben der römischen Kurie. Albert Koeniger: *Katholisches Kirchenrecht*. Freiburg, Herder, 1926. 202. Augustine Chas az 1917-es joghoz írt kommentárjában az államtitkárt a miniszterelnökhöz hasonlítja: „Secretary of State or Primeminister of Pope.” Augustine Chas: Kommentár a 273. kánonhoz. In. Uő (szerk.): *Commentary on the New Code of Canon Law*. London, Herder, 1918. 272. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy a csak nagyon analóg értelemben használhatjuk a miniszterelnöki kifejezést, hiszen nincs ilyen jellegű hivatal az egyház igazgatásában, ahol a végrehajtó hatalom is a pápa kezében összpontosul.

⁵⁹⁶ Girolamo Arnaldi: *Le origini dello Stato della Chiesa*. Torino, UTET Università, 1987. 38-53.

Apostoli Szentszék sem a diplomáciai közvetítés, sem a humanitárius együttműködés kialakítása tekintetében nem tudta a kívánt szintet elérni. Emiatt nem lehet elmarasztalni az Apostoli Szentszékét, sem XV. Benedeket. Erős egyházellenes miliőben kellett ugyanis a diplomáciai és békeépítő, illetve közvetítői feladatoknak eleget tenni.⁵⁹⁷ Ez az időszak is jelzésértékű volt. Rávilágított, hogy amennyiben a Szentszék eredményesen akarja pozicionálni a diplomáciai testületet, akkor figyelembe kell vennie a megváltozott biztonsági és társadalmi körülményeket, és ki kell lépnie a védekező álláspontból. Hogy ez még hosszú ideig nem sikerült teljesen, az részben a háborúnak, a hidegháborúnak és az erős szekularizációs folyamatoknak volt köszönhető.

Ahogy azt a nemzetközi szervezetek az ENSZ és a Szentszék kapcsolatát feltáró fejezetben kifejtettük, az igazi változást a Második Világháború utáni évek hozták. 1967-ben VI. Pál az egész Római Kúria szerkezetét, közte az államtitkárságot is átalakította. Szintén elemeztük, hogy VI. Pál személye elválaszthatatlan attól a folyamattól, amely az egyházat arra kapacitálta, hogy a kor nagy biztonsági kihívásaira intézményes keretek között választ adjon. A *Regimini Ecclesiae Universae* kezdetű apostoli konstitúció a II. Vatikáni Zsinat szellemiségében született.⁵⁹⁸ Francis X. Murphy a szentszéki diplomáciával foglalkozó tanulmányában hangsúlyozza, hogy a II. Vatikáni Zsinat koncepcióját a joganyagban és a kúriai struktúrában is meg kellett jeleníteni. A több százéves államszkeptikus szentszéki és defenzív hozzáállás után, a II. Vatikáni Zsinat az állam és az egyház kölcsönös együttműködésére helyezte a hangsúlyt. A zsinat *Gaudim et spes* kezdetű lelkipásztori konstitúciója számos területen hangsúlyozza az állam jogait és kötelezettségeit és ezekkel összefüggésben az egyházzal való együttműködés lehetőségeit. Az egyháznak azokat a szervezeteit, amelyek az állammal való kapcsolattartásban, biztonsági kérdések értékelésében részt vesznek a zsinat tanításához kellett igazítani.⁵⁹⁹ Az más kérdés, hogy az egyházi jogalkotás a zsinat után is olyan irányt vett, hogy nagyobb részt az egyház belső életére összpontosított. Az Első és a Második Világháború rossz tapasztalatai miatt a szentszéki diplomácia nemzetközi viszonyokban való pozicionálásával szembeni kritikák is megfogalmazódtak. Erre részben már az előző fejezetekben is utaltunk. Léon Joseph Suenens belga bíboros a II. Vatikáni Zsinat utáni egyházi megújulás egyik vezéralakja, a szentszéki diplomácia kapcsán úgy fogalmazott, hogy nem szabadna belefolyani és befolyásolni azoknak az országoknak a politikai folyamatait, amelyekkel az egyház

⁵⁹⁷ Az Első Világháború kapcsán kialakult helyzethez, amely a szentszéki diplomáciai erőfeszítéseit illeti lásd: Gabriele Paolini: *Offensive di pace. La Santa Sede e la prima guerra mondiale*. Firenze, Polistampa, 2008.

⁵⁹⁸ VI. Pál (1967): i. m. 885-928.

⁵⁹⁹ Francis X. Murphy: Vatican Politics: Structure and Function. *World Politics*, 26. (1974), 4. 542-543.

diplomáciai kapcsolatban áll.⁶⁰⁰ Ez a felfogás azonban sem a pápa, sem a Szentszék részéről nem talált meghallgatásra. VI. Pál a *De muneribus legatorum* kezdetű *motu proprio*ban kijelentette: az egyházi diplomácia az egyház lelkipásztori munkájában vesz részt.⁶⁰¹ A Szentszék egyre több állammal alakított ki diplomáciai kapcsolatot. A tendencia nyomon követhető az évente megjelenő *L'Annuario Pontificóból*, amely tételesen felsorolja azokat az országokat, amelyekkel az Apostoli Szentszék diplomáciai kapcsolatot tart fenn.⁶⁰²

II. János Pál pápa 1988-ban szabályozta újra az államtitkárság működését. Sem a *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúció (39-47), sem a *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció (PE 44-52. cikk.) nem hagynak kétséget afelől, hogy az államtitkárság a tág értelemben vett biztonsági kihívások kezeléséhez a legerőteljesebben kapcsolódó szentszéki hivatal.⁶⁰³ Az államtitkárság élén a bíboros államtitkár áll, aki elsődlegesen felel a Szentszék diplomáciai és politikai tevékenységéért. Értékeli a biztonsági kihívásokat. Közvetíti a pápa véleményét a globális és a regionális biztonsági kérdésekben a nemzetközi fórumokhoz. II. János Pál aktív külpolitikát folytatott, ezért erősítette az államtitkárságot is. Az államtitkársággal szoros együttműködésben, de mégiscsak bizonyos önállósággal rendelkező *Consilium pro publicis ecclesiae negotiis*-t teljesen az államtitkárság alá rendelte, és a csúcsszerv második szekciójává tette. Így az 1988-as szabályozás már két szekcióval működő államtitkárságot állított fel. Az általános ügyek szekciója segíti a római pápát legfőbb pásztori feladatának teljesítésében (PB 41. cikk., PE 46-48. cikk.). Amíg a *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúció első szekcióról, addig a *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció már általános ügyekért felelős szekcióról beszél. Legfőbb tevékenysége egyfajta koordináció, amellyel támogatja a többi dikasztérium munkáját is (PE 46. cikk.). Előkészíti a különböző a pápai dokumentumokat és a pápai kinevezéseket. Továbbá koordinálja a pápai dokumentumok szövegezését, amelyek a Szentszék hivatalos közlönyében az *Acta Apostolicae Sedisben* kerülnek közlésre (PE 47. cikk. 3°). A *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúcióban az *Acta Apostolicae Sedis* mellett említésre került még a többi vatikáni sajtóorgánium (*L'Osservatore Romano*, Vatikáni TV vagy Rádió – PB 43 cikk. 3°) is, mint amelyeket a dikasztérium felügyel. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció az utóbbiakról

⁶⁰⁰ Léon Joseph Suenens: *Co-responsabilité dans l'Eglise*. Paris, Desclée, De Brouwer, 1968.

⁶⁰¹ VI. Pál: *Motu proprio. De Muneribus legatorum*. 1969. VI. 24. *Acta Apostolorum Sedis*, 61. (1969), 473-484.

⁶⁰² Henri de Riedmatten: *The Part Played by the Holy See in International Organizations*. *Concilium*, 8. (1970), 74-93.

⁶⁰³ „Secretaria Status proxime iuvat Summum Pontificem in Eius supremo munere exercendo.” II. János Pál: *Apostoli konstitúció, Pastor Bonus*. 1988. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 80. (1988), 7. 870. Ezt a *Pastor Bonus* kezdetű apostoli konstitúció előtti joganyag – a *Regimini Ecclesiae Universae* - is így szabályozta. VI. Pál (1967): i. m. 19. cikkely.

már nem tesz említést. A dokumentum általánosságban kiterjeszti az államtitkárság hatáskörét az újonnan létrehozott Telekommunikációs Dikasztérium vonatkozásában. Ferenc pápa nagy hangsúlyt helyez a modern telekommunikációs eszközökre.⁶⁰⁴ Már az új konstitúció kiadása előtt, 2015. június 29-én létrehozta a kommunikációért felelős ernyőszervezetet, a Pápai Kommunikációs Titkárságot.⁶⁰⁵ A Bíborosi Tanács javaslatára 2018. június 23-án a pápa átnevezte Kommunikációs Dikasztériummá, és így került be a konstitúcióba is (PE 183-188. cikk.). Általános hatáskört kapott a Szentszék telekommunikációs csatornái felett. Ezek a fórumok számtalan szállal kapcsolódnak a biztonsági kérdésekhez, hiszen a szentatya békeüzenetének, társadalmi tanításának, globális és regionális biztonsági kérdések értékelésének általános csatornáit jelentik. Gyakoriak a regionális konfliktusok, adott esetben az üldözött keresztény közösségek bemutatása. Logikus, hogy az államtitkárság általános irányítási hatáskört kapott minden olyan kérdésben, amikor a Kommunikációs Dikasztérium a Szentatyára, illetve a Szentszék tevékenységére vonatkozó híreket tesz közzé (PE 47. cikk. 3°). Ugyanakkor mindez azt is jelzi, hogy a dikasztériumok egyenlőségének elve relatív, és az államtitkárság bizonyos feladat- és hatáskörök, így a biztonsági kérdések kapcsán, ma is csúciszervként viselkedik. Ezt a többi olyan dikasztérium tekintetében is láthatjuk (Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában; az irgalmas szeretet szolgálatában álló dikasztérium, Keleti Egyházak dikasztériuma, Keresztény egység dikasztériuma), amelyek nemzetközi vonatkozású biztonsági kérdésekhez kapcsolódó humanitárius feladatokat hajtanak végre. Az államtitkárság egyfajta információfúziós központként is működik, vagyis a többi dikasztériumoknál megjelenő releváns akár biztonsági információkat felhasználja, elemezi-értékeli, és a döntéshozó számára átadja.⁶⁰⁶

Az államtitkárság második szekciója kapcsolódik legszorosabban a nemzetközi válságkezeléshez. Ez ugyanis az államközi és diplomáciai kapcsolatok területén általános hatáskörrel rendelkezik.⁶⁰⁷ Lényegében a szekció az említett *Consilium pro Publicis Ecclesiae Negotiis* és elődszervezetei hatásköreit kapta meg. Felel az Apostoli Szentszék egyes államfőkkel, államokkal és a nemzetközi szervezetekkel való kapcsolattartásáért (PE 49. cikk.

⁶⁰⁴ Sebastijan Valentan: I tre Papi e la necessità degli strumenti di comunicazione sociale nella Chiesa. *Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly*, 79. (2019), 4. 1075-1086.

⁶⁰⁵ Ferenc Pápa: Motu proprio, l'Istituzione della Segreteria per la Comunicazione. 2015. V. 29. (2022/08/12) online: https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio_20150627_segreteria-comunicazione.html

⁶⁰⁶ Ujházi Lóránd: A vatikáni hírszerző és elhárító rendszer működése. *Felderítő Szemle*, 16. (2017), 2. 96-117.

⁶⁰⁷ Vito Pio Pinto: Bevezető és Kommentár a Pastor Bonus 39-47. cikkelyhez. In. Pio Vito Pinto (szerk.): *Commento alla Pastor Bonus e alle Norme Sussidiarie della Curia Romana*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2003. 49.

1°).⁶⁰⁸ Előmozdítja a Szentszék és a civilszervezetek közötti együttműködést. Kulcsszerepe van a konkordátumok és egyéb bilaterális megállapodások előkészítésében és szövegezésében. Ezen a szekción keresztül tolmácsolja az államtitkárság a Szentszék hivatalos biztonságpolitikai álláspontját a nemzetközi fórumok előtt olyan kérdésekben, mint a keresztények biztonsági helyzete,⁶⁰⁹ az atomenergia békés célú felhasználása,⁶¹⁰ általános biztonsági kérdések, terrorizmus, emberi jogok, vallási és etnikai előítéletek, vallásszabadság korlátozása⁶¹¹ vagy a háborúk gyermek áldozatai.⁶¹² A szekcióhoz interdikaszteriális bizottságok is kapcsolódnak, amelyek egyes térségekre például Kelet-Európa, vagy országokra mint például Oroszországra összpontosítanak.⁶¹³ Ez utóbbi tapasztalatai és képességei különösen felértékelődtek az orosz-ukrán háború kapcsán. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció ennek a szekciónak nevét is megváltoztatta. Már nem második (PB 45-46. cikk.), hanem az államokkal és a nemzetközi szervezetekkel kapcsolatot tartó szekciónak nevezik (PE 49. cikk.). Ez inkább didaktikai mintsem lényegi, hiszen a hatáskörtelepítés úgyis a jogszabály szövegében és nem szerv elnevezésében történik. A nemzetközi szervezetek címében való kiemelése azonban jelezheti, hogy a Szentszék a nemzetközi szervezetekkel egyre szorosabb kapcsolatot akar fenntartani.

5.2. A harmadik szekció felállításának oka és helye az államtitkárság struktúrájában

Ferenc pápa több alkalommal kifejezte, hogy az általános kúriaátalakításon túl, különös figyelmet fordít a szentszéki diplomáciának. Nem meglepő ezért, hogy már a *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció kiadása előtt eszközölt módosításokat a Szentszéki Államtitkárságon. A szentszéki diplomaták személyügyi kérdéseikért felelős delegátusi hivatalból önálló szekciót hozott létre. Az új konstitúció joganyagába pedig már ez a három

⁶⁰⁸ Juan Ignacio Arrieta: *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*. Giuffrè, Milano, 1997. 314-315.

⁶⁰⁹ Intervento della Santa Sede alla Conferenza sulla lotta all'intolleranza e alla discriminazione nei confronti dei cristiani (Vienna, 14 dicembre 2016)

⁶¹⁰ Intervento della Santa Sede alla Conferenza Internazionale sulla Sicurezza Nucleare dell'Agenzia Internazionale per l'Energia Atomica (AIEA) (Vienna, 6 dicembre 2016).

⁶¹¹ [Intervento della Santa Sede al XXII Consiglio ministeriale dell'Organizzazione per la Sicurezza e la Cooperazione in Europa - OSCE \[Belgrado, 3-4 dicembre 2015\] \(3 dicembre 2015\)](#), Intervento della Santa Sede al Consiglio di Sicurezza delle Nazioni Unite su "La situazione in Medio Oriente inclusa la questione palestinese" (New York, 23 luglio 2015), Intervento della Santa Sede presso l'Ufficio delle Nazioni Unite e altre organizzazioni internazionali a Ginevra, alla 29ª Sessione del Consiglio per i Diritti umani (Ginevra, 30 giugno 2015).

⁶¹² Intervento della Santa Sede al Dibattito in Consiglio di Sicurezza delle Nazioni Unite su "Bambini e Conflitti armati" (New York, 18 giugno 2015).

⁶¹³ II. János Pál: Motu Proprio. *Europae Orientalis*. 1983.I.15. *Acta Apostolicae Sedis*, 85. (1993), 3. 309-310.

szekcióból álló államtitkársági modell került be (PE 44-52. cikk.).⁶¹⁴ Ez szerkezetileg ugyan kisebb módosítás. Jelentőségét inkább az államtitkárság központi, a nemzetközi kapcsolatokban és a válságkezelésben betöltött szerepe adja. A 2017-es módosító dokumentumot, amellyel a harmadik szekciót létrehozták a Szentszék nem közölte. A módosítást rövid államtitkársági kommuniké foglalta össze. Így Ferenc pápa motivációit egyéb kommunikációjából és tevékenységéből ismerhetjük meg.⁶¹⁵ Hogy a külpolitika és azon belül a válság területek kulcsszerepet játszanak a pápánál megválasztása óta nyilvánvaló volt. Számos alkalommal felszólalt a Közel-Keleten zajló emberkereskedelem, a nők, a gyermekek kizsákmányolása ellen. Továbbá a bevándorlók emberséges elhelyezését szorgalmazza. Rögtön megválasztása után, 2013 szeptemberében imnapot tartott a szíriai békéért a Szent Péter-téren. Azóta számos alkalommal beszélt a szíriai helyzetről, levélben fordult Bassár el-Aszadhoz a humanitárius katasztrófa kapcsán, és szót emelt a háború civil áldozatai, illetve a lerombolt iskolák és kórházak kapcsán. Támogatta Palesztina nemzetközi elismerésének pozicionálását, illetve Mahmud Abbászhoz és Simon Pereszhez intézett meghívásával hozzájárult a két fél közötti kapcsolatok javításához. Egyértelmű elképzelése van a nemzetközileg elismert Palesztináról, amely szuverén és demokratikus, és amelyik békében és biztonságban él. A HAMASZ 2023 októberében végrehajtott támadása után konzekvensen követelte a túszok szabadon bocsátását. Közben kapcsolatot tart a helyi katolikus közösséggel. Az izraeli-palesztin fegyveres konfliktus kapcsán azonban újra előkerült a nemzetközi szervezetek kritikája is. A pápa felhívta a figyelmet, hogy a nemzetközi humanitárius jog súlyos megsértése történik, és a modern fegyverrendszerek nem tesznek különbséget a civilek és a katonák között.

Parolin bíboroson keresztül felszólította a mérsékelt muszlimokat és hatóságokat, hogy emeljék szót az ISIS tevékenysége ellen. 2021-ben került sor az iraki pápalátogatásra, ahol mind az állami, mind a vallási vezetőkkel, közte Szisztani síita nagyajattollahal megbeszéléseket folytatott. Az állami hatóságokat arra kérte, hogy minden vallási közösséget azonos jogokkal ruházzanak fel, és védjék meg a vallási közösségeket. Moszulban imádkozott a háborúk áldozataiért és a békéért, ellátogatott arra a helyre, ahol az ISIS meghirdette a kalifátust. A keresztények kivégzésének a helyén a Ninivei fennsíkon a megbocsátásról beszélt.⁶¹⁶ A Közel-Kelet olyan konstans eleme a pápai békepolitikának, ahol egyszerre jelenik meg a keleti ortodox egyházakkal való ökumenikus-, az iszlámmal való vallásközi párbeszéd

⁶¹⁴ Ferenc pápa: Const. Ap. *Praedicate evangelium*. 2022. III. 19. (2022/08/12) online: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2022/03/19/0189/00404.html>

⁶¹⁵ Ferenc pápa: *Audience of the Holy Father with the Roman Curia for the exchange of Christmas greetings*. 2017. 12. 21.12. Bollettino, Sala Stampa della Santa Sede. N. 171221.

⁶¹⁶ Peter C. Phan: Pope Francis and Interreligious Encounter. *Theological Studies*, 83. (2022), 1. 33.

eszközei. Az afrikai krízisek tekintetében is kereste a nemzetközi konfliktusok megoldásának alternatíváit. 2015. november 25-30. meglátogatta Kenyát, Ugandát és a Közép-afrikai Köztársaságot. Kenya és Uganda tekintetében az al-Shabaab iszlamista terrrorszervezet több alkalommal hajtott végre halálos áldozattal járó terrortámadást. Az elemzők Közép-afrikai Köztársaságot működésképtelen (bukott) államnak tartják,⁶¹⁷ amely ily módon különösen is rászorul a nemzetközi szereplők valós támogatására. A pápa elérte, hogy legalább ideiglenes megállapodás szülessen Kínával a püspökkinevezésekre vonatkozóan.⁶¹⁸ Agostino Giovagnoli Ferenc pápa külpolitikájáról szóló tanulmányában a pápát úgy mutatja be, mint aki „magát tette a Szentszék első diplomatájának”. Ügyesen használja ki a kommunikációs képességeit, és sajátos, egyedi megoldásokat alkalmaz a béke elmozdítása érdekében. XVI. Benedekkel szemben jobban hisz a Szentszék diplomáciai képességeiben.⁶¹⁹ A kiragadott pillanatképek a pápa békemissziós törekvéseiből hozzájárulnak annak megértéséhez, hogy mi motiválta a Szentszéki Államtitkárság újra pozicionálásánál. De ezt a szándékát a diplomáciai testületeknek mondott beszédjei is visszatükrözik. Olyan kérdések kezelése irányába akarja pozicionálni Szentszéket, mint az élelmiszer és az ívóvíz biztonság, az élhető környezet megtartása, a jó kormányzás, a járványkezelés, a nukleáris fegyverek leszerelése, amelyeket, ha „egy állam, ha van neki, előbb utóbb használni fog”. Rendre kitér a regionális biztonság kérdéseire. Ilyenek Líbia, a Száhel-övezet, Dél-Szudán és Etiópia helyzete, valamint újabban sokat beszél Ukrajnáról, de nem felejt el a dél-kaukázusi és a balkáni régió problémáit sem. Eközben rámutat számos nemzetközi szervezet hatékonyságának hiányára.⁶²⁰ Ezek mind olyan területek, ahol nem lehetséges hatékony fellépés a diplomáciai testületek nélkül. A pápai utazások, a kapcsolódó közös deklarációk, a bi- és a multilaterális megállapodások előkészítése, az operatív munka, a pápa szándékának finomhangolása mind feltételezik a jól működő államtitkárságot. A 2016-os karácsonyi beszédében a rendszerátalakítás általános szempontjait fejtette ki, amelyek vonatkoznak az államtitkárságra is. Ami kifejezetten a biztonsági kérdéseket és az államtitkárság új szekciójának pozicionálását illeti, Ferenc pápa egy évvel későbbi, 2017 karácsonyán elhangzott beszédjére érdemes utalni. Már a bevezetőben jelezte, hogy eddig a

⁶¹⁷ Tarrósy István: Afrikában járt a Katolikus Egyház vezetője. *Afrika Tanulmányok Folyóirat*, 9. (2015), 3-4. 5-9.

⁶¹⁸ Antonio Spadaro: *La Chiesa in Cina. Un futuro da scrivere*. Roma, Ancora, 2018. Frederico Lombardi: The History of Relations between the Holy See and China. *La Civiltà Cattolica. English Edition*. (2018), 12. 7-16. Spadaro, Antonio: L'accordo tra Cina e Santa Sede. *La Civiltà Cattolica*, (2019), 4.

⁶¹⁹ Agostino Giovagnoli: Pope Francis: a new way of looking at the world. *Journal of Modern Italian Studies*, 24. (2019), 3. 459.

⁶²⁰ Vatican News: *Testvériesség és párbeszéd - Ferenc pápa beszéde a Szentszékhez rendelt diplomáciai testülethez*. (2022/07/25) online: <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2022-01/a-papa-beszede-a-szentszeki-diplomaciai-testulethez.html>

kúria belső viszonyairól *ad intra* beszélt. Ez alkalommal azonban a Szentszék hivatalainak külső *ad extra* kapcsolataira tér ki. Jelezte, hogy a munkatársaknak mondott üzenet ez alkalommal a kúriareform újabb lépéshez, az államtitkárság új szekciójának felállításához kapcsolódik. A pápa a külső kapcsolatok alatt a nemzetekkel, a részegyházakkal, a keleti egyházakkal, más keresztény felekezetekkel, a zsidó, az iszlám és más vallási közösségekkel való kapcsolatra gondolt.⁶²¹

A pápa szerint az Evangélium természetéből ered, hogy az egyház kifelé kapcsolatokat épít, és tart fenn. Az általános bevezető után megnevezte azokat a területeket, ahol számít a szentszéki diplomácia szerepvállalására: a nemzetekkel való kapcsolattartás, a kitartó és őszinte békeépítés lesz a vatikáni diplomácia egyik legfontosabb feladata. Kifejezetten az államtitkárság vonatkozásában a pápa világossá tette, hogy a vatikáni diplomácia úgy vegyen részt a békeépítés és a válságkezelés folyamatában,⁶²² hogy mindeközben a világi és anyagi érdekektől távol tartja magát.⁶²³

Ferenc pápa politikáját megválasztása óta meghatározta a szegényekkel, a háborúk áldozataival, a menekültekkel szembeni figyelem. Így nem meglepő, hogy a szentszéki strukturális változtatások is illeszkednek a pápai politikához. A Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában teljesen, az államtitkárság harmadik szekciójának felállítása pedig részben ennek a pápai szándéknak a megvalósítását szolgálja.⁶²⁴ A 2017-es karácsonyi beszédben a szentatya azt is jelezte, hogy tiszteletteljes, de gyors beavatkozást vár a vatikáni diplomáciától az emberiség és az emberi személy védelmének érdekében. Az új szekció létrehozását pedig azzal a testvéri figyelemmel indokolta, amely azokra irányul, akik a vatikáni diplomácia keretein keresztül szolgálják az egyházat. A pápai üzenet jelzésértékű, hiszen érzékelteti, hogy a szentszéki diplomácia eredményessége csak úgy növelhető, ha figyelmet szentelnek a struktúrát működtető személyi állománynak: A nunciaturák vezetőinek, beosztottjainak, a dikasztériumokban szolgálatot teljesítőknak, a szentszéki diplomataképzésért felelős intézmények diákjainak és tanárainak. Már II. János Pál és XVI. Benedek pápa egyes beszédjéből is érzékelhető volt, hogy figyelmet fordítottak a megváltozott biztonsági környezetnek, és igyekeztek a rendszert ezeknek a kihívásoknak megfelelően pozicionálni. A

⁶²¹ Ferenc pápa: *Audience of the Holy Father with the Roman Curia for the exchange of Christmas greetings*. 2017. XII. 21. Bollettino. Sala Stampa della Santa Sede, N. 171221. 1-2.

⁶²² Majoros Henrietta: *Konfliktus és válságkezelés az antropológiában, valamint a katonai hadműveletekben. Hadtudományi Szemle*, 7. (2014), 4. 150-156.

⁶²³ Andrea Gagliarducci: *Curia reform may include an office for negotiations in the Secretariat of State*. (2022/03/01) online: <https://www.catholicnewsagency.com/news/curia-reform-may-include-an-office-for-negotiations-in-the-secretariat-of-state-13513>

⁶²⁴ Ujházi Lóránd: *Amendments to the Governance Structure of the Holy See and Canon Law during the European Migration Crisis*. *American Diplomacy*, 12. (2017), 1-17.

béke, az igazságosság fenntartása, a nemzetközi-, az emberi jogok, különösen a legkiszolgáltatottabbak segítése számos pápai kommunikációban megjelent. Elég II. János Pál 1992-ben az Egyesült Nemzetek Élelmezési és Mezőgazdasági Szervezete⁶²⁵ vagy XVI. Benedek 2008-as ENSZ-ben mondott beszédjére gondolni.⁶²⁶ Kiragadott példákon kívül számtalan hasonló esetet lehetne hozni, amikor a nemzetközi-diplomáciai fórumokat a Szentszék felhasználta, hogy előmozdítsa a békét, miközben a katolikus morál- és a szociális tanításról is tanúbizonyságot tett. Ebben a tekintetben kontinuitás figyelhető meg Ferenc pápa és közvetlen elődjei között. A jelenlegi pápa azonban nem maradt meg a kommunikáció szintjén, hanem hozzányúlt a szentszéki diplomáciához a jobb pozicionálása érdekében. A strukturális átalakításokat a pápa, mint legfőbb jogalkotó határozza el és fogantatosítja. A döntések előtt konzultál az illetékes diktatóriumok vezetőivel, illetve legfőképp az általa létrehozott kilenc bíborosból álló tanácsadó testülettel. Erre az új szekció felállítása kapcsán is sor került. Egyes források azonban kritikát is megfogalmaznak, minthogy a szentszéki struktúraátalakításnál a jogi precizitás nem játszott szerepet: Hiányozott a pontos elnevezés, a hatáskörök lehatárolása és a kommunikáció is akadozott.⁶²⁷ A 2017. november 18-ai keltezésű levél tartalmát az államtitkárság november 21-én kommunikáció formájában közölte ugyan,⁶²⁸ de ebből mindössze az új szekció felállításának tényét, vezetőjének titulását, személyét, legfőbb feladatait, a legfontosabb együttműködő szentszéki hivatalokat mutatták be. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció már evidenciának tekinti, hogy az államtitkárság három szekcióval rendelkezik. A harmadik szekciót azonban röviden mindössze egyetlen cikkelyben mutatja be a konstitúció.

A pápa az államtitkárság új szekciójánál ismét fontosnak tartotta, hogy kihangsúlyozza az együttműködést. A kommunikáció rövid dokumentum az együttműködés kapcsán csak: az államtitkárság első, általános ügyekért és az államokkal való kapcsolattartásért felelős második szekcióval való kapcsolattartásra, illetve érintőlegesen a szentszéki diplomataképzésért felelős Pápai Akadémiára utal. A kommunikáció is feleslegesen redundáns, hiszen az általános ügyekért felelős szekció a pápa mindennapi tevékenységét segíti. Eleve együttműködik az egyes szentszéki diktatóriumokkal (PE. 8-9. cikk). A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció sem bocsátkozik részletesebb magyarázatba, amikor az együttműködésről van szó.

⁶²⁵ Lásd: Colombo Sacco: *John Paul II and World Politics: Twenty Years of a Search for a New Approach 1978-1998*. Canon Law Monograph Series 2. Leuven – Belgium, Peeters, 1999.

⁶²⁶ XVI. Benedek: *Meeting with the Members of the General Assembly of the United Nations Organization 18 April 2008*. L'Osservatore Romano. Weekly Edition in English, 2008/17. 12-13.

⁶²⁷ *Il Papa rivoluziona la Segreteria di Stato*. (2022/03/01) online: [km9öü□.tgcom24.it/2017/11/19/il-papa-rivoluziona-la-segreteria-di-stato/](https://www.tgcom24.it/2017/11/19/il-papa-rivoluziona-la-segreteria-di-stato/)

⁶²⁸ Secr. Stat: *Communiqué*. 2017. 11. 21. Bollettino. Sala Stampa della Santa Sede.

Mindössze a két másik szekciót, a pápai diplomataképző vezetőjét, és általánosságban azokat a dikasztériumokat említi, amelyek az adott ügy kapcsán érintettek (PE 52. cikk. 2. §, 3. §).

A pápai követek általános ügyeivel továbbra is az első szekció foglalkozik, a második szekció pedig a Szentszék külkapcsolatainak az építését, és a konkrét biztonsági kérdésekre való reflexióit szolgálja. Ebből adódóan a személyügyi kérdésekért felelős új szekció másik két szekcióval való együttműködése evidencia. Az említett államtitkársági közlemény az együttműködés formális elemeit is meghatározza, minthogy a harmadik szekció vezetője heti rendszerességgel részt vesz a bíboros államtitkár által vezetett ülésen, amelyen a másik két szekció vezetője is jelen van. Az általános, heti találkozókön kívül, amelyen a folyamatban lévő ügyek megtárgyalására kerül sor, a kommuniké említi a találkozók speciális formáját. Erre az újonnan felállított szekció vezetőjének az összehívására és vezetése mellett kerül sor. Ezek az üléseken készítik elő az újonnan kinevezésre kerülő pápai követek ügyeit. Ennek a területnek a jogi szabályozása az új konstitúcióba már nem került be. Ez olyan kérdés ugyanis, amelynek átfogó szabályozására külön dokumentumban kerül sor. Átveszi azonban a *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció az Egyházi Pápai Akadémia vezetőjével való együttműködésre vonatkozó rövid utalást (PE 52. cikk, 2. §). Mivel az új szekció vezetője felügyeli a diplomataképzést, logikus, hogy a jelöltek kiválasztásában és képzésében a szekció vezetője és a diplomataképző főiskola vezetője együttműködjön. Nem lehet eltekinteni a képzés szempontjából a római pápai egyetemekkel, különösen a kánonjogi fakultásokkal való együttműködéstől sem. Valószínűsíthető, hogy az új szekció az eredményes működés érdekében nemcsak az említett együttműködési formákkal, hanem a joganyag biztosította általános együttműködéssel és az informális kapcsolattartással is él majd. Továbbá egészen biztos, hogy az együttműködés más, a konstitúcióban nem említett egyházi és világi szervezetekre is kiterjed.

5.3. Új szentszéki csúciszerv a biztonsági kihívások kezelésében

Ferenc pápa, ahogy arra már utaltunk az *Evangelii gaudium* kezdetű apostoli buzdítás kapcsán, aktív szerepet szánt az egyháznak a társadalmi kihívások kezelésében. Utóbbi a pápa már ugyanúgy evangelizációnak nevezte, mint a szoros értelemben vett lelkipásztori és missziós tevékenységet.⁶²⁹ A válságkezeléshez szükséges háttérintézmények kiépítését pedig már a

⁶²⁹ Eugene Duffy: *New Spring for the Church: The Ecclesiological Vision of Pope Francis Emerging in Evangelii Gaudium*. In: Stephan van Erp – Karim Schelkens (szerk.): *Conversion and Church: The Challenge of Ecclesial Renewal*. Leiden – Boston, Brill, 2016. 178-204.

Praedicate evangelium kezdetű apostoli konstitúció kiadása előtt megkezdte. A 2016. augusztus 31-én kihirdetett *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio*,⁶³⁰ létrehozta az új csúcsszervet a Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában néven. Az ernyőszervezet feladatai lényegében lefedik azokat a biztonsági kihívásokat, amelyek jelentőségéről a pápa rendszeresen nyilatkozik, bár időnként felfedezhető hangsúlyeltolódások. Ilyen volt a menekültválság idején a menekültek ügye, amelyre a pápa mindenekelőtt fókuszált. Az új dikasztérium, mint csúcsszerv pozicionálása páratlan. Morális ajánlásokat és sürgetéseket más pápák is megfogalmaztak, illetve megbíztak szentszéki hivatalokat a biztonsági problémák kezelésével. Nem volt azonban olyan csúcsszerv, amely ernyőszervezetként ékelődött volna be a Szentszék legfontosabb hivatalai közé. Ezt a helyzetet a *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció véglegesítette, és integrálta az új csúcsszervet dikasztériumok közé (163-174. cikk.).

5.3.1. Az új csúcsszerv létrehozása

Az egyházi jogalkotó az új dikasztériumot a *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio*val hozta létre. A *motu proprio*t olyan törvényt, amelyet a pápa saját kezdeményezéséből és nem más kérésére ad ki.⁶³¹ Gyakran alkalmazták ezt a formát a szentszéki hivatalok létrehozására, hatáskörének módosítására, összevonására, felosztására és megszüntetésére. A *motu proprio*t a pápa saját elhatározásából adta ki, de ak kiadását konzultáció előzte meg.⁶³² Az új szentszéki hivatal felállításánál a pápa által létrehozott tanácsadó szerv, a C-9 *Consilium Cardinalium Summo Pontifici* bíborosi testület is szerepet játszott. A testületet a pápa az általános kérdések megvitatása mellett, kifejezetten a Római Kúria lehetséges átszervezésének vizsgálatával is megbízta.⁶³³ Továbbá a pápa mind az érintett dikasztériumok vezetőivel, mind más szakértőkkel konzultált.⁶³⁴ Az új dikasztériumot létrehozó *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio* rövid dokumentum volt. Csak az új hivatal nevét, küldetését, vezetését és az együttműködés alapelveit tisztázta. A dikasztérium működését alaposabban, de nem részletekbe menően az öt cikkelyből álló szabályzat, statútum mutatja be. A jogalkotó a szabályzatban

⁶³⁰ Ferenc pápa: *Motu proprio, Humanam progressionem*. 2016. VII. 17. (2022/03/04) online: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/apost_letters/documents/papa-francesco-lettera-ap_20160817_humanam-progressionem.html

⁶³¹ Erdő Péter: *Motu proprio*. In: Diós István (szerk.): *Katolikus Lexikon*. Budapest, Szent István Társulat, 2004. IX. 359-360.

⁶³² Gianfranco Ghirlanda: *Il M. P. Apostolos suos sulle Conferenze dei vescovi*. *Periodica*, 88. (1999), 4. 613.

⁶³³ A tanács hozzávetőlegesen minden két hónapban konzultál.

⁶³⁴ Vincenzo Corrado: *Nuovi Dicasteri: la riforma della Curia romana è realtà di Chiesa viva*. (2022/03/04) online: <http://agensir.it/chiesa/2016/09/09/nuovi-dicasteri-la-riforma-della-curia-romana-e-realta-di-chiesa-viva/>

röviden az új hivatal nevét (1. cikk.), a hivatal felépítését (2. cikk.), feladatát, küldetését és tevékenységét (3. cikk.), a Római Kúriával (4. cikk.) és más nem egyházi szervezetekkel való kapcsolatát (5. cikk.) említi. Az új dikasztériumba négy szentszéki hivatalt a *Iustitia et Pax*, a *Cor Unum*, az Egészségügyi Dolgozók, és az Elvándorlók és Úton Lévők Lelkigondozására létrehozott pápai tanácsokat integrálták. A szentszéki hivatalok összevonására a nagyobb eredményesség, illetve a hivatalok hasonló profilja miatt kerülhet sor. A hatáskörharmonizáció már II. János Pál kúriareformjánál is hangsúlyos elem volt.⁶³⁵ A jogalkotó a különböző szentszéki dikasztériumok feladat- és hatáskörét igyekezett a legmegfelelőbbnek tűnő szentszéki hivatalhoz utalni. Az 1988-as kúriareform óta azonban majdnem harminc év telt el. Ennyi idő alatt óhatatlanul kialakulhatnak hivatali párhuzamosságok. A változó biztonsági kihívások is igénylik, hogy a hatásköröket a valós kihívásokhoz igazítsák. A négy pápai tanács új dikasztériumba való összevonása kapcsán a pápa kifejtette, hogy két vagy több hivatal esetleges összevonása egyetlen hivatallá, amelyek egymáshoz közel álló vagy egymással szorosan összefüggő kérdésekért felelősek, egyfelől azt a célt szolgálja, hogy nagyobb súlyt adjunk (külső súlyt is) magának a hivatalnak. Másfelől az egyes valóságok egymáshoz való közelsége és egymással való összefüggése ugyanazon hivatalon belül elősegíti a nagyobb működőképességet.⁶³⁶

5.3.2. Az új dikasztérium elnevezése

Az új dikasztériumba integrált tanácsok neve (*Iustitia et Pax*, *Cor Unum*, Egészségügyi Dolgozók, Elvándorlók és Úton Lévők Pápai Tanácsa) alapvetően jelezte a régi tanácsok feladat- és hatáskörét. Az az ideális, ha a szentszéki hivatal elnevezéséből megközelítőleg következtetni lehet annak feladat- és hatáskörére.⁶³⁷ A hatáskör pontos meghatározása a dikasztériumra vonatkozó joganyag feladata. Mivel az új dikasztérium többé-kevésbé mind a négy megszüntetett szentszéki hivatal hatáskörét átvette, nem is volt lehetséges az összetett feladat- és hatásköröket egy elnevezésbe sűríteni. Emellett az új dikasztérium hatásköre nem korlátozódik a négy említett integrált tanács hatáskörére. Elnevezése az Átfogó Emberi Fejlődés

⁶³⁵ Jean Beyer: *Le linee fondamentali della Costituzione Apostolica Pastor Bonus*. In: Antonio Bonnet – Carlo Gullo (szerk.): *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1990. 33.

⁶³⁶ Lényegében az Apostoli Szentszék „csúcsszerve”, az Államtitkárság is, ahogy láttuk különböző feladatok és hivatalok és hatáskörök egy hivatalba történő integrálásával jött létre. Bertagna Bruno: *La Segreteria di Stato*. In: *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*. Bonnet Antonio - Gullo Carlo (szerk.): Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1990. 163.

⁶³⁷ Beyer (1990): i. m. 36-38.

Szolgálatában is jelzi, hogy a pápa az új szentszéki hivatal általánosságban az emberiség fejlődésének, vagyis valóban a tág értelemben vett biztonsági kihívások kezelésének a szolgálatába akarta állítani. A dikasztérium szabályzatának a szóhasználatával élve a dikasztérium: „az igazságosság és a béke szolgálatában áll” (statútum 1. cikk., 1. §). A szabályzat további cikkelyei pedig egyéb emberi jogi területeket nevesítenek. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció kilenc cikkelyben jelöli ki a dikasztérium helyét a szentszéki struktúrában (163-174. cikk.). Az orientáló és a dikasztérium hatáskörét kijelölő bevezető cikkely lényegében megerősíti a pápa szándékát: A dikasztérium az emberi személy, az emberi jogok, az egészség, az igazság és a béke védelmére jött létre (PE 163. cikk, 1. §.). Ezenkívül hatáskörrel rendelkezik a gazdasághoz, a munkához, a migrációhoz és a humanitárius válsághelyzetekhez, a teremtett világ védelméhez kapcsolódó kérdésekben. Az első cikkelyből látszik, hogy a dikasztérium egyedülállóan széles körben és általános hatáskörrel vesz részt a Szentszék humanitárius válságkezelésében. Ez jól látszik a dikasztérium rendezvényeiből is, hiszen létrehozása óta szervez a válságkezeléshez, az egészségügyi,⁶³⁸ fegyverzetleszerelési,⁶³⁹ emberi jogi,⁶⁴⁰ kábítószerfüggőség és kereskedelem,⁶⁴¹ az iraki és a szíriai humanitárius válság,⁶⁴² Ukrajna,⁶⁴³ környezetvédelmi,⁶⁴⁴ energetikai,⁶⁴⁵ béke⁶⁴⁶ témakörében konferenciákat. A dikasztérium a pápa válságkezelésről alkotott elképzelésének

⁶³⁸ XXXII Conferenza Internazionale "Affrontare le disparità globali in materia di salute. (2022/07/25) online: <https://www.humandevlopment.va/it/eventi/2017/conferenza-internazionale-salute.html>

⁶³⁹ Prospettive per un mondo libero dalle armi nucleari e per un disarmo integra. (2022/07/25) online: <https://www.humandevlopment.va/it/eventi/2017/prospettiveperunmondoliberodallearminuclearieperundisarmointegrale.html>

⁶⁴⁰ Human Rights in the Contemporary World. (2022/07/25) online: <https://www.humandevlopment.va/it/eventi/2018/conferenza-diritti-umani-nel-mondo-contemporaneo.html>

⁶⁴¹ Droga e dipendenze: un ostacolo allo sviluppo umano integrale Conferenza Internazionale, Città del Vaticano 29-30 novembre - 1° dicembre 2018 (2022/07/25) online:

<https://www.humandevlopment.va/it/eventi/2018/drogh-e-dipendenze-un-ostacolo-allo-sviluppo-umano-integrale.html>

⁶⁴² Convegno Rapporto crisi umanitaria Siria Iraq. (2022/07/25) online:

https://www.humandevlopment.va/it/eventi/2018/convegno_rapporto_crisi_siria_iraq.html

⁶⁴³ Papa per l'Ucraina: i dati e i risultati di un progetto caro al Papa. (2022/07/25) online:

<https://www.humandevlopment.va/it/eventi/2018/popeforukraine.html>

⁶⁴⁴ Generazione Laudato Si' in Africa (2022/07/25) online:

<https://www.humandevlopment.va/it/eventi/2019/laudato-si-generation-young-people-caring-for-our-common-home-na.html>. Presentazione del Rapporto UNCTAD 2019 Migliorare le condizioni di vita delle persone e raffreddare al contempo il pianeta (2022/07/25) online:

<https://www.humandevlopment.va/it/eventi/2019/presentazione-del-rapporto-unctad-2019-sul-tema-financing-a-glob.html>. Religions and the Sustainable Development Goals. (2022/07/25) online:

<https://www.humandevlopment.va/it/eventi/2019/religions-and-the-sustainable-development-goals-7-9-marzo-2019.html>

⁶⁴⁵ La transizione energetica e la cura della nostra Casa Comune (13-14 giugno 2019, Casina Pio IV, Vaticano). (2022/07/25) online: <https://www.humandevlopment.va/it/eventi/2019/la-transizione-energetica-e-la-cura-della-nostra-casa-comune.html>

⁶⁴⁶ La via della nonviolenza: verso una cultura di (2022/07/25) online:

<https://www.humandevlopment.va/it/eventi/2019/path-of-nonviolence-towards-a-culture-of-peace-4-5-april-2019.html>

strukturális manifesztációja. A szentszéki hivatal már létrehozásánál a dikasztérium elnevezést kapta. A Szentatya nem tanácsot vagy kongregációt hozott létre a négy tanácsból. Akkor többen kritikával illették ezt a lépést, mivel a joganyag és a jogi terminológiák relativizálását látták benne. A régi joganyag ugyanis a dikasztérium kifejezést, még gyűjtőnévként használta, amely alatt a Szentszék hivatalainak összességét értette. Mind V. Szixtus 1588-as *Immensa aeterni Dei* kezdetű apostoli konstitúciója,⁶⁴⁷ mind X. Piusz 1908-as *Sapienti Consilio* kezdetű apostoli konstitúciója,⁶⁴⁸ mind VI. Pál 1967-es *Regimini Ecclesiae Universae* kezdetű apostoli konstitúciója,⁶⁴⁹ végül II. János Pál 1988-os *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúciója nem hagyott kétséget a dikasztérium kifejezés általános jellege felől.⁶⁵⁰ Ugyanez derül ki az államtitkárság által 1999-ben kiadott, a Római Kúria működésének gyakorlati kérdéseit tisztázó, olasz nyelven megjelent *Regolamento generale della Curia Romana* kezdetű utasításból is.⁶⁵¹ A dokumentumok azt is meghatározták, hogy az egyes szentszéki hivatalok a dikasztériumok melyik nagyobb kategóriájába tartoznak. A *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúció bevezetője szerint a dikasztérium alatt a kongregációkat, a bíróságokat, a pápai tanácsokat és a hivatalokat kell érteni.⁶⁵² A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció szakított ezzel a megközelítéssel. A dikasztérium kifejezést már általános terminológiaként használja, megszüntetve a dikasztériumok kongregációra és a tanácsokra való felosztását. Érdeemes lenne a jogharmonizáció érdekében az Egyházi Törvénykönyvben (360. k.) a Római Kúriára vonatkozó kánont az új konstitúcióval összhangba hozni. A kánon ugyanis még úgy utal a kúriára, mint amely „a Pápai- vagy Államtitkárságból, az Egyházi Közügyek Tanácsából, a kongregációkból, a bíróságokból és egyéb intézményekből áll”.⁶⁵³ Érdeemes a változtatás mélyebb filozófiai, teológiai és jogdogmatikai okaira is rámutatni, hiszen ez szoros kapcsolatban áll a jelenkori biztonsági kihívásokkal. A *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúció a klasszikus megközelítést alkalmazta, amely szerint a pápai tanácsok inkább a

⁶⁴⁷ V. Sixtus: *Immensa aeterni Dei*. 1588. I. 22, I. 1588. *Bullarium Romanum*, VIII. Tauriensis, 1863. 985-989.

⁶⁴⁸ X. Pius: Apostoli Konstitúció, *Sapienti Consilio*. 1908. V. 29. *Acta Apostolicae Sedis*, 1. (1909), 1. 7-108.

⁶⁴⁹ VI. Pál: Apostoli Konstitúció, *Regimini Ecclesiae Universae*. 1967. VIII. 15. *Acta Apostolicae Sedis*, 59. (1967), 14. 885-928

⁶⁵⁰ Néhány szerző a jelenlegi struktúra kapcsán is utalt arra, hogy a szentszéki hivatalok elnevezése vagy besorolása nem tökéletes. Tettek olyan javaslatokat is, hogy egyes szentszéki hivatalokat másképpen kellene elnevezni. Ezek között a javaslatok között szerepel a dikasztérium kifejezés használata is, mint például az Apostoli Penitenciára a „Dicastero di Giustizia” javaslat. Ezek azonban csak szerzői vélemények. Beyer (1990): i. m. 37.

⁶⁵¹ Államtitkárság: Utasítás, *Regolamento generale della Curia Romana*. 1999. IV. 30. 2.; 13.; 19. 6. §; 26; 103. 4. §; 106. 116; 118. 1 §; 3 §; cikkely. *Acta Apostolicae Sedis*, 91. (1999), 631-677.

⁶⁵² II. János Pál: Apostoli Konstitúció. *Pastor Bonus*. 1988. VI. 28. Preamb. 5. *Acta Apostolicae Sedis*, 1988/80. 847-848. Lásd még Érszegi Márk Aurél: *A Római Kúria Intézményei*. (2022/03/04) online: <http://www.magyarokurir.hu/hirek/romai-kuria-intezmenyei-1>

⁶⁵³ José Luis Gutiérrez: Kommentár a 360. kánonhoz. In. Juan Ignacio Arrieta (szerk.): *Codice di Diritto Canonico e Leggi Complementari Commentato*. Roma, Colletti, 2004. 296.

társadalmi vagy gyakorlati élethez kapcsolódóan, a hivatalok vagy irodák a gazdasági ügyek terén, a bíróságok pedig a jogszolgáltatásban segítik a pápát.⁶⁵⁴ A kongregációk ezzel szemben az egyház belső élete szempontjából rendelkeztek jelentőséggel.⁶⁵⁵ Ferenc pápa logikájába, aki meghirdette, hogy a társadalmi és biztonsági kérdések kezelése is pasztoráció, vagyis az egyház belső ügye, ez a dichotómia már nem fért bele. A Római Kúria szabályozásának régi logikája szerint ugyanis a válságkezelésért felelős csúcsszerv inkább a régi tanácsok karakterjegyeit hordozza magán. Ezt az is jelzi, hogy eleve négy pápai tanács összevonásából jött létre. Az új szerv nem kerülhetett volna be a régi logika szerint az első vonalnak számító, az egyház belső ügyeire összpontosító kongregációk közé, hiszen hatáskörében inkább a régi pápai tanácsokhoz hasonlít. Ezt jelzi a konstitúció szövege is, amikor a dikasztérium hatáskörét az egyház társadalmi tanításának a megvalósításában és magyarázatában határozza meg (PE 163. cikk. 2. §). Ferenc pápa azonban a Szentszéki struktúrában olyan hivataloknak is kitüntetett helyet szán, amelyek nemcsak az egyház belső életére összpontosítanak, hanem a tág értelemben vett biztonsági kérdésekkel foglalkoznak.

5.3.3. Az új dikasztérium biztonsághoz kapcsolódó egyéb különös hatáskörei

A dikasztérium felállítását elrendelő *motu proprio* még röviden foglalta össze az új hivatal feladat- és hatáskörét. Az általános emberi jogi kérdések mellett kiemelte, hogy az új hivatal „különösen illetékes lesz a migráció tekintetében”. A migráció szorosan összekapcsolódik a *motu proprio* által említett egyéb emberi jogi területekkel, mint a „szükséget szenvedők, a betegek és a kirekesztettek, (...) a fegyveres konfliktusok és természeti katasztrófák áldozatai” a rabszolgaság, (...) kínzások, méltóságukban veszélyeztetett” személyek kérdésével. A pápai dokumentum által felsorolt egyéb területek egyben lehetnek a migráció kiváltó okai is. Ezek a munkához, különösen is a kiskorúak munkavállalásához kapcsolódó jogok, vagy az emberkereskedelem problémája, amelyek vizsgálatában az új dikasztérium szintén hatáskörrel rendelkezik. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció hasonló különös hatásköröket telepít a dikasztériumhoz: az emberkereskedelem, a kényszer prostitúció, a kiskorúak és a kiszolgáltatott személyek kizsákmányolása, valamint a rabszolgaság és a kínzás különféle formái elleni fellépés. Emellett a konstitúció a foglyokkal való tisztességes bánásmód

⁶⁵⁴ Juan Ignacio Arrieta: *Governance Structures within the Catholic Church*. Montreal, Wilson and Lafleur, 2000. 147-148.

⁶⁵⁵ Francis Arinze: *Tipologia degli organismi della Curia Romana. La curia romana: aspetti ecclesologici, pastorali, istituzionali: Per una lettura della "Pastor Bonus". Testo e commenti*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1989.

és a halálbüntetés eltörlésének kezdeményezését, az eltörlés nemzetközi szintű támogatásának feladatát is a dikasztériumhoz telepíti (PE 164. cikk.). Ferenc pápa eddigi megnyilvánulásából is jól látszik, hogy ellenezi a halálbüntetést. Brüsszelben az Európai Parlament székházában a halálbüntetés eltörlésével foglalkozó hetedik világkongresszus alkalmával kifejtette: az emberi életet tiszteletben kell tartani, megadni a megbánás lehetőségét, illetve, hogy a halálbüntetés súlyosan sérti az élethez való jogot.⁶⁵⁶ 2018 májusában pedig jóváhagyta a Katolikus Egyház Katekizmusának módosított szövegét a halálbüntetésről.⁶⁵⁷ Az állami büntetőjogi rendszerekre utalva a pápa, az állam önkontrollját tartja ideálisnak. Olyan büntetőjogi rendszereket, ahol az állam nem él a halálbüntetés kiszabásának jogával. A Szentatya nem elégedett meg a halálbüntetés etikai értékelésével. A biztonsági kérdésekért felelős csúcsszerv hatáskörévé tette a halálbüntetés leépítéseinek világszinten való előmozdítását.

Ugyancsak általános társadalmi és biztonságpolitikai vetületű hatáskör a szegénység elleni küzdelem, illetve (PE 167. cikk.), az emberi személy fejlődésének segítése, a korrupció elleni fellépés, a jó kormányzás támogatása vagy a nemzetközi szervezetekbe vetett bizalom növelésének az előmozdítása (PE 167. cikk.). Ezek mind, különösen a szegények segítése általános hatáskörök. Számos más területet, mint a gazdasági élet, a szabadpiac és a szabad verseny is érintenek ezért.⁶⁵⁸ Már a *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio* utalt rá, hogy az új dikasztériumhoz az emberi jogokhoz és a biztonsági kérdésekhez kapcsolódó széleskörű hatáskört telepítenek. Ezt később a *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció igazolta.

A dikasztérium nemcsak tárgyi, hanem személyi vonatkozásban is széles hatáskörrel rendelkezik: a migránsok, a szükségét szenvedők, a betegek és a kirekesztettek, a társadalom peremére szorultak, a fegyveres konfliktusok és természeti katasztrófák áldozatai, a bebörtönzöttek, a munkanélküliek, a rabszolgaság, illetve kínzások áldozatai, továbbá a méltóságukban veszélyeztetett egyéb személyek. A felsorolt személyi-, és a kapcsolódó emberi jogi kérdések köre hatalmas. A terület lefedése még akkor sem egyszerű, ha jelentős humanerőforrást pozícionál a Szentszék, illetve, ha az új apostoli konstitúció által előirányozott

⁶⁵⁶ Ferenc pápa a halálbüntetésről: az emberi életet tiszteletben kell tartani, megadni a megbánás lehetőségét. (2022/07/25) online: <https://www.vaticannews.va/hu/papa/news/2019-02/ferenc-papa-videouzenet-halalbuntetes-eltorlese.html>

⁶⁵⁷ „Hosszú ideig egyes bűncselekmények súlyosságára megfelelő válasznak és bár végső, de elfogadható eszköznek tekintették, hogy a törvényes hatóság, szabályos eljárást követően, a közjó védelme érdekében halálbüntetéshez folyamodjon. Ma mind elevenebb annak tudata, hogy az ember súlyos bűncselekmények elkövetésével sem veszíti el személyi méltóságát. Ezen kívül mára az állam büntetőjogi szankciónak új felfogása terjedt el. Végül hatékonyabb fogva tartási rendszereket dolgoztak ki, amelyek biztosítják a polgárok megfelelő védelmét, ugyanakkor nem veszik el végérvényesen a bűnöstől a javulás lehetőségét.” (KEK 2267)

⁶⁵⁸ Edward J. O’Boyle: *A Commentary on Evangelii Gaudium*. Kézirat.

széleskörű együttműködés valóban működőképesnek mutatkozik. Kérdés továbbá, hogy mi lesz azokkal a területekkel, amelyek az új hivatalba integrált négy pápai tanács feladat- és hatáskörébe tartoztak, de sem a konstitúció, sem a hivatal statútuma nem említi már azokat kifejezetten. Úgy tűnik, hogy ezekben a kérdésekben az új hivatalnak nem lesz hatásköre.⁶⁵⁹

Ami a menekülteket illeti, a konstitúció visszafogott a hatáskörtelepítés kapcsán. Jóllehet a dikasztériumot a 2015-ös menekültválság alatt, leginkább a migrációs kérdések kezelésére hozták létre. Ezt jól jelzi, hogy jelenleg is ez a legkiépültebb részlege a dikasztériumnak. A dikasztérium létrehozásakor a menekültekkel és a bevándorlókkal foglalkozó részlegét ideiglenesen közvetlenül a pápa vezette (Statútum: 1. cikk., 4. §). Ezzel a pápa a menekültek iránti különleges figyelmét akarta kifejezni. Ez inkább politikai üzenet, hiszen a szentszéki hivatalok egyébként is a római pápa, ha többségében nem is közvetlen, de közvetett irányítása alatt állnak.⁶⁶⁰ A Szentszék eddig is rendelkezett olyan önálló hivattal, amely részben a bevándorlók és a menekültek lelkipásztori és humanitárius ellátására összpontosított.⁶⁶¹ Az Utazók és Vándorlók lelki gondozásáért felelős Pápai Tanács látta el a menekültek lelkipásztori és humanitárius segítésének összehangolását. A tanácsot az új pápai rendelkezés megszüntette és hatáskörét, legalábbis részben az új dikasztériumhoz rendelte. Ahogy azonban azt a régi pápai tanács neve is jelezte, hatásköre nemcsak azokra terjedt ki, akik elmenekültek a szülőföldjükről. Mindazok lelkipásztori szolgálatával foglalkozott, akik valamilyen okból távol voltak az otthonuktól.⁶⁶² A pápai tanács hatásköre szempontjából az utazáson és a saját szülőföldtől való távolléten volt a hangsúly.⁶⁶³ A hatáskör szempontjából annak sem volt

⁶⁵⁹ Ujházi Lóránd: Joghézag feloldásának lehetőségei az Egyház hatályos jogában (19. k.). *Kánonjog, a Kánonjogi Posztgraduális Intézet folyóirata*, 11. (2009), 81-99. Uő: Törvénytárgyalás az Egyházban. *Iustum Aequum Salutare*, 5. (2009), 75-107.

⁶⁶⁰ A római pápa legfőbb pásztori és kormányzati hatalmához I. Vatikáni Zsinat: *Pastor Aeternus* konstitúció, Denzinger-Schönmetzer 3050 ss; A II. Vatikáni Zsinat: *Lumen gentium* kezdetű dogmatikus konstitúció az Egyházzal, 22. pont; A római pápai és a szentszéki hivatalok kapcsolatáról még egyértelműben nyilatkozik a II. Vatikáni zsinat *Christus dominus* kezdetű dekrétuma: „A római pápa az egész Egyházra kiterjedő legfőbb, teljes és közvetlen hatalmának gyakorlásában fölhasználja a Római Kúria hivatalait, ezek tehát az ő nevében és tekintélyével végzik feladatukat az egyházak javára és a fölszentelt főpásztorok szolgálatára.” 9. pont. Lényegében ezt ismétli meg a hatályos törvénykönyv 360. kánonja. Lásd még Hittani Kongregáció: *Il Primato del Successore di Pietro nel mistero della Chiesa. Communicationes*, 30. (1998), 207-216.

⁶⁶¹ Ujházi Lóránd: A menekültek lelkipásztori és humanitárius segítése a Katolikus Egyházban. *Iustum Aequum Salutare*, 12. (2016), 2. 317-334. Uő: A menekültek lelkipásztori és humanitárius gondozásnak szabályozása a Katolikus Egyház hatályos jogában. *Acta Humana: Hungarian Centre For Human Rights Publications*, 2. (2014), 3. 57-86. Uő: A migráció, mint biztonsági kihívás és a Vatikán válasza a menekültkérdésre. *Hadtudomány: A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata*, 12. (2012), 1-2. 162-173.

⁶⁶² Giovanni Cheli - Luigi Sabbarese: *Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti*. In: *Commento alla Pastor Bonus e alle Norme Sussidiarie della Curia Romana*. Pio Vito Pinto (szerk.): Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2003. 216.

⁶⁶³ A vízi úton lévők lelkipásztori ellátására vonatkozóan, az utazás indítékától függetlenül, II. János Pál külön szabályozást adott ki. II. János Pál: *Motu proprio, Stella Maris*. 1997. I. 31. *Acta Apostolicae Sedis*, 89. (1997), 4. 209-216.

jelentősége, hogy gazdasági, politikai, vallási, vagy etnikai okból, önként vagy kényszer hatására hagyták el a szülőföldjüket.⁶⁶⁴ A megszüntetett pápai tanács feladata általánosságban az idegenben élők lelkipásztori ellátásának megszervezésében állt. A globális biztonsági kihívások következtében kialakult nemzetközi migrációs folyamatok miatt a hivatal feladataiban a hangsúlyeltolódások már régóta láthatóak voltak. Hiába rendelkezett a tanács ugyanis elméletileg kilenc részleggel, amely az otthonuktól különböző okokból távollévőkre összpontosított, már régóta a menekültek lelkipásztori és humanitárius gondozása jelentette a legfőbb feladatot. Ez érthető, hiszen más okokból, például a tanulmányok, a munka stb. miatt az otthonaiktól távollévők a legtöbb esetben a helyi plébániák életébe kapcsolódtak be. Életkörülményeik, nyelvi, kulturális felkészültségük nem említhető együtt a menekültekével.

Amíg azonban a pápa politikájában a menekültek humanitárius gondozásának intézményes kerete kiemelt szempont volt, addog a bevándorlás veszélyeinek, biztonsági kockázatainak, a közbiztonsági és a szociális helyzet értékelése háttérre szorult. Az elmúlt időszakban a bevándorlók szélsőséges csoportjai által végrehajtott bűncselekmények hatására a pápai beszédekben már kezd megjelenni, hogy a bevándorlók is tartásukban a befogadó ország jogszabályait és szokásait. A megnyilatkozásokban már említésre kerül az állam kötelezettsége polgárainak a védelmére.⁶⁶⁵ Az új dikasztérium hatáskörei között szerepel a jó állam előmozdítása.⁶⁶⁶ Márpedig a jó állam fontos feladata a polgárainak a védelme, akár a bevándorlókval szemben is, amennyiben azok erőszakosan lépnek fel. Ezek a szegmensek azonban még mindig elhanyagolható részét képezik a pápai és a szentszéki megnyilatkozásoknak. Az új konstitúcióból még nem világos, hogy a befogadó társadalmak állampolgárainak biztonságával milyen mélyen szeretne foglalkozni a hivatal.

⁶⁶⁴ Giangiacomo Sanzi Sartori: Kommentár az Egyházi Törvénykönyv 360. kánonjához. In. *Quaderni di Diritto Ecclesiale Codice di Diritto Canonico Commentato*. Milano, Ancora, 2001. 350. Heribert Schmitz: Die Römische Kurie. In. Joseph Listl - Heribert Schmitz (szerk.): *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg, Verlag Friedrich Pustet, 1999. 378.

⁶⁶⁵ A Szentszékhez akkreditált diplomataknak 2017. január 9-én mondott éves beszédében Ferenc pápa már felhívta a figyelmet, hogy: „A migránsok pedig nem feledhetik, hogy kötelességük a befogadó ország törvényeinek, kultúrájának és hagyományainak a tiszteletben tartása” (...) „minden ország hatóságának bölcsen és hosszabb távra tekintve kell mérlegelnie, hogy milyen mértékben képes méltóságteljes életet kínálni a migránsoknak, anélkül, hogy megsértené saját polgárai közjavát”. *Ferenc pápa beszéde a szentszéki diplomatakhöz: A kormányok kötelessége a megfontolt befogadás, a migránsoké a törvényesség tisztelete*. (2022/03/05) online:

http://hu.radiovaticana.va/news/2017/01/09/ferenc_p%C3%A1pa_besz%C3%A9de_a_szentsz%C3%A9ki_diplo m%C3%A1ciai_test%C3%BClethez/1284593. A befogadó társadalmak védelme régebbi pápai, szentszéki dokumentumokban is megjelent. Igaz ez a kérdés ott is marginális területnek számított.

⁶⁶⁶ Tihanyi Miklós-Vári Vince: Jó állam — jó rendészet, avagy a rendőrség hatékonyságmérésének koncepciója. *Magyar Rendészet*, 4. (2015), 117-126.

5.3.4. Az új dikasztérium vezetése

A dikasztérium élén bíboros prefektus áll (PE 13. cikk.). Az irányításból adódó napi elfoglaltság megköveteli, hogy a prefektus Rómában éljen.⁶⁶⁷ A pápa már akkor is bíboros-prefektusra bízta a dikasztérium vezetését, amikor még a dikasztérium, mint általános, a kongregációkat és a tanácsokat kiváltó struktúra nem létezett. Ezzel is jelezni akarta, hogy olyan fontos biztonsági és társadalmi kérdésekkel foglalkozik a dikasztérium, hogy annak vezetés-irányítását a kongregációkhoz kell közelíteni (Statútum: 2. cikk., 1. §).⁶⁶⁸ A bíborost a titkár segíti a munkában. Ferenc pápa a gyakorlatnak megfelelően személyesen nevezte ki az új dikasztérium vezetőjét. A vezetőket úgy választotta meg, hogy személyük illeszkedjen ahhoz a humanitárius koncepcióhoz, amelyet képvisel. Így az első prefektus Peter Kodwo Appiah Turkson ghánai bíboros, majd a második vezető Michael Czerny bíboros lett. Mindkét személy elkötelezett híve a pápa által képviselt periféria teológiájának.

A prefektust és a titkárt több titkárhelyettes segítheti a munkában. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció egyik legnagyobb újdonsága, hogy biztosítja a laikus krisztushívők számára is a szentszéki hivatalok vezetését,⁶⁶⁹ amennyiben a hivatal természete azt lehetővé teszi. A dikasztérium szabályzata eddig is lehetővé tette, hogy a titkárhelyettesek között világi krisztushívő is legyen. Jelenleg a dikasztérium második embere Alessandra Smerilli, aki a Segítő Szűz Mária Don Bosco szerzetes közösség tagja. A közgazdász végzettséggel rendelkező nővér, titkár-helyettesként eddig is dikasztériumnál dolgozott. 2020 márciusa óta Ferenc pápa által alapított vatikáni Covid-19 Bizottság Gazdasági Munkacsoportjának koordinátora. Szakterületét tekintve teljesen megfelelő választás, hiszen a dikasztérium behatóan foglalkozik a gazdaság és az ennek kapcsán kialakult válságokkal. Kánonjogi és teológiai szempontból nem lezárt terület a laikusok kormányzati hatalomban való részvétele. A hatályos CIC szerint laikusok a jog előírásai szerint „közreműködhetnek” az egyházkormányzati hatalom – *potestas regiminis* – gyakorlásában (129. k. 2. §). „A kormányzati hatalomra, mely az egyházban isteni rendelés folytán van jelen, s amelyet joghatósági hatalomnak is neveznek, a jog előírásainak megfelelően azok képesek, akik felszentelésben részesültek” (129. k. 1. §). Már annak megítélése sem könnyű, hogy hol a határ az egyházkormányzati tevékenység gyakorlása és az

⁶⁶⁷ Juan Ignacio Arrieta: *Funzione pubblica e attività di governo nell'organizzazione centrale della Chiesa: Il regolamento generale della Curia Romana. Ius Ecclesiae*, 4. (1992), 2. 585-613.

⁶⁶⁸ II. János Pál (1988): i. m. 860.

⁶⁶⁹ „Per tale ragione qualunque fedele può presiedere un Dicastero o un Organismo, attesa la peculiare competenza, potestà di governo e funzione di quest'ultimi.” (PE 5. cikk.). A *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúció pedig kifejezetten a Római Kúria kapcsán jelzi, hogy csak akik a szent rendben részesültek vehetnek részt az egyházkormányzati tevékenységben „(...) quae exercitium potestatis regiminis requirunt, reserventur iis qui ordine sacro insigniti sunt.” II. János Pál (1988): i. m. 861.

abban való közreműködés között.⁶⁷⁰ Az új konstitúció kontinuitást mutat a régebbi szabályozással, hiszen hangsúlyozza a dikasztériumok helyettesi kormányzati hatalmát (PE 5. cikk., PB 8. cikk.).⁶⁷¹ Gianfranco Ghirlanda a *Praedicate evangeliumhoz* írt tanulmányában éppen a dikasztériumok helyettesi természetéből igazolja, hogy a dikasztériumok élén laikusok is állhatnak. Véleménye szerint a kormányzati hatalomban való részesedés nem a szent rendből, hanem a *missio canonicából*, a kánoni megbízásból származik. Ilyen megbízást pedig laikusok is kaphatnak.⁶⁷² Jog és teológiatörténeti szempontból Gianfranco Ghirlanda véleménye nem tűnik meggyőzőnek. Inkább Juan Ignacio Arrieta álláspontjával lehet egyetérteni, aki azt mondja, hogy lehetnek olyan szentszéki hivatalok, amelyeknek a vezetése „talán” tényleg nem igényli a szent hatalom (*sacra potestas*) meglétét.⁶⁷³ Ezt látszik alátámasztani a *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció is. Az új konstitúció nyitva hagyja a mérlegelés lehetőségét, mármint, hogy nem általánosságban, hanem csak olyan esetekben lehet laikusokat kinevezni a dikasztérium élére, ha azt a dikasztérium természete lehetővé teszi (PE 5. cikk.). Ezt a kérdést talán inkább gyakorlati szempontból érdemes megközelíteni. A régi tanácsok jelentős része ugyanis olyan szakpolitikákkal foglalkozott, amelyek feltételezték volna azt a szakismeretet, amelyekkel a klerikusok képzettségük alapján általában nem rendelkeztek. Nem az egyház belső életével és nem teológiai kérdésekkel foglalkoztak. Közvetve természetesen minden szentszéki hivatal kapcsolódik az egyház belső életéhez és a teológiai kérdésekhez. Ha a Szentszék valóban aktív és eredményes alakítója akar lenni a nemzetközi viszonyoknak és a biztonsági kérdéseknek, logikusnak tűnik, ha némelyik tanácsból lett dikasztérium élén, megfelelő végzettséggel és tapasztalattal rendelkező laikus áll. A Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában, amely biztonsági kérdésekkel, humanitárius intervencióval, nemzetközi viszonyokkal foglalkozik pontosan ilyen. Ezt szemlélteti, hogy ebbe a dikasztériumba került beolvasztásra a *Iustitia et Pax* pápai tanács is, amely a zsinati törekvések megerősítésére született, és eleve a békével, társadalmi igazságossággal és az emberi jogokkal foglalkozott. Tanácsnokai között számos világi krisztushívő foglalt helyett,⁶⁷⁴ akik a világ legkülönbözőbb helyéről érkeztek és változatos végzettségekkel rendelkeztek. Ez más államokhoz és szervezetekhez képest egyedülálló képességeket eredményez a Szentszék

⁶⁷⁰ Carlos M. Errazuriz: *Il diritto e la giustizia nella Chiesa. Per una teoria fondamentale del diritto canonico*. Milano, Giuffrè, 2000. 163-168.

⁶⁷¹ II. János Pál: *Motu proprio. Inde Pontificatus*. 1993. III. 25. *Acta Apostolicae Sedis*, 85. (1993), 7. 550-555. Gájer László: Jogelméleti megalapozás laikusok kormányzati hatalommal való együttműködéséhez. In: Rokay Zoltán (szerk.): *Pléróma 1947-2012*. Óbecse, Lux Color, 2012. 59-76.

⁶⁷² Gianfranco Ghirlanda: La costituzione apostolica Praedicate Evangelium sulla Curia Romana. *Civiltà cattolica*, 2. (2022), 53.

⁶⁷³ Juan Ignacio Arrieta: La nuova organizzazione della curia romana. *Ius Ecclesiae*, 34. (2022), 2. 428.

⁶⁷⁴ II. János Pál: *Const. Ap., Pastor Bonus*. 1988.V.28. *Acta Apostolicae Sedis*, 80. (1988), 7. 443.

számára. Ferenc pápa pontifikátusa alatt több kinevezés is történt, amelyek már nemcsak a tanácsnoki és hivatalnoki szinteket érintették. Francesca Di Giovanni személyében, titkárhelyettesi minőségben világít nevezett ki a pápa a szentszéki államtitkárság multilaterális részlegének vezetésére. Di Giovanni nemzetközi jogásként foglalkozott a migránsok és a menekültek, a nemzetközi humanitárius jog területével. A titkárhelyettes nemcsak, mint világi, hanem mint nő is illeszkedik a pápa béke politikájához. Ahogy 2020-ban a januári békeüzenetben megfogalmazta: „A nő a béke ajándékozója és közvetítője, teljesen be kell vonni a döntési folyamatokba. Amikor ugyanis a nők átadhatják ajándékaikat, a világ egységesebb és békésebb lesz.”⁶⁷⁵ Összefoglalva, nincs okunk feltételezni, hogy a nemzetközi jogban, biztonságpolitikában, gazdaság tudományban jártas elkötelezett világi csak azért lenne kevésbé alkalmas a feladat betöltésére, mert nem vette fel a szent rendeket. A pápa emellett szabadon nevezi ki az általa legmegfelelőbbnek tartott személyt a dikasztérium élére és hivatalaiba.⁶⁷⁶

5.3.5. Együttműködés elve

Az új dikasztérium, olyan ernyőszervezet, amelyet Ferenc pápa a globális társadalmi és biztonsági kihívások értékelésére és kezelésére hozott létre. A modern biztonságpolitika alaptétele, hogy a globális biztonsági kihívások kezelése feltételezi az adott ország intézményeinek egymás közötti és a nemzetközi szervezetekkel való együttműködését.⁶⁷⁷ Ez a Szentszék esetében sincs másképp. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció minden eddigi egyházi dokumentumhoz képest erőteljesebben hangsúlyozza az együttműködés jelentőségét (PE 8. cikk.). Általánosságban (PE 9. cikk.), illetve sokszor az egyes dikasztériumokra vonatkoztatva az együttműködés fórumait nevesítve szabályozza a területet. A jogalkotó az együttműködést a joganyag értelmezési horizontjává is teszi, amely a szinodalitás kapcsán jelenik meg legmarkánsabban (PE 4.). A dokumentum jelentősége, hogy a helyi és az egyetemes egyház együttműködésének elvét a kúriát szabályozó joganyag kapcsán jeleníti meg. A szinodalitás, annak lényege, megvalósításának módja, határai legalább annyira

⁶⁷⁵ Ferenc pápa: Messaggio del Santo Padre Francesco per la celebrazione della LIII Giornata Mondiale Della Pace. 2020. I. 1. online: https://www.vatican.va/content/francesco/it/messages/peace/documents/papa-francesco_20191208_messaggio-53giornatamondiale-pace2020.html

⁶⁷⁶ Pope Francis Appoints Fr. Michael Czerny, SJ, to New Vatican Office for Refugees and Migrants. (2022/03/09) online: <http://jesuits.org/news-detail?TN=NEWS-20161216104512>. Michael Czerny, jezuita az új dikasztériumba integrált *Iustitia et Pax* Pápai Tanácsban eleve migrációs és emberi jogi kérdésekkel foglalkozott. Fabo Biaggio scalabriniánus szerzetes pedig a Pápai Urbaniána Egyetem teológiai karába integrált és a scabriniánusok által alapított Nemzetközi Migrációs Intézet elnöke. Other Pontifical Acts, Summary of Bullatin. Città del Vaticano, Holy See Press Office. 12. (2016), <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2016/12/14/161214d.html>

⁶⁷⁷ Julian Richards (szerk.): *A guide to national security: threats, responses and strategies*. Oxford, Oxford university, 2012.

vitatott teológiai és kánonjogi terület, mint a laikusok egyházkormányzati szerepvállalása. A szinodalitás, vagyis a helyi egyház hathatós bekapcsolása az egyetemes egyház vérkeringésébe azonban ténylegesen valós képességnövekedést jelenthet. Ferenc pápa a szinodalitás elvének jelentőségét nem az új konstitúcióban fejtette ki. Így a szinodalitás jelentőségének a megértése, más egyházi dokumentumokból, pápai megnyilatkozásokból vagy a gyakorlatból ismerhető meg. 2018-ban jelent meg az *Episcopalis communio* kezdetű apostoli konstitúció. A dokumentum alapvetően a püspöki szinódus jogintézményére összpontosít, de a szinodalitás mélyebb dogmatikai megértéséhez is hozzájárul.⁶⁷⁸ Mind az *Episcopalis communio* kezdetű apostoli konstitúció-, mind Ferenc pápa ekkleziológiája kapcsán számos egyháztörténelmi,⁶⁷⁹ teológiai és jogi elemzés született.⁶⁸⁰ Christoph Theobald szinodalitásról szóló tanulmánya megjegyzezi, hogy a pápa szinodalitás elképzelése nemcsak az egyház belső viszonyai szempontjából meghatározó.⁶⁸¹ Kihat az egyház és a világ kapcsolatára, befolyásolja az egyház társadalmi tanításának megvalósíthatóságát, és ahogy Massimo Faggioli fogalmaz újragondolásra késztet a centrum és a periféria vonatkozásában is.⁶⁸² Faggioli alapvetően az egyházon belüli kapcsolatokra gondol. De elképzelhetetlen, hogy a periféria egyházainak a minőségibb bekapcsolása az egyetemes egyház életébe, ne lenne hatással a válságkezelés mechanizmusaira. Ezt erősíti meg Giuseppe Ruggieri is.⁶⁸³ A *Laudato si'* kezdetű enciklika, amely a teremtésvédelem konkrét biztonsági kihívásával foglalkozik is felveti a helyi püspöki konferencia, a püspökök és a Szentszék közötti együttműködés jelentőségét (nr.106-112.). Más esetben a szegények segítése, a közzé előmozdítása, karitatív és humanitárius szervezetek működtetése kerül összefüggésbe a szinodalitás elvével.⁶⁸⁴ A Nemzetközi Teológiai Bizottság által 2018-ban kiadott *Szinodalitás az egyház életében és missziójában* dokumentum inkább egyháztörténelmi, teológiai és kánonjogi szempontból elemzi a szinodalitás területét, illetve az egyházi intézményeket. A dokumentum azonban a legváltozatosabb helyeken orientációs

⁶⁷⁸ Ferenc pápa: Const. Ap., *Episcopalis communio*, 2018. IX. 15, *Acta Apostolicae Sedis* 110, (2018) 1359-1378.

⁶⁷⁹ Lorenzo Baldisseri (szerk.): *A cinquant'anni dall'Apostolica Sollicitudo. Il Sinodo dei Vescovi al servizio di una Chiesa sinodale*. Atti del seminario di studio organizzato dalla Segreteria generale del Sinodo dei Vescovi. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2016. Ciprian Bejan-Piser: Collegialità a sinodalità: sintesi teologico-storica post Concilio Vaticano II. *Theologia Catholica Latina*, 63. (2018), 2. 74-97.

⁶⁸⁰ Klaus Schatz: La sinodalità come caratteristica essenziale della Chiesa. *La Civiltà Cattolica*, 167. (2016), 4. 165-75. Alphonse Borras: La synodalité ecclésiale. *Recherches de science religieuse*, 107. (2019), 2. 275-299.

⁶⁸¹ Christoph Theobald: La synodalité de l'Église. *Recherches de Sciences Religieuses*, 3. (2018), 354.

⁶⁸² Massimo Faggioli: From Collegiality to Synodality: Promise and Limits of Francis's 'Listening Primacy'. *Irish Theological Quarterly*, 85. (2020), 4. 353.

⁶⁸³ Giuseppe Ruggieri: *Chiesa sinodale*. Roma-Bari, Laterza, 2017. 170-171.

⁶⁸⁴ Ferenc pápa: Exhort. Post. synod. *Christus vivit*. nr. 170-171., 174. (2022/07/27) online: https://www.vatican.va/content/francesco/en/apost_exhortations/documents/papa-francesco_esortazione-ap_20190325_christus-vivit.html . Lásd még Kießig Sebastian: Synod of Bishops on Young People: From Preparatory Document to Apostolic Exhortation *Christus Vivit*. *Bogoslovska smotra*, 89. (2019), 5. 1065-1081.

megjegyzést is tesz, és a szegények, az elnyomottak, az idegenek (nr. 14., 108-109., 119.) megsegítésével kapcsolja össze az elvont teológiai fogalmat.⁶⁸⁵ A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció bár rendelkezik általános bevezető résszel, de a dokumentumnak nem feladata mély teológiai reflexiót tenni. A dokumentum feltételezi a szinodális elv pápa által már régebben is alkalmazott kiterjesztő értelmezését. Ez a megközelítés mind a kúriára vonatkozó általános szabályoknál, mind az egyes dikasztériumok részletszabályozásánál visszaköszön.

Ami az együttműködés dikasztériumi szintjét érinti, mind az új konstitúció, mind a hivatal státútuma széles körben jelöli meg az együttműködés horizontját.

- Együttműködés az új dikasztérium és a többi szentszéki hivatal között;
- együttműködés a dikasztériumon belül, amelybe bevonják a helyi egyházak képviselőit is;
- együttműködés az akadémiai szektorral;
- együttműködés a helyi egyházi szervezetekkel, különösen a püspöki konferenciákkal, illetve azok illetékes szervezeteivel;
- együttműködés a hasonló küldetéssel rendelkező nem állami, állami, illetve nemzetközi szervezetekkel.

5.3.6. Együttműködés az új dikasztérium és a többi szentszéki hivatal között

A *Pastor bonus* kezdetű apostoli konstitúció számára sem volt ismeretlen a dikasztériumok közötti együttműködés. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció azonban összhangban a pápa eddigi koncepciójával még nagyobb hangsúlyt helyez a dikasztériumok külső és belső együttműködésére. Az együttműködést értelmezési alapelvé teszi (PE 8.) a rendszeres vezetői, illetve az *ad hoc* találkozó szintjén. Emellett evidenciának tartja az interdikasztériális együttműködést is (PE 9. cikk.), a nagyobb hatékonyság előmozdítása, vagy a hatáskörközések feloldása érdekében. A dikasztérium státútuma először még általánosságban (3. cikk., 5. §) említette az együttműködés elvét. A konstitúció ilyen általános megjegyzést már nem tesz. Felesleges is, hiszen a joganyag bevezetőjében szerepelnek az együttműködésre vonatkozó alapelvek. A dikasztérium sajátos feladat- és hatásköre miatt azonban az államtitkársággal kapcsolatban a konstitúció kifejezetten utal az együttműködésre (PE 172. cikk., lásd még státútum 4. cikk., 1. §). Az államtitkárságra való utalás logikus, hiszen

⁶⁸⁵ Nemzetközi Teológiai Bizottság: *La sinodalità nella vita e nella missione della Chiesa*. https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/cti_documents/rc_cti_20180302_sinodalita_it.html

a dikasztérium olyan területen tevékenykedik, amely több szállal kötődik a biztonság- és védelempolitikához, a világi és a nemzetközi jogalkotáshoz, végrehajtáshoz és nemzetközi intézményrendszerekhez. A konstitúció nemcsak együttműködési kötelezettséget ír elő, hanem jogosultságot is, hogy a dikasztérium képviselője részt vegyen azokon a megbeszéléseken, amelyek témája a hatáskörét érintik. Ezt már a dikasztérium statútuma is ismerte, minthogy kifejezésre juttatta, hogy a dikasztérium együttműködik az államtitkársággal olyan nemzetközi, kormányközi küldöttségek felállításánál, amelyek az új dikasztérium tárgykörével foglalkoznak (4. cikk.). Az államtitkárság első szekciója külön utalás nélkül is együttműködne a dikasztériummal, hiszen az csak így tudja betölteni azt az általános küldetését, amellyel segíti a római pápát a mindennapi feladatok intézésében. Ez különösen igaz ennek az új dikasztériumnak az esetében, amely aktuálpolitikai és biztonsági kihívásokkal foglalkozik. A dikasztérium ezeken a biztonságpolitikai területeken szakanyagokkal is támogatja a pápa utazásait és nyilatkozatait. Mivel a dikasztérium által vizsgált területek érintik az egyes állami és nemzetközi szervezeteket, ezért az államtitkárság külkapcsolatokért felelős második szekciójával állandó kapcsolatot tart (PE 165. 1°, lásd még statútum 4. cikk., 2. §). Az államtitkárság ugyanis ezeknek a területeken általános hatáskörrel rendelkezik.⁶⁸⁶ A dikasztérium statútumában a jogalkotó külön kifejezésre juttatta, hogy a dikasztérium működjön együtt az államtitkársággal a nyilvános nyilatkozatok és olyan dokumentumok kiadásánál, amelyek az egyes kormányok és nemzetközi szervezetek által vizsgált területekhez kapcsolódnak. (4. cikk., 3. §). Feltételezhető, hogy a dikasztérium a jogban meghatározott módon együttműködik más, a *Praedicate evangeliumban* konkrétan nem nevesített szentszéki hivatallal is.⁶⁸⁷ A jogalkotó ugyanis azt várja a dikasztériumtól, hogy az általa vizsgált, főképp biztonsági területen minél több információval rendelkezzen, és eredményesen vegyen részt a válságkezelésben (statútum 3. cikk., 2. §). Ehhez fontos segítség a szentszéki hivatalok közötti információcsere (PE 9. cikk.). Ez történhet az államtitkárság első szekciójának felvetésére, *ad hoc* jelleggel, az adott aktuális biztonsági kérdés megvitatására.⁶⁸⁸ Emellett történhet, kettő vagy több dikasztérium teljes vagy rendes ülésén keresztül, amelyen a dikasztériumok vezetői

⁶⁸⁶ Vincenzo Buonomo: La Segreteria di Stato – competenze nella funzione diplomatica. In: Antonio Bonnet – Carlo Gullo (szerk.): *La curia romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1990. 186-187.

⁶⁸⁷ II. János Pál (1988/c): i. m. 853-654.

⁶⁸⁸ „Sarà cura del Sostituto per gli Affari Generali della Segreteria di Stato riunire i Segretari dei vari Dicasteri, per studiare e proporre misure atte ad assicurare una sempre miglior intesa e coordinazione del lavoro della Curia Romana.” Államtitkárság: Utasítás, *Regolamento generale della Curia Romana*. 1999. IV. 30. 108. cikk., *Acta Apostolicae Sedis*, 91. (1999), 675.

olyan kérdéseket tárgyalnak meg, amelyek az adott szentszéki hivatalokat érintik.⁶⁸⁹ Illetve az együttműködés megvalósulhat úgynevezett, a pápa által jóváhagyott interdikasztériális bizottságokon keresztül is.⁶⁹⁰ Ezeknek a bizottságoknak az a feladata, hogy olyan kérdéseket vitassanak meg, amelyek együttesen érintik az adott dikasztériumokat, vagy hatásköri ütközések lehetnek. Ilyen bizottságokat mind állandó jelleggel, mind konkrét esetek megoldására létre lehet hozni.⁶⁹¹ Tekintve, hogy az új dikasztérium milyen sokrétű feladat- és hatáskörrel rendelkezik, szinte biztosra vehető, hogy széles körben élnek majd a jogban meghatározott interdikasztériális együttműködés lehetőségével (PE 9. cikk.). A jogalkotó a humanitárius válságkezelés kapcsán külön utal a más felekezetekkel és vallásokkal való együttműködésre is. A vonatkozó hatáskört szintén az új dikasztériumhoz telepítette a jogalkotó (PE 164. cikk.).⁶⁹² Elég a közel-keleti és az afrikai katolikusok biztonsági helyzetére gondolni, amely felveti a Keleti Egyházak Dikasztériumának hatáskörét. Más keresztény felekezetek kapcsán a Keresztény Egység Előmozdításának Dikasztériumával, a muszlim és más vallásúak tekintetében a Vallásközi Párbeszéd Dikasztériummal lesz indokolt az együttműködés. De más dikasztériumokkal való együttműködés sem zárható ki.

5.3.7. Együttműködés az akadémiai szektorral

A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció az akadémiai szereplőkkel való együttműködést is fontosnak tartja. Ezért azt kéri, hogy a dikasztérium működjön együtt a Pápai Társadalomtudományi Akadémiával (PE 174. cikk. 1. §, lásd még statútum 4. cikk., 4. §.). Az akadémiát – *Pontificia Accademia delle Scienze Sociali* – II. János Pál 1994. január 1-én a *Socialium Scientiarum* kezdetű *motu proprio*val alapította.⁶⁹³ Az volt a célja, hogy a társadalomtudományok, a közgazdaságtan, a politika, és a jogtudomány területén elmélyítse az egyház szociális tanítását. Ez lefedi a modern biztonsági és társadalmi kihívások vizsgálatát is. Az akadémia a dikasztérium felállítása előtt szoros kapcsolatban állt a *Iustitia et Pax* Pápai Tanáccsal. A kooperáció leginkább közös konferenciákban nyilvánult meg. Az együttműködés nem indokolatlan abból a szempontból sem, hogy az elmúlt időszakban az akadémia már számos tanulmánykötetet jelentetett meg, amelyek az új dikasztérium tevékenységi köréhez

⁶⁸⁹ „D'intesa tra i Dicasteri interessati e con l'approvazione del Sommo Pontefice potranno essere costituite Commissioni interdicasteriali per la trattazione di singole questioni riguardanti specifiche materie miste.” *Államtitkárság* (1999): i. m. 675.

⁶⁹⁰ II. János Pál (1988/c): 865

⁶⁹¹ Giuseppe Dalla Torre: Le comissioni. In: Antonio Bonnet – Carlo Gullo (szerk.): *La curia romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana. 1990. 1-15

⁶⁹² „(...) Cooperando con i membri delle altre confessioni cristiane e di altre religioni (...)” (PE 164. cikk.).

⁶⁹³ II. János Pál: *Motu proprio, Socialium Scientiarum*, 1994. I. 1. *Acta Apostolicae Sedis*, 86. (1994), 3. 209.

kapcsolódó témákat dolgozták fel.⁶⁹⁴ A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció az akadémiai együttműködés tekintetében az Életvédő Pápai Akadémiát is említi (PE 174. cikk., 1. §) Ezt a szervezetet szintén II. János Pál hozta létre a *Vitae Mysterium* kezdetű *motu proprio*.⁶⁹⁵ Hatáskörébe az élet védelmével kapcsolatos biológiai, orvostudományi és jogi kérdések tartoznak. Az akadémia új szabályzatából kiderül, hogy az a legszélesebb körben foglalkozik az emberi élet és az emberi méltóság védelmével.⁶⁹⁶ A szabályzatból, de különösen az akadémia tevékenységéből (pl. világjárvány,⁶⁹⁷ robotika és mesterséges intelligencia)⁶⁹⁸ világos, hogy sok szállal kapcsolódnak a dikasztérium munkájához. Nem kerülnek külön említésre a pápai egyetemek, de az Apostoli Szentszék egyes hivatalai hagyományosan támaszkodnak a pápai egyetemekre. Az egyetem tanárai tanácsadói és egyéb feladatokat látnak el a szentszéki hivataloknál. Bedolgozásokat végeznek, közös konferenciákat szerveznek, köteteket adnak ki. Ez az együttműködés az új dikasztérium tevékenységi köre miatt is indokolt. Az sem kizárt, hogy az együttműködés a nem római székhelyű katolikus egyetemekre és teológiai karokra is kiterjed. Hasonlóan nagy jelentősége lehet az egyes katolikus kutatóközpontoknak, amelyek már régebb óta foglalkoznak azokkal a biztonsági kihívásokkal, amelyekben a dikasztérium hatásköri felhatalmazást kapott.⁶⁹⁹ A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció külön említést tesz a Nemzetközi Katolikus Karitásról, amely felett ellenőrzési jogkört is gyakorol (PE 174. cikk., 2. §), illetve a helyi karitásokról és a katolikus humanitárius szervezetekről (PE 171. cikk.). Tekintve, hogy külön fejezetben foglalkozunk a Nemzetközi Katolikus Karitás és a helyi karítások válságkezelésben betöltött szerepével, itt csak megemlítjük a jelentőségüket a dikasztériummal való együttműködés vonatkozásában.

5.3.8. Együttműködés a helyi egyházi szervezetekkel

A II. Vatikáni Zsinat után végrehajtott kúriareformoknál, mind VI. Pál, mind II. János Pál alapelvnek tekintette, hogy erősítsék az Apostoli Szentszék és a helyi egyházak közötti

⁶⁹⁴ A publikációk listájához lásd: (2022/03/09) online:

<http://www.pass.va/content/scienzesociali/en/publications/studiaselecta/inclusive.html>

⁶⁹⁵ II. János Pál: *Motu proprio, Vitae Mysterium*. 1994. II. 11. *Acta Apostolicae Sedis*, 84. (1994), 4. 385.

⁶⁹⁶ Statuto della Pontificia e accademia per la vita (1. cikk. 3. §). (2022/07/27) online:

https://www.academyforlife.va/content/dam/pav/documents/2132597657-Nuovo_Statuto_PAV.pdf

⁶⁹⁷ *L'Humana Communitas nell'era della Pandemia. Riflessioni inattuali sulla rinascita della vita*. (2022/07/27) online: <https://www.academyforlife.va/content/pav/it/the-academy/activity-academy/humana-communitas-in-the-age-of-pandemic---july-22-2020.html>

⁶⁹⁸ *Robo-etica*. (2022/07/27) online: <https://www.academyforlife.va/content/pav/it/projects/robotics.html>

⁶⁹⁹ Tipikusan ilyen a német nyelvterületen működő Institut für Religion und Frieden – (2022/03/09) online: <http://www.irf.ac.at/>.

együttműködést.⁷⁰⁰ Ez ugyanis amellet, hogy az egyház egységének és katolicitásának a teológiai elvét juttatja érvényre, jelentős humánerőforrást, szaktudást és így „páratlan dinamikát” biztosít a Katolikus Egyház érdekében.⁷⁰¹ II. János Pál a *Novo millennio ineunte* kezdetű apostoli levelében az együttműködés kapcsán kifejtette, hogy „a II. Vatikáni Zsinat óta sokat tettek a Római Kúria reformja, a szinódusok szervezése, a püspöki konferenciák működése ügyében. De még ezentúl is sokat kell tennünk annak érdekében, hogy jobban kifejeződjék az ezekben a közösségalkotó eszközökben rejlő valamennyi lehetőség. Ez manapság különösképpen szükséges, hogy gyorsan és hatékonyan tudjunk válaszolni azokra a problémákra, melyekkel az Egyháznak korunk gyors változásai közepette számolnia kell”.⁷⁰² Ferenc pápa már az új dikasztérium létrehozása kapcsán hangsúlyozta a helyi egyházakkal való együttműködés jelentőségét. Ennek lehetnek formális és informális területei. Az együttműködési lehetőségekre a dikasztérium statútuma hívja fel a figyelmet. Más lehetséges együttműködési formákra a Római Kúria működésére vonatkozó általános joganyagból, különösen a *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúcióból vagy a praxisból lehet következtetni.

A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció a dikasztériumnak a püspöki konferenciákkal és a keleti *sui iuris* egyházak vezetésével való együttműködést hangsúlyozza (PE 165. cikk., 1°). A bevándorlók kapcsán rámutat a dokumentum, hogy a dikasztérium a püspöki konferenciákkal, a püspöki konferenciák csoportosulásával és a keleti egyházak hierarchikus struktúrájával közösen elemzzék a migráció és az adott országból való menekülés okait, és mozdítsák elő a szolidaritást és a befogadó országba való integrációt (PE 170. cikk.). A joganyag kifejezetten nem említi, de az együttműködés szempontjából a püspöki konferenciák emberi jogi, biztonsági- és migrációs kérdésekkel foglalkozó bizottságai is szerepet tölthetnek be. Érthető a konferencia és a *sui iuris* egyházak hierarchikus struktúráival való együttműködés kiemelt szerepe. Ami a püspöki konferenciát illeti, felállítása az egész latin egyházban kötelező, és az adott ország összes részegyházának főpásztora tagja (447. k.). A konferencián keresztül hangolják össze a nagyobb jelentőségű lelkipásztori feladataikat

⁷⁰⁰ Luis-Miguel Muñoz Cárdbaba: *Principios eclesiológicos de la "Pastor Bonus"*. Roma, Università Gregoriana, 1999. Sebastiano Baggio: *La dimensione pastorale del servizio della Curia Romana*. L'Osservatore Romano, 13. VII. 1988. 4. Rosalio José Castillo Lara: *La Costituzione Apostolica Pastor Bonus in prospettiva giuridica*. L'Osservatore Romano. 16.VII.1988. 4. Juan Ignatio Arrieta: *La reforma de la Curia Romana Comentario a la Constitución Apostólica «Pastor Bonus»*. *Ius Canonicum*, 57. (1989), 1. 191.

⁷⁰¹ Ezt hangsúlyozza Alessandro Giraudo az egyházban különböző szinteken működő konzultatív formációk kapcsán. Alessandro Giraudo: *I processi consultativi e deliberativi nella Chiesa*. *Quaderni di diritto canonico*, 34. (2021), 2. 161-180. Különösen 165-167.

⁷⁰² II. János Pál: *Apostoli levél, Novo millennio ineunte*. 2001. I. 6. n. 44. *Acta Apostolicae Sedis*, 93. (2001), 5. 297-298.

(447.k.). A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai (LG 23.) alapján, a hatályos törvénykönyv (449-459. kk.) megismétli a Szentszék és a püspöki konferenciák közötti együttműködés általános alapelvét.⁷⁰³ Ez a *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció értelmezési elve is (PE 7. cikk). Az új konstitúció még erőteljesebben számít a helyi egyházi struktúrákra, legyenek azok a latin egyházhoz tartozó püspöki konferenciák, püspöki konferenciák helyi, vagy kontinentális tömörülései, vagy a keleti egyházak hierarchikus struktúrái (PE 7-9. cikk). Ennek részben a szinodalitáshoz kapcsolódó teológiai és jogelvi, részben gyakorlati okai vannak. Az együttműködés ugyanis lehetőséget ad a társadalmi és biztonsági kérdések jobb feltérképezésére és kezelésére. A Szentszék és a püspöki konferenciák kapcsolatát szabályozó 1998. május 21-én kiadott *Apostolos suos* kezdetű *motu proprio* a Szentszék és a püspöki konferencia közötti bizalmi kapcsolatot és kollegialitást szintén evidenciának tekinti.⁷⁰⁴ A *motu proprio* az együttműködés további részleteiről azonban sem a lelkipásztori, sem humanitárius segítségnyújtás, sem a biztonsági kérdések kidolgozása vonatkozásában nem szól.

Ahogy arra a dikasztérium felépítése kapcsán utaltunk, a dikasztérium az európai migrációs válság alatt jött létre. Ezért az együttműködés hangsúlyai is a migrációs területre kerültek. 1978-ban az akkor illetékes pápai tanács kísérletet tett néhány általános irányelv megfogalmazására, amelyek a Szentszék és a helyi egyház menekült kérdésben való együttműködését illeti.⁷⁰⁵ A Nevelési Kongregáció 1986-ban megjelentetett körlevele a papnevelés kapcsán is adott szempontokat. A dokumentum kérte, hogy a nemzeti papnevelési szabályzatok elkészítésénél a püspöki konferenciák az elvándorláshoz kapcsolódó kérdéseket is integrálják a papképzésbe.⁷⁰⁶ Akkor a dokumentum kérése csak az észak-amerikai és nyugat-európai országokat érintette.

A 2004. május 3-án kiadott *Erga migrantes* kezdetű utasítás átfogóbban vizsgálta azokat a lehetőségeket, amelyekben a helyi püspöki konferencia és a Szentszék illetékes hivatala együttműködhetnek. Az utasítás kérte, hogy „azokban az országokban, amelyekbe a bevándorlók nagyobb számban költöznek, vagy amelyekből nagyobb számban jönnek, a püspöki konferenciák és a keleti Katolikus Egyházak illetékes hierarchikus struktúrái,

⁷⁰³ II. János Pál: *Beszéd a Római Kúriához*. 1986.VI.28. *Acta Apostolicae Sedis*, 79. (1987), 2. 197.

⁷⁰⁴ II. János Pál: *Motu proprio, Apostolos suos*, 1998.V.21. *Acta Apostolicae Sedis*, 90. (1998), 9. 641-658. Ghirlanda (1999): i. m. 609-657. Juan Manzanarés: *Los Conferencias episcopales les hoy. Configuración jurídica y fundamentos doctrinales. Revista Espanola de Derecho Canonico*. 25. (1969), 325-372. Winfried Aymans: *Das Synodale Element in der Kirchenverfassung*. München, Münchener Theologische Studien, 1970. Uő. *Wesensverständnis und Zuständigkeiten der Bischofskonferenz im Codex Iuris Canonici von 1983. Archiv für katholisches Kirchenrecht*, 152. (1983), 46-61.

⁷⁰⁵ Utazók Lelkigondozásának Pápai Tanácsa: *Körlevél a Püspöki Konferenciákhoz. Chiesa e mobilità umana*. 1978. 05. 26. *Acta Apostolicae Sedis*, 70. (1978), 357-378.

⁷⁰⁶ Nevelési Kongregáció: *Körlevél, La pastorale della mobilità umana nella formazione dei futuri sacerdoti*. 1986. I. 25. Prot. N. 205/85

létesítsenek különleges nemzeti bizottságot a vándorlók számára.” (V. fejezet, 19. cikk., 1. §). A püspöki konferenciák bizottságai a Szentszék illetékes hivatalaival való kapcsolattartás szempontjából kulcsszerepet töltenek be. A kétezres évek elején a Szentszék kérését különösen a nyugati országok püspöki konferenciái vették komolyan. Ami a kelet-európai országokat illeti, érintettség híján a bizottságokat vagy létre sem hozták, vagy azok alacsony hatásfokkal működtek. Más esetben egyéb emberi jogi területtel együtt foglalkoztak a migráció kérdésével is. Magyarországon először a püspöki konferencia *Iustitia et Pax* bizottsága, majd ennek megszüntetése után a *Caritas in Veritate* Bizottság foglalkozik a menekültek kérdésével, más, az egyház társadalmi tanítását érintő biztonsági területekkel együtt.

Az *Erga migrantes* kezdetű utasítás a püspöki konferenciák és az akkori pápai tanács közötti együttműködés további kereteiről is szólt. A tanács: „Tanulmányozza a püspöki konferenciák és a keleti Katolikus Egyházak megfelelő hierarchikus struktúrái által beküldött beszámolókat.” Ebből feltételezhető, hogy a konferenciák, de különösen a konferenciák bevándorlással foglalkozó bizottságai összefoglaló munkákat készítenek. A dikasztérium szabályzata a kérdésben visszafogottabb, és ilyen jellegű munkákról már nem tesz említést. Az *Erga migrantes* kezdetű utasítás azonban még kitért arra, hogy a pápai tanács „javaslatokat tesz, kezdeményezéseket, akciókat és programokat támogat, hogy a vándorlók lelkipásztori gondozásával kapcsolatban a püspöki konferencia struktúrákat és intézményeket fejleszthessen ki.” Kifejezetten az információcserével kapcsolatban pedig jelzi, hogy a tanács „támogatja az információk cseréjét a különböző püspöki konferenciák, illetve a keleti Katolikus Egyházak megfelelő hierarchikus struktúrái között. Megkönnyíti egymás közötti kapcsolataikat, különösen a vándorlók lelkipásztorkodásában tevékenykedő papok egyik országból a másikba való áthelyezésével kapcsolatban.” (22. cikk.) A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció utal az elemző-értékelő együttműködésre mind a részegyházakkal, mind a keleti egyházakkal.⁷⁰⁷ Ami a regionális együttműködést illeti, az megjelenik a *Erga Mmigrantes* kezdetű utasításban. A „vándorlók érdekében figyelemmel kíséri, bátorítja és lelkesíti a lelkipásztori aktivitás koordinálását az egyházi *communio* a regionális és kontinentális szervezeteiben” (22. cikk. n. 4.). Annak ellenére, hogy a pápai tanácsot az új dikasztériumba

⁷⁰⁷ „Si adopera perché nelle Chiese particolari sia offerta un’efficace e appropriata assistenza materiale e spirituale – se necessario anche mediante opportune strutture pastorali – ai migranti, ai rifugiati, agli sfollati e agli altri soggetti di mobilità umana bisognosi di una pastorale specifica.” (PE 165. cikk., 4°) Vagy a konstitúció 170. cikkelye, kifejezetten a közös elemzés-értékelésekről: „Il Dicastero analizza insieme alle Conferenze episcopali, alle loro Unioni regionali e continentali e alle Strutture gerarchiche orientali, le cause maggiori della migrazione e della fuga dai Paesi di origine, impegnandosi per la loro rimozione; promuove iniziative di solidarietà e integrazione nei Paesi d’accoglienza. Collabora, d’intesa con la Segreteria di Stato, con gli Organismi di sviluppo, di intervento umanitario e le Organizzazioni internazionali per la stesura e l’adozione di norme a favore dei rifugiati, dei richiedenti asilo e dei migranti.”

integrálták, és a tanácsra vonatkozó jogi szabályzókat hatályon kívül helyezték, az *Erga migrantes* kezdetű utasítás együttműködésre vonatkozó általános elveit és a bejártott gyakorlatot az új hivatal is magáévá teszi. A regionális együttműködés korlátozódhat kisebb területre, az egyházmegye vagy akár egy plébánia szintjére is.⁷⁰⁸

A migráció kezelésében a Szentszék a nemzetközi katolikus szervezetekkel is együttműködik. Különösen, ha az adott szervezet rendelkezik a bevándorlókért felelős részleggel. A harminckilenc tagból álló, és a II. Vatikáni Zsinat püspöki kollegialitás szellemében működő Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa (CCEE) létrejötte óta figyelemmel kíséri az európai migrációs helyzetet. A CCEE *Caritas in Veritate* Bizottságának külön Migrációs Szekciója van.⁷⁰⁹ A Bizottság az igazságosság és a béke, illetve a teremtett világ védelmének kérdéskörére figyel. Célkitűzése, hogy az európai püspökök ezekben a kérdésekben megosszák egymással a tapasztalataikat. A szekció együttműködött az új dikasztériumba integrált pápai tanáccsal, jelenleg pedig az új dikasztériummal.⁷¹⁰

A fejezet összefoglalása

A Római Kúria átalakítása már közvetlenül Ferenc pápa megválasztása után elkezdődött. Az első lépések a tanácsadó testületek létrehozására és megerősítésére irányultak. Ezt a szentszéki vagyonekezelésért, majd a családért és házasságért felelős szentszéki hivatalok átalakítása követte. A biztonsági környezetben bekövetkezett változások, és az európai migrációs válság közrejátszott, hogy a pápa a *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio*val létrehozta az új szentszéki hivatalt, a Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában néven. A pápa migrációs politikája már a megnyilatkozásaiból és az egyházi szervezetek számára adott feladatszabásból kiderült. A *motu proprio* és a szabályzat csak az emberi jogokra, a társadalomban perifériára szorultakra és a bevándorlókra utalt. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció már részletes hatáskörtelepítést végez. A dikasztérium pozicionálása nem tűnik koherensnek az új konstitúcióban. A pápa filozófiai okokból az Evangelizációs Dikasztériumot az első helyre helyezte a szentszéki hivatalok között. Harmadik helyen szerepel a Szeretet Szolgálatának Dikasztériuma. Az Átfogó Emberi Fejlődés Előmozdításának Dikasztériuma majdnem a felsorolás végére került. Ennek nincs jogi

⁷⁰⁸ Cheli – Sabbarese (2003): i. m. 218.

⁷⁰⁹ Ugyanilyen nevű szervezetek az egyes püspöki konferenciák alárendeltségében is működnek.

⁷¹⁰ Migration section. (2022/07/28) online:

http://www.ccee.eu/ccee_en/ccee/00002309_Migration_Section.html. Pl. Caritas Europa, the International Catholic Migration Commission, and Comece.

jelentősége, hiszen a dikasztériumok a joganyagban elfoglalt helyüktől függetlenül egyenrangúak. A sorrendiségnek inkább jelképes üzenete van. A négy pápai tanácsból létrejött, csúcsszervnek szánt dikasztériumot, amely sok szállal kapcsolódik a pápa programjához a jogszabály végül meglehetősen hátra sorolta.

A dikasztérium menekültekért felelős részlegét egy ideig a pápa személyesen vezette. Ez nem példanélküli a Római Kúria történetében. Jelenleg a pápa az Evangelizációs Dikasztériumot vezeti személyesen.⁷¹¹ Általában teológiai megfontolásból kerülnek egyes dikasztériumok közvetlenül a pápa irányítása alá. Más esetben pedig akkor, ha a dikasztérium az aktuális pápa számára kiemelkedően fontos egyházkormányzati vagy lelkipásztori célt szolgál. Az új dikasztérium által vizsgált területek és azon belül a menekültek ügye a pápa számára kulcskérdés.

Ferenc pápa figyelmet szentel a laikus krisztushívőkben rejlő lehetőségeknek. Az új dikasztérium pedig természete, hatásköre okán igényli a szakképzett világi krisztushívők közreműködését. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció lehetővé teszi, hogy azoknak a dikasztériumoknak az élén, amelyek természete azt lehetővé teszi, laikus krisztushívő álljon. Semmi okunk feltételezni, hogy ennek a nemzetközi jogi, állam- és biztonságpolitikai ismereteket is igénylő hivatalnak az élén ne állhatna megfelelő képességekkel rendelkező világi. A dikasztérium jelenlegi titkára is laikus krisztushívő.

A dikasztérium négy pápai tanács összevonásával jött létre. Az új szentszéki hivatal nem mindenben vette át a pápai tanácsok jog- és feladatkörét. Az emberi jogi kérdések, a társadalom perifériájára szorultak, a szegények, a menekültek, a szentszéki zöld politika és gazdasági válságkezelés alkotják az új hivatal legfontosabb hatásköreit.

Ferenc pápa már a hivatal létrehozásakor jelezte, hogy a szentszéki struktúrában fontos szerepe lesz. A pápa dikasztériumnak nevezte el, bár akkor ez még a szentszéki hivatalok gyűjtőfogalma volt. A dikasztériumot, mint a kongregációkat kezdettől bíboros prefektus vezette, bár feladat- és hatásköre inkább a tanácsokra jellemző szociális, társadalmi és biztonsági kérdésekre terjedt ki. Az egyházi jogalkotó így akarta az egyház operatív tevékenysége szempontjából az *Evangelii gaudium* kezdetű buzdításban hangoztatott elvet érvényesíteni. Eszerint a társadalmi és biztonsági kérdések kezelése a szó szoros értelmében vett evangelizációs tevékenységek. Az egyház lényegéhez, legfontosabb küldetéséhez kapcsolódnak. Az ilyen feladat- és hatáskörrel rendelkező hivatalnak kitüntetett helyre kell kerülni a szentszéki struktúrába.

⁷¹¹ „Il Dicastero per l’Evangelizzazione è presieduto direttamente dal Romano Pontefice.” (PE 54. cikk.).

A dikasztérium hatásköre széleskörű együttműködést tételez fel. Ez részben az egyház belső életét érinti. Együttműködik a szentszéki dikasztériumokkal, különösen az államtitkársággal, a helyi egyházi szervezetekkel, a püspöki konferenciákkal és a keleti egyházak hierarchikus struktúráival. Hatásköre miatt evidencia, hogy az államokkal és a nemzetközi szervezetekkel is keresi a kapcsolatot. Érdeemes megemlíteni az egyházi és a katolikus egyetemeket. A *Veritatis gaudium* kezdetű apostoli konstitúció az egyházi egyetemek tekintetében a lehető legszélesebb tudományos együttműködést irányozza elő. A jogalkotó feltételezi, hogy az interdiszciplináris kutatásoknak a társadalom- és a biztonsági kérdések területén is hatása lesz. Ezek kutatások pedig az egyház, illetve a szentszéki dikasztériumok munkáját is szolgálják majd.

A pápai retorikában többször is megjelent, hogy a Szentatya figyelmet szentel a diplomáciai testületeknek. A diplomáciai kérdésekért felelős csúcsszerv módosítására csak 2017. novemberében került sor, amikor a pápa elrendelte az államtitkárság harmadik szekciójának felállítását. A harmadik szekció a diplomataképzés és a szolgálatot teljesítők személyi ügyeiben kapott hatáskört. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúcióba átvezetésre került a módosítás. Az államtitkárság joganyagának átalakításában szerepet játszottak a biztonsági környezetben bekövetkezett változások, a diplomataképzés és a diplomaták tevékenységének erősítése.

6. A Nemzetközi Katolikus Karitás – *Caritas Internationalis* – a válságkezelés szolgálatában

Az eddigi fejezetekben a Szentszék egyes intézményeinek tevékenységére összpontosítottunk. Most azt a rendszert mutatjuk be, amely szoros kapcsolatban áll a Szentszékkal, de mégis egyfajta autonómiával és saját gyakorlattal rendelkezik. Azt az egyedülálló képességet szemlélteti, amelyet a Katolikus Egyház a nemzetközi segélyezés kapcsán betölt. A katolikus segélyszervezetek struktúrája kánonjogi szabályozása, világi jogi besorolása fokozatosan és regionálisan alakult ki. Az egyes nemzeti karitások ma is sokszínű keretek között tevékenykednek. A katolikus segélyszervezetek nem pusztán NGO-k, vagy humanitárius szervezetek. Motivációjuk az alapító, a Názáreti Jézus példájából és az Evangélium szellemiségéből fakad. A karitatív szeretet teológiai elveken és az egyház társadalmi tanításán nyugszik, még ha a szervezetek jogilag szabályozott intézményes keretek között tevékenykednek is. A jelenlegi pápa fokozottan számít a nemzeti és a nemzetközi katolikus szervezetek szerepvállalására a szegények gondozásában, a menekültválság kezelésében és a béke megszilárdításában.

A katolikus segélyszervezetek együttműködnek humanitárius kérdésekben minden olyan nemzeti és nemzetközi szervezettel, amelyek az emberek földi boldogulásáért fáradoznak. Tekintve, hogy napjaink humanitárius katasztrófáinak enyhítése főleg a fegyveres konfliktusok sújtotta területeken történik, a katolikus szervezetek számára különösen fontos a fegyveres erővel, leginkább a haderővel való együttműködés. Az Apostoli Szentszék hivatalos segélyszervezete, a több mint 160 nemzeti katolikus karitás ernyőszervezeteként működő *Caritas Internationalis*. Ennek a szervezetnek a tevékenysége és a válságkezelésben való szerepvállalása alkotja a fejezet törzsét. A többi segélyszervezetre annyiban utalunk, amennyiben az a karitás jogi szabályozásának és működésének a jobb megértését szolgálja. Az ernyőszervezet alá tartozó nemzeti karitásokra is csak annyiban térünk ki, amennyiben azok a szervezet nemzetközi karakterének és tevékenységének jobb megértését szolgálják.

6.1. Nemzetközi Caritas - Caritas Internationalis

A tizenkilencedik században bekövetkezett gazdasági és társadalmi változások hatására az egyház társadalmi tanítása egyre jelentősebb szerepet játszott.⁷¹² Lorentz Werthmann

⁷¹² Tomka Miklós-Goják János: *Az egyház társadalmi tanítása*. Budapest, Szent István Társulat. é. n. 27-55.

megalakította az első Karitászt szervezetet, *Caritas Verband für das Katholische Deutschland* név alatt, amelyet a német püspöki kar 1916-ban ismert el országos szervezatként. 1921-ben kapta a szervezet a *Deutscher Caritas Verband* nevet. Német példára jöttek létre a huszadik század elején a nemzeti karitászt szervezetek.⁷¹³ A katolikus segélyszervezetek koordinációjára és a karitászt szervezetek megalakulásának előmozdítása céljából hívták össze 1924-ben az amszterdami Eucharisztikus Világkongresszus keretében az első karitászt konferenciát. 1924-ben kilenc európai ország katolikus vezetése elhatározta egy nemzetközi Karitászt szervezet létrehozását, mely 1928-ban *Caritas Catholica* néven alakult meg. XII. Piusz célul tűzte ki, hogy a nemzeti karitásztok közötti kapcsolat szervezettebb formát öltjön, ezért a szervezet 1947-ben az Apostoli Szentszék hivatalos segélyszervezetévé vált.⁷¹⁴ A Vatikánhoz való sajátos viszony miatt 1951-ben a székhely Svájcból Rómába került. 1954-ben pedig a nemzetközi jelleg hangsúlyozása érdekében kapta a Nemzetközi Katolikus Karitászt elnevezést.⁷¹⁵

A segélyszervezet nemzetközi karaktere egyrészt a válságkezelésben az erők koncentrállhatósága, másrészt, a szervezet katolikus identitásának ellenőrizhetősége miatt jelentős. Az országos kapacitások kimerülése után ugyanis így, nagyobb erők képesek összpontosítani a humanitárius katasztrófák enyhítésére. Maria Guadalupe Rodrigues véleménye szerint a Katolikus Egyház válságkezelés érdekében való mozgósítási képességei nem hasonlíthatók más nemzetközi szervezethez. Hatékonyasága a technikai, az anyagi erőforrások gyors telepíthetőségében, szerteágazó és sokszínű szervezeteiben, illetve humán erőforrásaiban áll.⁷¹⁶ Jó példa erre, hogy amikor a menekültválság okozta krízis enyhítésére Libanonban a Nemzetközi Katolikus Karitászt bevonta a nemzeti karitásztokat is.⁷¹⁷ Ez történt a ruandai polgárháború idejében vagy az olyan természeti katasztrófáknál, mint a mianmari vihar,⁷¹⁸ haiti földrengés,⁷¹⁹ lengyelországi és csehországi árvizek vagy a Srí Lankán a szökőár, illetve a délszláv árvíznél.⁷²⁰ Az egyes nemzeti karitásztok erejükhöz mérten kapcsolódnak be a

⁷¹³ Zagyva Richárd: *Lángoló szeretet - a Katolikus Karitászt 80 éve*. Budapest, Szent István Társulat, 2011. 14-19.

⁷¹⁴ *Caritas Internationalis*. (2022/03/10) online: <http://www.ngo-monitor.org/ngos/caritas/>

⁷¹⁵ *Caritas Internationalis*. In: Diós István (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. (2022/03/10) online: <http://lexikon.katolikus.hu/C/Caritas%20Internationalis.html>

⁷¹⁶ Maria Guadalupe Rodrigues: The Catholic Church in Contexts of Crisis: The Case of the Angolan Independence. *Current Research on Peace and Violence*, 13. (1990), 4. 236.

⁷¹⁷ *A Katolikus Karitászt is bekapcsolódott a Nemzetközi Karitászt libanoni segélyakciójába*. (2022/03/10) online: <http://uj.katolikus.hu/cikk.php?h=587>

⁷¹⁸ Adányi László: *Rendkívül súlyos a helyzet a Mianmarban*. Új Ember Hetilap - Hetilap 2008.05.25.

⁷¹⁹ Nyolcvanéves a Katolikus Karitászt: (2022/03/10) online: <https://mno.hu/életmod/nyolcvan-eves-a-katolikus-karitasz-4473>.

⁷²⁰ Ma 25 éve szerveződött újjá a Karitászt Magyarországon. (2022/03/10) online: <http://www.szeged-csanad.hu/index/adetail/ls/258>

válságkezelésbe.⁷²¹ A karitás nemzetközi karaktere megjelenik az országokon túlívelő célkitűzésekben. Ilyen a természeti és a civilizációs katasztrófák enyhítése, a gazdasági igazságosság előmozdítása, a klímaváltozás hatásainak csökkentése, különösen a szegénység felszámolására tett kísérletek. Hasonlóképpen figyelmet fordítanak a HIV/AIDS fertőzöttek segítésére, illetve más vírus és fertőző betegségek elleni küzdelemre. Emellett jelentős szerepet kap a betegek, a szegények és a társadalmi kirekesztettek, a nők és a bevándorlók jogainak védelme. Részt vesznek az erőszakos migráció, a kitoloncolás és az emberkereskedelem büntette elleni globális küzdelemben.⁷²² A hangsúlyok a nemzetközi biztonsági kihívások és a humanitárius katasztrófák fényében változhatnak.⁷²³

A Nemzetközi Katolikus Karitás jogi szabályozása atipikus utat járt be. A Szentszék 1951-ben hagyta jóvá a szervezet működési szabályzatát, amelyet az első teljes közgyűlésen szavaztak meg. 1976. július 19-én VI. Pál kezdeményezésére a Vatikán jogi személyiséggel ruházta fel a szervezetet. Ritka esetek egyike, amikor egy katolikus szervezet a Vatikán Állam joga szerint jogi személyiséggel rendelkezett, de a Katolikus Egyház belső rendjét szabályozó kánonjog alapján nem volt jogi személy. Az egyes nemzeti katolikus karitások jogállása is eltérő volt. Franciaországban a katolikus karitások nem rendelkeztek az egyházjogban elismert jogi személyiséggel, hanem világi jogi bejegyzéssel bírtak. A *Deutscher Caritasverband* pedig a német világi jog szerint jogi személy és társulás, de a kánonjogban csak krisztushívők társulása volt.⁷²⁴ Az alapítók akkor úgy gondolták, hogy az egyházzelentes közegben az egyházjogi státusz akadályozná a világi jogi elismertség elnyerését, vagy az eredményes humanitárius működést.⁷²⁵ Ez a modell az egyházi hierarchiától nagyobb függetlenséget és a világi fórumokon szélesebb mozgásteret biztosít, de a szervezet elveszítheti a katolikus identitását, és feloldódhat a hasonló profillal rendelkező állami és civil szervezetek között.

Más országokban az országos karitás vagy adott esetben az egyházmegyei karitás egyházjogi státusszal is rendelkezik. Ez is többféle formát ölthet, ahogy a karitás tevékenységi köre is szerteágazó. Az adott terület, mint az oktatás, az egészségügyi ellátás, a szociális háló üzemeltetése, a tág értelemben vett biztonsági kihívások kezelése, mind egyházi, mind állami

⁷²¹ Adányi László: *A Magyar Katolikus Karitás Újjászervezése*. (2022/03/10) online: <https://www.vhf.hu/sites/default/files/dokumentumok/rendezvenyek/2013/adanyilaszlo.pdf>

⁷²² *Caritas shares the mission of the Catholic Church to serve the poor and to promote charity and justice* (2022/03/10) online: <http://www.caritas.org/who-we-are/mission/>

⁷²³ *Nemzetközi Karitás találkozó*. (2022/03/10) online: <https://www.karitasz.hu/aktualis/korabbi-hirek/nemzetkozi-karitasz-talalkozo>

⁷²⁴ Alfred E. Hierold: *Der deutsche Caritasverbandes und die Diösenzancaritasverbände als Vereine von Gläubigen*. In: AA. VV. *Das consoziative Element in der Kirche*. St. Ottilien. 1989. 939-941.

⁷²⁵ Giuseppe Dalla Torre: *La Caritas: Storia e natura giuridica*. In: Jesús Miñambres (szerk.): *Diritto canonico e servizio della carità*. Milano, Giuffrè Editore, 2008. 274.

részről eltérő jogszabályi háttérrel rendelkeznek. Régebben gyakori volt, hogy a karitászkérésére az illetékes egyházi hatóság az egyházjogban elismert jogi személyiséggel ruházta fel a karitás szervezeteket. A katolikus karitás lehet a püspöki konferencia vagy egyházmegye alá tartozó hivatalrendszer része is, amelyet az illetékes egyházi hatóság eleve hivatalos jogi személyként alapít vagy ismer el. Az egyházi jogi státusz független a világi jogi elismertségtől.⁷²⁶ Magyarországon azzal, hogy az országos katolikus karitás, illetve az egyházmegyei katolikus karitások egyházi jogi személy, a szervezetek a világi jogban is jogi személyiséggel bírnak. A nemzeti karitások anyagi háttere is jelentősen eltér, amelyből adódóan a *Caritas Internationalis* támogatásában is eltérő mértékben vesznek részt.⁷²⁷

Mivel a nemzeti és az egyházmegyei katolikus karitások világi és egyházi jogi helyzete eltér, ezért az ernyőszervezet jogi státusza is lassan alakult ki. A nemzetközi ernyőszervezetet sokáig a nemzeti szervezetek laza szövetségeként kezelték. Ez azonban visszavetette a nemzetközi válságkezelésben betöltött hatékonyságát. II. János Pál pápa 2004-es *Durante l'Ultima Cena* kezdetű levele ezért egyrészt hivatalos egyházi jogi személlyé tette a *Caritas Internationalist*, másrészt kijelölte a helyét az Apostoli Szentszék struktúrájában. A pápa hivatalosan is jóváhagyta a karitás szabályzatát és működési rendjét.⁷²⁸ A rendelkezés értelmében a szabályzat módosítására és a székhely változtatására is csak pápai engedéllyel kerülhet sor.

A *Pastor bonus* kezdetű Apostoli Konstitúció 146. cikkely, 2. pontja alapján a *Cor Unum* Pápai Tanács felelt a katolikus segélyszervezetekért.⁷²⁹ Így ez a pápai tanács lett a Nemzetközi Katolikus Karitás általános felügyeleti és ellenőrző hatósága.⁷³⁰ A tanács felelt többek között a karitás nemzetközi tevékenységéért, a helyi kezdeményezésekért és a tagok egyházi lelkületének ápolásáért, illetve koordinálta a jelentősebb válságkezelő műveleteket. A *Caritas Internationalis* számára pedig előírták, hogy a nyilvános megjelenésre szánt dokumentumokat köteles a pápai tanácsnak jóváhagyás céljából átadni. A *Caritas Internationalis* nemzetközi jellegéből adódóan a Szentszéki Államtitkársággal, tevékenységi köréből adódóan pedig a humanitárius tevékenységben érintett szentszéki hivatalokkal is kapcsolatot kellett kiépíteni. Az akkori viszonyoknak megfelelően ez az Igazságosság és Béke

⁷²⁶ Dalla Torre (2008): i. m. 278.

⁷²⁷ The Catholic Church in Germany. Facts & Figures. 2011. 38-40.

⁷²⁸ II. János Pál: Apostoli levél. *Durante L'ultima Cena*. 2004. szeptember 16. (2022/03/13) online: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/letters/2004/documents/hf_jp-ii_let_20040916_caritas-internationalis.html

⁷²⁹ Luigi Sabbarese: Kommentár a Pastor Bonus kezdetű apostoli konstitúció 146. cikkelyéhez. In. Pio Vito Pinto (szerk.): *Cemento alla Pastor Bonus e alle norme sussudiarie della Curia Romana*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2003. 213.

⁷³⁰ Juan Ignacio Arrieta: *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*. Milano, Giuffrè, 1997. 322.

Pápai Tanácsát, az Elvándorlókat, Útonlévőket és Menekülteket Lelkigondozásáért felelős Pápai Tanácsot⁷³¹ és az Egészségügyi Dolgozók Lelki gondozásának Pápai Tanácsát jelentette. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció röviden utal a nemzetközi karitászra, amikor az Átfogó Emberi Fejlődés Előmozdításának Dikasztériumának a hatáskörébe utalja a nemzetközi karitász feletti felügyeleti jogot (174. cikk. 2. §).⁷³²

A 2004-es dokumentum számos megköttést tartalmazott a működés tekintetében,⁷³³ de érdemének lehet tekinteni, hogy tisztázta a *Caritas Internationalis* kánonjogi helyzetét, a római pápához való viszonyát és az Apostoli Szentszék dikasztériumaival való kapcsolatát. A dokumentum rövid, lényegretörő pápai megnyilatkozás. Ezért csak a karitász szabályzatával együtt értelmezhető. Egyes vélemények szerint azonban a szervezet jellegével nehezen összeegyeztethető szentszéki központosítási törekvések fontos állomása volt. A *Caritas Internationalis* ugyanis, e vélemények szerint, nem az Apostoli Szentszék központi hivatala, hanem a nemzeti püspöki konferenciák alá tartozó karitász szervezetek laza szövetsége.⁷³⁴ Ehhez érdemes hozzátenni, hogy a kétezres évekre már világossá vált, hogy változás állt be a háborúk súlytotta területek humanitárius segélyezésében. A dél-szláv válság, majd az iraki katonai intervenciók vagy az afrikai regionális konfliktusok után a karitász aktívan kivette a részét a válságkezelésben. Ehhez a munkához azonban, szükséges volt az átlátható jogi szabályozás és a keretek pontos kialakítása. A *Caritas Internationalis* jogi természete, ellenőrzése, egyházon kívüli kapcsolattartása⁷³⁵ tekintetében később sem volt egyetértés. Ezért XVI. Benedek idejében, 2012-ben újabb szentszéki szabályozásra került sor. XVI. Benedek akárcsak Ferenc pápa elkötelezett volt az irgalmas szeretet teológiai eszméje és az abból származó humanitárius válságkezelés mellett. A *Deus caritas est*, a *Caritas in Veritate* és a *Spe salvi* kezdetű enciklikák az egyház irgalmas szeretetéről szóló tanításának teológiai elemzései. A *Caritas in Veritate* az „igazságban történő szeretetszolgálatról” szóló elméleti fejtegetésen túl (n. 59.), korunk konkrét társadalmi és biztonsági kihívásainak elemzése is. A pápa sorra veszi az új típusú biztonsági kihívásokat, mint a menekültek (n. 62), a szegénység, a gyermekmunka, a munkanélküliség (n. 63), a rosszul működő gazdaságok és azok társadalmi és biztonsági következményei (n. 63), a háború környezeti hatásai (n. 72) és a kábítószer (n.

⁷³¹ Ujházi Lóránd: A menekültek lekipásztori és humanitárius gondozásnak szabályozása a Katolikus Egyház hatályos jogában. In. *Acta Humana: Hungarian Centre for Human Rights Publications*, 2. (2014), 3. 57-86.

⁷³² „È competente nei confronti di Caritas Internationalis e della Commissione Cattolica Internazionale per le Migrazioni, secondo i loro Statuti.” (174. cikk. 2. §)

⁷³³ Jesús Miñambres: Status giuridico-canónico di Caritas Internationalis. *Ius Ecclesiae*. 17. (2005), 1. 293.

⁷³⁴ Ivereigh Austen: *Caritas: the takeover begins*. (2022/03/18) online: <https://www.americamagazine.org/content/all-things/caritas-takeover-begins>

⁷³⁵ Miñambres (2005): i. m. 295-302.

76). XVI. Benedek pápa teológiai műveiben és az általa kiadott pápai dokumentumokban korunk biztonsági kihívásainak komplex rendszerét tárja fel. A kihívások mellé az egyház társadalmi tanítására és a morál teológiára alapozott megoldást vázol fel. Ferenc pápához szokás kapcsolni a periféria gondolatát, de az afrikai vagy a közel-keleti szinódusok utáni apostoli buzdítások jól érzékeltetik, hogy XVI. Benedek is ráérezett: „vannak olyan régiók, ahol „túlságosan hosszú ideje tartanak a konfliktusok, a háborúk, az erőszak és a terrorizmus”. Olyan régiók, ahol kulmináltan jelennek meg a biztonsági kihívások. Az Afrika-szinódus záródokumentumukban olyan területek kezelését ajánlották a pápának, mint a fegyverkereskedelem, a multinacionális konszernek kizsákmányoló eljárásai, a bevándorlási rendelkezések okozta diszkrimináció, a menekültek bűnözőként történő kezelése, a szegények, az árvák, a kitalizáltak szolgálata, a béke és a kiengesztelődés előmozdítása, a szegénység felszámolása és a társadalmi igazságosság.⁷³⁶ Emellett fontos elemként jelent meg az emberi jogok védelme, vallások közti, különösen az iszlámmal és az afrikai tradicionális vallásokkal való párbeszéd.⁷³⁷ A javaslatok valamilyen formában mind megjelentek az *Africae munus* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdításban (vö. háborúk n. 12, szegénység n. 58, kitelepítettek, menekültek, migránsok n. 84.)⁷³⁸ A dokumentum arra is rávilágít, hogy az egyház fellép minden szükséglet szenvedő személyért, arra kérve a nemzetközi és nem kormányzati szervezeteket, hogy átlátható módon segítsék a rászorulókat. Felvázolja a püspökök (nr. 100-107), a papok (nr. 108-112), a misszionáriusok (nr. 113-114), a szerzetesek (nr. 117-120), a papnövendékek (nr. 121-124) és legvégül a laikus krisztushívők (nr. 128-132) lehetőségeit és kötelezettségeit. A dokumentum rendkívüli szerepet szán a laikusoknak a válságkezelésben, a politikai, a társadalmi, a gazdasági életben való szerepvállalásának. Bár a dokumentum csak legutoljára említi őket.⁷³⁹ A laikusokat kéri ugyanis, hogy az egyház tanítását ismertessék meg a társadalommal. Ugyanez a szemlélet figyelhető meg XVI. Benedek *Ecclesia in Medio Oriente* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdításában is. A Közel-Kelet szintén olyan régió, ahol az egyház mindennapi tevékenysége nem függetlenedhet a körülötte zajló fegyveres konfliktusoktól és az új típusú biztonsági kihívásoktól.⁷⁴⁰ Amellett, hogy a dokumentum

⁷³⁶ Synodus Episcoporum Coetus Specialis pro Africa. The Church in Africa in Service to Reconciliation, Justice and Peace. Elenchus Finalis Propositionum. 2022.07.29. online:

https://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20091023_elenco-prop-finali_en.html

⁷³⁷ Orobato E. Agbonkhanmeghe (szerk.): *Reconciliation, justice, and peace: the Second African Synod*. Maryknoll, Orbis, 2011.

⁷³⁸ XVI. Benedek: Exh. Post. Syn. *Africae munus*. (2022/07/31) online: https://ec.cef.fr/wp-content/uploads/sites/2/2014/05/2011_11_19africae_munus.pdf

⁷³⁹ XVI. Benedek: Exh. Post. Syn. *Africae munus*. n. 87.

⁷⁴⁰ XVI. Benedek: Exh. Post. Syn. 2012. IX. 4. *Ecclesia in Medio Oriente*. (2022/08/18) online https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20120914_ecclesia-in-medio-oriente.html

felsorolja a *soft-power*, például a felekezeti és a vallásközi párbeszéd (nr. 11-28) alkalmazásának a lehetőségét a biztonsági kihívások kapcsán (n. 31), az *Africae munus* kezdetű apostoli buzdításhoz hasonlóan különbséget tesz a pátriárkák, (nr. 39-40), a püspökök (nr. 41-41), a papok, a szeminaristák (nr. 45-50) a megszentelt élet intézményei (nr. 51-54), majd végül a laikus krisztushívők (nr. 51-54) között. Charles E. Curran véleménye szerint XVI. Benedek pápa intézményes egyházban gondolkodott, amelybe a laikusok nehezebben fértek bele. Curran nemcsak arra mutat rá, hogy ez a felfogás ellentétes a II. Vatikáni Zsinat által megfogalmazott és a zsinat utáni egyházszemlélettel, hanem arra is, hogy ezzel a pápa a *Deus caritas est* kezdetű enciklikában leszűkítette a karitás, az egyház társadalmi igazságosságának gyakorlati megvalósításáért felelősök körét a laikusokra.⁷⁴¹ XVI. Benedek ebben a megközelítésben dichotóm egyházképpel bírt. Közelebb állt hozzá az az elképzelés, hogy az evilági dolgok katolikus szellemben való alakítása inkább a laikus krisztushívők feladata. A papság pedig ezzel szemben az egyházkormányzatban és a liturgikus cselekményekben vegyen részt. Ez nem jelenti, hogy az egyház karitatív tevékenységét a karitás megvalósítását pusztán a laikusoknak tartotta fenn. Mint a Katolikus Egyház feje kiadta az említett szociális enciklikákat. Szívén viselte a perifériák sorsát. Erről árulkodnak az apostoli buzdításai. A dokumentumok pedig feladatszabással bírnak a püspökök, a papok vonatkozásában is. A válságkezelés intézményes fejlesztése azonban a centralizáció irányába mutatott.

Nem elvi szempontból vannak áthidalhatatlan szakadékok Ferenc pápa és XVI. Benedek vagy akár II. János Pál között. XVI. Benedek minden dokumentumában, az egyház minden szintjén kiemeli az irgalmas szeretet tetteinek jelentőségét, és az egyház válságkezelésben betöltött lehetséges szerepét. Felismerte korunk globális és regionális biztonsági kihívásait.⁷⁴² Tőle sem áll távol a perifériák segítése. Lisa Sowle Cahill rámutat, hogy bizonyos elmozdulás is megfigyelhető a pápa koncepciójában, ami a világ és az egyház viszonyát vagy a klerikusok és a laikusok szerepét illeti az egyházban.⁷⁴³ Egyházképe megakadályozta, hogy olyan effektív egyházi és kuriális szerkezetet hozzon létre, amely megfelelő képességekkel rendelkezik az elmélet megvalósításához. Gerard V. Bradley és E. Christian Brugger az egyház társadalmi tanítása kapcsán felhívja a figyelmet: a folytonosságra, a véletlenszerűségekre, a fejlődésre és a

⁷⁴¹ Charles E. Curran: *Catholic Social Teaching and Pope Benedict XVI*. Washington D.C. Georgetown University Press, 2014. 5. Caritas in veritate kezdetű enciklika vonatkozásban 11.

⁷⁴² Lényegében ez azt megelőzően is jellemezte őt. The Ratzinger Report (1985), Church, Ecumenism and Politics (1988), Salt of the Earth (1997), God and the World (2002), God Is Near Us (2003), Truth and Tolerance: Christian Belief and World Religions (2004), The Dialectics of Secularization, On Reason and Religion (2006), Values in a Time of Upheaval (2006), The Essential Pope Benedict XVI: His Essential Writings and Speeches (2007), and Joseph Ratzinger in Communion: Volume I. The Unity of the Church (2010)

⁷⁴³ Lisa Sowle Cahill: Caritas In Veritate: Benedict's Global Reorientation. *Theological Studies*, 71. (2010), 291-319.

változásra.⁷⁴⁴ Szerintük a teológiai alapelvek, vagy akár a huszadik században kialakult nagy biztonsági kihívásokra vonatkozó érzékenység nem változott. Az egyház vezetés-irányításának pozicionálása azonban igen. XVI. Benedek még bíboros korában úgy nyilatkozott, hogy „a katolikus társadalmi tanítás nem utópia, hanem olyan modelleknek a kidolgozása, amelyek az adott társadalmi probléma legjobb megoldását kínálják fel.”⁷⁴⁵ Azonban, mint pápa a szentszéki struktúrához érdemben nem nyúlt hozzá. Ez nem jelenti, hogy ne tartotta volna fontosnak a társadalmi tanítás gyakorlatba való átültetését. Ez azonban az enciklikák és a pápai buzdítások szintjén maradt. Emblematikus példája a *Deus caritas est* kezdetű enciklika, amelynek a második fejezete, ahogy XVI. Benedek pápa fogalmaz a szeretetszolgálattal foglalkozik. Az enciklika rokonítható Ferenc pápa *Evangelii gaudium* kezdetű apostoli buzdításával. Ahogy Ferenc pápa evangelizációnak tekinti az egyház társadalmi kihívásokban való részvételét, úgy XVI. Benedek szerint, „az Egyház minden tevékenysége annak a szeretetnek a kifejeződése, mely az ember egyetemes javára törekszik: az Ige evangelizációja a szentségek által, ami a maga történelmi megvalósulásában gyakran hősi vállalkozás, és az emberi élet és tevékenység különböző területein a fejlődés támogatása. Így a szeretet az a szolgálat, melyet az Egyház azért végez, hogy az emberek testi szenvedései és anyagi nyomorúságai elől se térjen ki.” (DCE n. 19) A pápa a későbbiekben kifejti, hogy az egyháznak „szervezetekre” (n. 20) van szüksége ahhoz, hogy a szeretetszolgálatot „az özvegyek és árvák, a rabok, a betegek és mindenféle szűkséget szenvedők iránt végrehajtsák” (n. 21). Konkrétan megnevezi a karitatív szervezeteket, különösen az egyházmegyei, a nemzeti és a nemzetközi karitászokat. A pápa általános buzdítása alapján ezeknek meg kell tenniük minden lehetőséget azért, hogy a válságkezeléshez a szükséges eszközök rendelkezésre álljanak. A humánkapacitás kapcsán megjegyzi, hogy a segítőkét úgy kell kiképezni, hogy „a jót jól tudják tenni.” Emellett rámutat arra a lelki többletre is, amellyel a karitás munkatársainak rendelkeznie kell a többi humanitárius segélyszervezet munkatársaihoz képest (n. 31). A pápa által felsorolt történelmi példákkal is jelzi (egyiptomi „diakónia”, Szent Lőrinc n. 23, Ketteler mainzi püspök és az alatta létrejött társulatok, egyesületek, szövetségek n. 27), hogy az irgalmas szeretet tetteinek a megvalósítása feltételezi az egyház intézményeit. Azt is érzékelteti, hogy ezeknek az

⁷⁴⁴ Gerard V. Bradley és E. Christian Brugger: Contingency, Continuity, Development, and Change in Modern Catholic Social Teaching. Gerard V. Bradley és E. Christian Brugger (szerk.): *Catholic Social Teaching a Volume of Scholarly Essays*. Cambridge, University Press, 2019. 2.

⁷⁴⁵ Joseph Cardinal Ratzinger: *Church, Ecumenism and Politics*. New York, Crossroad, 1988. 272. Jancsó András: A politikai teológia fogalma Joseph Ratzinger gondolkodásában. Batthyány Lajos Alapítvány Doktori Ösztöndíjprogram 2020/2021. 2022/07/29. online: https://bla.hu/wp-content/uploads/2021/06/Jancso%CC%81-Andra%CC%81s_A-politikai-teolo%CC%81gia-fogalma-Joseph-Ratzinger-gondolkoda%CC%81sa%CC%81ban.pdf

intézményeknek megfelelő rugalmassággal és megújulási képességekkel kell rendelkezni. Felismeri az egyház kezében lévő sajátos képességeket a válságkezelésben (ökumenikus és a vallásokkal való együttműködés n. 30). Az apostoli buzdításoknak, enciklikáknak azonban műfajukból adódóan nem szerepük az általuk megnevezett biztonsági kihívások és a felvázolt megoldások intézményrendszerbe való átültetése. Az intézményi működés hatékonyabbá tételét az egyházjognak kell fogantatnia. A kormányzati hatalom oszthatatlanságának elve miatt a jogi szabályozást a pápán kívül az egyetemes egyház szintjén más nem teheti meg. Az elvek intézményi lekövetése XVI. Benedek idejében mérsékelt volt. Ferenc pápa *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúciója és a kúriareform eredménye, hogy az etikai szempontok a struktúrában erőteljesebben megjelentek.

6.2. Újabb szentszéki szabályozás

Ahogy említettük XVI. Benedek is érzékeny volt a modern biztonsági kihívásokra, illetve azok kezelésére. A válságkezelésben legaktívabb szerv, a nemzetközi katolikus karitás szabályozására is sor került pápasága alatt. A pápa felhatalmazta a Szentszéki Államtitkárságot, Tarcisio Bertone bíboros államtitkárt, hogy a *Caritas Internationalis* hivatalos jogi személyisége, és az egyházban betöltött tevékenysége kapcsán a pápa nevében eljárjon.⁷⁴⁶ XVI. Benedek teológiai munkásságában hangsúlyos elem volt az egyház szegények iránti tevékeny szeretete. De amíg Ferenc pápa által végbe vitt kúriareform a decentralizáció,⁷⁴⁷ addig XVI. Benedek szabályozásai inkább a központosítás irányába hatottak. Az Apostoli Szentszék hivatalos segélyszervezete kapcsán is azt az álláspontot képviselte XVI. Benedek, hogy a szervezetnek jobban átlátható jogi és ellenőrzési keretet adjanak.⁷⁴⁸ A segélyszervezetre vonatkozó általános határozatot 2012. május 2-án adták ki.⁷⁴⁹ A dokumentum lényegében törvényerejű rendelkezés (29. k.), annak ellenére, hogy a határozatot csak a végrehajtó hatalommal rendelkező államtitkárság adta ki. Az államtitkárság rendelkezett a legfőbb törvényhozó kifejezett felhatalmazásával (30. k.), hogy törvényerejű rendelkezéssel rendezze a

⁷⁴⁶ Vatikáni Államtitkárság: Leirat. 2011. január 17. Prot. N. 08397. *Acta Apostolicae Sedis*, 103. (2011), 2. 127.

⁷⁴⁷ „Questa riforma si propone, nello spirito di una “sana decentralizzazione”[27], di lasciare alla competenza dei Pastori la facoltà di risolvere nell’esercizio del «loro proprio compito di maestri» e di pastori[28] le questioni che conoscono bene[29] e che non toccano l’unità di dottrina, di disciplina e di comunione della Chiesa, sempre agendo con quella corresponsabilità che è frutto ed espressione di quello specifico *mysterium communionis* che è la Chiesa.” (PE 2).

⁷⁴⁸ Jean Laflite: Amore e giustizia nell’enciclica *Deus Caritas est*: Prospettiva Teologica. In: Jesús Miñambres (szerk.): *Diritto canonico e servizio della carità*. Milano, Giuffrè Editore, 2008. 6-18.

⁷⁴⁹ Vatikáni Államtitkárság: Általános határozat, *Caritas Internationalis*. 2012. *Acta Apostolicae Sedis*, 104. (2012), 7. 910-918.

Caritas Internationalis működésének jogi keretét.⁷⁵⁰ A 2004-es pápai intézkedéssel szemben az általános határozat valóban pontosabb, részletesebb szabályozást ad, de feltűnő, hogy a határozat mennyire szigorú, ami a *Caritas Internationalis* felett gyakorolt szentszéki ellenőrzést illeti. A jogszabályból is, illetve a *Cor Unum* Pápai Tanács jogszabályhoz fűzött magyarázatából is arra a következtetésre lehet jutni, hogy szigorúbb hierarchikus ellenőrzési rendszert akartak adni a *Caritas Internationalis* számára. Az általános határozat nem helyezte hatályon kívül II. János Pál *Durante l'Ultima Cena* kezdetű dokumentumát. A leirat, az általános határozat, a karitás szabályzata és belső rendtartása, az Egyházi Törvénykönyv (különösen a jogi személyekre vonatkozó rendelkezései), Vatikán Állam állami jogszabályai együtt adják a *Caritas Internationalis* joganyagát.

Ami a 2012. május 2-án kiadott határozat struktúráját illeti, nagyobb részben a Szentszék ellenőrző mechanizmusával, kisebb részben pedig a *Caritas Internationalis* kánon és civiljogi működési keretével foglalkozott. Megerősítette a *Cor Unum* Pápai Tanács *Caritas Internationalis* feletti általános felügyeleti jogát (1. cikk., 1. §), illetve kiterjesztette a *Cor Unum* Pápai Tanács képviseleti hatáskörét. A tanács képviselőn vagy megbízottan keresztül tanácsadói joggal részt vett a *Caritas Internationalis* vezető testületének ülésein (1. cikk., 3 §). Konzultáció után a szabályzatban meghatározott időre egyházi segítőt, összekötőt nevezett ki. Az összekötő magánál a jognál fogva részt vehetett a vezető testület találkozóin, és fenntartotta a karitás és a Szentszék közötti kapcsolatot. A teológiai kérdésekhez hozzászólt, és támogatta a szervezet katolikus identitását (1. cikk., 4 §). Szerepe feltehetően kiterjedt a Szentszék illetékes hivatalainak informálására is.

Az általános határozat szűk mozgásteret hagyott a karitásnak a külső kapcsolatépítésben. A Szentszék központi hivatalai jobban rá akartak látni (Közel-Kelet, Szíria, Irak, afrikai régiók) az egyes regionális válságkezelésre is. Az NGO-kal és egyéb szervezetekkel való együttműködéseket előzetesen a *Cor Unum* Pápai Tanácsnak kellett jóváhagynia (1. cikk., 5. §). Nemzetközi, regionális, politikai, diplomáciai, állami közigazgatási és igazságszolgáltatási szervezetekkel sem a karitás, hanem a Szentszéki Államtitkárság második szekciója tárgyal. Ez különösen igaz az olasz állami szervezetekre (3. cikk., 1. §). Kivételt a humanitárius szükséghelyzet jelent, amikor a *Caritas Internationalis* saját jogon operatív együttműködési megállapodást köthet kormányzati és nemzetközi szervezetekkel. Ez esetben a *Caritas Internationalis* köteles a felettes szervet, illetve a Szentszéki Államtitkárság második szekcióját értesíteni (3. cikk., 2. §). A karitás az általános határozat kiadása előtt is

⁷⁵⁰ Martin Julio García: *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*. Roma, Ediurcla, 2002. 162-167.

rendelkezett belső használatra szánt alapelvekkel, amelyek más szervezetekkel (2003), különösen a haderővel való együttműködésre vonatkoztak (2006). A belső etikai szabályozók eredménytelensége miatt kerülhetett sor a jogi szigorításokra. A Szentszék központosítási törekvése a helyi katolikus karitatív szervezetekre is hatott. A megyéspüspökök kapcsolatát részletező *Intima Ecclesiae natura* kezdetű *motu proprio* hasonló alapelveket, ellenőrző mechanizmusokat vezetett be, kiemelve a megyéspüspök ellenőrző szerepét. Például a helyi katolikus segélyszervezetek sem működhetnek együtt a humanitárius kérdésekben olyan szervezetekkel, amelyek a Katolikus Egyházzal szemben ellenségesek.⁷⁵¹ Ferenc pápa a széles hatáskörrel felruházott *Cor Unum* Pápai Tanácsot a 2016. augusztus 31-én kihirdetett *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio*val,⁷⁵² az előző fejezetben bemutatott új szentszéki hivatalba, a Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatába integrálta. Az új dikasztériumot létrehozó *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio* a *Caritas Internationalis* kérdésére nem tér ki. A dikasztérium működését alaposabban szabályozó, státútum azonban jelzi (4. cikk., 9. §), hogy az új dikasztérium hatásköre kiterjed a *Caritas Internationalis* ellenőrzésére. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció a dikasztérium hatáskörtelepítésénél utal a nemzetközi karitászra (PE 174. cikk.). A hatáskör alkalmazásának konkrét kereteit a nemzetközi karitász szabályzata pontosítja. Ahol a hatályos jogi szabályozók még a *Cor Unum* Pápai Tanácsot említik, ott értelemszerűen az új dikasztérium hatáskörét kell érteni. Ferenc pápa számos általános biztonságpolitikai területen számít a nemzetközi karitászra: migráció,⁷⁵³ élelmiszerbiztonság,⁷⁵⁴ klímaváltozás és környezetvédelem,⁷⁵⁵ oktatás, a prostitúció és a társadalmi igazságtalanság felszámolása vagy általában az emberi jogok előmozdítása. Ezentúl a válságterületeken különösen fontos szerepet szán a nemzetközi karitásznak. Így a szíriai válságkezelésben,⁷⁵⁶ a mexikói menekült

⁷⁵¹ XVI. Benedek: *Motu proprio. Intima Ecclesiae natura*. nr. 14-15. 2012. XI. 11. *Acta Apostolicae Sedis*, 104. (2012), 12. 996-1004.

⁷⁵² Ferenc pápa: *Motu proprio. Humanam progressionem*. 2016. VII. 17. (2022/03/14) online: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/apost_letters/documents/papa-francesco-lettera-ap_20160817_humanam-progressionem.html

⁷⁵³ *World Day of Migrants and Refugees – Let Mutual Love Continue*.

⁷⁵⁴ FOOD Ensure the hungry are fed. (2022/07/29) online: <https://www.caritas.org/what-we-do/food/>. Lásd még: Hans Günter Brauch - Ursula Oswald Spring - John Grin - Czeslaw Mesjasz - Patricia Kameri-Mbote - Navnita Chadha Behera - Béchir Chourou - Heinz Kruppenbacher: *Facing Global Environmental Change Environmental, Human, Energy, Food, Health and Water Security Concepts*. Springer, Berlin. 2008.

⁷⁵⁵ Caritas and Climate Change Faqs. (2022/07/29) online: <https://www.caritas.org/2015/06/caritas-and-climate-change-faqs/>

⁷⁵⁶ *Peace is Possible in Syria Says Pope Francis in Support of Caritas Campaign*. (2022/07/29) online: <https://www.caritas.org/2016/07/peace-possible-syria-says-pope-francis-support-caritas-campaign/>

válságban,⁷⁵⁷ a libanoni segélyezésben⁷⁵⁸ Ezek a támogatások a helyi karitászokkal együttműködve valósulnak meg. A sokszínű társadalmi és biztonsági kihívás szerteágazó feladatszabást követel meg a karitással szemben.⁷⁵⁹ De ez helyi szinten eltérő módon jelenik meg. Ezért sem lenne logikus a túlzott szervezeti centralizálás.

6.3. Caritas Internationalis és a civil – katonai együttműködés

A *Caritas Internationalis* széles körben együttműködik a nemzetközi, a kormányzati és a humanitárius szervezetekkel.⁷⁶⁰ A társadalmi és biztonsági kihívások terén az állammal való együttműködés evidencia. Sokszor stratégiai megállapodások rögzítik az együttműködés keretét. Az állam finanszírozási alapokat biztosít a feladatok végrehajtásához, vagy adott esetben kölcsönösen használják egymás infrastruktúráját és humánkapacitását. II. János Pál pápa a *Sollicitudo rei socialis* kezdetű enciklikájában az együttműködés általános lehetőségeire, XVI. Benedek a *Deus caritas est* kezdetű enciklikájában az együttműködés néhány konkrét formájára (a kötelezettségek teljesítése, kölcsönös támogatás stb.) utal.⁷⁶¹ A jogállami működés alapjaira a két entitás elkülönült működése, miközben a „két szféra különbözősége ellenére, kapcsolatban van egymással” (DCE n. 28). XVI. Benedek a társadalmi és biztonsági kérdések kezelése kapcsán úgy foglalta össze az együttműködés lényegét, hogy az „Egyház nem akar hatalmat szerezni az állam fölött; (...) Egyszerűen hozzá akar járulni, hogy itt és most fölismerhesse, mi a helyes, s azt végre is tudja hajtani (DCE, n. 28).” Továbbá, megjegyzi, hogy „az Egyház nem képes az állam helyére állni, és nem is szabad megtennie.” Az egyház hozzájárul a társadalmi és biztonsági kihívások kezeléséhez, anélkül, hogy megsértené az állam szuverenitását. Ferenc pápa az együttműködés horizontját kiszélesíti és elhelyezi a nemzetközi viszonyrendszerben. Nemcsak az államokkal, hanem az állam alatti szervezetekkel és a vallásokkal való együttműködést is jelentősnek tartja. Ennek legszemléletesebb példája a *Fratelli tutti* kezdetű enciklika, amely az Európai Unió és a latin-amerikai integráció példáját a biztonsági, a gazdasági, a környezeti kihívások kapcsán a globális, az egyetemes emberiség szintjére vetíti ki. Ferenc pápa megközelítésében kitüntetett helyet kapnak a válságkezelésben

⁷⁵⁷ *Dignity, Values and Rights for Migrants in Mexico*. (2022/07/29) online:

<https://www.caritas.org/2016/02/dignity-values-rights-for-migrants-in-mexico/>

⁷⁵⁸ Large-Scale Humanitarian Crises in Lebanon Need Urgent Immediate and Efficient Mobilisation. (2022/07/29) online: <https://www.caritas.org/2021/08/large-humanitarian-response-lebanon/>

⁷⁵⁹ Martin Schlag: *Political Life: Peace, Freedom, and Justice in Society*. Martin Schlag (szerk.): *Handbook of Catholic Social Teaching. A Guide for Christians in the World Today*. Washington, D.C. The Catholic University of America Press, 2017. 97-101.

⁷⁶⁰ Caritas Internationalis General Assembly. In: *Miscellaneous. International Review of the Red Cross*. 1972. 404.

⁷⁶¹ II. János Pál: Enc. *Sollicitudo rei socialis*, 1987.XII.30, n. 43. *Acta Apostolicae Sedis*, 80. (1988), 5. 556. *Apostolicae Sedis*, 80. (1988), 5. 525-526.

és a béke előmozdításában a vallások.⁷⁶² Megválasztása óta kereste annak a módját, hogyan lehet a vallások közötti stratégiai és operatív együttműködést szorgalmazni a béke előmozdítása érdekében. A folyamat fontos állomása volt az *Abu Dhabi* nyilatkozat, amely lényegében biztonságpolitikai itiner. Pontosan körülírja a biztonsági kihívásokat, amelyek kezelésében a vallásoknak aktív szerepet szán. Felszólítja a vallások képviselőit, hogy védjék a teremtett világot, támogassák a rászorulókat és a szegényeket. Lépjenek fel a fegyverkezési verseny ellen, terjesszék az együttélés és a béke kultúráját. Rávilágít a vallásos emberek felelősségére a háborúk, a konfliktusok, a környezet pusztulása, a kulturális, a vallási és a nemzeti szélsőségesség és az intolerancia kapcsán. Olyan biztonsági kérdésekre hívja fel a vallások képviselőinek a figyelmét, mint a fegyverek, a lőszer felhalmozása, a radikalizmus és a szélsőségesség, a népirtást, a terrorcselekmények. Utóbbiak kapcsán utalást tesz a dokumentum arra is, hogy a vallások soha nem ösztönzik a háborút. Nem keltenek gyűlöletet, ellenségeskedést, szélsőségességet, hanem a békét építik. A dokumentum érdeme, hogy nemcsak stratégiai célokat fogalmaz meg, hanem olyan operatív feladatokat is, amelyekben a helyi szervezetek együttműködése jelentős. Például az istentiszteleti helyek, zsinagógák, templomok és mecsetek, védelme. Sajnos ezek gyakran válnak a szemben álló háborús felek, illetve a szélsőséges szervezetek célpontjává. A nyilatkozat érdeme nem az, hogy számba veszi a biztonsági kihívásokat. Ezt számos biztonságpolitikai fórum is megteszi, sőt bizonyos értelemben alaposabban. A nyilatkozat egyedisége abban áll, hogy a széles körben vett emberi jogi és biztonsági kihívásokban a vallások közös felelősségére mutat rá. E. Curran említett munkájában kifejti, hogy elképzelhetetlen a globális és a pluralista világban, hogy az egyházi szervezeteknek a válságkezelésben, a béke és az emberi jogok területén való vállalásai eredményesek legyenek az egyházon kívüli szereplőkkel való együttműködés nélkül.⁷⁶³ Abban is igaza van, hogy az egyház szociális tanításáról, a válságkezelésről, az igazságosság előmozdításáról szóló dokumentumok gyakran hirdették már meg az együttműködést, de terminológiájukban, mögöttes filozófiájukban nem „minden jóakarátú embernek”, hanem kizárólag az egyház tagjainak szóltak. Ferenc pápa ehhez képest olyan széles együttműködést vizionál, mint eddig egyetlen egyházi vezető sem.

Az együttműködésnek nyilván nemcsak elméleti, hanem az operatív munka szempontjából is van jelentősége. Ebben az összefüggésben a háború sújtotta régiókban a fegyveres erőkkel,

⁷⁶² Moussaoui, M. Mohammed: *L'Église catholique et les relations avec les musulmans. Conférence des Évêques de France*. Montrouge, Bayard. 2021

⁷⁶³ Curran (2014): i. m. 18.

különösen a haderővel való együttműködés kiemelt területnek számít.⁷⁶⁴ A katolikus karitás, ahogy maga az egyház akkor is a válságövezetekben és a háború sújtotta területeken marad, amikor más szervezetek már a távozás mellett döntenek. A karitás, mint a Katolikus Egyház segélyszervezete tudatában van az egyház államoktól való független, békéltető és közvetítő szerepének. Emellett figyelembe veszi, hogy a konfliktusban érintett politikai és katonai erőkkel a humanitárius segítségnyújtás eredményessége érdekében bizonyos szinten együtt kell működni. Az eredményes működés érdekében magáévá teszi a válságkezelésben résztvevő nemzetközi szervezetek alapparadigmáit: megelőzés, a civilek, különösen a legszegényebbek védelme, a békeépítés és a háborús felek közötti kiengesztelődés, a szenvedőkkel való együttérzés és az áldozatok jogainak helyreállítása, vagy a társadalmi szervezetek megerősítése.

A katolikus karitás, mint humanitárius segélyszervezet mind nemzeti, mind nemzetközi szinten együttműködik a fegyveres erőkkel. Nehéz általános elveket lefektetni, hiszen az egyes katolikus karitások tapasztalatai jelentősen eltérnek a nemzeti fegyveres erőkkel való együttműködésről. Az egyes országokban mások a jogszabályi keretek, különbözik az állam és az egyház viszonya, illetve a segélyszervezetek és a fegyveres erők közötti együttműködés hagyománya.

2003-ban a *Caritas Internationalis* kísérletet tett néhány alapelv megfogalmazására. Ez azért volt fontos, mert a karitás jelen van a nemzetközi válságkezelő műveleteknél. A dokumentumot elsősorban a kilencvenes évek alatti balkáni válság, a 2001-es afganisztáni és a 2003-as iraki katonai intervenció, majd válságkezelés tapasztalatai alapján igyekeztek megfogalmazni.⁷⁶⁵ A nyugati fegyveres erőkkel, illetve a nyugati katonai és politikai szövetségi rendszerekkel való együttműködés tapasztalataiból indultak ki. Az alapparadigmák is ezekhez a hadseregekhez és katonai rendszerekhez lettek igazítva. A karitás alapfeltevése, hogy a hadseregnek olyan módon kell részt venni a válságkezelésben, hogy ne veszélyeztessék a segélyszervezetek független és politikamentes működését. A *Caritas Internationalis* általános tapasztalata ugyanis az volt, hogy az új típusú válságkezelő- vagy békeműveletek végrehajtása során, a fegyveres erők fokozatosan átveszik a humanitárius feladatokat vagy azok ellenőrzését. Ez a jelenség az alapidokumentum bevezetője szerint gyengíti a humanitárius segélyszervezetek képességeit. A *Caritas Internationalis* számára is meghatározóak az ENSZ által a humanitárius segélyszervezetek és a fegyveres erők együttműködésére megfogalmazott alapelvek.⁷⁶⁶

⁷⁶⁴ Padányi József: *Polgári-katonai együttműködés a békefenntartó műveletek során*. Budapest, Honvéd Vezérkar Hadműveleti Csoportfőnökség. 2001. 1-76.

⁷⁶⁵ *Caritas Internationalis Relations with the Military*. 2003.

⁷⁶⁶ *Inter-Agency Standing Committee*. 1991.

Mivel a válságkezelés több részre osztható, ezért az alapidokumentum is különböző válságkezelési szakaszokra osztva tárgyalja a karitás és a haderő együttműködését. Kiemelik a fegyveres konfliktus, illetve a válság utáni békeépítés jelentőségét. A fegyveres konfliktus időszaka nehezebb. A dokumentum fontosnak tartja, hogy a karitás jelen legyen a konfliktus idején, és igyekezzon enyhíteni a legelesettebbek nehézségeit. A békeépítés időszakában a karitás és az ENSZ békefenntartó vagy más válságkezelő erők célkitűzése ugyanaz: a béke és a kiengesztelődés előmozdítása. A békefenntartó erők által elkövetett visszaélések miatt azonban a karitás, saját magára, mint kontroll intézményre is tekint. A visszaélések elkerülése érdekében pedig a békefenntartó erők tevékenységét is figyeli.⁷⁶⁷ Az ENSZ maga is bátorítja a civil és egyházi szervezeteket, hogy értesítsék az ENSZ-központot a békefenntartók által esetlegesen elkövetett visszaélésekről. A karitás dokumentuma felhívja a figyelmet azokra a területekre, ahol a katolikus karitás számára különösen fontos a haderővel való együttműködés, tekintve a haderő sajátos képességeit. Ilyen területnek minősül:

- a természeti katasztrófa miatt bekövetkezett veszélyhelyzet elhárítása, tekintve, hogy a haderő megfelelő logisztikai kapacitással és technikával rendelkezik;
- a járványok megelőzése;
- a nemzeti oltásprogramok propagálása;
- a víztisztítás;
- a nehezen megközelíthető területek elérése;
- a menekültek segítése.

A dokumentum elismeri, hogy a haderő nagymértékben segítheti a segélyszervezet eredményes munkáját a kommunikációs csatornák kiépítésében is, az elzárt területek egészségügyi ellátásában, a válság utáni képzési programok megszervezésében, az építésben és az újjáépítésben, illetve a természeti katasztrófákkal szembeni általános védekezés megszervezésében. Emellett a dokumentum hangsúlyozza, hogy vannak olyan területek, ahol a haderő alkalmazása problémás. Ezek a problémák nem a nyugati nemzeti haderőkre, vagy nemzetközi szervezetekre jellemzők. Tény, hogy a segélyszervezet munkáját megnehezíti, ha olyan hadsereggel kell együttműködni, amely a polgárháborúban az egyik vagy a másik felet, és nem a béke helyreállítását támogatja. Hasonlóan, ha a haderő etnikai vagy vallási konfliktusokban kompromittálódott, vagy amennyiben a haderő érintett gyermekkatonák kiképzésében. A demokratikus országok haderőinél inkább az fordulhat elő a dokumentum szerint, hogy a segélyezési akciók militarizálódnak. A haderő tartja ellenőrzése alatt ilyenkor a

⁷⁶⁷ Caritas Internationalis Relations with the Military. 2003. 7.

humanitárius segítségnyújtás egész folyamatát, amely veszélyezteti a segélyszervezetek függetlenségét.

A Nemzetközi Katolikus Karitászi Alapdokumentuma megfogalmazza a katonai erővel való együttműködés alapelveit:

- Szubszidiaritás: A karitászi helyi szinten hozott döntéseit – saját szervezetén belül is - sok esetben megfelelőbbnek és megvalósíthatóbbnak tartja, mint a magasabb szinten hozott határozatokat.
- Partneri együttműködés: A karitászi fontosnak tartja az idővel kiépülő, bizalmon alapuló együttműködést.
- Jogszerűség: A nemzetközi jog rendelkezéseinek és alapelveinek a szervezet munkájában különös relevanciája van.
 - o Nemzetközi jog: (Hágai és Genovai konvenció és az ahhoz fűzött kiegészítő dokumentumok betartása).
 - o A Humanitarian Charter and Minimum Standards in Disaster Response (SPHERE) dokumentum ICRC/NGO Code of Conduct, amely az NGO-kal kapcsolatos általános alapelveket tartalmazza.
- Emberi jogok, menekültek és kitelepítettek (különösen ENSZ konvenció alapdokumentumokban említett szempontok). Tekintve, hogy a karitászi tevékenységének jelentős részét a menekültek segítése teszi ki, a menekültekre vonatkozó normáknak különös jelentősége van a szervezet munkájában.
- Az emberi élet méltóságának tisztelete.
- Harcolók és nem harcolók közötti különbségtétel.

ICRC/NGO Magatartási szabály (Code of Conduct):

- A humanitárius szempont prioritása;
- A segítségnyújtás vallásra, fajra, nemzetiségre való tekintet nélkül;
- Politikaszemlegesség;
 - o Külpolitikai célkitűzéseket nem támogatnak.

A katolikus karitászi nemzetközi szervezet, ezért a civil-katonai együttműködésnél egyszerre kell figyelemmel lenni az országspecifikus és a nemzetközi szervezetek és szövetségi keretek között tevékenykedő katonai missziókat szabályozó joganyagra.

A dokumentum továbbá működési alapelveket is megfogalmaz:

Amikor a fegyveres konfliktus már elhatalmasodott, és egyik fél sem tartja a területet teljesen ellenőrzése alatt, a szervezetek mozgásterét is korlátozott.⁷⁶⁸ A karitás igyekszik mindegyik résztvevővel amennyire lehetséges kiegyensúlyozott kapcsolatot fenntartani, hogy a humanitárius szempontoknak eleget tudjon tenni. A fegyveres erővel és más szervezetekkel való kapcsolat kialakítása azért is jelentős, mert a konfliktus idején szinte lehetetlen a civil és az egyházi szervezeteknek bejutni az érintett területekre. A karitás alapelvei értelmében a katonai erővel való kapcsolat kialakításánál igyekezni kell megtartani a politikai semlegességet. A karitás számára fontos az együttműködés és az információmegosztás, de tiszteletben tartja a politikailag, a katonailag és a gazdaságilag érzékeny információkat. Alapelv továbbá, hogy a katonai erővel szemben megfelelő távolságot alakít ki. A karitás nem katonai ellenőrzés alatt tevékenykedik, és tiszteletben tartja a helyi egyház álláspontját. A szervezet minimalizálja azzal a haderővel és/vagy azokkal a katonákkal a kapcsolatot, akik az emberi jogokat megsértik. Előre meghatározza azt a területet, ahol tevékenykedni fog, illetve a fegyveres erővel és a helyi hatóságokkal való kapcsolat határait.

Amennyiben a hadsereg bekapcsolódik a karitás által végzett humanitárius tevékenységbe, akkor az alapidokumentum elvárja, hogy a hadsereg ezt a nemzetközi jog és szokások tiszteletben tartása mellett tegye.

Az alapidokumentum kifejti, hogy a segélyezési feladatokban résztvevő katonák nem viselhetnek fegyvert. Az egészségügyi ellátásban segédkezők pedig lehetőség szerint jól megkülönböztethető piros köpenyt viseljenek, amelyen a segélyszervezet jelképe is kivehető. A dokumentum szerint három kulcsterület van, ahol a karitás együttműködik a haderővel: Az alacsony intenzitású válságok területén a dokumentum felhívja a figyelmet, hogy a válság alacsony intenzitása ellenére, ezen a területen is alakulhatnak ki nehézségek az együttműködésben. Az alacsony intenzitású konfliktusok esetén az együttműködés leginkább az információmegosztásra terjed ki. Ez összekötő kinevezésén keresztül is történhet. Fontos szerepe van a párbeszédnek, amely magában foglalja a szervezetek szempontjainak a megismerését is. Ugyancsak jelentős az információcsere, tiszteletben tartva a minősített és érzékeny információkat. Nagyobb intenzitású válság esetén is meg kell tartani a kellő távolságot a fegyveres erőktől. Előfordulhat, hogy a karitás rászorul a katonai logisztikai- vagy egyéb támogatásra.

A nagy intenzitású konfliktusoknál a szervezet időnként kénytelen elfogadni a katonai védelmet. Előfordulhat, hogy a politikai és a katonai oldal másképp értékeli a katonai védelem

⁷⁶⁸ Caritas Internationalis Relations with the Military. 2003. 10.

szükségességét, mint a karitás. Alapelv azonban, hogy a segélyszervezet nem kér katonai védelmet. Kivételes helyzetnek minősül, amikor a karitás mégis elfogadja ezt a lehetőséget, mert: a helyi hatóságok, a rendőri és a katonai erők nem tudják biztosítani a szervezet védelmét. A védelem és kíséret kérésére vonatkozó döntés azonban nem a hatóságok, a fegyveres erők, hanem a karitás vezetőségének határozatán múlik. A döntésnél a humanitárius szempontok játszanak fontos szerepet. Konfliktusban álló felektől a szervezet nem fogad el fegyveres védelmet. Alapszabály, hogy a segélyszervezet még ilyen helyzetben sem ad át semmilyen szállítmányt a haderőnek az adományok szétosztása érdekében. Végül a karitás nem tevékenykedik katonai irányítás alatt, és nem fogad el utasítást katonai előljáróktól.

A fejezet összefoglalása

Az egyház társadalmi tanítása nem maradhat csak elméleti szinten. Az egyház stratégiai feladatszabását operatív szinten különböző egyházi szervezetek hajtják végre. Bár számos segélyszervezet viseli a katolikus jelzöt, de a Katolikus Egyház hivatalos segélyszervezete a katolikus karitás. A katolikus karitás, öt kontinensen, több mint 160 országban működik. Ez jelzi, hogy mennyire eltérő körülmények és jogszabályi keretek között kell tevékenykednie. Az egyes karítások a nemzetközi ernyőszervezet irányítása alatt próbálnak megfelelni a globális kihívásoknak. Amikor a nemzeti keretek már kimerülnek, akkor is van lehetőség nagyobb források felszabadítására. Továbbá így a katolikus jelleg ellenőrzésére is nagyobb lehetőség van.

A *Caritas Internationalis* jogi szabályozásának kerete fokozatosan alakult ki. Először a Vatikán állami jogi, majd a Katolikus Egyház egyetemes egyházi jogi keretei között is elnyerte a jogi személyiséget. Voltak nehézségek a katolikus identitás, a vagyonkezelés és a nem katolikus szervezetekkel való kapcsolattartás tekintetében. Így a Szentszék fokozatosan szigorította mind a működésre vonatkozó jogszabályi keretet, mind a szentszéki ellenőrzést. Az általános ellenőrzési hatáskört a *Cor Unum* Pápai Tanácstól a 2016. augusztus 31-én, a *Humanam progressionem* kezdetű *motu proprio*val létrehozott új szentszéki hivatal, a Dikasztérium az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában vette át, tiszteletben tartva továbbra is az államtitkárság és más szentszéki hivatalok hatáskörét. A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció már ilyen konstellációba helyezi el a szervezetet.

A nemzetközi karitás nemzetközi, nemzeti, non-profit, és nem katolikus segélyszervezetekkel áll kapcsolatban. Ferenc pápa elképzelése ugyanis, hogy az egyház és az egyházi szervezetek széleskörű együttműködést folytassanak. A válságkezelésben nem is

valósulhat meg hathatósan másképp az egyházi szerepvállalás. Az együttműködés szempontjából a nemzetközi jog, a saját belső szabályozás és a karitás alapparadigmái egyaránt jelentősek. Kiemelkedő a karitás haderővel való együttműködésére vonatkozó alapelvek dokumentuma, mivel a karitás a válságterületeken is aktív. Az együttműködésnek ez esetben is szabályozott keretek között kell történni.

7. A vatikáni hírszerző, elhárító és biztonsági szolgálatok működési kerete

Ebben a fejezetben a Katolikus Egyház biztonsága számára is elengedhetetlen intézményrendszerrel az elhárító és biztonsági szolgálatokkal foglalkozunk. A Katolikus Egyház számára is kulcskérdés, hogy birtokában legyen azoknak az információknak, amelyek lelkipásztori feladatainak eredményes ellátásához szükségesek. Ezek az információk leginkább hitéleti jellegűek. Ugyanakkor, ahogy láttuk az Apostoli Szentszék és a Vatikán a nemzetközi jog szuverén alanya. Részt vesz a globális és a regionális válságkezelésben. A Vatikán területileg is körülhatárolható entitás, amelynek biztonsági fenyegetettségekkel kell szembe néznie. Az Apostoli Szentszék pedig az államokhoz hasonló igazgatási rendszerrel és diplomáciai testülettel bír. Állami érdekei érvényesítéséhez hírigénnyel rendelkezik. Amíg a városállam hírigénye alapvetően az operatív, a mindennapi védelem szempontjából, addig a Szentszék hírigénye a külpolitikai, a stratégiai és a hitéleti tevékenység oldaláról fontos. Tudományos szempontból a vatikáni hírszerzés és elhárítás bemutatása nem egyszerű.⁷⁶⁹ Más államokhoz képest ugyanis a Szentszék nem rendelkezik kifejezetten az elhárításra és a hírszerzésre létrehozott szervezeti egységekkel. Meglévő szervezetein keresztül kell a releváns információkat megszerezni, elemezni, értékelni és a döntéshozók, legfőképpen a pápa elé tárni. A Vatikán hírszerző és elhárító mechanizmusának ismertetéséhez egyszerre kell ismerni az Apostoli Szentszék szervezeti kultúráját, a hitéleti tevékenységét előmozdító hivatalokat szabályozó joganyagot, a hivatali gyakorlatot, és a biztonsági szolgálatok felépítését, illetve gyakorlatát. Nehezíti a hiteles bemutatást, hogy a vatikáni hírszerzésről és elhárításról számtalan *bestseller* jelent meg. A műfajból adódóan ezekben a munkákban a valóság és a szerzői képzelet elemei összemosódnak.⁷⁷⁰ Ezek a könyvek számtalan nehezen vagy nem igazolható állítást tartalmaznak. Vannak tudományos igénnyel megírt munkák, de ezek leginkább a Szentszék hírszerzési és elhárítási mechanizmusainak egyes történelmi korszakait, vagy tényleges operatív eseteket mutatnak be, és nem a jelenlegi rendszer tudományos bemutatására törekszenek.⁷⁷¹ Emellett akadnak ugyan olyan rövidebb tanulmányok, amelyek a

⁷⁶⁹ *La sede dei servizi segreti ufficiali del Vaticano è qui...* (2022/03/14) online: <https://laspiachepregava.wordpress.com/2011/11/11/la-sede-dei-servizi-segreti-ufficiali-del-vaticano-e-qui/>

⁷⁷⁰ Eric Frattini: *Le spie del papa*. Milano, Adriano Salani Editore S.P.A., 2009. Mark Aarons – John Loftus – John Ratlines: *How the Vatican's Nazi Networks Betrayed Western Intelligence to the Soviets*. New York, St. Martin's Press. 1991. Mark Aarons - John Loftus: *Unholy Trinity: The Vatican, The Nazis, and the Swiss Bankers*. New York: St. Martin's Press. 1991; revised 1998. Michael Phayer: *Pius XII, The Holocaust, and the Cold War*. Indianapolis, Indiana University Press, 2008.

⁷⁷¹ David Alvarez - Robert A. Graham: *Nothing Sacred: Nazi Espionage Against the Vatican, 1939-1945 (Studies in Intelligence)*. London, Frank Cass, 1997. David Alvarez: *Spies in the Vatican. Espionage and Intrigue from*

vatikáni hírszerzés és elhárítás kérdéskörét helyezik a középpontba. Ezek is inkább csak sejtetik, hogy egyrészt működik egyfajta elhárítás és hírszerzés, másrészt van aktualitása ennek a területnek. Egyik esetben sem találkozhatunk azonban a pontos szervezeti kultúra bemutatásával és működési folyamatainak leírásával.⁷⁷² A hírszerző és elhárító rendszer működésének meghatározásában segítséget jelent, hogy a napi politikai eseményekből, a Szentszék külpolitikai törekvéseiből a külügyi hírszerzés irányára következtetni lehet. A biztonsági kihívások és a pápa, illetve a Vatikán biztonságaért felelős szervezetek felépítése és átszervezése pedig az operatív feladatokhoz szükséges információigényre és hírszerzésre mutat rá. Ez utóbbiak azonban alapvetően biztonsági és nem elhárító vagy hírszerző szolgálatok. Ennek megfelelően hírigényük is inkább taktikai szintű. A struktúra bemutatásánál egyrészt nem szabad a Katolikus Egyház ilyen jellegű tevékenységét túlértékelni. Másrészt ügyelni kell arra is, hogy az Apostoli Szentszék tevékenységét ne korlátozzuk csak jámborsági gyakorlatokra és hitéleti tevékenységekre. A fejezetben igyekszem kiegyensúlyozottan bemutatni a vatikáni hírszerző és elhárító mechanizmus fellelhető elemeit, rámutatni a válságkezelésben betöltött szerepére. Mindemellett sok esetben csak feltételezhető, hogy az adott szervezeti egység tevékenysége valóban kiterjed a hírszerzési és elhárítási tevékenységekre.

7.1. Vatikáni hírigény, hírszerzés, elhárítás

A hírigény vonatkozásában is meg kell különböztetni az Apostoli Szentszékét és a Vatikánváros Államot. Az Apostoli Szentszéknek (a római pápának és a Római Kúriának (361. k.)) stratégiai politikai, és lelkipásztori feladataik végrehajtásához szükséges információkra van szüksége. Vatikánváros területileg körülhatárolható állam, amely számára szükségesek azok az információk, amelyek az ország területi integritása, az állam lakóinak biztonsága szempontjából relevánsak. A Vatikánt évente több millióan látogatják vallási meggyőződésből,

Napoleon to the Holocaust. Kansas, University Press of Kansas, 2002. Eugene Van Dee: *Sleeping dogs and popsicles: the Vatican versus the KGB* / Lanham, Md., University Press of America, 1996.

⁷⁷² Barbara Colli: L'intelligence che vigila sul papa. Chi sono le spie del controspionaggio religioso. *Lettera43*, (2022/03/14) online: <http://www.lettera43.it/it/articoli/politica/2013/03/24/lintelligence-che-vigila-sul-papa/79556/> "Le spie del Vaticano". Il piano segreto di Papa e servizi segreti. (2022/03/14) online: *Affariitaliani*, (2022/03/14) online: http://www.affariitaliani.it/culturaspettacoli/le-spie-del-vaticano-il-libro-che-svela-audace-piano-del-papa-d-423924.html?refresh_ce. Barbara Colli: *Le spie del signore sono infinite - anche Bergoglio ha il suo Mossad e a guidarlo potrebbe essere un argentino*. (2022/03/14) online: <http://www.dagospia.com/rubrica-3/politica/spie-signore-sono-infinite-anche-bergoglio-ha-suo-mossad-58229.htm>

és turisztikai szempontból. Így mind a pápa, mind a terület, illetve az aktuálisan ott tartózkodók szempontjából is létfontosságú, hogy a vatikáni biztonsági szervezetek kellő mennyiségű és minőségű információval rendelkezzenek. Mind a pápa, mind a helyszín könnyen válhat a terrrorszervezetek, vagy egyéni elkövetők célpontjává.⁷⁷³ Ezt bizonyította 1981. május 13-án II. János Pál ellen elkövetett merénylet.⁷⁷⁴ A fenyegetettség hatással vannak a vatikáni biztonsági szolgálatok tevékenységére az objektumvédelemre, a nemzetközi együttműködés előmozdítására és a minőségibb operatív hírszerzésre. Világviszonylatban elmondható, hogy a keresztény szenthelyek egyre nagyobb veszélynek vannak kitéve. Különösen is igaz a válságvezetékben lévő templomokra,⁷⁷⁵ illetve a közkedveltebb, nagyobb látogatottságú szent helyekre és bazilikákra. Ezek az épületek terrorfenyegetettség szempontjából egyre inkább a kritikus infrastruktúra kategóriájába tartoznak.⁷⁷⁶

Az egykori Pápai Állam, mint világi hatalommal és közigazgatással is rendelkező entitás más európai államokhoz hasonló rendészeti és biztonsági szolgálatokkal rendelkezett. A napóleoni háborúk után a pápai állam ugyanazokkal a hírszerzési- és elhárítási eszközökkel élt, mint a többi európai állam. A hivatalnokok és a rendőrök informátorokat szerveztek be, átvizsgálták a leveleket, megfigyelték a gyanús személyeket, illetve megpróbálták megakadályozni a titkos társaságok létrejöttét. A pápai hadsereg 1870 előtt Európa egyik leghatékonyabb haderejének számított. Az egy főre eső katona száma a Pápai Állam területén volt a legmagasabb. Mindehhez komolyabb katonai hírszerzés is járult. 1870-ben a Pápai Állam elveszítette a függetlenségét, majd az egységes olasz államon belüli enklávévá vált.⁷⁷⁷ Ez a tény jelentősen megváltoztatta mind a stratégiai, mind az operatív hírszerzési kapacitást, de magát a hírigényt is. A Pápai Állam megszűnése a hírszerzési tevékenység jelentős részének a végét is jelentette. A pápának, mint vallási vezetőnek nem kellett állami szempontból meghatározó fenyegetésekkel, mint a belső lázadások, az iparbiztonság, a külső állami katonai fenyegetettség stb. számolni. A Pápai Állam megszűnésével erre apparátus sem volt. 1864. október 9-én II. Viktor Emmanuel király rendelettel föloszlatta a pápai hadsereget, és

⁷⁷³ Resperger István: A biztonsági környezet, az aszimmetrikus hadviselés és a terrorizmus jellemzői. *Hadtudományi Szemle*, 9. (2016), 3. 115-181.

⁷⁷⁴ Stephen E. Atkins: *Encyclopedia of Modern Worldwide Extremists and Extremist Groups*. Greenwood Press. Westport/London, 2004.

⁷⁷⁵ Ujházi Lóránd: A keresztények biztonsági helyzete Irakban, „korszakváltás” a vatikáni diplomáciában. *Szakmai Szemle: A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos-Szakmai folyóirata*, (2015), 3. 54-72. Uő. Vallási feszültségek és biztonsági kérdések Ukrajnában. *Sereg Szemle. A Magyar Honvédség Összhaderőnemi Parancsnokság folyóirata*, 13. (2015), 2-3. 121-135. Uő. A keresztények biztonsági helyzetének elemző értékelő bemutatása. *Terrorellhárítási Központ*, 1. (2013), 1. 1-16.

⁷⁷⁶ Nádai László - Padányi József (szerk.): *Critical Infrastructure Protection Research: Results of the First Critical Infrastructure Protection Research Project in Hungary* Zürich, Springer International Publishing, 2016. 184.

⁷⁷⁷ Harmat Árpád Péter: *A pápaság története*. (2022/03/15) online: <http://tortenelemcikkek.hu/node/137>

elbocsátotta a pápai hivatalnokokat. A pápa mellett csak a Svájci Gárda és az udvari tisztviselők maradtak. Továbbá a 19. század végén a pápák visszafogott külpolitikát folytattak. Ez a külügyi hírszerzésben minőségében is éreztette hatását.⁷⁷⁸ Az 1929-es Lateráni Egyezmény ebben a tekintetben is változást hozott. Az egyezmény nemcsak rendezte a Szentszék és az olasz állam kapcsolatát, hanem új lendületet adott a szentszéki külkapcsolatoknak, amely együtt járt a vatikáni hírigény ismételt megerősödésével.⁷⁷⁹ Továbbá az olasz állam a szerződésben olyan kötelezettséget vállalt, amelyek a Vatikán biztonsága szempontjából ma is meghatározó. A konkordátumot 1984. február 18-án felváltotta a Villa Madama-i Megállapodás, amely az új viszonyokhoz való alkalmazkodás fényében született. Számos területen újítást hozott (államvallás, házasság stb.) a két állam kapcsolatában, de a Szentszék és a pápa biztonságának védelme területén nem történt változás. Az olasz állam tekintve az új biztonsági kihívásokat megerősítette a szentszéki intézmények védelmét, és a megelőző hírszerzési tevékenységet.⁷⁸⁰

A Szentszék az információk megszerzésében erőteljesen épít a helyi szervezetekre és prominens képviselőire. Különösen is a püspökökre vagy püspöki konferenciákra. A válságterületeken felértékelődik a katolikus segítségnyújtó hírszerző kapacitása. Az egyes országok hírszerző és elhárító szervezeteinél a technikai eszközök fejlődésével jelentős hangsúlyeltolódás következett be, és a technikai eszközökkel történő hírszerzésre (TECHINT) került a hangsúly. A Szentszék számára azonban még mindig az emberi erővel történő információgyűjtés (HUMINT) a meghatározó. A világ különböző pontján élő püspökök, papok, laikus hívek az élet számos területéről átfogó információt tudnak biztosítani. Vagyis a válságkezelésben a megbízható és releváns információk tekintetében is számít az egyház a helyi erőforrásaira. Az információmegosztás részben az egyház belső életére irányul. A helyi Katolikus Egyház körülményei azonban, amelyek a Szentszék számára releváns információkat hordoznak, kapcsolódhatnak politikai és biztonsági kérdésekhez is. Ennek szemléletes példájával találkozunk a hidegháború idejében, amikor az egyház központi vezetése előszeretettel vette igénybe saját erőforrásait, hogy a pártállami berendezkedésről, és az egyes

⁷⁷⁸ David I. Kertzer: *Prisoner of the Vatican: the popes' secret plot to capture Rome from the new Italian state*. Boston, Houghton Mifflin, 2004.

⁷⁷⁹ Ioana Cismas: *Religious actors and international law*. Oxford, Oxford University Press, 2014. Különösen a negyedik és az ötödik fejezet. Piola Andrea: *Dalla Conciliazione alla Costituzione, scritti celebrativi con bibliografia 1929-1949*. Genova, LUPA, 1950. (bibliografia a lateráni egyezményhez. 123-125). Thomas Ewing Moore: *Peter's City: an Account of the Origin, Development and Solution of the Roman Question*. New York, Macmillan, 1930. Benedict Williamson: *The Treaty of the Lateran*. London, Burns, Oates & Washbourne Ltd. 1929. Maria Elisabetta de Franciscis: *Italy and the Vatican: the 1984 concordat between church and state*. New York, P. Lang, 1989.

⁷⁸⁰ Tarján M. Tamás: *A lateráni egyezmény megkötése*. (2022/03/15) online: http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1929_februar_11_a_laterani_egyezmey_megkotese

szocialista országok egyházzal kapcsolatos magatartásáról többet megtudjon.⁷⁸¹ Ennek a fordítottja is igaz. A Szentszék igyekezett leleplezni a külföldi, főképp szocialista hírszerző állambiztonsági szerveknek dolgozó ügynököket.⁷⁸² Napjainkban pedig nem ritka, hogy a Szentszék a püspököknek kiküldött kérdőívekből próbál alaposabb információt szerezni olyan területekről, amelyek részben vallási, de részben társadalmi és biztonsági vonatkozásúak. (Az ország vallási összetétele, az egyház és a társadalom szempontjából bomlasztó vallási közösségek, a nevelési és oktatási intézmények, a katolikus oktatás és a hitéleti támogatás, bevándorlók helyzete stb.) A kérdőíveket az egyes püspökök vagy a püspöki konferenciák sokszor tovább küldik azoknak a klerikusoknak, akik feltehetően még behatóbb információval rendelkeznek.

7.2. Biztonsági szolgálatok és operatív hírszerzés

A Lateráni Egyezmény lezárta a római kérdést, és rendezte az olasz állam és az Apostoli Szentszék kapcsolatát.⁷⁸³ Az olasz állam számos vállalása között a Vatikán fizikai védelme is szerepelt. Mussolini, illetve III. Viktor Emánuel garantálta a Vatikán területi integritását. A pápa és a vatikáni terület védelmének kérdése már a szerződés megkötése előtt is megfogalmazódott. Az olasz egység létrejötte után a parlament kegydíjat szavazott meg a pápának, és szavatolta volna a pápa biztonságát. Ezt akkor a pápa elutasította. A Lateráni Egyezmény megkötése után lezárták a Vatikán légterét (7. cikk.). Az egyezmény értelmében a pápa személye „szent és sérthetetlen” (8. cikk.). A szerződés megkötése után a vatikáni biztonsági szolgálatok feladatait, és az ehhez kapcsolódó operatív vagy taktikai hírszerzés és kapacitás kérdését is újra kellett gondolni. A szolgálatok átalakítására azonban csak a II. Vatikáni Zsinat után került sor.⁷⁸⁴ A Lateráni Egyezmény által biztosított lehetőség ellenére a Catsel Gandolfói nyaralásokat leszámítva a pápák nem hagyták el a Vatikánt. XXIII. János 1962-ben Loretóba látogatott, ahol a pápa biztonságára tíz gárdista felügyelt. Ez azonban egyszeri alkalom, és nagyobb előkészítést nem igénylő itáliai utazás volt. A II. Vatikáni Zsinat utáni időszakban⁷⁸⁵ a Szentszék nemcsak szellemi, hanem fizikai értelemben is megnyitotta a kapukat. Nyilvánvalóvá vált, hogy a pápai utazásokat, a nyilvános istentiszteleteket, az

⁷⁸¹ Párkányi Csongor: Egy közel fél évtizedes dezinformációs aktív intézkedés a Szentszék felé. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017), 2. 263-264.

⁷⁸² Stefano Bottoni: „Mozart” és „Fekete” Egy hírszerzési dosszié különös története. *Betekintő*, (2015), 1. 1-15.

⁷⁸³ *Acta Apostolicae Sedis*, 21. (1929), 3. 209-221.

⁷⁸⁴ Ehhez lásd Benigni, Glauco: *Gli angeli custodi del Papa*. Torino, UTET Libreria, 2004.

⁷⁸⁵ David Alvarez: *The Pope's Soldiers: a Military History of the Modern Vatican*. Lawrence, Kan.: University Press of Kansas, 2011. 359-364.

építészeti és a művészeti értékeket biztosítani kell.⁷⁸⁶ Az új típusú operatív munka megkövetelte, hogy a szervezetek birtokában legyenek azoknak az információknak, amelyek a feladat végrehajtásához szükségesek. A pápai biztonsági szolgálatok erre nem voltak felkészülve. Az olasz rendőrség bevonása pedig a Vatikán szuverenitása miatt volt aggályos.⁷⁸⁷ A zsinat után megérett a helyzet a biztonsági szolgálatok reformjára. 1970-ben megszüntették a Nemesi gárdát, a Palotaőrséget és a Pápai Csendőrséget. Ez érthető, hiszen a régi katonai és rendészeti szervek képessége a Pápai Állam megszűnése után hagyott kívánnivalót. Szerepük járőrözésre, ceremóniákra, protokolláris eseményeken való szerepvállalásra korlátozódott. A biztonsági szolgálatok feladatvégrehajtásának és hírszerző kapacitásának korszerűsítésére a konkrét tragédiák, és a biztonsági kihívások növekedése miatt került sor. VI. Pál volt az első, aki a Napóleoni háborúk óta először Itálián kívülre utazott. Ez új kihívást jelentett a biztonsági szolgálatok számára. 1970. november 27-én manilai látogatása alkalmával egy bolíviai művész pápi ruhába öltözve rátámadt a pápára.⁷⁸⁸ A biztonsági emberek közbeavatkozásának köszönhetően sikerült leszerelni a támadót, de az esemény felhívta a figyelmet arra, hogy a pápa biztonságára és a helyi rendőri erőkkel való együttműködésre nagyobb figyelmet kell fordítani. Világossá vált, hogy a szentszéki biztonsági szervezeteknek megfelelő mennyiségű és minőségű információval kell rendelkezni.⁷⁸⁹ Ez nemcsak az operatív szintet érintette, hanem az országok és a régiók biztonsági helyzetének ismeretét is feltételezte. A Szent Péter tér és a pápa Vatikánon kívüli biztonságáért felelős olasz rendőrpáncsnok már a hetvenes években felvetette, hogy változtatni kell a pápa biztonságát szavatoló előírásokon. A változtatási kísérlet számos eleme elbukott. A pápa környezete ugyanis hiúsági kérdést csinált számos biztonsági kérdésből. Például abból, hogy ki üljön a pápa mellett az autóban. A biztonsági előírások és az operatív hírszerzés megerősítése II. János Pál ellen elkövetett merényletbe köthető.⁷⁹⁰ A merényletnek mind a mai napig vannak el nem vart számai, amelyek felvetik a vatikáni biztonsági szolgálatok felelősségét. 1981-ben megerősítették a pápa védelmét és golyóálló üveggel ellátott pápamobilt állítottak be. Megszervezték a pápa utazásai előtt a helyi biztonsági szolgálatokkal való kapcsolat kialakítását, amely számos preventív eredménnyel járt.

⁷⁸⁶ Utóbbihoz lásd Davide Giulietti: Az egyházi műkincsek védelme. In. Orosz Lóránt – Ujházi Lóránd (szerk.): *A Katolikus Egyház biztonsági helyzete a 21. században*. Budapest, Sapientia–L'Harmattan, 2013. 9-15.

⁷⁸⁷ Shaw, N. Malcolm: *Nemzetközi Jog*. Budapest, Osiris, 2002. 161.

⁷⁸⁸ Jerome Gomez: The man who tried to kill Pope Paul VI in Manila. (2022/03/15) online: <https://coconuts.co/manila/features/man-who-tried-kill-pope-paul-vi-manila/>

⁷⁸⁹ Alvarez (2011): i. m. 362.

⁷⁹⁰ Sheldon Appleton: The Polls Trends: Assassinations. *The Public Opinion Quarterly*, 64. (2000), 4. 495-522.

7.3. Svájci Gárda jelentősége a biztonsági feladatok ellátásában

Az említett szentszéki biztonsági és katonai szervezetekkel szemben a VI. Pál által kezdeményezett reform alkalmával a Svájci Gárdát nem számolták fel, de újításokat foganatosítottak. A Második Világháború után Svájc gyors gazdasági növekedése következtében, a svájci fiatalok nem akartak a Svájci Gárdánál az otthoninál kevesebb pénzért és rosszabb körülmények között dolgozni. Az ötvenes évek közepére a gárda létszáma 73-ra esett vissza, a fegyvereik pedig elavultak voltak. A Pápai Állam megszűnése után az egyházi vezetők vonakodtak mindennemű fegyverzetfejlesztéstől. Így akarták elejét venni, hogy a Vatikánról az a kép alakuljon ki, hogy ismét világi hatalomra tör. 1957-ben a gárda 450. évfordulójára Svájc, a régi svájci gárdisták kezdeményezésére, 100 db. K31-es Karabinert és az azokhoz szükséges muníciót adományozott a gárdának. Igazából ez sem volt komoly modernizáció. 1957-ben a legtöbb európai haderő már automata és félautomata fegyvereket vezetett be. Hiányosságok voltak a kiképzés, a képzés és a toborzás és a hírszerzés területén is. A Vatikán sajátos adottságai miatt nehézséget okozott a lögyakorlatok megtartása. Ezért 1960-tól az olasz hadsereggel kötött megállapodás értelmében a svájci gárdisták olasz katonai bázison vesznek részt lögyakorlaton. Több modernizációs hullám keretében jelentős beszerzéseket hajtottak végre.⁷⁹¹ Rendezték a gárda fizetését, és egy hónapos szabadságot vezettek be a gárda tagjai számára. A toborzási rendszert is fejlesztették. Jelenleg a gárda a modern hadseregekhez hasonló toborzási programmal rendelkezik. Promóciós anyagokkal népszerűsítik a fegyveres testületet, a gárda képviselői pedig rendszeresen felkeresik a svájci középiskolákat és a katonai központokat.

A gárda tagjainak fizikai, pszichikai és egyéb, a Katolikus Egyház biztonsága szempontjából jelentős előírásoknak kell megfelelniük. Csak katolikus, svájci állampolgárok, a belépés pillanatában nőtlen, 19 és 30 év közötti férfiak lehetnek a gárda tagjai.⁷⁹² Mindenkinek el kell végezni a Svájci Hadseregben az alapkiképzést. A jelöltnek rendelkeznie kell saját plébánosának ajánlásával, amelyben a plébános megfogalmazza a jelölt karakterével és katolikus elkötelezettségével kapcsolatos véleményét. Az alap szolgálati idő huszonöt hónapig tart. Ez alatt az időszak alatt a gárdisták több vizsgát is tesznek. Legismertebb az úgynevezett Szent Anna (kapu) vizsga, amelyre egy év után kerül sor. A gárdistáknak ez esetben nyelvismeretről, a szentatyával és a Vatikánnal kapcsolatos sajátos biztonsági kihívások

⁷⁹¹ Chris Eger: Happy Easter: Guns of the Vatican's Swiss Guard, The World's Oldest Continuously Serving Military Unit. (2022/03/15) online: <https://www.guns.com/news/2017/04/16/guns-swiss-guard>

⁷⁹² (2022/03/15) online: http://www.vatican.va/roman_curia/swiss_guard/swissguard/ammissione_en.htm

ismeretéről kell számot adniuk. Amennyiben a vizsga nem sikerül, egy alkalommal újra lehet próbálkozni. A sikeres vizsga azonban feltétele a komolyabb kommunikációs készséget és ismereteket igénylő ór- és egyéb feladatok ellátásának. Ilyen például magának a Szent Anna kapunak, a Bronz kapunak vagy a Castel Gandolfói nyaralónak az őrzése. Tiszthelyettesi kinevezéshez egyéb képzésen is részt kell venni. A képzési programokban a gárda jelentősen épít a svájci fegyveres testületekre. 1989-től svájci biztonsági szakemberek elméleti és gyakorlati képzést tartanak, 1994-ben pedig különleges képzést is indítottak. 2006-ban pedig szintén a svájci szakemberek jóvoltából lehetőség van a csapatvezetés Vatikán sajátos körülményeihez igazított gyakorlati és elméleti kérdéseivel megismerkedni. Ezenkívül évente három-négy tiszthelyettes gyakorlati foglalkozáson vehet részt Svájcban.

7.4. Csendőrség és egyéb együttműködő biztonsági szolgálatok

A Svájci Gárda, mint testőrség mellett az *Annuario Pontificio* a biztonsági szolgálatok között a rendészeti kérdésekben illetékes, vatikáni Csendőrséget,⁷⁹³ illetve a Biztonsági Bizottságot⁷⁹⁴ említi. Bár VI. Pál 1970-ben megszüntette a mostani Csendőrség katonai elődszervezetét, a Pápai Csendőrséget,⁷⁹⁵ de az egyértelmű volt, hogy a Vatikánnak szüksége van a közrendet felügyelő, operatív rendvédelmi szervezetre. A Csendőrség 2002-ben kapta a jelenlegi elnevezését, amikor a működési rendjére vonatkozó új jogszabályt is kiadták (Legge 16 luglio 2002, n. CCCXXXIV.).

A százharminc fős Csendőrség, mint biztonsági szolgálat alapvetően a taktikai és az operatív feladatok eredményes végrehajtásához szükséges információk összegyűjtésére törekszik. Kifejezett biztonsági feladata a Vatikán kapuinak a svájci gárda utáni biztosítása és a belépők ellenőrzése. Továbbá a különböző eseményeknek (pápai kihallgatások és szertartások, összejövetel stb.) a védelme. Vezetőjük a Vatikánvárosi Állam Pápai Bizottságnak alárendelt főfelügyelő.⁷⁹⁶ A csendőrség tagjai többnyire az olasz rendőrség vagy csendőrség közül kerülnek ki.⁷⁹⁷ A csendőrség nemcsak a pápa, hanem a diplomáciai testületek képviselőinek közvetlen biztonságáért, a Vatikáni Múzeumok és a Szent Péter tér rendjéért is

⁷⁹³ *Annuario Pontificio*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2011. 1374-1375.

⁷⁹⁴ *Annuario Pontificio*. i. m. 1379.

⁷⁹⁵ *Corpo della Gendarmeria*. (2022/08/01) online: <http://www.vaticanstate.va/content/vaticanstate/it/stato-e-governo/struttura-del-governatorato/corpo-della-gendarmeria.html>

⁷⁹⁶ online: (2022/08/01)

http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/sp_ss_scv/informazione_generale/gendarmeria_it.html.

⁷⁹⁷ *Così la Gendarmeria Pontificia difende la sicurezza del Papa*. online: (2022/08/01)

<http://www.iltempo.it/politica/2015/01/13/news/cosi-la-gendarmeria-pontificia-difende-la-sicurezza-del-papa-965275/>

felel. Csak férfiak, legalább középfokú végzettséggel rendelkezők, illetve olasz vagy vatikáni állampolgárok jelentkezhetnek. Sajátos biztonsági szempont, hogy csak olyan katolikusok lehetnek a szervezet tagjai, akik rendelkeznek plébánosi ajánlással.⁷⁹⁸ A csendőrök terrorelhárítási képzésen vesznek részt, és tűzszerészeti ismereteket sajátítanak el. A kétéves próbaidőt három hónapos alapkiképzés előzi meg, amelyen azoknak is részt kell venni, akik az olasz rendőrségnél szolgáltak. A kiképzést az olasz biztonságiak végzik. Jelentős lépésnek tekinthető, hogy 2008-ban két terrorelhárítási egységet hoztak létre, amelyek a csendőrség keretei között működnek. Az első az ún. gyors reagálású csoport feladata, az információs források felhasználása, és a fenyegetettség felszámolása, illetve a gyors közbeavatkozás. A másik az ún. antiszabotázs csoport, amely a gyanús tárgyak, csomagok és esetleg személyek kiszűréséért felel. Feladatuk nemcsak a Római Szent Péter Bazilika és a Szent Péter tér biztosítása, hanem a Vatikánhoz tartozó egyéb területeket is, különösen a három másik nagy bazilikát és a pápai nyaralót is ellenőrzik. Az új egységek létrehozását azzal indokolták, hogy a Vatikánt és a pápát több szélsőséges vallási csoport is célpontjának tekintette. Az al-Kaida és az Iszlám Állam vezetői is tettek olyan kijelentéseket, amelyek igazolták a bevezetett új intézkedéseket, illetve indokoltá tették a szigorításokat.⁷⁹⁹ Újabb biztonsági intézkedések bevezetésére, már 2008 előtt is sor került. 2000-ben a szent év alkalmával új, a Vatikánt 109 részre osztó térfigyelő rendszert és ehhez kapcsolódó parancsnoki központot alakítottak ki.⁸⁰⁰ Ugyanakkor az ún. *Vatileaks* botrány a számítógépes rendszerek sebezhetőségére hívta fel a figyelmet. Világossá vált, hogy a Szentszéknek is nagyobb figyelmet kell fordítani a kibertér védelmére.

A pápai kihallgatások és liturgikus események korszerű biztosítása miatt nemcsak a technikai eszközök fejlesztése, hanem a külföldi, különösen az olasz rendvédelmi és elhárító szolgálatokkal való együttműködés is evidencia.⁸⁰¹ A 2001. szeptember 11-i terrortámadást

⁷⁹⁸ Athos Ferri: *Il mestiere redditizio che nessuno conosce: ecco come diventare poliziotti per il Vaticano*. <http://it.blastingnews.com/lavoro/2015/06/il-mestiere-redditizio-che-nessuno-conosce-ecco-come-diventare-poliziotti-per-il-vaticano-00433807.html> online: (2022/08/01)

⁷⁹⁹ Carol Kuruvilla: *Islamic State's Black Flag Flies Over Vatican on Cover of Propaganda Magazine*. online: (2022/08/01) http://www.huffingtonpost.com/2014/10/14/isis-vatican-flag_n_5979424.html

⁸⁰⁰ Az új egységek felállításáról szinte minden országban beszámoltak. *Vatican Security Adds Antiterrorism Units*. online: (2022/08/01) <http://www.cathnews.com/article.aspx?aeid=7565> A beszámolók kivétel nélkül Domenico Giani vatikáni parancsnok a Vatikán hivatalos lapjának, a *L'Osservatore Romanonak* 2008. június 7-i számában elmondott beszédének az összefoglalása vagy fordítása.

⁸⁰¹ Cindy Wooden: *Vatican security always on high alert, chief says after Islamic State threats*. *Catholic News Service*. 2005. 3. online: (2022/08/01) <https://www.ncronline.org/news/vatican/vatican-security-always-high-alert-chief-says-after-islamic-state-threats>

követően a Csendőrség is nagyobb figyelmet szentel a nemzetközi együttműködésnek.⁸⁰² A Vatikán sajátos földrajzi elhelyezkedése, és az említett Lateráni Egyezmény miatt biztonsági kérdésekben a Szentszék legfontosabb partnere az olasz állam, illetve az olasz biztonsági szolgálatok. A Csendőrség parancsnokának bevállása szerint szervezete további külföldi hírszerző és elhárító szolgálattal is kapcsolatot tart. Ez különösen a pápai utazások alkalmával jelentős.⁸⁰³ A riportból azonban az nem derül ki, hogy kapcsolattartás pontosan mit takar és az milyen mélységű.⁸⁰⁴ Az Interpollal kötött együttműködési megállapodás értelmében, a vatikáni biztonságiak hozzáférnek a gyanúsítottak nevét tartalmazó adatbázishoz éppúgy, mint a felforgató tevékenységet folytató csoportok listájához. Továbbá értesülnek az antiterrorista műveletekről is.

Az olasz állami rendőrség külön szervezeti egysége az úgynevezett Vatikáni Felügyelőség segíti a Csendőrség tevékenységét. A felügyelőséget 1945-ben hozták létre, mint a Szent Péter tér biztonságáért felelős különleges egységet. A nevét 1954 júniusában megváltoztatták, majd 2001-ben kapta a mai elnevezését. A hivatal felel a Szentatya és az államtitkárság, illetve a jelentős vatikáni személyiségek biztonságáért. Hatásköre kiterjed a pápa olaszországi utazásainak biztosítására, illetve felügyeli a Szent Péter teret és a szentszéki hivatalokat.⁸⁰⁵ Szükség esetén megerősítik a Szent Péter tér védelmét. Ahhoz, hogy valaki ennek a részlegnek a tagja legyen, előbb a rendőrség soraiba kell felvételt nyernie. A kinevezéshez a feladat sajátos jellegéből adódó speciális képzésen kell részt venni.⁸⁰⁶ 1992-ben újabb hivatalt hoztak létre a felügyelőség keretén belül. Az új hivatal azoknak a klerikusoknak és laikusoknak a tartózkodási engedélyeivel foglalkozik, akik teológiai tanulmányaik, vagy egyéb egyházi feladataik miatt Rómában tartózkodnak. A hivatal megvizsgálja a kérelmező által benyújtott dokumentumokat. Amennyiben a személy olaszországi tartózkodása nem vet fel nemzetbiztonsági kockázatot, akkor kiadják a tartózkodási engedélyt. A tevékenységet a bevándorlási hivatallal szorosan együttműködve végzi.⁸⁰⁷

⁸⁰² Angela Ambrogetti: Festa di San Michele per la sicurezza vaticana. E la Gendarmeria entra nell'Interpol. online: (2022/08/01) <http://www.korazym.org/index.php/attivita-della-santa-sede/3-la-santa-sede/445-festa-di-san-michele-per-la-sicurezza-vaticana-e-la-gendarmeria-entra-nellinterpol.html>

⁸⁰³ Geneva Sands: *How the Secret Service, Vatican Security Are Teaming Up to Protect Pope Francis During US Visit*. online: (2022/08/01) <http://abcnews.go.com/Politics/secret-service-vatican-security-teaming-protect-pope-francis/story?id=32331504>

⁸⁰⁴ Carol Kuruvilla: *Islamic State's Black Flag Flies over Vatican on Cover of Propaganda Magazine*. online: (2022/08/01) http://www.huffingtonpost.com/2014/10/14/isis-vatican-flag_n_5979424.html

⁸⁰⁵ Art.5, comma 2 del [Decreto del presidente della Repubblica 22 marzo 2001, n. 208](#), in materia di "Regolamento per il riordino della struttura organizzativa delle articolazioni centrali e periferiche dell'Amministrazione della pubblica sicurezza".

⁸⁰⁶ *Ispettorato Vaticano*. online: (2022/08/01) <https://www.poliziadistato.it/articolo/23533/>

⁸⁰⁷ *Documenti per religiosi stranieri*. online: (2022/08/01) <http://www.poliziadistato.it/articolo/23537>

Végezetül meg kell említeni a Vatikáni Tűzoltóságot is. Nem fegyveres rendvédelmi szerv,⁸⁰⁸ de az új típusú kihívások és a katasztrófavédelmi feladatok kapcsán az említett fegyveres testületekkel való szorosabb együttműködésre kerülhet sor. A tűzoltókat a vegyi támadásokkal szembeni védekezésre is felkészítik.

7.5. Stratégiai hírszerzés

A taktikai vagy operatív hírszerzés mellett a Szentszéknek van stratégiai hírigénye és ehhez kapcsolódó hírszerzési tevékenysége is. A biztonsági kérdések vonatkozásában a terrorizmus, az emberrablás, a szabotázs akciók képezik a szentszék számára a legérzékenyebb területet. A Vatikán aggódik a szenthelyek, a diplomáciai, az egyházi és a karitatív szervezetekben szolgálatot teljesítők biztonsága miatt. Ezenkívül újabban felmerült, hogy a relikviáknak, a vallási jelképeknek nagyobb védelmet kell biztosítani, mert ezekre a szent tárgyakra nagy kereslet mutatkozik a feketepiacon. A tág értelemben vett politikai hírszerzési irány leginkább a vallási és hitéleti kérdésekre összpontosul. A hírigény térségenként, országonként, illetve időszakonként, akár kormányonként is változik.⁸⁰⁹ A hidegháború időszakában különösen Reagan elnöksége alatt nyilvánvalóvá vált, hogy az Egyesült Államok számára a kelet-európai egyház komoly hírszerző kapacitással rendelkezhet. Ez elsősorban a katolikusok, különösen a Katolikus Egyház papjai térségi jelenlétéből adódó HUMINT hírszerzési kapacitást jelentette. Az Egyesült Államok cserébe központi és helyi szinten segítette a Vatikán mindennapi munkáját a technikai eszközökön vagy más úton szerzett információkkal. Ez a kölcsönösség a hidegháború után megszűnt. A szentszéki diplomaták és ezen keresztül a Vatikán eseti segítséget kap az egyes országok diplomáciai testületében tevékenykedő kollégáiktól. Ez leginkább a diplomáciai testületet vezető személy egyéni beállítottságától függ. A válság övezetekben, az egykori gyarmatokon ez a segítség leginkább a volt gyarmattartó országok képviselőitől jön, akiknek még mindig jól kiépült hírszerző hálózata van a térségben.

Mivel az Apostoli Szentszék esetében nem lehet szoros értelemben vett hírszerzési és elhárítási szervekről beszélni, azokat a szervezeti egységeket, illetve módszereket kell vizsgálni, amelyeken keresztül az Apostoli Szentszék hozzájut a számára releváns információkhoz. Szinte az összes szentszéki hivatalt meg kellene említeni, hiszen mindegyik

⁸⁰⁸ Pio Cerocchi: *I custodi della sicurezza nella Città del Vaticano*. In: *Obiettivo sicurezza*. 21.

⁸⁰⁹ Emiel Lamberts - Valk, P. de (szerk.): *Lettres de Francesco Capaccini, agent diplomatique et intermonce du Saint Siège au Royaume Uni des Pays Bas*. Amsterdam, Academia Belgica. 1983. David Alvarez: *The Professionalization of the Papal Diplomatic Service*. *Catholic Historical Review*, 75. (1989), 2. 233-248.

rendelkezik a feladat- és hatásköréből adódó sajátos hírigénnyel és ehhez igazított információgyűjtéssel. Alapvetően ezek az információk lelkipásztori jellegűek. Vannak olyan dikasztériumok, amelyek hatásköre erőteljesebben kapcsolódik a globális vagy regionális biztonsági kérdésekhez. A Szentszéki Államtitkárság regionális és globális biztonság kapcsán említésre méltó feladat- és hatáskörével behatóan foglalkoztunk az ötödik fejezetben. Itt csak azokat a szempontokat említjük meg röviden, melyek a csúcsszerv stratégiai hírszerzése területén meghatározóak. Az államtitkárság nem klasszikus értelemben vett hírszerző vagy elhárító szerv, de feladatainak eredményes végrehajtásához, amely egyrészt a római pápa napi tevékenységének segítése másrészt a diplomáciai, illetve az államközi kapcsolatok egyengetése, továbbá a terepen dolgozó diplomaták támogatása elengedhetetlen a megfelelő mennyiségű és minőségű információ.⁸¹⁰ Ezenkívül a Keleti Egyházak Dikasztériuma (PE 82-87. cikk.), az Evangelizációs Dikasztérium (PE 53-68. cikk.), vagy a Vallásközi Párbeszéd Dikasztérium (PE 147-152. cikk.), a tevékenységi közege, amíg a Hittani Dikasztérium (PE 69-78. cikk.), vagy a Püspöki Dikasztérium (PE 103-112. cikk.) az általa vizsgált kérdések miatt tekinthető információérzékeny hivatalnak.⁸¹¹ A hírigény szempontjából is meg kell említeni az Átfogó Emberi Fejlődés Szolgálatában álló dikasztériumot. Feladat-, és hatáskör tekintetében olyan általános emberi jogi és biztonsági kérdésekkel foglalkozik, amelyek feltételezik az adott biztonsági kihívások és térségek ismeretét. Hírszerzési jelentőségű az akadémiai és a humanitárius szektorral, a nemzeti és nemzetközi szereplőkkel, illetve a többi dikasztériummal való együttműködés is.

7.6. A pápai követ információgyűjtési kötelessége

A pápai követek külpolitikában és a válságkezelésben betöltött szerepéről már korábban szóltunk. Most csak a legitim hírszerzés területén betöltött feladataikra térünk ki. A Szentszék a saját kezdeményezéseinek helyi szintű megvalósítását állandó diplomáciai képviselőin keresztül követi figyelemmel. A követ legitim információgyűjtési kötelezettségét az Egyházi Törvénykönyv 364. kánonjának első pontja foglalja össze. A püspökkinevezésre vonatkozó információgyűjtési kötelezettségeit pedig a kánon negyedik pontja tartalmazza. A Kódex követi az 1969. június 24-én kiadott *Sollicitudo omnium ecclesiarum* kezdetű *motu proprio* koncepcióját. Elfogadott, hogy a diplomáciai testületek munkatársai élnek a hírszerzés legitim

⁸¹⁰ Thomas Green: Kommentár a 360-361. kánonokhoz. In. John Beal - James Coriden – Thomas Green (szerk.): *The New Commentary on the Code of Canon Law*. New York, Paulist Press, 1998. 481.

⁸¹¹ Ujházi Lóránd: Vatikáni Információgyűjtés, információfeldolgozás és tárolás püspökkinevezés esetén. *Szakmai Szemle: A Katonai Nemzetbiztonsági Szolgálat Tudományos-Szakmai Folyóirata*, 7. (2011), 3. 122-146.

eszközeivel. Az Egyházi Törvénykönyv átdolgozásakor mégis igyekeztek a pápai követ információgyűjtése tekintetében visszafogott álláspontot kialakítani.⁸¹² A hatályos törvénykönyv kéri a követet, hogy értesítse az Apostoli Szentszék azokról a körülményekről, amelyek között a részegyházak élnek. Továbbá informálja mindarról, ami magát az egyház életét és a lelkek javát érinti. A Szentszék az egyházi élet minden területén, illetve az állam és egyház kapcsolatát érintő kérdésekben számít a pápai követ és a helyi szentszéki diplomáciai testület által összeállított jelentésekre. A diplomáciai testület munkatársai évente meghatározott időt töltenek Rómában, amikor felkeresik, és informálják a dikasztériumok munkatársait. Az egyes szentszéki követségek munkáját helyi munkatárs is segíti, aki a helyi klérus soraiból kerül ki. Nyelv- és helyismerete biztosíték lehet a még alaposabb információgyűjtésre és feldolgozásra. Ami pedig a püspökkinevezés előtti információs folyamatot illeti, a 364. kánon negyedik pontja értelmében a pápai követ feladata, hogy „a püspökök kinevezésével kapcsolatban a jelöltek nevét az Apostoli Szentszéknek továbbítsa, vagy javasolja, valamint hogy az információs eljárást a kinevezendő személyekről lefolytassa az Apostoli Szentszék által adott szabályok szerint.”⁸¹³ A helyi egyház, sőt az egyes társadalmakat is érinti, hogy az Apostoli Szentszék kiket nevez ki püspöknek. A jogalkotó ezért helyezett az információgyűjtésnek erre a formájára ekkora hangsúlyt.⁸¹⁴ Ami az információgyűjtés mechanizmusát illeti, a CIC és az egyéb szentszéki dokumentumok megjelölik, hogy a pápai követnek milyen körben kell az információgyűjtést elvégezni. Elsősorban a püspökök, az egyháztartományok érsekei és a püspöki konferencia elnöke a pápai követ legfőbb informátorai.⁸¹⁵ Hogy ezek a személyek milyen mértékben tudnak használható információval szolgálni erősen függ a személyes beállítottságuktól, ismeretségi körüktől stb.⁸¹⁶ A Püspöki Kongregáció 2004-ben a püspökök feladatáról kiadott direktóriumában a pápai követtel való együttműködést evidenciának tekinti.⁸¹⁷ A direktórium kéri a helyi püspököket, hogy tevékenyen működjenek együtt a pápai követtel. A pápai követ a helyi papok különböző csoportjait püspöki tanácsosok testülete (502. k.), a székeskáptalan (503-510. kk.), világi

⁸¹² *Communicationes*. 12. (1980), 287-289.

⁸¹³ Lásd még Winfried Aymans - Klaus Mörsdorf: *Kanonisches Recht - Gesandte des Papstes* (cc. 362-367). Paderborn – München – Wien – Zürich, 1997, 268-269.

⁸¹⁴ Provost, James: *Kommentár az Egyházi Törvénykönyv 377. kánonjához*. In Coriden, James, Green, Thomas Heintschel, Donald (szerk.), New-York: *The Code of Canon Law. A text and the Commentary*. 1985. - p. 322.

Provost, J., *Kommentár az Egyházi Törvénykönyv 364. kánonjához*. i. m. 303.

⁸¹⁵ Longhitano, Adolfo: *Nomina dei vescovi, Requisiti, consacrazione*. In Gruppo Italiano Docenti di Diritto Canonico (szerk.): *Il diritto nell mistero della Chiesa*. Roma, 2001. - p. 307.

⁸¹⁶ Reese, Thomas: *The Selection of Bishops*. Woodstock, 1989. - p. 15.

⁸¹⁷ Püspöki Kongregáció: *Directorium, Apostolorum successores*, 2004.II.22, n.14. *Enchiridion Vaticanum*, 22. (2004), 1065, nr. 1062-1063.

papokat, szerzeteseket és világi embereket kérdezhet meg.⁸¹⁸ Az információgyűjtés szempontjából a pápai követ legfontosabb feladata, hogy a helyi katolikus közösség különböző szegmenseinek véleményét is megismerje. Az elmúlt években egyes szerzők és a nyugat-európai katolikus közösségek követelték, hogy az Apostoli Szentszék nagyobb hangsúlyt helyezzen a helyi emberek véleményének megismerésére.⁸¹⁹ Az is igaz, hogy a világiaktól származó információknak nagy a rizikófaktora. Vannak országok, ahol a pápai követ nem ismeri elég jól az adott ország nyelvét. Ha a megkérdezettek nem beszélnek a pápai követ által felkínált idegen nyelveken, nagy esély van a félreértésekre. Továbbá ki van szolgáltatva az összegyűjtött információk fordításának. Abban az esetben pedig, ha csak olyanokat kérdeznek meg, akik jól beszélnek valamelyik nyugat-európai nyelvet, erősen leszűkül azoknak a személyeknek a köre, akiktől információt lehet begyűjteni. Jelentős hatással bír az is, hogy kik azok a személyek, akik befolyásolják a pápai követet. Illetve melyek azok a fő kritériumok, amelyek alapján a követ a véleményét megfogalmazza.⁸²⁰ A pápai követ a nem katolikus közösségek vallási vezetőit és a híveit is megkérdezi.⁸²¹

7.7. Ad limina látogatás hírértéke

Az *ad limina* látogatás vagy más néven a *visitatio liminum* a megyéspüspökök és segédpüspökeik sajátos kötelezettsége, amely szerint szabályos időközönként Rómába látogat, és beszámol a pápának, illetve a szentszéki dikasztériumok képviselőinek az egyházmegye állapotáról. Az 1917-es CIC (340-341. kk.) még különbséget tett az európai és a nem európai püspökök között. Az előbbieknak öt, amíg az utóbbiaknak csak tíz évente kellett *ad limina* látogatásra menni. Az egyházmegye állapotáról azonban mindenkinek öt évente be kellett számolnia. A hatályos Egyházi Törvénykönyv 400. kánonja szerint a megyéspüspöknek ugyanabban az évben kell az ötéves jelentést eljuttatni a Szentszéknek, mint amikor az *ad limina* látogatásra sor kerül.⁸²² Az *ad limina* látogatás legfontosabb küldetése, hogy a megyéspüspök, mind a római kúria érintett központi hivatalai, mind a római pápa előtt feltárja a részegyház életét érintő fontos lelkipásztori kérdéseket, problémákat és eredményeket.⁸²³ A

⁸¹⁸ VI. Pál: Motu proprio, *Sollicitudo omnium ecclesiarum*. 1969. VI. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 61. (1969), 8. 481.

⁸¹⁹ Edward Kilmartin: Episcopal Election: The Right of the Laity. *The Jurist*, 41. (1981), 343-370. A törvénymódosítási javaslatokhoz lásd *Communicationes*, 18. (1986), 94-97; 119-123; 127-128; 158-159.

⁸²⁰ Rene Metz: Papal Legates and the Appointment of Bishops. *The Jurist*, 52. (1992), 1. 281.

⁸²¹ John Huels - Richard R. Gaillardetz: *The Election of Bishops: Recovering the Traditions*. 372.

⁸²² Erdő Péter: *Ad limina látogatás*. In: Diós István (szerk.): *Katolikus Lexikon*. Budapest, Szent István Társulat, 1993. I. vol. 42-43. 399. k., 400. k.

⁸²³ John Renken: Kommentár a 400. kánonhoz. In: John Beal - James Coriden - Thomas Green (szerk.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New-York, Paulist Press, 1989. 536.

látogatására való megfelelő felkészülésben a Püspöki Kongregáció által 1998-ben kiadott alapelvek adnak segítséget.⁸²⁴ Az írásbeli jelentésüket ennek alapján készítik el, illetve a római kúria központi hivatalainál és a római pápánál tett látogatásuk alkalmával ezeket jelentéseket előszóban kiegészítik.⁸²⁵ A látogatás összehangolására a Püspöki Dikasztériumnak külön hivatala van.⁸²⁶ A *Pastores Gregis* kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítás (n. 57.) a helyi püspökök és a Szentatya, illetve a Szentszék központi hivatalainak kölcsönös információcseréjéről beszél.⁸²⁷ Nincs okunk feltételezni, hogy ez alatt csak a hitéleti kérdéseket kellene érteni. A Püspöki Kongregáció püspöki szolgálatról szóló *Apostolorum successores* kezdetű dokumentuma szerint a Római Pápával és az ő közvetlen munkatársaival való találkozás nemcsak az egyházmegye bemutatására, hanem nagyobb jelentőségű információk kicserélésére is alkalmat biztosít (n. 15.).⁸²⁸ Az *ad limina* látogatás kapcsán a *Praedicate Evangelium* kezdetű apostoli konstitúció is széleskörű információcseréről beszél: minden olyan releváns információ jelentőséggel bír ebben a tekintetben, amely az egyház javát és lelkipásztori tevékenységét érinti (PE 39. cikk. lásd még 42. cikk. 2. §). Ez alatt pedig a biztonsági kérdéseket is érteni kell. Ezzel önmagában nincs gond, hiszen a Katolikus Egyház mindennapi működését mindazok a társadalmi, politikai, biztonsági és gazdasági tényezők befolyásolják, amelyek az adott országban megtalálhatók. A püspökökön keresztül történő információgyűjtést nem tekinthetjük olyan tényezőnek, amely ne férne bele a legitim diplomáciai eszközökön keresztül történő információgyűjtésbe.⁸²⁹ A *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció egyébként teológiai szempontból nagyobb jelentőséget tulajdonít a püspökök ötvenkénti *ad limina* látogatásának.⁸³⁰ A jogalkotó a konstitúció értelmezési alapelvei között is elhelyezte az *ad limina* az intézményt (PE 4). Az egyház részei közötti szoros kooperációs és együttműködési eszköznek tekinti az *ad limina* látogatást. Ahogy jelentősnek tartja a dikasztériumok tagjai közötti találkozókat, a teljes és részleges szakértői üléseket és kongresszusokat is (PE 9.). Továbbá a konstitúció külön szakaszban alaposabban is részletezi az *ad limina* látogatást (PE 38-42. cikk.). Nemcsak a latin egyház püspöki konferenciái, hanem a keleti egyházak

⁸²⁴ Püspöki Kongregáció: *Formulario per la relazione quinquennale*. Città del Vaticano, Typ. Pol. Vat, 1997. *Communicationes*, 20. (1998), 156-165. Lásd még II. János Pál: Szinódus utáni apostoli buzdítás. *Pastores gregis*, 2003.X.16, n. 57. *Acta Apostolicae Sedis*, 96. (2004), 12. 900-902. magyarul: PM: XXXIX. 107-110.

⁸²⁵ Eduardo Baura: Nota al directorio per la visita ad limina. *Ius ecclesiae*, 1. (1989), 3. 748-750.

⁸²⁶ Ufficio di Coordinamento della Visite „ad limina”. *Annuario Pontificio*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2011. 1186.

⁸²⁷ II. János Pál: Exhort Post Synod. *Pastores gregis*. 2003.X.16. n. 57. *Acta Apostolicae Sedis*, 2004. 96. 900-902; magyarul: PM XXXIX. 107-110.

⁸²⁸ Püspöki Kongregáció (2004): i. m. 1066-1067. nr. 1605-1608.

⁸²⁹ Kis-Benedek József: *Stratégiai hírszerzés*. kézirat. 10-11.

⁸³⁰ Provost H. James: Local Church and Catholicity in the Constitution Pastor Bonus. *The Jurist*, 52. (1992), 3. 299-334.

hierarchikus struktúrái is említésre kerülnek. Az új egyházi dokumentum jobban pozícionálja a keleti *sui iuris* egyházakat. A keleti egyházak biztonsági szempontból sem elhanyagolhatók. A keleti egyházak biztonsági környezetéről maguk a közösségek rendelkeznek a legátfogóbb és a legjobb minőségű és mennyiségű információval. A Szentszék az iraki, a szíriai, a libanoni és egyéb közel-keleti egyházak mellett jelenleg az ukrajnai konfliktus kapcsán is igénybe veszi a keleti katolikus közösségek információs csatornáit. Előfordulhat azonban, mint a libanoni polgárháború esetében, hogy a Szentszék és a helyi katolikus *sui iuris* közösségek koncepciói nem találkoznak.⁸³¹

A fejezet összefoglalása

A Katolikus Egyház amellet, hogy vallási közösség, az Apostoli Szentszék, illetve a Vatikán a nemzetközi jog szuverén alanya. A Vatikán területileg körülhatárolható, intézményrendszerrel rendelkező állam. Szüksége van azokra a hiteles információkra, amelyek a működését és a válságkezelésben való szerepvállalását segítik. Hírszerzés és elhárítás szempontjából különbséget kell tenni a vatikáni biztonsági szolgálatok és a szentszéki hivatalok hírszerző tevékenysége között. A biztonsági szolgálatok operatív hírigénnyel rendelkeznek, amelyet a Vatikán, a római pápa és a városállam területén tartózkodók védelme érdekében használnak fel. A Szentszék biztonsági szervezetei az operatív-taktikai szempontból jelentős tevékenységeiket részint saját, de leginkább a külföldi, mindenekelőtt az olasz állami szervezetek információjára alapozzák.

A biztonsági erők technikai eszközeinek a fejlesztése evidenciának számít. Az új biztonsági kihívások fényében fejlesztik mind a szolgálati fegyvereket, mind a technikai eszközöket, mind a technikai eszközök védelmét.

A Szentszék emellet hosszútávú, stratégiai hírigénnyel is rendelkezik. A stratégiai szempontból jelentős információkra a Szentszék minden hivatalának szüksége van. A hírigény azonban az adott dikasztérium profilja szerint változik, de alapvetően az egyház életéhez és biztonsági helyzetéhez kapcsolódó hitéleti kérdéseket takar. Emellet a Szentszéknek nemzetközi jellegéből adódóan politikai, társadalmi és biztonsági információkra is szüksége van. Ezek rendkívül összetett, térségenként, országonként és történelmi időszakonként változó információkat jelentenek.

⁸³¹ Elie Salem: *Violance and Diplomacy in Lebanon. The Troubled Years*. London-New York, Tauris. 1995. 95. George Emile Irani: *Between Intolerance and Coexistence. The Vatican Maronites and the War in Lebanon*. In. Timothy D. Sisk (szerk.): *Between Terror and Tolerance: Religious Leaders, Conflict, and Peacemaking*. Washington, Georgetown University, 2011. 58-62.

Az egyes nemzetállamokhoz hasonló hírszerző és elhárító szerve nincs a Vatikánnak. Leginkább az emberi erőforrásokra alapozott hírszerzési eszközöket (HUMINT) alkalmazza. A helyi püspökök, papok, laikusok jelentik a hírforrás alapját, de a pápai követ és a vatikáni diplomáciai testület is tevékenyen részt vesz a Vatikán számára jelentős információk begyűjtésében. Az információk elemzés-értékelésében az egyes érintett szentszéki dikasztériumok, de leginkább az államtitkárság vállal szerepet.

Összefoglalás

A huszadik század társadalmi változásai nyilvánvalóvá tették, hogy ezek homlokterében kivétel nélkül közvetve vagy közvetlenül biztonsági kérdések húzódnak meg. A hidegháború után a biztonságpolitika fő koncepciójává vált, hogy a biztonságot sok tényező befolyásolja. Nemcsak a fegyveres küzdelemet, hanem a társadalom szövetét átjáró szerteágazó területeket jelent. Magában foglalja a terrorizmust,⁸³² a népírtást,⁸³³ a szegénységet és annak következményeit,⁸³⁴ az etnikai alapú konfliktusokat,⁸³⁵ a környezeti kihívásokat,⁸³⁶ a nemzetközi fegyverkereskedelmet,⁸³⁷ a nukleáris fegyverek proliferációjának veszélyeit,⁸³⁸ a nemzetközi bűnözést,⁸³⁹ az energia biztonságot⁸⁴⁰ az egészségügyi kérdéseket⁸⁴¹ és még számos más kihívást. A biztonságpolitikai iskolák kidolgozták a maguk megoldási javaslatait a kihívások kezelésére. Az iskolák azonban soha nem mentesek az ideológiai beállítottságtól. Éppen ezért a Katolikus Egyház nem a biztonságpolitikai iskolák koncepcióját veszi át, hanem önálló, teológiai elvekre alapozott társadalmi tanítással rendelkezik. Ezek kihatással vannak az egyes biztonsági kihívások megoldására tett javaslatokra. Az is igaz, hogy a biztonsági fenyegetettségek különböző szinten kerültek kidolgozásra az egyház társadalmi tanításában. Az egyház nemcsak teoretikus szinten értékeli napjaink biztonsági kihívásait, hanem a biztonsági környezet aktív alakítója akar lenni. A II. Vatikáni Zsinat tanítása, hogy az egyház nemcsak külső szemlélője a társadalmi folyamatoknak. Ferenc pápa a zsinat hiteles közvetítője, amennyiben figyelembe vesszük, hogy minden biztonsági kihívásra reflektál. Nem elégszik

⁸³² Paul Rogers: Terrorism. In. Paul D. Williams (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 171-184.

⁸³³ Adam Jones: Genocide and Mass Killing. In. Paul D. Williams (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 185-194.

⁸³⁴ Caroline Thomas: Poverty. In. Paul D. Williams (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 244-258.

⁸³⁵ Stuart J. Kaufman: Ethnic Conflict. In. Paul D. Williams (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 200-213.

⁸³⁶ Simon Dalby: Environmental Change. In. Paul D. Williams (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 260-274.

⁸³⁷ William D. Hartung: The International Arms Trade. In. Paul D. Williams (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 345-360.

⁸³⁸ Waheguru Pal Singh Sidhu: Nuclear Proliferation. In. Paul D. Williams (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 361-373.

⁸³⁹ John T. Picarelli: Transnational Organized Crime. In. Paul D. Williams (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 453-466.

⁸⁴⁰ Michael T. Klare: Energy Security. In. Paul D. Williams (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 483-489.

⁸⁴¹ Colin McInnes: Health. In. Paul D. Williams (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 274-286.

meg azonban a teoretikus megalapozással, hanem tudatában van, hogy az egyház csak úgy tud érdemben részt venni a válságkezelés folyamatában, ha a feladatvégrehajtásához megfelelő struktúrával is rendelkezik. Szüksége van a biztonsági kihívásokra reagálni képes diplomáciai testületre és a humanitárius feladatvégrehajtásért felelős szervezetekre. Ezek működésén múlik, hogyan pozícionálhatja magát az egyház a nemzetközi kapcsolatokban és a válságkezelésben. Ferenc pápa elvárásokat támasztott a szentszéki hivatalokkal szemben, ami az egyház nemzetközi és humanitárius szerepvállalását illeti. Elindította a kúria reformját, amelynek kiteljesedése a *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúció. VI. Pál 1963. szeptember 21-én a Római Kúria munkatársainak mondott beszédében a következő kijelentést tette: a „kúriaátalakítás nem pusztán esztétikai intézkedés, hanem mindig a lényegét érinti, és az egyház küldetésének még tökéletesebb ellátása érdekében történik.”⁸⁴² A béke építésének az egyházban mélyebb teológiai okai vannak. Ezek a szempontok pedig lecsapódnak a szervezetalakításnál. Ferenc pápa markáns egyházképpel, az egyház teológiai és missziós küldetését vizionáló elképzeléssel rendelkezik. Ez megmutatkozott a beszédjeiben, pápai utazásaiban, gesztusaiban, a külkapcsolatok, a vallásközi és ökumenikus párbeszéd alakításában. Célkitűzései megvalósításához szüksége volt arra, hogy szempontjai a kúria szerkezetében, illetve az azt szabályozó joganyagban is megjelenjenek. A dolgozat rámutatott arra a folyamatra, amely a *Praedicate evangelium* kezdetű apostoli konstitúcióig tartott. Továbbá a pápa egyházképe, illetve annak végrehajtásában segédkező egyházi szervezeteket szabályozó joganyag közötti szintézis kialakulásához vezető folyamatra. A joganyag megnövelte a laikusok egyházkormányzati szerepét, illetve a kommunió és a szinodalitás jelentőségét. Új dikasztériális rend bevezetésére került sor. Az új joganyag megszüntette a kongregációk és a tanácsok közötti különbséget. Ez összhangban áll azzal a koncepcióval, amelyet a pápa vall az egyház szerepéről a társadalomban és a nemzetközi viszonyokban. A pápa ugyanis az egész egyházat, a laikusokat éppúgy, mint a klerikusokat, a rész és az egyetemes egyházat egyaránt kapacitálja az aktív missziós munka irányába. Általánosságban már a II. Vatikáni Zsinat is rámutatott, hogy a huszadik század társadalmi és egyházi kihívásai megkövetelik, hogy hozzájáruljanak az egyházi intézményekhez: „a római kúria hivatalai kapjanak a kor, a terület és a szertartások igényeinek – főként számuk, nevük, illetékességük, ügyvitelük és egymásközi összehangoltságuk szempontjából – jobban megfelelő szervezetet” (CD 9). Számos szerző a jelenlegi kúriareform és a zsinati koncepció, illetve, VI. Pál és II. János Pál reformjai között kontinuitást lát. Ugyanakkor Ferenc pápa reformja, illetve az elképzelése az egyházzal a mai

⁸⁴² VI. Pál 1963. szeptember 21-én a római kúria munkatársainak mondott beszédében.

világban eltér elődjei elképzeléseitől is. A jelenlegi pápa reformja nemcsak a zsinat utáni kúriareformok, hanem a huszadik század nagy reformjainak a szintézise is: Olyan kúriát akart, amely megvalósítja X. Piusz elképzelését, vagyis hatékony, az állami közigazgatási szervek képességeit felvillantó rendszerrel rendelkezik. De egyben komolyan vette a zsinat lelkiességét is, minthogy a Római Kúriát az Evangélium hirdetésének irányába kell pozicionálni azzal, hogy az a biztonsági kihívásokat is figyelembe vegye.

Hipotézisek igazolása

A munka során bizonyítottam, hogy az egyház teológiai alapelvekre építi a nemzetközi viszonyokban és a válságkezelésben való jelenlétét. A Szentszék és a Vatikán a területi államokhoz, illetve a nemzetközi szervezetekhez hasonlóan a nemzetközi jog alanya. Emellett a Katolikus Egyház vallási közösség is. A nemzetközi tanulmányok ennek a szegmensnek kevés figyelmet szentelnek. Az egyház nemzetközi viszonyokban való megjelenését elsősorban nem a reálpolitika és az államérdek, illetve a biztonságpolitika szempontjai, hanem a teológia elvei motiválják. Bemutattam az irgalmas szeretet és az egyház missziós, béke küldetése és az egyház kormányzása közötti kapcsolatot. A szeretetszolgálat, az alapítótól áthagyományozott békemisszió az egyháznak nemcsak a küldetését, hanem az egyház szerkezetét is meghatározza. Megjelenik a kormányzás egyes elemeiben. Ferenc pápa periféria teológiája markánsan jeleníti meg az irgalmas szeretet teológiai elvét a modern viszonyokban. Maga a periféria teológiája nem új, azonban Ferenc pápával új lendületet és a huszonegyedik század viszonyaihoz igazított irányt vett. A Római Kúria személyi állománya, struktúrája, de leginkább mentalitása nem volt alkalmas a nagyívű tervek megvalósítására. Ezért bizonyítottam, hogyan tette alkalmassá a pápa lépésről lépésre a külpolitikai, a társadalmi és a humanitárius terveinek végrehajtásához a Szentszék humán kapacitását és struktúráit. A Római Kúria számára történő feladatszabás, és a reorganizáció alapvető jelentőségű ahhoz, hogy képes legyen a kúria megfelelni a feladatának, amely a római pápa rendes, teljes, legfőbb, közvetlen és egyetemes hatalomgyakorlásának a segítése. Az egyes fejezetekben specifikusan is jeleztem, hogy a kúria hivatalai milyen teológiai alapelveket váltanak gyakorlatra. A világi jogi rendszerek alapjogi keretainak hatásaihoz hasonlítható, ahogy az egyházban a teológiai elvek meghatározzák a jogi kereteket és intézményeket. Bármennyire is jogtechnikai kérdésnek tűnik a hatáskörtelepítés, a strukturális elemek kialakítása, annak mindig keretét adják azok a teológiai elvek, amelyekre a katolikus hit alapozódik. A Szentszéki Államtitkárság, a dikasztériumok vagy a helyi egyházi hivatalok

jogi szabályozása mögött kitapintható az alapító tanítása az egyház missziós és béke küldetésére vonatkozóan.

Igazoltam, és konkrét példákkal támasztottam alá, hogy a Katolikus Egyház nemzetközi válságkezelésben való szerepvállalása és a biztonsági kihívásokra, a háború-etikai kérdésekre adott válaszainak a jelentősége növekvő tendenciát mutat. Az elkövetkező években arra lehet számítani, hogy a vallási közösségek markánsabban fognak részt venni a nemzetközi viszonyokban.⁸⁴³ Ez nemcsak a Katolikus Egyház vonatkozásában igaz. Lehet számítani arra, hogy az iszlám közösségek, az evangéliumi egyházak és az ortodox egyházak is mind a regionális, mind a globális biztonsági kérdések értékelésében és alakításában részt vesznek. A nemzetközi szervezetek eredményességében való csatlósítás, a politikai elittel szembeni elégedetlenség új tekintélyek irányába fordítja a társadalmakat. A vallási közösségek igyekeznek irányt mutatni mind a jelenlegi fegyveres konfliktusok, mind a biztonsági kihívások kapcsán. A Katolikus Egyház azonban egyedülálló társadalmi tanítással rendelkezik, amelynek a háború etikai kérdések integráns részét alkotják. Az egyház idővel nemcsak az igazságos háború tant dolgozta ki. A modern háborúk kapcsán megjelenő és a biztonsághoz tág értelemben kapcsolódó etikai kérdéseket is értékelte. Ferenc pápa helyesen ismerte fel, hogy egyrészt van fogadókészség a világ közvéleménye részéről a biztonsági kérdések katolikus értékelésére. Másrészt azonban arra is ráértett, hogy nem lehetséges az egyház pozicionálása anélkül, hogy ehhez ne álljon rendelkezésre jogi szabályzókkal megalapozott intézményi keret. A kúriaátalakítás és az egyház társadalmi tanításának a pápa által való új kontextusba helyezése ilyen értelemben harmóniát tükröz. A pápa a nincs igazságos háborútól, a teljes nukleáris leszerelésen, az energiaválságon, a teremtésvédelmen keresztül, a vallásközi párbeszédig számos biztonsági kérdést érintett és feldolgozott. A kommunikáción túl a szükséges intézményi keretet is kialakította. Mindez pedig hatott a katolikus teológiai, kánonjogi és etikai kutatásokra.

Bizonyítottam, hogy az egyház tevékenyen vesz részt az új típusú biztonsági kihívások kezelésében. Az eredmények azonban nem mérhetők csak a nemzetközi diplomácia módszereivel. Ferenc pápa a lelkipásztori elképzeléseit folyamatosan ültette át a kánonjogi rendszerbe. Ez előkészített, tervezett, ütemezett tevékenység volt, jól kitapintható mérföldkövekkel. Nagy jelentőséget tulajdonítottak a kommunikációs stratégiának, és figyelembe vették a kockázati tényezőket. Stratégiát és eljárásokat alkottak. A teológiai célkitűzéseik meghatározása atipikus módon történt. Nem pusztán írásos dokumentumban

⁸⁴³ Lee Marsden: *Religion and International Security*. Cambridge, Polity Press, 2019.

határozták meg, hanem előfordult, hogy az csak szóban lett lefektetve. Így például Ferenc pápa 2013-as hagyományos pápai karácsonyi beszédjében, amelyet a kúria munkatársainak mondott, a kúriával szembeni elvárásait a „professzionizmusban és a szolgálatban” jelölte meg.⁸⁴⁴ 2014-ben és 2015-ben pedig a kúria „betegségeiről” szólt.⁸⁴⁵ Ez a két beszéd jelentős, hiszen jól kidomborodik belőle a pápa helyzetfelismerése, hogy a római kúriához az eredményesség érdekében hozzá kell nyúlni. A pápa 2014-ben tizenöt pontban konkretizálta, hogy miért van szükség a kúriareformra. A „túlzott funkcionalizmust”, a mentális és spirituális „megkövülést,” a rossz koordinációt, a versengést és az önteltséget, az egzisztenciális tudathasadást, szófecsérlést, a panaszkodást és a pletykálást, a főnökök istenítését, a közömbösséget, a mogorvaságot és barátságtalanságot, az anyagi javak felhalmozását, a zárt köröket és a világi nyereséget említette. A felsorolt pontokat lehet az állami és a közigazgatási szervekhez hasonlóan az eredményesség szempontjai szerint is vizsgálni, de alapvetően a keresztény etika rendszerében kell elhelyezni. Az is kitűnik, hogy elsősorban a személyi állománnyal és csak másodsorban a struktúrával szemben merült fel kritika. A személyi állomány ugyanis az egész rendszer működésének az alapja. Később azonban inkább a strukturális átalakítások domináltak. A pápa a 2016-os karácsonyi beszédjében tizenkét pontban foglalta össze mi a célja, és milyen pontos tevékenységet vár el a reform kapcsán: Individualitás; lelkipásztori irányultság; missziós törekvés; ésszerűség; működőképesség; korszerűség; józanság; szubszidiaritás; szinodalitás; katolicitás; szakmaiság és fokozatosság. Ezek a szempontok már inkább teológiai orientációt jelentenek, amelyek a jog és az államtudomány módszereivel kevésbé mérhetők. A pápa ugyancsak általánosan fogalmazta meg a szempontjait 2017-ben a római kúria munkatársainak mondott beszédjében. Ekkor a kúriareform másik aspektusát a szentszéki diplomácia feladatszabását emelte ki.⁸⁴⁶ Inkább teológiai szempontot hozott a pápa: a szentszéki diplomácia legyen az „őszinte békeépítés” eszköze. A valós diplomáciai eredményekre is rávilágítottunk. A biztonságpolitika és a nemzetközi jog, illetve a nemzetközi tanulmányok módszereivel ezek csak az egyházi szervezetek hatékonyságának bizonyítására alkalmasak. A motiváció megértéshez hozzá kell rendelni a teológia elveket és az azokat aktualizáló pápai megnyilatkozásokat.

⁸⁴⁴ Ferenc pápa: *Discorso. Acta Apostolicae Sedis*, 106. (2014), 17.

⁸⁴⁵ Ferenc pápa: *Discorso. Acta Apostolicae Sedis*, 107. (2015), 51; 108 (2016), 37.

⁸⁴⁶ Ferenc pápa: *Audience of the Holy Father with the Roman Curia for the exchange of Christmas greetings*. 2017. 12. 21.12. Bollettino, Sala Stampa della Santa Sede. N. 171221.

Elért tudományos eredmények

1. **Megalkottam a szentszéki válságkezelés és béketeremtés megértését és áttekintését segítő rendszert, amely figyelembe veszi az általános filozófiai és teológiai szempontokat, a pozitív jogi szabályokat, a működés stratégiai és operatív elemeit.** Ferenc pápa általánosságban fogalmazta meg az átalakítás szempontjait, amelyekben azonban megjelentek a II. Vatikáni Zsinat utáni teológiai elvek. A kúriaátalakítás pedig az egyház jogalkotási és közigazgatási eljárásain keresztül történt. A teológiai és a jogi gondolkodás egy rendszerben való bemutatásával azonban létrehoztam a szentszéki válságkezelés és békemisszió megértésének háttéranyagát.
2. **Megalkottam azokat a szempontokat, amelyek az előbb említett teológiai, filozófiai és jogi szempontok alapján a válságkezelés értékelésének teológiai és biztonságpolitikai alapjait jelenthetik.** Egyes területeken az elért eredmények számszerűsíthetők, más esetekben azonban az eredmények a kvantitatív módszerekkel nem mérhetők. Vizsgáltam a diplomáciai testületet, ahol kézzelfoghatóbbak az eredmények: milyen hatékonysággal vesz részt a Szentszék a nemzetközi konfliktusok kezelésében, milyen eredményei vannak a szentszéki diplomataképzőbe való rekrutációnak, a képzés és továbbképzés reformjának, illetve milyen eredményeket érnek el a válságkezelésben résztvevő segélyszervezetek. Vizsgáltam a laikus elem növekedését, mint a kúriareform fontos szempontját. Ez is mérhető azzal, hogy a pápa ténylegesen hány laikus krisztushívót nevezett ki a Szentszék egyes dikasztériumaiba. De vannak szempontok, amelyek a hatáselemzések módszereivel nem mutathatók ki. Ez részben a hitalapú diplomácia és válságkezelés sajátosságaiból adódik, hiszen olyan elemek, mint a teológiai elvek alapján való érzékenyítés nehezen számszerűsíthető és mérhető.
3. A szentszéki válságkezelés bár teológiai elvek alapján történik, de szoros együttműködésben a nemzetközi, az állami szervezetekkel. Különösen fontos a haderővel való eredményes együttműködés kialakítása. A meglévő egyházi dokumentumok és teológiai elvek alapján **kidolgoztam az együttműködés elméleti keretrendszerét, a teológiai és filozófiai dilemmák mentén mind a stratégiai, mind az operatív tevékenység kapcsán.**

A munka továbbfejlesztésének lehetősége

A munka alapvetően a Szentszék szerepvállalásának általános szempontjaira világított rá. A válságkezelés legfontosabb célkitűzéseit vizsgáltuk, a legfontosabb nemzetközi aktorokkal való kapcsolatot elemeztük. Arra is kerestük a választ, hogyan lehet felhasználni a történelmi példákat a hatékonyabb operatív működés érdekében.⁸⁴⁷ Számos biztonsági kihívásra csak utaltunk az egyes fejezetekben, de azok terjedelmi okokból nem kaptak helyet. Kutatásaim ezeket a részterületeket is érintik, így pl. az egyház és nukleáris leszerelés, a migráció és a Katolikus Egyház, csapásmérésre alkalmas távirányítású repülőgépek, regionális biztonság és vallási közösségek, vallás- és felekezeti párbeszéd szerepe a válságkezelésben vagy a biztonságpolitikai iskolák és a Katolikus Egyház teológiájának kapcsolata. Ezekkel a szakkérdésekkel kiegészítve a munka egy későbbi mű anyagát képezi.

Nemcsak az egyes biztonsági kihívások változnak gyorsan. Az egyházi reflexiók is dinamikusak. Ezért érdemes az egyes részterületeket éppúgy, mint az egyház általános biztonságpolitikai szempontjait folyamatosan értékelni. Ez szervezett, összehangolt, akár nemzetközi kutatás anyagát képezi. Feltételezi az egyes részterületeket ismerő teológusokat, biztonságpolitikusokat, kánon és nemzetközi jogászokat. Kutatásaimban a Katolikus Egyházzal foglalkozom. Érdemes azonban az evangéliumi egyházak, az iszlám és a távol-keleti vallások biztonsági kérdésekre adott társadalmi tanítását is feldolgozni. Mindezt annak fényében, hogy a Katolikus Egyház nemzetközi jogalanyisága, illetve társadalmi tanításának kidolgozottsága nem mérhető más vallási közösségekhez.

A kuriaátalakítás a megszokott hierarchikus konzultáció mellett zajlott. Fontos szerepet játszott a pápa által létrehozott C-9 - *Consilium Cardinalium Summo Pontifici* bíborosi tanácsadó testület. Több szaktanulmányban olvasható, hogy a tanácsadó testület konkrét javaslatokat fogalmazott meg, de a javaslatokat a Szentszék más illetékes dikasztériumaival is megtárgyalták. Különösen az akkori Törvényszövegek Pápai Tanácsával, amely a jogharmonizációért felelt. A pápa az érintett dikasztériumok vezetőit mind az átalakítás előkészítésébe, mind a kivitelezésbe bevonta. Szükség is volt rájuk, hiszen a szakmunkák elvégzésén túl, a kúria működését is jobban ismerik, mint a pápa, aki élete jelentős részét a lelkipásztori területen töltötte. A munkában számos alkalommal hivatkoztam a hierarchikus szinten megfogalmazott szempontokra. Fontos lenne, és egyben összhangban állna a

⁸⁴⁷ Vértessy László: *Az állami beavatkozás joga és hatékonysága*. Budapest, NKE. 2014. 30.

kúriareform elvével, ha a laikusok, vagyis az aluról jövő vélemények felmérése és feldolgozása is megtörténne.

Módszertani szempontból figyelembe kell venni a rejtett korreláló tényezőket, a függő változókat, a véletlent vagy az ellentétes irányú hatásmechanizmusokat. Ezeket a szempontokat a kúriareform kapcsán is megfigyelhetjük, de majd csak idővel lehet a maga teljességében látni. További kutatás anyagát képezi:

- A személyi állomány és az infrastruktúra valós kapacitásának mérése a nemzetközi viszonyokban.
- Ugyanígy idővel érdemes mérni, adott esetben interjúkkal kiegészítve bemutatni, hogy megvalósult-e a reform következtében az egyház különböző szintjei és a szentszéki hivatalok között az együttműködés. Illetve az együttműködés eredményezett-e nagyobb hatékonyságot a regionális biztonság kapcsán. Az egyes konkrét intézkedések a Szentszék részéről, amelyben együttműködtek a helyi egyházakkal (egyházmegyék, püspöki konferenciák, keleti egyházak hierarchiája) eredményeztek-e pozitív elmozdulást.
- Külön kutatás tárgyát képezi annak vizsgálata, hogy az egyházi és a katolikus egyetemek, illetve a nem állami, az állami, illetve a nemzetközi szervezetek képviselői milyen együttműködést tudnak kialakítani a biztonsági kihívások vizsgálata kapcsán. Illetve, annak elemzése, hol és hogyan jelent meg a pápa által vizionált transzdiszciplinaritás a teológia és a keresztény etika területén. Ez nemcsak az egyes területek alaposabb kidolgozásában ad segítséget, hanem abban is, hogy a teológia missziós küldetést hajtson végre a biztonsági kérdésekkel foglalkozó társadalomtudományok között.
- Utolsó értékelési szempontként említsük meg az egyik legfontosabb és gyakran hangoztatott motivációt, hogy a szentszéki struktúra legyen képes a külpolitika területén komolyabb fellépésre. Bekövetkezett néhány látványosabb eredmény. Például az Egyesült Államok és Kuba elhidegült kapcsolatának javításában segített a Szentszék. Diplomáciai szinten jelen van a legtöbb válságövezetben, így a közel-keleti és az afrikai országokban. Konkrét eredmény, hogy Dél-Szudán belpolitikai krízisének és így az új független államban élő törzsek közötti fegyveres erőszak beszüntetésében is szerepet vállalt a Szentszék. Szíriában és Irakban jelentősen növekedett a segélyezésre szánt materiális és immateriális javak száma. Erőteljes a Szentszék fellépése az Ukrán-Orosz háború kapcsán is. További vizsgálat tárgya, hogy ezek az eredmények a kúriareform eredményei-e, amely célul tűzte ki, hogy a Szentszék sajátos mozgásterét egyre

ügyesebben használja ki a béke előmozdítása, a prevenció és a konfliktus utáni válságkezelés érdekében, vagy mindez inkább a pápa karizmatikus személyének tudható be. Jelenleg erre még nehéz egyértelmű választ adni. Ugyanez elmondható az emberi jogi területekről. A pápa szándékának megfelelően valóban nagyobb hangsúlyt kap, hogy a szentszéki struktúra hathatósabban lépjen fel a „szükséget szenvedők, a betegek és a kirekesztettek, (...) a fegyveres konfliktusok és természeti katasztrófák áldozatai” a rabszolgaság, (...) kínzások, méltóságukban veszélyeztetett” személyek és a menekültek védelmében. Ezen a területen ténylegesen látszik, hogy mind a helyi egyházak, mind a központi hivatalok képviselői részéről megnövekedett a retorikai fellépés és a tényleges segélyezések száma. Itt sem világos azonban még, hogy ez a közmegegyezésen, vagy a hierarchikus közrehatás miatt van így.

Felhasznált irodalom

Pápai és szentszéki megnyilatkozások

V. Sixtus: *Immensa aeterni Dei*. 1588. I. 22, I. *Bullarium Romanum*, VIII. Tauriensis, 1863. 985-989.

XIII. Leó: Enc., *Rerum novarum*. 1891. V. 15. *Acta Sanctae Sedis*, 23. (1891), 641-670.

X. Pius: Const. Ap. *Sapienti Consilio*. 1908. V. 29. *Acta Apostolicae Sedis*, 1. (1909), 1. 7-108.

XI. Pius: Enc., *Quadragesimo anno*. 1931. V. 15. *Acta Apostolicae Sedis*, 23. (1931), 6. 177-285.

XII. Pius: Enc., *Summi Pontificatus*, 1939. X. 20. *Acta Apostolicae Sedis*, 31. (1939), 3. 413-453.

XII. Pius: Alloc., 1952. IX. 13. *Acta Apostolicae Sedis*, 1952. 44. (1952), 16. 818-823.

XII. Pius: Alloc., Ad Docentes et Alumnos Collegii Brugensis, vulgo «Collège d'Europe» nuncupati. 1953. III. 15. *Acta Apostolicae Sedis*, 45. (1953), 4. 181-184.

XII. Pius: *Nuntius Radiophonicus*. 1953. XII. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 46. (1954), 1. 14.

XII. Pius: Alloc., 1957. X. 24. *Acta Apostolicae Sedis*. 1957. 49. (1957), 10. 629.

XV. Benedek: Enc. *Ad Beatissimi Apostolorum*. 1914. X. 1. *Acta Apostolicae Sedis*, 1914. 6. (1914), 18. 585-599.

XV. Benedek: Motu proprio, *Dei providentis*. 1907. V. 1. *Acta Apostolicae Sedis*, 9. (1917), 11. 529-531.

XV. Benedek: Enc., *Pacem Dei Munus*. 1920. V. 23. *Acta Apostolicae Sedis*, 12. (1920), 6. 209-218.

XXIII. János: Enc., *Mater et magistra*, 1961. V. 15 *Acta Apostolicae Sedis*, 53. (1961), 8. 401-464.

XXIII. János: Enc. *Pacem in terris*. 1963. III. 11. *Acta Apostolicae Sedis*, 55. (1963), 3. 257-304.

VI. Pál: Nuntius telegraphicus: 1963. VIII. 5. *Acta Apostolicae Sedis*, 55. (1963), 7. 760.

VI. Pál: Omelia di Consacrazione della Chiesa Dell'archicenobio di Montecassino. 1964. X. 24. (2022/08/17) online: https://W2.Vatican.Va/Content/Paul-Vi/It/Homilies/1964/Documents/Hf_P-Vi_Hom_19641024_Montecassino.Html.

VI. Pál: Lit. Ap.: 1964. X. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 56. (1964), 16. 965-967.

VI. Pál: Const. Ap., *Regimini Ecclesiae Universae*. 1967. 08. 15. *Acta Apostolicae Sedis*, 59. (1967), 14. 885-928.

VI. Pál: Enc., *Populorum progressio*. 1967. III. 26. *Acta Apostolicae Sedis*, 59. (1967), 4. 257-329.

VI. Pál: Motu proprio, *De Muneribus legatorum*. 1969. VI. 24, *Acta Apostolicae Sedis*, 61. (1969), 473-484.

VI. Pál: Motu proprio, *Sollicitudo omnium ecclesiarum*. 1969. VI. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 61. (1969), 8. 473-484.

VI. Pál: Ex. Apos., *Evangelii nuntiandi*. 1975. XII. 08. *Acta Apostolicae Sedis*, 68. (1976), 1. 5-76.

VI. Pál: *Octogesima adveniens*. 1971. V. 14. *Acta Apostolicae Sedis*, 63. (1971), 8. 401-444.

VI. Pál: *Messaggio al presidente e ai delegati delle nazioni unite riuniti in assemblea plenaria a New York*, *L'Osservatore Romano*, 24 2-3. (2022/08/22) online: https://w2.vatican.va/content/paul-vi/en/letters/1978/documents/hf_p-i_let_19780524_nations-unies.html

II. János Pál: *Udienza al Comitato economico e sociale delle Comunità Europee*, in *L'attività della Santa Sede nel 1979*. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, (1980), 197-198.

II. János Pál: Enc., *Redemptor hominis*, 1979. III. 4, 17. *Acta Apostolicae Sedis*, 71. (1979), 4. 257-324.

II. János Pál: Enc., *Dives in Misericordia*. 1980. X. 30, *Acta Apostolicae Sedis*, 72. (1980), 9. 1176-1232.

II. János Pál: Enc., *Egregiae virtutis*. 1980. XII. 31. *Acta Apostolicae Sedis*, 73. (1981), 4. 258-262.

II. János Pál: Enc., *Laborem exercens*. 1981. IX. 14. *Acta Apostolicae Sedis*, 73. (1981) 9. 577-647.

II. János Pál: Alloc., *Atto europeistico a Santiago de Compostela*. 1982. X. 9. (2022/08/17) online: https://www.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1982/november/documents/hf_jp-ii_spe_19821109_atto-europeistico.html

II. János Pál: *Message to the General Assembly of the United Nations*. 1982. VI. 7. *L'Osservatore romano. Weekly Edition in English* 1982, 25, 3.

II. János Pál: Homily of Holy Mass of Pentecost. (2022/08/17) online: http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/en/homilies/1982/documents/hf_jp-ii_hom_19820530_coventry.html

II. János Pál: *Sacrae disciplinae leges. Communicationes*, 15. (1983), 1. 8-9. Magyarul: Erdő Péter: *Az Egyházi Törvénykönyv*. Budapest, Szent István Társulat, 1997. 30-46.

II. János Pál: Enc., *Reconciliatio et poenitentia*. 1984.XII.2, *Acta Apostolicae Sedis*, 77. (1985), 3. 185-275.

II. János Pál: Üzenet a Béke Világnapjára 1986, *Acta Apostolicae Sedis*, 78. (1986), 1. 278-288.

II. János Pál: Alloc., 1986. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 79 (1987), 2. 186-204.

II. János Pál: Motu Proprio. *Apostolos suos*. 1998.V.21. *Acta Apostolicae Sedis*, 90. (1988), 9. 641–658.

II. János Pál: Discorso all'assemblea parlamentare del Consiglio Europeo. *L'Osservatore Romano*. 1988. X. 9. 5. (2022/08/17) online: https://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/speeches/1988/october/documents/hf_jp-ii_spe_19881008_european-council.html.

II. János Pál: Apostoli konstitúció, *Pastor Bonus*. 1988. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 80. (1988), 7. 841-902.

II. János Pál: Enc., *Sollicitudo rei socialis* 1987. XII. 30. *Acta Apostolicae Sedis*, 80. (1988), 5. 513-586.

II. János Pál: Messaggio ai diplomati. *L'Osservatore Romano*. 1988. V. 5.

II. János Pál: Ap. Exhort. Post. Syn. *Christifideles laici*. 1988. XII. 30. *Acta Apostolicae Sedis*, 81. (1989), 4. 393-521.

II. János Pál: Motu proprio. *Inde Pontificatus*. 1993. III. 25. *Acta Apostolicae Sedis*, 85. (1993), 7. 550-552.

II. János Pál: Enc. *Centesimus annus*. 1991.V.1. *Acta Apostolicae Sedis*, 83. (1991), 10. 793-867.

II. János Pál: Ex. Ap. Post. Syn. *Pastores dabo vobis*, 1992. III. 25. *Acta Apostolicae Sedis*, 84. (1992) 657-804.

II. János Pál: Motu proprio. *Inde a Pontificatus*. 1993. III. 25. *Acta Apostolicae Sedis*, 85. (1993), 7. 549-552.

II. János Pál: Motu proprio, *Socialium Scientiarum*. 1994. I. 1. *Acta Apostolicae Sedis*, 86. (1994), 3. 209.

II. János Pál: Motu proprio, *Stella Maris*. 1997. I. 31. *Acta Apostolicae Sedis*, 89. (1997), 4. 209-216.

II. János Pál: Motu proprio, *Apostolos suos*. 1998. V. 21. *Acta Apostolicae Sedis*, 90. (1998), 9. 641-658.

II. János Pál: *Incarnationis Mysterium*. 1998. XI. 29. *Acta Apostolicae Sedis*, 91 (1999), 2. 129-143.

II. János Pál: Giubileo dei rappresentanti pontifici discorso di Giovanni Paolo II ai partecipanti al giubileo dei nunzi apostolici. *L'Osservatore Romano*, 16. IX. 2000. 6.

II. János Pál: Litt. Ap., *Novo millennio ineunte*. 2001. I. 6. *Acta Apostolicae Sedis*, 93. (2001), 5. 266-319.

II. János Pál: Exort. post. synod. *Ecclesia in Europa*. 2003. VI. 28. *Acta Apostolicae Sedis*, 92. (2003), 10. 649-719.

II. János Pál: Litt. Ap., *Durante L'ultima Cena*. 2004. IX. 16. (2002/08/17) online:
[http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/letters/2004/documents/hf_jp-ii let 20040916 caritas-internationalis.html](http://w2.vatican.va/content/john-paul-ii/it/letters/2004/documents/hf_jp-ii LET_20040916_caritas-internationalis.html)

II. János Pál: Ap. Exhort. Post. Syn. *Pastores gregis*. 2003. X. 16. *Acta Apostolicae Sedis*, 96. (2004), 12. 825-924.

XVI. Benedek: *Benedek Európája a kultúrák válságában*. Budapest, Szent István Társulat, 2005.

XVI. Benedek: Exh. Post. Syn. *Africae munus*. (2002/07/31) online:
https://ec.cef.fr/wp-content/uploads/sites/2/2014/05/2011_11_19africae_munus.pdf

XVI. Benedek: Message on the Occasion of the Sixth Ordinary Assembly of the International Forum of Catholic Action. (2002/08/04) online:
https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/pont-messages/2012/documents/hf_ben-xvi_mes_20120810_fiac.html.

XVI. Benedek: Message for the 47th World Communications Day. (2002/08/04) online:
http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/communications/documents/hf_ben-xvi_mes_20130124_47th-world-communications-day.html

XVI. Benedek: Ap. Exhort. Post. Syn. 2012. IX. 4. *Ecclesia in Medio Oriente*. (2002/08/18) online
https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/en/apost_exhortations/documents/hf_ben-xvi_exh_20120914_ecclesia-in-medio-orientate.html

XVI. Benedek: Enc., *Deus Caritas est*. 2005. XII. 22. *Acta Apostolicae Sedis*, 98. (2006), 3. 217-279.

XVI. Benedek: Meeting with the Members of the General Assembly of the United Nations Organization 18 April 2008. *L'Osservatore Romano*, Weekly Edition in English, 17. (2008), 12-13.

XVI. Benedek: Enc., *Caritas in veritate*. 2009. VI. 29. *Acta Apostolicae Sedis*, 101. (2009), 8. 641-709.

XVI. Benedek: Motu proprio, *Intima Ecclesiae natura*. 2012. XI. 11. *Acta Apostolicae Sedis*, 104. (2012), 12. 996-1004.

XVI. Benedek: Motu proprio, *Ministrorum institutio*. 2013. I. 06. *Acta Apostolicae Sedis*, 105. (2013), 2. 133-134.

XVI. Benedek: Motu proprio, *Fides per doctrinam*, 2013. I. 06. *Acta Apostolicae Sedis*, 105. (2013), 2. 136-139.

XVI. Benedek: *Message of his Holiness Pope Benedict XVI for the Celebration of the World Day of Peace*. (2022/08/17) online: https://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/en/messages/peace/documents/hf_ben-xvi_mes_20_051213_xxxix-world-day-peace.html

XVI. Benedek: To the Commission of the Bishops' Conference of the European Community. In: *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 67-69.

XVI. Benedek: Visit to the Bundestag. In: *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017, 71-73.

XVI. Benedek: To the Members of European People's Party. In: *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 63-65.

Ferenc pápa: Ex. Ap., *Evangelii gaudium*. 2013. IX. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 105. (2013), 12. 1019-1137.

Ferenc pápa: Migranti e rifugati. Verso un mondo migliore. *Migranti*, 2. (2014), 1. 5.

Ferenc pápa: Motu proprio, *Fidelis dispensator et prudens*. 2014. II. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 106. (2014), 3. 164-165.

Ferenc pápa: Motu proprio, *Trasferimento della Sezione Ordinaria dell'Amministrazione del Patrimonio della Sede Apostolica alla Segreteria per l'Economia*. 2014. VII. 8. *Acta Apostolicae Sedis*, 106. (2014), 8. 618-620.

Ferenc pápa: Motu proprio, *Cappella Musicale Pontificia*. 2019. I. 17. *Acta Apostolicae Sedis*, 111. (2019), 114-115.

Ferenc pápa: Motu proprio, *La Pontificia Commissione Ecclesia Dei*. *Communicationes*, 51 (2019), 9-11.

Ferenc pápa: Motu proprio, *Sancturatum in Ecclesia*. 2017. X. 2. *Communicationes* 49. (2017), 47-50.

Ferenc pápa: Motu proprio, *De translatione Sectionis*. 2014. VII. 8. *Acta Apostolicae Sedis*, 106. (2014), 8. 618-620.

Ferenc pápa: *Ez a sírás órája – Ferenc pápa homíliája az első világháborús emlékhelyen*. (2022/08/16) online: www.magyarKurir.hu/hirek/ez-siras-oraja-ferenc-papa-homiliaja-az-első-vilaghaborus-emlekhelyen/

Ferenc pápa: *Message of his Holiness Pope Francis on the Occasion of the Vienna Conference on the Humanitarian Impact of Nuclear Weapons*. (2022/08/16) online: https://w2.vatican.va/content/francesco/en/messages/pont-messages/2014/documents/papa-francesco_20141207_messa_ggio-conferenza-vienna-nucleare.html.

Ferenc pápa: Enc., *Laudato Si'*. 2015.V. 24. *Acta Apostolicae Sedis*, 107. (2015), 9. 887-945. Magyarul: Pápai Megnyilatkozások: Budapest, Szent István Társulat, 2015.

Ferenc pápa: Motu proprio, *Istituzione della Segreteria per la Comunicazione*, 2015. VI. 1. *Acta Apostolicae Sedis*, 107. (2015), 6. 591-592.

Ferenc pápa (2016/a): *Beszéd a Nagy Károly-díj átvételekor: „Olyan Európáról álmodom...”* [https://www.magyarKurir.hu/hirek/ferenc-papa-beszede-nagy-karoly-dij-atvetelekor-olyan-europarol-almodom#lightbox\['g69512'\]/1/](https://www.magyarKurir.hu/hirek/ferenc-papa-beszede-nagy-karoly-dij-atvetelekor-olyan-europarol-almodom#lightbox['g69512']/1/)

Ferenc pápa: Motu proprio, *Humanam progressionem*. 2016. VII. 17 (2022/08/16) online: https://w2.vatican.va/content/francesco/it/apost_letters/documents/papa-francesco-lettera-ap_20160817_humanam-progressionem.html

Ferenc pápa: *Hogyan folyik a római kúria reformja*. (2022/08/16) online: <http://www.magyarKurir.hu/hirek/ferenc-papa-hogyan-folyik-romai-kuria-reformja>

Ferenc pápa: *Szolgáljátok a szegényeket! – A pápa előszava Teréz anya könyvéhez*. (2022/08/16) online: http://hu.radiovaticana.va/news/2016/07/23/a_p%C3%A1pa_el%C5%91szava_ter%C3%A9z_anya_k%C3%B6nyv%C3%A9hez/1246311.

Ferenc pápa: *A pápa a Nemzetközi Karitáshoz: legyenek a béke és a kiengesztelődés eszközei*. (2022/08/16) online: http://hu.radiovaticana.va/news/2016/11/17/a_p%C3%A1pa_a_nemzetk%C3%B6zi_karit%C3%A1shoz_letyetek_a_b%C3%A9ke_eszk%C3%B6zei/1272891.

Ferenc pápa: *Szíria békéjéért: Ferenc pápa videó-üzenete a Nemzetközi Karitász békekampányához*. (2022/08/16) online: <http://bonumtv.hu/sziria-bekejeert-ferenc-papa-video-uzenete-a-nemzetkozi-karitasz-bekekampanyahoz/>

Ferenc pápa: üzenet a béke 50. világnapjára. (2022/08/16) online: <http://www.magyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-uzenete-beke-50-vilagnapjara>

Ferenc pápa: Motu Proprio, *Sedula Mater*. 2016.VIII.15, *Acta Apostolicae Sedis*, 108. (2016), 10. 963-967.

Ferenc pápa: Visit to the European Parliament in Strasburg. In: *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 79-89.

Ferenc pápa: Audience of the Holy Father with the Roman Curia for the exchange of Christmas greetings. 2017. XII. 21. *Bollettino. Sala Stampa della Santa Sede*, N. 171221. 1-2.

Ferenc pápa: *Beszéd a vándorlók pasztorációjával foglalkozó nemzeti felelősök előtt az Európai Püspöki Konferenciák Tanácsa által szervezett találkozón, 2017. 09. 22.* online: http://hu.radiovaticana.va/news/2017/09/22/ferenc_p%C3%A1pa_besz%C3%A9de_a_nemzeti_migr%C3%A1ns_igazgat%C3%B3khoz/1338459

Ferenc pápa: The Possession of Nuclear Weapons Should be Firmly Condemned. *Catholic Herald*. (2022/08/16) online: <https://catholicherald.co.uk/news/2017/11/11/pope-francis-the-possession-of-nuclear-weapons-should-be-firmly-condemned/>

Ferenc pápa: *Address of his Holiness Pope Francis to Participants in the International Symposium. Prospects for a World Free of Nuclear Weapons and for Integral Disarmament.* (2022/08/16) online: https://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/november/documents/papa-francesco_20171110_convegno-disarmointegrale.html

Ferenc pápa: *Sempre disponibile a collaborare con quanti si impegnano per porre fine ai conflitti in corso e a dare sostegno e speranza alle popolazioni che soffrono.* (2022/08/16) online: http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2017/january/documents/papa-francesco_20170109_corpo-diplomatico.html

Ferenc pápa: Audience of the Holy Father with the Roman Curia for the exchange of Christmas greetings. 2017. XII. 21. *Bollettino. Sala Stampa della Santa Sede*, N. 171221. 1-2.

Ferenc pápa: *Ferenc pápa üzenete a béke 51. világnapjára.* (2022/08/16) online: www.magyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-uzenete-beke-51-vilagnapjara

Ferenc pápa üzenete a béke 50. világnapjára. (2021/09/23) online: <http://www.magyarkurir.hu/hirek/ferenc-papa-uzenete-beke-50-vilagnapjara>.

Ferenc pápa: *Address of his Holiness Pope Francis to Participants in the International Symposium "Prospects for a World Free of Nuclear Weapons and for Integral Disarmament.* (2021/09/23) online: <https://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2017/november/documents/papa->

[francesco_20171110_convegno-disarmointegrale.html](https://www.npr.org/2019/11/24/782450610/pope-francis-in-visit-to-hiroshima-says-possession-of-nuclear-weapons-is-immoral?t=1632386455662)

[https://www.npr.org/2019/11/24/782450610/pope-francis-in-visit-to-hiroshima-says-possession-of-nuclear-weapons-is-immoral?t=1632386455662.](https://www.npr.org/2019/11/24/782450610/pope-francis-in-visit-to-hiroshima-says-possession-of-nuclear-weapons-is-immoral?t=1632386455662)

Ferenc pápa: *UN urge protection of environment in armed conflicts.* (2021/09/23) online: <https://www.vaticannews.va/en/world/news/2017-11/pope--un-urge-protection-of-environment-in-armed-conflicts-.html>

Ferenc pápa: *Il desiderio di pace, Lettera al Gran Cancelliere della Pontificia Università Lateranense, 12 novembre 2018.* (2022/08/16) online: http://www.vatican.va/content/francesco/it/letters/2018/documents/papa-francesco_20181112_lettera-cardinale-dedonatis.html (letöltés ideje: 2020. 09. 09.)

Ferenc pápa: *Address of his Holiness Pope Francis to the Members of the Diplomatic Corps accredited to the Holy See for the Traditional Exchange of New Year Greetings.* (2022/08/16) online: http://w2.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2019/january/documents/papa-francesco_20190107_corpo-diplomatico.html

Ferenc pápa: *Discorso all'incontro con i Nunzi Apostolici, 13 giugno 2019.* (2022/08/16) online: http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2019/june/documents/papa-francesco_20190613_nunzi-apostolici.html

Ferenc pápa: Const. Ap. *Praedicate evangelium.* 2022. III. 19. (2022/08/16) online: <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2022/03/19/0189/00404.html>
Szentszéki Államtitkárság: *Regolamento per le Rappresentanze Pontificie.* Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1994. Újabb kiadás 2003.

Szentszéki Államtitkárság: Instr., *Regolamento generale della Curia Romana.* 1999. IV. 30. *Acta Apostolicae Sedis*, 91. (1999), 7. 630-677.

Szentszéki Államtitkárság: Rescr., 2011.I.17. Prot. N. 08397. *Acta Apostolicae Sedis*, 2011. 103. (2011), 2. 127.

Szentszéki Államtitkárság: Decr., *Acta Apostolicae Sedis*, 104. (2012), 11. 910-918.

Szentszéki Államtitkárság: *Communiqué*, 2017.11.21. Bollettino. Sala Stampa della Santa Sede.

Hittani Kongregáció, Püspöki Kongregáció, Klérus Kongregáció, Megszentelt Élet Intézményeinek Kongregációja: *Index Facultatum Legatis Pontificiis tributarum.* Città del Vaticano, Typis Polyglottis Vaticanis, 1986.

Hittani Kongregáció: Il Primato del Successore di Pietro nel mistero della Chiesa. *Communicationes*, 30. (1998), 207-216.

Püspöki Kongregáció: Instr., *Apostolorum successores*. (2022/08/16) online: http://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cbishops/documents/rc_con_cbishops_doc_20040222_apostolorum-successores_en.html.

Népek Evangelizációjának Kongregációja: *Index Facultatum Legatis Pontificiis in territoriis missionum tributarum*. Città del Vaticano, Typis Polyglottis Vaticanis, 1999.

Nevelési Kongregáció: Litt. circ. *La pastorale della mobilità umana nella formazione dei futuri sacerdoti*. 1986. I. 25. Prot. N. 205/85.

Istentiszteleti Kongregáció: *Pontificale Romanum De ordinatione episcopi*. Città del Vaticano, Typis Polyglottis Vaticanis, 1990.

Vándorlók és Úton lévők Lelkigondozásának Pápai Tanácsa: Litt. circ., *Chiesa e mobilità umana*. 1978. 05. 26. *Acta Apostolicae Sedis*, 70. (1978), 6. 357-378.

Cor Unum Pápai Tanács: l'ispirazione teologica del nuovo quadro giuridico di caritas internationalis. *L'osservatore romano*, 2012.V. 2.

Igazságosság és Pápai Tanács: *La Chiesa di fronte al razzismo: Per una società più fraterna*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1988.

Igazságosság és Pápai Tanács: *Il commercio internazionale delle armi. Una riflessione etica*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1994/a.

Igazságosság és Pápai Tanács: *Refugees: A Challenge to Solidarity*. New York, The Center for Migration Studies of New York, 1994/b.

Igazságosság és Pápai Tanács: *Per una migliore distribuzione della terra. La sfida della riforma agraria*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1997.

Igazságosság és Pápai Tanács: *Diritto Umanitario e Cappellani Militari*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2003/a.

Igazságosság és Pápai Tanács: *Words that Matter: The Holy See in Multilateral Diplomacy*. New York City, The Path to Peace Foundation, 2003/b.

Igazságosság és Pápai Tanács: *Justice and Peace: An Ever Present Challenge*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2004/a.

Igazságosság és Pápai Tanács: *Atti del Seminario di Studio del Pontificio Consiglio della Giustizia e della Pace*, Roma, Edizioni ART, 2004/b.

Igazságosság és Pápai Tanács: *Az egyház társadalmi tanításának kompendiuma*. Budapest, Szent István Társulat, 2007.

Igazságosság és Pápai Tanács: *Diritti umani dei detenuti*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2007.

Igazságosság és Pápai Tanács: *Prospettive per un disarmo integrale*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2008.

Igazságosság és Pápai Tanács: *Humanitarian Law and Religions*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2009.

A Katolikus Karitás is bekapcsolódott a Nemzetközi Karitás libanoni segélyakciójába. (2022/08/16) online: <http://uj.katolikus.hu/cikk.php?h=587>

Másodlagos irodalom

Adányi László: *Rendkívül súlyos a helyzet a Mianmarban*. Új Ember Hetilap - Hetilap 2008.05.25.

Ágh Attila: Az Európai Unió közpolitikai rendszerének áttekintése: az uniós közpolitika és az uniós politika paradoxonjai. *Politikatudományi Szemle*, 23. (2013), 3. 73-90.

Agnew, John: Religion and Geopolitics. *Geopolitics*, 11. (2006), 2. 183-191.

Agbonkhanmeghe, E. Orobato (szerk.): *Reconciliation, justice, and peace: the Second African Synod*. Maryknoll, Orbis, 2011.

Ahern, Kevin: *Structures of Grace: Catholic Organizations Serving the Global Common Good*. New York, Orbis, 2015.

Aixala, Jerome (szerk.): *Justice with Faith Today: Selected Letters and Addresses—II*. The Society of Jesus Sharing in the Church's Concern for Justice and Peace in the World. St. Louis, The Institute of Jesuit Sources, 1980.

Allen, John: Host Sant'Egidio community in familiar mediator role. *National Catholic reporter*, 36. (2000), 43. 15.

Ambrogetti, Angela: Festa di San Michele per la sicurezza vaticana. E la Gendarmeria entra nell'Interpol. online: (2022/08/01) <http://www.korazym.org/index.php/attivita-della-santa-sede/3-la-santa-sede/445-festa-di-san-michele-per-la-sicurezza-vaticana-e-la-gendarmeria-entra-nellinterpol.html>

AMECEA Social Communications: *Apostolic Nuncio to Kenya calls for Peace in South Sudan*. (2022/08/16) online: <https://communications.amecea.org/index.php/2013/12/19/amecea-apostolic-nuncio-to-kenya/>

Andrès, J. Domingo: Consigli e consiglieri al diritto servizio del Romano Pontefice. *Utrumque Ius*, 21. (1991), 23-48.

Andrés, Domingo: *Le forme di vita consacrata. Commentario teologico – giuridico al Codice di Diritto Canonico*. Roma, Ediurcla, 2005.

Ann, Allen Elise: *Pope writes his vision for the Church into new constitution for Roman Curia*. *Crux*, (2022/07/22) online: <https://cruxnow.com/vatican/2022/03/pope-writes-his-vision-for-the-church-into-new-constitution-for-roman-curia>

Annuario Pontificio: Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2019.

Antonini, Orlando: The Diplomatic Activity of the Holy See. *Communication*, 12. (2015), 2. 5-16.

Appendino, Filippo Natale: La visita pastorale del parroco alle famiglie. *Archivio Teologico*, 1. (1995), 290-308.

Apostolic Journey of His Holiness Pope Francis to Cuba, to The United States Of America and Visit to The United Nations Headquarters. Meeting With The Members of the General Assembly of the United Nations Organization Address of the Holy Father. (2022/08/15) online: https://www.vatican.va/content/francesco/en/speeches/2015/september/documents/papa-francesco_20150925_onu-visita.html

Alberigo, Giuseppe: Servire la comunione delle chiese. *Concilium*. 7. (1979), 39-68.

Alvarez, David: The Professionalization of the Papal diplomatic Service, 1909-1967. *The Catholic Historical Review*, 75. (1989), 2. 233-248.

Arangio-Ruiz, Gaetano: On the Nature of the International Personality of the Holy See. *Revue Belge de Droit International*, 29. (1996), 2. 355-369.

Arató Krisztina-Koller Boglárka: *Európa utazása. Integrációtörténet*. Budapest, Gondolat, 2015.

Araujo, R. John: The International Personality and Sovereignty of the Holy See. *The Catholic University Law Review*, 50. (2001), 2. 292-336.

Arnaldi, Girolamo: *Le origini dello Stato della Chiesa*. Torino, UTET Università, Torino, 1987.

Argimon Pistre, Laurence: Responsibility towards the environmental crisis, the poor and the future generations. In: Food and Agriculture Organization of the United Nations (szerk.): *Laudato si'. On care for our Common Home*. Rome, Fao Dialogues, 2016. 21-28.

Arrieta, Juan Ignacio: La reforma de la Curia Romana Comentario a la Constitución Apostólica «Pastor Bonus». *Ius Canonicum*, 29. (1989), 1. 185-204.

Arrieta, Juan Ignacio: Principios informadores de la Constitución apostólica Pastor Bonus. *Ius canonicum*, 30. (1990), 59. 59-81.

Arrieta, Juan Ignacio: Funzione pubblica e attività di governo nell'organizzazione centrale della Chiesa: Il regolamento generale della Curia Romana. *Ius Ecclesiae*, 4. (1992), 2. 585-613.

Arrieta, Juan Ignacio: *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*. Milano, Giuffrè, 1997.

Arrieta, Juan Ignacio: *Governance Structures within the Catholic Church*. Montreal, Wilson and Lafleur, 2000.

Arrieta, Juan Ignacio (szerk.): *Codice di Diritto Canonico e Leggi Complementari Commentato*, Roma, Colletti a San Pietro, 2004.

Arrieta, Juan Ignacio: La nuova organizzazione della curia romana. *Ius Ecclesiae*, 34. (2022), 2. 419-434.

Arkin, C. Ronald: *Vollautonome letale Waffensysteme und Kollateralopfer*. Ethik und Militär. Kontroversen der Militäretik und Sicherheitskultur. 2014. 1. (2022/08/15) online: <http://www.ethikundmilitaer.de/de/themenueberblick/20141-drohnen/arkin-vollautonome-letale-waffensysteme-und-kollateralopfer/>

Arinze, Francis: *Tipologia degli organismi della Curia Romana. La curia romana: aspetti ecclesiologici, pastorali, istituzionali: Per una lettura della "Pastor Bonus". Testo e commenti*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1089.

Araujo, John, Robert – Lucal, A. John: *Papal Diplomacy and the Quest for Peace. The Vatican and International Organization from the Early Years to League of Nations*. Florida, Sapientia Press, 2004.

Az atomsorompó-szerződés. Grotius. (2022/08/15) online: <http://www.grotius.hu/publ/displ.asp?id=WOOXNT &lg=1>

Ayesta, Juan, González: Alcuni aspetti del servizio alla carità nella tradizione apostolica e nella Didascalia dei Dodici Apostoli. In. Miñambres, Jesús (szerk.): *Diritto canonico e servizio della carità*. Milano: Giuffrè Editore, 2008. 441-456.

Aymans, Winfried: *Das Synodale Element in der Kirchenverfassung*. München, Münchener Theologische Studien, 1970.

Aymans, Winfried: Wesensverständnis und Zuständigkeiten der Bischofskonferenz im Codex Iuris Canonici von 1983. *Archiv für katholisches Kirchenrecht*, 152. (1983), 46-61.

Auza, Bernardito: General and Complete Disarmament (Nuclear Weapons). (2022/08/17) online: <https://holyseemission.org/contents//statements/5daf5f814a376.php>

Auza, Bernardito: *Peacekeeping Operations*. (2022/08/17) online: <https://holyseemission.org/contents//statements/5dcdc9ab7085f.php>

Auza, Bernardito (é. n.): Sixth Committee Agenda Item 108: Measures to Eliminate International Terrorism. (2022/08/17) online:

<https://holyseemission.org/contents//statements/57f558d80d0fc.php>

Auza, Bernardito: *Open Debate on Women, Peace and Security*. (2022/08/17) online:

<https://holyseemission.org/contents//statements/5dc0826be6771.php>

Auza, Bernardito: *Persecution of Christians. Remarks by H.E. Archbishop Bernardito Auza, Permanent Representative of the Holy See to the United Nations At the Conference on "The Persecution of Christians Globally: A Threat to International Peace and Security"*.

United Nations, New York, 17 April 2015. (2022/08/17) online:

<https://holyseemission.org/contents//statements/55e34d37f218c6.81307306.php>

Auza, Bernardito: *Statement on Peaceful Uses of Outer Space*. (2022/08/17) online:

<https://holyseemission.org/contents//statements/5dbc90f435d63.php>

Auza, Bernardito: *Statement on the Prevention of an Arms Race in Outer Space*.

(2022/08/17) online: <https://holyseemission.org/contents//statements/5db8af816c7f5.php>

Auza, Bernardito: *The Elimination of racism, racial discrimination, xenophobia and related intolerance*. (2022/08/17) online:

<https://holyseemission.org/contents//statements/5db9dfc80c6ad.php>

Auza, Bernardito: *Sustainable Development*. (2022/08/17) online:

<https://holyseemission.org/contents//statements/5da749e4407b9.php>

Auza, Bernardito: *General and Complete Disarmament*. (2022/08/17) online:

<https://holyseemission.org/contents//statements/59e52888bb4f5.php>

Auza, Bernardito: *Persecution of Christians. Remarks by H.E. Archbishop Bernardito Auza, Permanent Representative of the Holy See to the United Nations At the Conference on The Persecution of Christians Globally: A Threat to International Peace and Security*. United Nations, New York, 17 April 2015. (2022/08/15) online:

<https://holyseemission.org/contents//statements/55e34d37f218c6.81307306.php>

Auza, Bernardito: An Overview from the Point of View of Pope Francis. *Journal of Corporate Citizenship*. 64. (2015), 6. 16-22.

Auza, Bernardito (é. n.): Sixth Committee Agenda Item 108: Measures To Eliminate International Terrorism. (2022/08/15) online:

<https://holyseemission.org/contents//statements/57f558d80d0fc.php>

Background on Armed Drones. (2022/08/15) online: <http://www.usccb.org/issues-and-action/human-life-and-dignity/war-and-peace/upload/background-on-armed-drones-2014-01.pdf>

Baggio, Sebastiano: La dimensione pastorale del servizio della Curia Romana. *L'Osservatore Romano*, 13. VII. 1988. 4.

Ball, Jeffrey: Laudato si. *Journal of Corporate Citizenship*, 64. (2016), 6. 33-36.

Balogh István: Biztonságelméletek. *Nemzet és Biztonság*, 3-4. (2013), 36–56.

Balogh László, Levente: A Leviatán anatómiája. *Magyar Filozófiai Szemle*, 54. (2010), 2. 101–112.

Bánki Dezső (szerk.): *Filozófiai kisenciklopédia – a nyugat filozófiája és filozófusai*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1993.

Barbato, Mariano: A State, a Diplomat, and a Transnational Church. *Perspectives*, 21. (2013), 2. 27-48.

Bathon, Matthew: The Atypical International Status of the Holy See. *Vanderbilt Journal of Transitional Law*, 34. (2001), 3. 597-632.

Balvo, D. Charles: Legates of the Roman Pontiff. In: Beal, P. John - Coriden, A. James - Green Thomas (szerk.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New-York, Paulist Press, 2000. 490-493.

BBC, news: *Bosnian bomb plot fails to stop Pope*. (2022/08/15) online: http://news.bbc.co.uk/onthisday/hi/dates/stories/april/12/newsid_4022000/4022841.stm

Baura, Eduardo: Nota al direttorio per la visita ad limina. *Ius ecclesiae*, 1. (1989), 3. 748-750.

Beal, John – Coriden, James – Green, Thoma (szerk.): *The New Commentary on the Code of Canon Law*. New York, Paulist Press, 1988.

Bedeschi, Lorenzo: *Riforma religiosa e curia romana all'inizio del secolo*. Milano, Saggiatore. 1968.

Benelli, Giovanni: Validita della diplomazia pontificia, *La Civiltà Cattolica*, 123. (1972), 2. 268-278.

Benoît, d' Onorio, Joël: *Le pape et le gouvernement de l'Eglise*. Paris, Fleurus-Tardy, 1992.

Beran, Ferenc – Lenhardt, Vilmos: *Az egyház társadalmi tanítása*. Budapest, Szent István Társulat, 2017.

Berényi György: Vallás és biztonság – az új nexus (külföldön és itthon). In: *NKE – A hadtudomány és a 21. sz. tanulmánykötet*. Budapest, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, 2020. 50-67.

Berlingò, Salvatore: *Giustizia e carità nell'economia della Chiesa. Contributi per una teoria generale del diritto canonico*. Milano, Giappichelli, 1991.

Berlingò, Salvatore: Dal mistero al ministero: l'ufficio ecclesiastico. *Ius Ecclesiae*, 5. 1(1993), 91-120.

Bertagna, Bruno: La Segreteria di Stato. In: Bonnet, Antonio – Gullo, Carlo (szerk.): *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1990. 163-176.

Beste, Udalricus: *Introductio in Codicem quam in usum et utilitatem scholae et cleri*. Minnesota, St. John's Abbey Press, 1938.

Beyer, Jean: Le linee fondamentali della Costituzione Apostolica Pastor Bonus. In: Bonnet Antonio – Gullo, Carlo (szerk.): *La Curia Romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1990. 17-43.

Beyer, Jean: Il diaconato permanente nell'attuale vita ecclesiale. *Quaderni di diritto ecclesiale*, 10. (1997), 2. 134-142.

Beyer, Peter: *Religions in Global Society*. London, Routledge, 2006.

Bianco, Nicola: Humanitarian aid by the European Union. *Eyes on Europe*, (2022/08/15) online: <https://www.eyes-on-europe.eu/humanitarian-aid-by-the-european-union/>

Bibó István: Az európai társadalomfejlődés értelme. In. Huszár Tibor (szerk.): *Válogatott tanulmányok*. III. 1971–1979. Budapest, Magvető Kiadó, 1986. Elektronikus változat: (2022/08/15) online: <https://mek.oszk.hu/02000/02043/html/430.html>

Bihlmayer Karl - Tüchle Hermann: *Kirchengeschichte. Der Neuzeit und die neueste Zeit*. Paderborn, Wissenschaftliche Handbibliothek. Vol., III. 1987. 400.

Binchy, David: The Vatican and International Diplomacy. *International Affairs. Royal Institute of International Affairs*, 1944-, 22. (1946), 1. 47-56.

Binhong, Shao (szerk.): *China under Xi Jinping. Its Economic Challenges and Foreign*. Brill, Policy Initiatives, 2015.

Bingley, Ileana: Accounting and the post-new public management: Re-considering publicness in accounting research Steccolini. *Accounting Auditing & Accountability Journal*, 32. (2019), 1. 255-279.

Bíró Gáspár: *Bevezetés a nemzetközi politikai viszonyok tanulmányozásába*. (2022/08/15) online: file:///C:/Users/L%C3%B3r%C3%A1nd/Downloads/2011_0001_520_bevez_a_nemz_polit_vizony.pdf (letöltés ideje: 2020. szeptember 16.)

Blet, Pierre: *Histoire de la Représentation diplomatique du Saint- Siège des origines à l'aube di XIX siècle*. Vatican City, Archivo Vaticano, 1982.

Blin, François: *Repères pour l'histoire de la Conférence des organisations internationales catholiques: (1927-2008)*. Grand-Saconnex, Editions Eclectica, 2010.

Botos Katalin: A jó pápa. *Magyar Szemle*, 11-12. (2013), 182-186.

Bóka Éva: A hágai Európa-kongresszus 1948. május 7–10. *Múltunk Politikatörténeti folyóirat*, 2. sz. (2022/08/15) online: http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2018/07/haga1948_18_2.pdf

Bókay László (2013): Megválasztása az egyház egyetemességét is jelzi. Beszélgetés Erdő Péter bíborossal az új pápáról. *Új Ember Hetilap*, 2013. 03. 24. (2022/08/12) online: <http://ujember.hu/megvalasztasa-az-egyhaz-egyetemesseget-is-jelzi/>

Bonicelli, Cesare: Il parroco come pastorale (c. 529. par.). *Quaderni di diritto ecclesiale*, 6. (1993), 1. 43-49.

Boorstein, Michelle: *Trump Administration's Immigration Policies are 'Immoral', say Leading Catholic Bishop*. (2022/08/12) online: www.independent.co.uk/news/world/americas/trump-immigration-catholic-bishops-moral-us-mexico-border-a8399016.html

Botlik Richárd: *Egy duzzogó filozófus: Niccoló Machiavelli (1469–1527)*. (2022/08/12): file:///C:/Users/L%C3%B3r%C3%A1nd/Downloads/Egy_duzzogo_filozofus_-_Niccolo_Machiave.pdf

Botrugno, Lorenzo: La diplomazia pastorale di Mons. Roncalli tra Sofia e Istanbul. In. Leonardis, De Massimo (szerk.): *Fede e diplomazia le relazioni internazionali della Santa Sede nell'età contemporanea*. Milano, EDUCAT, 2014. 133-153.

Bouscaren, Lincoln – Ellis, Adam: *Canon Law A Text and Commentary*. Milwaukee, The Bruce Publishing Company, 1946.

Boyne A. George – Claudia Avellaneda – Richard M. Walker – Gene Brewer: *Market Orientation and Public Service Performance: New Public Management Gone Mad?* Oxford, Blackwell Publishing, 71. (2011), 5. 707-717.

Braida, Aimone: L'ufficio dei rappresentanti del Romano Pontefice. *Apollinaris*, 52. (1979), 175-179. Brimmer, Esther: Le voisinage de l'Union européenne: sphère de sécurité, réseau de connections ou mariage de convenance?, *Politique étrangère*, 1. (2008), 25–37.

Broglio, P. Timothy: The Pastoral Dimension of the Office of Papal Representatives. *The Juris*, 75. (2015), 297-311.

Brun, Jean Lucien: Le Saint-Siège et les Institutions Internationales. *Annuaire Français de Droit International*, 10. (1964), 2. 536-542.

Buchsteiner, Rasmus: *Umstrittene Aufrüstung, Bundeswehr will Kapfdrohnen anschaffen/Kritik von Opposition und Kirchen*, Ruhr Nachrichten. 2013. 01. 26.

Buonomo, Vincenzo: La Segreteria di Stato – competenze nella funzione diplomatica. In: Bonnet, Antonio – Gullo, Carlo (szerk.): *La curia romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus*. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1990. 176-188.

Buonomo, Vincenzo: Considerazioni sul rapporto tra diritto canonico e diritto internazionale. *Anuario de derecho canónico: revista de la Facultad de Derecho Canónico integrada en la UCV*, 4. (2015), 13-70.

Bruculeri, Angelo: Cronaca Contemporanea. *La Civiltà Cattolica*, 99. (1948), 3. 552-553.

Bruculeri, Angelo: Per un miglior domani dell'Europa. *La Civiltà Cattolica*, 99. (1948), 3. 602.

Bruneau C. Thomas: The Catholic Church and Development in Latin America: The Role of the Basic Christian Communities. *World Development*, 8. (1980), 7-8. 535-544.

Buzan, Barry (1997): Rethinking Security after the Cold War. *Cooperation and Conflict*. 32. évf. 1. sz. 5–28.

Buzan, Barry: The Implications of September 11 for the Study of International Relations', draft manuscript, conference on the 'Research Agenda in International Politics in the Aftermath of September 11th', Swedish Institute of International Affairs, Stockholm, 10–11 April 2002. www.prio.org/Publications/Publication/?x=2780#4

Camilleri, Antoine: *Address to the 58th General Conference of the International Atomic Energy Agency*, Vienna, September 22, 2014.

Capini, Matteo: Guerra giusta” e guerra ai civili. La Chiesa e i bombardamenti sulle città. In: Menozzi, Daniele (szerk.): *La Chiesa italiana nella Grande Guerra*. Brescia, Morcelliana, 2015. 13–42.

Caprile, Giovanni: *Il Concilio Vaticano II. Secondo periodo 1963—1964*. Roma, La Civiltà Cattolica, 1966.

Childs, Jr., Roy: *Karl Popper's the Open Society and its Enemies: A critique*. (2022/08/12) online: www.libertarian.co.uk/lapubs/polin/polin083.pdf

Christiansen, Drew (2017): The Church Says 'No' to Nuclear Weapons Pastoral and moral implications. *La Civiltà Cattolica*, English Edition, 1-14. (2022/08/12) online: <file:///C:/Users/L%C3%B3r%C3%A1nd/Downloads/the-church-says-no-to-nuclear-weapons-pastoral-and-moral-implications.pdf>

Christiansen, Drew S.J: The Global Vision of Evangelii Gaudium Cultural Diversity as a Road to Peace. In. Gerard Mannion (szerk.): *Pope Francis and the Future of Catholicism Evangelii Gaudium and the Papal Agenda*. Cambridge University Press, 2017. 203-220.

Cantú, Oscar: *Nuclear Disarmament: Time for Abolition*. (2022/08/12) online: <http://www.usccb.org/issues-and-action/human-life-and-dignity/war-and-peace/nuclear-weapons/upload/Nuclear-Weapons-and-the-Moral-Compass.pdf>

Cardinale, Eugenio Igino: *Le Saint-Siège et la diplomatie: Aperçu historique, juridique et pratique de la diplomatie pontificale*. Paris, Rome, Tournai: Desclée & Cie, 1962.

Caritas Internationalis. (2022/08/12) online: <http://www.ngo-monitor.org/ngos/caritas/>

Caritas Internationalis: *Code of Ethics & Code of Conduct for Staff*, Rome, (2022/08/12) online: <https://www.caritas.org/includes/pdf/CodesEthicsConduct.pdf>

Caritas Internationalis General Assembly: *Miscellaneous. International Review of the Red Cross*. 12. (1972), 136. 404.

Cavalli, Fiorello: Il motu proprio Sollicitudo Omnium Ecclesiarum sull'ufficio dei rappresentanti pontifici. *La Civiltà Cattolica*, 120. (1969), 3. 34-43.

CCEO (é. n.): *Chi siamo*. <https://www.ccee.eu/ccee>

Castilo Lara, Rosalio José: La Costituzione Apostolica Pastor Bonus in prospettiva giuridica. *L'Osservatore Romano*, 1988 VII. 16. 4.

Castillo Lara, Rosalio José: Reforma de la curia Romana y Pastoralidad. In: Schambek, Herbert (szerk.): *Pro Fidei Et Iura Festschrift für Agostino Casaroli zum 70. Geburtstag*. Berlin, Dunker, 1984. 229-243.

Catholic Culture: *Pope names, meets with special personal envoy to Iraq*. (2022/08/12) online: <https://www.catholicculture.org/news/headlines/index.cfm?storyid=22252>

Cavagnis, Felice (1882-1883): *Institutiones iuris publici ecclesiastici*. Romae, Desclée.

Cavalli, Fiorello: Il motu proprio. Sollicitudo omnium ecclesiarum. Sull'ufficio dei rappresentanti pontifici. *La civiltà cattolica*, 120. (1969), 34-43.

Cismas, Ioana: *Religious Actors and International Law*. Oxford, New York, Oxford University Press, 2014.

Chas, Augustine: Kommentár a 273. kánonhoz. In: Chas Augustine (szerk.) *Commentary on the New Code of Canon Law*. London, Herder, 1918.

Catholic League: *Just War Doctrine*. (2022/08/12) online: <http://www.catholic.com/documents/just-war-doctrine>

Chelini-Pont, Blandini: Papal Thought on Europe and the European Union in the Twentieth Century. *Religion and Society*. 37. (2009), 131-146.

Chenau, Philippe: Le Vatican et l'Europe (1947-1957). *Storia delle relazioni internazionali*, 1. (1988), 48-83.

Cheli, Giovanni – Sabbarese, Luigi: Pontificio Consiglio della Pastorale per i Migranti e gli Itineranti. In. Pinto, Pio Vito (szerk.): *Commento alla Pastor Bonus e alle Norme Sussidiarie della Curia Romana*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2003. 214-215.

Cerocchi, Pio: *I custodi della sicurezza nella Città del Vaticano*. In. Obiettivo sicurezza.

Chong, Alan - Troy, Jodok: A Universal Sacred Mission and the Universal Secular Organization: The Holy See and the United Nations. *Politics, Religion, and Ideology*, 12. (2011), 3. 335-354.

Cocopalmerio, Francesco: Il parroco «pastore» della parrocchia. *Quaderni di diritto ecclesiale*, 6. (1993), 1. 6-22.

COMECE (é. n.): (2022/08/12) online: <http://www.comece.eu/site/en/externalaction/index1.html>

Connell, O. Gerard: Guatemala peace parley to resume in Mexico. *National Catholic Reporter*, 32. (1996), 17. 43

Congar, Yves: *Konzilsreden*. Einsiedeln, Benziger, 1964.

Condorelli, Orazio: Carità e diritto agli albori della scienza giuridica medievale. In: Miñambres, Jesús (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè, (2008), 41-92.

Convay John: Vatican diplomacy today: the legacy of Paul VI. *International Journal Race and Religion*, 34. (1979), 3. 457-474.

Corbellini, Giorgio: Il governo dello Stato della Città del Vaticano e la nuova Legge Fondamentale. *Apollinaris*, 77. (2004), 623–665.

Cordes, Paul Josef Cardinal: Paradigm Shift in the Social Doctrine of the Church: From Rerum Novarum (1891) to Caritas in Veritate (2009). In. Schlag, Martin – Mercado, Juan, Andrés (szerk.): *Free Markets and the Culture of Common Good*. Springer, Dordrecht Heidelberg New York London, 2012. 83-93.

Coronata, Mattheus Conte: *Intstitutiones Iuris Canonici*. Marietti, Taurini, 1928.

Corrado, Vincenzo: *Nuovi Dicasteri: la riforma della Curia romana è realtà di Chiesa viva*. (2022/08/12) online: <http://agensir.it/chiesa/2016/09/09/nuovi-dicasteri-la-riforma-della-curia-romana-e-realta-di-chiesa-viva/>

Corral, Salvador, Carlos: Le relazioni tra la chiesa cattolica e Europa. *La Civiltà cattolica*, 153. (2002), 3. 143-144.

Corral, Carlos Salvador: Delegato Apostolico. In: Corral, Carlos Salvador - De Paolis - Velasio; Ghirlanda, Gianfranco (szerk.): *Nuovo Dizionario di Diritto Canonico*. Milano, San Paolo, 1993. 335.

Corecco, Eugenio – Gerosa, Libero: *Il diritto della Chiesa*. Milano, Jaca Book, 1995.

Cortright, David: *Peace: A History of Movements and Ideas*. Cambridge, Cambridge University Press, 2008.

Coughlan, Peter: *The Hour of the Laity: Their Expanding Role: Exploring "Christifideles Laici" the Pope's Key Document on the Laity*. Newton, NSW, Australia; Philadelphia, E.J. Dwyer. 1989.

Council of Europe (é. n.): *Holy See// Observer State*. (2022/08/12) online: <https://www.coe.int/en/web/portal/holy-see>

Cumbo, F. Horace: The Holy See and International Law. *The International Law Quarterly*, 2. (1948/49), 4. 603-620.

Curran, E. Charles: *Catholic Social Teaching and Pope Benedict XVI*. Washington D.C. Georgetown University Press, 2014.

Csengeri János: A dél-szláv légi háború. A NATO légi háborúja a dél-szláv válság megoldása érdekében 2. *Repüléstudományi közlemények*. 25. (2013), 1. 126-133.

Csuhány Péter: Az Európai Unió csatlakozása az emberi jogok európai egyezményéhez. *Jogi tanulmányok*. 2. kötet, Ünnepi konferencia az ELTE megalakulásának 375. évfordulója alkalmából, Budapest, ELETE, 2010. 371-385.

Dalby, Simon: Environmental Change. In: Williams, D. Paul (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 260-274.

Dalla Torre, Giuseppe: Il diritto pubblico esterno e la nuova codificazione canonica. In: *Studi in memoria di Pietro Gismondi*. Milano, Giuffrè. Vol., I., 1987. 499-524.

Dalla Torre, Giuseppe: Le commissioni. In: Bonnet, Antonio – Gullo, Carlo (szerk.): *La curia romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1990. 1-15.

Dalla Torre, Giuseppe: La Caritas: Storia e natura giuridica. In: Miñambres, Jesús (szerk.): *Diritto canonico e servizio della carità*. Milano, Giuffrè Editore, 2008. 265-284.

Darling, Adelaide (é. n.): *Catholics see moral complications in drone usage*. (2022/08/09) online: <http://www.catholicnewsagency.com/news/catholics-see-moral-complications-in-drone-usage/>

Davies, Brian: Comment: Praedicate Evangelium. *New Blackfriars*, 103. (2022), 1105. 319-321.

De Franco, Chiara: Papal Diplomacy and the Rise of Pontifex. In: Mariano P. Barbato (szerk.): *The Pope, the Public, and International Relations*. Cham, Palgrava, 2020. 25-45.

Denza, Eileen: *Diplomatic Law Commentary on the Vienna Convention on Diplomatic Relations*. Dobbs Ferry, Oceana Publications, 1976.

De Dreuzy, Agnes: *The Vatican and the Emergence of the Modern Middle East*. Wahington, Catholic University of America, 2016.

De Paolis, Velasio: I beni temporali della Chiesa. Canoni preliminari (cann. 1254-1258) e due questioni fondamentali. In: Gruppo italiano docenti di diritto canonico szerk.: *I beni temporali della Chiesa*. Milano, Glossa, 1997. 9-43.

De Paolis, Velasio: La chiesa cattolica e il suo ordinamento giuridico. *Ius Ecclesiae*, 18. (2006), 1. 3-28.

De Grauwe, Paul: What Future for the EU After Brexit? *Leibniz Information Centre for Economics*, 51. (2016), 5. 249-251.

De La Hera, Alberto: La *suprema autoridad de la Iglesia* en la codificación canónica latina. *Ius Canonicum*, 33. (1993), 2. 515-540.

Del Re, Niccolò: *La Curia Romana: Lineamenti storico-giuridico*. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 1998.

Del Giudice, Vincenzo: *Nozione di Diritto Canonico*. Milano, Giuffrè, 1962.

Del Portillo, Alvaro: *Laici e fedeli nella Chiesa. Le basi dei loro statuti giuridici*. Milano, Giuffrè, 1999.

Delétraz, Hugues: Il Consiglio d'Europa nel quadro istituzionale europeo. *La Civiltà Cattolica*, 147. (1996), 1. 460-469.

De Marchi, Giuseppe: *Le Nunziature Apostoliche dal 1800 al 1956*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1957. (A munkát újra kiadták 2006-ban)

Department of Justice, Peace and Human Development Office of International Justice and Peace (2014): *Background on Armed Drones*. (2022/08/09) online: <http://www.usccb.org/issues-and-action/human-life-and-dignity/war-and-peace/upload/background-on-armed-drones-2014-01.pdf>

De Rosa, Giuseppe: Le nunziature apostoliche. Natura e fini della diplomazia pontificia. *La Civiltà Cattolica*, 149. (1998) 1. 451-460.

De Souza, Raymond J.: The curious Vatican diplomacy in Venezuela. (2022/08/09) online: <https://cruxnow.com/commentary/2017/06/24/curious-vatican-diplomacy-venezuela/>

De Vecchis, Williams: *Matteo Salvini Cites Pope John Paul — Not Francis — in Christmas Card* (2022/08/09) online: www.breitbart.com/immigration/2018/12/26/matteo-salvini-cites-pope-john-paul-not-francis-christmas-card/

Die deutschen Bischöfe: *Gerechtigkeit schafft Frieden*. 18. April 1983, Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, 1983.

Die deutschen Bischöfe: *Gerechter Friede*. (2022/08/09) online: http://www.dbk-shop.de/media/files_public/hxjrqksmw/DBK_1166.pdf

Diez, Thomas: *Diplomacy, Papacy, and the Transformation of International Society*. *The Review of Faith & International Affairs*, 15. (2017), 4. 31-38.

Dijkink, Gertjan: *When Geopolitics and Religion Fuse: A Historical Perspective*. *Geopolitics*, 11. (2006), 192-208.

Dillon, J. Richard: *Az Apostolok Cselekedetei*. In: Thorday Attila (szerk.): *Az Újszövetség könyveinek magyarázata. Szent Jeromos Katolikus Bibliakommentár*. Budapest, Szent Jeromos Katolikus Bibliatársulat, 2005, 265.

Di Maio, Tiziano: *Alcide De Gasperi and Konrad Adenauer: A New Approach*. In: Kosicki Piotr H. - Łukasiewicz Sławomir (szerk.): *Christian Democracy Across the Iron Curtain: Europe Redefined*. Piotr Palgrave, MacMillan, 2018. 57-91.

Directorate Of External Relations: *Participation of Non-Member States in Council of Europe Bodies*. (2022/08/09) online: <https://rm.coe.int/participation-of-non-member-states-in-council-of-europe-bodies/168077d725#page=17>

Doyle, M. Dennis: *Pope Francis's New Vision for the Church as Expressed in Evangelii Gaudium*. In: Gerard Mannion (szerk.): *Pope Francis and the Future of Catholicism Evangelii Gaudium and the Papal Agenda*. Cambridge, University Press, 2017. 21-37.

Drone Warfare. Drone podcast: (2022/08/09) online: <http://www.thebureauinvestigates.com/2014/04/14/drones-podcast-an-ethics-special/>

Duchesne, Louis: *The Beginnings of the Temporal Sovereignty of the Popes*. New York, Benziger, 1908.

Dudás Zoltán - Restás Ágoston: *Nemzetközi példák az uav repülés emberi tényezőit érintő jogi szabályozásra az rpas 2012 konferencia tapasztalatai alapján Kockázatkezelési elvek megvalósulása a szabályozásban*. *Repüléstudományi közlemények*, 25. (2012), 3. 1-2.

Dulles, Avery: *The splendor of faith: the theological vision of Pope John Paul II*. New York, Herder, 2003.

Douglas, Johnston – Sampson, Cynthia: *Religion, the Missing Dimension of Statecraft*. New York – Oxford, Oxford University Press, 1994.

Duursma, C. Jorri: *Fragmentation and the International Relations of Micro-states: Self-determination and Statehood*. Cambridge, Cambridge University Press, 1996.

Durán, J. C. Trullols: *Naturaleza Jurídica de la „fundaciones pías no autónomas*. Roma, 2007.

Eichmann, Eduard: *Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Iuris Canonici*. Paderborn, Verlag Ferdinand Schöningh. 1939, Vol., I-III.

Edouard, Gagnon: Chiave di lettura della Riforma della Curia Romana ordinata da Pastor Bonus. In: Pinto, Vito Pio (szerk.): *Commento alla Pastor Bonus e alle norme sussidiarie della Curia Romana*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2003, 9-15.

Eliot Thomas George: *The Christianity of Constantine the Great*. Scranton, University of Scranton Press, 1996.

Eileen, Egan: *Peace Be with You: Justified Warfare or the Way of Nonviolence*. Oregon, Wipf and Stock, Eugene, 2004.

Elsberg, Robert: *Francis' repeated call to us: Welcome migrants*. (2022/08/09) online: www.ncronline.org/news/vatican/francis-repeated-call-us-welcome-migrants

Erdő Péter: A pápa képviselete. *Vigília*, 55. (1990), 4. 259-262.

Erdő Péter: A világiak munkája a plébánián. *Távlatok*, 12/13. (1993), 3-4. 632-640.

Erdő Péter: A római pápa követői. In: *Egyházi Törvénykönyv*. Budapest, Szent István Társulat, 1997, 320.

Erdő Péter: *Ad limina látogatás*. In: Diós István (szerk.): *Katolikus Lexikon*. Budapest, Szent István Társulat, 1993. I. vol. 42-43.

Erdő Péter: *Istentiszteleti és Szentségi Kongregáció (lat. Congregatio de Cultu Divino et Disciplina Sacramentorum)*. In: Diós István (szerk.): *Katolikus Lexikon*. Budapest, Szent István Társulat, 2000. Vol. V. 462-464.

Erdő Péter: *Motu proprio*. In: Diós István (szerk.): *Katolikus Lexikon*. Budapest, Szent István Társulat, 2004/a. Vol. IX. 359-360.

Erdő Péter: Apostoli Kamara. In: Diós István (szerk.): *Katolikus Lexikon Szerk.* Budapest, Szent István Társulat, 2004/a. Vol., I. 353.

Erdő Péter: *Motu proprio*. In: Diós István (szerk.): *Katolikus Lexikon Szerk.* Budapest, Szent István Társulat, Vol., IV. 2004. 359-360.

Erdő Péter: Az íjászok és hajítógép-kezelők büntetése: Adalékok a kánonjogi esetmegoldás módszeréhez a kései középkorban, *Magyar Sion*, 2. (2008), 23–58.

Erdő Péter: Állam, Egyház, Szuverenitás. In: Uő. (szerk.): *Jog az egyház hagyományában és életében*. Budapest, Szent István Társulat, 2016.

Érszegi Márk Aurél: *A Római Kúria Intézményei.* (2022/08/09)
<http://www.magyarKurir.hu/hirek/romai-kuria-intezmenyei-1>

Errázuriz, Carlos: La dimensione giuridica del „munus docendi” nella chiesa. *Ius Ecclesiae*, 1. (1989), 1. 177-193.

Errázuriz, Carlos: *Il diritto e la giustizia nella chiesa. Per una teoria fondamentale del diritto canonico.* Milano, Giuffrè, 2000.

Errázuriz, Carlos: La dimensione giuridica del servizio della carità (diakonia) nella chiesa. In: Miñambres, Jesús (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità.* Milano, Giuffrè. 163-192, 2008.

Esteves, Junno Arocho: *Pope supports U.S. bishops' criticism of 'immoral' immigration policy.* (2022/08/09) online: www.catholicnews.com/services/englishnews/2018/pope-supports-us-bishops-criticism-of-immoral-immigration-policy.cfm

Esposito, Bruno: L'adesione della Santa Sede al Processo di Bologna. *Folia Canonica*. 9. (2006/a), 197-233.

Esposito, Bruno: Il rapporto del Codice di Diritto Canonico latino con il Diritto internazionale. *Angelicum*, 83. (2006/b), 2. 397-449.

European Union External Action (é. n.) *The Holy See and the EU.* (2022/08/12) online: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage_en/2355/The%20Holy%20See%20and%20the%20EU

European Local Authorities are mobilising against radicalisation. (2022/08/12) online: <https://efus.eu/files/2019/01/Efus-radicalisation-2019-GB.pdf>

Európa Fejlődését Segítő Katolikus Kezdeményezések Irodája. In: Diós István (szerk.): (Magyar Katolikus Lexikon. (2022/08/12) online: <http://lexikon.katolikus.hu/E/Eur%C3%B3pa%20Fejl%C5%91d%C3%A9s%C3%A9t%20Seg%C3%ADt%C5%91%20Katolikus%20Kezdem%C3%A9nyez%C3%A9sek%20Irod%C3%A1ja.html>

Az EU terrorizmusellenes politikája. A legfontosabb eredmények és a jövőbeni kihívások. *Nemzet és biztonság*, (2010), 3-14.

Evans, D. Michael: *The American Prophecies: Ancient Scriptures Reveal our Nation's Future.* New York, Time Warner, 2004.

Fabris, Carlo: La diplomazia pontificia come presenza della Santa Sede nella vita delle chiese locali, presso la comunità nazionale ed internazionale. *Angelicum*, 83. (2006), 1. 177-209.

Faggioli, Massimo: *The liminal papacy of Pope Francis: moving toward global catholicity*. Maryknoll, NY, Orbis, 2020.

Faltin, Daniel: De recto usu bonorum ecclesiasticorum ad mentem Concilii Vaticani II. *Apollinaris*, 40. (1967), 441-442.

Faragó Tibor: Világunk 2030-ban: a nemzetközi együttműködés új egyetemes programjának előzményei, lényege és értékelése. *Külvügyi Szemle*, 15. (2016), 2. 3-24.

Feliciani, Giorgio: La riforma della Curia romana nella costituzione apostolica «Sapienti consilio» del 1908 e nel Codice di diritto canonico del 1917. *Mélanges de l'école française de Rome*, 19-20. (2004), 1. 173-187.

Feller, Markus: Das Ziel der päpstlichen Diplomatie ist, die Würde des Menschen in den Mittelpunkt zu stellen und besonders die Religionsfreiheit zu fördern. *Diplomatisches-magazin*, 12. (2016), (2022/08/12) online: <https://www.diplomatisches-magazin.de/interview-05-2016-de/>

Ferenc pápa beszéde a szentszéki diplomatákhoz: A kormányok kötelessége a megfontolt befogadás, a migránsoké a törvényesség tisztelete. (2022/08/12) online: http://hu.radiovaticana.va/news/2017/01/09/ferenc_p%C3%A1pa_besz%C3%A9de_a_szentsz%C3%A9ki_diplom%C3%A1ciai_test%C3%BClethez/1284593

Ferrara, Pasquale: The Concept of Periphery in Pope Francis' Discourse: A Religious Alternative to Globalization? *Religions*, 6. (2015), 1. 42-57.

Ferri, Athos: Il mestiere redditizio che nessuno conosce: ecco come diventare poliziotti per il Vaticano. <http://it.blastingnews.com/lavoro/2015/06/il-mestiere-redditizio-che-nessuno-conosce-ecco-come-diventare-poliziotti-per-il-vaticano-00433807.html> online: (2022/08/01)

Fiedersdorf, Conor: *Distant Death: The Case for a Moratorium on Drone Strikes*. =The Atlantic. (2022/08/12) online: <http://www.theatlantic.com/politics/archive/2013/11/distant-death-the-case-for-a-moratorium-on-drone-strikes/281471/>

Filoni, Fernando: *La chiesa in Iraq. Storia, sviluppo e missione, dagli inizi ai nostri giorni*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2015.

Fink, Roger - Liggenstorfer, Urban: *Schweizer Sonderakten im Vatikan: das Archiv der Kongregation für Ausserordentliche Kirchliche Angelegenheiten, Abteilung Schweiz 1799-1921*. Luzern, Rex, 1996.

Fiorita, Nicola: Dalla carità alle Caritas: un itinerario giuridico. *Stato, Chiesa e pluralismo confessionale Rivista telematica*, 38. (2016), 19-23.

Fischer, Peter – Köck, Heribert: *Allgemeines Völkerrecht*. Eisenstadt, Prug, 1980. 149-150.

Fischl Vilmos: Egyházi karitatív szervezetek szerepe a válságkezelésben. *Kard és Toll*, 2. (2006), 92–101.

Filipazzi, G. Antonio: *Rappresentanze e Rappresentanti Pontifici dalla seconda metà del s. XX*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2006.

Follo, Francesco (é. n.): *La diplomazia pontificia, cioè del Papa e con il Papa. Diplomazia di Stato e Diplomazia di Chiesa*.
https://www.assau.org/IMG/pdf/la_diplomazia_pontificia_mons_francesco_follo.pdf

Fondazione Il Buon Samaritano: (2022/08/09) online:

<http://www.humandevlopment.va/it/il-dicastero/fondazioni/il-buon-samaritano.html>

Franz, Albert: *Weltreligionen für den Frieden: die Internationalen Friedenstreffen von Sant' Egidio*. Trier, Paulinus, 1996.

Frivaldszky János: *Jó kormányzás és a közjó, politikai és jogfilozófiai szempontból*. Budapest, Pázmány Press, 2014.

Fuller, Timothy: The Idea of Christianity in Hobbes's Leviathan. *Jewish Political Studies Review*, 4. (1992), 2. 139-178.

Fukuyama, Francis: The End of History? *The National Interest*, 16 (1989), 3-18.

Fürst, Carl, Gerald: Kommentár a 358. kánonhoz. In. Marzoa, Ángel – Miras, Jorge – Rafael, Rodriguez-Ocana (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Toronto, Wilson & Lafleur. Vol. II/1., 2004. 669.

Fredrik, Hansen: *Statement At High Level Meeting to commemorate and promote the International Day Against Nuclear Tests*. (2022/08/20) online:

<https://holyseemission.org/contents//statements/5f46a79ae262d.php>

Gájer László: Jogelméleti megalapozás laikusok kormányzati hatalommal való együttműködéséhez. In. Rokay Zoltán (szerk). *Pléróma 1947-2012*. Óbecse, Lux Color. 2012, 59-76.

Gagliarducci, Andrea: *Curia reform may include an office for negotiations in the Secretariat of State*. <https://www.catholicnewsagency.com/news/curia-reform-may-include-an-office-for-negotiations-in-the-secretariat-of-state-13513>

Gagliarducci, Andrea: *Why a Third Section of the Secretariat of State?* (2022/08/09) online: <http://www.mondayvatican.com/vatican/why-a-third-section-of-the-secretariat-of-state>

Gamble, M. Richard: *The War for Righteousness: Progressive Christianity, the Great War, and the Rise of the Messianic Nation*. New York: ISI Books, 2004.

- García Martín, Julio: *Le norme generali del Codex Iuris Canonici*. Roma, Ediurcla, 2002.
- Gazdag Ferenc – Remek Éva: *A biztonsági tanulmányok alapjai*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018.
- Genc Mustafa: Fratelli Tutti: An Interpretation of Dialogue and Friendship in Society: An Islamic Perspective. *The Journal of social encounters*, 5. (2021), 1. 33-36.
- Gentile, Claudio: La riforma della curia romana di Papa Francesco - Bilancio a tre anni dall'elezione. *Rivista online di storia e informazione*, 84. (2016), (2022/08/20) online: http://www.instoria.it/home/riforma_curia_papa_francesco.htm
- Gherri, Paolo: L'ordinamento canonico: norme e strutture. In: Manuel Jesús Arroba Conde (szerk.), *Manuale di Diritto canonico*. Lateran University Press, Città del Vaticano, 2014.
- Gerevich János: Kárpátalja biztonsági helyzete az ukrán-orsz konfliktus vallási közösségekre gyakorolt hatásának fényében. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017), 2. 76-85.
- Gergely Jenő: *A pápaság története*. Budapest, Kossuth Kiadó, 1999.
- Graham, Robert: *Vatican Diplomacy: A Study of Church and State on the International Plane*. Princeton, Princeton University Press, NJ., 1959.
- Godnik, Ivana: *Crisi in Medio Oriente, cardinale Zenari: "L'Europa può fare di più"*. (2022/08/09) online: <https://www.rainews.it/tgr/veneto/video/2020/01/ven-Crisi-in-Medio-Oriente-cardinale-Zenari-nunzio-apostolico-Siria-Europa-puo-fare-di-piu-450041d5-b8e7-46be-a628-4de99a7c3ad1.html>
- Gonella, Guido: *Study of the Christmas Messages of Pope Pius XII. The Papacy and World Peace*. London, Hollis and Carter Limited, 1945.
- Graziani, Nicola: Come cambierà la Curia con la riforma voluta da Papa Francesco. (2022/08/09) online: <https://www.agi.it/cronaca/news/2020-02-13/riforma-curia-papa-francesco-7036811/>
- Ghirlanda, Gianfranco: Potestà di governo. Potestas Regiminis. In: Salvador, Corral Carlos – De Paolis, Velasio – Ghirlanda, Gianfranco (Szerk.): *Nuovo dizionario di diritto canonico*, Torino, San Paolo, 1993. 802-803.
- Ghirlanda, Gianfranco: Il. M. P. Apostolos suos sulle Conferenze dei vescovi. *Periodica*, 88. (1999), 4. 609-657.
- Gianfranco, Ghirlanda: La costituzione apostolica Praedicate Evangelium sulla Curia Romana. *Civiltà cattolica*, 2. (2022), 41-5
- Giangravé, Claire: *Pope Francis calls on city of Rome to be welcoming to immigrants*: (2022/08/09) online: <https://cruxnow.com/church-in-europe/2019/03/26/pope-francis-calls-on-city-of-rome-to-be-welcoming-to-immigrants/>

Giovagnoli, Agostino: Pope Francis: a new way of looking at the world. *Journal of Modern Italian Studies*, 24. (2019), 3. 456-467.

Glatz, Carol: *Nations are built by migrants, pope says*. (2022/08/09) online: <https://cruxnow.com/vatican/2018/10/30/nations-are-built-by-migrants-pope-says/>

Gocko, Jerzy: Methodological Status of the Social Doctrine of the Church Before the Second Vatican Council. *Seminare*, 39. (2018), 4. 57-67.

Gomes, Robin: Holy See: solidarity and good will needed to fight world hunger. *Vatican New*, (2022/08/09) online:

<https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2019-07/holy-see-un-hunger-report-2019-arellano.html>

Gomes, Robin (2019): Holy See urges promotion of sustainable agriculture, rural families. *Vatican New*, (2022/08/09) online: <https://www.vaticannews.va/en/vatican-city/news/2019-06/holy-see-fao-agriculture-food-migration-rural-sustainable.html>

Gömbicz Nándor: A legitimitás és az identitás Niccoló Machiavelli „A fejedelem” című művében. In. Bíró Gyöngyvér (szerk.): *Móra akadémia Szakkollégiumi Tanulmánykötet. Szakkollégiumi Füzetek 1*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem Móra Ferenc Szakkollégium. 145-160.

Gratsch J. Edward: *The Holy See and the United Nations 1945–1995*. New York, Vantage press, 1997.

Goldie, Rosemary: The Idea of Europe and the Catholic Laity. In. Schambeck, Herbert (szerk.): *Pro Fide et Iustitia. Festschrift für Agostino Kardinal Casaroli*. Berlin, Duncker-Humblot, 1984. 137-153.

Gopin, Marc: *Between Eden and Armageddon: The Future of World Religions, Violence and Peacemaking*. Oxford, Oxford University Press, 2004.

Gordon, Ignacio: De Curia Romana renovata. Renovatio «desiderata» et renovatio «facta» conferuntur. *Periodica*, 58. (1969), 59-116.

Gregorio Guitián: Pope Francis and Catholic Social Teaching on Ecology Implications for Christians Involved in Business. *Worldviews*, 22. (2018), 2. 163-186.

Gutiérrez, José Luis: *Kommentár a 360. kánonhoz*. In. Arrieta, Juan Ignacio (szerk.): *Codice di Diritto Canonico e Leggi Complementari Commentato*. Roma, Colletti, 2004. 296.

Gutiérrez, Luis José: Le cause di beatificazione. In: Gruppo italiano docenti di diritto canonico (szerk.): *I giudizi nella Chiesa. Processi e procedura speciali*. Glossa, Milano, 199. 269-309.

- Haering, Stephan: Servizio della carità. In. Miñambres, Jesús (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008. 225-241.
- Hanson, Eric: *The Catholic Church in World Politics*. Princeton, NJ: Princeton University Press, 1987.
- Harai Dénes: *Érték teljesítmény siker. Tanulmányok, esszék a katonapedagógia, a katonai antropológia köréből*. Budapest, Zrínyi kiadó, 2013.
- Harnack, Adolf von: *Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten*. Leipzig, 1902.
- Hartung, D. William: The International Arms Trade In. Williams, D. Paul (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 345-360.
- Haynes, Jeffrey: *Religion in the Third World*. Boulder, CO: Lynne Rienner, 1994.
- Haynes, Jeffrey: *Religion in Global Politics*. London, Longman, 1998.
- Haynes, Jeffrey: *An Introduction to Religion and International Relations*. London-New York. Routledge, 2007, 2013.
- Haynes, Jeffrey: *From Huntington to Trump: Thirty Years of the Clash of Civilizations*. Lanham - Boulder - New York - London. Lexington Books, 2019.
- Hebda, A. Bernard: Where Canon Law Connects with Caritas: The Norms of Intima Ecclesiae Natura. A Year of Mercy Examination of Challenges to Compliance in a US Context. *The Jurist*, 76. (2016), 2. 339-359.
- Hegedüs Henrik: A biztonság fogalmának tágabb és szűkebb értelmezése, a humánbiztonság, avagy egy konferencia tanulságai. *Hadtudományi Szemle*, 2. (2009), 1. 64-75.
- Hertzke, D. Allen: Roman Catholicism and the Faith-based Movement for Global Human Rights. *The Review of Faith & International Affairs*, 3. (2005) 3. 19-24.
- Hervada, Javier: *Diritto costituzionale canonico*. Milano, Giuffrè, 1989.
- Heverkamp, Christof: Militärbischof: Verteidigungsminister sollte Einsatz von Drohnen „hochkritisch prüfen“. *Neue Osnabrücker Zeitung*. 2012. 08. 31.
- Hierold, E. Alfred: Der deutsche Caritasverbandes und die Diözesancaritasverbände als Vereine von Gläubigen. In. AA. VV. *Das consoziative Element in der Kirche*. St. Ottilien, 1989. 939-941.
- Himes, Kenneth: Peacebuilding and Catholic Social Teaching. In. Robert Schreiter (szerk.): J., R. S. Appleby - Gerard F. Powers. *Peacebuilding: Catholic Theology, Ethics, and Praxis* Maryknoll, N.Y., Orbis Books. 2010.

John Huels - Richard R. Gaillardetz: *The Election of Bishops: Recovering the Traditions*. (2024/03/16) on line: https://richardgaillardetz.files.wordpress.com/2014/04/election_of_bishops.pdf

Hurley, J. Mark: Book review: Leon-Joseph Memories and Hopes. *The Catholic Historical Review*, 79. (1993), 1. 130-131.

Huntington, Samuel: The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 72. (1993), 3. 22–49.

Huntington, Samuel: *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. Norman, University of Oklahoma Press, 1996.

Hübler, Flavia Petroncelli: Komentár a 362. kánonhoz. In. Marzoa, Ángel – Miras, Jorge – Rafael, Rodriguez-Ocana (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Toronto, Wilson & Lafleur, 2004. Vol. II/1. 688.

Il Papa al Corpo diplomatico: molti diritti fondamentali oggi ancora violati (2022/08/09) online: www.lavita delpopolo.it/Chiesa/Il-Papa-al-Corpo-diplomatico-molti-diritti-fondamentali-oggi-ancora-violati

Illés Gábor: Thuküdidész és a politikai realizmus. *Politikatudományi Szemle*, 24. (2015), 1. 111–131.

Indipendent Catholic News: *World churches condemn use of drones*. (2022/08/09) online: <https://www.indcatholicnews.com/news/24156>

Intervento della Santa Sede alla Conferenza Internazionale sulla Sicurezza Nucleare dell'Agencia Internazionale per l'Energia Atomica (AIEA) (Vienna, 6 dicembre 2016).

Intervento della Santa Sede al XXII Consiglio ministeriale dell'Organizzazione per la Sicurezza e la Cooperazione in Europa - OSCE [Belgrado, 3–4 dicembre 2015] (3 dicembre 2015).

Intervento della Santa Sede al Consiglio di Sicurezza delle Nazioni Unite su "La situazione in Medio Oriente inclusa la questione palestinese" (New York, 23 luglio 2015).

Intervento della Santa Sede presso l'Ufficio delle Nazioni Unite e altre organizzazioni internazionali a Ginevra, alla 29ª Sessione del Consiglio per i Diritti umani (Ginevra, 30 giugno 2015).

Intervento della Santa Sede al Dibattito in Consiglio di Sicurezza delle Nazioni Unite su "Bambini e Conflitti armati" (New York, 18 giugno 2015)

Irani, George Emile: Between Intolerance and Coexistence. The Vatican Maronites and the War in Lebanon. In. Sisk D. Timothy (szerk.): *Between Terror and Tolerance: Religious Leaders, Conflict, and Peacemaking*. Washington, Georgetown University, 2011. 58-62.

Jaeger, M. David: The Holy See Understanding of Religious Freedom. In: Evans, Malcolm – Petkoff, Peter – Rivers, Hulan (szerk.): *The Changing Nature of Religious Rights Under International Law*. Oxford, University Press, 2015. 235-237.

Jankowiak, François: *La Curie romaine de Pie IX à Pie X : du gouvernement de l'Église et de ses États à celui de la seule Église universelle (1846-1914)*. Rome, École française de Rome, 2007.

Jelich, Georg: *Kirchliches Ordensverständnis im Wandel*. Leipzig, Theologische Studien, 1983.

Jenei György: Max Weber bürokráciaelmélete és a neoweberiánus szintézis. *Pro Publico Bono – Magyar Közigazgatás*, 3. (2016), 42-55.

Jones, Adam: Genocide and Mass Killing. In: Williams, D. Paul (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 185-194.

Juergensmeyer, Mark: *The New Cold War? Religious Nationalism Confronts the Secular State*. London, University of California Press, 1994.

Kadri, Hichem–Akhmetova, Elmira: When Politics Allied with Religion: Russia's New Strategy to Dominate the Middle East under the Pretext of Fighting Terrorism. *Open Journal of Political Science*, 10. (2020), 185-203.

Kant, Immanuel: *Az örök béke*. Budapest, Európa Kiadó, 1985.

Matt Kantz: Ugandan amnesty offer inspired by Sant' Egidio. Kansas City, *National Catholic Reporter*, 35. (1999), 32. 10.

Kapellari, Egon – Scha, mbeck, Herbert (szerk.): *Diplomatie im Dienst der Seelsorge. Festschrift zum 75. Geburtstag von Nuntius Erzbischof Donato Squicciarini*. Graz, Wien, Styria, 2020.

Kartaloff, Kril Plamen: La missione diplomatica di Mons. Roncalli in Bulgaria (1925-1934). In: Leonardis De, Massimo (szerk.): *Fede e diplomazia le relazioni internazionali della Santa Sede nell'età contemporanea*. Milano, EDUCAT, 2014. 113-133.

Kaster, Georg (szerk.): *Verleihung des Arnold-Janssen-Preises 2004 an die Gemeinschaft Sant' Egidio*. Kevelaer, Butzon & Bercker, 2004.

Katholische Bischöfe fordern ethische Diskussion über bewaffnete Drohnen. (2022/08/08) online: <http://augengeradeaus.net/2013/02/katholische-bischofe-fordern-ethische-diskussion-uber-bewaffnete-drohnen/>

Kaufman, J. Stuart: Ethnic Conflict. In: Williams, D. Paul (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 200-213.

Kepel, Gilles: *The Revenge of God: The Resurgence of Islam. Christianity and Judaism in the Modern World*. University Park, Pennsylvania State University Press, 1994.

Klare, T. Michael: Energy Security. In: Williams, D. Paul (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 483-489.

Keohane, O. Robert – Nye, Joseph: *Power and Interdependence*. Boston, Little Brown and Company, 1977.

Király Miklós: Európa keresztény gyökerei és az alkotmányos szerződés. *Iustum Aequum Salutare*, 2. (2006), 3/4. 67-72.

Kis-Benedek József: *Stratégiai hírszerzés*. kézirat.

Knubben, Rolf: *Die Subjekte des Völkerrechts*. Stuttgart, Kohlhammer, 1928.

Krasner, D. Stephen: *International Regimes*. Ithaca, Cornell University Press, 1983.

Kratochvíl, Petr – Doležal, Tomáš: *The European Union and the Catholic Church*. Hampshire: Palgrave, Macmillan, 2015.

Kraus, Andreas: Amt und Stellung des Kardinalnepoten zur Zeit Urbans VIII. (1623). *Römische Quartalschrift*, 53. (1958), 238–243.

Konzuli kapcsolatokról (2022/08/09) online:
<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=96500022.TVR>

Konek Sándor: *Egyházjogtan kézikönyve*. Budapest, Franklin-Társulat, 1900.

Korpics Márta – Wildmann János: *Vallások és Egyházak az Egyesült Európában. Tudomány és vallás*. Budapest, Typotek, 2010.

Kowalewska T. Anna: “Close relations between Europe and the Holy See” for Jan Tombinski, new EU envoy to the Vatican. (2022/08/09) online:
<https://agensir.it/europa/2016/11/10/close-relations-between-europe-and-the-holy-see-for-jan-tombinski-new-eu-envoy-to-the-vatican/>

Koeniger, Albert: *Katholisches Kirchenrecht*. Freiburg, Herder, 1926.

Kramer, John: The Vatican's "Ostpolitik". *The Review of Politics*, 42. (1980), 3. 283-308.

Kulcsár Péter: *A szociáldemokrácia az eszmék történetében*. Budapest, Hungarovox Bt, 2007.

Kuminetz Géza: *Egy tomista jog és állambölcselet vázolata I*. Budapest, Szent István Társulat, 2013.

Kunszt György: Bibó és a magyar sorsforduló 1956-ban. *Távlatok*, 6. (1996), 29-30. 348-352.

Küing, Hans: *A Katolikus Egyház rövid története*. Budapest, Európa Könyvkiadó, 2005.
Elérhető még: (2022/08/09) online: <http://denesotto.hu/wp-content/uploads/2016/07/hans-kung-katolikus-egyhaz-rovid-tortenete.pdf>

Kunz, L. Josef: The Status of the Holy See in International Law. *The American Journal of International Law*, 46. (1952), 2. 308-314.

La Fondazione Sahel contro la desertificazione. (2022/08/09) online:
<http://www.corunumjubilaem.va/content/corunumexpo/it/fondazioni/fondazione-giovanni-paolo-ii.html>

Kuruvilla, Carol: Islamic State's Black Flag Flies Over Vatican on Cover of Propaganda Magazine. online: (2022/08/01) http://www.huffingtonpost.com/2014/10/14/isis-vatican-flag_n_5979424.html

Lafflite, Jean: Amore e giustizia nell'enciclica Deus Caritas est: Prospettiva Teologica. In: Miñambres, Jesús (szerk.): *Diritto canonico e servizio della carità*. Milano, Giuffrè Editore, 2008. 3-20.

Lamberts, Emiel - Valk, P. de (szerk.): *Lettres de Francesco Capaccini, agent diplomatique et internonce du Saint Siège au Royaume Uni des Pays Bas*. Amsterdam, Academia Belgica, 1983.

Lansu, Paul (2019): *A world without nuclear weapons is possible – The Holy See takes on a leading role in abolishing nuclear weapons*. (2022/08/09) online:
<https://www.paxchristi.net/news/world-without-nuclear-weapons-possible-holy-see-takes-leading-role-abolishing-nuclear-weapons>

Laurent, Bernard: Caritas in Veritate as a Social Encyclical: A Modest Challenge to Economic, Social, and Political Institutions. *Theological Studies*, 71. (2010), 3. 515-544.

Lecomte, Bernard: The Popes and the European Integration. In. *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano, 2017. 9-14.

Leustean, Lucian: What is the European Union? Religion between Neofunctionalism and Intergovernmentalism. *International Journal for the Study of the Christian Church*, 9. (2009), 3. 165-176.

Leuștean, Lucian: *The Ecumenical Movement and the Making of the European Community*. Oxford-New York, OUP, 2014.

Leveringhaus, Alex: *What so bad about the killer robots?* (2022/08/09) online:
http://www.surrey.ac.uk/politics/files/cii/Leveringhaus_Surrey%20presentation.pdf

Levison, Wilhelm: Zur Vorgeschichte der Bezeichnung *Servus servorum Dei*. *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte. Kanonistische Abteilung*, 6. (1916), 1. 384-386.

Lewandowski, Jerzy: The Urgency for Peace in Teachings of John Paul II. *The Person and the Challenges*, 4 (2014), 1. 37-49.

Lewis, Joan: *Pope Francis: Future Holy See Diplomats Will Spend A Year On Mission – A Vatican Editorial on the Papal Letter: Ambassadors of A Missionary Church*. (2022/08/09) online: <https://joansrome.wordpress.com/category/pontifical-ecclesiastical-academy/>

Lindsley, Lisa: The Beagle Channel Settlement: Vatican Mediation Resolves a Century-Old Dispute. *Journal of Church and State*, 29. (1987), 3. 435-455.

Kilmartin, Edward: Episcopal Election: The Right of the Laity. *The Jurist*, 41. (1981), 343-370.

Listl, Joseph – Schmit, Heribert (szerk.): *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg, Pustet. 1983, 1028-1032.

Lombardi, Vallauri: Luigi: *Amicizia, carità, diritto*. Milano, Giuffrè, 1974.

Longhitano, Adolfo: *Il diritto nel mistero della chiesa*. Roma, Pontificia Università Lateranense, 2001.

Lombardi, Frederico: The History of Relations between the Holy See and China. *La Civiltà Cattolica. English Edition*. (2018), 12. 7-16.

Lörincz Lajos: *A közigazgatás alapintézményei*. Budapest, HVG-Orac, 2010.

Lukácsy Sándor: Az állam lelke Machiavelli és egyházi irodalmunk. *Irodalomtörténeti Közlemények*, 102. (1998), 3-4. 301-336.

Lucal, John: The United Nations and the Holy See. A History of Scholarly Speculation, Frustrated Hopes and Groping for Better Answers Illuminates the Church's Mixed Perspective of the UN. *America*, 123. (1907), 12. 315–317.

Łuków, Pawel: A Difficult Legacy: Human Dignity as the Founding Value of Human Rights. *Human Rights Review*, 19 (2018), 3. 313–329

Lusignano, di Livio Missir: Diritto canonico e Unione Europea (nella visione di un Latino d'Oriente). In: Arrieta, Juan Ignacio – Milano, Gian Piero (szerk.): *Metodo, fonti e soggetti del diritto canonico*. Pontificia Università della Santa Croce – Univesrità di Roma Tor Vergata. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1999. 704-708.

Lyon, J. Alynna: Pope Francis as a Global Policy Entrepreneur: Moral Authority and Climate Change. In: Lyon, J. Alynna - Gustafson A. Christine – Christopher, Paul (szerk.): *Pope Francis as a Global Actor: Where Politics and Theology Meet*. Palgrave, Macmillan Springer International Publishing, 2018. 119-143.

Ma 25 éve szerveződött újjá a Karitás Magyarországon. (2022/08/09) online: <http://www.szeged-csanad.hu/index/adetail/ls/258>

Magyar Nemzeti Bank: *Mi az Egységes Euró Fizetési Övezet (SEPA)?* (2022/08/09) online: <https://www.mnb.hu/fogyasztovedelem/bankszamlak/szolgáltatások/mi-az-egyseges-euro-fizetesi-ovezet-sepa>

Magyar Kurír: *A pápa felkereste az európai intézményeket Strasbourgban.* (2022/08/09) online: <https://www.magyarkurir.hu/hirek/a-papa-felkereste-az-europai-intezmenyeket-strasbourgban>

Magyar Kurír: *A Szentszék csatlakozik az Erasmus programhoz – Navracsics Tibor nyilatkozott az együttműködésről.* (2022/08/09) online: <https://www.magyarkurir.hu/kitekinto/a-szentszek-csatlakozik-az-erasmus-programhoz-navracsics-tibor-nyilatkozott-az-egyuttmukodesrol>.

Mahan, R. Erin: *Kennedy, de Gaulle, and Western Europe.* Hampshire, Palgrave, 2002.

Majoros Henrietta: *Konfliktus és válságkezelés az antropológiában, valamint a katonai hadműveletekben.* *Hadtudományi Szemle*, 7. (2014), 4. 150-156.

Maiella, Geraldo Angelo: *Kommentár a Pastor Bonus kezdetű apostoli konstitúció 4-10. cikkelyeihez.* In. Pinto, Pio Vito (szerk.): *Commento alla Pastor Bonus e alle Norme Sussidiarie della Curia Romana.* Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2003. 23-28.

Mamberti, Dominique: *Considerazioni “non diplomatiche” sui rappresentanti pontifici, Ius Ecclesiae*, 19. (2007), 1. 183-189.

Manzanarés, Juan: *Los Conferencias episcopales les hoy. Configuración jurídica y fundamentos doctrinales.* *Revista Espanola de Derecho Canonico*, 25. (1969), 325-372.

Mandaville, Peter: *Transnational Moslem Politics: Reimagining the Umma.* London, Routledge, 2001.

Marchisano, Francesco: *La legislazione accademica ecclesiastica. Dalla Costituzione Apostolica „Deus scientiarum Dominus” alla Costituzione Christiana.* *Seminarium*, 32. (1980) 4. 333-353.

Maroto, Felipe: *In Const., Ap Deus scientiarum Dominus de Universitatibus et Facultatibus studiorum ecclesiasticorum.* *Appolinaris*, 32. (1980), 4. 270–286.

Marsai Viktor: *Válságok Közép-Afrikában: a dél-szudáni és a közép-afrikai polgárháború.* *Nemzet és biztonság*, 7. (2014), 1. 26-47.

Marty, E. Martin – Scott, R. Appleby (szerk.): *The Fundamentalism Project*, Vol., 1-4. Chicago, University of Chicago Press., 1991–1993.

Marsden, Lee: *For God's Sake: The Christian Right and US Foreign Policy*. New York, Zed London & New York. Books, 2013.

Marsden, Lee: *Religion and International Security*. Cambridge, Polity Press, 2019.

Martínez I. Julio: Derechos humanos y doctrina social de la iglesia: una contribución con motivo del 60.º aniversario de la Declaración Universal. *Miscelánea comillas*, 67. (2009), 130. 11-52.

Martins A. Alexandre: Laudato Si ' : Integral Ecology and Preferential Option for the Poor. *Journal of Religious Ethics*, 9. (2018), 3. 411-426.

Massaro, Thomas: *Living Justice Catholic Social Teaching in Action*. Lanham, Boulder - New York - London, Rowman & Littlefield, 2016.

Mayaki, Benedict: *Pope to UN: Rethink the future of our common home*. (2022/08/09) online: <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2020-09/pope-urges-multilateralism-towards-a-better-future.html>

McInnes, Collin: Health. Paul D. Williams (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 274-286.

Mcgowan, B. Andrew: *Ancient Christian Worship. Early Church Practices in Social, Historical, and Theological Perspective*. Michigan, Baker Academic, 2014.

McKinley Patrick Brennan: Subsidiarity in the Tradition of Catholic Social Doctrine. *Villanova University Charles Widger School of Law* (2022/09/03) online <https://digitalcommons.law.villanova.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1182&context=wps>

Melichár Kálmán: *A zsinatok*. Budapest, Szent István Társulat, 1932.

Menichetti, Massimiliano: Zenari: la pandemia sulle macerie siriane, una catastrofe inimmaginabile. *Vatican News*. (2022/08/09) online: <https://www.vaticannews.va/it/vaticano/news/2020-04/zenari-pandemia-sulle-macerie-siriane-catastrofe-inimmaginabile.html>

Melnyk, A. Roman: Pontifical legation to the United Nations. *Periodica*, 98. (2009), 3. 530.

Melnyk, A. Roman: *Vatican diplomacy at the United Nations a History of Catholic Global Engagement*. Lewiston, The Edwin Mellen Press, 2009.

Merlini, Cesare: A Post-Secular World? *Survival*, 53. (2011), 2. 117-130.

Messina, Adele, Zannoni: Chiesa a Comunità Europea. Associazione Canonistica (szerk.): *La Chiesa e Comunità Politica dai Concordati alle nuove forme di intesa*. Roma, Associazione Canonistica, 1978.

Metz, Rene: Papal Legates and the Appointment of Bishops. *The Jurist*, 52. (1992), 1. 259-284.

Migliore, Celestino: *Ways and Means of the International Activity of the Holy See*. Leuven, Peeters Publishers, 1999.

Migloore, Celestino: Statement Intervention by the Holy See at the 2005 Review Conference of the Parties to the Treaty on the non-proliferation of nuclear weapons (Npt), *L'osservatore Romano*, 2005.11.5, 2.

Miñambres, Jesús: Considerazioni sulla provvista di uffici ecclesiastici per presentazione premessa nel codice del 1983. *Ius Ecclesiae*, 11. (1999), 407-418.

Miñambres, Jesús: Status giuridico-canonico di Caritas Internationalis. *Ius Ecclesiae*. 17. (2005), 1. 295-302.

Miñambres, Jesús (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008.

Miñambres, Jesús: *Organizzazione gerarchica della Chiesa e servizio della carità*. In Miñambres, Jesús (szerk.): *Diritto canonico e servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008. 243-263.

Miñambres, Jesús: *Atti Benedetto XVI. Lettera Apostolica MP. Intima Ecclesiae natura sul servizio della carità* (11 novembre 2012). *Ius Ecclesiae*, 25. (2013), 2. 499-532.

Minelli, Chiara: Diritto canonico e diritto civile nell'impostazione della iniziative di carità. In. Miñambres, Jesús (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè. 321-335, 2008.

Mizzi, P. Fortunato: *L'unione europea nei documenti pontifici da Benedetto XV a Giovanni Paolo II (Introduzione storica di Giovanni Rulli)*. Roma, Studi, 1979.

Missaglia, Francesco: Contenuto giuridico della pastoraltà nella Chiesa del Vaticano II. *Diritto e religione*, 1. (2006), 1-2. 104-124.

Molano, Eduardo: The Supreme Authority of the Church. In. Marzoa, Ángel - Miras, Jorge - Rodríguez-Ocaña, Rafael (szerk.): *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. Montreal, Wilson and Lafleur. II/1. vol., 2004. 581-603.

Molnár Anna: *Az Európai Unió külkapcsolati rendszere és eszközei. A külkapcsolatoktól a kül-, a biztonság- és védelempolitikáig*. Budapest, Dialóg Campus, 2018.

Montini, Paolo: Il ministero del parroco (cann. 528-529). In: Docenti di diritto canonico, Associazione Canonistica Italiana (szerk.): *La parrocchia*. Milano, Glossa, 2005. 125-149.

Montan, Agostino: L'educazione cattolica (Cann. 793-821). In. Gruppo italiano docenti di diritto canonico szerk.: *La funzione di insegnare della chiesa*. Milano, Glossa, 1994. 65-97.

Morozzo, Della Rocca Roberto: Making peace: the role played by the Community of Sant' Egidio in the international arena. London, New City, 2013.

Moussaoui, M. Mohammed: *L'Église catholique et les relations avec les musulmans. Conférence des Évêques de France*. Montrouge, Bayard. 2021.

Morgenthau, J. Hans: *Politics among Nations. The Struggle for Power and Peace*. New York, Alfred Knopf, 1956.

Morss, R. John: The International Legal Status of the Vatican/Holy See Complex. *European Journal of International Law*, 26. (2015), 4. 927-946.

Morris, Colin: *The Papal Monarchy. The Western Church from 1050 to 1250*. Oxford, Clarendon Press, 1989.

Mosiek, Ulrich: *Verfassungsrecht der Lateinischen Kirche. Grundfragen*. Verlag Rombach, Freiburg, 1975.

Mucci, Giandomenico: La diplomazia pontificia dopo il concilio. *La civiltà cattolica*, 140. (1989), 2. 534-546.

Mudrov, A. Sergei: *Christian Churches in European Integration*. London, New-York, Routledge, 2016.

Mudrov, A. Sergei: The Christian Churches as Special Participants in European Integration. *Journal of Contemporary European Research*, 7. (2011), 3. 363-379.

Muñoz Cárdbaba, Luis-Miguel: *Principios eclesiológicos de la "Pastor Bonus"*. Roma, Università Gregoriana, 1999.

Murray, John Courtney: Things Old and New in 'Pacem in Terris'. *America*, 107 (1963), 612–614.

Murphy, X. Francis: Vatican Politics: Structure and Function. *World Politics*, 26. (1974), 4. 542-559.

Musto, G. Ronald: *The Catholic Peace Tradition*. Maryknoll, NY, Orbis Books, 1986.

Nagy Károly: A jogalanyok körének bővülése a nemzetközi jogban. *Acta Universitatis Szegediensis: acta juridica et politica*, 49. (1996), 399-426.

National Conference of Catholic Bishops: The Challenge of Peace: God's Promise and Our Response. 1983. május 3. (2022/08/11) online: <http://www.usccb.org/upload/challenge-peace-gods-promise-our-response-1983.pdf>

National Conference of Catholic Bishops: The Harvest of Justice is Sown in Peace. (2022/08/11) online: <http://www.usccb.org/beliefs-and-teachings/what-we-believe/catholic-social-teaching/the-harvest-of-justice-is-sown-in-peace.cfm>

National Conference of Catholic Bishops: Nuclear Disarmament: Seeking Human Security. (2022/08/11) online: <http://www.usccb.org/issues-and-action/human-life-and-dignity/war-and-peace/nuclear-weapons/upload/Multilateral-Nuclear-Disarmament-July-6-2017.pdf>

Navarro, Bonet: El decano del cuerpo diplomático y la precedencia de los legados pontificios. *Il diritto ecclesiastico*, 108. (1987), 867-893.

Navarro, Luis: Le iniziative dei fedeli nel servizio della carità. Fondamento e configurazione giuridica. In. Miñambres, Jesús szerk.: *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008. 193-223.

Neal, Larry: *The Economics of Europe and the European Union*. Cambridge, Cambridge University Press, 2007.

Nebel, Mathias – Giudetti, Giovanni: Introduction to Texts of the Catholic Church Regarding Nuclear Deterrence. In. The Caritas in Veritate Foundation (szerk.): *Nuclear Deterrence. With a selection of recent texts from the Church's engagement regarding the question of nuclear deterrence*. Roma, The Caritas in Veritate Foundation, 2015.

Neller, Georg Christoph: *Principia iuris publici ecclesiastici catholicorum ad statum Germaniae*. Francforti, Knochii-Eslinger, 1746.

Nemzetközi Karitásztalálkozó. (2022/08/22) online: <https://www.karitasz.hu/aktualis/korabbi-hirek/nemzetkozi-karitasz-talalkozo>

Neunheuser, Burkhard: Studienordnung und akademische Grade. *Seminarium*, 32. (1988), 4. 496–497.

Nobuo, Hayashi: On the Ethics of Nuclear Weapons, Framing a Political Consensus on the Unacceptability of Nuclear Weapons. *ILPI-Unidir NPT Review Conference Series*, 2015.

Neu, Jacob William: 'Workers of God': The Holy See's Liability for Clerical Sexual Abuse'. *Vanderbilt Law Review*, 63. (2010), 5. 1507-1538.

Neumayr, George: *The Political Pope: How Pope Francis Is Delighting the Liberal Left and Abandoning Conservatives*. New York, Center Street, 2017.

Nyolcvanéves a Katolikus Karitásztalálkozó. (2022/08/22) online: <https://mno.hu/eletmod/nyolcvan-eves-a-katolikus-karitasz-4473>

Nyroos, Lari: *Religéopolitics: Dissident geopolitics and the 'fundamentalism' of Hamas and Kach*. *Geopolitics*, 6. (2001), 3. 135-157.

Oberleitner, Gerd: Human Security: A Challenge to International Law? *Global Governance*, 11. (2005), 2. 185-203.

O'Brien, J. David – Shannon, Thomas: *Catholic Social Thought: The Documentary Heritage*. Maryknoll, NY: Orbis, 2016. 5-7.

Oliveri, Mario: *The Representatives: The Real Nature and Functions of Papal Legates*. Buckinghamshire, Gerrards Cross, 1981.

Okulska, Urszula: The ethics of intercultural dialogue Reconciliation discourse in John Paul II's pontifical correspondence. In: Arnett, Ronald – Cooren, François (szerk.): *Dialogic Ethics*. Amsterdam/Philadelphia John Benjamins Publishing Company, 2018. 77-125.

Other Pontifical Acts, Summary of Bullatin. Holy See Press Office. (2016), 12. (2022/08/15) online:
<https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2016/12/14/161214d.html>

Ördögi szerszám Isten szolgálatában. (2022/08/15) online:
<http://www.tudtud.com/2014/04/ordogi-szerszam-isten-szolgalataban.html>

O'Mahony, Anthony: The Vatican and Europe: Political Theology and Ecclesiology in Papal Statements from Pius XII to Benedict XVI. *International Journal for the Study of the Christian Church*, 9. (2009), 3. 177-194.

Oswald, Hanspeter: *Bibel, Mystik und Politik: die Gemeinschaft Sant' Egidio*. Freiburg im Breisgau, Herder, 1998.

Padányi József: A menekültek és a hontalanok visszatelepítése Bosznia-Hercegovinába. *Hadtudomány*, 10. (2000), 2. 116–121.

Padányi József: *Polgári-katonai együttműködés a békefenntartó műveletek során*. Budapest, Honvéd Vezérkar Hadműveleti Csoportfőnökség, 2001.

Padányi József: A hadtudomány művelésének keretei a Nemzeti Közszolgálati Egyetemen. *Hadtudomány: a magyar hadtudományi társaság folyóirata*, 26. (2016), 1-2. 112-114.

Padányi József – Tomolya János: Háború és béke Ukrajnában, avagy keleten a helyzet változatlan. *Hadtudomány*, 27. (2017), 1-2. 29-42.

Padányi József: Új típusú biztonsági fenyegetések, Magyarország biztonsága. In: Németh Kornél – Péter Erzsébet – Kiglics Norbert szerk.: *II. Turizmus és Biztonság Nemzetközi Tudományos Konferencia*. Nagykanizsa: Pannon Egyetem Nagykanizsai Kampusz, 2017. 21–28.

Padányi József - Földi László: Security Research in the Field of Climate Change. In: Nádai László - Padányi József (szerk.): *Critical Infrastructure Protection Research: Results of the First Critical Infrastructure Protection Research Project in Hungary*. Zürich. Springer International Publishing, 2016. 79-90.

Paolini, Gabriele: *Offensive di pace. La Santa Sede e la prima guerra mondiale*. Firenze, Polistampa, 2008.

Pásztor Lajos: L'Histoire de la Curie romaine, problèmed'histoire de l'Église. *Revue d'histoire ecclésiastique*, 64. (1969), 353-366.

Paro, Gino: *The Right of Papal Legation*. Washington, Canon Law Studies, 1947.

Parolin, Pietro: Dialogue for the Dignity of the Human Person and Peace. In. *The Popes and Sixty Years of European Integration*. Vatican City, L'Osservatore Romano. 2017. 7-8.

Parolin, Pietro: *Lectio Magistralis" del Cardinale Segretario di Stato al "Dies Academicus della Pontificia Università Gregoriana*, 2015.11.03. Bollettino. (2022/08/15) online: <http://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2015/03/11/0178.htm>

Parma, Ezequiel: Política en la Doctrina Social De La Iglesia. *Universum*, 28. (2013), 1. ·231-244.

Pasture, Patrick: Catholic and Christian Democratic Views on Europe Before and After World War II: Continuities and Discontinuities. In. Piotr, H. Kosicki – Łukasiewicz, Sławomir (szerk.): *Christian Democracy Across the Iron Curtain: Europe Redefined*. Piotr Palgrave, MacMillan, 2018. 25-57.

Pavanello, Pierantonio: La determinazione canonica del ministero del diacono permanente *Quaderni di diritto ecclesiale*, 10. (1997), 2. 143-159.

Péterffy Gedeon: *A Vatikán békepolitikája*. Esztergom, Ardói könyvkiadó, 1943.

Petruska Ferenc: Aktuális változások az állam és egyház együttműködésében az üldözött keresztényekért. In. Petruska Ferenc – Kaló József – Ujházi Lóránd (szerk.): *Budapest jelentés a keresztényüldözésről 2020*. Vác, Mondat Kft.

Petruska Ferenc: Katonai jog és hadijog a katonai felsőoktatásban. *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 1. (2021), 77-100.

Perrini, Matteo (é. n.): Paolo VI e l'Europa. (2022/08/15) online: <https://www.ccdc.it/wp-content/uploads/2018/07/Paolo-VI-Europa.pdf>

Peters, Guy: Policy transfers between governments: The case of administrative reforms. *West European Politics*, 20. (1997), 4. 71-88.

Petito, Fabio: *Religion in International Relations: Return from Exile*. Palgrave, 2004.

Pew Research Center (2015): *The Future of World Religions: Population Growth Projections, 2010–2050*. (2022/08/15) online: <https://www.pewforum.org/2015/04/02/religious-projections-2010-2050/>

Picarelli, T. John: Transnational Organized Crime. In. Williams, D. Paul (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 453-466.

Pinto V. Pio: Bevezető és Kommentár a Pastor Bonus 39-47. cikkelyhez. In: Szerk. Pinto, Vito Pio (szerk.): *Commento alla Pastor Bonus e alle Norme Sussidiarie della Curia Romana*. Libreria Editrice Vaticana, Città del Vaticano, 2003. 52.

Pioppi, Carlo: Il servizio della carità nella storia della chiesa: tra creatività e adeguamento ai mutamenti *sociali*. In: Miñambres, Jesús (szerk.): *Diritto canonico e Servizio della carità*. Milano, Giuffrè, 2008. 105-144.

Philpott, Daniel – Shah, Timothy (2006): Faith, Freedom and Federation: The Role of Religious Ideas and Institutions in European Political Convergence. In: Byrnes, A. Timothy - Katsenstein J. Peter szerk.: *Religion in an Expanding Europe*. New York: Cambridge University Press. 34-65.

Pongrácz Alex: Szuverenitás és alkotmányosság a globális erőterben. *Pro Publico Bono – Magyar Közgazgatás*, 4. (2016), 1. 108–119.

Papal Messages for the World Day of Migrants and Refugees. [s.a.] Washington, D.C., Catholic Legal Immigration Network, Inc. (2022/08/15) online: https://cliniclegal.org/sites/default/files/papal_messages_for_the_world_day_of_migrants_and_refugees.pdf

Phan, C. Peter: Pope Francis and Interreligious Encounter. *Theological Studies*, 83. (2022), 1. 25-47

Pollard, F. John: *Benedict XV: The Pope of Peace*. London, The Continuum International Publishing Group. 1999.

Pope Francis to open Holy See's first embassy in South Sudan. (2022/08/09) online: <https://www.thetablet.co.uk/news/9216/pope-francis-to-open-holy-see-s-first-embassy-in-south-sudan>

Pope Francis Appoints Fr. Michael Czerny, SJ, to New Vatican Office for Refugees And Migrants (2022/08/09) online: <http://jesuits.org/news-detail?TN=NEWS-20161216104512>

Pope Francis on immigration: Political leaders 'risk becoming prisoners of the walls they build'. *CNBC* ((2022/08/09) online: www.cnn.com/2019/03/31/pope-francis-on-immigration-political-leaders-risk-becoming-prisoners-of-the-walls-they-build.html

Popper, Karl: *The Open Society and its Enemies*. Routledge, London, Vol. I., 1947.

Porter, Whitworth: *History of the Knights of Malta: Or, The Order of the Hospital of St John of Jerusalem*. Cambridge, University Press, 2013.

Pottmeyer J., Hermann: A pápai primátus az I. Vatikánumtól XVI. Benedekig. *Vigília*, 73. (2008), 3. 171-182.

Powers, Gerard: *From Nuclear Deterrence to Disarmament: Evolving Catholic Perspectives*. (2022/08/15) online: <https://www.armscontrol.org/print/6962#endnotes>

- Prélot, Marcel: *Storia del pensiero politico*. Milano, Mondadori (Oscar Studio), 1975.
- Provost, H. James: Local Church and Catholicity in the Constitution Pastor Bonus. *The Jurist*, 52. (1992), 299-334.
- Rada Mátyás –Vajda Viktor: A terrorizmus elleni küzdelem, avagy a 22-es csapdája. *Küügyi Szemle*, 9. (2010), 1. 139-170.
- Rada Péter: A nemzetközi politikai elméleti iskoláinak biztonságfelfogása. In. Deák Péter (szerk.): *Biztonságpolitikai kézikönyv*. Budapest, Osiris Kiadó, 2007.
- Radwan, P. Jon: Vatican News Maintained by Holy See - Dicastery for Communication (DPC). *American Journalism*, 38. (2021), 4. 509-511.
- Ranke, Leopold von: *A pápák története*. Budapest, Hungária, 1936.
- Rahner, Karl – Vorgrimler, Herbert: Liberális teológia. Rahner, Karl – Vorgrimler, Herbert (szerk.): *Teológiai Kiszótár*. Budapest, Szent István Társulat, 1980.
- Rawe, John – Ligutti, Luigi: *Rural Roads to Security: America's Third Struggle for Freedom*. Milwaukee: The Bruce Publishing Company, 1940.
- Redaelli, Carlo Roberto Maria: Le finalità dei beni ecclesiali. *Quaderni di diritto ecclesiale*, 32. (2020), 2. 237-251.
- Regnans in Excelsis. Excommunicating Elizabeth I of England. Pope Pius V – 1570.* (2022/08/15) online: www.papalencyclicals.net/pius05/p5regnans.htm
- Resperger István - Túri Viktória (2010): A terrorizmus és az aszimmetrikus hadviselés pszichológiai aspektusai. *Repüléstudományi közlemények*, 2. évf. különszám. 1-16.
- Resperger István: A válságkezelés új megközelítése. *Hadtudományi Szemle*, 9. (2016), 3. 30-56.
- Resperger István: A válságkezelés kicsit másképp. *Nemzetbiztonsági szemle*, 4. (2016), 3. 28-48.
- Reese, Thomas: *The Selection of Bishops*, Woodstock, Woodstock Theological Center, 1984.
- Reese, Thomas: *Inside the Vatican*. Cambridge, Harvard University Press, 1998.
- Reese, Thomas: *Vatican Questions Nuclear Deterrence*. (2022/08/15) online: <https://berkeleycenter.georgetown.edu/posts/vatican-questions-nuclear-deterrence>
- Reichberg, Gregory: The Morality of Nuclear Deterrence. A Reassessment. In. The Caritas in Veritate Foundation (szerk.): *Nuclear Deterrence. An Ethical Perspective. The Caritas in Veritate Foundation Working Papers. With a Selection of Recent Texts from the Church's Engagement Regarding the Question of Nuclear Deterrence*. 2015.

Renken, John: Kommentár a 400. kánonhoz. In. John Beal - James Coriden - Thomas Green (szerk.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New-York, Paulist Press, 1989. 536.

Riedmatten, Henri de: The Part Played by the Holy See in International Organizations. *Concilium*, 58. (1970), 8. 74-93.

Rieck, W. Christian – Niebuhr, Dorothee (2015): Microstate and Superpower. The Vatican in International Politics. *Kas International Reports*, 10. .

Riccardi, Andrea (szerk.): *Ferenc pápa és az ő ideje*. Budapest, Pannonhalmi Főapátság, 2019.

Robertson, Roland: Globalisation or Glocalisation? *The Journal of International Communication*, 1. (1994), 1. 33–52.

Rodotà, Stefano: *La Carta come atto politico e documento giuridico - sta in "Riscrivere i diritti in Europa - Introduzione alla Carta dei diritti fondamentali dell'Unione Europea*, Bologna, Molino, 2001.

Rodrigues, Maria Guadalupe: The Catholic Church in Contexts of Crisis: The Case of the Angolan Independence. *Current Research on Peace and Violence*, 13. (1990), 4. 235-243.

Robertson, Roland: Globalisation or Glocalisation? *The Journal of International Communication*, 1. (1994), 1. 33–52.

Rogers, Paul: Terrorism. In. Williams, D. Paul (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 171-184.

Romász Andrea: *WikiLeaks: több mint százezer civil áldozat*. (2022/08/22) online: <http://kitekinto.hu/archivum.php?kulcsszo=Rom%C3%A1sz%20Andrea&szerzo=1#.U5ldLXY7jXQ>

Romsics Gergely: *A lehetetlen művészete*. Budapest, Osiris Kiadó, 2009.

Rónay Miklós: *Az egység elve a Katolikus Egyház külügyi tevékenységében. PhD-értekezés*. Budapest, Corvinus Egyetem, 2006.

Rothschild, Emma: What is Security? In Daedalus. *The Quest for World Order*, 124. (1995), 3. 53-98.

Sabbarese, Luigi: *I fedeli costituiti popolo di Dio. Commento al Codice di Diritto Canonico Libro II, Parte I*. Roma, Urbaniana University Press, 2000. 36-37.

Sabbarese, Luigi: Kommentár a Pastor Bonus kezdetű apostoli konstitúció 146-148. cikkelyeihez. In: Pinto, Pio, Vito (szerk.): *Cemmento alla Pastor Bonus e alle norme sussidiarie della Curia Romana*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana. 2003, 212-213.

Sacco, Colombo: *John Paul II and World Politics: Twenty Years of a Search for a New Approach 1978-1998*. Canon Law Monograph Series 2. Leuven – Belgium, Peetres, 1999.

Salát Gergely: Christian persecution in North Korea. In: József Kaló - Ferenc Petruska - Lóránd Ujházi (szerk.): *Budapest Report on Christian Persecution 2019*. Budapest, Kapu Kiadó, 2019. 109-126.

Salem, Elie: *Violance and Diplomacy in Lebanon. The Troubled Years*. London-New York, Tauris. 1995. 95.

Sandal, A. Nukhet – Fox, Jonathan: *Religion in International Relations Theory Interactions and possibilities*. London – New York, Routledge, 2013.

Sands, Geneva: *How the Secret Service, Vatican Security Are Teaming Up to Protect Pope Francis During US Visit*. online: (2022/08/01) <http://abcnews.go.com/Politics/secret-service-vatican-security-teaming-protect-pope-francis/story?id=32331504>

Sárváry Katalin: A fel nem fedezett Bibó: Bibó István mint a nemzetközi kapcsolatok tudományág magyarországi megalapítója. *Külvügyi Szemle*, 2. (2011), 136–150.

Sarzi Sartori, Giangiacomo: Kommentár az 1983-as Egyházi Törvénykönyv 459. kánonjához. In: *Quaderni di Diritto Ecclesiale* (szerk.): *Codice di Diritto Canonico*. Milano, Ancora, 2001.

Santamaría, J. A. Fernández: *Natural Law, Constitutionalism, Reason of State, and War*. New York, Peter Lang Publishing Inc, 2005.

Sanzi Sartori, Giangiacomo: Kommentár az Egyházi Törvénykönyv 360. kánonjához. In: *Quaderni di Diritto Ecclesiale Codice di Diritto Canonico Commentato*. Milano, Ancora. 2001, 350.

Schanda Balázs: Új alapokon az Egyház és az állam kapcsolata. *Jel*, 3. (2000), 10-14.

Schlick, Jean: Civil association and association of Church problems of dual membership. In: *Legal Praxis and Religion*, 2. (1985), 248-265.

Schmitz, Heribert: Die Römische Kurie. In: *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Listl, Joseph – Schmitz, Heribert (szerk.): Regensburg, Verlag Friedrich Pustet. 1999. 378-380.

Schmitz, Karl: *Ursprung und Geschichte der Devotionsformeln bis zu ihrer Aufnahme in die fränkische Königsurkunde*. Stuttgart, Kirchenrechtliche Abhandlungen, von Ulrich Stutz, 1913.

Schoupe, Jean-Pierre: *Elementi di diritto patrimoniale canonico*. Mialno, Giuffrè, 1997.

Scweickhardt, Gottfrid: *Nemzetközi Katasztrófaelhárítási Jog*. Budapest, NKE, 2014. 31-36.

Seiple, Robert A. - Dennis R., Hoover (szerk.): *Religion & Security: The New Nexus in International Relations*. Washington, Rowman and Littlefield Institute for Global Engagement, 2004.

Sekerák, Marián - Lovaš Karol: The Diplomacy of the Holy See and its Transformation in the Context of Relations with the United Nations. *The Review of Faith & International Affairs*, 20. (2022), 1. 69-81.

Semeraro, Marcello: Il ministero episcopale alla luce della ecclesiologia di comunione: visione sintetica della esortazione ap. Pastores gregis. In: Arturo Cattaneo (szerk.): *L'esercizio dell'autorità nella chiesa. Riflessioni a partire dall'esortazione apostolica. Pastores Gregis*. Venezia, Marcianum Press, 2005. 11-21.

Seyersted, Finn: Jurisdiction over Organs and Officials of States, the Holy See and Intergovernmental Organisations. *The International and Comparative Law Quarterly*, 14. (1965), 1. 31-82.

Shaw N. Malcolm: *Nemzetközi jog*. Budapest, Osiris, 2002.

Shaun, Gregory: *Nuclear Command and Control in NATO: Nuclear Weapons Operations and the Strategy of Flexible Response*. Palgrave MacMillan, New York, 1996.

Shadle, A. Matthew: *Globalization and Benedict XVI's Caritas in Veritate*. Oxford, Oxford University Press, 2018.

Shaza/Mazen: *Apostolic Nuncio in Damascus: Syria will defeat terrorism*. (2022.08.15.) online: <https://sana.sy/en/?p=98754>

Simon Zoltán: *Döntéshozatal és jogalkotás az Európai Unióban - Elmélet és gyakorlat*. Budapest, L' Harmattan Kft., 2013.

Slasinski, J. Carolyn: The New International Economic Order: Christian Principles between Developed and Developing Countries. *The Catholic Lawyer*, 25. (1980), 2. 157-158.

Spieker, Manfred - Lutz, David: The Quiet Prophet: Benedict XVI and Catholic Social Teaching. *Thought and Culture*, 21. (2018), 1. 64-82.

Spinelli, Lorenzo: *Il diritto pubblico ecclesiastico dopo il Concilio Vaticano II*. Milano, Giuffré, 1985.

Spadaro, Antonio: Intervista a papa Francesco. *La civiltà cattolica, L'Osservatore Romano*, Anno 153. (2013), 216. 2013. IX. 21. elérhető még: (2022/08/17) online: http://www.vatican.va/content/francesco/it/speeches/2013/september/documents/papa-francesco_20130921_intervista-spadaro.html

Spadaro, Antonio: L'accordo tra Cina e Santa Sede. *La Civiltà Cattolica*, (2019), 4.

Szabó Marcel: Az alkotmányos szerződés nemzetközi jogi kérdései. *Iustum Aequum Salutare*, 2. (2006), 1–2. 67-85.

Simon Zoltán: *Döntéshozatal és jogalkotás az Európai Unióban - Elmélet és gyakorlat*. Budapest, L' Harmattan Kft., 2013.

Sidhu Waheguru Pal Singh: Nuclear Proliferation. In. Williams, D. Paul (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 361-373.

Sodano, Angelo: *La Santa Sede nel quadro istituzionale Europeo*. Roma, Art., 2007.

Sodano, Angelo: *Per una nuova Europa. Il contributo dei cristiani*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 2009.

Somfai Béla SJ: *Háború és béke a Katolikus Egyház tanításának fényében*. 1992. (2022.08.15.) online: <http://web.295.ca/gondolkodo/talalkozo/irasok/Somfai1HU04.html>

Sol, Thierry: La réorganisation du gouvernement central de l'Église de la chute des États pontificaux à la constitution Sapientis Consilio de saint Pie X (1908). In. AA. VV., *Les évolutions du gouvernement central de l'Église : Ecclesia sese renovando semper eadem. Les Presses universitaires de l'Institut catholique de Toulouse, Les évolutions du gouvernement central se l'église*. Institute Catholice de Tolusse, Less Pressis Univerite, 2016. 17-44.

Somfai Béla: Az Amerikai Püspöki Konferencia pásztorlevele a békéről. *Távlatok*, 8. (1992), 603-610.

Souto, José Antonio: La reforma de la Curia Romana. *Ius Canonicum*, 16. (1968), 8. 547-578.

Smith, D. Anthony: The Sacred Dimension of Nationalism. *Millennium*, 29. (2000), 3. 791-814.

Spadaro, Antonio: *La Chiesa in Cina. Un futuro da scrivere*. Roma, Ancora, 2018.

Spezzibottiani, Mario (szerk.): *Europa. Un magistero tra storia e profezia*. Roma, Piemme, 1999.

Staffa, Dino: Legato. In: Paschini, Pio (szerk.): *Enciclopedia Cattolica*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1951. 1027.

Stafford, Smith (2014): Clive: I Met a 16-Year-Old Kid. 3 Days Later Obama Killed Him. *The Guardian*. http://www.alternet.org/story/155723/i_met_a_16-year-old_kid._3_days_later_obama_killed_him?page=entire

Statman, Daniel: Drohnen, Roboter und die Moral des Krieges. *Ethik und Militär. Kontroversen der Militäretik und Sicherheitskultur*, 1. (2014), 46-51.

Stickler Alfons: Le riforme della curia nella storia della chiesa. In: Bonnet, Antonio – Gullo, Carlo. *La curia romana nella Cost. Ap. „Pastor Bonus”*. Città del Vaticano, Libreria Editrice Vaticana, 1990, 1-15.

Stirk, Peter - John H. Herz: Realism and the Fragility of the International order. *Review of International Studies*, 31. (2005), 285–306.

Stones, Marianne: Security According to Buzan: A Comprehensive Security Analysis. *Security Discussion Papers*, 1. (2009), 1–11.

Strawser, Bradley, Jay: Moral predators: The Duty to Employ Uninhabited Aerial Vehicles. *Journal of Military Ethics*, 9. (2010), 2. 342-368.

Suenens, Léon Joseph: *Co-responsabilité dans l'Eglise*, Paris, Desclée, De Brouwer, 1968.

Suenens, Léon Joseph: *Memories and Hopes*. Dublin, Veritas Publications, 1992.

Susanne, Rudolph - Piscatori James: *Transnational Religion and Fading States*. Boulder, CO: Westview Press, 1997.

Squicciarini, Donato: Storia peculiarità e finalità della diplomazia della Santa Sede: impegno per la pace, da parte della Chiesa e dei papi dell'ultimo secolo, *Apollinaris*, 78. (2005) 1/2. 499-515.

Sulyok Elemér: Az egyház egyetemessége és a szentek közössége. *Pannonhalmi Szemle*, 9. (2001), 4. 27–36.

Szabó Marcel: Az európai unió nemzetközi jogalanyisága és jogi természete. *Iustum Aequum Salutare*, 2. (2006), 1–2. 67-84.

Szalai Anikó: A védelmi felelősség koncepciója, avagy van-e új a nap alatt? *Pro futuro*, 1. (2013), 67-78.

Szenes Zoltán: A katonai biztonság reneszánsza. *Honvédségi Szemle*, 145. (2017), 2. 3–26.

Szerződés az Európai Unióról. (2022/08/15) online:

file:///C:/Users/L%C3%B3r%C3%A1nd/Downloads/maastrichti_szerzodes.pdf

Szeredy József: *Egyházjog. Különös tekintettel a magyar szent korona területének egyházi viszonyaira*. Pécs, Madarász E. Könyvnyomda, 1883.

Szigeti Péter: *A nemzetközi jog és az igazságos háború eszméjének fejlődése*. (2022/08/15) online: <http://www.ajk.elte.hu/file/SzigetiPeter-NemzetkoziJog.pdf>

Szkárosi Niké: A liberális katolicizmus kiemelkedő gondolkodói Franciaországban és Itáliában. *Studia caroliensia*, 3. (2007), 117–141.

Szűcs Anett: *A realizmus időtlen bölcsessége. A nemzetközi politikaelmélet realista irányzata.* Grotius E-könyvtár. (2022/08/15) online:

<http://www.grotius.hu/doc/pub/WWFPVT/a%20realizmus%20idotlen%20bolcsessege.pdf>

Tanner, Klaus: Political Theology according to Benedict XVI. Political Theology. In. Schüssler, Francis – Tannerm Klaus – Welker, Michael (szerk.): *Contemporary Challenges and Future Directions.* Westminster, John Knox Press, 2013. 61-75.

Takács Péter: Államelmélet a XIX-XX. században Georg Jellinek elmélete. *Pro publico bono*, 2. (2011), 2. 1-7.

Tarján M. Tamás (é. n.): 1957. március 25. A római szerződés aláírása. *Rubicon*, http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1957_marcius_25_a_romai_szerzodes_alairasa/

Tarquini, Camillo: *Institutiones iuris publici ecclesiastici.* Romae, Congr. Propaganda Fidei, 1860.

Tarrósy István: Afrikában járt a Katolikus Egyház vezetője. *Afrika Tanulmányok Folyóirat*, 9. (2015), 3/4. 5-9.

Taylor, Leonard Francis: *Catholic Cosmopolitanism and Human Rights.* Cambridge, University Press, 2020.

Terror victims receive special blessing by Pope's delegate. (2022/08/15) online: <http://www.ft.lk/news/Terror-victims-receive-special-blessing-by-Pope-s-delegate/56-678705>

The German Bishops: *Soldiers as Servants of Peace. Statement on the Status and Tasks of Soldiers in the Federal Armed Forces.* Bonn: Secretariat of the German Bishops' Conference, 2006.

The Tablet: *Pope Francis to open Holy See's first embassy in South Sudan.* (2022/08/15) online:

<https://www.thetablet.co.uk/news/9216/pope-francis-to-open-holy-see-s-first-embassy-in-south-sudan>

The Secretariat of State. (2022/08/15) online: http://www.vatican.va/roman_curia/secretariat_state/documents/rc_seg-st_12101998_profile_en.html

The Pope Video against Human Trafficking. The Pope Video (online), 28 February 2019. <https://migrants-refugees.va/2019/02/28/pope-video-against-human-trafficking/>

Tódor Imre: A politikai fogalmának „változásai” Morgenthau és Strauss kritikái nyomán. *Erdélyi Múzeum*, 76. (2014), 3. 29-39.

Teixeira, Pedro – Almodovar, António: From the Early Nineteenth Century's Christian Political Economy to Modern Catholic Social Doctrine. In: Oslington, Paul (szerk.): *Oxford Handbook of the Christianity and Economics*. Oxford, University Press, 2013. 113-135.

Toft, Monica Duffy - Philpott, Daniel, Shah, Timothy Samuel: *God's Century: Resurgent Religion*. New York, W. W. Norton & Co. 2011.

Tomarro, Marina: Sud Sudan: Dichiarazione di Roma per porre fine alle ostilità. Vatican News, (2022/08/15) online: <https://www.vaticannews.va/it/mondo/news/2020-01/pace-sudsudan-santegidio.html>

The Catholic Church in Germany. Facts & Figures, 2011.

Thomas, Caroline: Poverty. In: Williams, D. Paul (szerk.): *Security Studies: An Introduction*. London – New York, Routledge, 2008. 244-258.

Tihanyi Miklós – Vári Vince: Jó állam — jó rendészet, avagy a rendőrség hatékonyságmérésének koncepciója. *Magyar Rendészet*, 4. (2015), 117-126.

Törő Csaba: Az Európai Unió közös kül- és biztonságpolitikájának főbb megkülönböztető ismérvei az uniós jog- és intézményi rendben. 14. (2018), 2. *Iustum Aequum Salutare*, 105-120.

Tornielli, Andrea – Galeazzi, Giacomo: Ferenc pápa: *Ez a gazdaság öl*. Budapest, Agóra, 2015.

Torquebiau, Pierre: Curie Romaine. In: *Dictionnaire de Droit Canonique*. vol. 4., ed. Les éditions du Cer, 2011.

Triggs, D. Gillian: *International Law: Contemporary Principles and Practices*. Lexis Nexis, 2011.

Troy, Jodok: 'The Pope's own hand outstretched': Holy See diplomacy as a hybrid mode of diplomatic agency. *The British Journal of Politics and International Relations*, 20. (2018), 3. 521–539.

Tucker, Mary Evelyn – Grim, John: Four Commentaries on the Pope's Message on Climate Change and Income Inequality. *The Quarterly Review of Biology*, 91. (2016), 3. 261-270.

Tusor Péter: A magyar hierarchia és a pápaság a 17. Században. *Századok a magyar történelmi társulat folyóirata*, 136. (2002), 2. 528-545.

Ujházi Lóránd: A házasság által stabilizált család és az élettársi kapcsolatok kérdése. *Jel: Keresztény Értelmiségiek Szövetségének Lapja*, 20. (2008), 4. 102-105.

Ujházi Lóránd: Joghézag feloldásának lehetőségei az Egyház hatályos jogában (19. k.). *Kánonjog, a Kánonjogi Posztgraduális Intézet folyóirata*, 11. (2009/a), 81-99.

Ujházi Lóránd: Törvénymagyarázat az Egyházban. *Iustum Aequum Salutare*, 5. (2009/b), 75-107.

Ujházi Lóránd: A világi törvények átvétele a kánonjogba– a kanonizáció intézménye (22. Kán.). *Iustum Aequum Salutare*, 4. (2010), 3. 143–167.

Ujházi Lóránd: Il regolamento giuridico della formazione dei teologi nella Chiesa Cattolica. In: Orosz Lóránt – Ujházi Lóránd (szerk.): *Vita consacrata e diritti umani nella Chiesa Cattolica dell'Europa Centro-orientale ed altri saggi di diritto canonico*. Budapest, L'Harmattan, 2011. 87-113.

Ujházi Lóránd: A migráció, mint biztonsági kihívás és a Vatikán válaszai a menekültkérdésre. *Hadtudomány: A Magyar Hadtudományi Társaság Folyóirata*, 22. (2012), 1-2. 162-173.

Ujházi Lóránd: Raccolta e conservazione delle informazioni prima della nomina dei vescovi cattolici. *Antonianum*, 87. (2012), 4. 715–741.

Ujházi Lóránd: *A püspökké nem szentelt bíborosok a Katolikus Egyházban. Praeconia: Liturgiatudományi Folyóirat*, 8. (2013/a), 2. 69-76.

Ujházi Lóránd: A Katolikus Egyház és a vallási közösségek jelentősége Argentína biztonsága szempontjából. In: Orosz András Lóránt - Ujházi Lóránd (szerk.): *A Katolikus Egyház biztonsági helyzete a huszonegyedik században*. Budapest: L'Harmattan; Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, 2013/b. 29-39.

Ujházi Lóránd: Újabb etikai kihívások a hadtudományban a Katolikus Egyház megítélése szerint: Reflexió a távirányítású repülőgépek alkalmazása. *Társadalom és honvédelem*, 18. (2014), 1. 25-44.

Ujházi Lóránd: Vallási feszültségek és biztonsági kérdések Ukrajnában. *Seregszemle*, 13. (2015), 2-3. 121-134.

Ujházi Lóránd: A menekültek lelkipásztori és humanitárius segítése a Katolikus Egyházban. *Iustum Aequum Salutare*. 12. (2016), 2. 317-341.

Ujházi Lóránd: A szentszéki strukturális és jogszabályi módosítások az európai migrációs válság fényében. *Acta Humana: Hungarian Centre for Human Rights Publications*, 5. (2017/a), 2. 19-41.

Ujházi Lóránd: A Magyar Katolikus Egyház szerepvállalása a migrációs válság kezelésében. *Honvédségi Szemle*, 145. (2017/b), 1. 140-148.

Ujházi Lóránd: A vatikáni hírszerző és elhárító rendszer működése. *Felderítő Szemle*, 2. (2017/c), 16. 96-117.

Ujházi Lóránd: Amendments to the Governance Structure of the Holy See and Canon Law during the European Migration Crisis. *American Diplomacy*, 12. (2017/d), 1-17.

Ujházi Lóránd: A libanoni keresztények biztonsági helyzete. *Hadtudományi Szemle*, 10. (2017/e), 4. 357-372.

Ujházi Lóránd: Az „igazságos háború” tan elemeinek tovább élése a jelenkori fegyveres konfliktusoknál, In. Göcze István (szerk.): *Az igazságos háború elvétől az igazságos békéig*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2017/f. 21-39.

Ujházi Lóránd: Az Apostoli Szentszék válságkezelése, avagy a soft power eredményei a keresztény közösségek védelme érdekében. In. Kaló József - Ujházi Lóránd (szerk.): *Budapest-Jelentés a keresztényüldözésről*. Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 2018. 211-222.

Ujházi Lóránd: Specific Apparatus of Vatican Diplomacy – Charity Organisations. *Academic and Applied Research in Military and Public Management Science*. 18. (2019/a), 1. 149-168.

Urso, Paolo: Il ministero della parola divina: predicazione e catechesi. In Gruppo italiano docenti di diritto canonico (szerk.): *La funzione di insegnare della chiesa*. Milano, Glossa, 1994. 25-53.

Una diplomazia al lavoro della pace. Il testo integrale della Lectio Magistralis tenuta dal cardinale Segretario di Stato Vaticano Pietro Parolin in occasione dell'inaugurazione dell'anno accademico dell'Università Cattolica del Sacro Cuore. (2022/08/11) online: <https://www.cattolicanews.it/una-diplomazia-al-lavoro-della-pace>

Valente, Massimiliano: La Santa Sede e l'Europa unita, dalla Conferenza dell'Aja al Trattato di Maastricht (1948-1992). In. Leonardis De, Massimo (szerk.): *Fede e diplomazia le relazioni internazionali della Santa Sede nell'età contemporanea*. Milano, EDUCAT, 2014. 381-405.

Valentan, Sebastijan: I tre Papi e la necessità degli strumenti di comunicazione sociale nella Chiesa. *Bogoslovni vestnik/Theological Quarterly*, 79. (2019), 4. 1075-1086.

Varga Gergely: Stratégiai koncepciók a kezdetektől Lisszabonig, *Nemzet és Biztonság*, (2010), november. 16-25.

Varga Attila Ferenc: A drónok, mint a kockázatmentes hadviselés eszközei. *Hadtudományi Szemle*, 6. (2013), 2. 44-58.

Vass László: A közpolitika magyarországi környezete. 8. (1999), 3. *Politikatudományi Szemle*, 91-105.

Vass László: Közpolitika és kormányzati döntéshozatal. In. Török Gábor - Gallai Sándor (szerk.): *Politika és politikatudomány*. Budapest, Aula, 2005. 467-485.

Vatican News: *Il cardinale Zenari: la Siria attende ancora pace e ricostruzione*. (2022/08/11) online: <https://www.vaticannews.va/it/chiesa/news/2019-12/zenari-siria-pace-ricostruzione-consacrazione-chiesa-aleppo.html>

Vatikáni Rádió Európa vagy keresztény lesz, vagy nem lesz” – 60 éve írták alá a római szerződést. (2022/08/11) online: <http://www.magyarokurir.hu/hirek/-europa-vagy-kereszteny-lesz-vagy-nem-lesz-60-eve-irtak-ala-romai-szerzodest>

Vatican Security Adds Antiterrorism Units. online: (2022/08/01) <http://www.cathnews.com/article.aspx?aeid=7565>

Venneri, Giulio – Ferrara, Paolo: Alcide De Gasperi and Antonio Messineo: A Spiritual Conception of Politics and a Pragmatic Idea of Religion? *Religion, State and Society*, 37. (2009), 1-2. 115-129.

Vermeersch, Arthur - Joseph Creusen: *Epitome Iuris Canonici*. Romae, Michliniae, 1936.

Viana, Antonio: La potestad de los Dicasterios de la Curia Romana. *Ius canonicum*, 30. (1990), 59. 83-114.

Vincent Viaene: *The Papacy and the New World Order: Vatican Diplomacy, Catholic Opinion and International Politics at the Time of Leo XIII (1878–1903)*. Leuven University Press, Kadoc Studies, 2012.

Vjekoslav, Perica: Interfaith Dialogue versus Recent Hatred: Serbian Orthodoxy and Croatian Catholicism from the Second Vatican Council to the Yugoslav War, 1965-1992. *Religion, State and Society*, 29. (2001), 1. 39-66.

Volder De, Jan: *The geopolitics of Pope Francis*. Leuven, Peeters, 2019.

Vorbeck, Michael: Perceptions of the Churches by the European Institutions. In: James Barnett szerk.: *A Theology for Europe: The Churches and the European Institutions*. Bern, Peter Lang. 197-211, 2005.

Walczak, Roman: Papal Diplomacy – Characteristics of the Key Issues in Canon Law and International Law. *The Jurist*, 76. (2016), 2. 489-529.

Walf, Knut: *Die Entwicklung des päpstlichen Gesandtschaftswesens in dem Zeitabschnitt zwischen Dekretalenrecht und Wiener Kongress*, München, Max Hueber Verlag, 1966.

Walf, Knut: Commentary on canon 331. In: Beal, John – Coriden, James – Green, Thomas szerk.: *The New Commentary on the Code of Canon Law*. New York, Paulist Press. 481. 1998.

Walf, Knut: The Nature of the Papal Legation: Delineation and Observations. *The Jurist*, 63. (2003), 85-105.

Walzer, Michael: *Just and Unjust Wars. A Moral Argument With Historical Illustrations*. New York, Basic books, 1977.

Walzer, Michael: *Arguing About War*. New Haven, Yale University Press, 2004.

Wargas, Robert: *Why Iran is really cosyng up to the Vatican*. (2022/08/15) online: <http://catholicherald.co.uk/issues/january-29th-2016/why-iran-is-really-cosying-up-to-the-vatican/>

Wenger, Antoine: *Le cardinal Jean Villot 1905-1979: Secrétaire d'état de trois papes*. Paris Desclée de Brouwere, 1989.

Wells, Christopher: Pope at Angelus: Join forces to end human trafficking. (2022/08/15) online: www.vaticannews.va/en/pope/news/2019-02/pope-francis-angelus-josephine-bakhita-end-human-trafficking.html

Welty, Emily: The Theological Landscape of the Nuclear Nonproliferation Treaty: the Catholic Church, the World Council of Churches and the Bomb. *Global Policy*, 7. (2016), 3. 396-404.

Verosta, Stephan: The Holy See and International Organizations. *Österreichische zeitschrift für öffentliches recht*, 23. (1972), 31-33.

Waldemar Gurian – Matthew A. Fitzsimons: *The Catholic Church and the World Affairs*. Notre Dame, University of Notre Dame Press, 1954. 1735-1773.

Werpehowski William: The Social Vision of The Joy of the Gospel. In: Gerard Mannion (szerk.): *Pope Francis and the Future of Catholicism Evangelii Gaudium and the Papal Agenda*. Cambridge University Press, 2017. 125-143.

Wills, Gary: *Mi az igazságos háború?, Michael Walzer: Arguing About War című könyvének kapcsán (Yale University Press, 2004)*. New York Review of Books, 2004.

Wooden, Cindy: Vatican security always on high alert, chief says after Islamic State threats. *Catholic News Service*. 2005. 3. online: (2022/08/01) <https://www.ncronline.org/news/vatican/vatican-security-always-high-alert-chief-says-after-islamic-state-threats>

Wolffe, John: Protestant-Catholic divisions in Europe and the United States: an Historical and Comparative Perspective. *Politics, Religion & Ideology*, 12. (2011), 3. 241–256.

Wolfers, Arnold: *Discord and Collaboration: Essays on International Politics*. Baltimore, The Johns Hopkins Press, 1962.

Woywod, Stanislaus - Callistus Smith: *A Practical Commentary on the Code of Canon Law*. New York City-London, Herder, 1952.

Vukićević, Boris: Pope Francis and the Challenges of Inter-Civilization Diplomacy. *Revista Brasileira De Política Internacional*, 58. (2015), 2. https://www.scielo.br/scielo.php?pid=S0034-73292015000200065&script=sci_arttext

Zagyva Richárd: *Lángoló szeretet - a Katolikus Karitás 80 éve*. Budapest, SZIT, 2011. 14-19.

Zalot, Josef: *The Roman Catholic Church and economic development in sub-Saharan Africa: Voices yet unheard in a listening world*. Lanham, University Press of America, 2002.

Zalbidea, Diego: La reorganización económica de la Santa Sede. Balance y perspectivas. *Ius canonicum*, 54. (2014), 107. 221-225.

Zamojska, Małgorzata: Human Rights in the Teachings and Practices of Benedict XVI. *Polish Political Science*, 40. (2011), 238-252.

Zamagni, Stefano: Catholic Social Thought, Civil Economy and the Spirit of Capitalism. In: Finn, Daniel (szerk.): *The True Wealth of Nations: Catholic Social Thought and Economic Life*. Oxford, University Press, 2010. 63-94.

Zavadilová, Tereza: Catholic Media in the Hands of Laics: Case Study of Vatican Communication Chiefs' Twitter Activities. *Journalism and Media*, 1. (2022), 3. 198-211.

Zizola, Giancarlo – Nobécourt, Matilde: *L'Utopie du pape Jean XXIII*. Paris, Seuil, 1978.

Yasmin, Abdullah: The Holy See at United Nations Conferences: State or Church? *Columbia Law Review*, 96. (1996), 7. 1835-1875.

Yuengert, Andrew M.: Pope Francis: His Predecessors, and the Market. *The Independent Review*, 21. (2017), 3. 347-360.

Summary

Many religious communities are engaged in pastoral work within church and aim to influence social circumstances. They are convinced that shaping social order and promoting peace is part of their mission. The role of religious communities in crisis management and evaluating the ethics of war has been strengthened in recent decades. This is reflected not only in the literature on the international engagement of religious communities and the reflection on ethical issues but also in the growing number of missions.

The effectiveness of the efforts of religious communities to promote peace depends on many factors. The Catholic Church differs from other religious communities and Christian denominations in size, organisational structure, international legal personality, centralised governance, and complex ethical and social doctrines. Its role in crisis management, international relations, and evaluating security and ethical challenges is unique to any other religious community. This dissertation presents the partial results of two decades of research. It examines the organisation, legal regulation, and ethical principles of the Catholic Church in light of new security challenges and, thus, the promotion of regional and global peace. It considers three distinguished aspects:

1. The position, action, and reform of the Holy See's organisations are to address new types of security challenges and war and ethical issues.
2. The statements of the Church's leadership in relation to certain new types of security challenges and war-ethics issues.
3. The structure of the institutions and the theological paradigms are at the forefront of the statements that distinguish the Catholic Church from other international actors and nation-states.

From the point of view of Catholic theology, the ethical challenges of war are based on classical ethical questions: justice, proportionality, protection of the innocents, sovereignty, poverty, solidarity - peace between peoples, social inequality, protection of the created world, etc.

The church has traditional teaching in these areas, but the communication, organisational structure, and positioning had to be tailored to the changed security environment. Pope Francis attempted to do this by restructuring the Curia. However, the paradigm changes announced by the Pope were not yet followed by a scientific justification. An excellent example is the Pope's proclamation of the principle that there is no just war. But so are remote-controlled airplanes capable of taking strike measurements. Deeper, theologically based ethical reflection is needed in these areas.

The work demonstrates that the Church builds its presence in international relations and crisis management on theological principles. The Holy See and the Vatican, like territorial states and international organisations, are subject to international law. The Catholic Church is also a religious community.

From a Catholic point of view, ethical areas cannot be analysed exhaustively from the point of a purely security policy, (international) law or even canon law perspective. But, generally speaking, if these are also theological issues. However, the modern approach to security involves several disciplines (economics, political science, foreign policy and security studies, law, political science, military science, etc.) with their own methods and procedures. The field is approached with the transdisciplinary perspective described by Pope Francis in his Apostolic Constitution *Veritatis Gaudium*, which re-regulates the ecclesiastical universities.

In the dissertation, the theological reflection is the starting point for considering security issues. However, new types of security challenges cannot be understood through theological means alone.

We must take a broad view when discussing the Holy See's crisis management. It means all activities are to consolidate peace and assess security and the ethical dilemmas of war. By its very nature, the Church has its own theological and canonical aspects concerning crisis management in relation to states and international organisations.

Based on self-reflection, the Church believes that its theological principles, based on revelation, entitle it to participate in international politics and crisis management. A closer analysis shows that the Holy See's legal framework for its involvement in international affairs is consistent with its theological principles. However, the theological argumentation is only convincing for believers.

The involvement of religious communities in the international political arena has been steadily increasing. However, the limited understanding of religion in international law also represents the limit of faith-based diplomacy. The Catholic Church is an exception to this. The

Holy See and the Vatican can be interpreted in international law. Therefore, the Holy See's role in assessing security challenges, war ethics and crisis management will likely increase.

The Church is actively involved in addressing new types of security challenges. Still, the methods of security policy, international law, and international studies can only demonstrate the effectiveness of the Church, and the motivation and understanding of this activity require theological and ethical reflection based on revelation.

The Catholic Church does not adopt the concept of security schools but has its social doctrine based on theological principles. These have an impact on the proposals made to tackle specific security challenges. It is also true that the evaluation of security threats has been elaborated at different stages in the Church's social doctrine. The Church not only assesses today's security challenges at a theoretical level but also seeks to be an active shaper of the security environment. The teaching of Vatican II is that the Church is not only an external observer of social processes. Pope Francis is the Council's authentic communicator, reflecting on all security challenges. He is not satisfied with a theoretical grounding. Still, he knows that the Church can only participate meaningfully in crisis management if it has the appropriate structure to carry out its task. It needs a diplomatic corps capable of responding to security challenges and organisations responsible for implementing humanitarian tasks. Their functioning will determine how the Church can position itself in international relations and crisis management mechanisms. Pope Francis has set expectations for the offices of the Holy See in terms of the Church's international and humanitarian engagement. He launched a reform of the Curia, culminating in the Apostolic Constitution *Praedicate Evangelium*.

There are deeper theological reasons for building peace in the Church. And these considerations are reflected in the formation of the Church. Pope Francis has a distinctive ecclesial vision, a vision of the theological and missionary mission of the Church.

This has been reflected in his speeches, in his papal journeys, in his gestures, in the shaping of external relations, and in inter-religious and ecumenical dialogue. To achieve his objectives, he needed his vision to be reflected in the structure of the Curia and the legislation governing it. The paper will highlight the process leading up to the Apostolic Constitution *Praedicate Evangelium*. Furthermore, the process that led to the synthesis between the Pope's ecclesiastical vision and the legislation governing the ecclesiastical bodies that assisted in its implementation.

In the dissertation, we analysed the process and concept of legislation; as it increased the role of the lay faithful in church government and the importance of communion and synodality. A new dicastery order was introduced. The new legislation abolished the distinction

between congregations and pontifical councils. This is in line with the Pope's conception of the role of the Church in society and international relations. The Pope empowers the Church, lay and cleric, particular and universal, to participate in missionary work.

Several scholars see a continuity between the current curial reform and the council concept and between the reforms of Paul VI and John Paul II. At the same time, Pope Francis' reform and his vision of the Church's role in the world today also differ from those of his predecessors. In this way, we have also shown that the reform of the current Pope is a synthesis not only of the post-conciliar curial reforms but of the significant reforms of the 20th century: he wanted a curia that would realise the vision of Pius X that is, an effective system that would highlight the capacities of the public administration. But he was also serious about the spirituality of the Council, as the Curia of Rome must be positioned to proclaim the Gospel while considering security challenges. In this work, I have demonstrated that the Church builds its presence in international relations and crisis management on theological principles. The Holy See and the Vatican, like territorial states and international organisations, are subject to international law. The Catholic Church is also a religious community. International studies have paid little attention to this segment. The Church's involvement in international relations is motivated primarily by theological principles rather than *realpolitik*, state interest or security policy.

I presented the relationship between merciful love and the Church's peace mission and governance. The ministry of charity, the mission of peace inherited from the founder, determines not only the mission of the church but also the church's structure. It is reflected in some aspects of governance. Pope Francis's theology of the periphery is a striking expression of the theological principle of merciful love in modern conditions. The theology of the periphery itself is not new, but Pope Francis has taken on a new drive and direction adapted to the conditions of the 21st century. The personnel, the structure, and, above all, the mentality of the Roman Curia were not suited to the realisation of such ambitious plans. I have therefore demonstrated how the Pope has gradually made the human capacity and structures of the Holy See capable of implementing his foreign policy and social and humanitarian plans. Tasking and reorganising the Roman Curia is essential to enable it to fulfil its mission, which is to assist the ordinary, entire, supreme, direct and universal exercise of the Roman Pontiff's power. In each chapter, I have also explicitly indicated how the offices of the Curia put into practice the theological principles. The effects of the documents of fundamental rights in secular legal systems can be compared to how theological principles determine legal frameworks and institutions in the Church. However legally technical the establishment of powers and structural

elements may seem, it is always framed by the theological principles on which the Catholic faith is based. Behind the legal regulation of the Secretariat of State of the Holy See, the dicasteries or the local ecclesiastical offices, one can trace the founding principles of the Church's missionary and peace mission. I have argued and given concrete examples that the Catholic Church's involvement in international crisis management and the importance of its responses to security challenges to the ethics of war is growing. In the coming years, we can foresee a more prominent involvement of religious communities in international affairs. This is true not only for the Catholic Church. Islamic communities, the Evangelical Churches and the Orthodox Churches can also be expected to be involved in assessing and shaping both regional and global security issues.

Religious communities seek to evaluate both current armed conflicts and security challenges. However, the Catholic Church has a unique social teaching of which the ethics of war are an integral part. Over time, the Church has developed not only a doctrine of just war. It has also evaluated the ethical issues that arise in the context of modern wars and are broadly related to security. Pope Francis has rightly recognised that there is a readiness on the part of world public opinion for a Catholic assessment of security issues. He also realised that it was impossible to position the Church without an institutional framework based on legal rules. In this sense, the restructuring of the Curia and the Pope's placing of the Church's social teaching in a new context reflects harmony. The Pope has addressed and dealt with various security issues, from the just war, total nuclear disarmament, the energy crisis, and the protection of creation to inter-religious dialogue. Beyond communication, he has also developed the necessary institutional framework. This, in turn, has influenced Catholic theology, canon law and ethical research. Research is transdisciplinary, so different scientific methods must be taken into account.

As a result of the research

1. I have developed a system for understanding and overviewing crisis management and peacemaking in the Holy See, considering general philosophical and theological aspects, positive legal norms, strategic and operational parts of the operation. Pope Francis has formulated the criteria for transformation in general terms. However, the theological principles of the post-Vatican II Council have also emerged. Curia reform took place through the legislative and administrative procedures of the Church. However, by presenting theological and legal thinking in a system, I have

established a background for understanding the crisis management and peacemaking of the Holy See.

2. I have established a list of criteria to form the theological and security policy basis for evaluating crisis management from the theological, philosophical and legal perspectives. In some areas, the results can be quantified, but in others, the results cannot be measured by quantitative methods. In terms of impact analysis, I have examined the diplomatic corps, where results are more measurable: the effectiveness of the Holy See's involvement in international conflict management, the results of recruitment to the Holy See's diplomatic corps, the reform of training and education, and the quantitative results of aid agencies involved in crisis management. I have examined the growth of the lay faithful segment as an essential aspect of curial reform. This can also be measured by the number of lay Christian faithful appointed by the Pope to each dicastery of the Holy See. But some aspects cannot be demonstrated by the methods of impact analysis. This is partly due to the specificities of faith-based diplomacy and crisis management. Elements such as sensitisation based on theological principles are challenging to quantify and measure.
3. The theological principles underpin crisis management in the Holy See. But in close cooperation with international, state organisations. It is particularly important to develop practical cooperation with the armed forces. On the basis of existing church documents and theological principles, I have developed a theoretical framework for cooperation, making suggestions along theological and philosophical dilemmas for both strategic and operational action.

Plágium nyilatkozat

Alulírott Dr. Ujházi Lóránd (Neptunkód: DJLJAH)

jelen nyilatkozattal kijelentem, hogy A Katolikus Egyház intézményi és etikai válasza a modernkori
biztonsági kihívásokra

című

PhD dolgozat

önálló munkám, a dolgozat készítése során betartottam a szerzői jogról szóló törvény szabályait, valamint az egyetem által előírt, a dolgozat készítésére vonatkozó szabályokat. Munkám során csak olyan forrásokat használtam fel, amelyekre az irodalomjegyzékben hivatkoztam.

Kijelentem továbbá, hogy a dolgozat készítése során az önálló munkavégzés követelményét betartottam, a konzulensst ezzel kapcsolatban nem tévesztettem meg.

Kijelentem továbbá, hogy sem a dolgozatot más felsőoktatási intézményben nem nyújtottam be.

Budapest, 2024.03.12.

.....
..